BOEKENSCHOUW

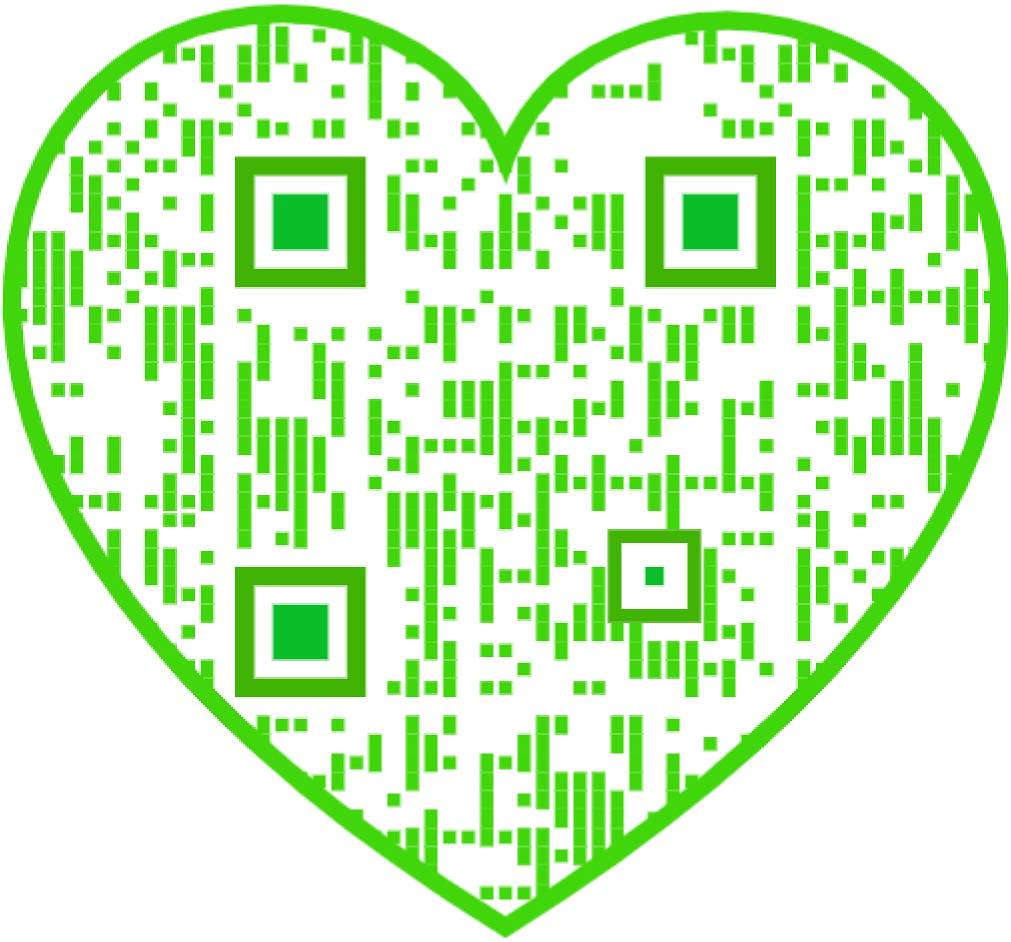

BOEKENSCHOUW

MAANDSCHRIFT

HOOFDREDACTEUR: A. B. H. GIELEN S. J., HEERENGR. 415, AMSTERDAM
MEDEWERKING VAN NEDERLANDSCHE EN BUITENL. SCHRIJVERS

NEGENDE JAARGANG
1915—1916

UITGAVE:
E. VAN DER VECHT - MARNIXSTRAAT 372 - AMSTERDAM

DE MATHILDE-CYCLUS VAN JACQUES PERK[1])

In *Boekenschouw* (15 Dec. 1914) schreef Dr. Greebe een artikel: *Een Daad van eenvoudige Rechtvaardigheid,* waarin hij opkwam tegen de laatste uitgave van Jacques Perk's Gedichten, welke Willem Kloos toen juist bezorgd had. Aldus luidt zijn protest:

„Zoo gaat het boekske zijner verzen dan uit voor de twaalfde maal en zal voor de twaalfde maal den vroeg gestorven dichter onrecht gedaan worden.

„Want deze uitgave mag evenmin als de elf voorafgaande een *geheel volledige* genoemd worden; en wat zwaarder wegen moet: geen dezer twaalf oplagen van Perk's gedichten geeft des dichters Mathilde-Cyclus, zooals hij hem zelf aan het Nederlandsche volk zou hebben willen voorleggen.

„Toen Jacques Perk stierf, lag de Mathilde-krans, als geheel nog onuitgegeven, in zijn lade in drie manuscripten. Er was een volledig, gebonden handschrift, waarop de dichter het meest prijs gesteld en waarin hij het portret van la dame de sa pensée, Mathilde Thomas, met wie hij in de laatste week van Juli 1879 te Laroche sur Ourthe samen was, gehecht had. Er waren twee anderen, die uit losse blaadjes, welker volgorde door nummering noch band aangegeven was, bestonden.

„Den 1sten November stierf de jonge dichter en liet zijn talrijke manuscripten na, zonder de uitgave daarvan met iemand besproken te hebben. Doch hij, die een tijdlang met Perk bevriend was geweest, trok de handschriften tot zich, week af van de rangschikking, die Perk in het door hem gebonden exemplaar aangegeven had, en meende de sonnetten uit den Mathilde-Cyclus te mogen verplaatsen tot de ontwikkeling en motiveering der handeling en de grondgedachten onkenbaar waren geworden en de verheerlijking van de schoonheid in den cyclus kon worden gebracht, zonder dat het strijdige der beide levensbeschouwingen al te zichtbaar werd.

„En zoo heeft het Nederlandsche publiek in elf drukken den verminkten en verhaspelden Perk moeten lezen. En zoo, duister en onlogisch, moet hij ten twaalfden male aan het publiek worden overgeleverd. Is het onverklaarbaar, dat wij gemeend hebben, daaraan een eind te moeten maken en den Mathilde-Cyclus

---

1) Greebe (A. C. J. A.), Jacques Perk's Mathilde-Cyclus in den oorspronkelijken vorm hersteld. 's Gravenh., Mart. Nijhoff (20 en 376) f 2.90, geb. f 3.50.

hebben hersteld in zijn oorspronkelijken vorm, waarmee wij slechts tegenover de nagedachtenis van den dichter bedoelden: „Een daad van eenvoudige rechtvaardigheid"?".

Het behoeft geen betoog, dat de aankondiging van dit voornemen al maanden geleden eenigen „rumor in casa" veroorzaakte. Kloos liet dadelijk een onvriendelijk gegrom hooren in *De Nieuwe Gids*. En wie weet, hoe fel deze onbloedige strijd nog worden zal?

Nu wij echter in staat zijn gesteld door het boek van dr. Greebe de bewijskracht der documenten, waarop hij zijn oordeel grondt, aan een nauwkeurig onderzoek te toetsen, vinden wij het volstrekt niet voorbarig hem volkomen gelijk te geven.

Het was een openbaar geheim, dat de uitgave van den Mathilde-Cyclus, bezorgd door Vosmaer en Kloos, onmogelijk de ware kon wezen. Wel had deze laatste geschreven in een brief van 3 November 1881: „De „Mathilde" vooral moet onverminkt, en volgens zijn (Perk's, Red.) plan, worden geredigeerd, omdat er door de 100 sonnetten een idée loopt, dat het werk tot een eenheid en een schepping maakt. De enkele minder goede (en er is niet één bij, dat bepaald slecht is) moet men beschouwen als min gelukkige regels in een groot gedicht, die men niet kan uitlichten, zonder den samenhang te verbreken".

Beschouwt men evenwel de Kloosche uitgave in haar verschillende herdrukken, dan vindt men al heel weinig eerbied voor het groot gedicht, waar men niets kan uitlichten, „zonder den samenhang te verbreken". Samenhang was er weinig in zijn Mathilde-Cyclus.

Van verschillende zijden werden dan ook pogingen gedaan, om door verschikking der sonnetten eene oplossing te vinden en door gewijzigde volgorde een klaren gedachtengang te brengen in den krans. Het ligt echter voor de hand, dat dergelijke pogingen, ondernomen zonder handschriftelijk materiaal van den dichter, op niets moesten uitloopen. Het bleef een legkaart-spelletje.

Greebe kon zijn onderzoek beginnen en voortzetten onder heel wat gunstiger omstandigheden, want hij kreeg de beschikking over bijna gansch de schriftelijke nalatenschap van den jonggestorven kunstenaar. Met Duitsche degelijkheid en kritischen zin pluist hij brieven en geschriften na, komend eindelijk tot de overtuiging, dat door Kloos de Cyclus is gewijzigd en veranderd naar zijn geheele samenstel, naar de grondgedachte".

„Wie kennis genomen heeft van de bewijzen, door Greebe

aangevoerd, ziet voor Kloos geene mogelijkheid de eigen uitgave te handhaven, tenzij hij met een geheel nieuw, tot dusverre onbekend manuscript voor den dag komt. In zooverre wij thans kunnen oordeelen, heeft hij met eeu verbazende vrijmoedigheid het werk van zijn vriend verplatoniseerd door er een andere gedachte in te dichten, en bovendien vele verzen „opgepoetst" en mooier gemaakt, dat moeten wij eerlijk erkennen, dan de oorspronkelijke.

Wij zullen geen oordeel vellen over de oneerbiedige willekeur en zelfgenoegzaamheid, waarmede Kloos de nalatenschap van zijn kunstbroeder heeft beheerd, maar wij ergeren ons toch over dezen man, die eens de vrees durfde uitspreken, dat het handschrift van den Mathilde-Krans in handen mocht komen van Alb. Thijm. Dezen „ultramontaan" achtte Kloos in staat tot letterkundig geknoei in dit geval! Zooals de waard is...!

Het handschrift (aangeduid als Hs. C.), waarnaar Greebe den Cyclus herstelt in zijn oorspronkelijken vorm, draagt als titel, geschreven door Perk zelf: *Een Ideaal. — Sonnettenkrans* van Jacques Perk. Hij opent met een proloog, bestaande uit de Sonnetten: *Aan den Lezer, Aan de Sonnetten* en *Aan Mathilde;* dan volgt het boek *Liefdeleven* (100 sonnetten) en een epiloog wederom van drie klinkers: *Aan Mathilde, Aan de Sonnetten* en *Aan den Lezer.*

Wat betreft de grondgedachte, die door *Liefdeleven* loopt, zij is en blijft nog eenigszins vaag en herinnert aan de woorden, die Perk zelf boven het boek geschreven heeft:

Gedichten moeten 't meeste spreken
Door wat ze niet in woorden steken.

De gedachte is ook tamelijk onbeduidend, wat, in aanmerking genomen den jeugdigen leeftijd en de eenigszins verwarde wijsgeerige begrippen van den dichter, geen verwondering kan wekken. Hem zelf werd dat wel duidelijk en in den loop van 1880 verflauwde Perk's sympathie voor den Ideaal-cyclus als geheel. „De levensbeschouwing", schrijft Greebe, „was hij ontgroeid, de verwezenlijking van zijn plan scheen hem slechts ten deele geslaagd, en de verzen bevredigden zijn gelouterden smaak niet meer. Vandaar dan ook, dat hij de beste uitkoos en afzonderlijk uitgaf, vandaar ook, dat hij kon schrijven aan Mr. C. Vosmaer (2 Jan. '80); „ik

bemerk bij 't overlezen, dat mijn *plan* wel inéénsloot, maar dat de *bewerking* er niet geheel meê overeenstemt. Ook ontdek ik sproeten en vlekken en hoop innig, dat u mij wat puimsteen zult verschaffen, waarmeê ik die van zijn oûmannebakkesje kan afpoetsen".

De verschillende uitgaven, door Kloos bezorgd, kan men beschouwen als eene bloemlezing van Jacques Perk's gedichten. Ik geloof, dat Kloos het recht had de uitgave aldus op te vatten, vooral waar blijkt dat Perk niet bizonder meer gesteld was op den Ideaal-cyclus als geheel. Maar Kloos had geen recht de verzen van zijn vriend willekeurig te veranderen, heele sonnetten om te dichten en, wat nog erger is, een sonnettenkrans in elkaar te fantaseeren en onder Perk's naam uit te geven, ofschoon deze er part noch deel aan heeft gehad.

De auteurswet, heeft dr. Greebe, helaas, belet den Sonnettenkrans uit te geven naar den oorspronkelijken vorm. Maar hij heeft al de afwijkingen van Kloos' teksteditie zorgvuldig aangeteekend, zoodat het gemakkelijk valt een echte uitgave samen te stellen volgens Hs. C. — En alleen de lezer, die dít heeft gedaan, kan oordeelen over Perk's talent en de beteekenis van den Mathilde-cyclus. Bovendien heeft dr. Greebe bij elk sonnet eene uitvoerige toelichting gevoegd, om den zin van het gedicht als deel van het geheel en de „min of meer verscholen bedoelingen van den dichter aan te geven, terwijl nu en dan de gelegenheid aangegrepen is, om iets over de wording van den cyclus mede te deelen".

Wie Perk en zijn werk wil kennen, kan niet buiten dit boek, dat is zeker. A. GIELEN.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Een boek van haat.

In de Boekenschouw-aflevering van Januari j.l. schreef ik eenige bladzijden over den geest en over de latere werken van Anatole France.

Zijn jongste product, la Révolte des Anges, besprak ik niet, om de eenvoudige reden, dat dit boek toen nog niet in mijn bezit was.

Thans heb ik het gelezen, of liever, ik heb ze doorgeworsteld die vierhonderd bladzijden, waarin godslastering en obsceniteit elkander voortdurend de eereplaats betwisten, — een boek van haat, vol gif en gal; geen fijne ironie, maar triviale, platte, laag-bij-de-grondsche, walgelijke sarcasmen, welke door den machteloozen grijsaard de aloude Moederkerk en haar goddelijken Stichter, ja, den eenig heiligen God zelf naar 't hoofd worden geslingerd.

Een boek van haat, — anders kan ik het niet betitelen, — de laatste aanval van den bijna zeventig-jarige tegen het onschendbare, dat hij jaren lang te vergeefs aanrandde. Als pijlen op de rots zijn al zijn pogingen afgestuit. Nu waagt hij een laatsten worp. Alleen, 't is geen pijl of lans meer, wat zijn hand omknelt, 't is enkel slijk. Kwetsen kan hij niet, bezoedelen is het eenige, dat hem overblijft.

De laatste werken besprekend van Victor Hugo, zegt G. Longhaye, dat men bij hem vindt „ce tic odieux des vieillards dèchus, ce goût d'irrévérence envers Dieu-même, relevée d'une pointe de sensualisme"[1]. Dat wil zeggen, zooals deze schrijver 't een weinig hooger verklaarde, „bij de grijsaards, die het meest de genade hebben misbruikt, bemerkt men met huivering een soort hatelijke hebbelijkheid, om onreinheid te paren aan godslastering"[2]. Dit was 't geval, zegt deze, bij Voltaire en bij Hugo; wij kunnen er aan toevoegen: dit is ook 't geval bij Anatole France.

Louis Veuillot heeft den psychologischen grond dier laatste taktiek van de vergrijsde, kwijnende aanvallers op scherpzinnige wijze ontleed. Zoolang zij jong zijn, zegt hij, trachten de vijanden van God's Kerk een wetenschappelijken kamp te voeren tegen den godsdienst. Zij pogen menschen van intellect mee te troonen ten aanval. 't Is een geestesbedrog dat niet lang aanhoudt. Weldra zien zij „dat wetenschap en verstand, wanneer men ze tegen het Christendom wil keeren, gevaarlijke bondgenooten zijn, die altijd op 't punt staan door plotseling verraad, met geen handige slimheid te voorkomen, naar den kant van den vijand over te loopen". Dan komt de ouderdom: „la vieillesse accourt, le sépulchre est proche". Wat een kwelling, te zien, dat men sterven gaat, terwijl de Kerk nog leeft! „Mourir et la laisser vivante!"

1) *Dix-neuvième Siècle,* II, blz. 191.
2) t. a. p. blz. 147.

Ja zelfs, na hun dood zullen zij de barmhartigheid der te vergeefs gesmade Kerk moeten ondervinden, „songer qu'elle sera là, aux funèrailles, blessée peut-être, mais néanmoins debout, assez forte pour planter une croix, assez clémente pour poser une prière sur ce cadavre, sur ces inimitiés enfouies dans la mort!"... Wat zullen zij doen? Wat anders dan wat hun meesters deden, wat anders dan wat Voltaire deed? „Men zal zich wenden tot de bandelooze menigte der onwetenden en boozen en men zal tot haar spreken in een taal, welke zij verstaan kan. Al haar vooroordeelen zal men vleien, al haar verzet zal men billijken, al haar woede zal men aanwakkeren, al haar duisternis zal men verdikken. De wetenschappelijke leugen drong slechts door tot geesten, in staat ze te ontmaskeren; voortaan zal de leugen boud zijn, schaamteloos, cynisch, onweerlegbaar, juist wegens haar onbeschaamdheid. Bij de leugen zal men voegen de beleediging, den laster, en eindelijk, 't vuil. Oui, l'ordure! on ira jusque'là, on ira là surtout, et c'est sur quoi l'on compte. Il y aura des pamphlets qui, pour être plus efficacement irréligieux, seront obscènes" Om het volk te bereiken zijn ze noodig, „ces livres hideux devant lesquels la controverse recule en se voilant le visage"[1]).

Dit psychologisch verschijnsel, aldus door Veuillot geteekend, doet zich bij Anatole France voor. Afkeer van God en godsdienst is hem reeds sedert lang in het hart geworteld, maar gaande weg is die afkeer ontaard in fellen haat, welke thans overslaat in waanzinnige woede. De ironische lach van den spotter is een seniele grijns geworden, die hoont en sart. Bij de leugen voegde zich de beleediging, bij de beleediging de smaad en eindelijk het vuil. Een smaadschrift is zijn boek, een pamflet, waarin de obsceniteit de anti-godsdienstige strekking moet verscherpen. De massa van domooren en boozen alleen zal zich verkneukelen bij 't lezen van dit „livre hideux", dat een mensch van fatsoen het schaamrood naar de wangen jaagt[2]).

In een Gids-artikel van 1 Aug. 1914 wordt van Anatole France gezegd, dat hij is „entré tout vivant dans l'immortalité" (blz. 314). Hier moet men onderscheid maken. Levend is hij beroemd geworden en..... berucht; beroemd wellicht meer in het buitenland dan in Frankrijk zelf. Maar onsterfelijk blijven kan

---

[1]) *Mélanges*, I, blz. 458–459.

[2]) Vgl. Boekenschouw, 7e Jaargang, blz. 399.

hij alleen zooals Voltaire onsterfelijk gebleven is: onsterfelijk namelijk bij de vijanden van God en godsdienst als een voorbeeld van onverzadigbaren haat, onsterfelijk bij de verdedigers van God en godsdienst als een voorbeeld van machtelooze woede. Juist die op de spits gedreven haat vormt met zijn walgelijke zinnelijkheid de reden, waarom geen andere onsterfelijkheid hem ten deel zal vallen.

Drie hoofdgebreken worden ook in de(n) Gids aangegeven. „Het genoegen om erotiese episoden te pas en te onpas in zijn werk te voegen is voortdurend grooter geworden. Tonelen en toneeltjes van sensuele liefde, — France kent maar één genre van liefde, de zinnelijke en geeft zich weinig moeite om die genuanceerd te ontleden — zijn hinderlijk veelvuldig in zijn latere boeken. Daarbij is de wijze, waarop hij religieuze onderwerpen behandelt, grover geworden" .... Hij doet denken aan „Voltaire, en nog wel de Voltaire van *la Pucelle*" (1 Mei 1914, blz. 266). „Zijn ganse werk is een verheerliking van de schoonheid en vrijheid van Grieken en Romeinen, een verheerliking van de zinnelike liefde, die door het Kristendom wordt verafschuwd en beteugeld" (t. a. p. blz. 246).

Nu is toch het menschdom nog te goed en te verstandig om zulk een man met den lauwer van onsterfelijken roem te kronen. Neen, aan de copie, France, zal niet meer eer gebeuren dan aan het model, Voltaire. Hun onsterfelijkheid is er eene, welke bij eenig nadenken niemand hun benijden zal.

Zijn „Opstand der Engelen" noemt Anatole France: roman. En, inderdaad, wordt dit woord genomen in den zin van „verdicht verhaal", dan hebben we hier een echten roman. 't Is louter fictie zoowel in opzet als in uitwerking. Het boek verhaalt een nieuwen opstand der Engelen tegen God, een opstand, welke in het huidige Frankrijk, in het hartje van Parijs wordt beraamd en besloten.

De val der Engelen was voor dezen, volgens France, een zege. Immers juist door hun nederlaag, zijn ze bevrijd van 't juk der slavernij. Thans genieten zij het onbedwongen gebruik van hun verstand, en 't is door de volkomen ontwikkeling van dat verstand, dat ze thans in staat zijn tot een nieuwen aanval, die hun zeker de overwinning brengt.

Men ziet het: 't is het oude bakersprookje: rede en geloof zijn met elkaar in strijd, de menschelijke wetenschap heeft den godsdienst gedood.

Vóór dien hernieuwden krijg leven de „uit den hemel gevluchte" geesten met de menschen, als de menschen, d. w. z. als de slechtsten en schaamteloosten onder hen. Avonturen maken zij mee, welke, zegt France, een kurassier zouden doen blozen, of liever niet een kurassier, maar „une parisienne", — natuurlijk, „une parisienne", zooals pornographen ze alleen kennen.

In het laatste hoofdstuk, „le rêve sublime de Satan", ziet Lucifer, de aanvoerder, zich reeds in 't bezit van den hemel. De bizonderhedenheden van dien godlasterenden droom spaar ik mijn lezers. Dit eene zij voldoende: na dien droom is het Satan een genot in de hel te ontwaken.

Wat kan Anatole France bewogen hebben tot het schrijven van zulk een boek?

Ik weet geen andere reden dan de boven aangehaalde. 't Is de laatste walm van de stervende kaarsvlam.

Tegen elken Christelijken godsdienst is dit boek gericht; Luther, Calvijn en Jansenius worden met diepe minachting behandeld; maar in 't bizonder valt hij het Catholicisme aan.

Nu beleeft Frankrijk's godsdienstig leven in de laatste jaren een periode van bloei. Wat een spijt, wat een wroeging voor hem, daarvan getuige te moeten zijn! Spottend roept hij uit „depuis le réveil national, on n'est plus sceptique en France".

Te vergeefs heeft hij zich afgesloofd. Ergo erravimus! Alles wat hij rondom zich ziet, prikkelt hem. Als een stervend dier slaakt hij een laatste wanhoopskreet.

Ons, Katholieken, past hier het woord van den Goddelijken Meester: Vader, vergeef het hun, zij weten niet wat zij doen.

Katwijk a/d. Rijn, 22 April 1915. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

De *Revue des deux Mondes* (15 April) opent met een artikel van Louis Bertrand over *Goethe et le Germanisme*. Hij meent dat het tijd wordt eens te onderzoeken of de bewondering, die men koesterde voor deze of gene grootheid, wel reden van bestaan had — „et, tout particulièrement, de réclamer leurs titres à ces

grands hommes de Germanie que, depuis un siècle, nous exaltons de confiance".

Hij begint met Goethe. Men heeft dien man zoo door wierook omwolkt, dat hij moeilijk te herkennen valt. Nu heeft Bertrand nog eens den *Faust* gelezen; sinds dertig jaren had hij het boek niet opengeslagen en thans heeft hij het gelezen „avec les yeux et les préoccupations d'un Français de 1915". Hij wil Goethe niet beschouwen als kunstenaar, niets afdingen op zijn genie, maar nagaan „par quoi ce génie nous menace dans notre pensée, dans notre âme, dans notre être le plus intime".

Goethe wil ons voeren, naar zijn eigen woorden, uit den hemel, door de wereld, naar de onderwereld. Dat is juist het tegenovergestelde van wat Dante wil in zijn Divina Comedia; dat is de tegenstelling van het Catholicisme en Duitsch Panthéisme. Faust verlaat den hemel van metaphysieke beschouwing voor de wereld der zinlijke realiteiten, onder welke hij zocht door te dringen in de duistere regionen van natuurlijke elementen en eerste principepen: tel est son enfer à lui. Dat is de wereld der ongekende krachten, welke de wetenschap bestudeert. (Flaubert, waarschijnlijk in navolging van Goethe, gaat denzelfden gang in *Tentation de Saint Antoine.*)

Faust komt rond voor zijn willen en streven uit: „au diable la scolastique et tout son vain savoir. Fermons nos livres et tournons-nous vers l'unique réalité, celle que voient nos yeux et que touchent nos mains. Occupons-nous des seules choses sérieuses, — les choses de la Terre".

En wij moeten ons niet bedriegen; Faust spreekt wel onophoudelijk van geesten — „mais, sous le masque de la vieille phraséologie spiritualiste, il n'est question, ici, encore une fois, que des forces élémentaires du monde physique".

Goethe ontkent nog niet brutaal als Nietzsche, maar hij bedoelt hetzelfde: „l'autre monde... un néant céleste".

Zoo staat Faust tegenover het leven en hij verandert het Evangelie van Christus en schrijft: „In den beginne was de Daad".

„Grâce à l'Évangile des temps nouveaux — l'évangile allemand, traduit, dans la chère langue allemande, — l'homme est définitivement coupé du monde idéal. Le ciel chrétien, comme le ciel platonicien, lui est interdit. Il n'y a plus de Dieu transcendant, mais l'éternelle action immanente, la substance obscure, qui „travaille sur le bruyant métier du temps et tisse le manteau vivant de la Divinité"."

En verder: „Nietzsche n'a rien inventé. Non seulement la psychologie de son surhomme est déja dessinée à grands traits par Goethe, mais le mot même qui désigne l'homme des temps nouveaux, — Uebermensch — figure en toutes lettres dans le poème de Goethe".

„.... Faust, le surhomme, abomine la privation. Son devoir est

de se réaliser dans la plénitude des ses appetits, de ses désirs et de ses aspirations. Et c'est pourquoi il a la haine du sacrifice, il est farouchement anti-chrétien. Il se rit des morales et des codes. Son champ d'action est situé *par delà le bien et le mal.*

En uitgerust met deze beginselen treedt Faust het leven in en Louis Bertrand gaat hem na, voet voor voet, om te vertellen hoe deze Duitsche Faust zijn theorie in praktijk brengt. Wij kunnen hem niet volgen tot het einde, want hoe vernuftig ook gedacht, lijkt ons dit opstel toch niet ernstig en rustig genoeg overwogen. Als men een land of een volk moest oordeelen naar een enkel stuk literatuur, zouden er verrassende vonnissen moeten geveld worden.

En toch! In *Velhagen & Klasings Monatshefte* (Mei) staat eene bijdrage van Johannes Höffner: *Schiller und der Krieg.* De schrijver vindt gelegenheid Hebbel te huldigen met deze woorden: „Denn eigentlich bleibt ihm und seinen Geist das Verdienst, die Kantisch-Preuszische Weltanschauung dichterisch wiedergeboren zu haben"; — hij besluit met deze woorden: „Wir hören, nichts werde in den Schützengräben von weltlicher Geistesnahrung so sehhlich begehrt als Goethes „Faust", nicht ‚Schiller, nicht Hebbel und Kant. Da ziemt es sich, zu erinnern dasz es der harte, fordernde und drohende Geist dieser unserer kämpferischen Geistesheroën ist, der mit seine Gewalten den deutschen Geist erst gestählt hat und so die Kräfte der deutschen Seele erst frei macht, dasz sie Klarheit habe, sich zwischen Tod und Leben in die Seele Goethes zu versenken". Dat is treurig!

Eenige flinke historische bijdragen in ditzelfde nummer bevallen ons beter: Dr. Paul Herre: *Das geschichtliche Werk der Hohenzollern.* — Dr. Theodor Schiemann: *Die Erziehung Ruszlands zur Revolution und zum Weltkriege.* — Dr. Ed. Heyck: *Die groszen Friedenskongresse.*

In *Onze Eeuw* begint G. T. Haspels een verhaal: *David en Jonathan,* dat door zijn titel aan Bijbelsche tijden denken doet, maar den lezer brengt in het volle moderne leven. Haspels is een prettig verteller.

Tis springt met zijn aphorismen *Van den Hak op den Tak,* doch er zijn rake onder; zeer aardig heet het over de romantiek: „een bijzonder dwaze, toch chronisch weerkeerende inval der kunstenaars is: de romantiek af te schaffen. Romantiek is valsch, is onnatuur, is sentimenteel boerenbedrog... Jawel, maar de romantiek laat zich niet afschaffen. Zij is het bloempje op den steenhoop, het zonlicht op de mestvaalt, de goddelijke fantasie bij de leelijke werkelijkheid. En zij is vooral het broodnoodig overbodige. De menschen kunnen zonder romantiek niet leven en eischen dus romantiek. Wie hun die niet geeft, wordt afgewezen als juist niet brengend wat allereerst werd gevraagd...". Juist! En de romantiek is dan ook overal, „de kunstenaars kunnen er trouwens ook niet buiten, al verbeelden zij zich dat". — Op een mooien dag staan

er dan weer eenige spektakelmakers op en brengen reactie, „in naam der kunst, die immers geen tendenz (ook geen romantischen) duldt. Maar straks zegeviert weer de romantiek, die zoo oud is als de wereld en zoo oud als zij worden zal".

Dr. Kernkamp zet in *Vragen des Tijds* (Mei) zijne artikelen voort over *De Europeesche Oorlog* en heeft het nu over *Een schoon gebaar*, namelijk de mededeeling van de Duitsche Regeering aan onzen gezant te Berlijn, inzake de vernieling van „De Katwijk". Prof. Kernkamp zegt: „wat beteekent dit onderzoek, waarbij de officiëele rapporten noodig schijnen te zijn, die de Nederlandsche Regeering ontving? Waarvoor zijn die noodig? De Duitsche Regeering beschikt immers zelf over het feitenmateriaal, dat haar een antwoord kan geven op de vraag, of de Katwijk al dan niet door een Duitsche duikboot is getorpedeerd.

„In het geval van de Katwijk kregen wij van de Duitsche Regeering tot dusverre *woorden*, wij wachten op de *daad*: een onderzoek van de gegevens, die uit de rapporten en journalen van de Duitsche duikboot-commandanten te voorschijn kunnen worden gebracht, en het mededeelen van de resultaten van dat onderzoek. De aan onzen gezant te Berlijn gedane mededeeling was nog slechts een schoon gebaar. Een gebaar, waarover de schrijver van het hoofdartikel in de *Nieuwe Rotterd. Courant* in verrukking is geraakt. Hoort hem stamelen: dat is loyaal, dat is loyaal!"

In hetzelfde Tijdschrift schrijft H. G. Schilthuis over *De Nederlandsche graanhandel en de oorlog* (wordt vervolgd) en Dr. G. Kalff over *Onze mannen ter zee* naar aanleiding van Scheurleer's groot werk: *Onze Mannen ter zee in dicht en beeld.*

Theologisch-Praktische Quartalschrift (1915 II). Dr. Anton Prèseren S. J., geeft buitengemeen praktische opmerkingen wat betreft *Die Gefahr der „farblosen" Zeitungen.* Een „farblos" blad moet alle abonné's dienen en durft dus geen stelling nemen tegen de aanvallers van het Catholicisme. Het kweekt, juist door zijn kleurloosheid, het indifferentisme aan. Maar het ergste is, dat zij wel hun kleur verbergen, maar niet kleurloos zijn. Men behoeft slechts te letten op hun anti-Katholieke tendenz in het openbare leven, op hun artikelen over de gewichtigste vraagstukken des tijds, op hun advertenties en zelfs gewone nieuwsberichten.

H. Robbers is bijna één en al bewondering voor Streuvels' Dagboek en hij spreekt die uit in *Elsevier's G. M.* Wel noemt Robbers den Duitschen inval in België „een gruwelijk onrecht" hij gelooft ook wel, „dat Streuvels voorzichtiger en wijzer had gedaan, dit dagboek niet uit te geven voor ná den oorlog", maar „dat een groot en welbewust kunstenaar zooveel onbevangenheid wist te bewaren, dat hij dezen indruk wekte — het is met den grootsten eerbied op te merken en te memoreeren". Een feit is het, dat ook de Duitsche bladen het met den grootsten eerbied hebben opgemerkt en gememoreerd.

De Amsterdammer (2 Mei) opent met een artikel van professor Van Hamel onder het opschrift *Roma aeterna.* „Is het wonder, dat de gedachten telkens gaan naar het Vaticaan, waar nu de zeer éénige plaats van Petrus' stedehouder, ook voor de niet-Katholieken weer eens onmiskenbaar uitkomt?......

En nu Nederland!

Al heeft men het nog weer willen dementeeren: de reis van Dr. Nolens naar het Vaticaan *is* voor onze Regeering met een duidelijke bedoeling ondernomen: voorbereiding van eene (voorloopig) *tijdelijke* vertegenwoordiging van Nederland bij den Paus.

En dát dit op 't oogenblik voor ons land gezocht wordt, is goed.

Niet enkel op den idealistischen grond, dat wij dan misschien ook aan dien kant iets bij kunnen dragen, om den vrede te bevorderen.

Maar toch uit verschillende opzichten van zeer rëeele politiek. Het is al vaker gezegd, dat de Vredesonderhandelingen, wie weet, ook onze belangen zeer nauw kunnen beroeren. Niets is verstandiger, dan waar wij maar kunnen, een anker uit te werpen".

— — — — — — — — — — — — — — — —

„Natuurlijk zullen de plannen voor een tijdelijke zending, ook eerlang het herstel van de *geregelde* diplomatieke verhouding met het Vaticaan in zich bergen.

Dit is thans nog niet aan de orde. Doch er is alvast geen reden, het te betreuren".

Nog grijpen wij hier de gelegenheid aan te wijzen op een gedicht in het Katholieke maandblad: *Die Bergstadt* (April). Wij vinden het erg jammer, dat deze, anders zoo sympathiek, zich in zulke dreiggedichten te buiten gaat. Het getuigt in elk geval niet van hooge innerlijke cultuur.

London, Altar mit Sackleinwand bespannt,
Der Schacher Gottes, dessen Opferflamme
Zumeist von Raüberbeute los gebrannt
Gehetzt, von Gier nach Gold, der giftigen Amme
Wir bringen einen Buchrevisor: Tod,
Der rechnet gut und prüft Dir jeden Zahl,
Der Schreibt mit Tinte, die flieszt blutig rot,
Und Sabelklingen sind ihm Lineal.
Die fuhrt im Surren den Propellenrit,
Die fliegenden Schwader weiszer Schiffe,
Und mit den Risz von Stahl und Dynamit
Zersetzt er Deine Rechnung Lügbegriffe.
Vielleicht vernimmst Du schon die Hammerschläge
Gestöhn der Dampfe und der Werft Gekeuch
Das alles zimmert Flösze ihm zu tragen
Du Mars, den Tod gen Euch!

Veel begrijpen is veel vergeven, maar wij kunnen toch niet nalaten te verklaren, dat zulk een toon pijnlijk aandoet.

De Katholiek (Mei) Dr. Jan Smit vraagt: *Is de Jesusplaats bij Josephus authentiek?* De kwestie is deze: „De nieuwe loochening van Jesus' historisch bestaan was aanleiding, dat met nieuwen ijver de echtheid en waarde werd onderzocht van de getuigenissen, die niet-christelijke schrijvers over den stichter van het Christendom hebben afgelegd.

Het getuigenis van Flavius Josephus (36 of 37—100 n. Chr.) neemt onder deze „onpartijdige" documenten een eerste plaats in. We lezen het in het 18de boek der *Oudheden* 3, 3 (63, 64):

> „In dien tijd leefde Jesus, een wijs man, indien men hem ten minste een mensch noemen moet. Want hij verrichtte wonderbare dingen, en was een leeraar van die menschen, welke met lust het ware aannemen. En niet alleen vele Joden, maar ook velen uit de heidenen trok hij tot zich. De Christus was deze. En ofschoon Pilatus hem op aanklacht van de voornaamste mannen onder ons ter dood veroordeelde, hielden niet op degenen, die hem vroeger hadden bemind. Want hij verscheen hun op den derden dag wederom levend, nadat de goddelijke propheten dit en duizend andere wonderbare dingen over hem hadden voorspeld. En tot op heden heeft het volk der Christenen, die naar dezen worden genoemd, niet opgehouden te bestaan".

„Aan de echtheid van dit Jesus-getuigenis werd in de oudheid en de middeleeuwen niet het minste getwijfeld. De moderne historische kritiek ontdekte echter „zekere teekenen van onechtheid". De Jesusplaats zou ofwel valschelijk ondergeschoven zijn in de werken van Josephus, ofwel tendentieus door christenhand „omgewerkt". — Burckitt en Harnack bestrijden deze opvatting van onechtheid.

En na een grondig onderzoek heeft Dr. Smit „een „zeker" teeken van onechtheid, een „zeker" bewijs van interpolatie niet kunnen ontdekken. Menige spreekwijze, ja, afwijking der evangelische waarheid pleit tegen een Christelijke interpolatie. Noch stijl, noch inhoud, noch samenhang, belet ons Josephus als den schrijver der Jesusplaats te erkennen. De inhoud zelfs schijnt vóór Josephus te pleiten, van wien wij een getuigenis over Jesus in de Archeologie mogen verwachten".

In de *Wetenschappelijke Bladen* (Mei) wijzen wij een tweetal literaire opstellen aan. Het eerste is *Charles Peguy: in Memoriam,* eene vertaling van het artikel in de *Contemporary Review* van April (door Evelyn Underhill). Peguy, die onlangs viel op het slagveld, wordt genoemd een der grootste Fransche dichters van den tegenwoordigen tijd. Men herinnert zich dat v. Rijckevorsel in *Boekenschouw* ook reeds een woord wijdde aan de nagedachtenis van dezen eigenaardigen schrijver. — Het tweede is: *De Techniek van de Macbeth,* vertaling van een artikel door Sir Arthur Quiller-Couch in de *Fortnightly Review.*

PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Graaf (J. J.). Nederlandsche Doopnamen naar oorsprong en gebruik. (1915) Bussum, Paul Brand. (8, 27 en 160) f 0.75, geb. f 1.10.

In de zeventiende eeuw was reeds door een onbekend geestelijke een poging aangewend, om de oude vaderlandsche namen in overeenstemming te brengen met de namen der in de Kerk vereerde Heiligen. Door twee lijstjes: *Nomina propria Hollandorum* en *Nomina propria Frisica* wilde hij aan de Katholieken zijner dagen duidelijk maken, welke kerkelijk-latijnsche vorm beantwoordde aan den vaderlandschen vorm, waaraan de Friezen zeer gehecht waren en dien men ook elders gaarne wilde bewaard zien. Deze poging slaagde evenwel niet volkomen, omdat de zeventiende-eeuwsche verzamelaar over te weinig materiaal kon beschikken en — wat erger was — het juiste inzicht miste in de verhouding der germaansche en latijnsche vormen. Onder invloed van renaissance en humanisme, beschouwde hij de eerste als minderwaardig, zij herinnerden hem te zeer aan den heidenschen voortijd. Hij zag hierbij over 't hoofd, dat vele voornaam klinkende latijnsche namen niets anders dan verbasteringen zijn van germaansche vormen.

Door de studie van verschillende grootere en kleinere geschriften, zoowel van buitenlandsche als van vaderlandsche geleerden, over de germaansche namen, was Deken Graaf beter berekend voor zijne taak. Menig artikel in *De Katholiek* en elders uitgegeven, heeft hij aan dit onderwerp gewijd. Deze artikelen worden in de inleiding van het handige, goed verzorgde boekje samengevat; dan volgt de uitvoerige lijst van doopnamen, die ouders en geestelijken in staat stelt, eene, met de vaderlandsche zeden overeenstemmende keus te doen en hen niet langer in het onzekere laat omtrent den kerkelijken patroon-heilige, die, hetzij uit den aard der zaak of bij aanpassing aan den ouden naam beantwoordt.

De *Nederlandsche Doopnamen* van Deken Graaf zullen — naar wij hopen — bij de Nederlandsche Katholieken het verlangen opwekken, ook bij het geven van namen, „van vreemde smetten vrij te blijven". Zij bezitten een schat van inheemsche heiligennamen en behoeven waarlijk niet — zelfs niet bij wijze van afwisseling — hun toevlucht te nemen tot het vreemdsoortige, waartoe zij zich uit mode-zucht dikwijls getrokken voelen.

Dr. A. J. DANIËLS S. J.

Pfeilschifter (Dr. George). Religion und Religionen im Weltkrieg. Auf Grund des erreichbaren Tatsachenmaterials dargestellt. (1915) Herder, Freiburg im Br. (VIII, 116) M. 1.40, bnd. M 1.80.

De Freiburger Kirchen-historiker heeft zich eene moeilijke taak gesteld: die Rolle, welche die Religion in diesem Weltkriege allenthalber spielt, zu studieren. De gegevens, waarover hij te beschikken heeft, mogen wel talrijk zijn, wij hebben in den loop van den oorlog echter geleerd een weinig sceptisch te staan tegenover veldpostbrieven en berichten der krijgvoerende partijen. Hunne bewijswaarde is voor ons nog slechts voorwaardelijk en behoeft nadere bevestiging in rustiger tijd.

Een andere moeilijkheid is het voor den schrijver om zoo objectief te blijven als het den historicus betaamt, en door liefde of weerzin zijn oordeel niet te laten beinvloeden. Dit is hem niet steeds gelukt, wat ons allerminst verwondert. Volkomen zelfbeheersching zou een psychologisch wonder zijn geweest.

In Duitschland openbaarde zich krachtig het godsdienstig leven in alle lagen der Maatschappij, bij Katholieken, Joden en Protestanten. Wel zijn eenige, minder verkwikkende, verschijnselen waargenomen: „nur da und dort versucht man, gegen diesen Strom religiöser Neubelebung zu schwimmen".

Oostenrijk ondervindt diezelfde „Neubelebung", maar de uitingen anti-religiöser Art zijn talrijker en kwetsender. De socialistische pers komt met goddelooze artikelen voor den dag en een schandelijk spektakelstuk van den Jood Knoblauch beleedigt de geestelijke zusters. En het verloopen publiek, de „Haute finance", heeft nog in deze bloedige dagen zelfs den durf, zich te vergasten „an solchen Gemeinheiten".

In Frankrijk blijft de Regeering sectarisch en godsdienst-vijandig. In het leger ziet men verhoogd religieus leven. Toch schijnt de schrijver, niettegenstaande hier en daar vooruitgang valt waar te nemen, in de Fransche natie nog te blijven zien „eine atheistische Nation mit vielen Katholischen Gebräuchen und einer Katholischen Minderheit".

Nog minder gunstig oordeelt hij over de Belgen. Uit een Antwerpsch hospitaal heeft hij het bericht, dat nauwelijks een vierde der verwonden een priester verlangen. Wat de vluchtelingen betreft in Holland: die wenigsten gehen des Sonntags zur Kirche. En hij besluit: dass die religiöse Lage in der Heimat nicht eben viel verschieden sein wird von derjenige der Belgischen Emigranten. Welke conclusie toch wel wat voorbarig is.

Wat de Engelsche regeeringspersonen betreft, „vielleicht ging ihre Heuchelei doch nicht so weit, fur ihren Krieg auch noch die Hilfe jener Macht anzurufen, welche ihre geheimsten gedanken kennt.

Later blijkt dat anders te zijn geworden en werd het Engelsche volk op het hart gebonden, dat deze oorlog „ein heiliger Krieg" is — „ein Krieg zwischen Christus und dem Teufel".

Over Rusland heeft de schrijver weinig gegevens, en eveneens over Turkije.

Waar hij de neutrale landen bespreekt, heet het zeer te recht over Holland: „war in den ersten Tagen der Spannung und Gefahr eine erhöhte Religiösität vielfach zu bemerken. Aber recht schnell ist alles wieder abgeflaut".

In het tweede deel van zijn boek doet Dr. Pfeilschifter een onderzoek naar „die Wechselwirkung der verschiedene Religionen bzw. Kirchen und Konfessionen während des Krieges" en hij komt tot de volgende slotsom: Fur keine Nation ist der Krieg ein Religionskrieg, auch nicht für die Türkei. Die gleichen Religionen bzw. Konfessionen sind ebensowenig ein einigender Band gewesen, als ihre gegensätzige Verschiedenheit ein trennendes Hindernis war. — Ueberall aber spielt doch die Religion als religiöses Leben sowohl bei den Soldaten im Felde als bei den Nichtkämpfenden zu Hause eine zum Teil sehr bedeutende rolle. — Wohl bei keiner Nation so stark wie bei uns.

Maar hij waarschuwt, daaruit niet te besluiten tot eene „religiöse Neugeburt des ganzen deutschen Volkes. Wir hoffen, dasz sie kommen wird; aber sie ist noch nicht da".

R. K. PR.

Seippel (Paul). Adèle Kamm. Met een inleidend woord van Dr. Gunning (1915) Groningen, Romlinger.

Zij was een mooi, levenslustig, hoog begaafd meisje van degelijke Zwitsersche familie, in 1885 geboren. Alles lachte haar toe, zij was de trots en liefde harer ouders, van haar verloofde; een toekomst van louter geluk scheen haar te wachten. Toen wierp een wreede ziekte haar neer, een ziekte, spottend met alle pogingen der wetenschap, die zes jaar lang het teere lichaam van het jonge meisje verteerde, alle hoop op beterschap uitsloot, en, na ongehoorde martelingen, haar op 25-jarigen leeftijd, aan de genegenheid van familie en vele vrienden en bewonderaars ontrukte.

Adèle Kamm is ziek geweest, niets anders. Maar hoe droeg zij die ziekte? Het boekje van Paul Seippel verhaalt het ons uitvoerig, nog beter, hij laat het Adèle zelf verhalen. Zij heeft gestreden tegen de kwaal, zoo lang zij kon. Zij wilde zich niet laten overwinnen door de ontzettende pijnen, hoezeer zij ook smachtte naar verlossing, naar het einde. Alleen Gods wil te doen was haar genoeg, lijden met en voor Christus was haar geluk en zoo volgde zij, het protestantsche meisje, onbewust het voorbeeld der groote katholieke lijderessen Lidwina, Magdalena van Pazzi, Anna Catharina Emmerich. Ziek zijn was haar roeping en na zwaren strijd nam zij deze roeping aan. Zij heeft geleden bijna zonder tusschenpoozen, jaar in, jaar uit, niet alleen geduldig, maar vroolijk

heldhaftig, blijde zelfs. Van uit haar ziekbed deed zij nog onbegrijpelijk, ontzaggelijk veel goeds. Zij troostte onherstelbare zieken. Zij schreef een brochure: „Blijmoedig in lijden", waarin zij fijn psychologisch haar gevoelens op het ziekbed ontleedt. Zij organiseert een vereeniging voor hopelooze zieken, richt een „Ligkuurgalerij" op voor arme teringlijders, wendt zich tot de gevangenen om hen te troosten en op te heffen, vindt tijd tot een uitgebreide correspondentie met allen, die van haar troost en opbeuring hopen, leeft in innig samenzijn met God en na haar laatste hoop op aardsch geluk te hebben opgegeven, verwacht zij in de eeuwigheid alleen genezing van haar mateloos lijden.

Het is een stichtelijk, opwekkend boekje, dat ook katholieken met nut en vrucht kunnen lezen. Over het algemeen denkt en voelt Adèle Kamm zonder het te weten, geheel als Katholieke. Haar denkwijze over de plaatsvervangende boete heeft niets protestantsch. Zij nadert, door haar rein hart en hooge opvatting van het lijdensmysterie, de katholieke leer van zeer nabij. Dat haar levensbeschrijver in zijn zucht haar tot „protestantsche heilige" te verheffen, de katholieke heiligen tracht te verkleinen, moet men maar op den koop toe nemen. Hij zelf schijnt de echt Christelijke en daarom bijna Kath. opvatting van het zoo hoog door hem vereerde meisje niet te deelen en van Kath. mystiek, gebed en zieleleven heeft de man weinig begrip. Men dient dus hiermede rekening te houden bij het lezen dezer werkelijk ontroerende levensschets.

De vertaling is niet altijd even duidelijk en is bovendien door drukfouten — wij zullen er maar geen taalfouten in zien — hier en daar ontsierd.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Daudet (Léon). Devant la Douleur. Souvenirs 2de Serie. Nouvelle Librairie Nationale. Paris (308). 3.50 frs.

Léon Daudet, de ietwat luidruchtige zoon van den beroemden Alphonse, geeft hier het tweede deel van zijn „Souvenirs littéraires, politiques, artistiques et medicaux". Deze loopen van 1880 tot 1905. In zijn „Avant propos" deelt hij mede, dat dit boek reeds geschreven en gedrukt was vóór den oorlog, maar dat hij het onnoodig achtte er een enkel woord aan te veranderen.

Zijn eerste deel droeg tot titel *Fantômes et vivants* en wie het las herinnert zich zeker nog op welke ongenadige, soms ruwe en niet altijd even gemanierde wijze, Daudet Jr. afrekende met vele beroemdheden der derde Republiek. Hier gaat de afrekening voort en men moet erkennen dat de afstraffing, al lijkt zij soms zeer kras en onnoodig realistisch, in menig opzicht verdiend is; en men kan niet anders doen dan zich verwonderen en er reden tot

verheuging in vinden, dat Frankrijk nog niet erger gedemoraliseerd is — zooals blijkt uit zijn heldhaftig verzet tegen den vijand — overgeleverd als het sinds ruim dertig jaren was aan zulke mannen van wetenschap en politiek, die Léon Daudet aan den schandpaal klinkt.

Vooral van den beroemden dokter Charcot en zijn kring vertelt hij interessante bijzonderheden, die hun prestige niet precies verhoogen.

„Men kan zich moeilijk voorstellen", zoo begint hij zijn Herinneringen, „hoe groot de vereering was, die de geneeskunde en de geneesheeren vóór een 30-tal jaren genoten in de materialistische maatschappij. De „goede dokter" verving den priester, zeide men, en de groote moreele en sociale invloed behoorde aan de meesters van het lichaam, aan de vóórschrijvers der geneeswijzen en levensregels".

Helaas! hoevele illusien zag men verloren gaan, hoe groot was het failliet ook van dezen tak der wetenschap! van de heerlijke beloften die zij deed, hoe weinige gingen er in vervulling! Leon Daudet was student in de medicijnen, Charcot een zijner leermeesters, doch, hoewel diens groote verdiensten erkennend, is zijn achting en waardeering voor dezen veel overschatten geleerde niet bijster groot; ook andere Faculté-grootheden worden door hem tot hun ware verhoudingen teruggebracht. Griezelige bijzonderheden uit snijkamer en hospitaal spaart hij ons niet. Le Français (Latin) brave l'honnêteté meer dan eens, wat dit boek nu juist niet tot een aangename nog minder stichtelijke lectuur maakt. Léon Daudet bekent zich openlijk overtuigd Katholiek. „Het geneeskundige, „politieke en literaire materialisme op het einde der XIXe eeuw", schrijft hij, „was zoo door en door vuil, dat het mij overtuigde „door het contrast van de meerderheid van hen, die het vervolgde, „van de majesteit van hun ideaal. De vijanden van God hebben mij „tot God teruggebracht".

Mogen dat met velen het geval zijn in deze droevige dagen, die Frankrijks schuldige oudste dochter doorleeft!

In een volgend deel zal Léon ons verhalen hoe hij, jong mensch als hij was, bij het begin van zijn medische studiën reageerde tegen den dubbelen invloed van het materialisme van de Hooge School en van de republikeinsche omgeving en zich met geweld er aan ontworstelde. M. S.

Kleijntjens (Jos.) en **Knippenberg** (Dr. H.) Schetsen uit de Nieuwe Geschiedenis. Bewerkt en verzameld door.... Amsterd. R. K. Boekcentrale. (296). f 1.75.

Wat Dr. Gorris schreef (Boekenschouw 1914 blz. 133) over Schetsen uit de Middeleeuwen derzelfde verzamelaars, kunnen wij herhalen voor deze Schetsen uit de Nieuwe Geschiedenis: „een historisch leesboek, blijkbaar bestemd voor klasgebruik, ofschoon ook volwassenen, die zich voor geschiedenis interesseeren, het

met smaak zullen lezen". De meeste schetsen zijn ontleend aan werken der beste historici, Pastor, Onno Klopp, Holswarth, Gfrörer, e. a. Verschillende opstellen zijn van de hand der uitgevers, Kleijntjens en Knippenberg. Twee van onze meest bekende auteurs, mejuffrouw M. Sloot (Dood van Philips II) en R. van der Lans (De eerste verjaardag der Revolutie) zijn vertegenwoordigd door eene keurige bijdrage. Een mooi boek, dat de studie der geschiedenis levendig en belangwekkend zal maken en daardoor bevorderen.

DR. SCH.

Veth (Corn.) Frans Hals en Jan Steen. (1915). Hollandia-drukkerij, Baarn. (32). f 0.40.

Het 8ste nummer der eerste Serie Groote Mannen. In weinig bladzijden geeft Veth een markante karakteristiek van beide schilders, zooals van hem te verwachten was. In een soort van inleiding filosofeert hij een beetje over het recht van den kunstenaar en loopt dadelijk uit de rails, gelijk ook te verwachten was. Het boek is prettig geschreven en bevat veel zaaks.

JOS. MENTEN

Volkerenstrijd van 1914-15 (De). Uitgave Mavors, Velp (Gelderl.) (116). f 0.75.

De Redactie van het militair Maandschrift Mavors wil in afzonderlijke uitgave hare lezers een „overzicht uit tal van bronnen bijeengegaard" geven. Het voornemen bestaat, „maandelijks een afgerond gedeelte aan te bieden, te beginnen met de voorgeschiedenis, voorts de weermachten, de oorlogsterreinen, den opmarsch der Duitschers naar de Marne enz.; om te eindigen met „Conclusiën" ".

In deze aflevering geeft de schrijver de geschiedenis van 28 Juni tot 27 Augustus, dat is van den dag, waarop de Oostenrijksche troonopvolger en zijn gemalin te Serajewo werd vermoord, tot de oorlogsverklaring van Oostenrijk aan België. In dien tusschentijd was Oostenrijk, Servië, Duitschland, Rusland, Frankrijk, Engeland enz. reeds in den krijg betrokken. De samensteller geeft den tekst van regeeringsnota's en telegrammen en tevens de gevoelens van bekende persoonlijkheden der verschillende landen over den oorlog of de houding hunner eigen Regeering.

De verzameling dezer documenten kan niet anders dan onze verontwaardiging vergrooten over het roekelooze en zelfs misdadige spel, dat van meer dan eene zijde gespeeld werd.

RED.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bierens de Haan (Dr. J. D.) Dante's Mystische Reis. (1914) Amsterdam, Van Looy (222).

Met een bang voorgevoel heb ik dit boek opengeslagen en vond mijn vrees al spoedig gegrond. Ik vermoedde waar het heen zou, Dante moest tot pantheïst worden verklaard. Op blz. 39 staat het dan ook vrij duidelijk: „Dante volgt met zijne beschouwing de Godsopvatting van Aristoteles, voor wien de Godheid is de Energie tot zich zelf gekeerd; en heeft in Spinoza zijn opvolger, wanneer in latere tijden deze denker leert, dat „God zichzelf met een geestelijke liefde oneindig liefheeft".

Zeer juist en heel mooi zegt Dr. B. de H.: „Evenals de middeleeuwsche theologen hun geheele wetenschap in een „Summa" of encyclopedisch verzamelwerk vereenigden — evenals de bouwmeesters der kathedralen al hun kunnen, denken en gelooven in éene schepping omsloten — zoo heeft ook Dante al zijn liefde en haat, al zijn bepeinzing, theologie, wetenschap, geschiedenis, staatkunde en levensleer in de eene Commedia opgelost.

Juist om die volheid en verscheidenheid van inhoud is de Commedia buitengewoon moeielijk te verstaan, en moeilijker nog wegens den afstand van het moderne denken en den middeleeuwschen geest. Het zij zonder aanmatiging gezegd, maar voor mij is het bijna een onmogelijkheid, dat een niet-katholiek zou kunnen doordringen tot het wezen van Dante's wereldgedicht.

Een legio van commentaren, schitterend van vernuft en historische kennis, maar zonder kennis van vroeg-katholieke wetenschap en onveranderde katholieke levensvisie, geven bewijs van deze stelling.

En Dr. B. de H. doet dat ook. Hij is niet opgeklommen tot het genie, tot de moeielijk bereikbare hoogte, waarop Dante staat in de omgeving van zijn tijd, maar hij heeft hem naar beneden gehaald in zijn studeerkamer om hem van dichtbij te bekijken. Nu staat waarschijnlijk in zijn boekenkast de Commedia tusschen de Ethica van Spinoza en iets van Bolland.

Nu mag men niet denken, dat ik den ernst niet waardeer, welke den schrijver klaarblijkelijk heeft bezield bij deze studie. Maar hij is begonnen met de vooropgezette meening, reeds op de eerste bladzijden wordt het duidelijk, dat in Dante pantheïsme was te vinden. En hij heeft het gevonden door middel van substitutie van begrippen, waartoe schijnbaar soms de uitdrukking en de terminologie van Dante aanleiding scheen te geven.

Schijnbaar! Want om de taal en zegswijzen van Dante te kunnen verstaan, moet men zich thuis gevoelen in de Middeleeuwen. Dat heeft Dr. B. de H. echter ontbroken. A. B. H. GIELEN.

Graves (Armgard Karl) De geheimen van het Duitsche ministerie van oorlog. De spionnage-dienst van den Duitschen Generalen Staf. Naar de 50ste Engelsche uitgave van Sjon. D. Amsterd. Scheltens & Giltay (8 en 207) f 0.90, geb. f 1.25.

Daar zijn er, die dit boek plaatsen onder de rubriek „Staatswetenschappen", en er dus werkelijk iets „echts" in gezien hebben. Maar ik weet niet; (misschien moet ik later openlijk mijn scepticisme herroepen), het komt mij voor, dat wij hier met een heel handige Amerikaansche exploitatie te doen hebben. De zoogenaamde Armgard Karl Graves, die zich uitgeeft voor een ex-spion in dienst van de Duitsche Regeering, zet zijn boek vrij knapjes in elkaar. In ieder mensch woont wat nieuwsgierigheid en 't zou mij dus niet verwonderen, als Graves door zijn onthullingen, die bij slot van rekening weinig te beduiden hebben, financieel goede zaken maakte.

Maar tot mijn verwondering kreeg ik van twee voorname boekhandelaars ten antwoord, dat het slechts matig werd verkocht. Het boek is in moreel opzicht niet verkeerd, en mocht het ook al gejokt zijn van begin tot einde, dan verfrischt het toch de herinnering aan tal van historische gebeurtenissen uit de laatste jaren en geeft een niet onaardig beeld van 't politiek geknoei achter de schermen in alle landen. Waaraan de volkeren nu, naar wij hopen, wel eens voor goed een einde zullen maken.

WILLEM MERKELBEEK.

Hermann (G.) Jetje Gebert-Henriette Jacoby. 2 dln. Amsterdam, Becht (300 en 301) f 2.90—f 3.50.

Hermann legt er zich hoofdzakelijk op toe het Berlijnsche gezelschapsleven, dat allesbehalve stichtelijk is, vrij uit te beelden. In 1906 maakte hij gerucht rondom zijn naam door den roman *Jetje Gebert*, waarvan in 1908 het vervolg verscheen: *Henriette Jacoby*. En als het waar is, dat de hoofdpersonen dezer boeken nauw verwant zijn aan de Berlijnsche, Joodsche Haute Fiance, laat zich het opzien verklaren, dat zij gebaard hebben.

In 't kort komt de inhoud hierop neer: Jetje wordt opgevoed bij haar rijken oom Salomon Gebert en, als zij volwassen is, bepraat om met haar neef Julius te huwen, dien zij in haar hart verafschuwt.

Meer hield zij van Dr. Köszling, maar haar oom raadde dit huwelijk af, omdat Köszling een „christ" is en geen geld heeft.

Zij trouwt dan met Julius — vlucht na de huwelijksvoltrekking onmiddellijk naar haar oom Jason, die haar liefheeft (en zij hem), maar niets zegt. Het blijkt spoedig duidelijk, dat haar Julius een noodlottig kereltje was in vele opzichten, een slecht levende beursspeculant.

Jetje doet kwaad met Köszling, begrijpt dan dat zij niet meer waard is de liefde van oom Jason, schrijft dat alles in een brief

voor Köszling, die echter in handen komt van Jason en maakt zich van kant. Wat het boek waard is, afgezien van den vorm, kan nu iedereen wel zeggen! M. WALRE.

Heppener (J.) Blauwe Nonna. Indische Novelle. Utrecht, Bruna.

Nonna heette blauw, omdat haar gelaatskleur een steekje in 't blauwe had, haar betere naam was Lotte Spies. Zij hield van luitenant Kappelman, en hetzelfde deed haar ijdele, wufte, lichtzinnige zuster, de „mooie Truus". Kappelman was dwaas genoeg zich door de schoonheid te laten verblinden en koos de slechtste partij.

Eenige jaren ging alles goed, toen kreeg bij Truus de lust om te schitteren en te veroveren weer de overhand. Het gevolg was een liaison met den jongen Breedfort. Kappelman moet ten strijde en Truus met haar minnaar stappen in een bootje en gaan spelevaren. Het paar verdrinkt — Kappelman wordt zwaar gewond in het gevecht.

En Blauwe Nonna draagt nu zorg voor de moederlooze kinderen van den zwaar gekwetsten luitenant en — ja u weet het al, dat begrijp ik — wordt dan later zijne vrouw. De moraal kan zijn, dat iemand op degelijker grondslag dan uiterlijke aantrekkelijkheid zonder meer, zijn levensgeluk moet vestigen, anders komt hij bedrogen uit. M. WALRE.

Ihlenfeld (J.) Wereldveroveraars. Zwolle, Rivière en Voorhoeve. Uit het Hoogduitsch door A. Lukkien. (264) f 1.40, geb. f 1.90.

Een verhaal uit de eerste jaren van het Christendom, met eenigszins andere voorstelling dan wij als katholieken gewoon zijn.

De Grieksche slavin Akte wordt door Cercalis ter dood veroordeeld, omdat zij zijn zes-jarig zoontje, Horatius, onderwees in de Christelijke leer.

Marcellus moet haar gevankelijk overbrengen naar de arena, waar zij den wilden dieren zal worden voorgeworpen. Hij hergeeft haar stil de vrijheid.

Opgeroepen ten strijde tegen de Germanen, wordt Marcellus' leger verslagen en hij zelf blijft onvindbaar op het slagveld. De dankbare Akte gaat er op uit om hem te zoeken en vindt. Hij wordt Christen, huwt Akte en zij vestigen zich te Bizantium.

Horatius, de grootgeworden zes-jarige, komt als gezondene zijns vaders om Marcellus gevangen te nemen, maar verlieft op diens dochter Ismene. Dit meisje is wat eigenaardig, snuffelt in de boeken der heidensche wijsgeeren, aanbidt de heidensche kunst en is tamelijk driftig en opvliegend. Toen het er echter op aan kwam de martelie te doorstaan, was zij moedig en stierf voor haar geloof. Horatius, die haar niet heeft kunnen redden, wordt Christen en huwt met Ismene's zuster.

Daar komen in dit boek heel mooie tafereelen voor en episoden.

M. WALRE.

Melati van Java. De Freule. Amsterdam, R. K. Boek-Centrale (1915).

De Amsterdamsche uitgever Veen (in verbinding met de Boek-Centrale, naar het blijkt) geeft een herdruk van eenige veel gelezen boeken der bekende schrijfster.

Wij vestigen dan ook gaarne de aandacht op deze nieuwe, goed verzorgde uitgaven.

1. *De Freule.*

De Familie van Marne was vervallen tot armoede. Helène, de eenige dochter, is wel gedwongen in dienstbetrekking te gaan. Het weeldekind kon zich maar moeielijk schikken in de eenvoudige levenswijze van het burgerlijk gezin, waar zij inwoonde. De zoon des huizes ontzag zich niet lachend den spot te drijven met de aristocratische manieren van het meisje.

Maar het gaat beter. Hélène went allengs en krijgt het eenvoudige, werkzame leven lief. Zij weet zelfs, nu zij heeft geleerd aan te pakken, door haar krachtig optreden den finantiëelen toestand haars vaders weer in orde te brengen. En later, zelve flink geworden, trouwt zij den flinken André.

Daar zit levenswijsheid in dat boek, en jongelieden zullen er lessen uit leeren tot hun eigen voordeel.

2. *Twee.*

Dit wil zeggen twee novellen. De eerste: een blijmoedig kind is verloofd met een ingenieur, die voor enkele jaren naar Indië moet. Frans, die in haar naam gehalveerd wordt en ook Cis genoemd, begint zich tamelijk te vervelen. Een modern aangelegde halfzuster, die met Ibsen en Tolstoï dweept, dringt haar tot lezen. Ze hoort van 't „eigen ik", hoe men 't moet aankweeken en zoo verder.

Men brengt haar in gezelschap van drukdoende, strevende vrouwen, en zij maakt kennis met het idool van deze dames, een kwibus van een dichter, Eugène de Carens.

En jawel, 't wordt Cis spoedig te machtig de mooie woordjes van den poëtaster aan te hooren, zonder iets te voelen in de richting van haar hart. Ze krijgt hem lief.... dat meent ze tenminste en misschien is 't ook wel zoo. Haar verloofde in Indië schrijft zij een brief, dat het uit moet zijn tusschen hen.

Maar op een avond zal de Carens zijn gedichten voordragen en Francis bemerkt dat hij de gevoelens van haar hart op maat en rijm heeft gezet. Zij begrijpt dat deze heer, als ik het oneerbiediglijk zoo mag uitdrukken, haar en hare liefde als proefkonijn heeft gebruikt. Nu komt ze tot inkeer en zet hem buiten de poort. Gelukkig is haar brief naar Indië (en dat is wel wat gezocht) niet aangekomen, en als de van niets wetende ingenieur terugkeert, vindt hij zijn Frans weer en alles komt terecht.

Het tweede schetsje in dezen band, vertelt van Dr. Duroy. Hij heeft zijn vrouw, een mooi teer poppetje, verloren en blijft met de zorg voor eenige kinderen.

Het huishouden loopt in de war en ten einde raad huwt hij voor den tweeden keer. Maar door een misverstand blijven deze echtgenooten eenigszins van elkaar verwijderd. Zij denkt dat de dokter steeds treurt over zijne ontslapene vrouw en hij vermoedt dat in haar leven eene eerste liefde was, die zij niet kan vergeten.

Maar eindelijk ontdekt hij, dat altijd haar hart aan hem heeft toebehoord.

3. *Haar Held.*

Vol actie en beweging; vol personen en gebeurtenissen.

Baron en Baronesse van Wameldinge hebben vijf kinderen. Mark, de oudste, heet het zwarte schaap der familie; hij zit ergens in Amerika. De oudste dochter Valerie, een beauty, wordt door haar tamelijk mondaine moeder van bal tot bal gesleept. Bij zoo'n gelegenheid ontmoet zij Graaf de Roode, even rijk aan dukaten als aan egoïsme en zelfoverschatting.

Langzamerhand ontwikkelt zich het minderwaardige karakter van de Roode, en daarnaast groeit als een held in aller achting de miskende broer Mark. Hij is als een invalide teruggekeerd uit Amerika, waar hij uit een brandend gebouw met gevaar voor eigen leven, anderen gered heeft. En ook nu weer, als de auto onklaar wordt en een ongeluk dreigt, zorgt de graaf op de eerste plaats voor eigen veiligheid, maar Mark, door zijn moed en koelbloedigheid voorkomt de grootste onheilen.

En zoo blijkt, dat de schoonste ziel niet altijd woont in het schoonste lichaam; dat men zich wachte derhalve en niet late misleiden door den uiterlijken schijn.

Zoo dunkt mij, worden deze boeken met recht en reden weer uitgegeven, en zullen velen lezers welkom zijn. Want de werken van Melati van Java behooren ongetwijfeld tot degenen, die het meest worden gevraagd en uitgeleend. A. GIELEN.

Musbach (Dora). Hermance. Een vrouwenleven. A'dam. Scheltens en Giltay (221).

Tine, het wispelturig vrouwtje van Frits Alberg de Lemmer, moest naar een sanatorium. Een mislukte flirt met een deugniet had haar zenuwen stuk gemaakt. De alleenblijvende man zoekt nu een huishoudster en verzorgster van zijn vierjarig dochtertje. Hermance van Dam biedt zich aan, aanvaardt het aangeboden salaris en ook het opvoedingsplan, in klein-liberale Dageraads- of Multatuli-stijl, juist iets voor menschen zonder eenige ontwikkeling die hun „ruime" opvattingen willen luchten. De man verlangt, dat zijn kind zonder godsdienst worde opgevoed, later als zij volwassen is kan zij zelf haar geloof kiezen.

Papa van Dam, drogist, is een onuitstaanbaar, altijd kijvend, godzalig man. Hij en zijn zoon, verzetten zich tegen het plan van Hermance, maar 't gebeurt toch!

Hermance wordt al spoedig verliefd, maar Alberg blijft haar beschouwen als dienstbare. Daar moet dus iets worden gevonden om dat te veranderen. De schrijfster laat het kind sterven en bij die gelegenheid vindt Hermance gelegenheid den troosteloozen vader hare liefde te verklaren, die nu wordt beantwoordt. Ze leven verder met elkaar...!

De vrouw van Alberg is genezen en keert terug, en de man laat zijn Hermance nu ook in den steek. Later, als Tine weer eens zwaarmoedig is, tracht hij Hermance weer te naderen, maar deze heeft er genoeg van.

Het heele maatschappijtje, waarin de schrijfster den lezer binnenvoert, bestaat uit den femelenden drogist van Dam, zijne misloopende dochter Hermance en een zoon, die op krukken hinkt, maar in zijn ziekelijk lichaam nog den meest gezonden geest draagt. Van den anderen kant de heer Alberg, een weerzinwekkend individu zonder geloof, zonder zeden, zonder fatsoen; zijn vrouw Tine, die zich 800 gulden laat aftroggelen door een boemelaar. Nu kan men kiezen. De beste uit dezen troep verdient nog, tien jaren naar een verbeterhuis te worden gestuurd.

WALRE.

Streuvels (Stijn). In Oorlogstijd. Uit het dagboek. Dl. III, October 1914. Amsterdam, L. J. Veen (85) f 0.60.

De deelen I en II van Streuvels oorlogsdagboek, hebben wij in voorgaand nummer van Boekenschouw besproken en wij herinnerden aan de felle kritiek waarmede zij ontvangen werden. De voornaamste reden van dit ongunstig onthaal zal wel zijn de niets ontziende manier, waarop Streuvels zijn eigen landgenooten over den hekel haalt.

„Had hij nog zijn boek, gelijk het is, ná den oorlog uitgegeven", zei dezer dagen een Belg tot mij, „nu vermoed ik, dat hij bij ons wel zal hebben afgedaan".

Daar ben ik nog niet zeker van. Wij zullen moeten afwachten hoe de toon wordt van dit dagboek, als Streuvels langzamerhand de ontzettende ellende, die over zijn land is neergevallen, zal weten.

In elk geval zijn deze aanteekeningen een merkwaardige bijdrage tot de karakterkennis van den grooten Vlaamschen schrijver.

Herman Robbers bewondert hem, anderen (bijna allen) verfoeien hem en *De Vlaamsche Post*, het Gentsche blaadje, dat onder Duitsch beheer schijnt te staan, vindt bij Streuvels kostelijke kopie.

Wij wachtten met ons *definitief* oordeel tot het laatste deel!

A. GIELEN.

DUITSCH

Federer (H.) Jungfer Therese. Erzählung aus Lachweiler. Uitgave van G. Grote Berlijn (367) prijs f 2.30, geb. f 2.90.

Tot een der moeilijkste genres op romangebied behoort zeker de z.g. pastorie-roman, die bedoelt priesters en hun eigenaardige omgeving uit te beelden.

De psychologie van den priester is zoo fijn, zoo subtiel, zoo heilig, dat slechts gezalfde vingers deze teere stoffen mogen beroeren. Alleen een schrijver, zelf priester, kan dalen in een ziel door de genade van het heilig Sacrament gestempeld tot iets geheel exceptioneels, staande buiten het gewone menschdom, vergeestelijkt en verheven door het dagelijksche contact met het allerhoogste, het bovenzinnelijke, na eerst door een geheel bijzondere opvoeding voorbereid te zijn tot het ontvangen der hoogste macht aan een schepsel verleend. Hoe deze bovennatuurlijke gaven werken in menschen, oorspronkelijk van gelijke beweging, gelijke stof als wij, hen doen leven, denken, spreken, handelen, hun een eigenaardige plaats laten innemen in de maatschappij en tegenover hun medemenschen, is slechts aan weinigen vergund naar waarheid weer te geven.

Het zondigen in de een of andere richting schijnt haast onvermijdelijk, zoo licht wordt de priester onder de handen van den kunstenaar een boven de menschheid verheven engel, nooit besmeurd door het slijk niet alleen, maar zelfs door het stof der aarde. Langen tijd was het sacharine-zoete pastoor-type, volgens den Abbé (niet Abt) Constantin, den dorpspastoor van Lamartine of Mgr. Myriel van Victor Hugo, in de mode. Tegenwoordig heeft dit cliché afgedaan. De priester staat thans midden in het leven, wordt gedwongen tot handelen, tot ingrijpen in het groote wereldgebeuren, hij moest zich toonen als mensch, beter, heiliger, hooger staande dan zijn omgeving, met grooter macht bekleed, een verhevener doel nastrevend maar toch een mensch blijvend, die met alle recht kan zeggen: Nihil humanum a me alienum puto. Daartegenover verlaagde men hem tot een zeer gewoon schepsel, zonder veel bewustzijn van de hooge roeping, (die zelfs de meest onbeduidende en eenvoudige priester steeds voor oogen staat), behept met zeer aardsche neigingen en wereldsche beweegredenen, menschen door niets onderscheiden van hun kring, of wel aan hun mindere orthodoxie meer sympathieke deugden dankend.

Van caricaturen en monstertypen, naar oude schablonen in sensatie- of gruwelromans opgevoerd, of fantasie-menschen door volslagen onwetendheid en gebrek aan persoonlijke kennismaking ten tooneele gebracht als b.v. de geestelijken in de spelen van den Israëliet Heijermans c.s., spreken wij niet eens; ook niet over het hatelijke geestelijke milieu, door afvallige priesters geschilderd, waarop vingersdik hun haat ligt tegen den stand, waartoe zij het geluk hadden vroeger te behooren en dien zij nu gewetenloos

verlagen en belasteren onder een schijn van waarheid, die hun schrijfsel nog gevaarlijker en antipathieker doet zijn.

De eerste, wellicht, die slaagde het geheimzinnige complex van een priesterziel te ontsluieren, was de Engelsche Kannunik Sheehan, wiens pastorie-roman *My New Curate* een 20 of 30 jaar geleden zulk een grooten opgang maakte, een opgang door zijn volgende werken niet geëvenaard, hoewel als analyse eener jonge priesterziel zijn *Luke Delmege* zeker hooger staat. Sheehan begroef wellicht te veel zijn mooie priesterfiguren in een overdaad van romantische avonturen. Zijn werken zijn slordig in elkander gezet, hij verliest te dikwijls den draad, haalt te veel over den vloer en weet dit materiaal niet handig genoeg te verwerken. Zoo wordt de aandacht afgeleid van zijn met echten Ierschen humor en toch diep godsdienstig gevoel geteekende pastoors en kapelaans. Vooral den strijd tusschen oud en nieuw in *Mijn nieuwe Kapelaan* en in *Luke Delmege* zoo geestig en tactvol geschetst, is een dankbaar, niet licht uitgeput onderwerp, omdat met elk jaar bijna de verhoudingen wisselen en het standpunt verplaatst wordt.

Mgr. Benson heeft geen priesterfiguren van beteekenis uitgebeeld of het moeten de meer of minder fantastische typen zijn in zijn beide toekomst-romans: *The Lord of the World* en *The Dawn of all.* In *Initiation* toont de slotkapelaan dikwijls gemis aan tact. Hij maakt wel den indruk van echtheid, hoewel zijn karakter te weinig verdiept is en hij alleen meer uiterlijk is geteekend.

Stijn Streuvels gaf in zijn *Dorpslucht* ook blijk, dat een leek beter doet zijn handen af te houden van het schilderen van geestelijken. Zijn pastor en onderpastor blijven koude, kille portretten, wien alle leven, alle inwendige waarheid ontbreekt. Marionetten door de poppekastenman in beweging gebracht, meer niet.

Bijzonder gelukte dit zware werk aan den Duitscher of liever Zwitser, den WelEerw. Heer Henrich Federer, wiens echt humoristische, frissche romans, evenals die van Handel Mazetti ook bij andersdenkenden in hoog aanzien staan, hoewel de schrijvers flink en vierkant hun katholiek geloof belijden.

Federer heeft al vrij wat letterkundige bagage met zijn naam gestempeld. Vele van zijn boeken werden aangevallen en hun ten laste gelegd dat zij neutraal waren. 't Is zeker niet te ontkennen, dat *Berge und Mensche*, *Pilatus*, enz., niet uitsluitend katholieke en vooral geen bakvisschenlectuur zijn.

Jungfer Therese treft het eerste verwijt volstrekt niet en verder is het de groote vraag, of jongelui wel rijp genoeg zullen zijn om er het echte genot van te beleven.

Evenals in zijn andere groote werken, geeft Federer hier vooral „Heimatskunst" het echte, Zwitsersche bergdorpsleven. Alles groepeert zich om de pastorie en de kapelanie. Gelijk in Limburg wonen in Duitschland en Zwitserland pastoor en kapelaan niet onder een dak.

Jungfer Therese is de flinke, practische, pootige huishoudster van den jongen, vurigen, illusie-rijken neomist Johannes Keng, die door den Bisschop wegens zijn zwakke borst, in het hooggelegen dorpje Lachweiler is geplaatst.

Onze jonge kapelaan komt in het dorp vol idealen, vol werklust, vol veroveringsplannen; wij hooren hoe hij de dorpelingen wil ontwikkelen, geestelijk opheffen, hoe hij, brandend van liefde voor God en Zijn H. Kerk, droomt van een verzoening tusschen den godsdienst en den vooruitgang. Hij wil alles en alles tegelijk, voelt zich dichter, psycholoog, natuurvriend, toont zich in alles echter een mensch van wisselende stemmingen, die zijn evenwicht nog niet gevonden heeft.

En daar tegenover de nuchtere Therese, die hem zoo hartelijk bemoedert en op haar tijd soms de waarheid zegt en zonder het te bedoelen hem leidt en ten slotte uit groote moeilijkheden redt. Naast deze de prachtfiguur van den pastoor, zoo goed, zoo eenvoudig, zoo hartelijk, zoo innig devoot, zoo één van ziel en hart met zijn parochianen, maar voor den vooruitstrevenden kapelaan toch nog tamelijk onontwikkeld en ouderwetsch.

Johannes heeft heel andere idealen, hij brandt van verlangen ze ten uitvoer te brengen. In een omvangrijk manuscript heeft hij zijn bezwaren tegen de oude richting, den sleur in kerkelijke toestanden nedergelegd. Anoniem komt het eerste artikel uit in een provinciaal blaadje. Onnadenkend en zonder ondervinding is de arme Johannes het slachtoffer geworden van een gewetenloos redacteur, wien het alléén maar te doen is geld te verdienen, voor zijn groot slordig huishouden. Mooi weergegeven is de verrukking van den jongen schrijver over zijn geestelijken eersteling, zijn hooge verwachtingen, zijn innige vreugde over zijn heerlijke roeping, die zich in gezang uit en dan onverwacht de neerslag, in de stille kerk, van welker muren de kruisdragende Christus hem schijnt te vragen, waarom hij Zijn Stichting, beter, mooier, vooral wereldscher wil maken dan Hij het wilde? Ontroerend is de meditatie van den goedwillenden maar nog zoo onervaren kapelaan na zijn H. Mis, waarin zijn ziel opjubelt in de nog jonge glorie van zijn heilig priesterschap en hij langzamerhand het ijdele, het kleine van zijn hervormende pogingen begint in te zien.

Jungfer Therese is hij tijdelijk kwijt. Zij is naar Pisa, waar de goede pastoor, — die, om zijn jubilé te ontvluchten, een lang gewenschte reis naar Rome maakte — ziek ligt. Kordaat en moedig biedt zij zich aan, hem te verplegen en gaat op reis, zonder eenige kennis van land of taal. Maar zij brengt de krachtproef er schitterend af, zooals trouwens alles wat zij onderneemt. Haar practische zin overwint alle moeilijkheden, terwijl de idealistische jonge geestelijke telkens nieuwe teleurstellingen moet ondervinden.

Al deze figuren leven hun eigen leven, zoo ook de dorpsmenschen groot en klein, met al hun eigenaardigheden, hun gebreken, hun

hebbelijkheden en toch ook hun goedheid, hun godsvrucht en gezond verstand.

Kapelaan Keng is in Lachweiler in een goede leerschool. Vooral leert hij nederigheid en een zijner beste leermeesters is de plaatsvervanger van den pastoor, een geestig, oud-professor, die hem zulke ware, rake dingen zegt. Allen, die zonder eenig gezag zooveel aan te merken hebben op kerkelijke personen en toestanden, mogen met veel vrucht zijn fijn ironische afstraffing der zoogenaamde reform-katholieken (blz. 251) bestudeeren.

Maar het glanspunt van het verhaal, is de viering van het patroonsfeest in het dorpje Peraut. Het innig godsdienstige volk, dat naar kerk en biechtstoelen stroomt, het opgewekte samenzijn der geestelijken, hun vroolijke, onschuldige plagingen, de fijne trekjes van hun diepe godsvrucht en gulle goedheid, de wisselende gevoelens van kapelaan Johannes, die het hoe langer hoe benauwder krijgt, als zijn anonieme artikelen in den kring zijner medebroeders aan felle critiek en onbarmhartigen spot worden onderworpen en eindelijk schijn van waarheid leert onderscheiden, zijn pogingen om de uitgaaf te stuiten, de blijde terugkeer van den pastoor en de trouwe Therese, het zijn allen prachtig geteekende, warm beschreven tafereeltjes.

Wie er meer van wil weten, leze het boek, dat eerst als feuilleton in „der Gral" is uitgekomen. Door een vertaling zal het zeker veel verliezen, maar wie het in 't Duitsch lezen kan, zal zeker ten hoogste voldaan zijn over dit vroolijke, gezellige verhaal, met zijn zeldzamen humor, waarvan echter de hoog ernstige ondergrond de grootste verdienste is. HANS HEYNEN.

Herbert (M.) Prinz Spiro Maria. J. P. Bachem, Keulen. 3.80 M. geb. 4 M. (243).

Een fijne psychologische studie, meer romantische schets dan roman, zooals wij ze van Herbert gewoon zijn. Weinig dialoog, zoo goed als geen actie, niets dan een subtiele analyse van zeer bijzondere karakters.

Hier koos zij als modellen voor haar artistieken arbeid twee vorstenfiguren, moeder en zoon. Beiden offers van een bruten, ontaarden echtgenoot en vader. Klara Eugenia, de vorstin-moeder, is de groote désillusie van haar smartvol huwelijk nooit geheel te boven gekomen. Levenslang blijft zij de geknakte lelie. Haar rijk zieleleven sluit zij in zich zelf op, het straalt niet uit op haar omgeving zelfs niet op haar eenigen zoon. Beide élite-menschen gaan naast elkander met denzelfden zielehonger, in gelijke geestelijke eenzaamheid. Maar Spiro Maria weet zich uit zijn vergulde gevangenschap te verlossen, zich te ontrukken aan zijn droomleven van betooverden prins. Hij maakt zich vrij zonder echter zijn post te verlaten, zonder aan zijn plichten hem door geboorte, rang en ontzaggelijk fortuin opgelegd, ontrouw te worden. Zware offers brengt hij en koopt hierdoor zich af van de groote schuld zijner

voorvaders. Hoe godsdienst, kunst, sociale bemoeïngen medegevoel voor menschelijke nooden en wijze raadgevers hem leeren, zich boven de vooroordeelen en hinderpalen van zijn geïsoleerde positie te verheffen, verhaalt Herbert ons in een fraaien, hoewel soms wat eentonigen en doffen stijl. Onwillekeurig vraagt men zich af, hoe zal het ontzettende oorlogswee ingrijpen in zulke duodecimo Duitsche hoven met hun kleine enge grenzen, hun benepen etiquette en duldelooze verveling? M. S.

ENGELSCH

Aunt Sarah and the War. A tale of transformations. (94). Burns & Oates. London.

Van dit aardige boekje verscheen reeds kort na de uitgave het 4e duizendtal. Naam van schrijver of schrijfster is niet vermeld. Het zijn een reeks brieven, geschreven door de zeer deftige, zeer gemaklievende, zeer wereldgezinde, tamelijk lichtzinnige en oppervlakkige tante Sarah, bewoonster van Grosveno Square — zooals men weet een der chicste pleinen van London — aan haar neef Owen Tudor, die zich in het Engelsche leger bevindt, zijn antwoorden aan haar en aan zijn lief nichtje, later verloofde Pauline.

In den eersten brief van Augustus 1914 klaagt tante bitter haar nood aan haar neef omdat Henry, een van haar huisknechten dienst wil nemen; 't is zoo'n last voor haar, zij was tevreden over Henry, die een goed oog geworpen heeft op haar fransche kamenier Elise, — één goed oog, want met het andere kijkt hij scheel — reden waarom Elise weifelt op zijn aanzoek in te gaan.

Kapitein Tudor antwoordt spottend op tante's klachten. Ach! hij heeft in de korte weken, dat hij zich aan het front bevindt reeds zoo heel veel andere ellenden en rampen gezien. Hartelijk heet hij den knecht welkom in het leger der Geallieerden. En tante is maar half tevreden over hem. Niet zoo Pauline, haar kon hij ernstiger schrijven, haar zijn gedachten en gevoelens op vroolijken toon, niet zonder ironie, mededeelen. Zij begrijpt hem en hun liefde groeit in de sombere, ernstige tijden. Maar ook tante Sarah wordt wakker. Zij begint langzamerhand te leeren, dat oorlogvoeren geen aardigheid, geen pretje, geen sport is, maar hooge, droeve ernst en zoo zien wij langzamerhand de drie spelers in het kleine drama veranderen, zich verheffen boven alle kleinigheden en beuzelingen van het dagelijksche leven en stijgen tot de hoogten van zelfopoffering en zelfvergetelheid.

„Deze oorlog is niet een van de gebeurtenissen van de wereld — het is de eenige gebeurtenis. De menschen, die waardig zijn er over te spreken, zijn alleen zij, die op de een of andere wijze er in en door, of er mede geleden hebben", schrijft de jonge officier. De toon in zijn brieven blijft altijd even opgewekt, maar toch vol diepen weemoed en juist daarom misschien zoo aangrijpend en diep ontroerend, als hij zijn ondervindingen en

gevoelens beschrijft. Zijn meisje gaf hem tot afscheid Shakespeare's sonnetten mede, maar hij voelt, dat hij hier niet de beroemdste liefdespoëzie der wereld kan lezen. 't Is te erotisch voor de loopgraven.

Op de laatste bladzijden heeft tante Sarah haar mooie woning ingericht tot hospitaal, en de eerste die er in komt, is Henry de knecht, wiens kwaad oog is weggeschoten en die zich verheugt, dat Elise hem nu zal willen trouwen. De jonge, dappere officier echter, is, na het Victoriakruis te hebben gewonnen, gesneuveld; Pauline zal de gewonden verplegen. Onder zijn papieren vindt men troostende gedichten en een uittreksel van Kardinaal Mercier's herderlijken brief, waarin deze de dappere verdedigers van hun land troost met de hoop, dat God hen beloonen zal met de kroon der uitverkorenen, wanneer zij in de vervulling van dezen heiligen plicht sterven.

De schrijver is blijkbaar katholiek, hoewel de briefschrijvers anglikanen zijn, die echter katholiek denken en voelen en telkens katholieke dichters en priesters aanhalen. Een nobele geest spreekt uit deze bladzijden, geen haat tegen den vijand, geen wraakzucht of pocherij, niets dan de ernstige wil om zijn plicht te doen, en zich waardig te maken hem tot het einde te vervullen. Zoowel zij, die strijden, als zij, die thuis blijven en lijden, trachten samen te werken, om met Gods hulp de zware beproeving te dragen, die Hij hun overzond, tot straf niet alleen, maar ook tot loutering.

Carmichael (Montgomery). The Solitaries of the Sambuca. Burns & Oates. 5 sh.

Casaubon, een rijk vrijgezel, verdwijnt plotseling uit Londen en wordt 6 jaar later toevallig weergevonden op een verlaten uitlooper der Appenijnen door zijn vriend Daniël Mouldsley, den verdichten schrijver van het verhaal. Casaubon, die zich hier heeft teruggetrokken om een kluizenaarsleven te leiden, verhaalt nu aan Mouldsley zijn lotgevallen, sedert zijn vertrek uit Londen, openbaart hem zijn plannen voor de toekomst en hoe hij zijn groote rijkdommen hoopt te besteden.

De geleidelijke ontwikkeling van de gevormde plannen en het aandeel door Mouldsley er in genomen, vullen het grootste gedeelte van het verhaal. Mouldsley verlaat na eenigen tijd de „beata solitudo", om in een boek de wereld bekend te maken met het leven daar geleden, waarna hij zich voorstelt naar zijn vriend terug te keeren.

Deze droge opsomming van den loop der gebeurtenissen moge volstaan voor den inhoud van het verhaal; de mystiek-literaire geest, die waait door het boek, het letterkundig schoon van karakter- en vooral natuurbeschrijving, maken de lezing er van tot een waar genot.

B. B. N.

Harte (Jerome). The Light of His Countenance. Benzinger, New-York.

De tweede titel „A Tale of Rome in the second century after Christ", geeft op meer duidelijke wijze den inhoud weer van dit inderdaad pakkende verhaal.

Geschiedenissen en drama's uit het tijdperk der Christenvervolgingen hebben niet zelden een bijsmaakje van overdreven of er bij gesleepte vroomheid, die de lezing er van niet altijd tot een ongestoord genot maakt.

Jerome Harte heeft die klip vermeden; de personen, die hij opvoert, zijn menschen van vleesch en bloed, maar bestraald door een hooger licht, gesterkt door rijkere genade, werkend en levend voor een meer verheven doel. Vooral de heldin Catula is een interessante, aantrekkelijke figuur. Met haar slaaf Merope omhelst zij den Christelijken godsdienst, doch het menschelijk element is daardoor niet geheel ten onder gegaan; Catula verzaakt haar God eenmaal; Merope tot tweemaal toe. Ook de held is een man, waarin de genade nog menigen strijd met de bedorven natuur heeft te voeren.

De tooneelen van een heilige Mis in de Catacomben, de bloedige sport in de arena van het Colosseum tusschen leeuwen en ter dood gedoemde Christen-martelaren, en van den nacht, door Catula doorgebracht in een vunzig kerkerhol, zijn meesterlijk beschreven, zonder te vervallen in de huiveringwekkende griezeligheden eener al te realistische voorstelling.

Dat een geschiedenis onder de Kerkvervolging der eerste Romeinsche keizers niet noodzakelijk behoeft te eindigen met den dood der slachtoffers, is een nieuw gezichtspunt, dat de lezing er van voor menigeen wellicht nog aantrekkelijker maakt. C. B. N.

Kane S. J. (Robert). From Fetters to Freedom. Londen, Longmans. 5 sh.

Een nieuwe bijdrage tot de geschiedenis van den strijd en opbloei van het zoo lang verdrukte geloofs- en maatschappelijk leven van het Katholieke Iersche volk.

Als priester, redenaar en zoon van Ierland, komt Father Kane's redenaarstalent het meest tot zijn recht, waar hij spreekt over den strijd, het lijden en de zegepraal van het geloof van zijn land.

De redevoeringen bij verschillende gelegenheden in kerk en openbare feestzalen, gehouden van 1899 tot 1914, zijn hier in een bundel bijeengebracht.

Vooral „The Martyred Primate" — Oliver Plunket — is een stuk machtige, diepgevoelde welsprekendheid.

Sheehan. The Souvenirs of Canon Sheehan. Being extracts from his writings by a Sister of the Presentation Convent, Doneraille. London, Burns & Oates, 2 sh.

Met zorg en piëteit heeft de schrijfster dezer bladzijden, de

goudkorrels bijeenverzameld, zoo kwistig uitgestrooid in de echt-katholieke, fijn-gevoelde, diep-doordachte werken van den overleden, grooten Ierschen schrijver en priester.

Canon Sheehan's werken zijn gelukkig geen onbekenden meer en menig treffende gedachte, hier vastgelegd, kan aanleiding worden de boeken nogmaals ter hand te nemen, waar zooveel voedsel voor hoofd en hart ligt opgegaard, en het Katholiek leven en denken zoo heerlijk staan uitgebeeld.

A'DAM L. P. O. FRANKE S. J.

Warre Cornish (Blanche) Shane Leslie and other of his friends Memorials of Robert Hugh Benson. (1915) London, Burns & Oates.

Een bescheiden boekje, dat den vrienden van den grooten Engelschen convertiet en schrijver ongetwijfeld welkom zijn zal. In eenige rake trekken geven de samenstellers een penteekening van den man, priester, schrijver en redenaar, wiens geruchtmakende bekeering en ingrijpende werkzaamheid zooveel gedaan heeft voor den vooruitgang van het Katholiek geloof in Engeland.

Grootere werken zullen weldra het licht zien; toch geloof ik, dat een boekje als dit niet alleen zijn plaats verdient, maar die plaats ook zal behouden naast de meer uitgebreide levensbeschrijvingen en studiën over R. H. Benson. Een karakter en een leven als het zijne, bevat noodzakelijk een rijke verscheidenheid van gezichtspunten en in een volledige beschouwing van zijn vol leven, loopt men gevaar den innerlijken man uit het oog te verliezen, gelijk hij zich voordeed in den kring zijner intieme vrienden. De „Memorials", geschreven door personen, die vertrouwelijk met hem mochten omgaan, geven ons R. H. Benson, niet zooals hij zich vertoonde aan het groote publiek, maar zooals hij was in eigen omgeving, geheel zich zelf. Zoowel de levensbijzonderheden van Blanche Warre Cornish's studie, als Shane Leslie's bijdrage „The Cambridge Apostolate" geven een goeden kijk op Benson, den mysticus, die in zijn romans telkens en telkens weer te voorschijn treedt. Een portret in kleuren als titel-plaat en een negental photographiën uit zijn latere jaren, maken het boekje tot een blijvend souvenir.

A'DAM L. P. O. FRANKE S. J.

VARIA

Den Gulden Winckel. Dit tijdschrift sprak over Boekenschouw reeds enkele malen met waardeering, en wij zouden er heusch van geschrokken zijn, indien er niet had bijgestaan „eenmaal het Roomsch-Katholieke standpunt van dat orgaan

aanvaard". Ofschoon wij vast overtuigd zijn, dat de redactie van Den Gulden Winckel evenveel weet van een R. Katholiek standpunt als Hector of Andromache van een onderzeeboot, geeft zulk een bijvoeging toch altijd eenige gerustheid.

Nu hadden wij ook gedacht, dat de houders van Den Gulden Winckel genoeg voornaamheid en beschaving zouden bezitten, om hetgeen wij schrijven onverminkt en onvervalscht aan hunne lezers over te brengen of heelemaal te verzwijgen. Daarin hebben wij ons blijkbaar vergist.

In het Februari-nummer wordt eenvoudig beweerd, dat wij Robbers werk karakteriseerden *„als uit niet veel anders ontstaan dan „copieerlust des dagelijkschen levens"* ". Er staat echter letterlijk in onze recensie: „De copieerlust des dagelijkschen levens viert in deze romans hoogtij en zooals het niet anders kan, er worden allerlei belangrijke, maar nog veel minder belangrijke dingen in gecopieerd. Zoo herinneren wij ons, hoe in Bernard Bandt, een zijner vroegste werken, het toilet van een jongmensch in de fijnste puntjes beschreven werd. Niets was vergeten. Zelfs niet het kraken van zijn gesteven Engelsch hemd, toen hij het uit de kast nam".

Mij dunkt dat is heel iets anders dan Den Gulden Winckel er van maakt. Daar wordt niet beweerd, dat Robbers' romans uit niet veel anders ontstaan dan uit copieerlust des dagelijkschen levens, maar dat zij er hoogtij in viert. Door verklaring en voorbeeld wordt de beteekenis van dat woord nader toegelicht. En 't is wel treffend dat in hetzelfde nummer van Den Gulden Winckel Top Naeff, die Robbers' Helene Servaes bespreekt, juist zoo oordeelt als onze recensente, welke toch ook waarachtig de eerste de beste niet is.

Top Naeff oordeelt als volgt: „Meer dan de honderd eerste bladzijden zijn geofferd aan de beschrijving van een provinciestadje, gelijk aan alle provinciestadjes, aan de karakteristiek van zijn meer en minder „notabelen", wier namen ons nauwelijks bijblijven en aan hun alledaagsch gepraat. De binnenkomst van den jongen van der Marel, den nieuwen Bankdirecteur, in deze benauwde veste, het onthaal door de vrienden, met één pennehaal ware het te schetsen, te meer daar deze van der Marel nergens om zichzelfs-wil, doch uitsluitend door Helene belangstelling wekt". Zegt deze schrijfster nu niet juist hetzelfde, en weet overigens niet iedereen dat Robbers zich altijd verliest in bij-omstandigheden en futiliteiten, en dàt zijn hoofdfout als schrijver is?

Waar het onze beoordeeling geldt van v. Looy's „Feesten IV" maakt de referent van Den Gulden Winckel zich eveneens schuldig aan eene oneerlijkheid, die hem verlaagt. Hij schrijft: „zoo weet de „criticus" van v. Looy's heerlijk „Feesten IV" niet anders te zeggen dan dat het „een troostelooze verjaardag" is en dat de lezer verlangt naar „toevoer van zuurstof"!! Maar de „criticus", wat den scherpzinnigen referent geheel ontgaat, heeft niets anders

bedoeld noch kunnen bedoelen door zijn woorden, dan te verklaren, dat v. Looy wat hij wilde heeft bereikt en door tegenstellingen uit het werkelijke leven de benauwende marteling zijner feesten den lezer doet gevoelen. En als de dorperlijke man, die dit niet heeft kunnen verstaan, toch wil meedoen aan onze letterkunde, doet hij waarschijnlijk beter zich te wijden aan het meer bescheiden vak van letterzetter.

Dat wij noch „Helene Servaes" noch „Feesten IV" (om de eerste schets vooral) niet hoogelijk konden prijzen ligt aan den inhoud en aan dat R. K. standpunt, door Den Gulden Winckel zoo verdraagzaam aanvaard. Spuistrater in „de Hofstad" heeft gelachen om den huil-roman, waarover zijn hospita weende.

Top Naeff zegt: „het is waarlijk niet om hare deugdzaamheid, dat wij deze Leentje liefhebben". Zoo luchtig kunnen wij, ook alweer vanwege dat standpunt, het niet opnemen.

De verheerlijking van eene vrouw, die zich zelve op proef levert, achtten wij volksbederf, evengoed als de verheerlijking in Den Gulden Winckel (door Francois) van in Duitschland veroordeelde liederen, die tegennatuurlijke ontucht bezingen.

En in de schunnigheidjes, die v. Looy in het eerste schetsje de genoodigden laat uitkramen, zien wij niets anders dan volksverruwing.

De Redactie van Den Gulden Winckel voelt wellicht zoo fijn niet, en wij kunnen haar alleen beklagen. Maar wat betreft het weergeven van ons oordeel, gaan wij verder en *eischen* eerlijkheid.

Bernard van Meurs. Op zijn tachtigste verjaardag, toen al zijn vereerders en vrienden zich opmaakten hem een blijde hulde te brengen, heeft God hem tot zich geroepen. Als edel mensch en gevoelvol dichter zal hij leven in de heugenis van allen, die hem naderden. Wij twijfelen geen oogenblik, of het nageslacht zal zijn letterkundig werk blijven waardeeren. Hij was wel een van de weinigen, die dichter zijn geboren en niet door meesterschap over de techniek alleen, zich een glorie hebben gewonnen, die nooit duren kan.

De Vrouwenbeweging. Reeds sinds 1902 is het bekend, dat de moderne vrouwenbeweging in handen werd genomen door de vrijmetselende broeders en zusters, tenminste in Frankrijk. Het volstrekt mislukte en zeer ontijdige Congres voor den Vrede dat in ons land te gader kwam, heeft deze wetenschap bevestigd. Er waren, volgens het verslag van Het Handelsblad, verscheidene vrouwen getooid met de insignes der Loge. Wat niet wegnam, dat het is geworden een echte praatweek met veel onhandigheden.

Stephana Schwertner, de nieuwste roman van Handel Mazzetti, waarover wij reeds uitvoerig hebben geschreven, wordt zeer

geprezen in het Tijdschrift *Pastor Bonus:* „Der Roman, der in alter und neuer Zeit gerade wegen seiner freien kunstform so oft für mindere Zwecke missbraucht worden ist, dient hier der Verherrlichung und Verbildlichung christlicher Glaubensideale". Zoo heeft de grootste Oostenrijksche schrijfster, die Handel Mazzetti zonder tegenspraak is, praktisch weer eens bewezen, dat ook de roman een middel kan zijn ten goede.

Annuarium der R. K. Studenten. Anno Domini MCMXV.

Als ieder jaar is ook thans dit jaarboek weer een kranig stuk werk. Het valt niet te ontkennen, de Roomsche Hooge Schoolstudenten staan met hun Jaarboek en Studentenblad vooraan. Het ligt niet in mijne bedoeling de bijdragen een voor een te toetsen. Ze mogen er alle zijn, en de meeste hebben inderdaad literaire waarde.

Frisch en frank spreken deze jonge mannen zich uit, en beloven, in daden meer dan in woorden, voor de toekomt, die op hen rekenen durft.

De verslagen geven getuigenis van verhoogd vereenigingsleven en gunnen den buitenstaander een blik in het tegenwoordige studentenleven. Zeker, zij zien het slechts van den mooisten kant en de pokdalige zijde is van hen afgewend — maar zij zien niet alleen het beste doch ook het grootste deel. Het ras der „bourgeois van twintig, levensmat en levenszat", gelijk Dr. Gerard Brom hen noemt, begint uit te sterven.

Daarom zou het ook zoo goed zijn als alle jongeren konden verschijnen aan de Universiteit met eenig vermoeden van het „tegenwoordig studentenleven". Bevooroordeeld door het gezwets van onvoorzichtige en onware praters, meenen zij soms nog dat druk pokelsnijden en 't leven meêmaken tot de essentialia van het student-zijn behoort. Maar dat is zeer verouderd!

Indien de ouders van toekomstige akademieburgers eens zorgden dat zij jaarlijks een *Annuarium* kochten, raken zij en hun zonen op de hoogte van dit leven. Verkeerde invloeden, die veelal komen door verkeerde voorstellingen in den aanvang der Universiteitsjaren, worden daardoor machteloos gemaakt. Wat hun een onschatbare winst zal zijn en veel teleurstelling besparen.

Katholiek, maar objectief. Kort geleden sprak ik met een braven katholieken leeraar over literaire vragen. Het gesprek viel op Anselm Salzers *Literatur-geschichte.* „Ik ken ze zelf nog niet" zei de leeraar, „maar een mijner vrienden heeft ze mij aangeraden. Hij zeide mij, dat het boek katholiek maar objectief is."

Hij zeide het geheel ter goeder trouw en scheen verwonderd, dat ik aan deze uitdrukking aanstoot scheen te nemen en haar aan een klein critisch onderzoek onderwierp. Bij nader ondervragen bleek mij, dat de vriend van den leeraar, die Salzers Literatuur geschiedenis „Katholiek maar objectief" had gevonden, eveneens een der onzen was.

„Heeft u ooit een Jood ontmoet", vroeg ik, „die u zeide: Ik raad u dit of dat boek aan. Het is door een Israeliet geschreven maar objectief". Of heeft u ooit in uw leven een protestant gezegd: „Lees deze nieuwe literatuur-studie, bestudeer dit nieuwe geschiedkundige werk, de schijver is wel protestant maar objectief." Van waar komt dan deze wonderlijke over-bescheidenheid, dat wij zelfs bij een belangrijk werk van kath. oorsprong, bovendien tegenover een anderen Katholiek, meenen te moeten verzekeren: Maar objectief! Zijn het dan tegenstellingen, katholiek en objectief? Geeft ons niet onze waarlijk, goed gevestigde, rotsvaste wereldbeschouwing, bij voorbaat, als wij slechts logisch verder denken en verder werken, niet de waarborg voor objectief onderzoek? Verplicht ons niet onze kath. moraal ook tegenover den tegenstander eerlijk en rechtvaardig, objectief te zijn? En hebben niet onze denkers, onze vorschers, onze geleerden werkelijk objectieve werken geschreven, vrij van alle liefde voor de een of andere kliek, of geheime verbroedering, vrij van haat en van, voor den honderdsten maal weerlegde, geschiedkundige leugens?

Maken wij ons daarom niet belachelijk voor onze niet kath. medeburgers, door bij iedere gelegenheid beschaamd sidderend en aarzelend te fluisteren: „Katholiek maar opjectief! Vergeef ons, dat wij geboren zijn!"

Bij deze gelegenheid viel mij een kleine episode in van den pooltocht, die mij in den zomer van 1913 in het rijk der Middernachtzon voerde. Op de Stoomboot — het was de prachtige „Groszer Kurfürst" van den Noordduitschen Lloyd in Bremen — reisde ook een heer uit München, die reeds vroeger met zeer veel belangstelling speciale studiën over IJsland en Spitsbergen had gemaakt. Deze was zoo vriendelijk ons een mooie voordracht te houden over het sagen-eiland in den poolkring en zijn hoogst eigenaardige kultuur. Ik zocht hem na de voordracht op om hem voor zijn boeiende rede te bedanken en nog een paar vragen te doen. Hierbij kwam het gesprek op de literatuur over dit onderwerp en mijn IJsland-vorscher zeide: „Ik kan u ook het werk van Alexander Baumgartner recommandeeren. De schrijver is wel Jezuïet maar... en nu volgde een gunstige critiek over het boek. Ik verwonderde mij echter over dit merkwaardige „maar" en gaf mijn nieuwen kennis te verstaan, dat het kath. karakter van den schrijver geen nadeel was voor zijn objectiviteit en voor de bruikbaarheid van zijn werk.

Hoe groot was echter mijn verwondering toen ik den volgenden Zondag in het tweede rooksalon — ik noemde het schertsend de kerk der Catacomben — de H. Mis bijwoonde en hier tot mijn niet geringe vreugde ook onzen IJsland-kenner opmerkte, die zijn plichten als Katholiek volbracht; en opnieuw moest ik aan zijn „maar" denken!

Aanmatiging is nooit mooi. Bescheidenheid is iets goeds en edels. Maar er bestaat ook een valsche bescheidenheid, die niet

met de waarheid strookt en in een zekere mate gebrek aan zelfachting verraadt en die, practisch gesproken, gelijk staat aan een verraad van onze hooge, heilige zaak, welke toch reeds zonder onze medewerking treurig genoeg miskend, veracht en onderdrukt wordt, terwijl de minderwaardige voortbrengselen van den een of anderen mode-afgod met groot geschreeuw op de hoogte eener nooit eerder geziene volmaking word verheven en dus tot een succes gemaakt — ook in katholieke kringen — en volstrekt niet in verhouding met hun wezenlijke waarde.

(Der Gral.)

Is dit ook voor ons, Hollanders, niet om er iets uit te leeren?

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Vraag. Wat dunkt U van deze uitspraak: „De eigenlijke *inhoud* van een stukje literatuur kan dus geen invloed hebben op ons *mooi-* of *leelijk-vinden,* de vraag is alleen, *op welke manier* die inhoud is medegedeeld. Toch zal wel dikwijls ons moreel gevoel onzen voorkeur of afkeer voor den inhoud bepalen, maar dat heeft dan geen invloed op de waarde van het werk als literatuur.

Vele menschen lezen de literatuur verkeerd; ze vinden een boek of een gedicht mooi, omdat ze den inhoud er van mooi vinden, niet omdat het zoo mooi beschreven is. Maar wie een zuiver en krachtig gevoel voor literatuur heeft, vraagt niet *wàt* een dichter of schrijver zegt, maar *hoè* hij het zegt".

Antwoorden:

Een ontwikkeld lezer let zoowel op inhoud als op de manier van mededeelen, laten we zeggen: voordracht. Leelijk is het boek als:

1. inhoud en voordracht berispelijk zijn;
2. de inhoud goed is en de voordracht berispelijk;
3. de inhoud verkeerd en de voordracht schoon is.

Mooi is het boek alleen dan, wanneer aan beide voorwaarden voldaan is.

't Gaat er mee als met vele schilderstukken en beelden, waarvan de voorstelling eene onzedelijke is, doch waar op vorm en kleur niets valt af te dingen; ofwel andere, waarbij iets hapert aan vorm

en kleur, of nog andere, waarbij we niet weten wat het doek of beeld moet voorstellen tot men eindelijk iets gevonden heeft, dat noch het zedelijk, noch het kunstgevoel kwetst.

Babberich. J. MEIJER

Literatuur — in wezen hetzelfde als het menschelijk spreken — is de weergave van menschelijke gedachten.

Met dezen opzet voor oogen, zien we aanstonds twee vereischten, welke zich voor de literatuur op de eerste plaats doen gelden, nl.: 1⁰. de gedachte moet *waar* zijn *in zich;* 2⁰. *de weergave* dier gedachten moet waar (is juist) zijn; m. a. w. de zinnelijk waarneembare weergave (hetzij dan door spreken, of schrijven enz.) moet een *trouw beeld* zijn van de ware, doch zinnelijk niet waarneembare gedachten.

Onmiddellijk naast deze twee eischen voegen zich twee andere grondbeginselen: 1⁰. de gedachte moet schoon zijn; 2⁰. de weergave moet schoon zijn. Zoodat dus voor volmaakt schoone litteratuur vereischt wordt, dat een gedachte die *waar* en *schoon* is *in zich,* ook op een *ware* en *schoone* wijze wordt *kenbaar* gemaakt.

Evenals bij ieder menschelijk voortbrengsel, hetzij stoffelijk of geestelijk, kan men ook in de litteratuur meer of minder dicht tot de volmaaktheid naderen. Wil men tevreden zijn met minder vereischten — zooals de schrijver in aangehaald citaat — à la bonne heure, maar dan heeft men ook een minder volmaakt stuk literatuur.

Ontbreekt dus een dier essentiëele vereischten, zoodat daardoor b.v. een *zuiver* moreel gevoel een afkeer van den inhoud bepaalt, dan zal de waarde van het werk als literatuur er wel ter dege door dalen.

„Wie dus een zuiver en krachtig gevoel voor literatuur heeft" vraagt niet alleen *hoe* een dichter of schrijver iets zegt, maar ook *wat* hij zegt.

Zeist. A. J. SCHAARS, kapelaan

Ik geloof dat de door u aangehaalde uitspraak voor tweeërlei uitleg vatbaar is. Zooals overal moet men ook hier weten te onderscheiden. Men kan zich natuurlijk op het standpunt plaatsen — en dit is het mijne, evenals, veronderstel ik, dat van de meeste Katholieken — dat de *inhoud* van een letterkundig werk hoofdzaak is en de vorm waarin de schrijver zijne gedachten kleedt, bijzaak. Toch kan ik mij ook wel indenken in de opvatting van anderen, die het eerst op taal, stijl, zinswending enz. letten en voor wie, bij de letterkundige waarde-bepaling van een werk, dus voornamelijk de *vorm* den doorslag geeft. Evenals men immers een schilderij kan bewonderen, waarvan het onderwep ons niet sympathiek, mogelijk zelfs weerzinwekkend is, terwijl wij toch diep getroffen worden door de prachtige uitvoering der détails, de groepeering, het coloriet, enz., zoo kan men ook dezen zelfden

maatstaf aanleggen bij het beoordeelen van litterair werk. Het is dus zeer goed mogelijk, dat men de gedachten, den inhoud van een proza-werk of een gedicht, afkeurt, terwijl men toch bewondering gevoelt voor het talent van den schrijver. Evenzoo kan men ten zeerste zijn ingenomen met de ideeën van een auteur, doch het betreuren dat hij deze in zulk een ongelukkigen, stumperachtigen vorm aan het publiek aanbiedt. Daarom staat volgens mij, die kunstuiting het hoogst, waarvan men zoowel den inhoud als den vorm onverdeeld bewonderen kan. E.

Hoe zou de vorm, het mindere, kunnen domineeren boven den inhoud, het meerdere. Hoe het vluchtige, het bijkomende, boven het vaste, boven de kern?

Hoe zou de kunstenaar abstractie kunnen maken van het essentiëele?

Wanneer de inhoud afstootend, weerzinwekkend, afschuwelijk is, kan dan de vorm, dat ijle, doorzichtige weefsel, maken dat de inhoud mooi en aantrekkelijk wordt?

Of zou een sluier het afzichtelijke van het lichaam eens melaatschen kunnen verbergen, meer nog — het aantrekkelijk maken?

Wanneer men zegt: de inhoud doet niets ter zake, spreekt men voor mij iets, wat ik niet begrijp.

De vorm kan zich niet vertoonen zonder den inhoud en men kan slechts beiden tezamen in het oog vatten. Het kunstwerk, waarvan men alleen den vorm beoordeelt, ziet men slechts ten halve, neen — men ziet het slechts voor een klein, zeer klein deel.

Nijmegen. ARN. KROOTJES.

De in No. 12 Boekenschouw voorkomende uitspraak omtrent den invloed van den inhoud op de schoonheid van een boek is m. i. *zeer onjuist.*

Volgens schrijver, heeft *alleen* de vorm, het uiterlijk, invloed op ons mooi of leelijk vinden, waar tegenover mijn opinie is, dat *behalve* de inhoud *ook* de vorm van belang is. De schoone vorm is niets dan een sieraad voor den inhoud, hij dient dus om den inhoud aantrekkelijker te maken, maar de inhoud blijft hoofdzaak. M. i. moet in deze quaestie onderscheiden worden, tusschen innerlijke en uiterlijke schoonheid: de eerste verheft de ziel, de laatste bekoort rechtstreeks de zinnen en verhoogt zoo het gezamenlijk genot. Evenmin als de schoonste kleeren de werkelijke waarde van een mensch kunnen verhoogen, maar alleen goedheid van innerlijk wezen die waarde bepalen, zoo de vorm van een boek. Evenmin als bij spijzen het uiterlijk aangename de voedingswaarde bepaalt, en menschelijke vormen — schoon gelaat enz. zijn waarde aangeven — evenmin de vorm van een letterkundig werk.

Dus:
slechte inhoud — slechte vorm = niets waard.
slechte inhoud — schoone vorm = iets waard.
goede inhoud — slechte vorm = veel waard.
goede inhoud — schoone vorm = het ideaal.

S. A. SCHOLTE.

Waartoe dient ons de kunst? Mij dunkt om ons te beschaven, om de ziel te verrijken. Als men ons dus iets voorzet, dat na gebruik ons tot dieren maakt, onzen geest bezoedelt, dan helpt ons het vernisje niet, dat kunst geheeten wordt. Of lust het U een prachtig uitziende vrucht te eten, als daarbinnen niets is dan verrotheid?

Hoe grooter en schooner het onderwerp, des te meer zal men er de kunst in genieten. Wie een **zuiver** en krachtig gevoel voor kunst (littératuur, muziek, schilderen, etc.) heeft, zal weten, dat de kunst dáár het hoogst staat, waar het onderwerp de kunst waardig is.

A'dam. F. A. J. MULLER.

Ik ben het met de uitspraak van bedoelden schrijver niet eens.

Wil iets behooren tot de letterkunde, tot de litteratuur, dan moet het eerst en vooral beantwoorden aan het doel, dat aan de letterkunde als beschavingsfactor op christelijken grondslag is gesteld. Die grondslag is de christelijke moraal, steunend op goddelijke wetten. De taak der letterkunde is de menschheid te verheffen en te leeren, door schoonheid van vorm en schoonheid van gedachten. Letterkunde in haar hoogste beteekenis moet „absoluut" schoon zijn. Wat niet beantwoordt aan z'n doel is niet absoluut schoon. Mist dus een stukje letterkunde z'n doel, dan is het niet schoon, mag dus ook niet gerekend worden tot de letterkunde in haar hooge beteekenis.

Wanneer onder vorm van schoone woorden en machtige klankexpressie ons iets vertolkt wordt, wat door inhoud, in beginselen en gedachten, ons moreel gevoel niet verheft, ja dikwijls een perversen invloed op ons uitoefent, dan is dat geen kunst.

De kunst is een gave van God, edel in haar wezen — zij kan den mensch niet verlagen.

Wat derhalve door z'n strekking den onbedorven mensch kwetst in zijn teerste gevoelens, dàt is geen kunst.

Wanneer ik lees, hetgeen Marcellus Emants dichtte op den zondeval des menschen in het Paradijs, dan vind ik daar vele schoone woorden, een machtig kleed van schoone beeldspraak, een rijke verbeeldingskracht. Doch wat ik lees, geeft mij een walging! Het hoogste, reinste Wezen: God, zie ik neergetrokken in het slijk, waarin wellustige stervelingen zich wentelen! Een wellustige Jehova!!

Dat noem ik géén „kunst", dat is geen litteratuur of letterkunde; 't is niet meer dan een pamflet, opgesmukt met miniatuurversierselen, die niet tot het wezen en de kern der zaak behooren.

J. B. H. FELDBRUGGE.

De uitspraak is erg onjuist van uitdrukking, ik zou ze zóó willen: De eigenlijke inhoud van een stukje heeft geen invloed op het mooi-of-leelijk-zijn van den vorm, bij 't keuren van den vorm is alleen de vraag, op welke manier de inhoud is medegedeeld, het keuren van den inhoud is 't beantwoorden der vraag of de inhoud zedelijk goed of slecht is, de waarde van het werk als literatuur mag daarop geen invloed hebben, zooals ook de al-of-niet afkeurenswaardigheid van den inhoud niet het keuren van de op zich te beoordeelen schoonheid of leelijkheid van den vorm moet beïnvloeden.

Vele menschen spreken verkeerd hun óordeel uit over wat ze lezen; ze zeggen, dat ze een boek mooi vinden, maar bedoelen te zeggen dat ze 't goed vinden; of deze zeggen, dat ze een *boek* mooi vinden, maar bedoelen te zeggen, dat ze den vorm ervan mooi vinden. Wie echter voor litteraire waarde gevoelt, voor vormschoonheid, vraagt niet naar den inhoud en is een slecht *boeken*keurder, daar 't boek nog iets anders is dan den vorm, de taal en stijl van den schrijver.

We spreken van lekker vergif en leelijke medicijnen. Zoo kunnen we spreken van een mooi slecht boek en van een leelijk goed boek. L. P.

Die uitspaak is echt onze-eeuwsch. Die uitspraak is ook waar of liever gezegd eerlijk. Maar me dunkt, de cursiveering is verkeerd; er moest meer nadruk gelegd worden op 't feit, dat de inhoud geen invloed heeft op *ons* (lees *„mijn"*) mooi of leelijk vinden en ook op 't feit, dat dikwijls *ons* (lees *mijn*) moreel gevoel *onzen* (lees mijnen) voorkeur of afkeur bepalen voor den inhoud.

Zoo gelezen is de zin geen stelling of uitspraak maar een onnoozel feit; en dat onnoozel feit van „Ik vind" of „Ik voor mij" of „Ik zeg maar", dat onnoozel feit wordt dan in eens tot dogma, tot beslissende uitspraak, waaraan eenieder zich te houden heeft; dan schrijft de schrijver ineens *„de* vraag is alleen" terwijl de schrijver moest schrijven *„mijn* vraag is alleen". Wat er verder staat over het verkeerd lezen van vele menschen, accoord!

Maar dat ik geen zuiver en krachtig gevoel voor literatuur heb, omdat ik nu gevraagd hebt, *wat* zegt de schrijver, daarmee ga ik niet accoord.

Losser. M. B. PAANAKKER, Kapelaan.

Wel in veel, doch niet in alle opzichten kan ik meegaan met bovenstaand betoog. Zeker, het „hoe hij 't zegt" is een voorname, zoo niet de voornaamste factor bij de beoordeeling van een

literair werk, maar mijns inziens gaat het niet aan den inhoud absoluut weg te cijferen.

Ik stel me voor, dat een letterkundig werk tot stand komt, als volgt: Een voorval in het menschelijk leven, in de natuur, iets goeds, iets verhevens, of wel iets slechts treft een schrijver en gaat de stof leveren voor een roman, een gedicht. Hij begint met zich het onderwerp in groote lijnen duidelijk voor te stellen, om het daarna uit te werken.

Hoe grooter nu de belangstelling, gewekt door de stof, des te sterker de prikkel om diezelfde stof in een passende vorm te gieten. Voor den schrijver geldt dus *en* het *„hoe"* *en* het *„wat hij zegt"*. Waar deze nu zóó tegenover zijn werk staat, daar mag de criticeerende lezer datzelfde „wat hij zegt" niet van onwaarde verklaren en dus negeeren.

Wat de werken der groote schrijvers betreft, (Vondel, Shakespeare, Schiller, om maar enkelen te noemen) mij dunkt dat de combinatie van stijl en inhoud de scheppers beroemd heeft gemaakt.

Ik zou den zin: Maar wie een zuiver en krachtig gevoel voor literatuur heeft, vraagt niet *wat* een dichter of schrijver zegt, maar *hoe* hij 't zegt, willen veranderen in: Wie een zuiver en krachtig gevoel voor literatuur heeft, vraagt *hóe* het *wat* gezegd wordt.

Leeuwarden. C. v. L.

Vraag voor het volgend nummer: Wat denkt men van het zoogenaamde verzen *zeggen?* Dient dat tot verhooging der kunst of is het een wansmaak?

*** Wij zullen steeds in een volgend nummer na de beantwoording door de lezers, zelf een antwoord geven op de vraag, die wij stelden. Men heeft ons dit verzocht.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:

Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.

Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.

In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

N. v. S. Wij hebben U reeds lang geleden, een antwoord gezonden over de „Blauwe Bibliotheek".

A. A. *Schetsen over Oorlog en Vrede* is gezonden aan een medewerker en zal besproken worden.

R. v. O. te O. *Fliegende Blätter* verschijnen bij Braun & Schneider

te München. Wij zouden U willen aanraden, ze te betrekken door den Boekhandel.

A. v. J. te B. Laat haar eens beginnen met werken van Handel Mazzetti, von Krane, Marie Herbert. Deze werden herhaaldelijk door ons besproken.

MEVR. K. te G. Natuurlijk kan men verschil maken wat lectuur betreft tusschen gehuwden en ongehuwden. Maar deze laatste kunnen toch ook behooren tot de „volwassenen", waaronder wij verstaan menschen van rijpere levenservaring. — Een betere Staathuishoudkunde is die van Mr. Ch. Raaymakers, verschenen bij Malmberg te Nijmegen. De door U genoemde kan door ons echter gebruikt worden.

H. v. D. B te A. Wij bedoelen natuurlijk, dat wij, wat moraliteit en geloof betreft, geen voorbehoud maken voor de werken van C. von Bolanden. Het is echter bekend, dat hij te fel is tegenover den tegenstander en het er wat dik oplegt. Daardoor schiet hij veelal zijn doel voorbij.

L. VR. te Z. Op Uwe vraag deelt men ons mede dat het boekje: *De eerste pianolessen* van Marie Berdanis van Berlekom wel is de beste methode, om op natuurlijke wijze bij het kind het muzikaal gevoel te ontwikkelen voor rhytmus en klank.

Verschenen is de 2e druk bij Alsbach te Amsterdam. Prijs f 1.50.

OTTO LUDWIG

Den 25sten Februari was het juist 50 jaren geleden, dat te Dresden een dichter stierf, wiens smartvol leven en wiens dichtwerken hier te lande slechts door weinigen gekend zijn en die zelfs in zijn vaderland tot den jongsten tijd weinig vereerders telde. En toch ging met hem een dichter „von Gottes Gnaden" ten grave, een edel mensch, een zanger met rijke gaven van verstand en hart.

Den 12^{den} Februari 1813 werd Otto Ludwig in het kleine stadje Eisfeld aan de Werra geboren.

Zijn vader was een welgesteld advokaat.

Otto schreef later van hem: „Mein Vater ware ein bis zur Schroffheit ehrlicher, bis zum Eigensinn fester, innerlich zarter und weicher Mann."

Voor den zwakken Otto legde de vader een voor dien tijd grooten lusttuin aan en bouwde daarin volgens eigen plannen een tuinhuis, dat later in 't begin van Otto's dichterlijke loopbaan nog een gewichtige rol zal spelen. De vader moet in het stadje vele vijanden geteld hebben; men ging zelfs zoover hem te beschuldigen, geld, dat aan de gemeente toebehoorde, te hebben verduisterd. Een commissaris werd door de regeering benoemd, die na onderzoek Ludwig onschuldig verklaarde.

Toen keerde zich de verbittering en de woede van het volk tegen den commissaris zelf. Het kwam zelfs tot een oproer, dat door de militaire macht met geweld onderdrukt moest worden.

Onmiddellijk daarna, het was in 't jaar 1822, brak een brand uit, die, omdat het volk niet wilde helpen bij 't blusschen, 133 huizen in asch legde.

Een aan de gemeente toebehoorende brandkast werd opengebroken en later leeg teruggevonden.

Ludwig betaalde de gestolen som, maar daardoor en ook omdat zijn huis eveneens een prooi der vlammen was geworden, had de man zijn fortuin verloren. Drie jaren daarna stierf hij.

De moeder zorgde zoo goed zij kon voor den kleinen Otto, die echter weinig aanleg toonde voor gymnasiale studies. Al spoedig kwam hij dan ook op verlangen van zijn oom, die in het onderhoud der behoeftige familie voorzag, als bediende in diens zaak. In het jaar 1831 stierf zijne moeder en daar haar plaats in het huis van zijn oom, door eene hem weinig sympathieke huishoudster werd ingenomen, verliet hij die woning en ging

naar Saalfeld om het lyceum te bezoeken. Daar schijnt zich voor 't eerst zijne zenuwziekte, waaraan hij geheel zijn leven leed, te hebben geopenbaard. In een later schrijven, waarin hij over zijn kortstondig verblijf te Saalfeld spreekt, zegt hij: „Körperliche Schmerzen bis zum Ueberdrusz steigend."

Reeds spoedig keerde hij weer naar Eisfeld terug, waar hij in den zomer met zijne vrienden Schaller en Poser het van zijne ouders geërfde tuinhuis bewoonde. Hoe de drie vrienden daar leefden en werkten heeft ons Schaller op aanschouwelijke wijze geteekend. „Die Zeit vom Morgen bis zum Mittag war der Arbeit gewidmet. Ludwig sasz in der groszen Oberstube des Gartenhauses am Flügel oder Arbeitstisch und komponierte an Opern, die entweder schon vorbereitet oder erst hier neu entstanden, während ich mit prosaischen Rechnungsrevisionen beschäftigt war, ohne uns gegenseitig zu stören. Der Nachmittag fand uns im gemeinschaftlichen Studium meist klassischer Opern, des Malpurgschen Werkes vom kontrapunkt und von der Fuge, von Partituren zur Uebung im Instrumentieren, im Klavierspiel und Gesang, die spätere Nachmittags- und Abendzeit oft in einer kleinen auserlesenen Geselschaft in und mit der wir in der kleinen Säulenhalle am Hauseingange oder oben in unserem Wohnzimmer musizierten. Auch einzelne Partien aus eben komponierten Opernscenen Ludwigs wurden ausgeführt und probiert."

In den winter als het tuinhuis onbewoonbaar werd, woonde hij bij zijn oom, waar het gedrag der huishoudster hem gelegenheid bood „die Leidenschaften in ihren verstecktesten und furchtbarsten Regungen zu studieren."

Aan plannen voor opera's ontbrak het niet. Ik noem slechts *die Lorelei, Frau Diana, die Fischerin,* waarvan echter geen enkele voltooid werd. In het jaar 1836 werd te Eisleben een dilettantentheater geopend, waarvan Ludwig de leiding nam en waarin de twee volgende jaren een paar door hem voltooide opera's werden opgevoerd. Niet zonder succes, naar het schijnt, want de Hertog van Meinungen gaf hem voor den tijd van drie jaren een stipendium, om te Leipzig bij Mendelssohn—Bartholdy muziek te studeeren.

Vol moed ging hij naar Leipzig, maar het duurde niet lang of hij wilde weer weg.

Mendelssohn beschouwde den jongen dilettant als iemand, die geen leiding meer noodig had en gaf hem den raad veel concerten

te bezoeken, zijn smaak te vormen en dan zelfstandig te componeeren. Dat was te veel gevraagd van den menschenschuwen, schuchteren Ludwig, die overal de eenzaamheid zocht. Reeds spoedig was hij weer te Eisleben terug, waar hij besloot de muziek vaarwel te zeggen en uitsluitend voor de dichtkunst te leven. Een kleine, onbeduidende novelle *Emancipation der Dienstboten* beviel zoo goed, dat de Hertog van Meinungen hem weer voor drie jaren een toelage schonk.

Intusschen was de huishoudster, eene aan den drank verslaafde vrouw, die nu en dan aanvallen van delirium kreeg, met zijn oom in het huwelijk getreden, een gebeurtenis, die het Ludwig weldra onmogelijk maakte langer in dat huis te verblijven.

Reeds enkele weken na zijn terugkomst uit Leipzig schrijft hij: „Es ist niemand hier, dessen gegenwart mir soviel Vergnügen gewährte als seine Entfernung."

De dood van zijn oom, die reeds het volgend jaar stierf en hem de helft van zijn vermogen naliet, maakte het hem mogelijk ten minste een paar jaren vrij van zorgen te leven.

Van dezen tijd af tot aan zijn dood in het jaar 1865 woonde Ludwig bijna onafgebroken te Dresden. Hier werden ook de meeste zijner werken geschreven. In 1848 schrijft hij *der Erbförster* een treurspel, dat zijn naam door heel Duitschland bekend maakt. Dan volgt nog een drama *die Makkabäer,* en eenige jaren later schrijft hij zijne bekende novellen *Die Heiterethei* en *Zwischen Himmel und Erde,* waarmede hij de rij zijner werken sluit. Zijne *Shakespearestudiën,* theoretische verhandelingen over dramatische kunst, maakten het hem volgens zijn eigen getuigenis onmogelijk „den Reflexionsstaub abzuwaschen, der mir faustdick auf den Flügeln liegt."

Alvorens tot de bespreking zijner werken over te gaan, mogen nog enkele woorden over den schrijver als mensch hier eene plaats vinden.

Schaller, zijn intieme vriend, zegt van hem: „Er war der bescheidenste Mensch von tiefem Gemüt und feinem Gefühl, das bei irgend einer Verletzung sich nicht nach auszen Luft machte, sondern wie eine Schnecke in ihr Haus sich nach innen zurückzog." Geheel in overeenstemming hiermede is hetgeen Julian Schmidt en anderen zeggen en wat de dichter van zich zelf meedeelt: „Ich habe die seltsame Schwäche, die Leute, die mir weh tun, liebzugewinnen, weil die Ursache des Anfeindens nur

darin liegt, dasz sie mich nicht verstehen." De zenuwziekte met raadselachtige verschijnselen, welke hem kwelde van zijne jeugd af en waarvan ons zijn dokter Aijrer zulk een schrikwekkende beschrijving heeft gegeven, heeft hij met heldhaftig geduld verdragen tot aan zijn dood, zonder ooit onder de vreeselijke pijnen, die hij dag en nacht te verduren had, zijne tevredenheid en opgeruimdheid te verliezen. Aan Julian Schmidt schreef hij eens: „Glauben Sie nicht, dasz ich die innere Heiterkeit darüber verliere. Die Schönheit des Lebens, selbst derjenigen seiner Partien, die man insgemein für häszlich hält, die Herrlichkeit der Welt verlieren mir nichts von ihren Glanze und — ich weisz nicht, ist es die Macht der Gewohnheit oder die Fülle des menschlichen Gemütes, die einen leeren Raum in ihr so unmöglich macht wie in der physischen Welt —; soll ich sagen, ich wünschte, es wäre anders mit mir, als es ist, so müszte ich lügen."

In het jaar 1852 huwde hij Emile Winkler, die hij reeds acht jaren vroeger had leeren kennen. Het was een in ieder opzicht gelukkig huwelijk, zóó gelukkig, dat hij in zijn laatste levensjaar nog kon schrijven: „Tausend Grüsze von meiner Frau, die an Seelengüte und häuslichen Tugenden fortwährend wächst und mir trotz Sorgen und körperlichen Schmerzen, die nicht klein, das Wort ermöglicht, dasz ich nicht glaube, es könne jemand glücklicher sein als ich."

Van alle werken, die Ludwig geschreven heeft, zijn er, afgezien van zijne *Shakespearestudiën,* die alleen den litteratuurvorscher belang kunnen inboezemen, slechts vier, die den schrijver overleefd hebben. Het zijn de reeds genoemde twee drama's *Der Erbförster* en *Die Makkabäer* en de twee novellen *Die Heiterethei, Zwischen Himmel und Erde.*

Der Erbförster, dat den 4^{en} Maart 1850 met groot succes voor 't eerst werd opgevoerd, is zonder twijfel het populairste werk van den dichter.

Marie de dochter van Christian Ulrich, houtvester van het landgoed Düsterwalde, zal haar verloving vieren met den zoon van den Heer Stein, fabrikant en eigenaar van Düsterwalde. Op den morgen van het feest krijgen de twee vaders bij het kaartspel twist over het kappen van boomen.

De Erbförster, zoo genoemd omdat reeds zijn vader, grootvader en overgrootvader houtvester van Düsterwalde waren, is tegen het omkappen van boomen in het woud; hij maakt door de wijze,

waarop hij zijne meening uit, Stein zoo driftig, dat deze als Heer van Düsterwalde het vellen der boomen eischt onder bedreiging, dat hij anders Ulrich uit zijn betrekking zal ontslaan. De houtvester weigert te gehoorzamen in 't belang van zijn meester, zooals hij meent, en wordt daarom door een nietswaardig man, een dronkaard in zijne betrekking vervangen; de verloving heeft niet plaats.

Nog is er hoop, dat een verzoening tusschen de twee heethoofden tot stand komt.

Door een ongelukkigen samenloop van omstandigheden echter wordt de verzoening onmogelijk en volgt de eene misdaad op de andere. Een strooper schiet uit wraak den nieuwen houtvester dood; de verdenking valt echter op Ulrich's oudsten zoon, omdat de strooper den moord begaan heeft met een geweer, dat hij aan dezen ontstolen had.

Robert Stein, de bruidegom van Marie, schiet den moordenaar neer. Een der knechten van Ulrich, getuige van dit laatste en misleid door 't zien van Ulrich's geweer in de handen van 't slachtoffer, dat hij niet herkennen kon, verhaalt dat Robert den zoon van den houtvester gedood heeft.

In woede ontstoken ijlt de „Erbförster" naar buiten om zich te wreken, maar in plaats van Robert doodt hij zijn eigen dochter, die bij 't zien van het gevaar zich plaatst voor haar geliefde om dezen te beschermen. Als de houtvester het lijk zijner dochter ziet, schiet hij zich zelf dood.

Wat de karakterteekening aangaat, is dit drama zonder twijfel een meesterstuk, waardoor de schrijver zich in de eerste rij der realistische dichters geplaatst heeft. De taal is populair in de hoogste mate. Hoe menigvuldig de onwaarschijnlijkheden ook zijn, hoe groot de rol is, die het toeval speelt, toch zal dit treurspel zijn aantrekkingskracht blijven behouden wegens de scherpe karakterteekening zijner hoofdpersonen.

Drie jaren later in 1853 werd het drama *Die Makkabäer* te Dresden en kort daarna te Weenen gespeeld. Ook dit drama heeft, evenals alle andere werken van Ludwig, vele veranderingen ondergaan, voordat het den vorm aannam, waarin wij het nu kennen. De dichter was nooit tevreden met zijn werk.

De inhoud is bekend. De Syriërs onder Antiochus Eupator hebben het Joodsche volk van het geloof der vaderen doen afvallen en Grieksche goden ingevoerd. Daar het geslacht,

dat tot nu toe de waardigheid van Hoogepriester heeft bekleed, uitgestorven is, maakt de grijze Mattathias, de vader der zeven Machabeesche broeders, aanspraak op deze waardigheid.

De eenvoudige maar energieke Juda moet naar Jerusalem gaan, om daar het recht van zijn vader te doen gelden. Juda echter weigert te gaan; in stilte wil hij den tijd afwachten, waarop hij zijn volk van de heerschappij der Syriërs kan bevrijden. In zijne plaats gaat Juda's broeder, de ijdele Eleazar. Na eenigen tijd keert hij uit Jerusalem terug; zijne zending is mislukt. De Syriërs hebben door vleierij weten te bewerken, dat hij hunne zijde kiest.

In de stad Modin waar Mattathias en Lea, de ouders der zeven broeders, wonen, willen Syrische troepen den Griekschen Godendienst invoeren. Een heidensch altaar is reeds opgericht. Het volk is uiterst vertoornd, maar waagt niet zich te verzetten. Lea spoort haar zoon tot opstand aan, maar deze heeft niet den moed, de ketenen die hem binden, te verbreken. Op het oogenblik, dat een afvallige Jood het offer aan de goden wil brengen, verschijnt Juda. Hij werpt het altaar omver en roept de Joden op ten strijde. Zij luisteren naar zijn stem, reeds heeft hij vele voordeelen op den vijand behaald, de weg naar Jerusalem ligt voor hem open; daar legt eensklaps het volk, misleid door fanatieke priesters, de wapenen neer, omdat het Sabbat is en laat zich weerloos dooden.

Lea wordt met twee harer zonen gevangen genomen en terwijl hare kinderen worden meegevoerd wordt zij aan een boom gebonden en aan den hongerdood prijsgegeven. Juda's vrouw Naemi, die om haar bescheidenheid door Lea werd veracht, bevrijd haar. Juda sluipt in het door de Syriërs belegerde Jerusalem, spreekt allen moed in en bereidt alles voor tot een uitval. Intusschen heerscht in het kamp van Antiochus voor Jerusalem ontevredenheid en oproer. Lea is na hare bevrijding hare gevangen kinderen gevolgd en smeekt den koning hare zonen te sparen. Zij zelf wil in hunne plaats sterven. Het antwoord van den koning is, dat zij alleen zal leven en dat zij den dood van al haar kinderen zal zien.

Eleazar, de afvallige, verlaat de zijde der Syriërs, als hij deze wreedheid van Antiochus ziet en ondergaat met zijne broeders vol heldenmoed den vuurdood. Lea is getuige van hun dood. Juda doet een uitval uit de stad, verslaat den vijand, bevrijdt Israël, maar Lea overleeft den triomf niet, zij bezwijkt van smart over den dood harer kinderen.

Die Makkabäer staat, wanneer het ook niet vrij is van gebreken,

ja zelfs van groote gebreken — ik herinner slechts aan 't gebrek van eenheid in de handeling — zonder twijfel op de eerste plaats en overtreft door grootschheid van opvatting den *Erbförster* „Ein mit voller Meisterschaft ausgefürhtes Kunstwerk" zooals Sauer het noemt, is het inderdaad. Ludwig's realisme komt in dit stuk bijzonder uit. De strijd van Lea's moederliefde in het vijfde bedrijf heeft zijn weerga niet in de Duitsche litteratuur.

Al lijdt het stuk ook, doordat er meer dan één hoofdpersoon is, toch bevat het vele scènes rijk aan schoonheid en onovertroffen in dramatische kracht; afgezien nog van de meesterlijke wijze, waarop het karakter van Lea, Juda en Naemi geteekend is.

Na de *Makkabäer* heeft Ludwig geen drama meer geschreven. „Ich sehe alles" zeide hij eens „ich hab's vor mir, deutlich, aber machen den Sprung über den Graben vom Denken zum Festsetzen geht nicht." Dat was het gevolg van zijn *Shakespearestudiën* over het wezen van het drama en ten deele ook het gevolg van zijne ziekte, waardoor hij van de wereld afgescheiden leefde en een zonderling geworden was.

„Das Ziel meiner Wünsche", lezen we in een brief van hem, „wird immer mehr ein Winkelchen Erde, wo ich unbeachtet und unbekannt mich zu Tode dichten könnte. Ich fühle mich nun einmal als ein Sohn der Einsamkeit." Nog in 't jaar 1861 schrijft hij aan Berthold Auerbach: „Ich bin lächerlich fremd in der Welt geworden".

Eigenaardig dat Ludwig niet spreekt van zijne novellen „da nicht viel Gutes davon zu sagen ist". En toch zegt Karl Holl in zijn onlangs verschenen studie over Ludwig [1]) met recht: „Im Schaffen ist ihm das Drama das Ideal, er miszachtet seine Erzählungen, zu denen ihm nur die materielle Not bringt, und das höchste, was seine Kunst hervorgebracht hat, sind diese Erzählungen". Met dit oordeel stellen alle Ludwigforscher als Walzel, Friedel Greiner enz. overeen.

Zwischen Himmel und Erde, zijn beroemdste novelle, verscheen in 1856.

De oude, strenge leidekkersbaas Nettenmair is blind geworden; toch wil hij nog altijd aan 't hoofd zijner zaak blijven, omdat hij het niet kan verdragen, dat anderen zijne plaats innemen. Hij heeft twee zonen, Fritz, een losbandige, karakter- en gewetenlooze

[1]) Otto Ludwig Probleme. Germanisch-Romanische Monatschrift. April. 1915.

egoïst en Apollonius een degelijke, werkzame, bekwame maar al te scrupuleuze jongen. Door de valschheid en kuiperijen van zijn broêr verliest Apollonius een braaf meisje, dat hij lief heeft en dat ook hem bemint. Treurig gaat hij in den vreemde. Na vele jaren keert hij terug in het huis zijns broeders, die zijn vroegere beminde tot vrouw heeft genomen. Fritz voelt, hoe iedereen meer liefde en sympathie gevoelt voor zijn broeder, dan voor hem. Het komt zoover, dat hij in een vlaag van woede zijn kind doodt, uit jaloerschheid en ijverzucht zijn vrouw mishandelt en zijn broeder om het leven tracht te brengen. Het plan wordt ontdekt en de strenge oude heer Nettenmair wil zijn ontaarden zoon dwingen naar Amerika te gaan. Voor het vertrek zoekt deze zijn mislukt moorddadig plan toch nog uit te voeren maar komt daarbij zelf om het leven terwijl zijn broeder zich nog bijtijds kan redden. Iedereen verwacht, dat Apollonius zijne vroegere geliefde nu tot vrouw zal nemen. Dat gebeurt echter niet; zij leven als broeder en zuster bij elkaar en brengen den hemel op aarde door hun naastenliefde en weldoen. Paul Heyse zegt van deze novelle: „Dergleichen ist wohl in Prosa nie erschaffen worden". Zeker is het, dat de Duitsche litteratuur niet vele novellen telt zoo schoon van taal, zoo meesterlijk in karakterteekening, zoo waar in het beschrijven van den hartstocht als deze. Jammer, dat hier en daar een te groote uitvoerigheid in 't beschrijven, een afdalen tot in de allerkleinste bijzonderheden bij 't schilderen van feiten en plaatsen storend werkt.

Zijn tweede beroemde novelle *Die Heiterethei*, de geschiedenis van een arm meisje, dat om haar vroolijk karakter „die Heiterethei" wordt genoemd, en dat na tal van wederwaardigheden de vrouw wordt van een rijken jongen, staat niet zoo hoog als de eerste. Ook hier is de karakterteekening meesterlijk maar de vele locale bijzonderheden maken de lezing moeielijk voor hem, die de gebruiken en het volkskarakter van het Thüringer land niet kent. Zooals reeds uit de inhoudsopgave der eerste novelle voldoende blijkt, zijn Ludwig's verhalen slechts lectuur voor rijpe lezers.

Tot voor twintig jaren was Ludwig zelfs in vakkringen nauwelijks bekend, thans wordt zijn naam, dank de studie, die vooral in de laatste jaren van zijne werken gemaakt is, veel meer genoemd. Blijvenden roem zullen vooral zijne novellen hebben, hoewel de dichter zelf, zooals ik reeds zeide, meende op de eerste plaats treurspeldichter te zijn. Veel waarheid bevatten de woorden,

waarmede onlangs Karl Holl zijne studie over Otto Ludwig sloot[1]: „Er war ein Künstler, der von der Natur zum Lyriker bestimmt schien, Dramatiker sein wollte, Epiker war und als Kritiker sein leidvolles Leben beschlosz".

[1]) Otto Ludwig Probleme II. Germanisch-Romanische Monatschrift April 1915.

J. GIELEN, Leeraar M. O.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Maurice Barrès. I.

Lid der Académie française en afgevaardigde van de Chambre des Députés, dat zijn de twee eere-titels van Maurice Barrès.

Op 't eerste gezicht een wondere samenkoppeling.

't Is niet in de hoedanigheid van parlementair redenaar, dat Barrès, zooals eens Graaf de Mun, zijn intrede deed onder den koepel van het Institut de France. Integendeel, als letterkundige had hij zijn lauweren verdiend en was hij reeds onder de Onsterfelijken opgenomen, toen hij den drempel van het Huis der Volksvertegenwoordiging overschreed.

Vreemder nog is het, dat Barrès in die dubbele hoedanigheid, als romanschrijver en als parlementslid, onder de grootsten der grooten moet gerekend worden. Naar zijn romans steekt elk, die belang stelt in Frankrijk's intellectueel en letterkundig leven, gretig de handen uit; naar zijn redevoeringen luistert vriend en vijand, in en buiten het Palais-Bourbon.

Hoe is het mogelijk, dat eenzelfde persoon op zoo verschillend terrein dermate kan uitmunten?

Barrès' intellectueel leven geeft de oplossing van dit raadsel, van deze schijnbare tegenstrijdigheid.

Neen, 't is geen dubbele persoonlijkheid, welke hier voor ons staat, — 't is een man uit één stuk, een zelfbewuste, die zich één gedachte heeft gewijd en onvermoeibaar een en hetzelfde ideaal heeft nagestreefd, dit trachtende te bereiken met de pen en met het woord. Letterkunde en politiek zijn hier twee instrumenten beurtelings bespeeld door denzelfden virtuoos, of liever twee wapenen door dezelfde hand in denzelfden strijd gebruikt.

Een criticus, Barrès' letterkundigen arbeid besprekend, betitelt

zeer juist zijn verhandeling: *L'Itinéraire d'un Intellectuel*[1]). Met zijn eerste boek: *Sous l'oeil des Barbares* (1888), heeft Barrès den eersten stap gezet op een weg, dien hij niet meer verlaten zal. Aanvankelijk is het een grillig, kronkelend pad, maar gaandeweg wordt de baan rechter, breeder en voert zij den letterkundige tot *La Colline inspirée* (1912), den politicus tot *La grande pitié des Eglises de France* (1914).

Om Barrès te begrijpen, moet men zich indenken in zijn intellectueele opvattingen, zijn zieleleven zich trachten voor te stellen, en hem volgen op den weg, waarlangs zijn inwendige ontwikkeling hem leidt. „Schoon en aangrijpend schouwspel," heeft men gezegd, „een philosophie, die, om zoo te zeggen, zich heeft uitgeleefd gedurende een hartstochtelijk bedrijvig en denkend bestaan, qui s'est vécue au long d'une existence passionément active et pensive" [2]).

Inniger wellicht dan bij eenig ander is bij Barrès de verwantschap tusschen 't werk en den meester; zijn boeken zijn echte geesteskinderen. Naarmate zijn zieleleven zich vervormt, krijgt ook zijn arbeid andere tint en kleur, een anderen vorm; 't is een gedaantewisseling, zooals herfstvruchten ontstaan uit lentebloesems, geleidelijk, natuurlijk, onder den invloed van een en dezelfde zon. 't Is dan ook de persoon-Barrès, dien men in zijn werken bestudeeren moet, de persoon met zijn hartstochtelijk bedrijvig en denkend bestaan. Barrès beschikt over een rijke zeggingskracht; zijn stijl is kort, nerveus, zijn volzinnen hebben 't trillende van een losgelaten boogpees. 't Is het hartstochtelijke, het heftige van zijn zieleleven, van zijne overtuiging en van zijn ontroering, dat in zijn woorden doorklinkt. Wie zijn boeken ter hand neemt enkel tot ontspanning of tijdverdrijf zal bedrogen uitkomen. Gevoelvolle tafereelen, kunstige beschrijvingen vindt men bij hem, hij weet op zijn tijd te boeien, te pakken, maar altijd blijft hij de ernstige, ietwat starre philosoof van *Un Homme libre*, de zoekende, de ontleder van zijn eigen „Ik", de heelmeester van eigen ziekten en van die zijns vaderlands. Hij is op en top Franschman, d.w.z. een man van intellect, een denker, diep-overtuigd van de meerderwaardigheid van zijn volk, „un croyant de la supériorité française [3]). Toch is hij niet iemand, die zich blind staart in te

1) Zie: *Etudes*, 1907, deel 110. blz. 176 en 314.

2) André Beaunier, in *Revue des deux Mondes*, 1913, II, blz. 216.

3) Vgl. *Au Service de l'Allemagne* (éd. Fayard) blz. 32.

helder licht. Fouten ziet hij in zichzelf en in anderen; — 't is juist zijn kracht die fouten te analyseeren, ze te maken tot een voorwerp van studie en het middel aan te wijzen, dat, al brengt 't ook al geen volkomen herstel, minstens eenige verlichting schenken zal.

Zijn bestaan was aanvankelijk louter „pensif", langzamerhand is het „actif" geworden, en ook zijn letterkundige arbeid werd meer en meer een aansporing tot daden. „Alles wat men van een mensch vorderen kan, is, dat hij zoo goed mogelijk strijde op 't terrein, waarop 't lot hem geplaatst heeft" [1]). Die woorden geven de richting aan, door Barrès gevolgd. Twee zaken konden hem brengen tot dat doel: letterkunde en politiek. Beide koos hij en in beiden gaf hij blijk een man te zijn, die daadwerkelijk het beste wil.

Wie Barrès aldus beschouwt, zal begrijpen, waarom het jeugdige Frankrijk der laatste jaren in hem een zijner voornaamste leiders begroet. In Barrès herkent het zichzelf met al zijn neigingen en idealen. Wat Barrès over zijn eigen „Ik" meedeelt is meer dan een autobiografie. 't Is een stuk zielsgeschiedenis van de velen, die zooals hij, zich voelden aangetrokken tot het nobele doel: zich zelf en 't vaderland op te beuren naar hooger. Met Barrès wil men gaarne redeneeren, gaarne keuvelen. 't Is een oudere medebroeder, die eigen ondervinding benut tot leering van anderen. De jongeren stoot hij niet met stoer gezicht en stug gebaar van zich af; hij begrijpt de aspiratie's hunner ziel, hij voelt met hen mee en ontsluiert hun zijn eigen geestdrift en levensernst, om zoo hen te brengen tot daden, geestdriftig opgevat en ernstig uitgevoerd.

Geestdrift en ernst zijn inderdaad de twee hoofdkenmerken van wat men noemt het *renouveau* der jongeren in Frankrijk. Zij willen iets groots bereiken, maar 't is geen „furia francese", geen dolle stormloop tegen een onneembare vesting. Langzaam gaat de opmarsch onder de vaste leiding van strenge beginselen. Geestdrift is er, maar 't is een geestdrift die zich vooral toont in het luid verkondigen van een ernstige levensopvatting. Geestdrift en ernst moeten elkander steunen en aanvullen. Want, „qu'est-ce qu'un enthousiasme qui demeure une fantaisie individuelle? Qu'est-ce qu'un ordre, qu'aucun enthousiasme ne vient animer? [2])

[1]) *Au Service de l'Allemagne,* blz. 86.

[2]) *La Colline inspireé,* blz. 424.

Dat is de quintessens van wat de jongeren bij Barrès hebben gezocht en gevonden.

Men moet echter bedenken, dat het zieleleven van den meester heel wat ingewikkelder is dan dat zijner volgelingen. Bij het bestijgen van een bergpad vraagt men niet met hoeveel moeite en inspanning de gids den weg gezocht heeft. Het eindpunt van den tocht te bereiken is hoofdzaak. Wanneer de leidsman onderweg waarschuwend zijn stem verheft en spreekt van eigen omzwervingen en afdwalingen, dan zal dat breed uitmeten van persoonlijke ondervinding het vertrouwen in zijn leiding versterken. Bij hem voelt men zich veilig. Naar zulk een man wordt men het niet gauw moede te luisteren. De resultaten, door hem verkregen, worden des te gretiger aanvaard, naarmate hij ze zelf met meer volharding en doorzetten heeft gezocht en verworven. Maar veronderstellen, dat de volgelingen al de voetstappen van den gids moeten drukken, zou dwaasheid zijn.

Het voornaamste resultaat van Barrès' arbeid is ongetwijfeld, dat hij er zeer veel toe heeft bijgedragen het dilettantisme in kunst en in leven een doodelijke wonde toe te brengen.

Want dilettantisme was alom-heerschend bij het geslacht, dat na den oorlog van 1870 opgroeide.

Deze generatie ondervond de moreele gevolgen der groote nederlaag. Overwonnen gevoelde men zich, niet alleen als volk, maar als persoon; het besef van eigenwaarde kwijnde weg. Een sombere moedeloosheid maakte zich van de gemoederen meester. Gedreven door twijfelzucht trokken de jonge mannen van 1885—1890 zich in zichzelven terug, in den ivoren toren van hun „Ik", om daar trots zich te vermeien in de grootheid hunner eigen gedachten, een hoovaardij des geestes vol minachting voor 't leven van de daad, een matte berusting in onvermijdelijken achteruitgang, een zwartgallige, zelfzuchtige, egotistische stemming, die men met den weidschen naam van dilettantisme aanduidt [1]).

Ook Barrès heeft die ziels-periode doorgemaakt.

Geboren in 1862 had hij als jongeling de gruwelen van den oorlog gezien. Op het Lyceum te Nancy werd hem vooral door zijn leeraar in de wijsbegeerte, Bouteiller, liefde ingeprent voor dien afgod der Wetenschap, waarvan Renan, Taine en Kant

1) „Tout ces traits, pessimisme, orgueil de l'intelligence, mépris de la vie active, acceptation d'une chute prochaine et irrémédiable se combinent dans le dilettantisme". Agathon, *Les Jennes Gens d'Aujourd'hui*, blz. 11.

de hoogepriesters zijn. Het was de verouderde cultus, waaraan de ontgoocheling van 1870 den nekslag gaf. Ook hij voelde zich onbevredigd, ook hij trok zich terug in de eenzaamheid van zijn „Ik”. Zijn eerste roman-cyclus verscheen onder den titel: *le Culte du Moi.*

Eenige regels uit *Un Homme libre* zeggen ons wat er toen in zijn ziel omging. De ware vrijheid moet de mensch in zich zelf vinden. Zijn eigen vermogens kennen en ze opvoeren tot de hoogst mogelijke ontwikkeling, dat is het geheim van 's menschen grootheid. Ziedaar de hoofd-stelling van dit eigenaardig boek.

„Premier principe: nous ne sommes jamais si heureux que dans l'exaltation.

Second principe: ce qui augmente beaucoup le plaisir de l'exaltation c'est de l'analyser.”

Bijgevolg, zoo besluit Barrès, zal de mensch nooit grooter geluk genieten, dan wanneer hij, met zichzelf tevreden, zijn zieleleven analyseert tot in de fijnste vezelen en in het eigen hart tracht over te planten de gevoelens, de emoties, de sterkste en geweldigste aandoeningen, welke ooit door eenig menschenhart werden ondervonden.

„Conséquences: il faut sentir le plus possible et analyser le plus possible” [1]).

De „verheffing” van het eigen „Ik” kan bereikt worden ofwel in de eenzaamheid, waarin Philippe en Simon van *Un Homme libre* zich aanvankelijk afzonderen, ofwel in het reizen naar plaatsen, waar beroemde personen hebben vertoefd, om daar te trachten hun ontroeringen na te voelen.

Du Sang, de la Volupté et de la Mort is de pregnante titel van het boek, waarin hij ons zijn reizen in Italië en Spanje verhaalt. Zooals men in een spoortrein verschillende landschappen ziet voorbijvliegen, zoo wil hij over zijn ziel de ontroeringen van anderen laten voorbij glijden [2]). Als echte dilettant wil hij genieten om te genieten. Maar toch komt onder 't waas van dilettantisme voortdurend de ernstige mensch te voorschijn. Zijn ziel kan niet leven in die verstikkende lucht. Eens zag hij op een eiland van het Lago Maggoire, waar planten en kruiden van alle klimaten met een weelde van geuren de lucht vervullen, een twintigtal duiven opvliegen. Haar vlucht was zoo zwaar, dat men ze met de hand

---

1) *Une Home libre,* blz. 11.
2) Vgl. *Etudes,* t. a. p. blz. 181—182.

kon grijpen. Zij waren als bedwelmd door dien rijkdom van geuren. „Cette atmosphère unique dans l'univers semblait les étouffer" [1]). Zoo is het hem zelf gegaan. De overdaad van ontroeringen doofde zijn wilskracht. „De energie vervliegt in mij zooals drie druppels ether op de hand" [2]). De „vrije mensch" zag zich slaaf van zich zelf. De *Culte du Moi* bracht hem ten ondergang. Hij had den moed, halt! te zeggen.

Bij de bestudeering en ontwikkeling van zijn „Ik" had hij een ontdekking gedaan. 't Was hem alsof hij voortdurend een stem hoorde, welke hem zei: wilt gij u zelf verheffen, dan moet gij u niet opsluiten in de eenzaamheid. De mensch is niet alleen op de wereld. Gij zijt de vrucht van een boom, die sinds eeuwen staat en diepe wortels heeft. Men is niet vrij om naar eigen willekeur, naar eigen grillen, zich te volmaken. Er bestaat daartoe een sinds lang gebaande weg. Wil de mensch zich verheffen, dan moet hij in zijn ziel naspeuren de zaden, door 't voorgeslacht daarin neergelegd; die moet hij kultiveeren, versterken en veredelen. Dan eerst krijgt 's menschen leven beteekenis.

Barrès begreep „qu'il pouvait mieux employer sa vie qu'à faire viber sa sensibilité et à en compter les vibrations" [3]). Hij zag in, dat „cultiver son moi" niet hierin bestaat, dat men het vrijmaakt, het stort in dwaze avonturen, maar hierin dat men in zich terugvindt de energie van zijn geslacht, van zijn dooden en dat men het „Ik" verwijdt in de richting van zijn bestemming [4]).

In zijn eerste periode had Barrès den strijd aangebonden tegen de Barbaren, d.w.z. tegen allen, die een andere levensopvatting huldigden dan hij, de jonge twintig-jarige, die nauwelijks het Lyceum van Nancy verlaten hebbend in het volle Parijsche leven geworpen werd. Barbaren noemt hij hen, omdat zij zijn „des êtres qui ne sont pas de sa patrie psychique", Barbaren in de oude beteekenis, „vreemdelingen, die de ontwikkeling van het „Ik" hinderen of tegengaan" [5]).

In de tweede periode, welke nu aanvangt zal hij strijden voor de grootheid van zijn vaderland. Een nieuwe roman-cyclus verschijnt onder den titel: *Le Roman de l'Energie nationale.* Weldra

1) *Du Sang, de la Volupté et de la mort* (éd. Fayard) blz. 95.
2) *Uu Homme libre,* blz. 39.
3) *Etudes,* t. a. p. blz. 188.
4) *Agathon,* t. a. p. blz. 15.
5) *Sous l'Oeil des Barbares,* blz. 20.

zal deze cyclus gevolgd worden door een derde: *Les Bastions de l'Est.*

Barrès is Lotharinger. Zijn nationalisme uit zich vooral in een hooge en teedere vereering van het land zijner vaderen. Zóó eischte het de natuurlijke, geleidelijke ontwikkeling van zijn zieleleven.

Altijd heeft hij gehaat wat den mensch voert buiten zijn grenzen. Eerst wilde hij zich beperken binnen zijn „Ik". Nu bepaalt hij zich binnen het terrein door het voorgeslacht afgelijnd.

Ieder mensch heeft zijn traditie's; zij zitten hem in het bloed; 't is het erfstuk van zijn voorgeslacht, van zijn dooden. Onverstandig zou het wezen die dooden te vergeten en een andere richting te willen ingaan dan de hunne. Wie zich tegen zijn traditie's verzet, wie, zooals hij 't noemt, buiten zijn grenzen treedt, zal als een vreemdeling vruchteloos en machteloos rondzwerven in onbekende streken. Of liever hij zal in eigen land ronddolen als de *Déracinés*, wier somber portret Barrès geteekend heeft in 't aldus getitelde boek.

Vooral de jongeren bedreigt het gevaar *ontworteld* te worden van den vaderlandschen grond. Onderwijs, uitheemsche wijsbegeerte, leerstellingen in strijd met de eischen van het voorgeslacht rukken zoo licht de nog tengere planten van hun wortel af.

Neen, wil men zijn leven niet nutteloos slijten, dan moet men, blijvend binnen de natuurlijke, persoonlijke grenzen en woekerend met het ethisch bezit, dat anderen voor ons hebben vergaderd, daden van energie aandurven.

Dan alleen zullen wij veel vermogen en onze persoon en de maatschappij zullen er wel bij varen.

Om echter aldus een man van de daad te worden en werkelijk iets tot stand te brengen, is één ding noodzakelijk. Men moet namelijk zijn toestand aanvaarden. Dit, de zoogenaamde „théorie de l'acceptation", is een der hoofdstellingen van Barrès' philosophie, — 't is de grondslag, waarop het actieve leven, zooals hij het begrijpt, rusten moet.

Men moet echter goed verstaan wat hij met *aanvaarden* bedoelt. 't Is heel iets anders dan een berusten in het onvermijdelijke, 't is veel meer dan gelaten verdragen of ondergaan. Wie zich enkel schikt in zijn toestand legt gemakkelijk de handen in den schoot, laat vrij gebeuren wat gebeurt en staart als onverschillig vreemdeling naar het voorbijtrekkende leven. Het is juist van deze pessimistische stemming dat Barrès zichzelven en anderen genezen

wil. Hinderpalen mogen ons niet weerhouden; om iets uit te richten moeten wij eerst al de moeilijkheden aanvaarden welke onze bedrijvigheid in den weg staan en wel zóó aanvaarden, dat wij niet in andere omstandigheden dan juist in die, waarin onze bestemming, d.w.z. ons verleden en ons heden, ons heeft geplaatst onze taak volbrengen willen. Geen vrome wenschen, dat die omstandigheden bij tooverslag veranderen zullen. Moet iets veranderen dan kan dit alleen door ons toedoen.

Met een voorbeeld heeft Barrès zijn *théorie de l'acceptation* toegelicht. 't Is een zinnebeeldige voorstelling, waarop hij herhaardelijk terugkomt[1]). Hij wil namelijk, dat de Franschgezinde Elzas-Lotharingers niet naar Frankrijk de wijk nemen, maar dat zij, blijvend in hun land, levend onder Duitsche wetten, door woord en daad de „supériorité française" toonen. — Zoo moeten zij hun levenslot aanvaarden, binnen de grenzen hunner bestemming blijven, in het land hunner geboorte den nagalm afluisteren van het verleden en dan trachten harmonie te scheppen tusschen het tegenwoordige en wat voorbij is. Zooals zij heeft ieder mensch een hem aangewezen terrein van werkzaamheid; daar moet hij blijven, arbeiden met „une libre volonté qui se range dans sa prédestination" [2]).

Barrès is een leermeester geworden van de jongeren van onzen tijd vooral door het werkprogram dat hij voor hun oogen deed schitteren. Het strookte geheel en al met hun neigingen. 't Is een mengeling van denken en doen, juist iets wat den jongen Franschman van heden in 't gevlei komt.

Maar Barrès' ontwikkeling is nog verder gegaan. Van dilettante was hij een man geworden van hoog-ernstige levensopvatting. Dieper doordringend in de schuilhoeken van zijn eigen hart en in de geheimen der volksziel zal hij zich geplaatst zien tegenover het religieuze probleem.

Die verdere ontwikkeling en het standpunt thans door hem ingenomen zullen wij later bestudeeren.

---

1) Vgl. zijn romans: *L'Appel au Soldat; Au Service de l'Allemagne; Collette Baudoche.*

2) Zie *H. Bremond* in zijn inleiding tot *Barrès, Vingt-Cinq années de Vie Littéraire, Pages Choisies* (Paris Bloud et Cie, 1908) blz. LXIII.

Katwijk a/d. Rijn, 31 Mei 1915. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

VORM EN INHOUD

In Eigen Kring werd eene vraag gesteld naar aanleiding van eene bewering, die wij vonden in *De bloeiende Bongerd*, eene bloemlezing met inleiding tot de literaire kunst door Dr[a] W. C. Rengers Hora Siccama en Herman Poort. De schrijvers verklaarden daar, dat „wie een zuiver en krachtig gevoel voor literatuur heeft, niet vraagt *wàt* een dichter of een schrijver zegt, maar *hòe* hij 't zegt".

Later wordt deze uitspraak wat nader toegelicht: „wij hebben reeds gezien dat het onderwerp geen invloed heeft op de waarde van een gedicht als literatuur, als kunst. Een dichter mag dus alles, wat hij maar wil, tot het onderwerp zijner poëzie maken; door het onderwerp wordt een vers niet mooi of leelijk. Een vers op een koffiekan bijvoorbeeld kan even mooi zijn als een vers op de Lente, wanneer maar die koffiekan, evenals de Lente, den dichter zóó heeft ontroerd, dat hij zich uiten mòest".

Laten wij de mogelijkheid der ontroering, uitgaande van de koffiekan, nu eens aannemen... bewijst het dan de stelling, dat „wie een zuiver en krachtig gevoel voor literatuur heeft, niet vraagt *wàt* een dichter of een schrijver zegt, maar *hòe* hij 't zegt"?

Neen: want even goed als het onderwerp, Lente of koffiekan, den dichter heeft ontroerd, kan het den lezer ontroeren. De schrijvers geven zelf toe, dat er zijn „dingen in de wereld, waardoor bijna alle menschen, en dichters allereerst, ontroerd worden", en erkennen derhalve niets meer of minder, dan dat ook het onderwerp kan meewerken om de schoonheidsontroering op te wekken.

Lees nu eens het mooie gedicht van Tennyson: *The Charge of the Light Brigade:*

Half a league, half a league,
  Half a league onward,
All in the valley of Death
  Rode the six hundred.
„Forward, the Light Brigade!
Charge for the guns!" he said;
Into the valley of Death
Rode the six hundred.

Als ik het verhaal eener zelfde heldhaftige charge lees bij den geschiedschrijver Pierre de la Gorce (Histoire du second Empire), dan ondervind ik ook de ontroering van die heldendaad,

misschien niet zoo innig en krachtig, omdat de dichter al de hulpmiddelen zijner kunst heeft aangewend.

Maar die heldendaad is alleen ethisch schoon, zal men zeggen. Laten wij het eens aannemen, om ons niet te laten verleiden tot een debat, dat niet onmiddellijk bij deze kwestie behoort; wat bewijst dat tegen den invloed van het onderwerp? Juist die ethische ontroering maakt ons toegankelijker voor de æsthetische, en wij hebben derhalve, om het gedicht in volheid te kunnen genieten, wel degelijk te vragen wàt en hòe de dichter schrijft. De beleediging van het ethisch gevoel heeft juist de tegenovergestelde uitwerking bij de meest evenwichtige, dus meest complete menschen; het ongestoorde schoonheidsgenieten wordt daardoor belemmerd.

Maar wij gaan verder: heeft men alleen te luisteren naar de wijze van voorstelling en niets te maken met het onderwerp, dan is (zie prof. Aengenent in *De Katholiek* van Juni j.l.) „schoonheid niet een objectieve eigenschap der dingen, maar een subjectieve aandoening, die wij op de dingen overdragen" en tot welke onmogegelijkheden wij dan moeten besluiten, blijkt uit bijna iedere bladzijde van de kunstleer des heeren Poort.

Naar aanleiding van zijn beweren: „Wie een zuiver en krachtig gevoel heeft voor literatuur, vraagt niet *wàt* een dichter of schrijver zegt, maar *hòe* hij het zegt" (blz. 4), willen wij nu eens onderzoeken, wat hij wel precies onder literatuur verstaat.

Zijn antwoord is: „taal, waarin de schoonheid leeft en die alleen om de schoonheid geschreven is".

Het is verrassend hoe spoedig de verkondigers dezer theorie met zich zelven in tegenspraak komen. Immers, op bladzijde 6 vernemen wij de vriendelijke en veelbelovende aankondiging: „Hier volgen eenige stukken, die goede literatuur zijn".

En wat volgt dan?

Eerst een stukje uit *Kinderen* van Ina Boudier Bakker:

> 't Was tusschen het tweede en derde uur.
> „Mien, ga es op zij, me grift is gevallen, — onder jouw voetbank. — Oh! zeg! Wat 'n gekke kousen heb jij an!"
> „Toe, hou je mond".
> „Kijk, streèpjes, leuk! wit met rooie streepjes: — notenbalken!"

En zoo gaat het voort tot het einde. Als dat nu goede literatuur is (en in zekeren zin geven wij het gaarne toe) dan moet deze taal „alleen om de schoonheid geschreven zijn".

Maar.... 't is gewone spreektaal en de schrijvers verklaarden uitdrukkelijk: „verreweg de meeste taal, die wij dagelijks hooren spreken is niet mooi". (blz. 3) Hoe rijmt dan hun definitie van literatuur met hun roemen van dit stukje als „goede literatuur?"

Met hun andere voorbeelden zijn ze al even ongelukkig. Top Naeff vertelt als Boudier Bakker een school-avontuur; Frans Coenen stelt het tragische geval, dat een tooneelgezelschap een rouwkrans op de verkeerde lijkkist legt; Cyriel Buysse komt voor den dag met een grapje; een boer, die een gedrukte aankondiging ontvangt van een handelshuis uit de stad, en meent daarop te moeten antwoorden met een schuchter briefje: „alsdat ik bij u naar den winkel niet kan komen omdat ik en mijne zuster voor den winter al geriefd zijn en dat wij ook altijd onze waren koopen bij Urzula Verghote uit den groenen jager die ons altijd goed en treffelijk bediend eeft."

Meent nu werkelijk Herman Poort, dat één van al de schrijvers, wier schetsjes hij aanprijst als „goede literatuur", bedoeld heeft eene taal te gebruiken, waarin de Schoonheid leeft cn die alleen om de Schoonheid geschreven is?

Ik geloof dat ze hem hartelijk zullen uitlachen als ze zijn uitspraak ooit vernemen. Want zij hebben den lezers wel degelijk iets willen mededeelen wat zij aardig of tragisch, ontroerend of geestig vonden, en zij deden het in een taal, die bij hun onderwerp paste.

Homeros heeft de heldendaden der groote Grieken gevierd; Vergilius zong de jongste geschiedenis van het Romeinsche volk; Dante maakte zijn Commedia tot een Summa, waarin al het weten en gelooven van zijn tijd ligt saamgevat; Madame de Sévignè heeft in haar prachtige brieven er nooit naar gestreeft „taal alleen om de Schoonheid te schrijven"; Vondel zou driftig een hekeldicht maken, als men hem kwam vertellen, dat wij ons niet bekommerden om den inhoud zijner treurspelen, en wij alleen door zijn „schoone taal" wilden ontroerd worden.

Alle groote kunst, die niet maar een korten tijd werd gevierd als eene mode, maar onsterfelijk bleek voor alle geslachten, heeft ontroering gewekt door gedachte en vorm.

Allen die van kunst willen genieten, zullen zich rekenschap moeten geven van „het wàt en hoè" der kunstwerken.

Hiermede zouden wij kunnen eindigen, maar willen ten laatste

nog vragen, hetgeen niet onmiddelijk wordt beantwoord door bovenstaande redeneering:

Kan de beschrijving van een ethisch leelijk onderwerp geen literaire waarde hebben?

Jawel! als men onder literaire waarde verstaat het mechanisme der taal, de zuiverheid van beeldspraak en figuren.

Ook in zooverre dergelijke beschrijving is als de schaduwpartijen op een schilderij, om namelijk de schoonheid der andere deelen beter te doen ontkomen.

Maar neen! Als men onder literaire waarde verstaat de waarneembare schoonheidsontroering, want deze is er niet.

Hij die het ethisch leelijke voorstelt, schrijft onder denzelfden indruk, die zijn werk ook maken zal op den lezer: de ontroering der lagere zinnen.

Met aesthetisch gevoel heeft dat niets te maken. En wie meenen mocht, dat in de literatuur voorbeelden voor 't grijpen liggen, die bewijzen, dat het ethisch leelijke ontroerend schoon is weergegeven, moet eens onderzoeken of hij zich niet vergist en het leelijke onderwerp niet is geidealiseerd of alleen beschouwd in zijn elementen, die juist niet ethisch leelijk zijn.

A. B. H. GIELEN.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Vragen des Tijds (Juni) opent met een artikel van Dr. G. Kernkamp, het negende dat hij schreef over den Europeeschen Oorlog. Nu is de titel: *Allen Weerbaar* „Things must go worse before they go batter" meent de schrijver, en als straks nog meer landen deelnemen aan den krijg is er pas eenige kans dat hij verkort kan worden. Maar hij geeft toe „men moet de mogelijkheid erkennen, dat Duitschland, zoo het zich over eenigen tijd zou moeten beperken tot de verdediging van zijne grenzen, een wal van tegenweer zal opbouwen, zóó hecht, dat hij nog zeer lang weerstand zal kunnen bieden". Over het torpedeeren van de Lusitania spreekt Dr. Kernkamp zich heftig uit: „het torpedeeren b.v. van de Majestic en de Triumph doet ons gemoed niet in opstand komen. Maar het torpedeeren van de Lusitania hebben wij gevoeld als een trap op ons hart, als een beleediging van het elementaire gevoel van menschelijkheid, die niemand, ook geen burger van

een onzijdigen staat, zonder protest mag dulden, wil hij niet als medeplichtige gelden van zulk een gruwel".

De schrijver geeft toe dat er een verontschuldiging had kunnen gelden, nl.: het dienst doen van de Lusitania als hulpkruiser. Hij noemt deze bewering echter „volstrekt onbewezen". Men heeft volgens hem alleen aangetoond, dat het schip „als hulpkruiser dienst had *kunnen* doen, niet dat zij als zoodanig ook werkelijk dienst deed!"

Dr. Kernkamp trekt verder te velde tegen een schrijver in het Nieuws van den dag, die de vergiftiging van het drinkwater in Duitsch-Zuidwest-Afrika zoo heel erg niet vond; dat is zijn recht. Maar wij verwonderen ons dan ook dat hij op zijne beurt de oorlogsverklaring van Italië, die naar zijn eigen inzicht de meerderheid des volks door belanghebbenden werd opgedrongen, niet wat feller hekelt.

Hij schrijft: „Italië heeft zich laten leiden, niet door de voorschriften van de moraal, maar door zijn belang, of door wat het daarvoor houdt; de toekomst zal uitmaken, of het zijn belang goed heeft beoordeeld. Welke staten hebben hun belang ondergeschikt gemaakt aan de eischen van moraal of recht?" Maar wat beteekent dat, als honderden een misdaad begaan, wordt daardoor toch de misdaad van één niet geoorloofd of minder groot! Welnu, laat het waar zijn wat de schrijver beweert: „Italië gaat ten strijde om dezelfde redenen, die — met uitzondering van België — gelden voor alle mogendheden, die thans oorlog voeren: terwille van zijn staatsbelang".

Maar dat laatste sluit nog niet in dat de oorlog onrechtvaardig is.

De schrijver besluit zijn artikel met een beroep op de Regeering: „Dat de Regeering dan zoo spoedig mogelijk, door de invoering van algemeenen oefenplicht, de reserve van strijdbare mannen vermeerdere!" En waarom? „Het gevaar, dat Nederland bedreigt, achten wij, zooals wij reeds zeiden, door den loop, dien de oorlog tot dusverre heeft genomen, grooter geworden in plaats van kleiner, omdat die loop voor Duitschland gunstig was en juist in een finale overwinning van Duitschland het grootste gevaar ligt voor Nederland's zelfstandigheid en onafhankelijkheid".

Het heeft ons getroffen dat in verschillende toonaangevende bladen sinds eenigen tijd datzelfde liedje werd gezongen, zoodat wij nu en dan het vermoeden voelden opkomen, dat er misschien gewerkt werd volgens een plan de campagne. Maar die booze gedachten hebben wij op zij gezet en alleen het voornemen vaster gemaakt, onze oogen en ooren goed open te houden.

In *Wetenschappelijke Bladen* (Juni) een vertaald artikel van H. C. Wilson (uit: publications of the Astronomical Society of the Pacific vol. 23 p. 109). Deze astronoom gelooft niet dat „iemand ooit positief zal kunnen zeggen, dat een van de planeten bewoond is. Geen verbetering der instrumenten kan ooit leiden tot het werkelijk zien van bewoners, niet omdat wij de grens van

het vergrootend vermogen der kijkers bereikt hebben, maar omdat dit zien geschieden moet door een diepe, nimmer volkomen rustige dampkringszee, waardoor de lichtstralen, vóórdat zij ons bereiken, zóó gebogen en dooreengemengd worden, dat de fijnere détails van een planetenoppervlakte hopeloos onduidelijk worden; hoe sterker vergrooting des te onduidelijker worden zij".... „Men kan zeggen dat men met de sterkste vergrooting, die practisch bruikbaar is op een kijker van 40 c.M. opening, de maan op een afstand van ongeveer 250 K.M. kan brengen, hetgeen beteekent, dat hare schijnbare grootte zóó is toegenomen, alsof zij met het bloote oog op 250 K.M. afstand werd waargenomen. Zelfs met den grooten kijker der Lick Sterrenwacht (opening 92 c.M.), die op een berg zoo gunstig gelegen is boven de ergste dampkringsverstoringen, kan men de maan op een afstand van hoogstens 100 K.M. brengen. Het is duidelijk dat op dien afstand niet veel gezien kan worden; op een afstand van 1 K.M. kan men met het bloote oog nog juist een mensch gewaar worden, en nu is het misschien theoretisch mogelijk een kijker te maken, die de maan binnen dien afstand brengt, maar zelfs op den hoogsten berg der aarde heeft de dampkring nog voldoende dichtheid om het practisch gebruik ervan te beletten. Derhalve moeten wij de hoop opgeven om op onze naaste buurvrouw, de maan, ooit levende wezens te zien, en met des te meer zekerheid kan hetzelfde van onze zusterplaneten gezegd worden".

Vervolgens concludeert hij uit de physische gesteldheid tot de onbewoonbaarheid der zon (hooge temperatuur), de maan (geen lucht en geen water), van Mercurius (te hooge temperatuur voor 't grootste deel, en waarschijnlijk geen dampkring), van Venus en Mars (voor wezens als wij, zijn de levensvoorwaarden onvoldoende). — De sterren hebben geen bewoners, omdat zij in gloeiïng verkeeren, „maar even positief kunnen wij zeggen, dat elke ster, die ongeveer in het zelfde stadium van ontwikkeling verkeert als de zon, planeten kan hebben, die voor ons onzichtbaar zijn en waarvan er een (of desnoods meer) in *volkomen denzelfden* toestand kan verkeeren als de aarde, en dus met menschen, *volkomen gelijk* aan onszelven, bevolkt kan zijn". —

A. von Brauer was van 1881 tot 1888 referendaris aan het Ministerie van Buitenlandsche Zaken, belast met de Oostersche aangelegenheid, en schreef nu (in: Deutsche Revue) het hier vertaalde artikel: *Herinneringen aan Bismarck. Twee maanden dienst op Friedrichsruh.* Zijn mededeelingen zijn niet zoozeer belangrijk om den inhoud, als wel aardig om de wijze, waarop zij Bismarck typeeren.

Hoe de menschen in hun oordeel kunnen verschillen, blijkt hetgeen Mr. H. P. Marchant en C. K. Elout schrijven over het internationale congres van vrouwen in den Haag. De eerste, die zich reeds als voorstander had doen kennen door een artikeltje in *De Amsterdammer* roemt deze bijeenkomst nog eens in het

Staatkundig Overzicht van *Vragen des Tijds* (Juni): „En welk een Congres! Een vergadering van een stampvolle zaal werd door Miss Addams, de Amerikaansche strijdster voor het vrouwenrecht, die alleen bij vele *mannen* van intellect onbekend kan zijn, geleid met een meesterschap en een takt, als geen man haar had kunnen verbeteren". Op dezen toon gaat het voort, maar Elout in *Onze Eeuw* (Juni, Binnenlandsch Overzicht) noemt het „de lawaai-bijeenkomst van de vrouwen welke, door haar aanstellerigheid en door de verbijsterende oppervlakkigheid, waarmee de moeilijkste quaesties in een ommezien werden opgelost, menig feminist in zijn overtuiging kan hebben doen wankelen. Want het kon eigenlijk alleen zonder ergernis worden beschouwd door hen, die de heele vrouwenbeweging met een spotlach aanzien". Het is kras uitgedrukt, maar wat den inhoud van dit oordeel betreft, stond bijna de geheele pers aan de zijde van Elout.

Jhr. Mr. H. Smissaert begint eene studie over *De „oorlogs-zeeongevallenwet"*, naar aanleiding van het ontwerp op 20 Februari j.l. bij de Tweede Kamer ingediend.

De geheele *Correspondant*(25 Mei) is weer gevuld met artikelen, die in verband staan met de tegenwoordige tijdsomstandigheden. Wat Duitschland was, wat het is, wat het wil enz. enz. G. Somville *Vers Liège. — Le Chemin du Crime. — Un défi au gènèral von Bissing* deelt ontzettende feiten mede, die bedreven moeten zijn in de omstreken van Luik. Olivier Guihéneuc heeft een leerzaam opstel over *Les sous-marins dans la guerre actuelle* in Frankrijk, Engeland en Duitschland. Hij zegt: „on ne peut plus tenir, avec de grands bâtiments, le blocus rapproché d'un port qui dispose de submersibles. Croit on que le bombardement des Dardenelles aurait pu avoir lieu si la Turquie en avait possédé, fut-ce même cinq ou six?" Hij wijst ook op de woorden van Sir Percy Scott publiée par le *Times* du 5 Juin 1814 (twee maanden dus vóór den oorlog): „a mon avis, le sous-marin chassera le cuirassé de la mer, comme la voiture automobile a chassé le cheval de la route". De schrijver van dit artikel is het volkomen eens met deze uitspraak, en wij hopen dat onze Regeering deze en dergelijke meeningen van deskundigen niet zal verwaarloozen.

Albertine Steenhoff-Smulders wijdt in *DeKatholiek* (Juni) een artikel aan de nagedachtenis van *Pater van Meurs, de dichter van het Kriekende Kriekske:* „Pater van Meurs is de éénige humorist onder onze roomsche dichters, en ook aan de overzijde zal men er onder de ouderen en jongeren met moeite één kunnen aanwijzen, die in echten humor zijn gelijke is. Met groot genoegen hebben wij verder gezien, dat het Oorlogsdagboek van Stijn Streuvels in enkele katholieke bladen onbegrijpelijk vergoelijkend behandeld, hier eens flink wordt afgekeurd. De belangrijke bijdrage, met figuren van Prof. Steger leert ons *Iets over Springstoffen* en J. D. J. Aengenent schrijft over *De Lezing in Architectura et*

Amicitia, op 3 Febr. j.l. door H. C. Verkruysen gehouden. Op het eind van dit artikel toont hij scherp en duidelijk, dat: „de zuiver-pantheïstische theorie, dat de kunst is Selbstzweck, de zuivere *l'art pour l'art*-leuze, waarom men in de tachtiger jaren ook in ons vaderland zulk eene rumoerige herleving aanschouwde" — „historisch, ethisch en æsthetisch verkeerd" is. Wij bevelen deze uiteenzetting bizonder in de aandacht onzer lezers.

Een zeer merkwaardig stukje geschiedenis, met een zevental platen verlucht, schrijft C. F. Gysberti Hodenpijl over *De houding van Napoleon III te Sedan en te Wilhelmshöhe* in *Elsevier's M.* (Juni).

In *Stimmen der Zeit* (Juni) bespreekt Fr. Klinke de wijsbegeerte van *Henri Bergson, der Philosoph des Lebens*, waarover zoo juist in ons land een boek is verschenen, dat wij spoedig zullen bespreken. In het teeken des tijds staan de zeer lezenswaardige studiën *Tapferkeit* van Chr. Pech en *Der Machinenkrieg* door B. Wilhelm.

Een vreedzamer atmosfeer hangt er bij *De Vrouw en haar Huis* (Juni). F. S. van Balen-Klaas geeft hare *Indrukken van het Internationaal Congres van Vrouwen* met talrijke portretten en groepskiekjes. H. van Lingen waarschuwt: *Geef geen sprookjes aan kinderen,* omdat „hun eigen fantasie gewoonlijk rijk genoeg is". We zouden zeggen, kies liever de sprookjes met veel zorg om een goede leiding te geven aan de fantasie. Daar is wel waars in de woorden der schrijfster. maar zij overdrijft toch een beetje en vooral: zij geeft weinig steekhoudende argumenten voor haar opinie. PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Dorper (Ida S.) Katholiek of protestant? 1915. 2de druk. Paul Brand, Bussum.

Wij hebben dit boekje reeds aangekondigd en aanbevolen en wij willen nogmaals er op wijzen dat het voor zoekende protestanten misschien meer waarde heeft om tot nader onderzoek over te gaan, dan een geleerd betoog over het wezen der Kath. Kerk. — Deze tweede uitgave is vermeerderd met eenige verzen.

Hoogveld (Dr. J. E. H. J.) „De Nieuwe Wijsbegeerte". Een studie over Henri Bergson. 1915 Utrecht, Dekker en van de Vegt.

Eene uitvoerige studie over den Franschen wijsgeer, die zooveel werd geprezen en zoo vaak, en met recht, bestreden.

Dr. Hoogveld geeft een klare uiteenzetting van zijn systeem, als het ten minste een systeem genoemd kan worden.

Wij wijzen erop dat in Stimmen der Zeit van Juni 1915 ook een opstel voorkomt over *Henri Bergson, der Philosoph des Lebens* door Fr. Klinke.

Men wete dat de voornaamste werken van Bergson: Essai sur les données immèdiates de la conscience (1889) —. Matiere et mémoire, essai sur la rèlation du corps à l'esprit (1896) —, L'évolution créatrice (1907) bij besluit van 1 Juni 1914 op den Index werden geplaatst.

Wij hopen spoedig in een uitvoerige bespreking van Bergson op het boek van Dr. Hoogveld terug te komen. RED.

De H. Bernardus en zijne Orde vooral in Nederland, door een Religieus-Priester van het Cisterciënser- (Trappisten) klooster te Zundert. W. Vorsselmans, Zundert. (117).

In September 1913 vierde de Orde der Hervormde Cisterciënsers plechtig te Cîteaux zelf, het achtste eeuwfeest van de intrede des H. Bernardus in dat klooster. De schrijver had dit boekje willen uitgeven in het jubeljaar, doch omstandigheden maakten het onmogelijk. Toch zal hij ook nu het doel bereiken, dat hij zich voorstelde: iets bij te dragen tot de kennis der Orde, die in Nederland eenmaal zoo welig heeft gebloeid. R. K. PR.

Tissier (Monseigneur). Consignes de guerre. 1915. Paris, Tequi. (430). fr. 3.50.

Mgr. Tissier, bisschop van Châlons-sur-Marne leidt zijne bundel toespraken met deze woorden in: Consignes d'hier et consignes d'aujourd'hui. Car sur le front la paix ne nous endormait-pas. Nous avons pensé souvent d'avance aux batailles possibles et prochaines, batailles d'idées religieuses et sociales et batailles des nations. Dans notre sphère modeste, ce nous fut une tâche très chère de préparer nos fidéles aux évènements.

De là une première série de discours à des auditoires très divers sur des questions essentielles de doctrine ou simplement sur des sujets de circonstance. Comme la véritè et le courage, qu'ils essaient tous d'inspirer, sont des devoirs et des vertus de tous les temps, ces discours d'avant la guerre nous out paru rester d'actualitè.

La seconde série est née des faits rassurants ou douloureux qui se poursuivent depuis l'invasion.

De toon is waardig en rustig, maar vol hooge bewondering en ontroerende liefde voor het Vaderland. R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Allemands (Les) destructeurs de cathédrales èt de trésors du passé. 1915. Hachette, Paris. (78).

Dit is reeds eene tweede uitgave. Deze bundel van geschreven

en fotografische documenten zal ongetwijfeld later van nut zijn voor hen, die de historie hebben te verhalen van dezen weerzinwekkenden krijg.

De gruwelen, die van weerszijden zijn opgesomd, worden thans nog te veel gebruikt als wapenen om den vijand te treffen en in de oogen der volkeren te verkleinen, en waar wij in dezen krijg zonder eenige gewetenswroeging alle begrippen van recht en moraal zien vertrappen, worden wij van zelf een weinig wantrouwend ten opzichte der wederzijdsche verwijten.

Op de eerste bladzijden vinden wij eene opdracht: „aux associations littéraires et artistiques étrangères, et a tous les amis du beau, afin de porter à leur connaissance le système de destruction des armées allemandes, le présent mémoire est offert de la part de" en dan volgen ongeveer een honderdtal klinkende namen.

Het stemt wel een weinig treurig en maakt wrevelig, onder deze namen ook te vinden een Clémenceau, een Guitry, een Flammarion, Anatole France en Richepin, die zonder twijfel over hun land grooter verwoesting hebben gebracht dan ooit een vijandelijk leger doen kan. DR. S.

Hutter (Caspar). Te voet ter bedevaart naar Lourdes. Herinneringen aan een bedetocht van Freiburg in Zwitserland naar Lourdes. Geauthoriseerde vertaling uit het Duitsch van J. A. Koenen. 's Hertogenbosch G. Mosmans en Zoon. (275).

Dit boek geeft op zijn eerste bladzijden ons een ontroerende bijzonderheid, juist dezer dagen voor ons van bijzondere waarde. De betreurde dichter en schrijver pastoor Binnewiertz schreef er de voorrede van, den 30sten Juni 1914. Wat ligt er, helaas! tusschen deze twee data van toen en nu?

De ijverige hand, die het hartelijke woordje vooraf liet gaan, is verkild en verstijfd en er heerscht bittere haat tusschen de landgenooten der beide pelgrims, die te voet ter bedevaart togen en het land, waarin zich Maria's heiligdom verheft, dat het doel hunner zware reize was.

Pastoor Binnewiertz had groot gelijk toen hij dit prettig, zelfs jolig reisverhaal der beide vrome theologanten aanbeval en ook als zeer leerzaam prees. De goede luim, bewaard tusschen hun beproevingon en moeilijkheden op dezen tocht van een dikke 1000 K. M., werkt aanstekelijk en doet ons met genoegen luisteren naar hunne lotgevallen. Vooral omdat het ons het intieme leven der Fransche Katholieken, meest in pastorie en kloosters, na de onzalige scheiding van Kerk en Staat en vóór den oorlog, van nabij doet kennen.

Uit den aard der zaak, waren onze pelgrims trouwe gasten in de pastoriën, waar zij niet altijd even hartelijk en gul ontvangen werden. Terecht prijst de voorrede de kieschheid bij oprechte openhartigheid, de waardeering bij stille afkeuring en den ernst bij zachtzinnige ironie, waarmede de verhaler zijn ondervindingen

mededeelt. Hij verstaat blijkbaar de groote kunst zijn innige vroomheid aantrekkelijk en beminnelijk te maken. Bij het bezoek aan het dorpje Ars, waar zij aan het graf bidden van den Zaligen pastoor Vianney, die wegens zijn hardleerschheid slechts door bijzondere dispensatie de H. priesterwijding mocht ontvangen — spreekt hij een strenge veroordeeling uit van geestelijke studenten, die om de wetenschap deugd en godsvrucht minder noodzakelijk achten. De Vert. merkt hierbij op dat de theologen der lage landen zich deze philippica niet behoeven aan te trekken.

Wij wenschen dit boekje alle succes en vooral vele lezers toe. Vertaling en uitvoering laten ook niets te wenschen over.

M. S.

Kaart van Gooi- en Eemland, voor wandelaars, wielrijders en automobilisten. Bussum, J. Sleeswijk. f 0.50, op linnen f 1.50.

Sleeswijk geeft mooie kaarten, die over het algemeen uitmuntend zijn bijgewerkt. Op deze echter zijn toch wel eenige aanmerkingen te maken. Het plan Amsterdam aan de Weesperzijde is niet bijgewerkt; de heele bebouwing aan dezen kant der Ooster-gasfabriek is weggelaten.

In het „Gooi- en Eemland" missen wij bovendien eenige rijwielpaden, die stellig bestaan en in zeer goede conditie verkeeren.

Zeker is de kaart goed bruikbaar gelijk zij thans is, maar zij had beter kunnen en eigenlijk ook moeten zijn. J. VAN CH.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Douwes (B. J.) Bewustzijnsverschijnselen en pædagogiek.

Wij gelooven onze taak te hebben vervuld als wij zoo ernstig mogelijk waarschuwen tegen dit boek, zonder verder op den inhoud in te gaan. De schrijver heeft getrouw alle oude en moderne dwalingen, volgens onze overtuiging, verzameld en den lezer voorgehouden als de uitkomsten der wetenschap. Wat er goed in zit aan praktische ervaringen ligt onder zooveel misvattingen verborgen, dat wij het eenvoudig moeten laten liggen.

Rengers Hora Siccama (Dr. A. W. C.) en **Poort** (Herman). De bloeiende Bongerd, bloemlezing. Een inleiding tot de literaire kunst. 1915. Groningen, J. B. Wolters. (313). f 2.25.

Als bloemlezing zou ik wellicht dat boek met waardeering hebben kunnen begroeten, maar de verzamelaars hebben eigen wijsgeerige en kunstbeschouwingen tevens in dezen bundel opgenomen. En die zijn wel in staat den argeloozen lezer van streek te maken. Literatuur wordt gedefinieerd als „taal, waarin de Schoonheid leeft en die alleen om de Schoonheid geschreven is" (blz. 3). Daarmee wordt natuurlijk ongeveer alles wat wij tot heden tot de literatuur rekenden geschrapt: Homeros, Vergilius' Dante, enz.

Hij vraagt ook en antwoordt: „waarom is deze teekening mooier dan die? Ge gevoèlt dat, maar met uw verstand het bewijzen kunt ge niet" (blz. 3). Alsof het verstand ook zelfs de technische gebreken niet zou kunnen achterhalen!

Verder: „we moeten dus een werk van literatuur niet lezen om te weten wat er verteld wordt, maar om te gevoelen hoè er verteld wordt", (blz. 4). Wat heel bezwaarlijk zal gaan, omdat wij ons toch moeten overtuigen of de vorm overeenkomt met den inhoud.

En vervolgens wordt een hond ten tooneele gevoerd: „dat blaffen is hetzelfde als het trillen van zijn huid, het kwispelen van zijn staart, het spitsen van zijn ooren; het is een gevolg van 't geen hij gevoelt, het is een uiting van de ontroering, welke er in hem leeft".

„Op dezelfde wijze is waarschijnlijk ook de spraak, dus de taal van den mensch ontstaan. Iets wat de mensch zag, hoorde of gevoelde, bewoog hem innerlijk zoo zeer, dat hij zich uiten moest in klanken. Veel later heeft iedere klank en daarna ieder woordverzameling van klanken zijn vaste beteekenis gekregen en hierdoor kon men ook spreken zonder innerlijk zéér bewogen te zijn". Nuchterder kan het niet.

En zoo zouden wij op onze beurt eene bloemlezing kunnen maken, maar het aangehaalde is ruim voldoende om aan te toonen, dat de theoriën der schrijvers te groen zijn, om er ons ernstig bezig mede te houden. A. GIELEN.

Jager (Th. de). Roomsche Keur. Bloemlezing uit de Kath. Ned. Letteren. 1ste deel. Wereldlijke poezie en verhalend proza. Amsterdam, E. v. d. Vecht.

Wij ontvingen eene zeer uitvoerige bespreking van dit boek, die wij in een volgend nummer zullen plaatsen. RED.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Carrion (Miguel Ramos) Zarzamora. Spaansche novelle, vertaald door Henri. Leesbibl. Maatschappij De Kath. Illustratie.

Laten wij vooropzetten, dat het een draak is. Voor een Spanjaard klinkt het allerwaarschijnlijk aannemelijk, maar voor een Hollander is dit verhaal ongenietbaar. Ditmaal is de keuze der uitgevers werkelijk niet, in geen enkel opzicht, gelukkig te roemen.

Soledad, de dochter van een dorpswinkeliertje, heeft kennis aangeknoopt met een deftig heertje uit Madrid. Dit sluw per-

sonaadje noopt haar hunne verloving(?) geheim te houden, want de tegenstand zijner ouders zou groot zijn. Drie maanden lang komt hij iederen nacht (als vader slaapt) Soledad bezoeken en als hij eindelijk naar Madrid moet terugkeeren, belooft hij Soledad te schrijven.

De edele schrijf- en leeskunst was Soledad echter niet meester en zij roept daarom de hulp in van Zarzamora. Deze is een mismaakt jongmensch door den pastoor langs den weg gevonden en opgevoed door zijne huishoudster.

En deze stumperd was verliefd op Soledad en men begrijpt wat een pijn het voor hem moet zijn de brieven voor te lezen van het Madridsche heertje.

Maar heel trouw ging hij, ook weer 's nachts, Soledad lesgeven in schrijven en lezen. De koude nachtlucht maakte hem ziek en in zijn ijlkoortsen vernam zijne pleegmoeder het geheim der verborgen liefde. En de mismaakte jongen was bestemd voor het seminarie!!! (hoe dat met het kanoniek recht moest gevonden worden, zal de Spaansche pastoor ook kwalijk geweten hebben).

De Madridsche kwajongen meent onderwijl, dat de tijd is gekomen de relaties af te breken en schrijft een afscheidsbrief, naar 't schijnt nogal ruw, want Zarzamora vermoffelt hier en daar wat bij het voorlezen.

Soledad begrijpt... gaat met den brief naar den pastoor en verneemt de volle waarheid. Zij zal nu trouwen met Zarzamora, en haar vader, vermoedend dat de ongelukkige toch maar enkele uren meer te leven heeft, geeft zijne toestemming. Doch de jongen geneest en later wordt hij vader van een paar beeldschoone kinderen. WILLEM MERKELBEEK.

Chapelle-Roobol (Suze la) Het Voorbeeld. Amersfoort, Valkhoff. (137) — f 1.50.

Zeer waarschijnlijk heeft de schrijfster dit boek uit goede bedoeling geschreven, maar dan moet zij van hare lezers verondersteld hebben, dat zij echtbreuk een heel gewoon geval vinden en van deze eenigszins lichtzinnige gedachte dienen bevrijd te worden. O! niet omdat echtbrekerij nu bepaald eene misdaad is, maar om de zeer praktische reden: dat 't gewoonlijk tòch geen geluk brengt. Nu, wie zich in oogenblikken van verleiding alleen door die nuchtere gedachte moet staande houden, zal al heel gauw omver tuimelen.

En iets anders, dat steviger hoûvast geeft, weet de schrijfster blijkbaar niet aan te bieden, ten minste in dit geval niet.

Mevrouw de Grave is bang voor de toekomst harer dochter die, gehuwd met Rijtsma en moeder van twee lieve kinderen, zich niet ontziet te gaan flirten met een anderen man. En dat maakt mevrouw de Grave ongerust. Zij weet zelve beter dan iemand wat daar uit groeien moet. Want zij heeft ook haar man en kinderen verlaten om een ander te volgen, en heeft daardoor de

liefde en het vertrouwen harer kinderen verbeurd. Dat is nogal begrijpelijk. Nu wil ze hare dochter behoeden voor eenzelfde ramp; zij gaat naar den bewusten man en smeekt hem haar kind niet ongelukkig te maken... en als de jonge vrouw dan ook inderdaad niets liever doet dan vallen, denkt de man aan de woorden der bedroefde moeder en houdt zich sterk.

In dit boek pakt een zekere freule Bozens hare zedelijkheidsbegrippen uit, die deerlijk verfomfaaid voor den dag komen. Zoo zegt ze: „ik voor jou zou de gelegenheid (tot zondigen, bedoelt ze) wel gevonden hebben" of deze bazar-moraal: „Een ontwikkeld mensch heeft een persoonlijke moraal; ik b.v. noem ongeoorloofd, om het geluk niet met twee handen te pakken en vast te houden, als je 't krijgen kunt...

Summa summarum: hoe dit boek ook bedoeld moge zijn, de personen, welke er handelend en sprekend in optreden, zijn van zulk een gehalte, dat wij er niet gaarne geestelijken omgang meê zouden hebben. M. WALRE.

Garberg (H.) Eli. Roman uit het Noorsch door A. M. v. d. Linden-Van Eden. 1915. Amersfoort, Valhoff. f 2.50, geb. f 3.90.

Een bar boek, dat weer eens laat zien hoe diep het bederf overal heeft ingevreten.

Wij hooren over niets anders dan kinderbeperking, moederschap zonder huwelijk, echtscheiding, en al dergelijke schandelijkheden.

Een dominee vergoelijkt de verwilderde zeden zijner parochianen en slaat een taaltje uit, dat men van een voorganger niet zou hebben verwacht.

„Ik kan die kwakzalvers, die niets begrijpen, niet uitstaan", zegt de dominee, en daarmeê bedoelt hij 't land te hebben aan menschen, die naar wat meer tucht, fatsoen en deugd bij het volk verlangen.

Onmondige levensopvatting; slecht en enorm vervelend.

M. WALRE.

Hans (A.) Voor de vrijheid. 's-Bosch, N. V. Drukkerij v/h Berger.. f 0.90.

De bekende Belgische schrijver A. Hans geeft een rustig en kalm gehouden, maar toch ontroerend romantisch verhaal, dat speelt in het wreedgeteisterde Vlaanderen.

Wat de schrijver vertelt, heeft hij zelf ondervonden of gezien, en wij begrijpen zijn stille smart beter dan de artistieke koelheid van een Stijn Streuvels.

Een liefdesgeschiedenisje bindt de verschillende episoden tot een geheel.

Het boek zal zijn lezers wel vinden, en die het lezen, zullen er geen spijt van hebben. — In andere uitgave verscheen hetzelfde boek reeds met den titel: In den Strijd.

WILLEM MERKELBEEK.

Hoven (Terèse). Schijnlicht. Amersfoort-Valkhoff. (280).

Ik had niet gedacht dat Mevrouw Hoven ooit zoo'n boek zou schrijven. 't Is om wêe van te worden, dat hoogst smerig gedoe van neef Tourville.

De Redactie zal mij ten goeden houden, dat ik maar geen verslag geef van den inhoud. Het gewone, belachelijk-kleinzielige, vunzig-mondaine van tachtig percent onzer hollandsche romantiek!

Terwijl heel de wereld in bloed en vlammen opgaat, gaan hier van hand tot hand de leenbibliotheek-romannetjes, die de nieuwsgierigen kijkjes gunnen in de binnenkamers eener vermolmde samenleving.

En als wij niet wisten, dat deze schrijvers en vooral schrijfsters niets anders zochten dan debiet en honorarium en dus de meest prikkelende toestanden bij voorkeur voor den dag brengen, zouden wij wel ongerust mogen worden over ons volk!

Ik heb mij laten vertellen dat de meeste romans in ons land op de volgende wijze ontstaan: Fransche en Berlijnsche schunnigheidjes worden opgediept uit tijdschriften en leveren het stramien, waarop verder geborduurd wordt.

Als dat werkelijk zoo is, begrijpen wij volkomen waarom die dingen bijna allen hetzelfde zijn en steeds naar de fabriek rieken.

WILLEM MERKELBEEK.

Lardy (A.) Het huwelijk van een Studente.

Een jonge Poolsche gaat te Parijs studeeren; Russische graaf dringt zich op —; vergeefs echter, want Poolsche is verloofd met jong dokter.

Haar moeder sterft; voogd verlangt dat ze zal huwen met den ouden graaf; zij echter met haar dokter poetst de plaat, leven samen in Zwitserland maar vergeten te trouwen.

Later vereenigt een priester hen in den echt. Dat had nog heel wat in, want die Poolsche vond, dat een huwelijk een soort van wantrouwen was tegen elkaar, het moest zoo maar blijven!

Het boek heeft over de 200 bladzijden, is vrijwel stupied als bedenksel, en verdient aanbevolen ter machinale vernietiging.

Ouida (Motten). 4de druk. Rotterdam Bolle. 2 dln. (282, 307).

In den jaargang 1912-13 gaf de Redacteur van Boekenschouw eene algemeene beschouwing over de werken van Ouida, die in 1908 eenzaam en verlaten stierf in een klein Italiaansch dorpje, waar zij woonde te midden van haar honden en katten.

De bekende Belgische schrijver J. Persyn teekende haar met een enkel, maar scherpzinnig gekozen woord: „een vrouw van veel lawaai". En sprekend over hare boeken, van welke hij erkende geen enkel te hebben gelezen, haalde hij bij anderen zijn getuigenis: „Men zegt van Ouida's romans dat ze als vertelkunst buitengewoon boeiend zijn, maar 't boeiende is veelal van dat soort, waarvan

iemand die zichzelf eerbiedigt weinig weten wil; vandaar haar populariteit. In haar minder beruchte novellen toont ze, naar 't schijnt, een levendigen zin voor natuurschoon en veel dramatisch talent in de schildering van 't menschelijk lijden".

Edward Cooper, die anders voor geen klein geruchtje vervaard is, want hij prijst Marie Corelli om haar buitengewoon gezonde moraal!! — verwijt Ouida dat zij mannen en vrouwen, die leven in het slijk der ondeugd, en vol zitten van zonden, tracht voor te stellen als „honorable, brave and entireley admirable and gallant gentlefolk.

Het beste wat zij schreef, behalve het slot, is wel de schets: *Two little wooden Shoes* (Twee klompjes).

Het boek, waarvan nu in Nederland de vierde druk verscheen, dankt zijn opgang wel hoofdzakelijk aan de gewaagde toestanden, die het beschrijft. De inhoud komt in 't kort hier op neer: Eene lichtzinnige, mondaine moeder dwingt door een laaghartige intrigue hare dochter (Vere) uit het eerste huwelijk, in den echt te treden met den doortrapt gemeenen Prins Zouroff. Vier jaren lang verdroeg ze alle beleedigingen, totdat zij in haar eer door hem beleedigd werd in eigen huis. Ze wilde nu niet langer met hem onder één dak verblijven en hij voorkwam haar wensch door haar te verbannen naar een afgelegen landgoed in Rusland.

Nu was er nog een zekere heer De Corrèze, een adellijk operazanger, die Vere als kind 't leven gered had, later door de moeder als huwelijkspretendent werd afgewezen en nu als een soort beschermengel over haar blijft waken.

Een der vrouwelijke aanhangsels van den Prins strooit lasterpraatjes uit over de verhouding van Vere en den zanger. De woeste prins daagt De Corrèze op het pistool; deze vuurt in de lucht maar krijgt een kogel van zijn tegenstander door de keel. Vere snelt nu naar Parijs om den aangeschoten vriend te verplegen en gaat later ergens met hem in de Alpen wonen.

Het ongure leven eener bedorven wereld wordt in dezen roman zorgvuldig uitgepakt.

Het krioelt van mannen, die hun vrouwen bedriegen en van vrouwen, welke zich op háár beurt niet onbetuigd laten. En dat alles wordt niet geteld: als een vrouw maar „charme" heeft en zich lief weet voor te doen met of zonder „rouge", dan is de rest maar bijzaak. En een man moet trachten „gentleman" te blijven, dat wil zeggen: hij mag gerust de grootste zedelijke ploert zijn als het maar geen opspraak wekt.

Vere, die uit plichtbesef trouw bleef aan haar schandelijken echtgenoot, wordt beschouwd als „een heilige, een puriteinsche, een ouderwetsche vrouw" —.

Nu waarschuwt de schrijfster wel tegen dit wereldje bij monde van De Corrèze, die tot de zestienjarige Vere eens sprak: „tracht u onbesmet te bewaren van de wereld. Dat zijn heilige woorden en ik ben geen heilige spreker, slechts een zondig zanger; maar

prent die woorden in uw geheugen. De wereld waar gij in komt doet geen enkele vrouw goed. 't Is een wereld van motten. De eene helft vliegt door onbesuisde ijdelheid in de kaars en verbrandt; de andere helft bederft en verteert alles wat zij aanraakt. Wordt geen van beiden"...

En om geen van beiden te worden, doet een jonge dame het best, dit boek maar stil op zij te schuiven. Daar gaat niet genoeg waarschuwende invloed van uit om de aantrekkingskracht van het verbodene te neutraliseeren. M. WALRE

Runa Wildvogel. Uit het Zweedsch door Lukkien. 1915. 's Gravenhage, Daamen. (249) f 1.40, geb. f 1.90.

„Wildvogel ben ik, want Vader noch Moeder, noch zusters bezit ik: geen thuis en geen verwanten". Met deze woorden begint Sonia haar levensverhaal.

Vikkie had gemerkt, dat Wildvogel, die zich niet in een kooitje wilde laten opsluiten, bijna gevangen was. Hij redde haar uit 't gevaar en wilde haar voeren naar zijn „Paradijs", de woning zijns vaders.

Vikkie wordt ziek en op zijn sterfbed trouwt hij nog met Sonia. — Vikkie af naar de eeuwigheid. Nu komt zijn broer Max en er ontstaat weer een nieuwe liefde. Hij bemint Sonia en Sonia hem. Dan schuift hij voor den dag met een bekentenis: dat hij een arm meisje in de stad heeft bedrogen.... en wat hij nu doen moet? Sonia zegt, dat hij haar moet huwen en zoo geschiedt. Het huwelijk is erg ongelukkig; Max verslaaft aan den drank; zijn vrouw sterft en laat hem zitten met twee kinderen.

Na acht jaren ontmoet hem Sonia, oefent een goeden invloed op hem uit en dan trouwen zij. Het boek, gelijk alles wat Runa laat drukken, is meer speciaal op protestanten berekend.

Lans (Mevr. van der). De eiken van Forzetten. 's Hertogenbosch, G. Mosmans en Zoon. post 8⁰ (160 blz.)

De Eiken zijn een symbolisch bezit van de kasteelbewoners van Forzetten. Het spreukje luidt:

> Als de eiken van Forzetten verdwijnen
> De slooper met zijn hamer zal verschijnen.

Het bezit van het kasteel wordt zeer omstreden en het schijnt er dicht bij, dat de oude profetie haar vervulling krijgt. Eigenlijk bedoelt het geheele verhaaltje den strijd te schetsen tusschen het heerlijke, eenvoudige, natuurleven op het land en de heillooze betoovering door de stad en haar zondige vermaken, uitgeoefend op de argelooze buitenmenschen.

Baron van Forzetten en Dommer, zijn trouwe helper — het geval speelt in Nederland; wij zouden er aan getwijfeld hebben, waar er zooveel sprake is van hooge bergruggen, statige burchten, begroeide berghellingen enz., in een woord: niets van het

karakteristieke hollandsche landschap — strijden hard tegen deze invloeden. Hun beide dochters, freule Marie en de lieve Driena, bezwijken echter voor de verleiding, de eerste door een onberaden huwelijk, dat zeer ongelukkig uitloopt, de tweede door — een avontuur, in Roomsche romans of novellen liefst in het geheel niet of slechts met groote omzichtigheid en in vage aanduidingen behandeld. Misschien had mevrouw van der Lans, wier innige godsvrucht en echt christelijke pudeur aan hare talrijke lezers overbekend is, deze stoffe nog met teerder vingers kunnen aanvatten. In elk geval, haar bedoeling, onervaren meisjes te waarschuwen tegen de gevaren eener groote stad, is zeker te prijzen. Alleen klinkt het wat te onwaarschijnlijk, dat de dochter van zulke ernstige, welgestelde boeren, het van haar brave ouders gedaan krijgt in de stad te mogen dienen. En dan nog bij een ouden, protestantschen vrijer van geen onverdachte reputatie! Zulke menschen raadplegen bij zulk een gewichtig besluit toch eerst hun pastoor of de correspondente der Meisjesbescherming.

Hieraan is het misschien te wijten, dat het geheele verleidingsproces van het jonge meisje, ons even moeilijk te gelooven toeschijnt, als haar afwijzing van den notaris en later haar bekeering en kloosterplannen.

De Eiken verdwijnen nog niet, dus komt geen slooper. Zoo goed mogelijk komt alles te recht, maar de moeders of onderwijzeressen mogen het boekje wel eens doorbladeren, vóór zij het ter lezing toestaan aan haar jongens of meisjes. 't Is overigens los en onderhoudend verteld, een zeldzame, wel te waardeeren gave.

DUITSCH

Martens (Kurt). Pia, der roman Ihrer Zwei Welten. Fleischel, Berlin. M. 5.

Dit boek heeft terecht in Duitschland veel opgang gemaakt. De schrijver, hoewel protestant, heeft hier met groote subjectiviteit en niet zonder sympathie en vooral zonder gebrek aan kennis een streng katholiek milieu geplaatst tegenover een wereldje van ongebondenheid, wilsvrijheid en decadentie.

Twee werelden, twee levensaanschouwingen — de antithese in een woord — leverde hem zijn zeer dankbaar onderwerp. In de laatste jaren vóór den oorlog kozen vele schrijvers deze tegenstelling om met succes conflicten in roman en tooneelspel te doen ontstaan. De klove tusschen de beide werelden, die door Pia moest overbrugd worden is al heel wijd en geen wonder is het, dat het nauwelijks achttienjarige meisje het niet vermocht.

Met opzet zeker heeft Martens de twee omgevingen, waarin zij achtereenvolgens vertoeft met zeer scherpe om niet te zeggen schrille kleuren geteekend.

Op het slot Worrijn brengt Pia haar gelukkige, onschuldige jeugd door. Zij is er het zonnetje, de lentelach. Haar strenge vader, de

onbuigzame Pruisische Centrum-man, haar niet minder degelijke broer, haar oud-oom Giulio Worrijn, kardinaal in ruste, de intelligente Jezuiet pater Krell, haar onbeduidende, in den grond wel wat wereldsche moeder, allen verwennen het gravinnetje om strijd. Dan komt zij in aanraking met haar tweede wereld, den dollen Bohême-kring van werkelijke en zoogenaamde artisten in München. Haar neef baron Joachim Yelas dient haar tot gids; de dwaze eigenzinnigheid van haar vader, die zijn eenig dochtertje een huwelijk naar zijn keuze wil opdringen drijft haar dien kant op. Pia ontvlucht met Joachim het ouderlijke huis, laat zich overhalen met hem een burgerlijk huwelijk te sluiten, voelt zich verstooten door haar familie, haar standgenooten, door „God buiten de kerk gebannen." De dèsillusie komt reeds spoedig, zij voelt zich niet thuis in den wonderlijken, zedeloozen troep, verliest zelfs de achting voor haar man, den renegaat van zijn stand en zijn godsdienst, vlucht weg naar haar eerste wereld en boet in een klooster haar en zijn schuld, die hem den dood heeft gekost.

Zooals wij zeiden het contrast is te groot tusschen de twee „werelden". Iedere fatsoenlijke vrouw, zelfs zonder de hoog-aristocratische en streng godsdienstige omgeving van gravin Pia, zou zich te midden dier half wilde moderne bende zeer misplaatst voelen, daarentegen is Pia's eerste wereld te dof en te somber voorgesteld. Zóó is de katholieke levensopvatting toch niet, zonder eenig gevoel voor kunst of levensvreugde, zoo strak en eentonig als het leven op Worrijn. Met veel tact en zelfs liefde is de oude kardinaal uitgebeeld. De tooneeltjes tusschen hem en Pia behooren tot de aantrekkelijkste van het boek, en niemand kan in twijfel zijn welke der twee werelden het hoogste staat, daar, waar karakters van zooveel vastheid van beginselen, trouw aan de traditie en reine gedachtensfeer voorkomen.

De artistieke ongebondenheid, hun zoogenaamd uitleven kan niets dan verwarring en zelfs angst geven. Tot in kleine bijzonderheden is deze werkelijkheid ook door den schrijver gecopieerd en deze tooneelen maken „Pia" volstrekt niet tot lectuur voor iedereen. Dat het geweldige conflict in de ziel ontstaat van zulk een jong ervaren meisje en dat het binnen enkele maanden wat al te gemakkelijk is opgelost, ontneemt misschien wel iets van het belangwekkende en algemeen menschelijke er aan. Zooals wij boven reeds opmerkten, streeft Martens naar onpartijdigheid, nergens vindt men hatelijke opmerkingen tegen de katholieken, noch verkeerde voorstellingen. Leonard Kramm, de eenige ernstige man uit Pia's tweede wereld, brengt zelfs in zeer waardeerende woorden hulde aan haar kerk en toch... toch... Een katholiek had menig tooneel anders beschreven, menig gesprek anders doen voeren, zou vooral dieper gedrongen zijn in Pia's zieleleven. Ten slotte is het de „renommier katholiek" zooals Joachim pater Krell spottend noemt, zooiets wat wij „parade paardje" zouden noemen, die over Pia's toekomst, zonder het schijnbaar te bedoelen,

beslist, die heel Worrijn op naar Roman-Jezuiten-zede regeert, niet met vuur en dolk als voorheen, maar verstandig, glimlachend, toegevend. Lag dit in des schrijvers plan? Schuilt hier een addertje in het gras? Actueel is in dat vóór den oorlog verschenen boek de scherpe teekening der Pruis-katholieken. De oude graaf is katholiek vóór alles, zijn zoon echter in een beslissend oogenblik Pruisisch jonker in de eerste plaats. M. S.

FRANSCH

Roure (Henri du). Vie d'un heureux. Plon, Paris. fr. 3.50.

Henri du Roure behoort ook tot de katholieke schrijvers, in den bloei hunner jaren gevallen als slachtoffers van den duivelschen oorlog. Zijn laatste werk, zijn letterkundig testament als het ware, is deze bekentenis van een gelukkige der wereld, een man, wien alles is meegeloopen — behalve zijn eerste reine liefde — en toch bij het naderen van den levenseinder zich zoo diep rampzalig en eenzaam voelt, en tot zeer dicht bij den God nadert, dien hij meende in zijn krachtvolle jaren te kunnen missen.

„Le besoin de Dieu" doet zich hoe langer hoe meer voelen en ware het niet, dat de mobilisatie den schrijver tot een haastig slot had gedwongen, zoo zouden wij Robert Lescoeur wellicht hebben gezien, rust vindend daar, waar zij alleen te vinden is: in God. Nu maakt hij door een plotselingen dood een spoedeinde aan het zoeken van den beklagenswaardigen gelukkige naar licht, door de dikke schaduwen van „la vie charnelle". In Roberts hand vond men het boekje zijner moeder *l'Année Spirituelle,* dat hem, den wereldwijze, zoovele lessen van Christelijken ootmoed en levenswaarheid toefluisterde.

Alles had hij toch beleefd; hij was minister onder de derde Republiek geweest, president van den Ministerraad, rijk, geacht; maar hoe was hij zoo hoog geklommen? Welke poelen van karakterloosheid, omkooping, lafheid moest hij niet doorwaden? Hoe groeide zijn afschuw, van de menschheid, zijn walg van de politiek, van zijn eigen ontredderd leven en gevoellooze onverschilligheid voor alle dingen der wereld, waarvan hij de voosheid en leegte had doorvoeld. Eenzaam stond hij, ontgoocheld en verlaten, de menschheid verachtend, van alles beroofd, een gelukkige der wereld — onweerstaanbaar getrokken naar den God zijner moeder en van de eenige vrouw, die hem misschien op andere wijze werkelijk gelukkig had kunnen maken.

Door domme ouders aan een onwaardige gehuwd, bleef Louise steeds zijn leid-sterre, zijn ideaal. Helaas! dat hij die ster in zijn handen moest nemen en omlaag haalde. Hoeveel sympathieker zou de jonge vrouw ons zijn geweest, als zij de kracht had gehad hem tot het einde te weerstaan, sterk te blijven door haar op geloof gevestigde deugd. Indien haar berouw Robert reeds zoo heilzaam was, hoeveel meer zou haar verzet hem geleerd hebben.

Het leven van dezen gelukkige is vol goede en groote lessen aan mannen en vrouwen, die in de branding van het leven staan; natuurlijk is het niet voor de huiskamer en de jonge-meisjes-bibliotheek bestemd. M. S.

ENGELSCH

Barr (Robert). Joung Lord Stranleigh. Ward & Lock London, 7 d.

Lord Stranleigh of Wychwood, een eigenaardig mengsel van schijnbaar tegenstrijdige hoedanigheden, is geen onbekende meer voor het Engelsch-lezend publiek. „Lord Stranleigh Abroad", „Lord Stranleigh Philantropist", „Stranleigh's Millions" in goedkoope volksuitgaven verschenen, hebben zijn naam populair gemaakt. „Joung Lord Stranleigh", een voortzetting van hetzelfde thema, sluit zich bij bovengenoemde waardig aan en mag voor zich zelfs een eereplaats opeischen. Het schema der Stranleigh-avonturen is trouwens eenvoudig genoeg. Gegeven van den eenen kant een of andere arme, eerlijke drommel, door een listigen afzetter in 't nauw gebracht en aan den anderen kant Lord Stranleigh, de millioenen-koning, voor wiens geld alle deuren openstaan en alle personen dienstbaar kunnen gemaakt worden, wiens scherpzinnigheid voor niets stilstaat, en het materiaal voor een nieuwe Stranleigh-geschiedenis is aanwezig.

Hooge kunst wordt niet gegeven. Lord Stranleigh, uiterlijk nonchalant, willoos, gemakzuchtig, een mondaine modepop; inwendig energiek, ondernemend, belust op avontuur en begaafd met een alles-doorvorschende scherpzinnigheid is een, zoo niet onmogelijke, dan toch hoogst zeldzame persoonlijkheid. Robert Barr weet hem echter zoo smakelijk voor te stellen in humoristische beschrijving en dialoog, in spannende intrigues, intellectueele en financieele goocheltoeren, die altijd komen ten bate der verdrukte onschuld en ten nadeele der bedriegers, dat wij den modernen philantropischen Crœsus met belangstellende sympathie volgen in zijn verschillende ondernemingen. Wij kunnen den lezer aanraden zoo spoedig mogelijk kennis met hem te maken; hij zal er geen spijt van hebben.

Barr (Robert). The Mutable Many.

Een greep uit het volle sociale leven, meer in 't bijzonder over de verhouding tusschen patroon en werkman. In de groote fabriek van Monkson en Hope gist het onder de werklieden en Gibbons, de Secretaris van den Socialistische Werkliedenbond, maakt gebruik van de ontevredenheid, om een werkstaking te organiseeren, die echter mislukt door het beleid en de onverzettelijke wilskracht van Sartwell, directeur der fabriek. Toch waren de grieven niet denkbeeldig, was ook Sartwell niet geheel zonder schuld, en een tweede betere poging onder Marston, den eigenlijken held van het verhaal, leidt tot gunstiger resultaten. De

toon van het boek is over het algemeen ernstig; alleen Barney Hope, zoon van een der firmanten, een reusachtige, joviale nietsdoener en schilder zonder talent, zorgt hier en daar voor een komisch intermezzo.

The Mutable Many staat boven de Stranleigh-avonturen in opzet, uitwerking, dramatische beschrijving; de schildering van den grooten brand in de fabriek mag een plaats innemen onder de beste stukken in het genre.

Barr (Robert). In the Midst of Alarms.

De titel is misleidend, misschien met opzet. Van de „alarms", een opstand der Fenians in Canada, wordt weinig of niets verhaald en wat plaats heeft „in the midst" er van, is meer idyllisch dan krijgszuchtig.

Twee Amerikaansche reporters op vacantie kampeerend in de Canadeesche bosschen, komen in kennis met twee jonge meisjes der omliggende pachthoeven, om, na veel avonturen in bosch en huis en hof, huiswaarts te keeren met hun respectievelijke egaas.

De geschiedenis der verschillende lotgevallen en vooral de dialoog is niet onaardig, maar het geheel is te onbeduidend en te gerekt om lang te boeien en staat verre beneden de twee eerstgenoemde werken.

A'DAM L. P. P. FRANKE. S. J.

Benson (R. H.). Loneliness. Burns & Oates. 6 s.

Marion Tenterden, een muzikaal genie en prima donna, behaalt groot succes in haar rollen van Elsa en Isolde. Max Merival wordt op haar verliefd. Marion is Katholiek, Max is Protestant, zijn familie dweepzuchtig en onverdraagzaam. Marion vraagt nu raad aan twee priesters, een Jezuiet en een Seculier geestelijke, omtrent de mogelijkheid het pauselijk huwelijksdecreet „Ne Temere" te ontwijken. Beider antwoord luidt ontkennend en Marion neemt zich voor haar geloof er aan te geven. De verdere ontwikkeling laten wij den lezer over.

Loneliness bevat zeer veel goeds; vol welgeslaagde karakterteekeningen. Liefhebbers van muziek vinden hun gading in de beschrijvingen der verschillende elementen en bijkomstigheden eener Wagner-opvoering. Benson's meer intieme vrienden zullen in de beschrijving van het huis, waar Marion en haar vriendin Maggi verblijven, menige bijzonderheid ontdekken, die aan Hare Street doet denken.

Het moge al de strijdvraag, omtrent R. H. Benson's beste boek niet oplossen, het kan zeker mededingen in den wedstrijd.

C. B. N.

VARIA

Een oorlogslied van Rudolf Herzog. De „Lokal. Anz." bevat een gedicht van Rudolf Herzog, gemaakt te velde, in den nacht, dat de dichter de oorlogsverklaring van Italië vernam.

Dit gedicht, voelbaar geschreven onder den indruk eener oprechte verontwaardiging, is het beste literaire opus, dat wij kennen van den Duitschen romanschrijver.

Voor ons neutraal gemoed zal de schoonheid niet zoo onmiddelijk toegankelijk zijn, omdat Duitschland door zijn euveldaad tegenover België, en Italië door zijn aanslag tegen de meest elementaire begrippen van goede trouw ons gevoel voor recht en eerlijkheid hebben beleedigd. Doch als wij ons even weten in te denken in den zielstoestand van een Duitscher, zullen de staalharde verzen van Rudolf Herzog ons niet koud en koel kunnen laten.

Het gedicht, getiteld: „Deutsche Romfahrt", luidt als volgt:

Nun sind wir wach. Der letzte Traum
Von Treue brach in Stücke.
Wir prüfen Sattelzeug und Zaum
Mit kaltgewordnem Blicke.
Und schärfen unsre Schwerter stumm
Und schärfen ohn' Ermüden,
Und drehn des Pferdes Kopf herum,
Und drehen ihn gen Süden.

Wir reiten ohne Unterlass
Und ohne Wegeweiser.
Es ist der alte Alpenpass
Der alten deutschen Kaiser.
Die Sonne Roms, des Südens Wein
War einst ihr Aberglaube;
Wir aber sehn nicht Sonnenschein
Und schmecken keine Traube.

Wir sehen nur des Himmels Glut
Wie dunkle Fackeln schwelen
Und schmecken auf den Lippen Blut
Und Ekel in den Seelen.
Und tragen nur ein Wort im Hirn,
Auf Erden ohnegleichen:
Gott brannte auf Italiens Stirn
Rot das Verräterzeichen.

Wo ist dein Bruder Abel, Kain?
Mord klebt an deiner Klinge.
Judas, du gabst die Seele drein
Für dreissig Silberlinge.
Vorbei. Es wird der Zukunft Buch
Nicht Kain, nicht Judas kennen,
Es wird wie Gottes Abscheufluch
Das Wort „Italien" nennen.

Es fliegt durchs Land vom Etsch zum Belt,
Es fährt zur fernsten Klippe,
Und wem es in die Ohren gellt,
Beisst blutig sich die Lippe.
Und wählt den Stein und wetzt den Stahl,
So scharf, wie Henkerschneide.
Wir kommen, Rom, zum letztenmal
Und lösen dich vom Eide.

Wir ziehn, wie kein Germanezug
Jemals die Alpen querte:
Nicht Südens Glanz und Sonnentrug
Hilft dir von unsrem Schwerte.
Wir suchen dich mit Stahl und Blei,
Und bist du aufgefunden,
So soll an deinem letzten Schrei
Die Ehr' der Welt gesunden.

Denkende Paarden. Daar is heel wat geschreven en gewreven in het afgeloopen jaar over de denkende Paarden van den heer Krall. Wij waren ten minste al zoover, dat de grappenmakerij in deze materie voor allen duidelijk begon te worden. Toen kwam de oorlog. En spoedig het bericht, dat de denkende viervoeters aan het front zouden zijn omgekomen.

Tot verlichting van aller angst en vrees over het lot dezer paarden, schrijft nu de heer Heinrich Müller, handelsraad te Crefeld, dat de beide beesten het goed maken, niet behoeven te dienen in het leger, doch geen „onderwijs" ontvangen.

Ik meende, besluit de heer Müller zijn troostvolle mededeeling, deze aanvulling van het bericht te moeten zenden, opdat men niet langer behoeft te vreezen, dat zij in den oorlog hun leven zouden moeten verliezen. Naar ik hoop zal de heer Krall zijn lesuren spoedig kunnen hervatten.

Walgelijk! — Millioenen weezen en weduwen en verwanten loopen rond met roodgeweende oogen, omdat hun geluk is vermoord in dezen verfoeielijken oorlog. En nu komt daar een handelsraad Müller verzekeren, dat wij niets hebben te vreezen voor het lot van een paar beesten.

Gabriele d'Annunzio. Wie is eigenlijk deze spektakelmaker, die heeft meegeholpen het Italiaansche volk door zijn bombast in de slachting te drijven?

Een van de grootste reclamemakers, die de geschiedenis der letterkunde kent; het zij gezegd zonder dat wij daarmede zijn talent willen verkleinen. Hij werd geboren 12 Maart 1864 op een schip in de Adriatische zee. Reeds als 15jarige schooljongen gaf hij zijn eerste wellustige gedichten (Primo Vere).

De romans en novellen, gedichten en tooneelspelen, die later verschenen, openbaren steeds zijne afschuwelijke perversiteit en huiveringwekkende zinnelijkheid. — Zijn werken werden op den Index geplaatst.

De reputatie, die hij lange jaren in het eigen land genoot was nu juist niet van de schitterendste. Herhaalde processen van zijn schuldeischers; aanstellerij, als het weigeren van een fortuin voor een rondreis in Amerika met het antwoord, dat het juist voldoende was om zijn cigaretten te betalen gedurende eén jaar; zijn dolle, onwelriekende avonturen; zijn stoet van 80 of meer honden..... en al dergelijke extravaganties maken in ons oog een man tot een minderwaardige.

Het drama Saint Sebastien, in het Fransch geschreven, geeft duidelijk blijk van zijn gerafineerde erotiek en heidensche gevoelens. Wij hebben zelden iets gelezen, dat een martelaar erger verminkt dan dit belachelijke gilstuk!

Wij stemmen er hartelijk voor, dat een regeering hare denkers en kunstenaars waardeert, maar in zooverre zij zijn van den aanleg en de mentaliteit van een d'Annunzio kan het toch verstandig zijn hen ergens vriendelijk te interneeren gedurende een crisis, die het land doormaakt.

Reclame voor een d'Annunzio, welke de burgers met hun bloed moeten betalen, is toch wat al te duur!

De Blouse. Handleiding voor het maken van Blouses — door Mevrouw Wilhelmina Knust, Directrice der Mode-vakschool te 's Gravenhage. Uitgever: Arnold Fentrop, Den Haag.

Wij hebben dat boekje gezonden aan een onzer medewerksters en het volgende oordeel ontvangen: „Een degelijk boekje, dat alle dames, zonder onderscheid, kunnen gebruiken. De methode is heel eenvoudig en vooral dienstig doordat de schrijfster begint met den grondvorm te leeren. Wie dit eenmaal te pakken heeft, kan verder naar eigen keuze en smaak en fantasie varieeren. Dat is noodig, want daar zijn op het oogenblik heel leelijke ateliermodellen in omloop, en de mode brengt ze aan den man.... aan de vrouw....

Eén raad: als er een tweede uitgave verschijnt, wat wij hopen en verwachten, zouden wij de schrijfster willen vragen even een leeraar in de Meetkunde te interviewen om te vernemen, hoe men het eenvoudigst in den tekst eene constructie kan aangeven; dat laat nu te wenschen over. De figuren zijn duidelijk genoeg, maar niet de tekst, omdat hij nog te wijdloopig is. Indien alles eenvoudig door gelijkteekens wordt aangeduid, zonder er bij te praten, wordt het zonder twijfel nog duidelijker.

Toch een boekje, dat wij in alle oprechtheid uwe lezeressen aanbevelen."

Letterlijke vertaling. Kort geleden vertaalde een onzer dagbladen het onderschrift van een karikatuur uit Punch. Daar stond, gelijk wij later zagen, „blooming idiot" en de mededeeler liet den Engelschen matroos in het Nederlandsch zeggen: „*bloeiende* idioot"! — „Verduivelde" of „beroerde" was misschien

te ruw, maar zeelui „verbloemen" zelden wat ze op hun lever hebben.

J'accuse. De titel van een geruchtmakend boek door een Duitscher naar het heet (maar die zijn naam niet noemt) tegen de Duitschers geschreven. Wij vinden het jammer, dat een schrijver, die zulke beschuldigingen tegen eigen landgenooten durft uit te brengen, zijn naam niet noemt. De waarde van het geschrift wordt daardoor 90 procent kleiner.

Wij vernemen, dat dit boek door een dominee in het Nederlandsch wordt vertaald. De voorraad van het origineel was spoedig uitgeput bij boekhandel en importeur; op een gegeven oogenblik kon zelfs de Zwitsersche uitgevers-firma niet voldoen aan de bestellingen.

Oorlogslectuur. Wij vroegen aan een drietal voorname boekhandels of de oorlogsromans (zooals er eenige verschenen zijn) veel aftrek vinden. Het antwoord luidde: „matig slechts; wel worden wetenschappelijke brochuren over oorlog en oorlogskwesties veel gekocht".

De oorzaak zal wel hier in liggen, dat de lezers door hun kranten verzadigd zijn van krijgs-episoden.

Dammen. Bij van Goor Zonen te Gouda is eene handleiding verschenen met algemeen reglcment voor het Damspel, vastgesteld door den Nederlandschen Dambond (prijs 29 cent). Dit werk van den heer Meyer werd bij eerste uitgave in het tijdschrift van den Nationalen Dambond zeer gunstig besproken. Wat zwaarder weegt dan eene aanbeveling van onzen kant.

Voor meer gevorderden wordt aangeraden *Het Damspel* door J. de Haas en Ph. L. Battefeld bij dezelfde uitgevers verschenen.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Vraag. Wat denkt u van het zoogenaamde verzen *zeggen*? Dient dat tot verhooging der kunst of is het een wansmaak.

Antwoorden:

Het is eene mode. Een halve eeuw geleden bestond er eene manier van verzen voordragen, die een 25 jaren later als onnatuur

werd bespot. Het was een galmen en uithalen, en straks weer een fluisteren en snikken.... maar wie heeft kunnen vergelijken die vroegere methode met de tegenwoordige zal er veel overeenkomst in hebben bespeurd. De zin van het voorgedragene wordt opgeofferd aan 't geluid.

Utrecht. J. FR.

.....eens heb ik het zoogenaamde verzen *zeggen* hooren noemen: „de rhetoriek der voordracht". Wie slechts een heel matig gevoel heeft, kan door zulke kunstgrepen de hoorders in den waan brengen voor een enkelen keer, dat hij alles doorvoelt, mits zij niet op de beteekenis letten van hetgeen gezegd wordt. Het begrip der eenheid van vorm en inhoud gaat hierbij voor een groot deel verloren.

R'dam. L. Cl.

Ik durf er niet veel van zeggen, maar ik zou wel eens willen dat men eene proef kon nemen. Rooyaards bv. een stuk van Vondel laten zeggen, en onmiddellijk daarna hetzelfde laten voordragen door een, die zijn voelen en begrijpen spontaan en natuurjijk weet uit te drukken zonder zich ook maar eenigermate te storen aan de conventie eener kunstig-geknutselde onnatuur.

* * * W.

.....zoo ken ik iemand, die altijd maar beweert: je moet je hoorders weten „te pakken" en hij bereikt dat door altijd maar te keer te gaan in het bekende pathos van „vuurrood hoofd en ruzie-stem". De weinig beschaafden vinden dat mooi.

Tegenover dezen staat de *zegger*, die om te hooren oneindig veel aangenamer is, daar er meer klankschakeering in zijn voordracht zit. Maar het is geen zeggen en geen spreken, het is een soort van zingen, dat al het karakter ontneemt aan het „gesprokene".

K. WENNINCK.

Vraag voor het volgend nummer: Wat is verkeerd in deze verzen van Edward B. Koster:

De maan zit op haar verren wolkentroon
En rijdt boven de aarde in schijnsel schoon.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

DE REDACTIE verzoekt dengene, die haar een Correspondentieblad van de Vereeniging voor M. U. L. O. heeft toegezonden, zijn adres nogmaals op te geven.

DE ADMINISTRATIE verzoekt de lezers in hun eigen belang de advertenties in dit Tijdschrift niet te verwaarloozen.

M. H. te G. Als u Boekenschouw raadpleegt kunt u genoeg werken vinden, die voor vertaling in aanmerking komen.

H. VERM. te O. Adres is tegenwoordig: Petrus-Verlag, Trier und Wien. Prijs (zonder porto): p. jaar 6 Mark, met *Romanbeilage* (16 blz.) 7.50 Mark per jaar. Dank voor vriendelijk schrijven.

MEVR. V. L. te 's-B. *Volstreden* door von Hütten (vertaling van „durchgekämpt") is wel bruikbaar. De vertaling is van Laura van Eegen.

MEJ. A. F. te G. Voor bedoelde personen is de Bibliotheek minder geschikt; ze werd opgericht voor meer ontwikkelden.

W. V. D. E. te R. Neen, natuurlijk plaatsen wij ook antwoorden in Eigen Kring, waarmede wij het niet eens zijn. Anders had de kring geen zin. Gelijk wij in 't vorig nummer reeds zeiden, zullen wij zelf in 't vervolg ook een antwoord geven.

N. S. te N. De tweede uitgave verscheen van *Katholiek of protestant,* door Ida Dorper. (Bij Brand, Bussum).

FR. H. te H. *Der Apotheker von Klein Weltwill* van Ernst Zahn hebben wij verleden jaar reeds besproken. Nu is de hollandsche vertaling verschenen, waarover wij nog een enkel woordje zullen zeggen in een volgend nummer.

W. V. te A. Neen, *Sprekende Dieren* door U bedoeld heeft met die kwestie niets te maken. Het is een kinderboek onlangs verschenen bij Holkema en W. te A'dam.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Maurice Barrès. II.

Als men Barrès' laatste boeken vergelijkt met zijn eerste, merkt men aanstonds een groot verschil in leesbaarheid. Stijl en gedachten, zoo duister in den aanvang, worden helderder naarmate zijn letterkundige loopbaan vorderde. De stijl bleef nerveus, gespierd en van veelzeggende bondigheid, maar 't is alsof Barrès bedaarder zijn pen hanteert en den lezer te groote inspanning sparen wil. Trouwens het gejaagde zoeken naar waarheid, dat bij den jongen man zoo onrustig aandoet, heeft zich opgelost in de kalme overtuiging van iemand, die zijn weg gevonden heeft en zich veilig meent onder de leiding zijner gedachten. Naarmate de nevels voor zijn geest wegtrokken, werd ook de vorm, waarin hij zijn denkbeelden kleedde, doorzichtiger.

Toch blijft het waar, dat ook Barrès' laatste boeken iets bevreemdends hebben. Is het gebrek aan samenstelling, aan ineenzetting? Men heeft het beweerd. En zeker, 't is niet de eenheid van opvatting en uitwerking, welke zijn eerste zorg schijnt uit te maken. Maar bovendien, hij zoekt niet de populariteit, welke aan gemakkelijke, lichte lectuur eigen is. Hij schrijft niet voor volksbibliotheken of spoorweg-coupés. „Er zijn te veel menschen, die tegenwoordig lezen", zegt hij. „Hun massa schept, door zich op een onbeteekenend boek te werpen, ongerechtvaardigde successen, terwijl ze werken van de grootste waarde in 't donker wegwerpt" [1]).

Het algemeen menschelijke in de kunst staat reeds boven het bereik van zoovelen. Wanneer echter de kunstenaar zijn eigen zieleleven blootlegt en vooral wanneer hij, zooals Barrès, doordringt in de diepste schachten van zijn bestaan, om daar de grondoorzaken van zijn denken en willen op te sporen, dan kan het niet verwonderen, dat alles niet overal voor de lezende massa even duidelijk en toegankelijk is.

Het zou echter dwaasheid zijn Barres' boeken in het duister weg te werpen, want 't zijn werken van groote waarde, — een groote waarde, welke hierin voornamelijk bestaat, dat ze ons een man doen kennen, in wiens zieleleven wij het spiegelbeeld ontdekken van tal zijner tijdgenooten. Wil men de hedendaagsche stroomingen in 't Fransche volk en in de Fransche literatuur

---

[1]) *Revue des deux Mondes,* 1905, 15 Nov., blz. 253—254.

volgen, dan zijn daartoe Barrès' boeken, — ondanks hun duisterheid, — een niet te versmaden leiding.

Daarom is het dan ook, dat wij bij onze beschouwingen over Barrès' letterkundigen arbeid voornamelijk op de ontwikkeling van zijn geestesleven het oog gevestigd hielden.

Wij zagen hoe de eens zoo eigenzinnige dilettant, die, onverschillig voor alles wat buiten hem gebeurt, zich in zichzelven terugtrok, langzamerhand zich beklemd gevoelde in de zelfaangelegde kluisters. Hij verbrak ze en proefde nu eerst de zoetheid van „Un homme libre". Hij zag in, dat de mensch is, wel niet zooals Taine het leerde, een produkt van onbewuste oorzaken, van tijd, plaats en omgeving, maar toch een resultaat, een gevolg, een kind zijner vaderen. De geslachten reiken elkander de hand en in den wedloop der eeuwen wordt dezelfde toorts door elkander opvolgende dragers verder gebracht. Wil de mensch werkelijk vrij handelen en de vruchten plukken zijner vrije daden, dan moet hij treden in het voetspoor zijner voorvaderen, en aldus zijn grenzen kennen en eerbiedigen.

Bij een dergelijke bestudeering van zich zelf en van zijn stamgenooten moest Barrès, — hoe kon het anders?, — zich herhaaldelijk geplaatst zien tegenover het religieuze probleem. De godsdienst toch is niet enkel op de geschiedenis der Fransche natie als een sieraad geborduurd, maar haar gansche traditie wordt door de draden van het Katholicisme aaneengeweven.

Hoe moet nu een Franschman, die de instandhouding en veredeling wil der nationale deugden, zich plaatsen tegenover het vraagstuk van den godsdienst? Barrès moest een antwoord geven; op dit cardinale punt kon hij zijn volgelingen niet in het onzekere laten. Vooral niet in onze dagen, nu tegenover de antichristelijke richting van Frankrijk's binnenlandsche politiek, een terugkeer tot de godsdienstige traditie bij een goed deel der natie zich baan breekt.

Ook omtrent het godsdienstig vraagstuk is Barrès' zienswijze in den loop der jaren veranderd. Naarmate hij dieper afdaalde in de eischen van Frankrijk's nationaal karakter, werd het hem duidelijker, dat de Katholieke godsdienst een van de voornaamste dier eischen is. Als ooit ergens het godsdienstig feit onloochenbaar zeker bestaat, dan is het in Frankrijk.

Nu doet zich echter bij velen in Frankrijk, die dit feit erkennen, een eigenaardig verschijnsel voor. Zij prijzen en eeren den gods-

dienst, maar den drempel der religieuze verplichting overschrijden zij niet. De godsdienst wordt door hen beschouwd als een noodzakelijke levensvoorwaarde der natie; — als lid der massa willen ze de instandhouding van den godsdienst, als individu echter blijven ze onverschillig, ongeloovig misschien. 't Is onlogisch, — immers kan de massa wel andere hoedanigheden bezitten dan die der individuën, waaruit ze bestaat? — maar 't is de werkelijkheid.

In Paul Bourget's laatsten roman „*Le Démon de Midi*" wordt die geestestoestand duidelijk omschreven. Mme Calvières spreekt daar aldus: „Men heeft nooit de Kerk in Frankrijk verzwakt, zonder Frankrijk te verzwakken. De Kerk is een Fransche noodzakelijkheid. Ik heb de Kerk lief, omdat ik Française ben. Dat zijn wel groote woorden voor een arme, onwetende vrouw. Ik voel, dat ze waar zijn. Misschien zijn die gedachten in mij overgestort met het bloed. Misschien heb ik van te dichtbij de anti-clericale politiek en haar ondergrond beschouwd. Voor mij is de Kerk, bij ons ten minste, een instelling, waarvan het leven afhangt. Maar 't is slechts een menschelijke instelling". (I, blz. 174).

Ook Barrès is wars van alle anti-clericale politiek. Het drijven van de vijanden der Kerk beschouwt hij als een ramp voor Frankrijk. Maar ziet ook hij in de Kerk niets anders als een menschelijke instelling? Is het louter uit nationaal belang, dat hij voor de Kerk strijdt? Is ze hem een erfstuk, heilig alleen, omdat 't door een eeuwenlange traditie werd bewaard en overgeleverd? Vindt hij het alleen „gevaarlijk" met geweld de ketens te breken, waarmede de volksziel aan die traditie is vastgeschakeld?

't Is niet gemakkelijk op die vragen te antwoorden.

Zeker is, dat Barrès het wezen van den geopenbaarden godsdienst slechts ten deele begrijpt. Dat de Zoon Gods op aarde gekomen is, om de menschen alle waarheid te leeren, dat de Kerk door Christus is gesticht, om het werk der verlossing en zaligmaking tot het eind der eeuwen voort te zetten en te voltooien, zijn punten, wier volle draagwijdte door Barrès althans niet voldoende wordt doorschouwd. Evenwel schijnt het niet te strooken met zijn laatste uitlatingen, dat hij in de Kerk slechts een menschelijke instelling zou zien. Hij betreedt als het ware een middenweg. Hij loopt op de grens. Maar wie zich beweegt over een scheidingslijn, zal gemakkelijk den voet plaatsen nu eens rechts, dan weer links in de aangrenzende landstreek. Vandaar dat het juiste standpunt betreffende het godsdienstig vraagstuk

voor dezen onder zoo menig opzicht enigmatischen geest moeilijk is aan te geven.

Dit staat echter vast: voortdurend is hij de volle erkenning der geopenbaarde waarheid dichter genaderd. Zal hij ooit de laatste stappen zetten? Wie zal het zeggen? Immers 't is een feit, dat menigeen, die vlak voor die erkenning scheen te staan, er toch nog mijlen ver van af was.

In de ontwikkeling van Barrès' godsdienstige zienswijze zou ik drie trappen willen onderscheiden.

Zijn eerste opvatting was uiterst vaag. Ze was ietwat pantheistisch en hegeliaansch gekleurd. „Pour nous, aujourd'hui, le divin gît dans un sentiment très fort et très clair de l'évolution et de l'écoulement des choses" [1]. Geen erkenning of vereering van deze of die bepaalde godheid; — maar de verschillende geloofsuitingen, in den loop der eeuwen bij de verschillende volkeren aangetroffen, ondanks hunne tegenstrijdigheden in een onsamenhangend mengsel vergaderd, opdat 't godsdienstig gevoel, dat ieder mensch in zich ontwaart, zich eenige verfrissching zou kunnen geven met den geur van dien vreemdsoortigen ruiker, — dat was het wat Barrès wilde. Iets vasts en zekers scheen voor hem niet te bestaan.

Naarmate hij echter Frankrijk beter leerde kennen, begreep hij beter de rol van het Katholicisme in Frankrijk's geschiedenis. „Barrès acceptait le passé français et ce passé contient le caholicisme" [2]. Dit was de tweede trap zijner godsdienstige ontwikkeling. Hij begon den Katholieken godsdienst te verdedigen, maar ging er niet toe over dien godsdienst door de daad te belijden. In de *Mercure de France* schreef hij in 1908: „Je me range parmi les défenseurs du Catholicisme. Je ne vais pas au milieu d'eux en qualité de fidèle ou de croyant; je rejoins et défends le Catholicisme menacé parce que je suis patriote, au nom de l'intérêt national" [3].

Hier vinden wij dus Barrès in gezelschap van degenen, wier mentaliteit ik boven schetste.

Nu komt echter de derde trap, want mij dunkt, dat Barrès verder is gegaan.

Wanneer hij in zijn laatste boeken, — *La Grande Pitié des*

[1]) *Revue des deux Mondes,* 1905, 15 Nov., blz. 270.

[2]) Vincent, *Ames d'aujourd'hui,* II, blz. 4.

[3]) Vgl. Vincent, *Ames d'aujourd'hui,* I, 275.

Églises de France[1]) en *La Colline inspirée* de eersteling van een nieuwen roman-cyclus, die 't godsdienstig vraagstuk tot voorwerp zal hebben [2]), — zich opwerpt als verdediger der katholieke zaak, dan schijnt hij nog wel steeds het oog gericht te houden op nationaal belang alleen, maar toch heeft de wijze, waarop hij zijn pleidooi voorstelt, iets eigenaardigs. 't Is alsof hij zelf iets anders voelt dan in zijn woorden tot uiting komt. 't Is alsof hier onderscheid moet gemaakt worden tusschen den persoon van den schrijver en zijn werk.

Herhaaldelijk betrapt men, als ik 't zoo noemen mag, Barrès op een gelukkige inconsequentie. Ziehier, hoe ik mij den toestand voorstel. Barrès ziet wel degelijk in, dat Kerk en godsdienst in hun oorsprong en wezen meer zijn dan de menschelijke uitvindsels. In die erkenning voelt hij zich echter niet genoeg thuis, om ze als grondslag van zijn redeneering te nemen. Deze steunt nog steeds op het hoofdargument: de Kerk moet in stand blijven uit nationaal belang. Bij dit hoofdargument komt echter herhaaldelijk als versterking dit bewijs: te meer moeten Kerk en godsdienst in eere blijven, omdat ze zijn omkranst door een aureool van goddelijkheid. De overtuiging, dat die goddelijkheid meer is dan een uitwendig aureool en het wezen der zaak doordringt wordt nog niet duidelijk door hem uitgesproken. Maar tal van uitlatingen en gezegden schijnen er op te wijzen, dat hij een laatsten overgang aan het doormaken is, die hem geleidelijk brengen zal tot de volle erkenning der geopenbaarde waarheid.

Enkele der gezegden, waarop ik mijn meening, of liever mijn hoopvolle verwachting, baseer, laat ik hier volgen. Ik ontleen ze aan *La Grande Pitiè des Eglises de France.*

„Wij verdedigen minder het verleden dan de toekomst. Laten wij helder en duidelijk spreken, wij verdedigen het eeuwige" (blz. 358).

„Onze kerken kunnen slechts ten volle gevrijwaard worden, naarmate het godsdienstig leven in het dorp gehandhaafd blijft" (blz. 361).

„Laten wij wenschen, dat iedere kerk een voorbeeldig priester vindt. Tout est là ..." (blz. 362).

„De kerken van Frankrijk hebben heiligen noodig". (Titel van het laatste hoofdstuk).

---

1) Vgl. Boekenschouw, 8ste Jaarg., blz. 44 vlg.

2) Vincent, t. a. p. II, blz. 8.

Sprekend over de toewijding en opoffering der Katholieken, zegt hij: „Nous sommes là en face d'âmes soutenues par une force morale, par l'Eucharistie. L'Eucharistie est efficace" (blz. 399).

Mij dunkt, dat dergelijke uitlatingen, wier aantal gemakkelijk te vermeerderen zou zijn, ons een man doen zien, die zich althans bij wijlen bewust is iets meer te verdedigen dan louter nationale belangen. 't Is waar, wat hij zegt ten bate der kerken klinkt meestal koud-utilitaristisch; men krijgt den indruk, dat hij in een Mahomedaanschen staat de moskeeën zou beschermen, zooals hij in Frankrijk de kerkgebouwen verdedigt. Maar toch dringt zich onwillekeurig de gedachte bij ons op, dat die man zelf, in zijn hart, althans iets gevoelt van het warme, het innige, dat overtuigde Katholieken in volheid genieten. Om alles in één woord te zeggen, mij dunkt, dat Barrès meer Katholiek is gaan denken dan toen hij zei: „je rejoins et défends le Catholicisme menacé parce que je suis patriote au nom de l'intérêt national". Het komt mij voor, dat hij een nieuwe phase van religieuze ontwikkeling is ingetreden. Dit is althans zeker, dat Barrès zijn zielerust nog niet gevonden heeft en smacht naar zekerheid, — naar de zekerheid van hen, die gelooven. Wij zijn allen, zegt hij, „le même animal à fond religieux", omringd door een oceaan van mysteries, angstig en ongerust, omdat wij boot en zeilen missen, om die zee over te steken (blz. 88—89). Die dorst naar zielevrede moge hem er toe brengen manmoedig zich daarheen te begeven, waar hij boot en zeilen zal vinden om veilig den tocht over de mysterievolle zee van 't leven te ondernemen!

Dat Barrès' godsdienstige ontwikkeling nog niet tot een rustpunt gekomen is, blijkt ook uit zijn laatste werk, *La Colline inspirée.*

Te recht heeft men opgemerkt, dat wij in dit boek den Barrèsiaanschen roman in zijn volmaakte type bezitten [1]).

Men vindt hier Barrès met al zijn voortreffelijke en kenschetsende eigenschappen; den schrijver met zijn warmen, vurigen stijl; den redenaar met zijn meeslepende logica; den patriot vol verheffende gedachten en energieke besluiten.

Men vindt hem hier ook met zijn eigenaardigheden. In 't bizonder zien wij hier terug den zoeker, die reeds veel gevonden heeft, maar nog onvoldaan blijft, — den blinde, wien het steeds nog duistert, hoewel hij wandelt in 't volle zonlicht.

---

1) *Études,* 1913, blz. 818 vlg.

Dit boek is meer dan een ander de persoon van den schrijver, „son âme aux prises avec la plus pathétique question que se puisse poser tout homme venant en ce monde. Ce livre nous mène au cœur du problème religieux" [1]).

Het verhaal kan aldus in korte woorden worden samengevat: drie priesters, de gebroeders Baillard, drie echte Lotharingers, eenvoudige maar krachtige mannen, taai van lichaam, koppig en vasthoudend van geest, vestigen zich op den heuvel Sion-Vaudémont, waar in voor-christelijken tijd het heidendom zijn goden vereerde. Hun doel is edel. Zij willen den kwijnenden godsdienstzin nieuw leven instorten. Hun middelen zijn echter van dien aard, dat het hooge kerkelijk gezag met straffende hand tegen hen moet optreden. Het oude heidendom, zoo stelt Barrès het voor, herleeft in hen. Zij vervallen tot mystieke en bijgeloovige buitensporigheden, waarin zij worden gesteund door een zekeren Vintras, een ziener en propheet, die elders, in Normandië, zijn droomerijen uitkraamt. In de kerk en in het klooster, door hen gesticht, zijn de onzinnigste praktijken in eere. Het mystieke van hun godsdienst verblindt de menigte en verdwaast de vrome vrouwen, die zich aan hun leiding hebben toevertrouwd. Hun heuvel is een „Colline inspirée" geworden, een plaats, waar de Geest waait, waar de buitensporigheden van het oude heidendom in de nieuwe vereering van den Geest herboren zijn.

Leopold Baillard, de oudste der drie gebroeders en de ziel van de gansche beweging, sterft in vrede met de Kerk. Bij zijn dood was zijn aanhang tot eenige medelijdende personen geslonken. Zijn werk lag reeds lang in puin. Het kerkelijk gezag had overwonnen.

Ja, overwonnen. De schrijver stelt ons een strijd voor, een noodlottigen kamp tusschen persoonlijke opvattingen in godsdienstzaken en de vaste discipline, de zekere tucht, welke van het door God gesteld gezag uitgaat. De strekking van zijn boek is deze: zonder gezag, zonder discipline, verwatert alle religieuze praktijk en vloeit ze terug naar 't bijgeloovig, zondig heidendom.

De Christelijke leer, zoo meent hij, heeft den heidenschen godendienst wel overwonnen, doch niet geheel, met wortel en al, uitgeroeid.

Het paganisme leeft, schoon ongemerkt. Het sluimert op den hartebodem van het volk. Telkens dreigt het den kop weer op te steken.

---

[1]) Vincent, t. a. p. I, blz. 8.

Er bestaat een eeuwenoude strijd tusschen „la chapelle" en „la prairie".

„La prairie" is de mensch, die ronddwaalt over den vaderlandschen bodem en in zich zijn gansche voorgeslacht herleven voelt, zooals het gras zijn groeikracht put uit den grond.

„Je suis, dit la prairie, l'esprit de la terre et des ancêtres les plus lointains, la liberté, l'inspiration" (blz. 423).

„La chapelle" is het gebouw, dat mannen, van elders gekomen, op den vrijen bodem hebben opgetrokken, een gebouw van orde en tucht.

„Je suis la règle, l'autorité, le lien; je suis un corps de pensées fixes et la cité ordonnée des âmes" (Hid.).

Beide hebben elkander noodig. Het vrije, energieke leven der „prairie" kan niet buiten de vaste regeling, door de „chapelle" geschonken. En wat is tucht als ze niet gepaard gaat met energie?

De Kerk, zoo besluit Barrès, „is geboren uit de weide en voedt er zich eeuwig mede, — om ons er van te verlossen" (blz. 424). Vreemde woorden! Maar zij geven ons een juisten kijk op de ziel van den schrijver en op zijn godsdienstige ontwikkeling in haar laatste stadium.

Barrès is zoover gekomen, dat hij de weldaden, door de Kerk geschonken onontbeerlijk acht.

De godsdienst is niet alleen een levensvoorwaarde voor Frankrijk, maar voor iederen mensch.

Nochtans, dat die noodzakelijkheid en weldoende macht voortspruiten uit goddelijke bron, is een waarheid, welke hij vooralsnog niet onderschrijft.

Altijd nog loopt hij over de grenslijn. Volle zekerheid heeft hij nog niet. Moge zijn zelf-analyse en zijn psychologische studie hem weldra, met Gods genade, tot het volledig begrip der waarheid brengen.

Katwijk a/d. Rijn, 27 Juni 1915. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

VERZEN „ZEGGEN"

De mondaine Gyp laat Petit Bob, overigens een onbestaanbaar enfant terrible, zijn meening geven over het „zeggen" van verzen. Een bittere ironie!

B o b — Veux tu que j' te récite des vers, dis, m'man, pour le 1er Janvier.
M a m a n; *sans enthousiasme.* — Des vers?... Quels vers?...
B o b. — Oh! des beaux, va! Horace!
M a m a n. — Oui.... si tu veux....
B o b. — Ça a pas l'air de t'seduire autrement, hein?
M a m a n. — Mais si, mais si....
B o b. — T'aimes pas les vers, dis, toi?
M a m a n. — Va toujours.

Bob récite d'une voix sourde une tirade du vieil Horace.

— C'est-y bien?
M a m a n. — Pas mal; c'est dit assez juste....
B o b, *bon prince.* — Oh! si t'as des observations à m'faire, tu peux, va!
M a m a n. — Vraiment?
B o b. — Et j'en serai même pas fâché, parce que m'sieu l'abbé est si tellement nice pour tout ça....
M a m a n. — C'est bon... Eh bien, tu laisses tomber ta voix; on n'entend plus rien; tu ne respires pas assez.... et puis....
B o b. — Il y a encore quelqu'chose?
M a m a n. — Tu ne dis pas cela assez simplement.... Les vers sont très beaux et n'ont pas besoin d'être soulignés à ce point.... Il faut un peu moins déclamer.... Parler plus naturellement.... Comprends tu?...
B o b, *dedaigneux.* — Ah! tu es de c't école-là aussi, toi?...
M a m a n. — Qu'est-ce que tu dis?...
B o b. — J' dis que tu es d' l'école d' ceux qui disent plat, sous prétexte d' dire simple....
M a m a n. — Où prends-tu ça, petit moucheron?...
B o b, *très digne.* — Dans m'sieu Sarcey, q' je l' prends! J'ai vu qu' y disait ça, une fois, à propos d'un acteur des Français.... On n' doit pas dire les beaux vers comme si on offrait à quelqu'un d' s'asseoir.... C'est pas des sentiments ordinaires q' ça raconte.... Donc, faut pas q' ça soye parlé comme des choses ordinaires.... faut d' l'ampleur, et ceux qui ont la prétention d' dire simplement, ben, c'est qu'y sont pas capables d' dire autrement, et voilà!

Het heeft allen schijn, dat B o b, die de *Temps* leest (quelqu'fois.... quand Maman l'laisse trainer) een voorstander is van het verzen

„zeggen", want hij verlangt „ampleur', en hekelt het „dire simplement".

Door Bob te laten napraten wat hij niet begrijpt, neemt Gyp een loopje met de groote menschen, die in kunstwaardeering eenvoudig de mode volgen van den dag. Want een groot deel der beschaafde menschheid bezwijmt van eerbied en angst voor een nieuwe mode en durft niet tegenstribbelen, al komt hun gansche gevoel in opstand tegen de nieuwheid.

Leerzaam bewijs doch afschrikwekkend voorbeeld is de vroegere mode der misvormende hoepelrokken en de tegenwoordige der jaquettes (?) met twee verdiepingen, welke de vrouwen, over het algemeen toch sierkunstenaressen van nature, rustig aanvaard hebben.

Rond elke kunst zwermen modisten-zielen, die er belang bij hebben als de een of andere vorm opgang maakt; wij weten het en laten ons toch vangen.

En het feit dat wij het verzen „zeggen" sinds enkele jaren voor ons fatsoen mooi vinden, is wederom een bewijs van de tyrannieke macht der mode. Ik wil geen namen noemen, maar wel verklaren dat ik, afgezien van de kleinere goden, twee onzer meest beroemde zeggers heb hooren voordragen uit Vondel, Shakespeare en een passieverhaal, opzettelijk daarvoor saamgesteld. Het prachtgeluid der geschoolde stemmen en nog veel meer was te bewonderen, zoodat het heerlijk geweest zou zijn als de woorden geen beteekenis hadden. Nu maakte het den indruk of men de Leuvensche studenten hoorde zingen op den Marche funèbre van Chopin hun klaaglied over den gesprongen fietsband: „il est crevé le pneu de ma machine".

Maar 't is nu eenmaal mode „et ceux, qui ont la prétention d' dire simplement, ben, c'est qu'y sont pas capables d'dire autrement, et voila.

Maar „natuurlijk zeggen" is volstrekt niet hetzelfde als „dire les beaux vers comme si on offrait à quelqu'un de s'asseoir". Dat hangt af van de beteekenis der verzen. Als echter Corneille Augustus laat spreken: „prends un siège, Cinna, prends", dan moet het toch heusch niet klinken als eene uitnoodiging om een stad te nemen in plaats van een stoel.

De waarheid ligt in het midden: „la loi qui résume toutes les lois, c'est que le jour où on lit un poète, il faut le lire en poète. Puisqu'il y a un rythme, faites sentir le rythme! Puisqu'il y a des rimes, faites senter les rimes. *(E. Legouvé. L'art de la lecture.)*

Daaruit volgt dat vooral in de voordracht der lyriek het

melodisch element, als voorname factor, niet mag verwaarloosd worden. Maar ook dan nog blijft het een vordering der kunst, dat de muzikale uitdrukking der literaire geen geweld aandoet. Terwille van den klank worde dus nooit de zin van een vers opgeofferd, gelijk door moderne „zeg-kunstenaars" maar al te vaak geschiedt. Want de toehoorder voelt dan onmiddelijk het onechte, het geveinsde en een gevoel van onbehagen moet hem overvallen.

Op de oude Grieken uit den klassieken tijd (dat is tot de derde eeuw vóór Christus) is in dezen geen beroep. Zij hadden wel degelijk hun „psilè lexis", hun eenvoudige voordracht, en waar het melodieuze zeggen volgens hen werd vereischt, was dit toch altijd ondergeschikt aan het woord, aan de beteekenis van het gezegde.

Bij de moderne zegkunst is meestal 't omgekeerde het geval, en daarin ligt dan ook de groote fout. En zoolang die gehandhaafd blijft, kunnen wij ons niet onthouden met een kleine afwijking de Genestet's wensch over te nemen:

Verlos ons van de zegkunst, Heer,
Geef ons natuur en waarheid weer!

(Zie nog blz. 103 bovenaan) A. B. H. GIELEN.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

In *De Tijdspiegel* (Juli) vertelt ons Ds. Domela Nieuwenhuis Nijegaard van *Normandië, de Germaansche veroveraars en de sporen, die zij nalieten,* en tracht te bewijzen, dat Normandië een gegermaniseerd stuk Frankrijk is. Zonder het Germaansche bloed zouden de Franschen nooit zulk eene overwegende rol in de wereldgeschiedenis hebben kunnen spelen. En toch, zelfs nu nog is de Germaan zoo onverstandig aan den leiband te willen loopen van de Fransche beschaving; niet alleen de Vlaming doet dat, maar ook de Hollander, die het Fransch de eereplaats op school laat; de Duitschers zelfs, die evenals de Vlamingen tienduizenden hunner landgenooten naar het uitstervend Frankrijk laten gaan en zóó dat uitstervend ras in 't leven houden. Men voelt de strekking! De oorlog woedt dus ook al in de stijf-deftige Hollandsche tijdschriften.

Voor afwisseling zendt de Javaansche dichter Raden Mas Noto Soeroto *Liefdesboden* uit.

In de *Literaire Kroniek* wordt o.a. den dichtbundel van Miek Janssen zeer waardeerend besproken als den arbeid van een vrome vrouw, een voornamen geest, een zoekend en nog menigmaal in den blinde tastend gemoed; maar er is genoeg in haar verzen aan diepte van ziel en schoonheid van taalmuziek om van deze dichteres goede verwachting te mogen koesteren. Wij hebben er niets in kunnen ontdekken dan een onbegrijpelijk woordgeklingel en een valsche mystiek; meer grilligheid, wat inderdaad een ziekelijk verschijnsel is, dan gezonde kunst. En wij zouden het oprecht betreuren als een groot ingenium als Toorop, zich door deze en dergelijke stamelverzen ging laten beïnvloeden.

In *De Gids* (Juli) begint J. de Meester eene vertelling van weemoed en geluk, *Carmen* getiteld. Een onzer kranten zegt dat het „levendig-repperig misschien? (is) neergeschetst". Daar voelen wij ook iets van.

Hélène Swarth kweelt weer over liefde en wij moeten dan eindelijk voor den dag met de bekentenis, dat ze ons danig begint te vervelen. Zij heeft talent genoeg, maar als ze zich met allerlei kunstmiddeltjes in een sfeer wil houden, waaruit zij krachtens haar leeftijd al lang moet zijn weggezakt, wordt het pijnlijk die inspanning te aanschouwen.

Willem Davids zoekt naar den oorsprong der *Don Juan-legende* en opent ons een welvoorziene voorraadschuur, vol citaten. Het is wel de moeite waard kennis te nemen van zijn ernstige studie. En ditzelfde geldt van M. H. van Campen, die voortgaat met de „behandeling" van Nederlandsche, tijdgenootlijke romanschrijfsters. Hij vervolgt zijne bewonderenswaardige studie over Augusta de Wit. Hij meent in haar eenige (veel?) verwantschap te ontdekken met twee dichteressen: Henriette Roland Holst en Elisabeth Barrett Browning. Dit verwondert mij wel iets, omdat deze beiden zoo geweldig ver van elkaar staan, maar onmogelijk is het niet.

Mr. P. F. E. Posthumus Meyes is niet te spreken over de nieuwe Leidsche bijbelvertaling. Hij breekt een lans voor de oude Staten-Vertaling, die nu door Prof. van Oort en zijn medewerkers wordt gezet in het museum van oudheden, met den datum er op, als een etiquet op een curiositeit. Dat deze nieuwe bijbelvertaling er toe zal bijdragen de verwarring uit de wereld te helpen, die nu heerscht onder de protestanten, behoeven wij niet te verwachten. Kan men ook niet verwachten, want het beginsel van vrij onderzoek is er de eerste en voornaamste oorzaak van.

Carel Scharten houdt een pleidooi voor Stijn Streuvels, wiens oorlogsdagboeken (wij zien geen vervolgen meer) men Duitschgezindheid heeft verweten. Het is heel edel een afwezige te verdedigen, maar 't zal eerst goed lukken als men na den oorlog alle stukken in handen heeft. Wij wachten dus op de eind-uitspraak.

Frans Erens heeft het over een bezoek bij Victor Hugo, waarbij de dichter als een soort profeet zich ontpopt en voorspelde

„Les états de l'Europe seront unis comme les États Unis de l'Amerique", wat bij slot van rekening nog zoo kwaad niet zou zijn, en daarom gelooven wij het bijna. — Na deze wijsheid te hebben verkondigd, ging de groote man slapen. 't Was tusschen half tien en tien uur!

Veth heeft een woord van sympathieke begroeting voor Frits Lugt en zijn merkwaardig Rembrandt-boek. Men weet immers dat Lugt heel wat brokjes van Rembrandts schilderijen in de werkelijkheid heeft teruggevonden en met groote scherpzinnigheid de oude plaatsen aanwijst waar de meester geïnspireerd werd.

Stijn Streuvels komt eindelijk zijn inzichten verklaren en deelt in *De Nieuwe Amsterdammer* (3 Juli) mede, hoe hij denkt over de toekomst. Er zijn, zegt hij, drie mogelijkheden:

1. Als alles weer gewoon wordt als het vroeger was, dat moeten wij Vlamingen eens flink aanpakken en bewust worden.

2. Geeft de uitslag van dezen oorlog de Franschen een overwegenden invloed op ons land krijgt, dan is er alle kans dat de Vlaamsche idealen worden onderdrukt. Dat is echter nog geen reden tot vrees, want juist die onderdrukking zou ons wakker maken en tot weerstand prikkelen. Maar hij heeft toch liever te doen met een bekenden vijand dan met een gehuichelden vriend.

2. En slokt Duitschland Vlaanderen op, dan vreest hij dat de Vlaming, die wel een eigen taal maar nog geen eigen beschaving heeft gelijk de Hollander, al heel spoedig zal zijn verduitscht. Tegen Franschen invloed reageeren wij instinctmatig, maar de Duitsche kultuur zal ons heelemaal met Duitschland vereenzelvigen.

Dat is duidelijk gesproken, maar laat de vraag open waarom Streuvels het laatste, dat is het grootste gevaar voor de afhankelijkheid van zijn volk, zoo nuchter over zijn land heeft zien komen.

In het literaire deel van *Elsevier's M.* vertelt Dirk Coster over Stendhal's droeve jeugd en waardeert zijn talent:

> „De oude wereld en de overoude beschaving rusten in werkelijkheid op rhetoriek. Zij is de overal ingeslopen ziekte van onwaarachtigheid, waartegen geen mensch zich afdoend kan verweren, omdat geen mensch haar omvang bewust kan worden. Reeds in de prilste kinderjaren leert de Europeesche mensch de vaste woorden, de vaste gevoelens, het ontzaglijk aantal cliché's kennen, waarnaar hij zijn leven te richten heeft en richten zal. Stendhal is een der menschen, die deze rhetoriek het verst heeft overwonnen, die terwille van den schoonen naam der dingen, het schoone of afzichtelijke wezen der dingen nimmer uit het oog verloren heeft. Dit maakt hem tot een der grootste realisten van het innerlijk die ooit geleefd hebben.

Dit is nu alles heel mooi gezegd! Maar met dat groote woord, dat rhetorische woord rhetorica heeft men al zooveel vast verworvens tot minderwaardig bezit willen stempelen, dat men het op den duur tamelijk parvenu-achtig gaat vinden. En wat Stendhal, alias Henri Beyle betreft (Grenoble 1783 — gest. Parijs 1842), dien men eigenlijk in de jongste jaren eerst voor goed ontdekt heeft, hij was zonder twijfel de voorlooper van het naturalisme,

een psycholoog bovendien, maar zijn koude catalogus-stijl en -manier zal hem wel bestemmen tot dat aantal verkorenen, die zwaar worden geprezen en weinig gelezen. De geschriften van dezen man zijn overigens om andere redenen al heel weinig aanbevelenswaard.

In *De* (oude) *Amsterdammer* (4 Juli) bespreekt Henri Borel *Een coquette vrouw* door Carry van Bruggen. De toon waarop hij ernstige dingen zegt, maakt wrevelig.

> Wees gerust, mama's en deftige Hollanders, Carry van Bruggen heeft een zéér fatsoenlijk boek geschreven, en de „coquette vrouw" is eerder een fatsoenlijke juffrouw, die steeds met hollandsche bespiegelingen over burgerlijke moraal en huwelijkstrouw, haar niet zeer gevaarlijke flirtation binnen de perken weet te houden. Er valt hier en daar, zeer sporadisch, een enkel buiten-echtelijk zoentje, maar bepaald ernstige ongelukken komen niet voor. Ina, de onbegrepene, miskende, blijft een zéér fatsoenlijke vrouw — haast schreef ik weer juffrouw — en is aan 't slot van het boek juist met haar kind allèèn over, zonder zelfs maar 't geringste spoor van een „amant", en door haar snooden man wreedelijk verlaten.

Henri Borel heeft wel eens protest aangeteekend tegen de schunnigheidjes van ons tooneel, maar als hij nu zoo uit den hoek komt en op dien Kegge-toon spreekt over fatsoen en burgerlijke moraal en huwelijkstrouw, dan kan hij in 't vervolg met zijn ernstige opmerkingen wel thuis blijven. Nog erger maakt hij het en geeft blijk van een volkomen gebrek aan fijngevoeligheid, als hij vervolgt:

> Ik kan het niet helpen, maar ik vind eenige situaties van dit boek, dat de geheele 446 bladzijden lang „fatsoenlijk" blijft, onzedelijker dan menigen zoogenaamden onzedelijken roman.
>
> Vier honderd zes en veertig bladzijden vol onbegrepenheid en ongelukkig huwelijk en snooden echtgenoot en belagers der onbegrepen echtelijke onschuld, en dan toch nog dóór en door fatsoenlijk en geen idee van (heet het zoo niet?) „overspel"! Heb ik te véél gezegd onlangs, toen ik sprak van de hollandsche degelijkheid der juffrouwen en meneeren, en dat ze hier niet weten wat „amour" — laat staan coquetterie — is?

't Is wel treurig dat zulke uitlatingen in het publiek gedaan kunnen worden, zonder dat men den schrijver met den vinger nawijst.

Waar de zedenwet buiten geding blijft, en Borel alleen literaire waarde beoordeelt, kunnen wij ons gaarne met zijn uitspraak vereenigen:

> Charme, esprit, en nog wat meer van die goede gaven, onze hollandsche auteurs missen ze maar al te zeer. Ze maken allemaal een redelijk opstel. Zoo iets waar je op school een „zes" voor kreeg, en met den stijl daarvan worden romans gevuld, die door de vriendjes, de zelf óók precies zoo romanschrijvende recensenten-schoolmeesters, die al de opstellen nazien, met een „gunstige" recensie — gelijkstaande met een zes op 't schoolrapport — geschat worden. Maar charme, esprit, finesse, dat alles moet hoognoodig eens uit ons aller tweede literaire vaderland, la belle France, hier geïmporteerd worden.

In hetzelfde weekblad spreekt Simon B. Stokvis over den tooneelspeler Willem van der Veer. Met groot genoegen zien wij dat van die zijde ook al reactie komt tegen de belachelijke verzenzeggerij. „Hij (van der Veer) heeft niets van een fat. In geen enkel opzicht. Hij is de eenvoud zelve. Ook, vooral, in zijn werk. Ik heb hem nog nooit onnatuurlijk hooren spreken. Dat hatelijke, moderne verzengeteem, de valsche, zoetige extase, de geestdrift-galm waarmee men Vondel tot rhetoriek en den tekst van een sigarenzakje tot rhytmisch proza maakt, hij is er ganschelijk vrij van". — En om gebrek aan klankvol geluid behoefde zich de Veer niet van dit „verzengeteem" te onthouden, want: „niemand in Nederland op de planken heeft een stem als deze man met de „stem als een klok" ". —

In de *Studiën* (Juni) schrijft Fred. de Bruyn over *De Wichelroede,* „het hazelaarsstokje, dat nog altijd de geheimzinnige kracht scheen te bezitten, te kunnen aanwijzen waar en hoe diep zuiver water in den grond aanwezig was". Daar is heel wat geschreven over de wichelroede, getuige de Bibliographie der Wünschelrute van Carl v. Klinckowström, die een lijst geeft van boeken, brochuren en artikelen van 1532 tot 1911. Deze lijst beslaat meer dan 100 bladzijden. De schrijver komt tot het besluit, dat, zoo het bestaan van heusche roedeloopers kan worden bewezen, de eenige mogelijke verklaring zal zijn, dat er van de (verborgen) stof een of ander physische werking uitgaat, waarop het organisme van den zoeker reageert. Het verschijnsel is dus van physisch-physiologischen aard. — Waaruit zou volgen dat het stokje eigenlijk slechts in zooverre nuttig is, als het de reactie der verborgen stof op het organisme van den zoeker, blijkbaar maakt.

In een korte bespreking van de bloemlezing des heeren De Jager, uitgegeven onder den titel: „Roomsche keur", heet het: „Schoon de afwijkende appreciatie van den heer De Jager in de keuze der schrijvers soms wrevelig stemt, lijkt mij dit toch een goede bloemlezing". Wij zijn het daarmede eens, en aarzelen nog altijd onze beoordeeling van die bloemlezing te plaatsen, vreezend dat wij ons niet duidelijk genoeg hebben uitgedrukt.

P. B. H. Molkenboer schrijft een mooi *In Memoriam. A. M. J. J. Binnewiertz.* J. C. E. Kellermann Slotemaker *Over de Nederlandsche Staatsloterij,* wier afschaffing hij vurig wenscht. Mr. A. Baron van Wijnbergen behandelt de *Voorwaardelijke Veroordeeling* en Dr. M. Meuleman *Het levensrecht van de geboren vrucht,* een titel, waarin men eerst een drukfout vermoedt, en denkt dat het *ongeboren* moet zijn; maar dat vermoeden blijkt onjuist, zoodra men den schrijver zijn titel heeft hooren verklaren.

Wetenschappelijke Bladen (Juli) geeft weer de vertaling van zeer belangrijke artikelen uit Buitenlandsche Tijdschriften. Wij wijzen op *Primitieve en Moderne Kunst* van Prof. Oswald Siren. Menschen, die geen diepere studie van kunst hebben

gemaakt, staan gewoonlijk niet sympathiek tegenover de scheppingen der primitieve meesters, omdat zij bij de beoordeeling tot maatstaf nemen de natuur, zooals zij die zien. Zij vinden er een gebrek aan natuurlijkheid. Daar is wel iets van aan.

In *Velhagens & Klasings Monatshefte* (Juli) merken wij op een interessant artikel over *Die Dardanellen* met een vijftiental gekleurde afbeeldingen naar olieverfjes; evenals een zeer lezenswaard opstel over *Napoleons kontinentalsperre und das England von Heute* met een schat van prentjes.

Van de *Revue des deux Mondes* is de aflevering van 15 Juni de laatste, welke wij ontvingen. M. le baron Beyens schrijft over *La Neutralité Belge et l'invasion de la Belgique* en ongeveer geheel dit nummer is weer aan den oorlog gewijd, of aan onderwerpen, die er eenigszins mee in verband staan. Tot deze laatste rekenen wij het artikel van M. Victor du Bled: *L'Ideé de Patrie à travers les Siècles. I. Le Monde antique.* Dat belooft een uitvoerige studie te worden.

Het Julinummer van *Onze Eeuw* opent met een historische schets van Prof. Dr. P. J. Blok: *Quatre-Bras en Waterloo* en Prof. Dr. N. van Wijk begint met *Bulgarije, Indrukken en Beschouwingen*, wat veler belangstelling zal trekken in dezen tijd.

PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Ackermann (Dr. Leopold). Geheimvolle Nacht. Vertaald door T. C. (1915) Heerlen, M. Gerrese. (184).

De schrijver is een godvruchtig man en in zijn godsvrucht vrij origineel, zooals dit boek duidelijk bewijst. De beteekenis van den nacht wil hij klaar doen uitkomen door onze aandacht te vestigen op „de gedenkwaardige, meest heilige nachten der geschiedenis van het Rijk Gods op aarde. Immers in deze nachten vertoont zich duidelijk en op wonderbare wijze de hand van den Allerhoogste voor het welzijn zijner menschenkinderen".

Hij herinnert ook aan vroegere werken, die handelen over den nacht zooals: Hith's: Schlaflose Nächte (overdenkingen over het voor en tegen der slapeloosheid); Odilo Scheyers: Ein gute Nacht, (goede gedachten ter nalezing voor men slapen gaat); Young's Nachtgedanken (De droefgeestige overwegingen over onsterfelijkheid, opstanding en oordeel, geschreven door den zonderlingen Young bij kunstlicht, met gesloten vensters en omgeven van doodshoofden en beenderen). Verder herinnert hij aan Lebensnachte van Dr. Jos. Kech von Allioli, dat religieuse aesthetische bcschouwingen vergelijkt met nachtelijke beelden.

Zijn boek herinnert toch maar heel vaag en uit de verte aan genoemde werken. Het eerste deel spreekt over den nacht in het algemeen, over slapen en waken, nachtelijke gevaren enz. enz. Het tweede deel vertelt van drie en dertig merkwaardige nachten, o. a. de boetenachten van David, de drie bruidsnachten van Tobias, de nacht der bevrijding door Judith — de heilige nachten van Jezus — twaalf opmerkenswaardige nachten uit den christelijken tijd. In het derde deel wordt gesproken over de heiliging van den nacht. De samenhang van dit alles ligt alleen in het nacht-zijn.

Zeer zeker staan in dit boek opwekkende voorbeelden, behartenswaardige wenken, mooie beschrijvingen in overvloed, maar wij kunnen toch niet verbergen, dat het boek als geheel ons wat gezocht lijkt. Dat veel der aangehaalde gebeurtenissen plaats hadden in den nacht, is volstrekt niet van bijzondere beteekenis, en ze derhalve saamgroepen ter wille van den nacht, is wel wat zonderling.

Het boek laat zich zeer goed lezen en zij, die voor geestelijke lezing en godvruchtige overweging iets anders willen dan het gewone, zullen het met voldoening nu en dan ter hand nemen.

R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN.

Annuarium van de Apologetische Ver. Petrus Canisius. A. D. (1915). Utrecht, v. Rossum — 's-Bosch, Teulings.

Behalve een kapitaal artikel van Gerard Brom over de bekering van Nederland, dat ongeveer een vierde beslaat van het Annuarium; de vermelding van *„Een nieuw getuigenis voor het Primaat"* door Dr. Sloet en een opstel van Dr. Rijbroek *Over Katholieke geloofsverbreiding in N. Amerika* ontvangen wij de gewone, wetenswaardige overzichten.

Vele lezers zullen zeker gretig kennis nemen van deze artikelen en dankbaar gestemd worden voor het vele en goede, dat door de geloofsgenooten in het afgeloopen jaar werd gewrocht.

Een enkel oogenblik blijf ik staan bij het *Letterkundig Overzicht* van P. Molkenboer. Wat hij ons mededeelt van den dichter Lovendaal, dat deze katholiek is, zal voor de meesten wel eene verrassing zijn. Ik wist het beslist niet en allen, die ik na deze openbaring polste, verkeerden in hetzelfde geval. Zelfs Poelhekke schijnt het niet geweten te hebben van zijn eigen stadgenoot. (blz. 155).

Mijne vergissing omtrent den verschijningsdatum van het artikel van Van Cooth is te wijten aan de heugenis van de jaren latere waardeeringen van dat opstel, juist in de dagen van strijd. Over de waarde der polemieken uit dien tijd verschil ik in gevoelen met P. Molkenboer.

Ook zijne, later verzachte, bewering, als zou ik den schrijver

van „Het parelende Leven" te joviaal hebben binnengehaald, komt waarschijnlijk voort uit zijne verwarring met een andere recensie. Ik meen te mogen volhouden, dat ik het bedoelde boek van Max Hellen, dien ik tot heden nooit gezien of gesproken heb, heel rustig en onbevangen heb behandeld, de gebreken aangetoond, maar tevens de schitterende en origineele verbeelding van den schrijver naar waarde geroemd. En ik sta ook nog altijd vast in mijn eerlijke overtuiging, dat hierin geen enkele onzer Katholieke prozaschrijvers Hellen heeft overtroffen.

Het geloof van P. Molkenboer, „dat een debuteerend schrijver te veel van zijn lezers vergt, wanneer zijn boek de noodzakelijkheid der her-lezing min of meer medebrengt", zal hij bij nader onderzoek wel als een literaire ketterij verwerpen.

Overigens zien wij met genoegen, dat de beoordeelingen onzer medewerkers met de schatting van P. Molkenboer vrijwel overeenkomen.

Mij dunkt ook, dat zulke overeenstemming geene uitzondering kan zijn, waar hij evenzeer als wij vrij blijven van elken invloed buiten het werk, en eerlijke kritiek trachten te geven. En dat laatste is broodnoodig!

A. GIELEN, S. J.

Bloy. (Léon). Jeanne d'Arc et l'Allemagne. (1915). George Crès, Paris. (268),

Uit dit jongste boek van Bloy, gelijk uit al zijn vroegere, blijkt weer dat hij is een buitengewoon stilist en een man van onbedwongen temperament.

Hij verhaalt ons de historie van Jeanne d'Arc vooral, naar 't schijnt, om hen, die zich hebben schuldig gemaakt tegenover deze uitverkorene, eens geducht onder handen te nemen en hun naam te versieren met knetterende epitheta.

Was het boek geschreven en verschenen vóór den oorlog, dan zou men eer verwacht hebben als titel: „Jeanne d'Arc et l'Angleterre" nu Engeland echter de bondgenoot is van Frankrijk, moet het natuurlijk l'Allemagne zijn.

Hoe gemakkelijk Léon Bloy zijn overgangen vindt, blijkt wel uit het volgende: Daar was een Engelschman, die voor Jeanne, toen zij naar den brandstapel werd geleid, een kruis maakte door twee stukjes hout over elkaar te binden.

Cette illuminative croix de bois, fabriquée par un goujat compatissant était la récompense terrestre de ses exploits et de ses vertus.

Elle lui suffisait pour mourir.

Le Goujat haineux et cruel qui est empereur de l'hérétique Allemagne offre aujourd'hui la Croix de fer aux assassins et aux incendiaires.... 't Is weer echt Bloy, de man met groote talenten en volslagen gebrek aan zelfbeheersching.

A. GIELEN, S. J.

Colenbrander (Dr. H. T.) Tien jaren wereldgeschiedenis (1905—1915) in overzichten. 's Gravenh. Zuid-Holl. Boek- en Handelsdrukk. 2 dln. (277 en 360) — f 6.85.

Dr. Colenbrander's kennis der historie is ongetwijfeld te bewonderen, hetgeen vooral blijkt als bij de voorgeschiedenis van een of ander gebeuren samenvat.

Hij is echter een der felste anti-papisten, die men zich denken kan, en het stukje dat hij wijdt aan de Borromæus-encycliek is ruw en onbehouwen van haat tegen het Pausdom.

Erkennend de gaven van Dr. Colenbrander, moeten wij wenschen dat ook op dit punt hij zich zelven leere beheerschen om onpartijdig te kunnen oordeelen. Daar het telkens blijkt, hoe volkomen onbekend hij is met het Katholicisme, kan misschien een nadere kennismaking, door diepere studie verkregen, hem ook hierin tot andere gedachten brengen.

Dat hij niet vreest zijn meeningen te herzien en dat openlijk te verklaren, is duidelijk uit deze woorden der inleiding: „Ik ben de jaren mijner volwassenheid zeker niet met ingenomenheid tegen Duitschland ingetreden. Van Treitschke's lessen en omgang met name heb ik een sterke herinnering bewaard. Ik vind in hem wat Fruin miste: gloed. Als ik in de laatste jaren echter Treitschke herlas, werd de bewondering overstemd door weerzin. Ik voel nog wel de kracht, waarmede hij voor zijn overtuiging strijdt, maar de eerbied voor die overtuiging zelve is bij mij aanzienlijk verminderd. Ik zie er nu de kiem in van de zelfoverschatting, die de Duitsche generatie onderscheidt, welke na 1895 aan het woord is gekomen". — Misschien kon zijn inzicht ook in andere punten zich wijzigen.

Als hij zegt, „onpartijdigheid te hebben beoefend in dezen zin, dat ik een zoo zuiver mogelijke voorstelling heb trachten te geven van de feiten, zooals ik ze meende te zien", hebben wij geen reden daaraan te twijfelen. Maar wij kunnen verzekeren, dat hij, waar er sprake is van Katholieken, gewoonlijk verkeerd ziet.

Dr. S.

Duynstee (p. fr. F. X. P.). De lichtzijde van den O. E. S. A. Oorlog. Amsterd., Firma de Haas. (48) f 0.30.

De titel doet ons schrikken, want praten over licht in dezen donker-zwarten nacht is zoo pijnlijk. En toch, wie weet of de schrijver geen lichtpunten ontdekt heeft!

Zijn thesis is deze:

1°. Het moderne materialisme heeft een verderflijken invloed op de godsdienstige, zedelijke, economische, sociale en politieke begrippen en praktijken der laatste eeuw en logisch gevoerd tot dezen oorlog.

2°. Door samenloop der omstandigheden komt plots aan het licht, dat die materialistische beginselen onhoudbaar zijn en

dus in betere d. w. z. godsdienstige moeten worden omgezet. 3°. Alleen de Paus en de Katholieke Kerk kunnen een afdoende oplossing geven.

De schrijver begint met een aanval op het socialisme; en hoe noodlottig dit stelsel ons ook lijkt, ik kan toch maar moeielijk begrijpen waarom men de socialisten hard moet vallen over dezen waanzinnigen strijd. Zij hebben hem evenmin gewild als wij, en evenmin kunnen voorkomen.

De socialisten stellen het kapitalisme aansprakelijk voor dezen oorlog en als men onder kapitalisme verstaat eene ongeregelde begeerte naar tijdelijk goed, is daar niet veel tegen in te brengen. De concupiscentia oculorum is in elken oorlog een machtige factor geweest.

P. Duynstee noemt het moderne ongeloof den *eenigen* en *waren* schuldige. Als gevolgen daarvan noemt hij de toenemende zedeloosheid, schaamtelooze kleeding, dansen enz.; de neutrale school; de oneerlijke concurrentie; het ophouden der gilden: de economische wantoestanden. Maar ... de concurrentiegeest onder de volkeren, dien de schrijver verheft tot voornaamste oorzaak is toch wel niets anders dan de concupiscentia, welke wij wraakten als den oorsprong van alle kwaad.

P. Duynstee laat ons dan de lichtzijde zien:

1°. eerstens een verbetering van het godsdienstig gevoel; — wij zullen moeten afwachten hoe lang dat zal duren; na den oorlog van '70 werden de misdaden talrijker in *alle* landen. 2°. Het ophouden der actie voor vrouwenkiesrecht; — wij gelooven dat de vrouwen na den oorlog meer kans zullen hebben dan ooit om hun wensch bevredigd te zien, b.v. in Engeland. 3°. Het plotseling overlijden der Internationale. Wij geven ons niet gaarne over aan deze illusie; zeer waarschijnlijk zal de Internationale een prachtig propaganda-middel vinden in de gruwelijkheid van dezen strijd. De momenteele oneenigheid zegt niets, zij is niet grooter dat die tusschen Fransche en Duitsche katholieken.

Wij hopen van harte dat de toekomst ons in het ongelijk zal stellen; maar voor het oogenblik zien wij geen licht, óók niet na lezing van deze brochure! Met den schrijver zijn wij het eens, dat het materialisme, de onbegrensde begeerten tot deze moordpartij hebben meëgewerkt, en wij sluiten ons ook van harte aan bij zijn laatste woord: „Wil men den vrede, men ga tot Hem, die de Vredevorst bij uitnemendheid is" —.

A. GIELEN. S. J.

Poll (M. van). De oorzaken van den wereldoorlog. Leiden, Futura, (123).

Wat in dit boek gegeven wordt is „journalistieke arbeid en maakt geenszins aanspraak op hoogeren titel" verklaart de schrijver, maar zulks neemt niet weg, dat wij met belangstelling en groote voldoening kennis hebben genomen van zijne beschouwingen.

„De moderne rechtsleer... heeft een scheidsmuur opgetrokken tusschen recht en zedenleer; en van het oogenblik af heeft de rechtsontwikkeling dien noodlottigen loop gevolgd, welke thans de lawine van den wereldoorlog heeft ontketend". (blz. 19).

Die verwording van het zedelijk bewustzijn, van de christelijke rechtsleer gaat de schrijver uitvoerig na. In breede trekken geeft hij den inhoud der cynische leer van Macchiavelli, van den rationalistischen hoogmoedswaanzin, van Kants eigenwettigheid, ontwikkeld nog tot zijn verdere gevolgtrekkingen door Fichte, Schelling en Hegel, en eindelijk het barre individualisme van den uebermensch Nietzsche.

En waarlijk, als wij al deze onchristelijke theoriën zoo weer eens, in kort en knap bestek, bij elkaar zien — wordt het zonneklaar hoe zij her en der zijn toegepast in dezen schandelijksten van alle oorlogen — en waarschijnlijk ook wel de uitbarsting hebben bevorderd.

Wij zullen daartegenover niet beweren, en ook de schrijver zal het wel niet bedoelen, dat beter begrip der zedelijke beginselen, grooter zelfverlooching en oprechter Godsdienstzin den oorlog onmogelijk zouden maken, want ook dan zou overtreding en schending van ander recht niet zijn uitgesloten. De onverkwikkelijke strijd tusschen de Fransche en Duitsche Katholieken bewijst maar al te zeer, dat zij, die de liefde-leer van Christus belijden, vaak al te zwakke menschen blijken.

Ook arbitrage kan den oorlog wel zeldzamer maken, maar niet onmogelijk. Want evengoed als men thans knoeit met volkenrecht en verdragen en eerlijkheid, kan men dan een onrechtvaardige arbiter zijn, en de verongelijkte partij, in de heilige overtuiging van haar goed recht, zou zich toch waarlijk het gebruik niet behoeven te ontzeggen van het machtsmiddel, dat in zulk geval een rechtsmiddel wordt.

Overtuigd dat het geweten bij het allergrootste deel der menschheid niet is vermoord door de brutale theoriën, welke de schrijver aanhaalde, zou het middel, dat ik ten vorigen jaren reeds aanwees in dit tijdschrift, misschien nog het beste lijken: een vaste termijn van overleg. En tot mijn groot genoegen las ik in een dagblad van 25 Juni, dat: „de Nederl. Minister van Staat, jhr. mr. A. T. de Savornin Lohman en de gevierde Oostenrijksche professor Lammach hebben voorgesteld, dat men in het vervolg, wanneer een oorlog dreigt uit te breken, een bindenden termijn zou stellen, opdat in dien tijd de opwinding aan beide zijden zou bedaren en men tot bezinning zal komen".

Wie dezen termijn weigert te aanvaarden, neemt de praesumptie van de onrechtvaardigheid zijner zaak op zich, en alle mogendheden zouden rechtens en met geweld tegen hem op kunnen treden als tegen den injustus agressor, den onrechtvaardigen aanrander.

Het is denkbaar, dat de volkeren na deze ontzettende beproevingen

tot beter inzicht zullen komen en bedacht zijn op veiligheidsmaatregelen voor de toekomst.

Heeft eenmaal de oorlogsroes de geesten bedwelmd, dan ziet men, dat én recht én christelijke moraal in het gedrang komen.

Het is een groote verdienste van den schrijver door zijne beschouwingen te hebben gewerkt in die richting en vele misstanden te hebben aangetoond, die als gedeeltelijke oorzaken waren van de ontzettende euveldaden, die wij thans alom zien plegen.

Even wilde ik nog aanmerken dat de heer Van Poll het citaat uit de Kölnische Volkszeiting: „dat Holland *wegens zijn grootte* nu eenmaal meer met moreele middelen dan met machtsdruk werken moet om zijne positie te doen erkennen", waarschijnlijk verkeerd heeft verstaan. Moreele middelen staan hier niet tegenover machtsdruk als zedelijk goede tegenover slechte middelen, wijl machtsgebruik toch ook moreel in de beteekenis van goed kan zijn.

A. Gielen, S. J.

Reich, (Emil). Select Documents illustrating Mediaeval and Modern History. King & Son. 7 s, 6 d.

De schrijver van bovengenoemde documenten, onlangs overleden, heeft geheel zijn leven gewijd aan de beoefening der geschiedenis, meer in 't bijzonder aan het opsporen der bronnen en den opbouw van het grijze verleden uit authentieke bescheiden en documenten en zijn heengaan zal ongetwijfeld door velen worden betreurd. Bovengenoemde collectie boogt niet op volledigheid — zij omvat alleen de Westersche beschaving — Europa en de Vereenigde Staten; ze maakt geen melding van Spanje, Portugal, België en Noorwegen. De drie eerstgenoemden vinden nog een plaats in den omvangrijken index, Noorwegen wordt in 't geheel niet genoemd.

De schrijver heeft zijn keuze gebaseerd op de groote invloeden, die het wereldgebeuren hebben beheerscht: de Katholieke Kerk tot 1550, de meest beslissende factor der Middeleeuwen; de Kloosterorden; in Nieuw-Europa de voortdurende worsteling tot aan de 19de eeuw tusschen de machten, respectievelijk strijdend voor territoniaal- en nationaal-staten; in alle groote Westersche naties de intellectueele Renaissance, de godsdienstige Reformatie, de politieke Revolutie; (p. VII).

Dat de keuze een gelukkige te noemen is, moge blijken uit de volgende titels: Het Edikt van Milaan (313), de Regel van St. Benedictus (530), de Regel van St. Franciscus (1223), de Godsvrede (1040), de Magna Charta (1215), de Akte van Navigatie (1651), de Wet op de Troonopvolging (1700), het Edict van Nantes (1598), de terugroeping van het Edict van Nantes (1685), talrijke documenten betrekking hebbend op de Fransche Revolutie, de Constitutie van het Duitsche Rijk (1871) de Munroe Doctrine (1823) enz.

De teksten zijn ontleend aan de beste bronnen en worden gegeven in de oorspronkelijke taal. De Duitsche en Hollandsche

in vertaling. De inleiding voor ieder document is kort en zakelijk.
Op een of twee plaatsen heeft de overigens welwillende schrijver zich onsympathiek uitgelaten tegenover de Katholieke Kerk en de Jezuiten.
Het werk verdient een warme aanbeveling. C. B. N.

Valter (M. P. C.) Louis Botha contra Generaal Christiaan de Wet. (Uit onuitgegeven stukken). (1915) Langenhuysen, Amsterdam, Rotterdam (38).

De heer Valter, wiens merkwaardige *Bijdrage tot de wordingsgeschiedenis van den grooten oorlog* reeds spoedig een tweeden druk beleefde, toont zich hier andermaal als een, die buitengewoon op de hoogte is. Behalve over groote scherpzinnigheid beschikt hij over een materiaal, dat voor weinigen toegankelijk is.
De geheele strekking van zijn betoog is: te bewijzen dat Botha zich als een landsverrader heeft gedragen in den Afrikaanschen oorlog, ten minste „als men ter beoordeeling van Afrikaansche menschen en zaken een Europeeschen maatstaf mocht aanleggen" (blz. 16).
In den jongsten strijd tegen De Wet heeft Botha geen edele rol gespeeld.
Als de schrijver beweert dat het Afrikaansche volk niets dan goed heeft ondervonden van Duitschland, vergeet hij de houding van den Duitschen keizer tegenover Krüger en dat deze Caesar zelfs een plan opmaakte en naar Engeland zond, om de Boeren te bestrijden. Maar het is waar, dat het Duitsche volk over dit optreden zijne verontwaardiging niet heeft verheeld. J. V. D. V.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

Hengel (W. van den). Geschiedenis der openbaring van het oude testament, Handboek voor onderricht in de Bijbelsche geschiedenis voor R. K. Kweek- en Normaalscholen, Hoogere Burgerscholen, Gymnasia en Seminarie. Langenhuyzen, Amsterd. Rotterd. (191) f 1. geb. f 1.40.

In de *Nederlandsche Katholieke Stemmen* (15 Juni) geeft Dr. Jan Smit een waardeerend oordeel over dit boek en zegt: aan die voornaamste gebeurtenissen (de hoofdfeiten der gewijde geschiedenis) wordt haar eigen plaats gegeven *in het verlossingsplan Gods* en *in de ongewijde geschiedenis*. Vandaar dat telkens gewezen wordt op de voorspellingen en de voorafbeeldingen van Christus en zijn Kerk in feiten, personen en zaken van het O. V. Vandaar, dat v. d. H. kort, maar tamelijk volledig het geographisch en historisch milieu beschrijft, waarin het uitverkoren volk van God leefde (Chanaän 36—42, 101—103, Egypte 56—62, 132—133; Assyrië en Babylonië 134—141). — Wat de inhoud, wat het doel, wie de schrijver is der geschiedkundige, prophetische en poëtisch-didactische boeken, wordt gewoonlijk zeer beknopt aangegeven.

Sommige vraagstukken echter worden om hun groot belang wat uitvoeriger behandeld (o. a. de Pentateuchkwestie 94—100; de propheten in het O. T. 129—131). — De laatste 14 bladzijden bevatten een synchronistisch overzicht van de geschiedenis van Egypte, Assyrië-Babylonië (Medië, Perzië), Juda en Israël (Diaspora), zeer zorgvuldig bewerkt door Dr. Sloet. De ingewijden zullen begrijpen, welk een moeitevolle arbeid aan het samenstellen van zulk een nauwkeurige en overzichtelijke synopse verbonden is (n. Ezechias 717—688).

Daarna maakt hij enkele kleine aanmerkingen, die het geheel ongerept laten. R.

Jansonius Engelsch Handelsleerboek. Gouda, Van Goor. (226) f 1.45, geb. f 1.75.

Jongh (M. de). Ons organisme. Leerboek ten dienste van Gymnasia, H. B. S., Kweekscholen enz. — Met 112 figuren in den tekst. Gouda, Van Goor. (126) f 1.10.

Een zeer goed boek, naar het ons voorkomt bij eerste kennismaking; het geeft niet te veel en niet te weinig. Indien het mogelijk is zonder prijsverhooging, zou het aanbeveling verdienen bij een volgende uitgave minstens de figuur van den bloedsomloop in twee verschillende kleuren te geven en minstens ook schematische voorstelling te geven van 't geheele hart in plaats van een der helften. Dat is slechts eene aanmerking, welke wij maken om moeilijkheden te voorkomen, die wij zelf bij het onderwijs-geven hebben ondervonden.

Long (William J.). Dierenleven in de Wildernis, Uit het Engelsch door Cilia Stoffels 1915. Rotterd., Brusse (144).

Dit boek over Natuur en Dierenleven draagt de schrijver op „aan de Broederschap van Natuurliefhebbers". En de Vertaalster voegt er bij: „deze schetsen draag ik aan de onderwijzers op, die er naar streven hun lessen in natuurlijke historie aantrekkelijker, prettiger te maken".

William Long had ongetwijfeld prachtige gelegenheid tot waarnemen in de wildernis, en wij danken daaraan menig belangwekkend schetsje en mooie foto.

Maar die gebruik maakt van dat boek, zal moeten lezen met kennis en onderscheid. De bewering van den schrijver dat de dieren geen vrees kennen, tenzij voor dengene, die zij „door opvoeding der ouderen als vijanden hebben leeren kennen", dus geen instinctmatige vrees, mag wel betwijfeld worden op grond der feiten.

Het komt ons voor dat Long, evenals Brehm in zijn „Leven der Dieren", zich niet tevreden stelt met instinct bij de dieren, ontwikkelbaar binnen bepaalde grenzen, maar hij schijnt ook een verdediger te zijn van het dierenverstand. Hij spreekt van „bewuste

gedachte" bij het dier en zooals meer hartstochtelijke natuuronderzoekers overkomt, laat hij de verrassende ervaringen, die hij opdoet, wat al te groote invloed hebben op zijn gevolgtrekkingen.

A'DAM Dr. P.

Siderius (K.) Herbarium. Bussum. Sleeswijk.

Een goed Herbarium, met sierlijk uitgevoerden band, filtreer- en opzetpapieren, aanwijzingen voor de behandeling der planten, 40 ètiketten voor Familie- en 288 voor Soortnamen; dan nog één blad strooken voor het opplakken. Dat is de inventaris, die zijn geld waard is.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Corelli (Marie). Innocentia. Droomleven en werkelijkheid. 1915. Amsterd. L. J. Veen. 2 dln. (432).

Wij zullen maar eens vertellen wat er in staat. Armitage begon al heel aardig naam te maken, toen hij 't ongeluk had zich door een mooi meisje te laten overhalen, eenvoudig met haar op den dros te gaan. En toen hij merkte, dat het voor haar goeden naam noodig werd, bood hij aan haar te trouwen. Maar zij bedankte er feestelijk voor, want zij hoopte wel iets beters te kunnen krijgen. Het kind stond haar echter in den weg en Armitage bracht het daarom bij boer Jocelyn. Het was maar voor één dag, werd gezegd, maar de vader liet zich niet meer zien. Wel stuurde hij twaalf jaren lang geld aan den boer — toen las men in de kranten dat hij 't had afgelegd.

Jocelyn deelde Innocentia, toen zij twaalf jaren oud was, het geheim van haar geboorte mêe. En 't was hoog tijd, want juist den volgenden dag stierf de boer. Hij daalde ten grave met onvervuld verlangen. Want hij wenschte wel niets vuriger dan dat Innocentia zou trouwen met den eenigen zoon zijner zuster. Het meisje had er geen zin in, maar dweepte met een lang-dooden voorvader der Jocelyns, die eertijds met den hertog van Anjou uit Frankrijk naar Engeland was gekomen. De man leefde geruimen tijd, natuurlijk vanwege eene ongelukkige liefde, als een kluizenaar, schreef, dichtte en beitelde zijn eigen grafzerk. Later huwde hij met een eenvoudig meisje.

Innocentia, een heel dwaas dweepstertje, had zoo'n groote vereering voor dien dooden Amadis, dat ze zijn schrifturen ging bestudeeren en zoo langzamerhand verzeild raakte in de literatuur van het Elisabethaansche tijdvak.

Dat kwam haar goed te pas, nu zij in eigen onderhoud zou moeten voorzien. Want hare moeder, die met den een of anderen rijken lord was gehuwd, had haar wel willen helpen doch niet als dochter erkennen. En daar bedankte Innocentia voor; zij zou haar eigen weg wel vinden en werd dan ook beroemd.

Toen het zoover was gekomen werd de moeder ijdel op haar kind en deelde haar lord mee, dat de beroemde Innocentia hare dochter was. Deze was echter niets gesticht daarover, werd woedend, verweet haar dit bedrog en verklaarde haar te zullen verlaten. En de vrouw vond dat zoo verschrikkelijk, dat ze een te groote dosis „Veronal" nam en 's morgens dood was.

De lord werd zachtmoedig en wilde Innocentia het leven gemakkelijk maken. Maar zij wenschte dat niet, was te veel gehecht aan Amadis.

Men moet namelijk weten, dat het letterkundige meisje met haar vereering voor den begraven Amadis de Jocelyn, werkelijk een naamgenoot en familielid van dezen ridder had ontmoet. Hij was een jong artiest, die als spoedig het portret van Innocentia wilde schilderen en daarbij gelegenheid vond verliefd te doen. Zij werd „doodelijk van hem" en toen hij dat bemerkte, vond hij 't tijd zich terug te trekken. Dit schoot haar zoo naar 't hart, dat ze stierf van verdriet.

Amadis de Jocelyn voelde zich bizonder gestreeld door dit geval; de knaap steeg werkelijk in zijn eigen schatting bij de ervaring, dat hij zoo innig geliefd was. Daarbij was hij ook nog zoo fortuinlijk dat het portret zijner Innocentia, waarop aller aandacht gevestigd was door deze tragedie, hem nu beroemd maakte. Erg dankbaar was hij echter niet, want hij vertelde aan wie het weten wilde, dat zij een dwaas kind was, slachtoffer van hare inbeelding. Het was zijn schuld niet, als hij haar droomleven niet had kunnen begrijpen. Hij hield meer van de werkelijkheid. Een grof voelend, cynisch heertje.

De lord-weduwnaar ontmoet later ergens in Italië den heer Armitage. Deze leukerd, zeker om heelemaal vrij te zijn, had in de kranten zijn overlijden laten bekend maken, ofschoon hij springlevend was.

Hij verneemt het gebeurde met zijn vrouw en maakt het plan naar zijne dochter Innocentia te gaan. Toen hij aankwam, hoorde hij van haar overlijden.

Ik meen ergens gelezen te hebben, dat Marie Corelli in Innocentia een afschrikkend voorbeeld heeft willen teekenen, een slachtoffer des romantiek en sentimentaliteit.

Als dat waar is, had ze eerst wel eens mogen bedenken of ook haar boek de jonge meisjes niet het hoofd op hol zou kunnen brengen. Dat gevaar is zeker niet denkbeeldig. M. WALRE.

Hennessey (David). Vogelvrij. Succes-roman uit het woudloopersleven in Australië. 1915. Naar het Engelsch door W. J. A.

Roldanus Jr. Utrecht, W. de Haan (306). f 0,90. — Geb. f 1.25.

De schrijver van dezen roman heeft een prijs gewonnen van 4800 goede guldens van de bekende Londensche firma Hodder en Stoughton, en de lezers kunnen zelf wel eens nagaan of het verdiend is.

Zoo'n roman uit het woudloopersleven zit natuurlijk heel anders in elkaar dan een boudoir-verhaaltje. Als er liefde is tusschen een meisje en een jongen, wordt er maar heel weinig over gesproken en ze trouwen op het eind toch. De rest van de bladzijden wordt gevuld met krachtiger avonturen.

Jack Salathiel, de zoon van een rijken jood, is veroordeeld tot dwangarbeider, omdat hij zich in een oogenblik van opvliegendheid te buiten ging in gewelddadigheid. Het valt hem hard kettingwerker langs den weg te zijn; hij ontvlucht en wordt woudlooper, minder euphemistisch uitgedrukt: aanvoerder van een soort rooversbende. De dwaze wetten van Australë maakten het hem onmogelijk weer een behoorlijk burger te worden. Hij wil 't echter beproeven, onder een valschen naam wordt hij schoolmeester in een afgelegen streek, maar hij houdt het geen twee weken vol.

Dan beginnen zijn avonturen weer. Hij vecht als een leeuw, rijdt paard als een kozak, is edelmoedig als een klassieke Italiaansche struikroover. Ten slotte helpen goede vrienden hem uit het land en hij kan een beter leven beginnen, wat hij met hart en ziel ook wil. Daar is veel kans, dat hij zal slagen, want hij neemt flinke Betsy, een zijner oud-leerlingen, als vrouw mee.

WILLEM MERKELBEEK.

Ibañez (V. Blasco). Bloed en zand. 1815 Amsterdam, Holkema en Warendorff. (365) f 2.90 — geb. f 3.50.

Alle afvalligen haten het diepst, wij hebben er in ons land ook nog eenige voorbeelden van; ze bezwijken aan innerlijke bedorvenheid, en treden nu op in het andere kamp en spelen den schijnheilige en den geleerde. Maar de slachtoffers, die den schijnheilige kennen, durven niet te spreken, omdat hun eigen zwakheid aan het licht zou komen — en die de proeven hunner geleerdheid vroeger hebben moeten onderzoeken en oordeelden dat zij ongeschikt waren voor de studie, doen er ook maar wijselijk het zwijgen toe.

Van dit soort schijnt Ibañez te zijn, dien wij hier al meer signaleerden. Zijn ruwe, platte realistiek, zijn schuimbekkend anti-papisme, zijn gewild valsche voorstelling van Katholieke zaken wettigt dit vermoeden.

Soms staat er smakelijke onzin in het boek, hetgeen misschien wel de schuld van den vertaler kan zijn. Zoo lees ik op blz. 98 het volgende:

„De Hebrëer, die terug gekeerd was naar den geboortegrond zijner vaderen, verzamelde in een vertrek der school herinneringen

aan de Inquisitie met de wraakgierige nauwkeurigheid van een vluchteling, die been voor been het geraamte van zijn cipier opbouwt".

Ja, zulke opbouwende wraakzucht schijnt veel voor te komen; daar zijn altijd personen te vinden, die tegen een matige vergoeding, de geraamten van cipiers den vluchteling wel achterna willen sturen. — Voor de kachel! M. WALRE

Jonckbloet S. J. (G.). Refloruit Cor meum. Mijn hart is weer in bloei gegaan. Een bundeltje Gedichten. Boxtel, Wilh. van Eupen.

Het „Quis non fleret" heb ik in mijn exemplaar dadelijk doorgehaald; dat heeft geen zin. De uitdaging aan de epigonen van '80 vind ik nutteloos, omdat zij voorwaardelijk is en, volgens bekentenis van den dichter, de voorwaarde niet vervuld wordt.

Maar dit zijn opmerkingen, die met den eigenlijken inhoud van het boek niets te maken hebben. Ik zal moeten oordeelen over de verzen van den bundel.

Nu wil ik dadelijk erkennen, dat de vroegere verzen van P. Jonckbloet mij weldadiger hebben aangedaan dan deze. Over het algemeen zijn zij te mat en de taal, wat mij zeer verwondert van zulk een taalkenner, noch zuiver noch klankvol genoeg.

Ik moet echter eerlijk getuigen, dat ik mij niet vereenigen kan met verschillende kritieken, die nijdig reeds gonsden om dit opus. Maar....

In mijne herinnering komen de woorden van P. Molkenboer over mijne bijdrage in *Katholiek Nederland.*

„Bij Pater Gielen, die terecht gelooft, „dat wij te luid klagen over wat wij niet bezitten en integendeel te weinig waardeeren wat wij het onze noemen", mis ik persoonlijk een tweede figuur van beteekenis, maar dien de schrijver misschien uit collegiale bescheidenheid zijn verzekerde toekomst aanbeveelt, den Jesuiët Dr. Jac. van Ginneken". —

Nu moet ik belijden dat de reden der gewraakte weglating veel dringender was: het *Handboek* van P. van Ginneken was nog niet verschenen toen ik mijne kopie inzond. Doch ik zie in deze woorden een stillen wenk en zal daarom de „kollegiale bescheidenheid" thans beoefenen. Ik voel inderdaad, dat er iets voor te zeggen is. A. GIELEN S. J.

Stillgebauer (Edward). Inferno. Roman uit den wereldoorlog. Vertaald uit het Duitsch door Mevr. J. R. Wesselink—van Rossum. (1915) Amsterdam, L. J. Veen, (328).

Op den reclameband staat te lezen, dat deze vertaling is verschenen vóór de uitgave van het Duitsche origineel. En zoover wij weten is het oorspronkelijke werk ook nu nog niet gedrukt; wij mogen zelfs veilig voorspellen, dat het voorloopig wel in handschrift zal blijven.

Want dit boek dankt zijn groote merkwaardigheid aan het feit, dat een Duitscher zijn landgenooten ongezouten de waarheid zegt over dezen oorlog.

Een roman is het eigenlijk niet. De schrijver heeft eenige personen ten tooneele gevoerd, niet omdat zij noodig waren voor het verhaal, maar enkel en alleen om hem zijne meeningen voor het publiek te doen verkondigen.

Eerstens stelt Stilgebauer het voor alsof de krijg van Duitsche zijde reeds lang was voorbereid en gewild; hij zegt zijn woordje over het allesbehalve verkwikkelijke garnizoensleven en het luttel idealisme van den oorlogsman in vredestijd. Hij laat een Duitsche majoor woedend worden, omdat men in zijne tegenwoordigheid minachtend durft spreken van franc-tireurs en geeft hem de verklaring in den mond dat, als de vijand in Duitschland viel en daar mannen opstonden, die hun goed en hun eer zoo moedig verdedigden op eigen gelegenheid, men niet meer zou spreken van franc-tireurs, maar al heel gauw een roemvollen naam voor deze moedige mannen zou hebben gevonden.

Over de ijzeren krijgstucht, die de menschen tot werktuigen maakt, is hij niet goed te spreken, en zijn eerbied voor den Keizer lijkt in de verte op de brutaliteit van Max Harden. De eigenzinnigheid van den Keizer (de schrijver noemt hem „Hij" met een hoofdletter) stelt hij verantwoordelijk voor de ontzettende verliezen door de Germanen geleden bij hun pogingen om den overgang van den IJser te dwingen.

België bezingt hij als het land van kunst en wetenschap, van vrijheid en heldenmoed. En in felle kleuren en hartstochtelijke taal schildert hij de vlucht der „duizenden bij duizenden door de nauwelijks verlichte straten naar het station, duizenden op den heirweg, die naar Holland voert.... Door nacht en nevel, over de grenzen .... want de scharen van het „Gott sei bei uns" zijn achter u". —

En Holland bewondert hij, de Duitscher. Dat mag wel eens vermeld worden, nu de Belg Sarolea, die veilig in Engeland zit, ons land en ons volk zoo schandelijk heeft bejegend in zijn geschrijf en ook in Frankrijk voortdurend onvriendelijke stemmen opgaan tégen ons.

> Onvergetelijk, ontroerend beeld uit deze vreeselijke dagen en nachten, toen een onafzienbare menschenstroom zich naar Hollands grenzen bewoog en de tweelingzuster aan de tweelingzuster als met een heiligen eed van trouw en liefde de handen reikte....
>
> Onvergankelijke kroon onder al de kronen op het verheven hoofd der vrije Nederlanden".

Deze erkenning stemt ons vriendelijk en wij vinden niet den moed te verklaren, dat de schrijver soms beelden gebruikt (als de vertaalster ten minste niet de schuldige is), die er verschrikkelijk futuristisch uitzien.

Stilgebauer vindt blijkbaar geen enkele lichtzijde in den oorlog, en hij heeft wel gelijk. Voor hem is deze oorlog een Inferno, een hel van misdaad en gruwel, van uitzinnigheid, die

moed heet, een methodische bruutheid, welke herinnert aan het woord van den dichter:

Doch der Schrecklichste aller Schrecken
Ist der Mensch in Seinem Wahn.

A. GIELEN S. J.

Stratz (Rudolf) Zijn Engelsche Vrouw. 1915. Utrecht, A. W. Bruna. 2 dln. (397) f 3.50. geb. f 4.

't Is een boeiend boek van goed inzicht en eene strekking, die uit mijn verslag van den inhoud wel dadelijk duidelijk zal worden.

Helmut Merker, een jong Duitsch officier, bracht zijn verloftijd door in Engeland, en 't ongeluk wilde, dat men hem aanhield als spion: Zijne verwantschap met de Wildings van Rosemary-Hill was titel genoeg om hem weer op vrije voeten te stellen. Zijn mooie nichtje Edith, welke zich vooral verdienstelijk had gemaakt bij zijne redding, werd zijn vrouw.

En zij woonden in het Duitsche garnizoensplaatsje, leefden als voorname lieden, en Helmut, een beetje verwend door dat goede leventje, liep menig standje op van zijn kapitein.

De Engelsche Wilding was de zoon van een „heethoofd" die de annexatie van Frankfort niet kon verkroppen en uitweek naar Engeland: In Frankfort woonde ook een Wilding, de broer van Helmut's moeder, met welke zij allen omgang hadden afgebroken, omdat zij zoogenaamd beneden haar stand was gehuwd. Helmuts op grootheid en genot belust vrouwtje wist de relaties echter weer aan te knoopen. En op een goeden dag wist ze ook haar man te overreden er maar eens uit te breken en mee te gaan naar een partijtje in Frankfort, zonder verlof aan te vragen. Dat slippertje bleef niet verborgen, want in zijn afwezigheid werd Helmuts regiment opgeroepen en hij was er niet. Acht dagen kamerarrest!

Helmut, nijdig als een spin, wil zijn ontslag vragen, zijn overste echter weet hem te bewegen liever een jaar verlof aan te vragen en de poes eens uit den boom te kijken. De jonge officier krijgt allengs genoeg van dat echt-Engelsche dolce far niente en wil terug naar zijn dienst. Vrouwtje wil niet mee naar Duitschland en beweert, dat het in Engeland erg verouderd is, dat de vrouw aan haar man moet gehoorzamen. Hij gaat naar zijn soldaten, zij blijft met haar kind. Even nog komt zij over om hem terug te halen, maar als hij weigert gaat zij weer heen.

Daar komt echter een dreigend oorlogsgevaar voor Duitschland, en nu beseft Edith, dat zij aan de zijde van haar man moet staan. Ze vraagt echter nog even haar vader een landgoed in Duitschland voor Helmut te koopen. De goede man kan echter niet; een brankroet staat voor zijn brandkast en hij ziet zich genoodzaakt te gaan aankloppen bij den rijken neef in Frankfort Deze weigert en de ander krijgt een beroerte. Nu wil Edith wel terug naar haar man, doch deze ziet geen kans van zijn karig

inkomen vrouw en kind te onderhouden. Hij trekt daarom naar Engeland en krijgt daar een luttel loonend baantje.

Als zijn moeder sterft gaat Helmut naar Duitschland en ontmoet daar den rijken Wilding uit Frankfort, die hem belooft te steunen tot hij kapitein eerste klasse is. En hij zegt waarom hij dat doen wil. De Engelsche Wilding wilde hij niet helpen omdat hij een Engelschman was. Maar nu komt de tegenstelling, de càtegorische imperatief der gerechtigheid, die hem beveelt een ander bloedverwant te helpen omdat hij Duitscher wil blijven en er geen kans toe ziet. Hij wil niet dat Helmut in den grooten Angelsaksischen stampmolen zal raken en voor zijn vaderland verloren gaan.

Helmut aarzelt, maar Edith meent dat hij moet aannemen en wil zelve geheel „eene Duitsche" worden.

Iedereen kan dit boek lezen. M. WALRE.

Vergiluis Maro (Publius). De Aeneïs. Metrisch vertaald door P. W. Koning, 1915. Amsterd., P. N. van Kampen (331).

Wij zouden al heel ondankbaar zijn, indien wij aanmerkingen gingen maken op dit boek. Want de heer Koning, die erkent geen vakman te zijn, heeft toch eene zéér, zéér verdienstelijke vertaling aangeboden, waardoor den niet-latinisten het beste en voornaamste werk van Vergilius te genieten mogelijk wordt.

Als er nu maar velen zijn, die begrijpen dat liefde en belangstelling voor literatuur niet bestaat in een hongerig verslinden van al de romannetjes, die dag in dag uit op fabriekswijze worden gemonteerd evenals naaimachines en fietsen. Maar zij zullen het wel begrijpen en niet twijfelen, dat de beste literaire voortbrengselen moeten zijn de werken, die de eeuwen ongerept hebben gelaten ... en zij zullen lezen.

En wat geeft het dan of de bouw der Nederlandsche hexameters soms erg nieuw is, de vertolking hier en daar wat al te willekeurig? Het zijn betrekkelijk geringe fouten in een overigens goede vertaling.

Alleen loopt een enkele maal een al te strak nagevolgd woordje wat hinderlijk in de verzen en doet vreemd aan. Om een enkel voorbeeld te noemen van een geval, dat zich vrij dikwijls herhaalt:

.... Gij, omkrans U de slapen met banden,
Want ik ben voornemens den dienst te voltooien, dien ik voor
Pluto alreede begon en een eind aan mijn zorgen te maken.
'k Wil den mutsaard en 't beeld van den man in de vlammen verbranden."
Sprak en, bedrijvig als bestjes dat doen, haastte 't oudje haar schreden—.

Dat *sprak* voor „zoo sprak zij" is één Nederlandsch voor 't ééne Latijnsche woord van het orgineel, maar blijft een zeer gebrekkige uitdrukking.

Dit en dergelijke dingen zijn betrekkelijk kleinigheden. De geheele vertaling mag dankbaar aanvaard worden.

A. GIELEN S. J.

DUITSCH.

Dörfler (Peter). Der Weltkrieg im Schwäbischen Himmelreich. Kempten, Kösel.

Carl Busse roemt dit boek en hij verzekert de lezers: sie werden auch nicht enttäuscht werden; sie werden etwas herzlich Deutsches finden, das sättigt, wärmt und Mut macht.

Men behoeft niet bang te zijn, dat Dörfler ons voert te midden van het strijdgewoel en heldendaden dwingt te bewonderen, die wij, zoolang ons bloed niet gloeit en het verstand benevelt, toch slechts met tegenzin kunnen aanschouwen.

De physieke uitspattingen van den oorlog worden ons niet onder de oogen gebracht, wij hooren geen kanon en zien geen dooden ... wij zien alleen de rustige zekerheid, het vaste vertrouwen, den grootschen geest van opoffering bij de boeren van het kleine dorp. Dat is alles, maar dat is uitmuntend weergegeven.

Busse vergelijkt Dörfler (de schrijver ook van *Als Mutter noch lebte*) bij Roseyger,... ein Volksdichter, der Lachen und Weinen des Volkes teilt, der sein Gluck und seine Nöte mitfühlt, der in dem gleichen Glauben verankert ist und aus seiner Seele heraus reden kann.

Wij kunnen verzekeren dat Dörfler heel wat degelijker katholiek is dan Rosegger.

Hruschka (A). Ein ehrloser Feigling. Regensburg, Pustet. M. 1.

Eene verzameling van spannende novellen, die het Oostersch oorlogstooneel tot omgeving hebben. Voor iedereen.

Levin (Julius). Das Lächeln des Hernn von Golubice-Golubicki. Fischer, Berlin.

Alles in allem genommen ist es die alte Geschichte: Weiber, Duelle, Schulden; Schlieszlich Ungarwein, Mystik und heulendes Elend. Die Mischung is nicht recht erquicklich, aber echt; doch Julius Servin hält sie offenbar für origineller als sie ist. Niet goed!

Mielert (F.). Bunte Bilder. Regensburg, Pustet. M. 1.

Krijgsepisoden, door Mielert verzameld uit bladen en kranten. Wie er zin in heeft, behoeft zich niet te weerhouden.

ENGELSCH.

Belloc (Hilaire). Mr. Clutterbuck's Election. London Nelson 7 d.

Hilaire Belloc verstaat de kunst twee dingen tegelijk te doen. Prettig en luimig vertelt hij de ontwikkeling, het verloop en het mislukken van Mr. Clutterbuck's verkiezing tot lid van Engeland's wetgevend lichaam, maar tusschen de regels door loopt een andere geschiedenis, die H. Belloc veel meer ten harte gaat, de geschiedenis van het gedoe, geknoei en gekonkel der

finantieele, politieke en philanthopische Engelsche wereld, wier schittering dikwijls klatergoud, wier uiterlijk vertoon vaak heel anders is dan de werkelijkheid en waar men het niet beneden zich acht het nu en dan met waarheid en recht op een accoordje te gooien.

Mr. Clutterbuck is een eerzaam zakenman met een gemiddeld inkomen van 700 pond per jaar, te secuur om veel op 't spel te zetten en veel te voorzichtig om zich te wagen in de woelingen van beursspeculatie en toch ziet Mr. Clutterbuck zich binnen korten tijd den gelukkigen bezitter van 45.000 pond, niet omdat hij een finantieel genie is, maar — omdat men hem een millioen eieren heeft opgedrongen, die als voedsel moesten dienen voor de Britsche soldaten, die strijden tegen de Transvaalsche boeren.

De oorlog zou nog onafzienbaren tijd duren, had het Engelsche Parlement plechtig verzekerd — eenige dagen daarna werd de vrede geteekend. Grootmoedig neemt Britannia de ingeslagen eieren over à 1 shilling per stuk, na eerst een hoog-gesalarieerde commissie te hebben ingesteld van beproefde eieren-keurders, die ieder idividueel ei nauwkeurig moeten onderzoeken. Dat het Britsche bestuur niet zoo heel betrouwbaar en niet zoo heel zuinig is en dat gelukkige speculaties niet altijd een bewijs zijn van genialen aanleg voor beurszaken, dit zegt H. Belloc niet, maar kan men gemakkelijk lezen tusschen de regels.

Mr. Clutterbuck laat zich opnieuw bepraten en begaat een nieuwe dommigheid, en moeder Fortuin brengt hem nog meer geld. Een derde geldbelegging tot steun van Albion's „onbaatzuchtig" pogen om den armen Congolees, „onder Belgie's bestuur vertrapt", een menschwaardig bestaan te geven, werpt insgelijks rijke vruchten af.

Mr. Clutterbuck is nu een schatrijk man. Omdat hij rijk is wordt hij candidaat gesteld voor 't Britsche parlement. Mr. Clutterbuck weet niets van partijen of politiek; geen nood, een bekwaam secretaris weet genoeg voor twee. Toevallig heeft een werkgever „zich verstout" een weerspannig werkman te ontslaan; de Union, waartoe laatstgenoemde behoort, kan zulks natuurlijk niet toestaan; het roode vaan wordt ontrold; Mr. Clutterbuck geinspireerd door zijn secretaris, maakt bona fide de zaak der „verdrukte onschuld" tot de zijne en wordt met groote meerderheid gekozen. Een maand later wordt echter zijn verkiezing ongeldig verklaard, want het is uitgelekt dat zijn verkiezingsagent aan enkele kiezers een glas whisky had aangeboden, een corruptie, die Engelands onbesmeurd politiek leven in geenen deele kan dulden.

Mr. Clutterbuck trekt zich uit het publieke leven terug en omdat de fortuin hem eenige duizenden ponden heeft toegestopt en omdat er gevaar geweest was, dat hij de balie zou vertegenwoordigen in 's lands vergaderzalen met eenige speechen door zijn secretaris opgesteld, wordt de eerzame Mr. Clutterbuck

„volgens recht en billijkheid" gepromoveerd tot Sir Percy Clutterbuck.

Dit is de geschiedenis van den man, dien H. Belloc noemt Mr. Clutterbuck, maar die heel andere namen draagt dan „talentvolle" mannen, die goed, rust en leven veil hebben voor den bloei en groei van het smettelooze, onbaatzuchtige, weergalooze Albion! Een mooi en raak boek. L. P. P. FRANKE, S. J.

TIJDSCHRIFTEN

Maandblad voor het R. K. M. U. L. O. Uitgave van L. C. G. Malmberg, Nijmegen.

Het Maandblad verschijnt den 1sten van elken Maand. Zij die geen lid zijn van de R. K. Vereeniging voor M. U. L. O. kunnen zich bij de uitgever abonneeren tegen *f* 1.

Het Tijdschriftje is klein voorloopig, maar zal wel groeien. En wat Baron van Wijnbergen wenscht, zal ongetwijfeld het stille verlangen zijn van velen, dat vooral de Regeering wegneme de wettelijke belemmering, welke nog steeds het M. U. L. O. in den weg staat.

VOOR DE JEUGD

Andersen. (H. C.). Sprookjes. Vertaald door Mevr. E. Dopheide—Witte. Geïllustreerd door Jan Wiegman. 1515. (119).

De wereldberoemde sprookjes van den Deenschen dichter Andersen, die weinig beteekent in zijn andere werken maar door deze Märchen zich een onsterfelijken naam maakte, behoeven hier niet te worden geprezen. Laten wij alleen maar zeggen dat de vertaling heel vlot is en zoo natuurlijk, dat men niet aan eene vertaling denkt; dat de teekeningen van Wiegman uitstekend bij den tekst passen en de uitgave keurig verzorgd is.

MEVR. M. G. B.

Grimm. (Gebr.). Sprookjes. Vertaald door Mevr. E. Dopheide—Witte. Geïllustreerd door Jan Wiegman. 1915. H. Meulenhoff, Amsterdam. (124).

De oude sprookjes der Gebroeders Grimm, of beter gezegd de sprookjes, die deze geleerden voor vergetelheid wisten te bewaren, schijnen wel de liefde der uitgevers te hebben gewonnen.

De Wereld-Bibliotheek gaf reeds eene vertaling, en verleden

jaar werden ze *naverteld* door Mevr. Alb. Steenhoff—Smulders (uitgave: Paul Brand). Deze *navertelling* achten wij wel het meest geschikt voor onze kinderen, gelijk wij vroeger reeds opmerkten.

De nieuwe vertaling van Mevrouw Dopheide is echter keurig en de uitgave is heel mooi. MEVR. M. G. B.

Heyermans. (Ida). Vertellingen. Geïllustreerd door Jan Wiegman. 1915, Amsterdam, H. Meulenhoff. (130).

De vertellingen van Ida Heyermans zijn natuurlijk van een gansch andere orde als de sprookjes van Grimm en Andersen; zij behooren echter tot dezelfde bibliotheek voor kinderen, „ons schemeruurtje". Maar zij passen toch heel goed in deze serie en de schrijfster vertelt wel aardig en natuurlijk.

MEVR. M. G. B.

Jehu. (Felicie). Blind Zuske. 1915. Utrecht. H. W. Bruna. (286). f 2.40, geb. f 2.90.

Voor meisjes van 12—16 jaar een onderhoudend geschreven boek, Blind Zuske is het troetelkind van de heele familie behalve van Johan, die 't haar niet goed kon vergeven dat hij zijn Benjamin's plaatsje aan haar moest afstaan. Toen hij grooter werd veranderde hij echter goed in zijn oordeel.

Gelukkig voor „Blind Zuske", dat ze zoo'n erg verstandige Pa en een buitengewoon verstandige Juf had, want Maatje bedierf haar vreeselijk.

Toen Zuske 15 jaar was, herkreeg ze door een goedgeslaagde operatie het gebruik harer oogen. Heel aardig beschrijft Felicie dat langzaam zich ontwikkelen van het gezichtsvermogen.

Het boek is mooi uitgedost. MEVR. M. G. B.

Vernede. (R. E.). Een vroolijke vacantie. 1915. Utrecht, A. Bruna. (200). f 1.50, geb. f 1.90.

't Is wel een aardig jongensboek, maar juist in kinderboeken past eene vermaning aan de ouders niet! Zoo zegt de schrijver op blz. 44. „Pas als de wereldwijsheid van ouders en leermeesters met leelijke namen van ondeugden en streken bestempelen, komt het in hun jeugdig brein op, dat er iets slechts achter te zoeken was, dat eigenlijk pas slecht wordt door de gevolgen.

Overduidelijk is het niet —; natuurlijk is het volstrekt onpaedagogisch de kinderen wijs te maken, dat iets kwaad is wat het niet is, maar onpaedagogisch is het ook, ouders en leermeesters een standje te maken in een kinderboek. Ik hoop toch geen Nurks te lijken door deze kleine aanmerking?

MEVR. M. G. B.

Visscher. (G. J.). Sprekende Dieren. Geïllustreerd. 1915. Amsterd., Van Holkema & Warendorf. (172).

Heeft niets te maken met de beruchte „rekenende paarden", die

vrijgesteld zijn van krijgsdienst, gelijk ons kort geleden geruststellend werd medegedeeld.

Deze „sprekende dieren" zijn doodgewone olifanten, tijgers, ezels, snoeken, struisvogels e. a., die de schrijver heel geestig laat babbelen en vertellen van hun ondervindingen. 't Is dus een kinderboek, en wij vinden het heel aardig en leerzaam ook.

WILLEM MERKELBEEK.

KUNST

Janssen (Miek). Aan den Einder. Verzen met teekeningen door Jan Toorop. Uitgave van L. J. Veen, Amsterdam.

Lijk gouden bloemen op een lentewei, zóó de gulden siering en uitlijning op den smaragden band van dit boek, waarin een steenverstarring van kleurletters en verluchtsels ligt neergetrokken. Strak als de rimpelvoren en uitgevreten groeven van een verweerden kop, zóó de letters op het bruinig papier....

O, Waarom heb ik dezen bundel herlezen en herlezen!

Ik herinner mij, toen ik voor 't eerst de verzen prevelstamelde en mij wiegen liet op deungedein, dat er wierd uitgegoten over mij een klankenbalsem en dat ik tuurde door het blauwwazig voorhang der oneindigheidsgedachten. En dit heeft mij teleurstellingen gebracht: hoe vaker ik las, des te minder ik begreep, wat voor mij stond. Nu voel ik, dat er door dit boek heenhuivert een somberkille weemoed, omwiekt door droefduistere nachtschaduwen, en als er soms een blijder licht wil opjubelen, dat het slechts een schuwe bliksemvonk is.

In de vergeestelijking ben ik verdoold. Klank en rythme en gedachte voeren mij niet meer naar de abstractieve velden van het Albegrijpen. De kristallen klankstuivelingen der verzen stoffen langs mij henen als geurige poederwolken, als warreldans van sneeuwvlokken op zucht van den wind, maar nauwelijks doen zij mij aan en ontroeren mijn innerlijk niet meer, zoo min als de cerebraal gevonden klankzwijmelingen van Schönberg. De extatische visioenen zijn mij geworden als grillige mozaïeken, verstandelijk uitgezocht van kleur, en brokkelend van compositie, de legendarische droomen niet doordroomd maar doordacht. De klachten der eenzamen zijn zoo zwak, de jammerkreten der wanhopigen niet ontstellend door folterpijn, de pareltranen der ziel valsch, ik voel niet de schrijning der geslagen smartwonden, waaruit lekt purperbloed van doodsch en bleek verlangen en kwijnend zielsbegeeren. Verdwaasd ben ik geworden door den onstuimigen wirwar van bedwelmende eeuwigheidsgepeinzen. In de godsaanroeping wordt vernomen het rinkelend geluid van

werkelijksheidgeklingel met sombere bijtoning van zinnelijk wereldwee.... Niet geboren doch gemaakt.

Toorop's stijlteekeningen staan in volkomen los verband met de verzen, niet wat de voorstelling als zoodanig aangaat, doch wat betreft de idee-uitdrukking.

Aan den Einder een merkwaardig boek, waarin veel schoonheid schuilt. Miek Jansen een dichterlijk talent: Want luister naar dit dichtje, dat in dezen bundel is verdwaald:

SCHEMERLIEDJE.

'n Regendrupje doomeleint
met droomerig geluid
en op de bloemen dauwe-deint
z'n zilveren liedje uit...

'n Regendrupje tikketikt
langs 't groene bladgeruisch,
en 't moede bloempje zwijgend nikt
in schemer wind-gesuis.

H. V. D. EERENBEEMT.

Neerlands Volkslied. Geteekend en uitgegeven door G. Westermann in het oorlogsjaar 1915. Amsterd. H. J. Koersen, f2.50.

Kloeke figuren van Westermann alsof zij uit brons zijn gegoten; onder elk tafereel eene strofe van het „Wilhelmus" in Gotische karakters met roode, versierde aanvangsletter. De artist heeft hiermede een boekje geschapen, dat velen zullen willen bezitten om zijn schoonheid en voor Koersen's drukkunst is het een treffende aanbeveling.

VARIA

Iets nieuws over Frédéric Ozanam. *De Hofstad* (12 Juni 1915) vertelt een bizonderheidje uit het leven van Ozanam, en noemt hem, als student reeds „een veelbelovend prediker". En verder nog eens, zoodat aan een lapsus calami niet gedacht kan worden, wordt vermeld: „later kwam Ozanam, beroemd om zijn preeken, ook als gast bij den grooten Ampère en, nauwelijks twintig jaar oud, stierf hij".

Als men over 25 jaren zich nog eens op dezelfde manier zou vergissen, kan men het nageslacht mededeelen dat b.v. dominee Bronsveld een der gevaarlijkste Jezuïeten van Europa, of dat Marconi een der beroemdste suikerfabrikanten was van de twintigste eeuw.

F. Ozanam, de oprichter der Vincentius-Vereening, stierf niet op 20... maar op 40 jarigen leeftijd. Hij was doctor in de Rechten, doctor in de Letteren, professor in het Handelsrecht, professor der buitenlandsche Literatuur; hij was ook niet zoozeer „beroemd om zijn preeken", als wel om zijn *Etudes Germaniques — La Civilisation chrétienne chez les Francs — Les Poètés Franciscains en Italie au 13me Siècle* — zijn knappe studie over Dante en vertaling van diens Purgatorio enz.

Natuurlijk, vergissen is menschelijk zoolang de vergissing niet onmenschelijk wordt.

Couperus en de koe. Louis Couperus schrijft in *Het Vaderland* „over Groningen en mijzelven" (5 Juni) en vertelt daar wat hij zag met zijn dichteroogen: „De koeiebeesten lagen of graasden of wachtten de melkster. En allen, ik geloof allen, hadden een kalfje naast zich".

Van landbouwerlijk standpunt schijnt dat niet heel in den haak te zijn, en in *De Veenbode* werd dat Couperus aan 't verstand gebracht door het volgend ingezonden dichtstukje:

'N VRAOGE.

Zo'n dichter toch waor haol he 't heer?
Dicht aal wat is en... nog wat meer.
Ain vraoge is vast nait te bretaol
— Nee, vraogen is vrij, hait 't hier op Knaol —
Zo'n neimelk kou mit 't kaalf aan d'kaant,
(Ain zeldzaom ding bie ons in 't laand!),
Dei wacht op melkster, lees ik daor;
Wat déi daor mot is mie nait klaor:
Zogt 't kaalf of trekt de maaid aan 't jaor,
Of zoog de schriever... op doeme maor?

Knaol, 7 Juni 1915. G. Teis Pzn.

Slechte Lectuur in het Leger. Het verzoek om lectuur te zenden aan onze soldaten, heeft eenige gewetenloozen gelegenheid gegeven den mannen schandelijke pamfletjes te sturen met het doel hun geloof te bespotten en aan te vallen.

Voor ons liggen een viertal brochuren, welke verspreid worden in Tilburg, Baarle en omgeving — waarschijnlijk ook nog wel elders. Hier zijn de titels: *Heeft de mensch een ziel? Is de dood het einde?* door G. Rynders (Uitgave: de Roode Bibliotheek, Amsterdam). — *De zeven Doodzonden der Maatschappij*, door B. Rothmann vertaald door G. Rynders (Uitgave: P. Potbijl, Korte Breestraat O. 171, Middelburg). — *Zonder God*, populaire beschouwing van het Godsbestaan door G. Rynders (Uitgave: Fred. Hendrikstr. 36, Amsterdam). — *Van Heilsoldaat tot Anarchist.* door C. Berkhout (Uitgave: G. Rynders, Amsterdam.)

Deze pamfletjes zijn geschreven door over het paard getilde werklieden, half ontwikkelden, die hier en daar hebben saâmge-

gaard wat zij zelf ternauwernood verstaan, er een boekje van maken en het den eenvoudigen in handen trachten te spelen.

Dat hier botteriken aan 't werk zijn blijkt uit iedere bladzijde. Zoo spreken de heeren van „a prior*ie* en a posterior*ie*". Vragen of de orde en regelmaat der schepping „niet louter berust op suggestie en herhaling?"; meenen dat er geen God kan bestaan: „want wat te zeggen van die arme kikkertjes, ook schepselen van den „Alwijze", die ieder oogenblik het hagje inschieten bij die vernuftige inrichting van des ooievaars pooten en snavel?" Haeckel en Multatuli hebben gezag bij deze schrijvers.

De Anarchist-geworden heilsoldaat verklaart zeer ernstig, dat op zijn 9de of 10de jaar zijn geloof voor 't eerst geschokt werd, omdat hij voor een overleden buurman had gebeden en deze daardoor niet direct weer levend werd. Tot de hoofdzonden der maatschappij behoort ook het huwelijk; de schrijver wil natuurlijk vrije liefde. Jawel, zooals Multatuli, een der meest ongeneerde vuilikken in zijn leven, die in ons land bekend zijn, zooals alleen reeds blijkt uit het bekende boekje van Maria Anderson.

En toch valt het niet te ontkennen, dat deze praatjes van de achterste bank kwaad doen, als zij maar dikwijls en brutaal herhaald worden.

Maatschappij van Nederl. Letterkunde. Deze Vereeniging hield 9 Juni l. l. hare jaarvergadering. Een der leden deelt ons vol verontwaardiging mede, dat alle Katholieken, die waren voorgedragen voor het lidmaatschap, werden afgestemd. Zelfs een der grootste historici van onzen tijd, Ludwig Pastor, wiens roem over geheel de wereld ging, werd niet waardig gekeurd tot dezen kring te worden toegelaten.

Als het waar is, blameert de Maatschappij den Nederlandschen naam voor het Buitenland. Is het waar?

Weltkrieg und Literaturerneuerung. Volgens mededeeling van Der Gral schrijft P. Maurus Carnot in het Zwitsersch, Katholiek Weekblad Die Schildwache over dit onderwerp.

Hij gaat den invloed na van „die Schöne Literatur" heeft op het leven der menschen ten goede of ten kwade. Het kwade gevolg heeft de overhand gehad, omdat de volksbedervers het hardst hebben gewerkt. En wat deden de Katholieken? Bei der Ueberzahl und der Siegesbewuszten Frechheit der „Dichter", die mit dem Feldgeschrei: „Die Kunst is nur für die Kunst, sie kümmert sich nichts um Gott nnd Tempel, um Seele und Sitte!" voranstürmten, schien es ratsam zu sein, sich zu verbarrikadieren: bis der schreckliche Rummel vorüber wäre. Um das Masz des Elendes voll zu machen, musze man im sogenannten Literaturstreit der letzten zwei Jahrzehnte die Wahrnehmung machen: Katholische Literaten, die eine Wiedergeburt der schönen Literatur herbeizukritisieren schienen

machten den Kriegzug der Modernisten mit, wenigstens einige Stationen weit.

Verder beantwoordt hij de vraag:

Sollte wirklich der Krieg — er kann ja Gutes schaffen — auch die Literatur bekehren können? Gegen unser Herz müssen wir es bezweifelen. Drei Gründe zwingen uns dazu.

De eerste reden; herinnerend aan het woord van Eichendorf: es musz Religion her, soll die Literatur besser werden? zegt P. Maurus Carnot: Also nicht ein Weltkrieg bekehrt die Dichter und die Literatur; dazu braucht es die Religion, die mit tiefer Seele erfaszte und mit klaren Worten bekannte Religion.

De tweede reden, waarom hij twijfelt aan de bekeering der moderne Literatuur, liegt in den Köpfen Selber. Hij bedoelt: wij zijn te trotsch! Vooral als wij zegevierend uit dezen krijg te voorschijn treden, zullen wij dan deemoedig genoeg zijn om terug te keeren tot de waarheid?

De derde reden, waarom hij twijfelt, zijn de „Dichtergemeinden", dat wil zeggen: de aanhang, dien de dichters zich hebben weten te vormen. Frenssen b.v. ziet reeds 199.000 exemplaren geplaatst van Jörn Uhl en 150.000 van Hillegenlei. Inderdaad „gewaltige Gemeinden"!

En dan spreekt Maurus Carnot een hard en waar woord, dat de groote oplagen verklaart van zoo vele minder dan middelmatige boeken, bv. van een *Götz Krafft.*: Viele Bücher verdanken ihren Erfolg dem Umstand, dasz die Mittelmäszigkeit der Ideen des Verfassers mit der Mittelmäszigkeit der Ideen des Publikums übereinstimmt.

Andoux Marguerite. *Marie Claire*, met een voorwoord van Octave Mirbeau, naar de dertigste Fransche uitgave door Annie de Graaff, Utrecht, H. Honig, 1911. Dit boek werd mij door iemand, die belang stelt in de Fransche letteren, toegezonden met het verzoek er mijn meening over te zeggen in Boekenschouw.

Het had een pracht-boek kunnen zijn. Marguerite Andoux is een arm, ziekelijk naaistertje, dat met een echt schrijverstalent begaafd, eenvoudig en ongekunsteld haar levenservaring en vooral haar indrukken weergeeft. *Marie Claire* is, zooals de schrijfster zelve, een verschoppelinge der maatschappij. Men heeft medelijden met dat arme kind, vooral als het na veel wederwaardigheden den trein naar Parijs neemt, om in de groote wereldstad wellicht het bederf te gemoet te snellen. Bij dit vertrek eindigt het boek; 't is alsof de schrijfster huivert den ongelukkigen levensweg van dit ongelukkige kind verder te vervolgen.

Het eerste gedeelte van Marie Claire's levensverhaal omvat haar verblijf in het weeshuis. Wat hier beschreven wordt, is een aaneen-

schakeling van pure verzinsels. 't Is 't werk van een ziekelijke verbeelding, die ofwel de zaken niet ziet of ze schromelijk overdrijft. Alles wordt in bedekte termen uitgedrukt; — immers, 't is een jong meisje, dat haar kinderjaren verhaalt; — maar die dekmantel is kwalijk in staat de vunzigheidjes te omsluieren, welke in het weeshuis plaats grijpen. 't Moge erg pikant zijn, op de zusters, die zielen van opoffering, zulk een smaad te werpen. 't Is echter verzonnen, onwaar, ondenkbaar, en daarom geen fijne smaak, geen kunst, geen echte schoonheid.

Hoe jammer! Had de schrijfster zich maar vrij gemaakt van wat „mode" heet, haar boek zou zoo natuurlijk en zoo mooi zijn geweest.

Katwijk a/d. Rijn. J. VAN RIJCKEVORSEL, S.J.

IN EIGEN KRING

WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Vraag. Wat is verkeerd in deze verzen van Edward Koster.
De maan zit op haar verren wolkentroon
En rijdt boven de aarde in schijnsel schoon.

Antwoorden:

Mij dunkt dat de twee beelden tegen elkaar botsen. Men kan de maan op een wolkentroon laten zitten en haar ook boven de aarde laten rijden, maar als zij beide dingen terzelfder tijd moet doen, krijgen wij de vreemde voorstelling, dat de maan rondrijdt op een troon.

Amsterd. W. DE HAAS.

Zooals Kloos zei: daar is niets in een zuil dat mij aan zingen denken doet — zou ik hier misschien ook mogen zeggen: daar is niets in de wolken, dat mij aan een troon herinnert. Ik kan natuurlijk wel schrijven b.v.: de maan troont boven de wolken, maar dit werkwoord herinnert niet aan een troon. J. FR.

Ik vind de heele beeldspraak gedwongen. Om de maan te zien *zitten* moet men een mythologische verbeelding hebben. Om van de wolken een troon te maken, moet men een sterke verbeelding bezitten, en om die zittende maan op een troon te zien rijden moet men een valsche verbeelding hebben. W.

De voornaamste fout: het rijden op een troon ligt voor de hand, maar dat „schijnsel schoon" kan ik ook moeielijk te recht brengen. Hoort het bij aarde of bij maan, en heeft het betrekking op het maanlicht, waarvan de hemel vol is of onmiddellijk op de maan zelf. G. v. L.

De maan *zit* op haar *verren* troon. Ik zou willen zeggen: dat kan niet!

Een paar soortgelijke zinnen doen misschien 't verkeerde beter uitkomen bijv.: Hij slaapt in een ver bed — of — De vogel broedt op een ver ei. Zoo zou ik het pleonasme noemen, als ik zei, dat ik op een dichtbije stoel zit.

Dan volgt nog, dat de maan rijdt *boven* de aarde; deze mededeeling zal wel voor ieder overbodig zijn, als er pas gezegd is, dat de maan zit op den *wolken*troon.

Ten slotte zou men nog kunnen vragen of een koning op zijn troon gaat zitten om te rijden; en ook op de maan rijdt in schijnsel schoon; of is de aarde in (maan)schijnsel schoon?

Losser. M. B. PAANAKKER.

Vraag voor het volgend nummer: Ik heb zoo pas deze lofspraak gelezen:

„Wanneer Querido komt met zijn:

> Ik hoorde al van ver het blinkende
> beslag van zijne speer, gerammeld tegen
> 't scheen-harnas in drift

dan huivert 't ons, of wij Homerus lezen..."

Wij vragen echter wat er fout is in deze voorstelling van Querido?

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

N. V. B. te A. *Het Patroonsblad* verschijnt bij Teulings te 's Bosch. Verschijnt tweemaal per maand; prijs f 2.50 per jaar.

W. N. te R. Wij zullen uw artikel lezen en u dan bescheid geven. Zoo op 't eerste gezicht lijkt het ons erg lang. Het laten verschijnen in vervolgen heeft zijn ongerief.

TH. B. te A. Ja, de Rozenkrans is van Barchay (the Rosary). 't Boek is goed en ook wel aardig. — We sloten verleden jaar een poosje den Eigen Kring, omdat wij meenden dat de belangstelling zou zijn verdwenen bij de dreigende gebeurtenissen.

FR. H. te M. Neen zoo'n boek bestaat in 't Hollandsch niet en kan ook moeilijk bestaan, na één jaar zou het weer veranderd zijn. Bovendien wordt het vervangen door onze Jaarlijksche inhoudslijsten.

W. v. L. te I. U bedoelt naar alle waarschijnlijkheid *Overzicht der Engelsche letterkunde* door J. Wismans; 't werd uitgegeven bij Paul Brand te Bussum in 1913 en kost ongeb. f 0.90.

CHR. J. te Z. *Nella* van Martial Moulin en *Les amours de Jacques* van Hector Malot zijn geen gezonde lectuur; integendeel.

J. v. A. Zw. *Das Liebesnest* van Eduard Stilgebauer is geen goed boek, niet omdat het den lezers een relaas geeft van bedrog en misdaad, want daarom is een boek nog niet slecht; maar wijl de schrijver de tooneelen van ziekelijken wellust en razende hartstochtelijkheid beschrijft zonder eenig respect voor zijn lezers. Het deftige bandje, waarmede dit boek werd versierd, is heel weinig in overeenstemming met den inhoud. Wij hebben niet gehoord dat er een Nederlandsche vertaling van verscheen en hopen ook dat die niet zal komen.

BR. R. te O. Ik heb den Engelschen tekst nog niet kunnen vergelijken. Ik vermoed echter dat „The Pillar of The Cloud'' eene vertaling is van het testamentische: in columna nubis, en dan is de beteekenis duidelijk. Ik zal mij vergewissen en u schriftelijk antwoorden.

GR. J. te SCH. Onmogelijk voor het afdrukken nog een oordeel te krijgen over *Goudland;* wij zullen u schrijven.

L. te A. Wij moeten eerst zorgvuldig den Engelschen tekst vergelijken, dan krijgt u bescheid. Wij zullen jaar van uitgave ook zoeken.

W. M. te H. *Ames d'aujourd'hui* van Vincent is wel een der meest belangrijke boeken in den laatsten tijd verschenen.

H. E. te R. Daar zullen over dit onderwerp wel heel wat boeken in omloop zijn. Wij noemen het bekende van den Leidschen Hortulanus E. Witte: *Kamerplanten.* Handboek tot het kweeken van planten in de kamer. Uitg. Sythoff te Leiden. Prijs onbekend.

W. te R. Waarom uw vollen naam niet gegeven? Wij kunnen in deze rubriek toch geen oordeel geven over die lijst van ruim 300 boeken. Geef adres en wij zullen u antwoorden.

L. te N. *De Nood der Bariseele's* van Sabbe hebben wij besproken in Boekenschouw 1912/13 blz. 190. Als u Boekenschouw met Inhoud had laten binden zoudt u het terstond hebben gevonden.

W. L. te R. Allons donc! U weet toch wel beter. Stuur het artikel en wij zullen u heel eerlijk ons gevoelen zeggen, hoe het ook moge zijn.

Wij ontvangen even voor het afdrukken nog deze vragen:
1. Hoe moet men oordeelen over de tiendeelige serie van *Romain Rolland: Jean Christophe?*

Antwoord: Wij hebben alleen gelezen *Jean Christophe* 4 deelen, dat bekroond werd. Wij achten het zeker geen lectuur voor iedereen. Lang niet. De vervolgen: *Jean Christophe à Paris* (3 dln.) en *La Fin du Voyage* (3 dln.) hebben wij niet gelezen.

2. Heeft Pater van Rijckevorsel hier reeds over geschreven in zijn interessante reeks: Van de Fransche Leestafel.

Antwoord: Neen! Wij zullen hem voorstellen het te doen.

3. Wat is er geworden van de kleinkinderen van Victor Hugo, Georges en Jeanne? De eerste is korten tijd alleen burgerlijk getrouwd geweest met Léon Daudet, toen gescheiden en hertrouwd met een zoon van prof. Charcot. Is zij nog met hem gehuwd?

Antwoord: Wij weten het niet. Als een van onze lezers de laatste vraag kan beantwoorden, zullen wij gaarne en dankbaar zijne mededeeling ontvangen.

GÖTZ KRAFFT

Als boek een prul. — Als mensch een nul.

Ik heb mij vergist en wil het schaamtevol bekennen.

Toen ik de Nederlandsche vertaling van Stilgebauer's *Götz Krafft; Die Geschichte einer Jugend*, voor de ramen van bijna alle boekwinkels zag liggen, dacht ik: dat zal er niet ingaan! Ik wilde daarmee allerminst voorspellen, dat het niet gekocht zou worden, want met de noodige reklame en aanbevelingen kan elk boek aan den man worden gebracht; maar ik vermoedde dat onder de meer ontwikkelden wel niemand zou wezen, die het ding mooi of belangwekkend kon vinden.

Daarin heb ik mij vergist. En ik zeg het nu den kritiker, die een tiental jaren het oorspronkelijke boek beoordeelde, zonder aarzelen na: „men staat wel verbaasd, als men de namen ziet van hen die voor zoo'n werk nog een goed woord over hebben". (*Onze Eeuw*, 1906, II, 157). Evenals George Ohnet en later Marie Corelli met hun bepaald minderwaardige boeken ook het Nederlandsche publiek wisten te winnen, zoo blijkt dit Stilgebauer met zijn *Götz Krafft* ook klaar te spelen. En met denzelfden schrijver van *Onze Eeuw* ben ik het roerend eens: „aan den opgang van zulk een boek meet men de vulgariteit van den heerschenden smaak" —.

Want waarom trekt zoo'n boek? De schrijver weet.....

> wat zijn lezers begeeren. Milieu-teekening, verscheiden en modern, daarbij een proefje van de questies van den dag. Zoo is dit boek verbazend druk: Frankfort, Lausanne, Berlijn, München, Marburg. Meent gij dat een studententijd (want dit is de inhoud der 4 deelen) niet veel kleurigs, althans gevarieerds kan opleveren, alleen „Kneipen" en collegezalen? O, mensch..... de jonge man ziet en hoort zooveel, komt tweemaal voor 't gerecht, is in misdaden gemengd (al is hij niet medeplichtig), dient zijn jaar in de kazerne te München. — „Die Geschichte einer Jugend": zal het een zielsgeschiedenis wezen? Daarvan is niets te bespeuren. De talentvolle jonge man rolt door allerlei heen, ook door modder, en komt jong op een professoralen zetel terecht. De „Träume seiner Jugend", waarvan het motto uit Schiller spreekt? Nu, dat zijn voor een deel erg morsige droomen geweest, en achting er voor is wat veel gevergd. En de vele, vele figuren die in het boek voorkomen zijn alle even conventioneel: de aristokratische schavuit, de Berlijnsche Dirne, de edele vrijdenkers, het „Strebertum" in de professorenwereld; alles dagewesen. De Duitschers hebben een goed woord om dergelijke producten te karakteriseeren: Schund". (*Onze Eeuw*, l.c.) —.

Zeer zeker, het boek behoort tot de „Schundliteratur" — het is niets meer of minder dan een prul.

Maar de mensch, die *Götz Krafft* heet, is een nul. En het

blijft mij eenvoudig een raadsel, hoe men een enkel oogenblik kan dweepen met dezen volmaakt zielloozen, tamelijk aanstelle-rigen en hopeloos gelijkvloerschen kultuurdrager.

Met eigen fantasie kan men een aureool om het roemlooze hoofd van dezen man weven, maar het is voldoende hem juist te zien als Stilgebauer hem ons voorstelt, om met het kereltje een grenzeloos medelijden te voelen, dat niet geheel vrij is van afkeer.

Götz is de zoon van een dominee, en wordt bestemd voor het vaderlijk ambt, ofschoon men in zake opvoedkunde blind moet zijn als de oude heer Krafft, om niet in te zien dat de jongen er heelemaal niet toe deugt. Deze vader, hoe edelaardig hij misschien moge zijn in de diepste diepten van zijn gemoed, is voor zijn vaderlijke taak even ongeschikt als een felle ijzervreter voor kindermeisje. Heeft de zoon strijd en moeielijkheid en waagt hij vertrouwvol eenige vragen, waarop hij een antwoord hoopt te krijgen, dan gooit de dominee geregeld zijn wijnglas om, uit zenuwachtige overspanning en ongeduld; de zachtzinnige moeder begint telkens te schreien. Komt de gymnasiast een keer wat laat thuis, dan wordt hij, volgens het stelsel van den Ouden Frits, onbarmhartig afgeranseld. Beproeft hij verzen te maken, wat op zoo jeugdigen leeftijd toch vrij onschuldig is, dan wordt hij uitgelachen en van den vroegen ochtend tot den laten avond herinnert men hem aan de toekomst: hij moet iets worden. Als Götz naar Lausanne vertrekt en bij het afscheid zijne aandoening niet kan bedwingen, ontdooit de bevroren vader nauwelijks een oogenblik en alles wat hij te zeggen heeft is: „schrijf spoedig en wees zuinig met je geld".

De directeur van het Gymnasium, de heer Holder, is een man met schijnbaar gouden idealen; doch wrijft men hem wat steviger op den toetssteen, dan blijkt zijn goud gewoon koper. Men behoeft maar heel in het begin van het boek, de redevoering te lezen, waarmee hij afscheid neemt van zijn hoogste klasse; 't zijn woorden, woorden en nog eens woorden. Soms klinkt het wel aardig, maar er zit in zijn levenswijsheid en levensbeschouwing geen ziel; vooral echter ligt er geen fundament onder. Het verrast dan ook heelemaal niet, als wij in den loop van dezen roman ongeveer heel het klasje jongelui hun leven reddeloos zien stuk maken.

De vrienden van Götz, in zijn jongste jaren, zijn erbarmelijke

kwajongens, van wie het vers van Goethe een korte maar rake karakteristiek geeft:

In groszen Städten lernen früh
Die jungsten Knaben was;
Denn manche Bücher lesen sie
Und hören dies und das
Vom Lieben und vom Küssen;
Sie brauchten's nicht zu wissen,
Und mancher ist im zwölften Jahr
Fast klüger als sein Vater war,
Da er die Mutter nahm.

Men zal toegeven dat een knaap, die zoo weinig steun heeft aan de menschen zijner omgeving, een flinke ruggegraat moet hebben om toch recht omhoog te blijven groeien. Maar ongelukkiglijk heeft hij dat niet. Mogen wij Stilgebauer vertrouwen, dan is Götz al vroeg een vrij verwaand jongetje, die, als anderen nog genot hebben in een zonnigen vacantiedag en hun meest ingewikkeld levensraadsel is, hoe b.v. een slagersjongen met los stuur door de menigte fietst, grübelt over zware problemen; een wijsgeer in den dop.

Zijn aanleg is warm-hartstochtelijk en op vijftienjarigen leeftijd viert hij reeds zijn amouretjes. Voor hij thema's zonder fouten kan maken, heeft hij reeds een heele theorie opgebouwd over het goed recht der zinnelijke liefde. Nauwelijks negentien, wetend ongeveer hoe een acumulator in elkaar zit, staat de wetenschap zijn geloof al in den weg.

Zoo gaat deze jongeling als een invalide en zonder uitrusting het vrije studentenleven in.

In Lausanne vinden we hem terug, bezig zich te ontwikkelen. Hij leest Darwin, Haeckel, geregeld Zola (!!). Hij verlieft al dadelijk op een bessen-plukkend meisje, dat later bijna zijn ongeluk zal worden. En alles saâmgenomen doet hij heel gewichtig, buitengewoon onvoorzichtig en erger.

Waarom wil men in hem dan een soort ideaal-mensch zien?

Omdat hij vriendelijk is tegen den Jood Löwenfeld en geen rassenhaat kent? Op zijn minst kan men toch wel verwachten van een fatsoenlijk mensch, dat hij een ander *niet veracht* om zijn ras of zijn geloof. Beter ware het geweest als Götz den Israëliet had teruggehouden van zelfmoord in een zoogenaamd duel.

Omdat hij 't grootdoen van de „Teutonenclub", eene ver-

eeniging van pochende en pokelende studenten, niet goedkeurt? Hij heeft gelijk, maar doet zelf niet beter.

Omdat hij een hekel heeft aan het „rest ex", het onbedaarlijke drinken? — Hij heeft gelijk, maar doet zelf veel erger.

Omdat hij als negentienjarige de stof levert voor een geweldig artikel in een socialistische krant over „het recht van de ongehuwde moeder"? — Hij is echter meer dan eens doende om het aantal van deze ongelukkige vrouwen te vermeerderen.

Omdat hij op 't punt toe te geven aan brute verleiding, tegen het meisje zegt: „Ik zou je ongelukkig maken en je nageslacht"? Dus: omdat hij geen enkele principieele reden vindt zich als een christelijk mensch te gedragen?

Later zien wij Götz in Berlijn. Van de theologische faculteit is hij afgezakt naar die der Letteren. Hij leeft een schandelijk leven met vrouwen van verdacht allooi en schaamt zich alleen als hij bedrogen wordt.

Straks is hij soldaat, zonder zich ooit aan tucht te kunnen gewennen. Daarna heeft hij het geluk zoo maar eventjes een handschrift te ontdekken, dat vele geleerden al jaren en jaren vergeefs zochten. Hij komt door zijn examen, ofschoon wij hem nooit hebben zien studeeren, en wordt spoedig (vanwege dat handschrift) een eerbaar professor. Trouwt natuurlijk met een fatsoenlijk meisje, wat hij allerminst verdient, en is dan volgens de opvatting van Stilgebauer een flink volwassen mensch.

In werkelijkheid is deze 26jarige professor nog dezelfde groene knaap, die hij was op het gymnasium — alleen dat hij nu door de zonden bespat is en een behoorlijk gehonoreerde betrekking heeft. Zijn levenswijsheid is niet toegenomen of verdiept zooals blijkt uit de laatste bladzijde der Nederlandsche vertaling. Stilgebauer echter vindt bevoegdheid den mislukten mensch „de Kroon des Levens", (zoo noemt hij het vierde boek) op het hoofd te drukken. Wij niet. Het boek is een prul, en de voorgestelde mensch een nul.

Een student, die zich laat fotografeeren in zijn zonden, is een ellendeling (Helaas, het komt voor) —, een student die tegen zijn wil wordt gekiekt te midden van zijn minderwaardig leven is een ongeluksvogel. Stilgebauer deed het en Götz overkwam het.

Zoo is *Götz Krafft* als boek een prul en als mensch een nul.

Amsterdam. A. Gielen, S. J.

CLARA VIEBIG.

Over het leven van Clara Viebig valt al heel weinig te zeggen. In het jaar 1860 te Trier geboren als dochter van een Oberregierungsrat, zooveel als opperstaatsraad, leefde zij hare kinderjaren in de door en door Roomsche moezelstad.

Toen zij negen jaren oud was, werd haar vader naar Düsseldorf verplaatst, waar Clara het land van den Beneden-Rijn leerde kennen, dat zij later in haar roman *die Wacht am Rhein* verdienstvol geteekend heeft. Haar vader stierf reeds vroeg. Door bloedverwanten werd zij op een landgoed in Posen opgevoed.

Om zich te bekwamen in muziek en zang vertrok zij naar Berlijn, waar zij met den boekhandelaar Cohn huwde. Sinds dien tijd heeft zij Duitschland's hoofdstad niet meer verlaten.

Eerst in het jaar 1894 verscheen haar eerste werk en sinds dien tijd gaat nauwelijks een jaar voorbij zonder dat een nieuwe roman van Viebig de ronde door Duitschland doet.

Trier, Düsseldorf, Posen en Berlijn zijn de plaatsen, waar Clara korter of langer heeft vertoefd; dezelfde steden en hare omgeving zijn ook de plaatsen, waar hare romans spelen. Hare dramatische dichtkunst kan hier buiten bespreking blijven, want die is, zelfs volgens het oordeel van haar warmste vereerders, totaal mislukt. Ik voor mij geloof, dat Clara Viebig zelve van haar gemis aan dramatisch talent overtuigd is, maar eenvoudig een gewoonte heeft gevolgd, die men in de nieuwste Duitsche litteratuur, helaas, te dikwijls aantreft. Het „sich im Drama versuchen" schijnt mode te worden. Otto Ernst, Dehmel, Ganghofer en anderen hebben hetzelfde gedaan, en met even treurig gevolg.

De eerste romans van Viebig spelen in het land, waar zij hare jongste kinderjaren heeft doorgebracht en dat voor haar steeds groote aantrekkelijkheid heeft behouden.

Wat jaren geleden met recht aan Auerbach, den schrijver der Schwarzwaldnovellen, verweten werd, namelijk dat hij de eenvoudige boeren uit het Schwarzwald heeft geteekend, zooals ze Goddank niet zijn, datzelfde verwijt raakt in nog hoogere mate Clara Viebig. Ook zij heeft wel treffend de Eifelstreek met haar eigenaardig schoon geschilderd. Runde Kuppen..... Steil führen die pfade hinan..... Die Ebereschen, die den Chausseerand säumen,

lassen weisze Mooszipfel im rauhen Regenwind flattern, ernste Maare ruhen schweigend im vulkanischen Bett, endlose Wälder schlagen die dunklen Wogen um einsame Dörfer, verlorne Heiden träumen im blendenden Sonnenglanz. Jungfräuliches Land noch, das im Dornröschenschlaf des erlösenden Kusses harrt — weltenfern, weltenweit das rührige Leben. Nur Kirchenglocken dröhnen durch die Stille und der herbe Eifelwind trägt diesen einzigen Klang hierhin und dorthin, überall hin".

Dat is mooi gezegd, maar de Eifelbewoners heeft zij niet begrepen. In haar Eifelromans, komen al de zwakheden harer naturalistische kunstopvatting duidelijk uit. Hoe eene vrouw, die zich zelve respecteert een zoo schunnig boek als *das Weiberdorf* heeft kunnen schrijven is mij een raadsel.

Om den lezer gelegenheid te geven zich een oordeel te vormen in hoeverre Clara Viebig de „begabteste Romandichterin" is, die Duitschland kent, zal het voldoende zijn een paar van haar meest geprezen boeken wat uitvoeriger te bespreken.

Elf jaren geleden verscheen van hare hand *Das schlafende Heer,* door „zunftigen Kritiker" als een werk van onovertroffen schoonheid geprezen.

In de „Ostmark" ligt de heuvel „Lysa Gora", waarin volgens de volkssage een groot leger van Polen slaapt, dat eens zal ontwaken om de gehate Duitschers uit het land te verdrijven. *Das schlafende Heer* is volgens Viebig's opvatting het Poolsche volk, dat tot nu toe alle kolonisatiepogingen doet mislukken. De Duitschers die in het land wonen, louter respectabele menschen worden allen ongelukkig. Baron van Doleschal, een Hakatist, verbittert door zijn goedgemeende maar onverstandige propaganda voor al wat Duitsch is, de Polen zóó zeer, dat hij geen gelukkig uur meer beleeft. Ten slotte wordt hij door een troep dronken Poolsche boeren op ergelijke wijze mishandeld. In zijn wanhoop verlaat hij vrouw en kinderen en schiet zich dood op den heuvel „Lysa Gora".

Een boer uit het Rijnland, die met zijne familie naar Polen is gekomen om fortuin te maken, moet na drie jaren van miskenning, vervolging en ellende nog armer heengaan dan hij gekomen is. Zijn zoon, die een Poolsche heeft getrouwd, wordt door zijne vrouw tot vertwijfeling gebracht en eindigt door zelfmoord.

De strijd tusschen de twee naties is zonder twijfel een rijke en dankbare stof voor een schrijver van talent. En aan talent ontbreekt het de schrijfster niet. De familie Bräuer, de trouwe dienstmaagd

Michalina, het kleine weeskind Marynka zijn voortreffelijk geteekend. Maar meer goeds valt van het boek niet te zeggen.

Vooreerst is er volslagen gemis aan eenheid; heel de roman is niets anders, als een aaneenschakeling van min of meer op zich zelf staande gebeurtenissen zonder innerlijk verband. Wel poogt de schrijfster alles zooveel mogelijk met de lotgevallen der familie Bräuer in verband te brengen, maar dat gelukt haar niet. De zucht tot matelooze overdrijving, die in al hare romans storend werkt, treft men ook hier. De steeds dronken Ciotka, de idiote proost, kortom alle Polen, lijden onder die overdrijving en zijn bijna allen walgelijke individuën.

In moreel opzicht is deze roman een slechte daad. Er komen zooveel liederlijke scènes in voor, zooveel beschrijvingen, die de eerbaarheid kwetsen, dat het boek de hoogste afkeuring verdient en de lezing aan iedereen ten sterkste moet ontraden worden.

Dat Viebig ook hier weer blijk geeft, niet het minste begrip te hebben van Katholiek leven en Katholieke gebruiken kan niemand verrassen, die haar overige werken kent. Bedenkt men, dat zij én te Trier én te Düsseldorf én in Posen te midden van een Katholieke bevolking leefde, dan moet men wel besluiten, dat zij ziende blind is geweest. Eene figuur, als van kapelaan Górka, die dreigt de genademiddelen der H. Kerk te onthouden aan hen, die zelf in 't Duitsch bidden of hunne kinderen dit laten doen, behoort thuis in een of ander schimpblaadje van den „Evangelischen Bund".

Nauwelijks een jaar na dezen door en door naturalistischen roman, verscheen een ander boek van Clara Viebig, dat groot opzien verwekte en waaraan van den kant der „zunftigen Kritik" niet zoo'n warm onthaal ten deel viel, als gewoonlijk bij een nieuw werk van deze schrijfster het geval was. Men sprak van een mislukt probleem, van armoede aan diepe gedachten, van vage karakterteekening en wat al meer. Eenigen wilden ter wille der dichteres niet al te hard zijn in hun oordeel en zochten in het boek problemen, die er absoluut niet in te vinden zijn. Laat ik echter eerst den inhoud mededeelen van *Einer Mutter Sohn*.

Te Berlijn leeft koopman Schlieben met zijn overgevoelige vrouw Käthe. Zij zijn rijk, houden veel van elkaar, maar om volkomen gelukkig te zijn, ontbreekt hun een ding — ze hebben geen kinderen. Vooral de vrouw des huizes voelt dat gemis: „je höher die zahl ihrer Ehejahre desto nervöser wurde sie! Haar

vele reizen, om dat verdriet te verzetten, baat niet; het verlangen naar moeder te zijn neemt gestadig toe. In Zwitserland probeert zij boerenkinderen, die zij ontmoet, te schilderen, maar geen enkel portret gelukt, uiterlijk gelijken zij wel, maar geen kinderziel spreekt uit haar werk. Een kinderlooze kan geen kinderen schilderen, zegt haar man.

Bij gelegenheid van een bezoek te Spa vindt Käthe op een van haar wandelingen in 't open veld een kind van een paar maanden. Zij voelt een onweerstaanbaar verlangen, dat arme, in lompen gekleede schepseltje te bezitten. Na lange onderhandelingen met de, in bitterste armoede levende moeder, wordt haar het wicht tegen een hooge som afgestaan. Käthe is overgelukkig.

Het knaapje groeit op te midden van weelde en pracht in het huis zijner rijke pleegouders. Men houdt hem voor hun eigen kind. Het echtpaar Schlieben is eenige jaren, o zoo gelukkig, vooral Käthe, die dol is met den jongen. Deze ontwikkelt zich boven alle verwachting. Als hij op denzelfden dag, waarop hij zijn eerste broek heeft aangetrokken, 's middags met gescheurde kleeding naar huis komt, zegt de moeder lachend: „Zerreisze Hosen, mein Junge, sei du nur froh und stark".

Spoedig echter komt er een einde aan al dat geluk. Met bezorgdheid ziet Käthe de ontembare vrijheidsliefde van haar jongen, hoe hij bij voorkeur omgaat met de dienstboden en met personen van lageren stand, en zijn voorliefde voor alles wat Katholiek is. Alle pogingen om dat tegen te gaan hebben het tegenovergestelde gevolg en vervreemden hem van zijne pleegouders. Het kind voelt instinctmatig, dat het niet past in die rijke omgeving: „Lange, lange stand er ins Leere stierend. Und vor seinen starrenden Blicken erstand allemählich eine grosze, eine unermeszliche Weite, Kornfelder und Heide, rote blühende Heide, in der die Sonne versinkt, stille Wasser, an denen ein einsamser Vogel lockt, und über all dem feierlich schönes Glockengeläut. Da muszte er hin. Verlangend strekte er die Arme aus, seine verweinten Augen glänzten auf".

Op zekeren dag na een terechtwijzing van zijn vader, die wil dat hij zijn moeder, welke hij beleedigd heeft, om vergiffenis zal vragen, vlucht de knaap en moet door de politie worden teruggebracht. De tegenstand is nu gebroken, de jongen verzet zich niet meer, maar van liefde of eerbied voor zijne pleegouders is geen spoor meer te ontdekken. Op den dag zijner inzegening

ontvangt hij eenige inlichtingen over zijne herkomst. Ook deze hebben niet de uitwerking, welke men verwachtte. Alles is vergeefs. Men geeft hem meer vrijheid en de arme jongen wordt spoedig een slaaf zijner hartstochten, zooals te voorzien was. Dronkenschap en zedeloosheid ondermijnen geheel en al zijne gezondheid, vroeger reeds door een zware ziekte verzwakt. Käthe lijdt verschrikkelijk door het gedrag van haar ontaard kind, waarvoor zij alles heeft gedaan. Om genezing voor hem te zoeken, gaat zij met hem naar Italië; maar de hartkwaal is ongeneeslijk. Een plotselinge dood maakt een eind aan dat mislukte leven.

Schreiend staat Käthe bij het lijk van haar pleegkind. „Du hast ihn zum Menschen gemacht, aber er ist dadurch nicht glücklicher geworden" zegt Schlieben tot zijne vrouw.

Als we dit boek met de andere werken van Viebig vergelijken, dan valt niet te ontkennen, dat het in menig opzicht beter is, dan al wat zij schreef. Juist dát, wat aan een kliek van critici scherpe woorden van afkeuring in de pen heeft gegeven, is het, wat ons het beste lijkt. Dat Clara Viebig hier den naturalistischen weg heeft verlaten, is zonder twijfel aan het boek ten goede gekomen.

De roman is opgedragen aan haar zoon „Zu der Zeit, da er grosz sein wird" en dat is waarschijnlijk wel de reden waarom dit werk minder aanstootelijk is dan haar andere boeken.

Of wij het zonder voorbehoud kunnen aanprijzen? Neen, volstrekt niet.

Van eenig begrip van den invloed, dien het bovennatuurlijke op de opvoeding van den mensch moet hebben, is hier geen spoor te vinden.

Men zou het boek een waarschuwend voorbeeld kunnen noemen voor een opvoeding zonder godsdienst. Wat een armzalige opvatting van het leven! In heel het boek is nauwelijks een enkele verheffende gedachte te vinden, alles is laag bij den grond. Dat Viebig ook in dezen roman haar naturalisme niet geheel en al heeft kunnen verloochenen blijkt o. a. uit de beschrijving van de barensweeën eener kraamvrouw en de onzindelijke liedjes, die het Poolsche dienstmeisje zingt. Evenmin als in *das Schlafende Heer* toont zij ook hier eenig begrip van het Katholicisme te hebben. Met recht heeft men van haar gezegd: „Für Viebig ist die katholische Religion gleichbedeutend mit Weihrauchduft, Glockengeläute, Heiligenbildern".

En dat is nu „unsre erstklassige Romanschriftstellerin" of zooals het heet in eene hier te lande verschenen „Deutsche Literatur-

geschichte" voor Hollandsche scholen: „Deutschlands gröszte Romanschriftstellerin".

Ik meen deze bespreking van Clara Viebig niet beter te kunnen besluiten, dan met de woorden van den zeer zeker onpartijdigen schrijver der bekende: „Deutsche Literaturgeschichte des 19ten Jahrhunderts" Friedrich Kummer; woorden, die tevens als waarschuwing mogen dienen voor den lezer: „Die Darstellung von Klara Viebig ist ernst und stark. Sie hat eine gewisse Gediegenheit, einen kraftvollen energischen Stil in der Schilderung von Zuständen. Ihr handfester Naturalismus ist freilich nur im Zuständlichen, nicht in den Höhepunkten der Handlung lebenswahr. Ein Hang zu Effekten, zu grellen Theaterszenen, zu Uebertreibungen raubt ihren Lebensschilderungen die Tiefere Wahrheit. Sie dringt tapfer und klug in mancherlei Probleme der Zeit ein, doch weniger mit der groszen, heiligen Notwendigkeit der Künstlerin als mit der Routine einer Schriftstellerin, die weisz, was der Tag und der Markt verlangen".

Katwijk a/R. J. GIELEN, Leeraar M. O.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

De laatste *Revue des deux Mondes*, welke wij ontvingen is van 15 Juli. Contre-Amiral Degouy schrijft over *La distribution des forces navales*, een artikel dat wij met belangstelling lazen, totdat wij op eens werden teleurgesteld door de mededeeling: „les deux pages qui suivaient ont été supprimées par ordre". Raphaël Georges Lévy bespreekt den economischen toestand van Italië *(L'Italie économique)* en onwillekeurig vergelijken wij zijne studie met een opstel in het Duitsch-gezinde weekblad *De Toekomst* (24 Juli): *Italië's financiëele en economische toestand.*

Beide schrijvers komen natuurlijk tot tegengestelde bevindingen. Terwijl *De Toekomst* vreest, dat het land „door zijn deelname aan den oorlog in financiëel en economisch opzicht geheel ten gronde zal worden gericht", schrijft Lévy in zijne „Conclusion": „L'Italie est une des nations les plus fortes du monde moderne: grâce à la vigueur et à l'intelligence des individus qui la composent. Elle est une de celles dont l'autorité morale est la plus grande, grâce au respect du droit qu'elle a toujours professé". Deze laatste lofprijzing is wel wat al te kras zelfs voor een lezer, die blaakt van liefde voor de entente ... en omdat alles zoo buitengewoon is in land en volk, moet natuurlijk de economische toestand daarmêe in overeenstemming zijn of spoedig komen.

De *Stimmen der Zeit* (Aug.) opent R. v. Nostiz-Rieneck met een artikel over *Der Papst in Feindsgewalt.* De grondgedachte is sâam te vatten in deze woorden: in Zweier Feinde Gewalt sehen wir den Stellvertreter Christi. In der Gewalt des zeitgeschichtlichen und der des grundsätzlichen Gegners, in der Gewalt des italischen Staates und in der des französich-italienischen Freimaurertums.

Stanislaus v. Dunin-Borkowski heeft het over *Wahrheit und Krieg* en erkent al dadelijk, wat ook moeilijk te verbergen was, dat het geen goede bondgenooten zijn. Karakteristiek is zijn uiting over volkerenrecht: „Mehr als jedes andere Recht is das Völkerrecht auf gut gewillte Gegenseitigkeit aufgebaut. Sobald es einseitig wird, beginnt es an Lächerlichkeit zu kranken. Wie wenig dieses Völkerrecht in seinen Grundlagen und seinen Verpflichtungen festgelegt ist, fühlt man an den Schwankungen aller einschlägigen wissenschaftlichen Fragen in den Fachzeitschriften. Kein Mensch weisz jetzt, was dem Völkerrecht in den meisten praktischen Kriegsfällen widerspricht, was nicht.

Het grootste deel dezer aflevering beslaat P. Heinrich Pesch met zijn vervolg *Krieg und Wirtschaftsleben.*

Grabiele d'Annunzio, de Italiaansche dandy en dichter, heeft geen goede pers. Iedereen voelt dat deze man zich belachelijk heeft gemaakt, maar ook schuldig tegenover zijn eigen land. *Velhagen & Klasings Monatshefte* (Aug.) brengt „auch ein Kriegskapitel" onder het opschrift: *Der göttliche Gabriele.* Wij hebben in een vorig nummer al iets over hem geschreven en daar „er ging — wie er selber prahlerisch erzählt — durch die rasendsten Orgien der Verderbtheid und Unzucht", gevoelen wij weinig lust langer in zijn omgeving te vertoeven.

Met grooter belangstelling begonnen wij aan het opstel van Dr. W. Kienzl: *Der Künstler und die Welt.* Maar al ontmoetten wij menige gezonde opmerking, het viel toch tegen; en toen wij op het einde lazen: „komt es so weit, dasz allen Menschen die Kunst zum Herzensbedürfnisse geworden ist — und als echte Deutsche Idealisten dürfen wir an dieser schönen Möglichkeit nicht zweifeln — so wird die Kunst allein genügen, um das uns in die Wiege gelegte metaphysische Bedürfnis zu befriedigen", toen hebben wij gedacht, deze laatste kunstketterij is erger dan vele andere.

Wat prof. Gustav Roloff schrijft over *Belgien,* doet pijnlijk aan, alsof een overweldiger bezig is zijn slachtoffer te mishandelen. Het verraadt een volkomen gebrek aan fijn gevoel en goeden smaak. De Kongo is het ongeluk geweest van het kleine land, want „gewisz(!) wird der Dreiverband Belgien mit der Drohung, ihm den Kongostaat zu rauben, wenn es sich ihm micht anschliesze, geschreckt und zur Aufgabe seiner Neutralität gebracht haben(!!) Gelukkig staan onder dit artikel twee gedichtjes, het eene heet *Traum* en het ander *Tragödie* — de titels alleen zijn een krachtig antwoord op bovenstaand geschrift.

In *Die Bergstadt* maakt Paul Keller *Randglossen zur Zeit-*

geschichte. In alle Duitsche Kneipen, zegt hij, wordt nu geschimpt „auf die Deutsche Diplomatie" — „Die Deutschen Diplomaten, die was getaugt haben, kann 'n Invalide an den drei Fingern seiner Hand abzählen: Marschall, Kiderlen und allenfals noch Bülow. Damit ist aber Schlusz" —. En Paul Keller, die zich heeft voorgenomen „in vaterländischen Dingen immer (seine) Meinung glattweg zu zagen" bekent ruiterlijk: Ich schimpfe gern mit. Hij vindt echter voor de Duitsche diplomaten eene verontschuldiging: zij streden een vruchteloozen strijd tegen den afgod Baal, dit is Engeland, want Engeland zegt tot de volkren, die het voor zich wil dwingen te vechten: „ik, de almachtige heer van uw lot, kan het brood terughouden, dat u voeden moet, de steenkolen die u moeten verwarmen; ik kan uw fabrieken stil leggen, uwe schepen aanhouden en plunderen, uwe postzakken ledigen; ik kan u land geven of ontnemen volgens mijn welbehagen". Als de Duitschers nu maar eens een einde kunnen maken, meent Keller, aan deze almacht, dan zullen ook onze diplomaten „mit einem Mal „besser" sein".

Over de Italianen is hij ook niet te spreken. Komen die later weer om iets van ons los te krijgen, dan moeten wij hen voorbij gaan, gelijk een Italiaan den bedelaar voorbij gaat, dien hij niets geven wil. „No, benedetto" zegt hij en „dann schnappt der Angebettelte mit dem Zeigefinger an der Nasenspitze vorbei und spuckt gerade aus".

Krachtig protesteert Paul Keller tegen Boccaccio's „Decamerone" als „Lazarettgeschenk", en daarin heeft hij groot gelijk: „ich weisz, dasz das Werk auf alle Menschen, die nicht nach der Form, sondern lediglich nach dem Inhalt fragen, pornographisch wirken musz, das ist zu deutsch: als Schweinerei".

Vragen des Tijds (Aug.) Dr. Kernkamp schrijft nu over *Tweeërlei onzijdigheidsformule* n.l.: die der Zweedsche regeering erkennend de mogelijkheid dat 's lands belang kan eischen, niet langer onzijdig te blijven; die der Nederlandsche, welke zich alleen gedwongen zal achten door een vijandelijken aanval. In tegenstelling met dr. Kernkamp gelooven wij, dat de Nederlandsche Regeering nu ook juist niet alléén bedoelt „een vijandelijken aanval *met de wapenen*".

In *Onze Eeuw* (Aug.) begint W. T. C. van der Laak *De Oplossing van een raadsel in de Geschiedenis der Middeleeuwsche Letterkunde,* gevend een overzicht van Bédiers werk: Les Légendes épiques.

Mr. F. E. Posthumus Meyes beoordeelt *Een merkwaardig geschrift,* zooals hij het door ons besproken boekje noemt „Katholiek en Protestant" van de bekeerlinge Ida Dorper. Tegenover de schrijfster is Posthumus Meyes zeer waardeerend, tegenover de Katholieke Kerk is hij bitter en fel. Hij begint al met de verklaring, dat van de vele niet-Katholieken (zoogenaamde bekeerlingen) slechts heel weinigen uit overtuiging overgaan tot het Roomsch-Katholicisme. Een unicum bijna acht hij het geval

van Ida Dorper: „dat zoo iemand, en nog wel op grond van de kennis en studie van den Bijbel en krachtens de ziele-ervaringen daaraan ontleend, overgaat uit volle overtuiging tot de Roomsch-Katholieke Kerk, en van het geluk en den vrede die hem (haar) dit schenkt openlijk en met naam en toenaam getuigenis aflegt".

„...Dit kleine geschrift (van Ida Dorper, Red.) is zóó sympathiek; het is zoozéér, in de eenvoudige en onopgesmukte taal waarin het geschreven is, de gemoeds-uitstorting van een vrome en reine en geloovige ziel, dat wij het niet gaarne zouden ontwijden door een nuchtere polemiek..."

In de oogen van Posthumus Meyes is de Katholieke Kerk zooals zij thans is, al zeer leelijk. Voor „verreweg de meeste roomschen" is de biecht een middel om een onbewust-ondiepen zielevrede te verwerven — de Communie „een formaliteit" — het vasten „een louter uiterlijk, ledig begrip, een gewoonte die men gemakkelijk aanleert" — het bidden van den rozekrans „een plichtje dat men nakomt zonder er iets bij te denken". Over het priesterdom wil hij maar liefst niets zeggen.

Hij is van zijn kant overtuigd: „wij zullen mej. Dorper in de Hervormde Kerk niet terugzien; wie eenmaal zóó heeft gedacht en gestreden en haar uit volle overtuiging verlaten, verliet haar voor goed".

Maar de schrijver gelooft ook niet, dat zij zal volharden in de Katholieke Kerk en als deze inderdaad zou zijn, gelijk hij haar voorstelde, moet hij haar uittreden wel hopen en verlangen. Maar Mr. Posthumus Meyes heeft zich zoo deerlijk vergist, dat wij het hem gaarne mogelijk willen maken zijn oordeel te herzien. *Bij dezen stelt onze Redactie zich dan ook tot zijne beschikking, indien hij een juister inzicht wil hebben van wat hij nu zoo smadelijk verwerpt.*

In de *Studiën* (Aug.) vinden wij een beoordeeling van *Aan den Einder* door J. van Well S. J. Hij ontdekt groot talent in Miek Janssen, maar verdonkeremaant de vele en groote gebreken van haar eerste werk volstrekt niet. A. J. Wessels levert eene zeer interessante bijdrage over *De eerste Kruistocht en het Roelandslied.* Hij vindt een zeer nauw verband tusschen het ontstaan van het Roelandslied en den eersten Kruistocht. Hij volgt Joseph Bédier in zijne Légendes épiques, waarover ook W. T. C. Laak schrijft in *Onze Eeuw* (zie boven).

Wetenschappelijke Bladen (Aug.) verzamelt uit Buitenlandsche Tijdschriften een erg drukke beschouwing over *Oorlogsstemming* van Helene Bulle (uit Nord und Süd) een artikel over *Franz Grillparzer* van Dr. Günther Noth. Verder nog verschillende bijdragen, die betrekking hebben op den oorlog: *Levering van oorlogsmateriaal door de Vereenigde Staten — Bezoek van een Amerikaan aan Duitschland en Frankrijk — De Oorlog en de Duitsche Pers in de Vereenigde Staten enz.*

In *De Gids* slentert de roman van Johan de Meester op

sloffen voort. Ondanks den drukken verhaaltrant is het gebeuren niet veel en niet bijzonder interessant. C. J. Hasselman geeft een levensschets van *Pangeran Ario Hadiningrat*, een Javaansch pionier, die veel heeft gedaan voor de geestelijke opleiding van het Javaansche volk. Hij was regent van Demak. Vele brieven zijn van hem opgenomen, die blijken geven van een scherpen geest en een helderen kijk op de belangen der Indische bevolking. Wie zich terug denkt in de toestanden op Java omstreeks 30 jaar geleden, moet bewondering gevoelen voor den man, die toen zoo goed als alleen stond onder zijn tijdgenooten. R. C. Boer vraagt onze aandacht voor een fragment van een niet voleind drama van Ibsen *Olaf Lilje Krans*, hij gaat er de bronnen van na en vertelt van den loop van het stuk, waaraan echter de ontknooping ontbreekt. Het behoort tot de hoogliederen der liefde, die Ibsen's muze met extase heeft bezield. Een belangwekkenke wel wat droge studie geeft J. H. Deibel over *Zeeuwsch Vlaanderen, de Westerschelde en Nederland*, terwijl Dr. H. T. Colenbrander Mr. Groote, die tegen Legeruitbreiding schijnt te zijn, *Kleinhartigheid* verwijt.

In de *Nieuwe Gids* wordt het slotbedrijf gegeven van het treur spel *Antithese* door J. L. Walch, dat den strijd tusschen de geloovige vrouw en haar ongeloovigen socialistischen man teekent. Jammer dat de schrijver het geval heeft vertroebeld door er allerlei verliefdheden bij te brengen en dien dramatischen knoop op wat al te gemakkelijke, tevens meer en meer gebruikelijke manier, door te hakken, n.l. door den zelfmoord van den held. Er wordt als in de meeste hollandsche stukken te veel geredeneerd en te weinig gehandeld. Jac. van Looy geeft weer een van zijn fijn gepeuterde nieuwe bijlagen uit het weeshuis *Kwalen* als ondertitel. *Dr. Greebe en zijn boekske* worden weer grondig bestreden in een artikel van Dr. Aeg. Timmerman, wien door Willem Kloos zijn verdediging werd opgedragen. Het stuk wordt nog vervolgd. Hein Boeken bespreekt *Ada Gerlo* en noemt dit boek een reusachtigen brandstapel, waarop de schrijfster als een andere Dido, de herinneringen aan al wat haar eens lief was, te samen hoopte om er dan zelf op te stijgen ten aanschouwe van den volke en zich zelf en deze aan de verterende vlammen prijs te geven — dus een treurige beschuldiging tegen het te veel aan intellect bij de onafhankelijke vrouw.

PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Aengenent (J. D. J.). De Oorlog en Gods Voorzienigheid. Leiden, Futura. (48) f 0.30.

Een boekje, dat wij aanbevelen, zéér aanbevelen. Daar ont-

kiemen tijdens dezen oorlog zooveel ongezonde gedachten, óók in vrome gemoederen, (ja vooràl „gemoederen") dat deze brochure als een nuttig, misschien noodzakelijk correctief kan worden beschouwd.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Baudin (Pierre), (sénateur, ancien ministre). L'Argent de la France, in-18 (326) Bernard Grasset, Paris. fr. 3.50.

Dit boek werd mij al een paar maanden vóór den oorlog gezonden, maar zal nu door deskundigen met nog meer belangstelling worden gelezen dan toen. Ik bepaal mij tot een aankondiging en vermelding der drie hoofdafdeelingen: L'Argent de la France (1870—1914), La Probabilité d'une Crise économique, Du Contrôle des Dépenses publiques.

H. F. VAN MAARSEVEEN.

Japikse (Dr. N.). De Turksche Kwestie. Bruna's Historische bibliotheek. A. W. Bruna en Zoon, Utrecht (192).

De titel van dit vlot geschreven boek is zeker te eng. De Turksche kwestie kan niet behandeld worden zonder de politiek van alle andere Balkanstaten en voor een deel ook van de andere Europeesche mogendheden er bij te halen. Dit doet de schrijver dan ook en wel zóó, dat de titel gerust had kunnen zijn: De Balkankwestie. Niet gemakkelijk zal men zoo helder en zoo overzichtelijk en in zulk een beperkte ruimte den groei van den Balkan uiteengezet vinden. De schrijver had het Dardanellen-vraagstuk — zeker tot de Turksche kwestie behoorende — meer in den breede moeten bespreken.

Ook in verband met den tegenwoordigen oorlog zeer aan te bevelen.

Mr. C. PRINZEN.

Johannet. La Conversion d'un Catholique Germanophile. Lettre ouverte de M. Emile Prüm, chef du Parti Catholique, à M. Mathias Erzberger, députè au Rechstag, leader du Centre Catholique Allemand. Saisie et interdite en Allemagne. Traduction intégrale de la Lettre Ouverte. Poursuites judiciaires intentées à M. Prüm. Accusations nouvelles de M. Prüm. L'Évolution pangermaniste du Centre Catholique Allemand. 1915. Paris, Gabriel Beauchesne. (190) 2 frs.

Even voor het ter perse gaan van deze aflevering ontvangen wij dit boek, waarvan wij den volledigen titel afschrijven. De kwestie Prüm-Erzberger is onzen lezers natuurlijk bekend uit de dagbladen. Zij vinden in dit boek van Johannet waarschijnlijk, want wij hebben het slechts vluchtig kunnen inzien, een groote hoeveelheid materiaal, waarmede zij hun oordeel kunnen opbouwen.

R.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Prins Jz. (S.) (Leeraar in de Fransche taal te Amsterdam.) Nieuwe Fransche Spraakkunst voor Hollanders. Groningen, Noordhoff en Smit. f 2.25, geb. f 2.75.

Werkelijk een *nieuwe* spraakkunst, geschreven door een man, die wat weet, durft na te denken en uit te spreken, wat hij overwogen heeft.

Hier niet de gewrongen vorm, dien men ook in de beste spraakkunsten nog vaak aantreft, het keurslijf, waarin de taalverschijnselen moeten geperst worden, alsof de taal [er was om wille van de spraakkunst; niets van dat alles.

Gezond, frisch, helder is de inhoud.

Daar de plaatsruimte geene volledige bespreking toelaat, wil ik resumeeren, als volgt:

Ieder candidaat zoo voor L. als M. O., ieder studeerende, moet zich deze spraakkunst aanschaffen; die ze niet heeft mist eene der beste, misschien de beste, althans de nieuwste (in nieuwen zin) hier te lande verschenen.

H. F. VAN MAARSEVEEN

Lavergne (Julie). Petite série de lectures françaises destinée à la Jeunesse Catholique (3 verhalen). A'dam, E. v. d. Vecht. f 0.30.

Daar is een overvloed van Fransche schoolboekjes, maar van Katholieke Fransche boekjes niet. En toch geloof ik dat zij van belang zijn ook voor het later leven... zij leeren namelijk kennen en liefkrijgen de goede Katholieke auteurs, die door de neutralen over 't algemeen worden behandeld als bestonden zij niet. Ik hoop dan ook van harte, dat zij, die deze stukjes keurt en verzamelt en die zelf eene Fransche is, ons in hare vervolgboekjes steeds het beste zal blijven geven.

De kleine, sierlijke boekjes zullen dan ongetwijfeld vriendelijk en dankbaar ontvangen worden.

R.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bruggen (Carry van). Een Coquette Vrouw. 1915. Amsterd., P. v. Kampen (220 en 226) f 4.75 en f 5.25.

Deze coquette vrouw is een pathologisch geval. Geen man, geen schooljongen zelfs kan zij met rust laten.

Soms had zij neigingen iemand te vermoorden en riep dan om een mes.

De schandaaltjes van dit leven behoeven wij hier niet te herhalen. Volgens onze bescheiden meening behoort deze vrouw thuis in een Heilanstalt.

Borel vindt het boek onzedelijker dan vele anderen, die het dikker er op leggen.

Carry van Bruggen zelve heeft onlangs aan de Ridder bekend, dat zij zich meer denkster dan artiste acht.

Nu, over 't laatste zullen wij niet oordeelen; iedereen is tegenwoordig min of meer artist, gelijk iedereen in Engeland munitiemaker schijnt te zijn.

Maar wat het „denken" betreft van Carry van Bruggen, zouden wij niet gaarne ons gevoelen ronduit willen zeggen. Wij herinneren er aan, dat verleden jaar (meen ik) in *Onze Eeuw* van „gedachtentuig" werd gesproken.

Het boek is zonder eenig voorbehoud slecht te noemen.

M. WALRE.

Brusse (M. J.) Boefje. 13e druk. Geïllustreerd door H. Meijer. Rott., Brusse (184) m. 22 afb. in d. tekst. f 0.65 geb. f 1.

Wij behoeven deze keurig verzorgde uitgave maar aan te kondigen — een nieuwe voorstelling aan de lezers van „Boefje", dat iedereen wel kent, zou overdaad zijn. R.

Chapelle-Roobol (Suze la). Weeldedrang. Amsterdam, Holkema en Warendorf (227). f 4.90 geb. f 5.50.

Carla van Stavenvoorde wordt opgevoed boven haar stand —. Deftige school, deftig vriendinnetje en straks op kosten van den papa van dat vriendinnetje een deftig pensionaat. Hier mag al worden gezegd, dat die papa, de onsoliede heer de Bie, heel geen eervolle bedoelingen had met die bescherming.

Carla groeit op tot een volmaakte schoonheid, wordt gezelschapsdama bij een douairiére en trouwt straks met Maurits Bergervoort.

Deze jonge man is geen millionair, kan aan de hooge eischen van zijn vrouw niet voldoen en moet haar nu en dan wel iets weigeren. De Bie neemt de kans waar, overlaadt haar met geschenken en geeft haar 'n bankje van duizend.

Eindelijk staat Maurits door speculatie en verkwisting van zijn vrouw voor de ruïne. Carla gaat nu naar een bankier en..... verkoopt zich. Maurits heeft geen vermoeden van dezen afschuwelijken handel.

Een brief van de Raadt, die toevallig in handen valt van Maurits opent hem de oogen. Hij pleegt een aanslag op het leven van den bankier en verhuist naar de gevangenis.

Nu komt de oude, afgeleefde De Bie op het tooneel en zij geeft toe, ofschoon zij hem haat. Maar eindelijk wordt 't haar te

machtig; zij ontvlucht den weerzinwekkenden deugniet en ontmoet... Maurits. Deze was uit de gevangenis ontslagen en had een betrekking aan een bioscoop.

Ze bekent, hém alleen te hebben liefgehad, en al het andere slechts gedaan te hebben om aan haar zucht naar weelde en grootheid te kunnen voldoen.

Nu besluiten ze beiden maar in 't water te loopen.

Een gewoon mensch, met gewone zedelijkheidsbegrippen, zal zeggen dat 't een treurig paartje is in een vieze omgeving.

Maar de schrijfster weet er wel raad op en zal haar helden eventjes schoonwasschen in het water, waarin ze zich verdrinken. Zoo verklaart ze tenminste; „In algeheele overgave, in overtuigend weten dat hun wederzijdsche liefde in die laatste oogenblikken alles louterde en alles wat laag en slecht was geweest te niet deed, gingen zij den éénigen weg, dien zij konden gaan".

Wat 'n onzin! Het boek behoort tot de rubriek de zielbedervers. M WALRE.

Duncker (Dora). De Markiezin de Pompadour. 1915. Utrecht.

Wij ontmoeten hier de bekende historische figuren. Lodewijk XV, die de afgrijselijkheid zijner zonden niet eens met schoonen schijn omhulde als Lodewijk XIV. — Zijne maitresse de Pompadour (oorspronkelijk een eenvoudige burgeres Poisson), die zoo grooten invloed had op het politieke leven en de Jezuieten uit Frankrijk hielp verdrijven. — Richelieu, de groote staatsman, wien alle middelen goed waren. Men begrijpt het is geen stichtelijke lectuur, en door de noodelooze realistiek van Dora Duncker wordt het dat nog minder. M. WALRE.

Gerlo (Ada). Herinneringen van een onafhankelijke vrouw. Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur, Amsterdam, (334) f 1.90.

Wat ongelukkige stumpers zijn toch de moderne, onafhankelijke vrouwen, als zij werkelijk zoo voelen, zoo denken, zoo zijn als Ada Gerlo het van zich zelf met veel vertoon van oprechtheid vertelt.

De *Herinneringen*, waaruit zij deze zelfbekentenis heeft opgediept, worden hoe langer hoe treuriger, hoe verwarder, hoe onbegrijpelijker. Zij verlangt naar een gewoon huiselijk leven, naar de liefde en bescherming van een man, naar kinderen, naar een levensdoel, liever dan maar ploeteren in boeken en oude texten, schrijven en nog eens schrijven. Zij vindt met levensgeluk gekochten roem te duur betaald. Zij vreest — n.b. zij de doctor in de oude letteren — het schandmerk van oude vrijster op haar hoofd gedrukt. Zij benijdt elke onnoozele vrouw, die gewoon gelukkig kan zijn met man en kroost, die door een man bemind

en boven haar, de geleerde, wordt gesteld en aan den anderen kant voelt zij zich hoog verheven boven iedereen, droomt van gelijkgerechtigheid tusschen man en vrouw en ziet op hem neer als hij dezen eisch angstig opneemt. Zij wil als man behandeld worden en grient als eenvoudige meisjes meer in zijn smaak vallen. Zij peutert tot vervelens toe in eigen ziel, pluist elke gedachte, elke sensatie haarfijn uit, beredeneert elke illusie en jammert als deze, fijne vlinders gelijk, hun prachtige kleuren verliezen door al te hardhandig bevoelen.

Een vat van tegenstrijdigheden is het moderne, geleerde meisje geworden. Zij wil trouwen en zij wil niet. Soms doet zij in haar besluiteloosheid denken aan het „boerinnetje" uit van Meurs' meesterstukje „de Kwartel", maar helaas! er is geen verstandige pastoor bij de hand om haar goeden raad te geven door het kwartel-liedje „Pak Lewie"!

Trouwens Ada is te onafhankelijk om van iemand raad te vragen, nog minder aan te nemen. Zij vecht het met zich zelf uit en door haar eindelooze zelfbespiegelingen ziet zij het doodgewone feit over het hoofd, dat zij eigenlijk niets is dan een egoist, ijdel, rouwlustig, verwend meisje, dat leiding van een flinken man noodig heeft. Was Joost iets sterker geweest, had hij meer durf gehad, dan zou zij misschien in hem haar portuur hebben gevonden, maar begrijpelijkerwijze zag hij er tegen op met zulk een hoog geleerde dame het huwelijk in te gaan.

Misschien is zij ook een tobberige zenuwlijderes, die het geworden is door te veel onafhankelijkheid en zou hard werken voor haar brood misschien de beste medicijn blijken.

De schuld van haar lijden ligt hoogst waarschijnlijk aan de massa lectuur, door zulke moderne bakvischjes verslonden, alleen of meestal omdat de mode het wil. Rijp en groen, Spinoza, Plotinus, Dante, Shelley, Hello, Balzac, Zola enz. enz. is haar dagelijksch geestesvoedsel.

Geen wonder dat zoo'n allerliefst meisjeskopje — want mooi is Ada Gerlo om het geval nog gecompliceerder te maken bovendien — zij zegt het zelf en anderen vinden het ook — tot een warhoofd van het allerergste soort te maken, anderen, maar vooral zich zelf tot last.

Knap is zij zeker, de analyse van haar eigen gecompliceerde ziel is een waar meesterwerk. Diep is zij in haar innerlijk leven gedaald, te diep zeker voor haar eigen geluk, onbeschroomd heeft zij er paarlen en diamanten maar ook veel waardelooze prullen uit opgehaald en naar boven gebracht, tot ons genot niet altijd maar tot onze leering zeker.

Wij hebben van haar kunnen hooren hoe inwendig leeg en hol, geleerdheid en hooge ontwikkeling de menschelijke en meer bepaald de vrouwelijke ziel laten, hoe die volkomen onafhankelijkheid zonder eenige vaste leiding innerlijk of uiterlijk slechts diep ongelukkige menschen kweekt, die ons met medelijden en soms

met ergernis om haar gezeur vervullen, zonder eenige zielsharmonie of geestesevenwicht.

Ada Gerlo, de arme, is geheel godsdienstloos. Godsdienst schijnt voor haar een poëtisch, artistiek element te zijn van haar eigen hooge cultuur, meer niet. Zij geniet in Florence van Kath. kunst, zij leest Hello, bewondert Sint Franciscus, maar van het eenvoudige antwoord dat onze Catechismus geeft over het einddoel van den mensch, heeft zij blijkbaar geen vermoeden.

Hoe juist zag de groote opvoedkundige Moeder Erskine Stuart dit in, toen zij voor meisjes, die hoogere opvoeding wenschen te ontvangen, eischte, dat men haar eerst zou geven een degelijke basis van zedelijke kracht, van tucht en zelfbeheersching, die de zware verantwoordelijkheid en de vrije ontplooiing van het intellectueele leven kan torsen.

En juist deze basis heeft de ongelukkige Ada steeds ontbroken. Vandaar de droeve mislukking van haar leven, waarover zij zoo bitter klaagt, haar onvermogen om geluk te geven en geluk te genieten, een roemlooze overwinning zonder belooning, noemt zij het einde van haar strijd.

Indien deze hoog ontwikkelde vrouw waarheid spreekt en zij geen uitzondering maar regel is onder haar zusteren, dan bestaat er geen reden tot verheuging over de te hooge opvoering van meisjes-ontwikkeling en opvoeding. Bitter klinkt haar klacht als die van den ouden prediker: IJdelheid der ijdelheden. Wie zijn wijsheid vermeerdert, vermeerdert ook zijn zorgen!

Na lezing van Ada Gerlo zal niemand het onafhankelijke meisje benijden, dat alles bezat om gelukkig te zijn: vermogen, schoonheid, geest, en dat ondanks al haar pogingen om geluk te veroveren, eenzaam en alleen bleef met het droevig weten, dat haar innerlijkste leven niets meer dan „herinnering" kon zijn.

MELATI

Homerus. Hymne aan Demeter. Metrisch vertaald en ingeleid door Leo Speet. Uitgave N. V. de R. K. Boekcentrale Amsterdam. 80 paginas.

Behalve de beide groote heldendichten de Ilias en de Odyssee, bevat het corpus Homericum nog tal van kleinere gedichten, die bij het publiek minder bekend zijn en toch een kennisname overwaard zijn. Door deze vertaling en die van de Batracho myomachia of: kikvorschen- en muizenkrijg, bij denzelfden uitgever verschenen, tracht de heer Leo Speet ook het niet klassiek gevormde publiek iets te doen genieten van deze verborgen schoonheden. Daar dit het eenige doel is van deze vertaling, kunnen wij alle philologische en text-critische besprekingen achterwege laten. Wij kunnen het boekje ieder aanbevelen, die smaak heeft voor de eenvoudige schoonheid der klassieke poëzie. Het origineel is in de Hollandsche verzen over 't algemeen getrouw weergegeven en in haar geheel genomen is de vertaling wel in staat die indrukken en gevoelens

op te wekken bij de lezers, welke van het oorspronkelijke werk uitgaan. De versificatie kan ons niet overal bekoren. Vaak worden ter wille van het metrum panacaeën als: al, zoo, e. d. ingevoegd of de klemtoon gelegd op lettergrepen, die geen klemtoon hebben bijv.: zij zette zich.... neder al bij de Maagdekesbron.... En iets verder: Kallithoë, vroegér geboren dan alle de zust'ren.

Er is nu eenmaal een wezenlijk onderscheid tusschen het klassieke en moderne metrum, dat niet mag verwaarloosd worden. Bij ons overheerscht de klemtoon, bij de antieken de lengte der lettergrepen.

Wat de uitwendige verschijning van het boekje betreft: deze doet den uitgever alle eer aan. Het handig formaat en de prettige druk met de mooie kloeke Grieksche letter is uitmuntend.

DR. J. WETERINGS.

Penning (Hugo). Goudland, Tropenroman. 1915. Van Holkema en Warendorf (310).

Men heeft gezegd, dat deze jonge schrijver talent heeft en ik wil het niet tegenspreken.

Men heeft ook beweerd, dat zijn boek in zekeren zin een goede strekking heeft, omdat het een waarschuwing zou zijn tegen dat leege, laffe, onzuivere leven, door zoovelen geleid in het land, waar zij heen zijn getrokken met als eenig ideaal: goud te maken.

Maar het land dat ver ligt, zal weinigen ergernis geven; en het boek, dat in aller handen kan komen, zal het ongetwijfeld wèl doen.

Wij hooren van niets dan rijk worden, brassen, zelfmoord, ontucht (dàt vooral).

De heeren vloeken alsof zij hun opvoeding hebben genoten in de Zandstraat en de schrijver acht zich verplicht die godslasterlijke woorden telkens zorgvuldig over te brengen.

Zelf heeft hij een ziekelijke neiging voor het woord „sloom" —; 't is sloom vervelend, sloom hartelijk, sloom dit en sloom dat.

Het boek is sloom ongenietbaar en zeker geen lectuur voor menschen, die hun verbeelding niet willen bezoedelen met onreine voorstellingen.

W. MERKELBEEK.

Reijneke van Stuwe (Jeanne). Haagsch Schimmenspel. L. J. Veen, Amsterdam.

Dit Haagsch Schimmenspel beweegt zich in de groote Haagsche wereld, waar men uitgaat, waar men zich amuseert, of tenminste verbeeldt zich te amuseeren, waar men teat, en flirt, tango en two step danst, tuft en rijdt en zich hypermodieus kleedt, waar men meestal den verkeerde met geoorloofde of ongeoorloofde liefde bemint en waar men toch zoo bitter lijdt met een glimlach op de lippen, met oogen stralend van genot en straks verbrand door bloedige tranen; waar het leven ondanks zijn drukte en volheid toch zoo leeg en ijl blijkt, zoo hopeloos

vervelend voor allen, die in het wufte en frivole niet geheel ondergaan.

Het zijn een dertigtal schetsjes, kleine drama's min of meer belangrijk, die met de lange rij titels van haar boeken, vóór het titelblad, ons verbaasd doen staan over de verbluffende virtuositeit van mevr. Kloos van Stuwe. Telkens en telkens weer weet zij uit het Haagsche mondaine leven nieuwe stof op te diepen voor hare groote romans en voor haar Liliput-novellen.

Onuitputtelijk is zij in de beschrijvingen der chique toiletten van hare beeldschoone, met de mooiste namen getooide heldinnen. Crêpe de chine, rani satijn, liberty beschilderd met rozen, zijde geincrusteerd met kant, suèdette opgemaakt met hertenleder, hoeden in de fraaiste vormen, byouterie dernièr cri — geen modejournaal kan met haar wedijveren in het bedenken van al deze nouveautés.

Soms, zou men meenen, is het onbeduidend gevalletje, dat zij ons vertelt, niets dan een voorwendsel om haar kennis te luchten van bloemen, van parfums, van stoffen, van fijn bedachte menu's.

Niet altijd kunnen wij sympathiseeren met het lijden dier mooi aangedane vrouwen, in haar prachtige boudoirs; materieele ellende kennen zij niet, van daar hun onvoldaanheid en onbegrepenheid. Als de oorlog met zijn onbarmhartige geesels eens opruiming hield onder al die weelde excessen, als hij die futiliteiten wegbrandde en verwoestte zoo als hij het in de rampzalige gewesten ten Oosten en ten Westen sedert een jaar bijna dagelijks doet, wat bleef er dan van al dit groote en kleine, echte en valsche leed over?

Op enkele na — het treffende *Mama* o. a. waar een leelijk oud meisje zich te vergeefs voor een oogenblik de illusie wil geven van het moeder-zijn, en het *Overbodige Kind,* arm slachtoffer van de ongetemde hartstochten harer ouders, zijn de „Schimmen" niets dan variaties op het eeuwige thema „Liefde".

Zoo Kath. vrouwen en meisjes dit „spel" bezoeken, zullen zij er vooral uit moeten leeren, hoe diep ongelukkig, innerlijk arm en stuurloos haar ongeloovige zusters zijn in haar rijk weeldeleven.

M. S.

Wallace (Edgar). De Negen Mannen. Naar het Engelsch. Drukkerij Het Centrum, (280) f 0.50.

Een boeiend verhaal, dat vele onzer lezers alreeds kunnen kennen uit het Centrum, waar het als „Feuilleton" verscheen. De negen mannen, die op alles behalve eerlijke manier door het leven komen, worden ten slotte getroefd door een tiende, die nog behendiger is dan zij. M. WALRE.

Wolff en Deken. Historie van mejuffer Sara Burgerhart. Twee deelen; zesde druk, uitgegeven door den Mij. van Goede en Goedkoope lectuur, Amsterdam.

In *tien* jaar zes drukken. Zeker is de opgang gemaakt door

dezen geestigen roman van het vriendinnenpaar Betje Wolff en Aagje Deken een reden tot verheuging. Evenals het groot aantal oplagen der *Camera obscura,* is het een bewijs dat boeken geen pikanten of schunnigen inhoud behoeven te hebben om zich in groot succes te verheugen.

De geschiedenis van het aardige Saartje is misschien, of beter, vooral ook door de tooneelvertooning in de trouwens tamelijk middelmatige bewerking van juffrouw Pabst, zeer populair geworden. Het spreekt van zelf dat het verhaal geheel en al den stempel draagt van zijn tijd, maar toch is er zooveel algemeen menschelijks in, dat het zijn waarde behoudt voor alle tijden. De schrijfsters waren natuurlijk protestant maar hun karakters en geestesontwikkeling konden zich niet goed meer schikken in dat steile dorre calvinisme dat Nederland toen nog tot een protestantschen Staat maakte. Van daar dat zij tamelijk vrijzinnige denkbeelden verkondigden, die hun niet precies de liefde der dominés van de Staats-Kerk bezorgde.

Katholieken bestonden toen eenvoudig zoo goed als niet voor hen. Dit bedenke men bij het lezen van dezen aardigen oud-Hollandschen roman, waar „alles uit het volle leven is betrapt en vastgehouden. Wat in deze wereld omging, wat er werd gedacht en gevoeld, gehoopt en gevreesd, gelachen en geschreid, gedaan en verzuimd, hier ligt 't voor u" zoooals de inleider Dr. Knappert opmerkt.

De Redactie heeft de spelling gemoderniseerd. Het boek laat zich dus prettig en aangenaam lezen, als men zich aan de ietwat ouderwetsche manier van schrijven en zich uitdrukken gewend heeft.

MELATI

FRANSCH.

Dupont (Marcel). Impressions d'un officier de legère, in-16 (326) Plon-Nourrit, Paris. 3 fr. 50.

Een officier van de jagers te paard, gewoon mensch gebleven niettegenstaande knevel, sporen, sabel en paard, vertelt zijne indrukken, sober, eenvoudig, zonder opsnijden en zonder omhaal. Hij heeft eerbied voor zijn tegenstander en waardeering en durft den droeven en ontmoedigenden toestand gedurende Augustus en begin September 1914 onder de oogen zien; daarna de zege aan de Marne, doch nergens praalhanzerij, noch pleizier in het oorlogsbedrijf, al wordt de plicht nauwgezet gedaan en de vervulling ervan geprezen en aanbevolen.

Het hoofdstuk over zuster Gabrielle getuigt van Fransche kieschheid en verraadt een litterarisch talent en een hart vol oprechtheid....

H. F. VAN MAARSEVEEN.

Eydoux-Démians (M.) Notes d'une Infirmière (1914); in-16 (214); Plon-Nourrit, Paris. 3 francs.

Aan den huidigen oorlog ontleende verhalen van smarten, van

jammer en ellende, maar tegelijk van hooge, schoone naastenliefde en zelfopoffering, geschreven door eene Fransche ziekenverpleegster, die zich eene sterke vrouw toont in den gewijden zin van het woord en haar boek opdraagt aan hare vijf broeders, in dienst van het vaderland gewond.

In enkele maanden beleefde het boek meerdere herdrukken en werkelijk verdient het alle aanbeveling. Hier geene valsche wijsbegeerte, geene walgelijke zelfgenoegzaamheid, maar christelijke nederigheid en gelatenheid, die met geduld draagt en met vertrouwen bidt; God is rechtvaardig, doch ook eindeloos barmhartig.

Den stempel der oprechtheid draagt iedere bladzijde en menigeen zal zijn oordeel over Frankrijk matigen, als hij dit boek leest. Want ook daar zijn zeer brave menschen....

Enkele bladzijden hebben mij tot tranen bewogen en de letterkundige waarde van den vorm doet voor den inhoud niet onder.

Mijne hulde aan de schrijfster en dank voor het gezonden exemplaar. H. F. VAN MAARSEVEEN.

DUITSCH.

Botsky (K.) Ostpreuszens Feuerzeit. 1915. München, Langen. M. 3.

Botsky heeft er wel steeds een genoegen in gehad het verminkte, verworpene, het pijnlijke of ongelukkige te bestudeeren, en het resultaat van hare studie den lezers te geven.

Wij hebben zoo juist nog een harer eerste boeken ontvangen, dat nu in het Nederlandsch is vertaald: *De Drinker.* Onze recensent vindt daarin waarschijnlijk wel gelegenheid het eigenaardige talent dezer schrijfster te doen uitkomen.

De Feuerzeit is een boek van bloed en tranen, van wee en ontzetting en vooral het laatste stuk, waarin beschreven wordt de vernietiging der Russen, door Hindenburg teruggeworpen in de Masurische moerassen, is wel het meest verschrikkelijke, dat eene verbeelding kan voortbrengen.

Braunschweiger (R.) Der Kandidat. Leipzig, Frankenstein-Wagner. (260) M. 3.

Men kan al te goed zien, dat de schrijver een nieuweling is. Het boek is niet verkeerd, maar wel onmogelijk.

Harbou (Th. v.) Der Unsterbliche Acker. Cotta, Stuttgart.

Zelfs een Duitsch criticus keurt het gebrek aan zelfbeheersching in dit boek zeer streng af. Hij vindt dat de schrijfster zich zoo opwindt, dat haar stem tot krijschen overslaat. Zij bedenkt de ergste gruwelen, waaraan de Belgen zich zouden schuldig gemaakt hebben; Japan is omgekocht, Engeland heet Judas enz. Zelfs met het oog op een verklaarbaren staat van opwinding der gemoederen in de vijandelijke landen, is toch dit boek nog niet te verklaren, zeker niet te verdedigen.

Künsberg (Sophie Freiïn von). Das Sektische Derndl und andere Erzählungen aus den Bergen. M. 3.

Fijne gedachten, goed geschreven, frissche verhalen. Voor iedereen.

Kurpuin (R.) Das Schwarze Weib. Die Geschichte eines Einsamen aus dem Volk (1915). Berlin, Fleischel (400). M. 4.

Een boek van zware tragiek, van harde levens en stugge harten. Als een jongen uit het volk, verbitterd en teleurgesteld door de menschen, heeft hij zich opgewerkt tot rijkdom en gezag. Maar als een eenzame trekt hij zich terug uit de samenleving, die hij haat.

Een klein meisje brengt zon in zijn duister bestaan; onbewust, door hare reinheid en lieftalligheid, maakt zij dezen mensch beter. Hij neemt haar aan tot kind, hij wordt een goed en medelijdend mensch. En als „Das Schwarze Weib" (dat is de wreede, besmettelijke ziekte) komt en zoovele slachtoffers vraagt, staat hij gereed haar te bestrijden op heldhaftige wijze. En als hij zelf wordt aangetast, zegt hij glimlachend: niet „Das Schwarze Weib" — maar dat lieve kind heeft mij in werkelijkheid overwonnen. En hij sterft als een goed mensch.

ENGELSCH

Benson (R. H.). Loneliness. London Burns and Oates (345) 6 sh.

Oddsfish is geen Benjamin gebleven. Nog een roman, gelukkig! is er in Benson's nalatenschap gevonden. Was hij reeds geheel voltooid, heeft de stervende hand van den meester hem nog zelf kunnen nazien om er den laatsten toets aan te geven? Of hebben vreemden dit werk vol piëteit moeten verrichten?

Hoe dit moge zijn, het boek is echt Bensoniaansch. Met weemoedig genot vinden wij er alle eigenaardigheden in terug van den diep betreurden doode. Zijn vluggen verhaaltrant, den ietwat haastigen, hortenden loop van de geschiedenis, de scherpe karakteristiek der personen, de aardige humoristische trekjes, — zelfs zijn slordigheden van stijl, ons door zijn vele romans zoo vertrouwd geworden en lief zelfs — de telkens terugkomende stopwoorden als — you know — so on — and all sorts of that — waarvan de bladzijden dikwijls wemelen; vooral echter zijn hooge opvatting van het leven en der verhouding der ziel tot God, de psychologische verklaring van haar langzamen opgang tot Hem.

Loneliness is even als *Initiation* het aangrijpend verhaal van een door lijden gelouterd menschenleven, door bittere smart en teleurstellingen uit onverschilligheid gewekt tot het ware begrip van het doel en de beteekenis van het aardsche bestaan.

De eigenaardigheid van *Loneliness* is echter, dat de hoofdpersoon een vrouw is, een lief begaafd meisje, een zangeres, in haast ongelooflijk korten tijd beroemd geworden en overladen met alles,

wat de wereld begeerlijk acht. Evenals de held van *Initiation* moet zij alles verliezen vóór dat zij in God vergoeding vindt van hetgeen haar van Hem scheidde.

Tot nu toe werd Benson wel eens verweten, dat hij aan vrouwen slechts een zeer ondergeschikte rol toekende in zijn romans. Zij dienden meest om de mannen neer te halen of op te heffen. Waar zij hun in hun streven opwaarts in den weg stonden, werden zij soms — zooals b.v. de lieve Dolly in *Oddsfish* — onbarmhartig opgeruimd.

Hier echter daalt hij diep in het hart van de jonge Marion, doet ons haar vervreemding van haar geloof, later haar bittere beproevingen en terugkeer tot God levendig meevoelen. De tooneelen, waarin zij vol angst het vonnis afwacht over het behoud van haar stem, zijn diep aangrijpend, men volgt ze in ademlooze spanning. Het talent van den schrijver, spaart ons geen der kleinigheden, door de geweldige emotie in de ziel der ongelukkige gebrand.

Vreemd doet het ons echter aan dat het huwelijk van een katholiek meisje met een andersdenkende in Engeland schijnt beschouwd te worden als iets van minder beteekenis, wanneer slechts de voorwaarden van het katholiek huwelijk vervuld worden.

Nu haar verloofde hiertoe niet besluiten kan, offert Marion haar laatste hoop van aardsch geluk op en zal verder in den godsdienst haar eenigen troost vinden.

De laatste woorden, die zij spreekt en waarmede het boek eindigt, laten een treurigen weerklank in ons na:

„Mijn Jezus! — Ik ben gereed".

Wij weten dat het ook de laatste woorden zijn, die wij mochten hooren van den grooten bekeerling, den heiligen priester, den talentvollen, veelzijdigen schrijver, die Robert Hugh Benson was, wiens stem wij nimmer meer zullen hooren.

Nog dieper zeker betreuren wij dit verlies nu *Loneliness* zelfs na *Oddsfish* den gestadigen groei van zijn talent bewees, waaraan de dood zulk een plotseling, droevig einde maakte.

MELATI.

Kort geleden hebben wij reeds eene bespreking van *Loneliness* geplaatst; doch wij zijn blijde ook deze uitvoerige en hartelijke beschouwingen nog een plaats te mogen geven in ons Tijdschrift.

R.

VARIA

Nog eens de Voorspellingen van den H. Malachias worden behandeld in een artikel van *De Java-Post* (18 Juni 1915). Den geachten schrijver, die ons hard viel naar aanleiding van een enkele opmerking over een proeve van willekeurige profetie-

verklaring in *The Tablet*, hadden wij van antwoord gediend in de April-aflevering van dit Tijdschrift.

Wij brachten de volgende bewijzen voor de onbetrouwbaarheid der Malachias-voorspellingen en van zijn artikel:

1. De kritiekloosheid van Wion, den eersten ontdekker van het geschrift, nadat het *ongeveer 400 jaren verborgen* was gebleven.

2. Het gezag van hen, die deze voorspellingen verwerpen. Wij noemden o.a.: de Bollandisten, Gfrörer en de schrijvers in een viertal lexica.

3. Wij wezen op de tegenspraak van den schrijver in *De Java-Post*, die toegeeft dat „de *historische* waarde *niet* boven allen twijfel verheven is" en nog geen halve kolom verder verklaart, dat Wion (de eerste ontdekker) *zekerheid* heeft gehad der *historische* waarde van zoo'n gewichtig document.

4. Het zonderlinge feit dat de H. Bernardus, die het leven schreef van Malachias en andere voorspellingen vermeldde, met geen enkel woord rept van déze voorzeggingen.

5. Het onverklaarbare geval, dat al de Pausen gedurende de 400 jaren vóór de zoogenaamde ontdekking, klaar en duidelijk worden aangeduid, terwijl ná de ontdekking slechts een enkele der voorspellingen toepasselijk is.

6. De algemeene voorwaarden, waaraan een profetie, om aanvaard te mogen worden, moet voldoen. Deze voorwaarden zijn te vinden in het Handboek der Godsdienstleer van J. F. de Groot S.J.

7. Het feit, dat een tegenpaus (Felix V) wordt aangeduid als „Amator Crucis" (beminnaar van het Kruis).

Op al deze argumenten antwoordt de geachte opponent met de verklaring, dat hij in den loop zijner studie(?) tot de overtuiging is gekomen: „dat noch de vóór noch de tegenstanders met absolute zekerheid kunnen bewijzen".

Vervolgens gaat hij het gezag voorbij van de Bollandisten en van Gfrörer en lacht met de aanhaling der lexica, omdat hij vrienden heeft, zoo zegt hij, die volstrekt geen geleerden zijn, maar die ook wel eens een bijdrage hebben geleverd voor een lexicon! De gevierde schrijver moet het mij ten goede houden, maar hij behoorde te weten dat de artikelen in het *Kirchenlexicon* en in het *Kirchliches Handlexicon* **onderteekend** zijn. Zoo hebben wij hier ten gunste onzer meening van onbetrouwbaarheid der voorzeggingen niets minder dan het gezag van A. Zimmermann S.J. en van Dr. Andreas Bigelmair, professor te Dillingen. Geen van beiden verdient door den geachten tegenstander als een schooljongen in den hoek te worden gezet[1]).

[1]) Bigelmair is professor in de Kerk. Geschiedenis en Patrologie, schrijver van boeken en artikelen, die men overal vermeld vindt. A. Zimmerman heeft op zijn naam staan een groot aantal historische werken, en wie er één van heeft gelezen, zal al niet meer durven volhouden, dat deze geschiedschrijver niet tot de vakgeleerden behoort.

En wat de andere lexica betreft; och, ik geloof dat Pater Nieuwbarn toch wel evenveel gezag zal hebben als de geleerde schrijver in de *Java-Post* en als ondergeteekende. De referent in *Herders Konversations-Lexikon* steunt op het gezag van Schmidlin, een autoriteit op dat gebied.

Maar al deze gezaghebbende heeren, die hij niet kende, schuift de geachte tegenstrever ter zijde, omdat zij zich volgens hem vergissen. Hij meent namelijk dat zij „een leelijke fout neerschreven", wijl zij spreken van: „Sprüche auf die einzelnen Päpste von Cälestin II bis zum Untergang der Welt". Waar staat die fout; waar beweren de schrijvers dat *alle* Pausen genoemd zijn; en waarom mogen zij niet schrijven „bis zum untergang der Welt", daar toch de allerlaatste (Petrus) door den „profeet" genoemd wordt?

Mijn hooggeschatte opponent vraagt ook nog: „als Bernardus dat document nu eens *niet* had gekend? Had hij haar dan toch moeten openbaren"? Neen! maar wij argumenteeren tegen de verklaring van den schrijver, *waarom* de H. Bernardus deze voorzegging *niet* zou hebben gekend: namelijk (volgens hem) wegens de bescheidenheid van den H. Malachias, die hem zou hebben weerhouden deze inspraken te openbaren! Wij vroegen daarop: mocht Malachias die voorlichtingen verbergen, die toch zeker niet voor hem persoonlijk waren gedaan, daar hij de vervulling niet zou aanschouwen. En wij vroegen ook: blijkt niet uit het leven van Malachias, dat hij waarlijk zijn profetengave zoo schuchter niet heeft verborgen?

Summa summarum: wij mogen besluiten, dat in dit tweede artikel de geachte schrijver van de zes of zeven door ons gegeven bewijzen slechts anderhalf tracht te weerleggen: 1ste met voorbijgaan der Bollandisten en van Gfrörer, verwerpt hij het gezag van de artikelen in genoemde lexica, *omdat hij niet wist* dat ze door hoogstaande mannen waren onderteekend, of steunden op aangehaalde werken van bekende autoriteiten.

2de het zwijgen van den H. Bernardus, dat hij echter niet kan verklaren.

Het Simoncelli-geval, dat wij nooit verdedigden, doet hier volstrekt niets ter zake. Zelfs zonder dezen oorsprong der voorzeggingen aan te nemen, blijft er genoeg bewijs over om zeer wantrouwig te zijn. Professor Bigelmair voelt zich dus heel sterk in zijne ontkenning.

Het verweer van den geleerden schrijver lijkt ons bizonder zwak en zijne grapjes als „42 c.M." of uitroepen als „hoe mooi gezegd" kunnen natuurlijk geen argumenten vervangen. Het versterkt ons alleen in het vroegere, ofschoon toen niet uitgesproken vermoeden, dat hij een onderwerp heeft gekozen geheel buiten zijn bereik.

Wat overigens betreft zijne herhaalde klachten over onze onvriendelijkheid, wij kunnen hem verzekeren dat hij zich vergist. De eenigste onvriendelijkheid bestaat hierin, dat wij hem geen

gelijk konden geven, en moesten aantoonen dat hij *niets* bewijst. Na dit gedaan te hebben, beloven wij dan ook heel goedmoedig, ons nooit meer te zullen bemoeien met de opstelletjes van onzen gewaardeerden bestrijder. (Zie onder Correspondentie.)

A. GIELEN, S. J.

P. Luis Coloma. S. J. 10 Juni, 's morgens om 2 uren stierf te Madrid de bekende Spaansche schrijver P. Luis Coloma y Roldán.

Hij werd geboren in 1851, was eerst adelborst en maakte daarna zijne studie in de rechten. Hij leerde in Sevilla en Madrid het leven kennen der groote wereld en had reeds een paar korte vertellingen geschreven, toen hij 24 October 1874 in de Orde der Jezuiten trad.

Zijn *Pequêneces* (in 't Nederlandsch vertaald onder den titel *Aristocraten van Madrid*) bracht een geweldige opschudding te weeg in heel Spanje en de roem, dien dit boek verwierf, werd door geen zijner andere werken overtroffen. In vertelkunst en karakterteekening munt Coloma uit.

Wij noordelijke menschen staan wel verwonderd over de vrijmoedigheid, waarmede P. Coloma de hartstochten schildert en P. J. Overmans heeft gelijk als hij zegt: „in die Irrgänge der Leidenschaft hat P. Coloma manchmal greller hinabgeleuchtet, als es ein Deutscher Erzähler unten gleicher Umständen hätte tun dürfen.

Dat hij zijn roem niet overleefde, bleek wel bij zijn dood. „Der König, der päpstliche Nuntius, Bischöfe, Mitglieder des Hochadels, Gelehrte und Künstler sprachen im Trauerhause ihre Teilnahme aus", zegt P. Overmans. Maar zijn grootste eer zal blijven, dat hij zijn kunst heeft dienstbaar gemaakt aan hoogere belangen.

J'Accuse. Dr. F. H. Coenen stelt in *De Amsterdammer* (25 Juli) de volgende vraag: „welke zijn de kenteekenen, waaruit men met zekerheid zou kunnen opmaken, dat de schrijver een Duitscher is? Kon alle twijfel hieromtrent weggenomen worden, dan zou dit de waarde van het overigens buitengewoon interessante geschrift nog aanzienlijk vermeerderen".

Dr. Fr. v. Eeden antwoordt: „de schrijver van „J'Accuse" is *bekend.* Het is de oud-consul-generaal van Duitschland in Zwitserland. Daaromtrent bestaat geen twijfel meer".

Een oorlogsroman van 1906. In 1906 verscheen een roman(?) bij H. Honig te Utrecht. De volledige titel is: *„1906" De ineenstorting der oude wereld. Een oorlogsroman* door *„Seestern"*. Een roman is het heelemaal niet, veeleer een dor verslag van de krijgsgebeurtenissen, zooals de schrijver die uitdacht. De heele wereld neemt deel aan dezen fantasie-oorlog en 't gaat er wel wat anders toe dan in de tegenwoordige werkelijkheid.

Maar uit het „voorwoord" van den vertaler halen wij de volgende regels aan:

> Wij staan aan het einde.
> Het vreeselijke jaar, waarin de oude wereld rood was van bloed, is voorbij. Wij hebben hem gezien, den frisschen, vroolijken strijd.
> — — — — — — — — — — — — — —
> Weer op te bouwen wat in dit jaar aan vreedzamen beschavingsarbeid vernield is, zal minstens tien jaren kosten. En zij, die terugkeeren uit het vijandelijk land, zijn den arbeid ontwend. De harten zijn verhard in dit jaar, toen de wereld naar bloed rook. De landen zijn minder bevolkt, want velen zijn gaan slapen onder de groene zoden....
> Wij staan aan het einde van den ontzettendsten oorlog, dien de geschiedenis der menschheid heeft gezien.

De toekomstige geschiedschrijver van onzen „beschavingsoorlog" zal op dezelfde wijze zijn boek mogen inleiden.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ▪ ▪ ▪ ▪ ▪ ELKE MAAND ▪ ▪ ▪ ▪ ▪

Vraag. „Wanneer Querido komt met zijn:

> Ik hoorde al van ver het blinkende
> beslag van zijne speer, gerammeld tegen
> 't scheen-harnas in drift

dan huivert 't ons, of wij Homerus lezen..."

Wij vragen echter wat er fout is in deze voorstelling van Querido?

Antwoorden:

Wat te zeggen over de kwestie Querido-Homerus? — Querido *hoort* het *blinkende* beslag; Homerus zou 't *zien* en vragen: blinkt 't beslag, dat dient, om de speer in den grond vast te zetten?

Querido laat een speer rammelen; Homerus zou een bundel pijlen laten *rammelen* en vragen: hoe kan een speer (grootendeels van hout en zes voet lang) *rammelen?*

Querido laat de speer als op de plaats-rust ondanks de drift.

Homerus zou de speer getoond hebben gereed tot den aanval in drift.

Losser M. B. PAANAKKER.

De eenige fout welke ik meen te ontdekken is in de aangehaalde woorden: Ik *hoorde* al van ver het *blinkende* beslag enz... —
De schrijver wil laten waarnemen met de ooren wat slechts waarneembaar is door de oogen.

WILLEM DE HAAS.

Schijnbaar hebben wij hier eene zelfde fout als ik las in een dezer dagen verschenen boekje: „nu wij rondom ons niets anders *hooren* en zien als de *schaduwzijde* — — —"

Men gevoelt onmiddelijk dat zelfs bij het gebruik van 't woord „schaduwzijde" in figuurlijken zin, men niet van *hooren* moet spreken.

Nu zou men denken dat Querido zich schuldig maakt aan dezelfde onjuistheid: ik *hoorde* al van ver het *blinkende* beslag... Maar is dàt wel zoo? Ik kan natuurlijk spreken van: ik *hoor* het *Fransch* geschut, omdat het verschil van geluid der Fransche en Duitsche kanonnen waarneembaar is. Maar ik kan toch ook zeggen: ik *hoor* het *verborgen* geschut — ofschoon ik het verborgen-zijn *niet* hoor — daarmee te kennen gevend dat ik het geschut hoor maar *niet* zie? Dan is het ook goed, als ik schrijf: ik *hoor* het *blinkend* kanon — ofschoon ik het blinken niet hoor — en daarmee te kennen wil geven dat ik het hoor *en* zie. Nog duidelijker wordt de juistheid der uitdrukking, omdat het blinken van de speer en het geluid, dat zij maakt, beide kunnen voortkomen uit dezelfde beweging, namelijk het slaan met de speer.

Het bezwaar van een der heeren inzenders, dat eene speer geen rammelend geluid maakt, kan vervallen. Querido zegt uitdrukkelijk *gerammeld* en mij dunkt hij gebruikt dus dit woord in den zin van „slaan, zoodat het geluid geeft."

Als dit waar is dan is het woord uitstekend gekozen: hij ziet eerst hoe de speer, die blinkt door deze beweging, tegen het beenschild wordt geslagen en *daarna* hoort hij het geluid. Het licht is sneller dan het geluid en die voorstelling is dus volkomen juist.

Zoo zou ik antwoorden op de vraag (van een geachten inzender) en oordeelen dat de fouten slechts schijnbaar zijn.

A. GIELEN. S. J.

Vraag voor het volgend nummer:

Wat denken onze lezers over de Camera Obscura?

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

VRAGER. *Wetenschappelijke Bladen* geeft dikwijls zeer mooie artikelen uit Buitenlandsche Tijdschriften en over verschillende onderwerpen. Het ligt natuurlijk voor de hand, dat de lezers niet altijd akkoord zullen gaan. Maar uit den aard der zaak zijn die *Bladen* bestemd voor ontwikkelde, soms alleen voor wetenschappelijke lezers. — In de door U bedoelde Bibliotheek zijn onder de goede ook slechte boeken. Een Kath. Bibliotheek bestaat te Amsterdam, Heerengracht 415, die ook boeken toezendt. Vraag daar eens het prospectus.

LEZER. De *Faust* van Goethe staat niet op de Index-lijst. Geen enkel boek zelfs van hem.

V. D. A. te L. Jules Mary, Fransch schrijver, maakte feuilletonromans. Verschillende beschrijvingen en voorstellingen zeer realistisch. Hij schreef ook tooneelstukken.

Op de vraag in voorgaand nummer gesteld door een der lezers, wordt ons medegedeeld, dat Jeanne nog altijd gehuwd is met Charcot. Eenige jaren geleden hield hij eene lezing voor de „Alliance Française" en zij vergezelde hem.

Over *Jean Christophe* is een artikel in voorbereiding.

MALACHIAS-VOORSPELLINGEN. Juist vóór het afdrukken van dit nummer ontvangen wij een tamelijk uitvoerig schrijven van iemand, die zich geërgerd heeft aan de „hulpelooze" artikelen en nog meer aan de „koppige en misleidende" repliek van onzen Indischen tegenstander. Wij kunnen het schrijven niet meer plaatsen. Overigens nemen wij het geval niet zoo ernstig: onze tegenstander heeft zich in de vingers gesneden en wil nu het bloeden verbergen. Dat is alles. — Merkwaardig vinden wij eene mededeeling in het ons toegezonden schrijven, dat nml.: dr. Paulus in het Duitsche Tijdschrift „Katholik" een groot aantal van dergelijke voorspellingen aanwijst, dateerend uit het laatst der 16de eeuw. (Kath. 1901. I. 577.)

PRINZ EMIL VON SCHÖNAICH-CAROLATH

Ofschoon een der eigenaardigste en edelste figuren van de Duitsche litteratuur der laatste jaren, is Emil von Schönaich-Carolath nog lang geen algemeen-bekende persoonlijkheid, in zijn vaderland niet en veel minder nog hier in Holland. Erg verwonderlijk is dat niet. „Er verlangt", zegt zijn levensbeschrijver Burggraf, „von seinen Lesern Teilnahme an seiner sehnsuchtsschweren, ringenden Seele. Er lebt nicht in der Gegenwart, er baut in der Zukunft. Das alles macht nicht populär." Neen inderdaad: de zieleworsteling met een neerhalend egoistisch leed en die niet eindigt met een wegzinken in zinnenlust maar met een opstijgen naar hooger, naar offer en zelfverloochening, naar werkzaam sociaal medelijden, naar God en zijn eeuwigen hemel, neen inderdaad, dat maakt niet populair, zelfs niet in dien beteren zin van het woord, dat zoo iets aanstonds begrepen en gewaardeerd wordt, ook maar door het fijner-voelend, dieper-denkend deel van het lezend publiek. Toch van den anderen kant ligt er juist in die eigenaardigheid een waarborg voor echte populariteit, voor de edelste populariteit, doch die slechts langzaam veroverd, als bij ebbe en vloed gewonnen wordt en die doet denken aan Brentano's litterairen roem, zoolang geweigerd en eerst na ruim 100 jaren in volle gerechte mate toegekend. Want aan Von Schönaich-Carolath kan wel een scherp, klaar-denkend, goedgeschoold verstand ontzegd worden, maar niet een origineele rijke geest, niet een edel diep gemoed, een machtige fantasie, een zuiver gevoel voor klank en rythme, een heerlijk-mooie, typischbeeldende taal. In zijn werken leeft een echte kunstenaar van Gods genade; wel niet éen, zoo machtig lichtend, dat de volkeren de eeuwen door zich zonnen in de schoonheid zijner werken, maar toch helder en warm genoeg, om bij de kwetsende, koude kleinheid van het meerendeel onzer hedendaagsche litteratuurgrootheden, niet onder de korenmaat gezet te worden, maar gesteld op den kandelaar: een troost, een steun, een genot voor velen.

Prins Emil von Schönaich-Carolath werd 8 April 1852 te Breslau geboren. Zijn vader was — zooals onze dichter zelf ook — een groot liefhebber en talentvolle beoefenaar der muziek. Vandaar ongetwijfeld dat wonderbaar zangerige in zijn verzen, vandaar dat moeiteloos, als spontaan volkomene in hun klank en rythme. Zijn moeder was een Deensche, geboren uit het adellijk geslacht

der von Oppen-Schilden. Zij was een rijk begaafde, hoogstrevende vrouw. Haar dankt de dichter zijn liefde voor de letteren en zijn drang naar 't hooge, 't edele, zijn „Heimweh nach der Sonne".

Het leven van den Prins tot 1887 is een modern nomadenleven geweest. Voortdurend was hij op reis. Als kind reeds vergezelde hij zijn moeder naar Italië, waar zij, ziekelijk als zij was, den winter en de lente gewoonlijk doorbracht. Dat onder zulke omstandigheden van een regelmatig onderricht geen sprake kon zijn, behoeft nauwelijks te worden aangemerkt. Op zijn 15de jaar eerst kwam hij te Breslau op de H. B. S. en reeds het volgende jaar 1868 vinden wij hem weer in Wiesbaden op het Gymnasium. Oude letteren zijn zijn lievelingsstudie; Uhland en Eichendorff zijn lievelingsdichters. De invloed van den laatste op de lyriek van von Schönaich-Carolath is dan ook duidelijk aan te wijzen, veel beter als die van Byron en Heine, zooals Salzer wil. Hier in Wiesbaden leerde hij onder andere mannen van beteekenis, die in het huis van zijn ouders verkeerden, Friedrich Bodenstedt en Gustav Freytag kennen. Maar daarom is zijn verblijf in Wiesbaden niet van zoo groote beteekenis; onvergelijkelijk veel meer om zijn eerste ongelukkige liefde. Zij bracht hem een diepe, felle smart, die jarenlang heel zijn voelen en denken in haar greep van pessimisme en ongeloof hield, en waaraan hij zich slechts langzaam en moeilijk ontworstelde. Daarom schreef hij uit eigen ondervinding dat gewichtige woord in „Die Sphinx":

Es ist das Weibliche die dunkle Frage,
Die jedem, der hinaus ins Leben stürmt,
Als ernster Prüfstein sich entgegentürmt.
Ob früh ob spät, für jeden wird am Ende
Das Weibliche zur Lebenssonnenwende.

In 1871 stierf zijn moeder, zoo kinderlijk-hartstochtelijk door hem bemind. Dikwijls heeft hij haar later herdacht in woord en schrift; nergens echter zoo treffend-mooi als in „Don Juan's Tod":

Es hat der Mann sein müdes Haupt zu betten
Zwei Orte nur, die ihn vor Stürmen retten,
Dahin er still nach jedem Schiffbruch kehrt:
Der Mutter Herz, die beten ihn gelehrt,
Das Herz der Frau, die still im Jugendschimmer
Und Jugendliebe sein ward, sein für immer.

Een paar jaar later stierf ook zijn vader en stond de prins alleen in de wereld.

In datzelfde jaar 1871 vinden wij hem als student aan de

universiteit van Zürich, waar hij met zijn revolutionaire professoren Joh. Scherr en Godfr. Kinkel ook in druk persoonlijk verkeer staat. Dan dient hij eenigen tijd als luitenant in een dragonderregiment in Kolmar. Spoedig echter keert hij terug in het burgerlijk leven, want, gelokt door de zielerust-spiegelende vreemde, drijft hem zijn „Hinausweh" — zooals Brentano zoo teekenend dat gevoel noemt — op groote verre reizen. Het eerst bezoekt hij Rome, dan doorkruist hij met Brugsch-Pascha Egypte en gaat vervolgens naar Klein-Azië, Griekenland, Frankrijk, Spanje en Portugal. In 1887 treedt hij met baronesse Katharina von Knorring, die hij te Montreux heeft leeren kennen en liefhebben, in het huwelijk. Geen minneliedje heeft hij haar ooit gezongen, maar 20 jaar later in 1903 heeft hij haar zijn besten, mooisten dichtbundel gewijd („Gedichte" in 1906 reeds in 3^{den} vermeerderden druk verschenen) met het volgende alleszeggende versje:

Ich hab' dich geliebt, ich hab' dich errungen
Und habe dich dennoch nie besungen,
Weil nicht in Worten noch in Bildern
Dein Herzensreichtum wär' zu schildern.

Onder haar invloed vooral bedaren in zijn ziel smart en strijd, nemen zijn leven, doen en dichten hun vasten koers: zooveel-mogelijk-weldoen met alle ten dienste staande middelen. Van slot Haseldorf, waar hij sedert zijn huwelijk immer verbleef, is dan ook troost en hulp uitgegaan naar vele, ontelbaar vele ongelukkigen. Helpend met pen en geld bij verschillende sociale werken, vond toch de Prins zijn grootste geluk — bescheiden, geloovig, nederig man als hij was — in dat stille weldoen, waarbij de linkerhand niet weet wat de rechter geeft. Ook in zijn bittersten tijd, heeft hem nooit verlaten:

Das Glück, zu gehn durch finstre Groszstadtgassen
Und einem Kind, das bettelnd steht im Regen,
In beide Hände, die durchfrornen, blassen,
Der Liebe Goldschatz stumm und reich zu legen.

Zoo is von Schönaich-Carolath — zoover het hem gegeven was — een stille weldoener der menschheid geweest uit de volle volheid van zijn edel hart. En zelfs in zijn laatste lijdensdagen, die hij kalm zonder klagen leed, trachtte hij nog immer goed te doen. Hij stierf, eerst 56 jaren oud, 30 April 1908. „Auf letzten Bergen" heet een zijner gedichten, waarin hij beschrijft hoe op een rots in een kapel, een ridderbeeld staat met harp en schild

en zwaard. Aan de voeten van den ridder ligt een draak, door hem neergeveld, en:

In Meiszelschrift, erhaben
Läuft um des Bildes Rand
Der Spruch, aus Stein gegraben:
„Ich fall' in Gottes Hand.

Ich hab' mein Schwert geschwungen
Hoch über den Drachen der Zeit,
Es fuhr mit feurigen Zungen
Mein Lied zur Ewigkeit;

Ich brach mein Brot den Armen,
Den Schwachen schuf ich Lehn,
Gib, Herr, auch mir Erbarmen,
Gib trostvoll Auferstehn.

Dann rauscht aus Staub und Winden
Ein frischer Sensenstreich,
Dann werd' ich Garben binden;
Herr, dir sei Kraft und Reich".

Dat ridderbeeld mocht in volle waarheid en met volle recht de trekken dragen van Prinz Emil von Schönaich-Carolath.

* * *

De invloedrijkste momenten in het dichterleven van den prins zijn in het voorafgaande — hoe licht dan ook — alle aangestipt. Maar op een paar moeten wij toch dieper ingaan. Ook na zijn huwelijk keert bij von Schönaich-Carolath het „Liebesproblem" telkens terug. Wat is daarvan de verklaring? In tegenstelling met b.v. A. Gotzes zoek ik haar in die eerste ongelukkige liefde te Wiesbaden. A. Gotzes [1]) zegt: Heisz aufflammende erste Liebe und getäuschte Hoffnung waren es, die den Anstosz zur poetischen Enfaltung gaben und der die Erstlingsdichtungen „Die Lieder an eine Verlorene" entsprangen. Es wäre aber unrichtig, wollte man nun die in seinem späteren Schaffen oft wiederkehrende Behandlung des Liebesproblems nur auf Rechnung dieser Lebensperiode setzen. Schönaich-Carolaths Lebensarbeit ist eben durchaus romantischer Natur und eben deshalb sieht er die innigen Gefühle der Liebe und Sehnsucht im edlen Frauenherzen verkörpert".

Laten wij even opmerken dat von Schönaich-Carolath, al behandelt hij in $^3/_4$ zijner werken „das Liebesproblem", in geen enkele novelle of gedichtje, de liefde kent, die gevonden en beantwoord, leidt tot geluk. Immer is het de liefde, die verraden, verloren, verlaten wordt. Geeft daarvoor zijn romantische natuur een voldoende verklaring? Zelfs als wij het zoo verstaan, dat hij, als de romantici, in vrouwenliefde en -dienst het onbereikbaar ideaalgeluk zag? Zeker wij kunnen dien trek in zijn wezen gerust als oorzaak meetellen, maar de eigenlijke zoeken wij toch dieper. Die eerste liefde te Wiesbaden is voor den dichter dè groote smart van zijn leven geweest en die hem dreigde neer te halen

[1]) Leuchturm. 8en Jahrg. 2es Heft.

in ongeloof en pessimisme. Jarenlang heeft hij geworsteld om zich aan haar moordenden greep te ontwringen. Ligt het nu niet voor de hand, dat hij met zijn groot hart vol medelijden, voor wie verloren, verraden liefde dè smart, dè worsteling beduidde, heeft getracht uit eigen ondervinding troost en steun te brengen aan zijn medemenschen, die in een dergelijk geval verkeerden? hun uit dien afgrond den weg te wijzen naar de lichtende hoogten van roem, van offer, van een eeuwigen hemel? En krijgt deze verklaring niet juist daarom zulk een overtuigende kracht, wijl zij zoo volkomen harmonieert met het geheele denken en doen van onzen dichter, toen hij eenmaal overwonnen had?

Daar is nog een ander punt wat absoluut een nadere bespreking vraagt. Dr. Anselm Salzer zegt (Illustrierte Geschichte der deutschen Literatur Band III p. 1941) over den tijd na zijn huwelijk. „Von da an bekam seine Dichtung ein neues Zentrum; sie handelt nicht mehr vom Leid, sondern von der Erlösung, nicht mehr von der wilden Empörung des betrogenen Herzens, sondern von Leid überwindung durch das Opfer. Damit war dieser ringenden Seele der gröszte Gedanke des Christentums aufgegangen und mit eisiger Energie hat er alle Consequenzen gezogen." Als men dat zoo leest, denkt men onwillekeurig, dat von Schönaich Carolaths werken iedereen in handen kunnen gegeven worden. Welnu: hij is geen auteur voor jongens, zelfs, in zijn geheel genomen, niet voor jongelui. Er wordt een zekere rijpheid gevorderd om zijn zieleproces te kunnen volgen en er zich door te laten veredelen en verheffen; er wordt een zekere gave des onderscheids geeischt om in zijn ideeën het kaf van het koren te onderscheiden; er wordt vooral een zekere soliede kennis gevraagd om in zijn ethiek het slechte te veroordeelen en het goede te waardeeren. Wat ik hier zeg, geldt vooral voor zijn epiek en zijn proza — en als katholiek moeten wij formeel protest aanteekenen tegen „Die Sphinx" en zijn novelle „Der Heiland der Tiere" — tegen „Die Sphinx" wijl zij godslasterlijk-ongeloovig is en in de beschrijving van het zondig-erotische te ver gaat — tegen „Der Heiland der Tiere" wijl zij een liefde voor dieren verheerlijkt, die ziekelijk-overdreven en godslasterlijk in haar opperste uiting is. — Goede bedoeling en edel streven kunnen niet alles goedmaken.

* * *

Von Schönaich Carolaths dichterleven heeft twee groote perioden.

De eerste begint in 1873 en loopt tot 1886. Het zijn de jaren van smart en twijfel, van strijd en ongeloof, zooals die zich openbaren in zijn „Lieder an eine Verlorene" en zijn overige lyriek van dien tijd — in zijn 3 groote epische gedichten: „Angelina" — „Die Sphinx" — „Don Juan's Tod" — in zijn liederen-cyklus: „Fatthume" en tenslotte in zijn novelle „Tauwasser", en zijn „Geschichten aus Moll". Zijn overige werken behooren tot de tweede periode: Zijn smart is overwonnen. — Geloovig en nederig gaat zijn lied uit naar God en de eeuwigheid, vol hoop in het woord „Zalig de barmhartigen", want barmhartigheid oefent hij in schrift en daad.

Hoe diep en verwoestend echter de eerste smart zich ingeboord had in zijn ziel, toont zijn novelle „Tauwasser", maar het best zijn „Wüstenweh". Terwijl de nacht over de woestijn neerzinkt, staat hij bij zijn dood neergevallen paard en hoort den smartkreet van de troostelooze vlakte:

Ein Stöhnen war's, ein Schrei von Schmerz
Ohnmächtig, qualvoll, wilder Art,
Als halle nach ein Werk von Erz
Das bis zum Kern gespalten ward.

Das ist der Wüste groszes Weh:
Wohl küszt der Lenz ihr Felsentor
Doch ruft sein jubelnd Kyrie
Aus ihrer Brust kein Grün hervor.

Zij blijft de eindloos-eentoonige, treurig-onvruchtbare zandzee; zij blijft de woestijn. Zoo is ook zijn ziel:

Ich kenne gut der Wüste Qual,
Sie halt in jedem Herzen nach,
Dem an des Lebens Marterpfahl
Ein groszes Leid den Glauben brach.

Wohl bäumt es sich vor Lebensdrang,
Wohl stürmt und zittert es darin,
Doch geht der Auferstehungsklang
Der Liebe nicht darüber hin.

Es leidet, doch es blüht nicht mehr
Und selten findet es ein Lied,
Das, wie die Karawane, leer
Und geisterhaft vorüberzieht.

Waar dan troost en uitkomst gezocht? Niet in de zonde van zinnenlust — zij laat slechts walg en leegte achter.

In „Die Sphinx" staat het:

..... Meiner Seele Schwingen
Lähmt Ekel, stöhnte Guy, es bricht mein Herz
Vor schalem Abscheu: nun, da Stillung hätte
Der wilde Wunsch, verlor ich meinen Schmerz.
Das Diadem! . . . .
— — — — — — — — — —
Zerplatzte Form — fort auf die Scherbenstätte!
Er griff zum Dolch mit Inbrunst...

Daar is nog een ander gevoel, dat het toegeven aan den hartstocht

na zich sleept: een gevoel van diepe smartvolle vernedering. Lees slechts uit „Fatthume" (XIII):

Atlas, zum Himmel stürmender! Du hast
Ein Glück gewollt, das alzu hoch bemessen;
Nun musz den starren Riesennacken pressen
Zum Staube dir des Erdballs Schmerzenlast.

Ach! groll durch schüttert rauscht dein tiefes Klagen
Durch Welt unt Zeit. Doch schwerer ist die Pein:
Ein gottgeborner, stolzer Mensch zu sein
Und heiszer Sünde Sklavenjoch zu tragen.

Maar het verschrikkelijkste is als God zelf zulk een zondaar straft, zooals von Schönaich dat beschrijft in „Die Rache ist mein..." (Geschichten aus Moll).

Dus weg, ver weg van de zonde en langzamerhand gaat de strijd winnend vooruit. Al ligt op de „Geschichten aus Moll" nog een nevel van zwaarmoedigheid, toch licht het hier en daar al hoopvol door: In „Die Königin von Thule" is het de harde nuttige arbeid, die verloren liefde vergeten doet: in „Den Hecken entlang" en in „Lia": het streven naar kunstenaarsroem. Toch breekt eerst na 1886 de volle dag door, alhoewel altijd nog licht omsluierd: offer omwille van den eeuwigen hemel in vertrouwen en liefde jegens God, dat zal elke smart doen dragen hoopvol en vredevol. En hoe ver hij het daarin gebracht had, toont een van zijn laatste gedichten: „Ver sacrum" waarvan ik het slot hier laat volgen:

Wir wollen vom Haupt uns streifen
Der Kränze sengenden Saum,
Das fiebernde Lustergreifen,
Den groszen Griechentraum.

Wir wollen die Hand erfassen
Des Schiffsherrn von Nazareth
Der, wenn die Sterne verblassen
Nachtwandelnd auf Meeren geht,

Der tief in Wellen und Winden
Verlorenen Stimmen lauscht,
Um Städte wiederzufinden
Darüber die Sündflut gerauscht,

Der aus dem brausenden Leben
Drin unser Gut verscholl,
Versunkene Tempel heben
Und neu durchgöttern soll.

De oorzaak van al zijn leed en strijd is geweest: een vrouw. Wat wonder dat het vrouwen-probleem, het doorgronden der vrouwen-psyche, vooral in den eersten tijd, hem geheel in beslag nam. Daaraan danken dan ook zijn drie groote epische gedichten hun ontstaan: „Angelina", „Die Sphinx", „Don Juan's Tod". „Angelina" — het werk van een beginneling — bevat eigenlijk gezegd geen poging tot oplossing van het vrouwen-probleem, het constateert veel meer het feit: Vertrouw geen vrouw — hoe mooi, hoe rein, hoe vroom zij ook is of schijnt — het einde brengt

immer ontgoocheling. Diep-treurig, echt-pessimistisch is die grond-idee geheel in overeenstemming met den zielstoestand van den dichter. Litterair is het werk van minder waarde, ondanks verschillende schitterende passages; want het is zeer slecht gebouwd. Ziehier de geschiedenis. De dichter bevindt zich op zekeren avond te Rome in een gezelschap van kunstenaars. Daar verschijnt Angelina, een bloemenmeisje, dat allen, die het zien, door haar schoonheid aanlokt. Maar zij is rein en vroom. Gaston, een vriend van den dichter, gelooft dat niet en voorspelt, dat zij zeker zedelijk zal ten gronde gaan. Nog dienzelfden avond wil hij zijn bewering bewijzen. Samen volgen zij Angelina — zij gaat in een slecht-befaamde straat een huisje binnen — Gaston en de dichter haar achterna, maar om haar te vinden aan het bed van een arm ziek kindje, dat zij verpleegt. Gaston heeft het bewijs niet gebracht — integendeel — maar toch houdt hij zijn bewering staande. En inderdaad eenigen tijd later hoort de dichter dat Angelina te Napels in zonde leeft — nog eenmaal wil hij haar zien — maar vindt haar op de lijkbaar. Hij oordeelt niet — vergeeft en hoopt op Christus vergevende barmhartigheid.

Litterair veel hooger staat „Die Sphinx", ofschoon de karakteristieke gebreken van Von Schönaich-Carolath hier zeer sterk storen, n.l.: gemis aan klaarheid in zijn ideën — gemis aan goed doorgevoerde individualiteit bij zijn personen: Zij spreken b.v. allen eenzelfde schitterend-rijke, gedachtenzware taal.

„Die Sphinx" opent met een liefelijke idylle. Guy, een jong officier neemt op een heerlijken lenteavond afscheid van Donna Santa, zijn geliefde, daar hij ten strijde moet trekken. Santa blijft hem niet trouw, en als Guy op een herfstavond bij het wachtvuur ligt, hoort hij, dat zij met een rijken, ouden edelman in het huwelijk is getreden. In zijn wanhopige smart zoekt hij vrede bij Rabbi Zephanja. Het gesprek van die beiden is rijk aan verheffend-mooie en pijnlijk-verlagende gedachten. Maar het slotwoord van den wijze luidt: Zelfbedwang. Guy luistert er niet naar — wild stormt hij weg, God lasterend en de vrouw met verlaging bedreigend. Hij zoekt Donna Santa op — maakt haar met geweld tot zijn vrouw — en dan walgend van zich-zelf, pleegt hij zelfmoord.

„Die Sphinx" is een eigenaardig gedicht: rein genot geeft het niet: ons katholieken zeker niet: daar staan te veel godslasterlijke en pessimistische ideeën in, daar is de beschrijving te wild-erotisch voor. En dat wordt niet goed gemaakt door de sporadisch voor-

komende heerlijke passages, noch door de litteraire schoonheid van bouw en taal en koenheid van het aangedurfde probleem. Bovendien, de oplossing is zoo pessimistisch mogelijk, want zij luidt: de vrouw is de sphinx, dat is: het wezen dat den man het raadsel harer psyche opgeeft en hem doodongelukkig maakt als hij het niet oplost. Zeker, daar zijn mannen die het raadsel niet zien. Maar och die behooren tot de groote massa:

„Die sucht und findet Alltagsglück beim Weib,
Denn an des Rätsels schönem Bollwerk: Leib
Bleibt stocken sie, gesättigt, zu gesunden —

Maar die het raadsel wel zien, voor hen luidt het dichterwoord: Das ewig Weibliche ist Schmerz ohne Ende:

Want het raadsel is hier op de wereld niet op te lossen en eerst op den jongsten dag

Dann wird die Sphinx, erlöst, gebenedeit
Gleich Memnonssteinen, die tiefbebend klingen,
Das Hohelied versöhnter Ewigkeit,
Ein groszes Liebesalleluja singen.

Is dus in „Die Sphinx" de oplossing nog, dat er geen oplossing is op deze wereld, in „Don Juan's Tod", geschreven in de zonnige dagen van zijn eerste huwelijksgeluk, hooren wij heel iets anders. Daar luidt de oplossing van het probleem: de reine, opofferende liefde der vrouw kan zelfs den wildsten wellusteling opheffen en haar ziel zonder zinnelust hem bevredigen. Diava, de laatste vorstin der Grusen, hoort den wensch van haar volk, dat zij zal huwen. In een droom is haar verkondigd, dat zij een van God en mensch verlatene uit zonde en hel zal redden. Daar staat deze plotseling voor haar in de gestalte van Don Juan. Doch hij verlangt niet naar liefde, maar naar zinnenlust. Zij verschrikt en tracht hem de verbinding, die tusschen hun beider zielen bestaat, duidelijk te maken. Don Juan begeert echter slechts de zonde. Als brutale indringer wordt hij gegrepen door de wacht en ter dood veroordeeld. Voor de voltrekking van het vonnis wordt hij in de slotkapel gebracht om tot inkeer te komen en zich met God te verzoenen. Diava, onweerstaanbaar gedreven om tenminste zijn ziel te redden, volgt hem. Een harde strijd ontbrandt. Maar als zij hem ten slotte de vraag stelt:

Jetzt wäge wohl. Leib oder Seele. Sprich! —
Die Seele, rief er, denn ich liebe dich
Und will dir folgen durch die Seligkeiten.

Don Juan maakt een brandstapel van koorstoelen en misgewaden, en beiden sterven den vuurdood.

Het is bemerkenswaard hoe Von Schönaich-Carolath de Don Juan-legende verchristelijkt heeft. Jammer alleen dat het slot ons katholieken stoot! Waarom moet Don Juan zich zelf en de vrouw, die hem zooeven op zijn hartstocht veroverd heeft, den vuurdood prijs geven? Hoeveel heerlijker ware het geweest, ook litterair, als Diava, de jonge vorstin, met Don Juan het schavot beklommen had en haar koninginnekroon en de liefde van haar volk had prijs gegeven, om Don Juan van zonde en eeuwigen dood te redden.

De andere kleinere gedichten als „Judas in Gethsemane", „Philemon und Bausis", „Sulamith", „Der schwarze Hanns" — hoe mooi ze ook zijn, kunnen wij met een enkele vernoeming slechts ter lezing aanbevelen.

Zijn verschillende liederen-cyklussen: „Fatthume", „Aus der Jugendzeit", „Westwärts", „Hans Habnichts" zijn veel meer lyrisch dan episch. Ze zijn prachtig-mooi als heel de lyriek van Von Schönaich-Carolath; en mocht hij eenmaal als prozaschrijver en epiker vergeten worden, zal hij toch als lyriker onsterfelijk blijven leven. Geniet b.v. eens zijn liederen om zijn verloren geliefde: „Aus der Jugendzeit", „Hans Habenichts", maar vooral: „Letzter Tanz", der Feldweg", „Vom Scheiden", enz.

Hoe menige van zijn gedichten zijn als volksliederen in hun frissche koenheid of hun weeke smart. Een voorbeeld:

BITTE.

Wenn einst das Kirchlein offen steht
Im Lindengrün, im Maienstrahl,
Wenn über dich hinbrausend geht
Sieghaft der Orgel Schluszchoral,

Wenn dir vereint auf ewig ward
Der Mann, des Liebe dich beglückt,
Wenn alle dich, nach frommer Art,
Gesegnet und ans Herz gedrückt,

Dann schreite still vom Gotteshaus
Zum Friedhof hin — weit ist es nicht —
Und leg aufs Grab mir einen Strausz
Vergiszmeinnicht.

Als lyriker is Von Schönaich-Carolath natuurlijk een fijnvoelende natuurschilder. Haar stemmingen neemt hij in zich op en legt ze met een kleuren en lijnen in zijn verzen, dat geheel haar leven meeleeft: Van den wildsten storm en den heetsten zonnebrand, tot den geurigsten lentedag en den somberoten winternacht. Heeft hij bovendien oog voor het eigenaardige koloriet en lijnenspel van *elk* landschap, zooals blijkt uit zoo menig vers in den vreemde ontstaan, voor geen enkel toch een zoo scherp en zoo liefdevol

als voor 't Duitsche. Lees maar zijn „Märzabend" — „Aus Junitagen" — „Nach dem Gewitter" etc. etc. Maar dat komt omdat hij ondanks zijn lange verre reizen zijn vaderland zoo lief, zoo boven alles liefheeft.

DAHEIM.

Ein Weg durch Korn und roten Klee
Darüber der Lerche Singen;
Das stille Dorf, der helle See,
Süszes Wehen, frohes Klingen.

Es wogt das Korn im Sonnenbrand
Darüber die Glocken schallen —
Sei mir gegrüszt, mein deutsches Land,
Du schönstes Land vor allen.

In dezen trant hebben vele dichters hun vaderland bezongen: doch bij weinigen zult gij iets vinden als zijn „Legende".

LEGENDE.

Vom Dreiszigjährigen Krieg berannt,
Das Deutsche Reich lag leergebrannt.

Verkohlte Mühlen, Schutt und Stein,
Dazwischen bleichendes Pferdegebein,

Rauch, Kirchenschatzung, Heeresstaub,
An jedem Hohlweg Mord und Raub,

Das Brachland wüst und unbestellt —
Zwei Wanderer schritten, stumm gesellt.

Gelb stob wie Flammensaum ihr Haar;
Sankt Gabriel der eine war.

Sankt Michael der andere hiesz
Sein Hüftschwert kurzes Glänzen stiesz.

Der erste sprach: Herr röte,
Der zweite sprach: Herr töte.

Töte den Werwolf, den Zwietrachtsgeist
Der Deutschland in blutende Stücke reiszt.

Röte die Wangen vor Grimm und Scham,
Dasz in Deutschland abhanden die Treue kam.

Da hob sich am Weg in zerschossenem Wamms
Ein sterbender Landsknecht schwäbischen Stamms;

Der rief: Ihr Herren sprecht törlich drein,
Mit euch wird nicht zu rechten sein.

Viel lieber in Deutschland Schmach und Not,
Als in der Fremde weiszes Brot.

Ich müszte zehnmal zugrunde gehn
Und würde zehnmal auferstehn,

Ich riefe von frischem alsogleich:
Gott segne, Gott schütze das Deutsche Reich.

Het eigenaardigste is evenwel dat de schildering der natuur alleen hem zelden voldoet — dieper dringt hij in haar door en

zij is voor hem een bron van heerlijke gedachten, van troost en vrede, van verheffing tot God en zijn hemel. Neem b.v. zijn „Brausender Lenzwind", dat typisch is voor wat ik zooeven beweerde:

BRAUSENDER LENZWIND.

Aus Süden braust der Wind heran
Läszt Schnee, läszt Schollen tauen,
Es wellt der See, die Saat hub an
Zartgrün zum Licht zu schauen.
Kosewind, der vom Werden spricht,
Tosewind, der auf Erden bricht
Dunkles Eis im Gemüte,
Lege zu Grabe, was morsch, was still,
Segne, was leben, was rauschen will,
Fülle den kümmernden Herzensschrein
Tief mit Schönheit, mit Sonnenschein,
Streif uns, die Pflüger im Arbeitstag
Mit der Ewigkeit Fittigschlag,
Künde: Des Wollens Kummersaat
Wächst durch Glauben zur Kraft, zur Tat;
Herz, weil du bangst, Herz weil du weinst
Wirst du jubelnd schauen dereinst
Lenze voll ewiger Blüte.

De novellen van von Schönaich-Carolath staan litterair ver beneden zijn lyriek en wel om deze reden, die tegelijk hun karakteristiek-goede en slechte hoedanigheden insluit: de ideëen maken bij hem de menschen en niet de menschen de ideëen. Al zijn personen zijn op de allereerste plaats ideëendragers — dat maakt natuurlijk, dat zijn proza ernstige, invloedrijke lectuur is: werk dat iets tot stand wil brengen, op wil ruimen met wat slecht en schadelijk is. Elk van zijn novellen heeft zijn tendenz, maar welke dikwijls als een wapenrusting werkt, die te groot en te zwaar is voor de strijders. Maar van den anderen kant geeft juist dat onverschrokken kampen tegen verderfelijke instellingen — dat diepe medevoelen met armen en hulpeloozen — dat opbeuren en steunen van ongelukkigen een heerlijk diep genot, nog verhoogd door de fijne beschrijvingen van natuur en milieu — het spannende, boeiende der geschiedenis en de groot-edel-menschelijke gedachten, die in hun origineelen vorm, een blijvenden schat vormen voor wie ze eenmaal in zich opnam.

Verreweg zijn mooiste novelle vind ik: „Bürgerlicher Tod". „Bürgerlicher Tod" bevat de geschiedenis van een armen, ziekelijken werkman, die niet in staat is, ondanks al zijn pogingen, om door arbeid en tenslotte door het inroepen der liefdadigheid, zichzelf en zijn familie voor broodgebrek en ellende te vrijwaren. Scherp

komt er in uit de doodende letterknechtschap der Duitsche gerechtshoven; het stootende der liefdadigheid om gezien te worden; de valschheid van het socialisme. Wanhoop drijft eindelijk den armen man in de rivier. Een politie-agent vindt op de brug een briefje, waarop de man zijn geschiedenis heeft neergeschreven. Hij verscheurt het opdat het publiek de mistoestanden niet verneemt, waarvan deze arme het slachtoffer werd.

Ook „Der Freiherr” „Lichtlein sind wir” en de origineele schets „Des Bettlers Weihnachtsgabe” zijn heerlijk-mooie momumenten van den zielenadel van Von Schönaich-Carolath. Want dat is zijn kenmerkende eigenschap — het zegel, dat staat op heel zijn leven en al zijn daden. Nooit verlaagt hij zich, om het zinnelijke te geven om het zinnelijke — zelfs in „Die Sphinx” niet — nooit wordt hij gemeen. Frank en vrij komt hij op tegen alles wat ellende en smart brengt: tegen elke instelling, elken toestand, elke klasse, die ongelukkigen en weerloozen maakt: kampt voor hen met woord en daad — wendt al zijn hebben en kennen aan om hun troost en hulp te brengen. Edel is zijn bedoeling geweest; edel zijn streven — en al is er bij gebrek aan klare ideëen, aan juiste kennis van godsdienst en moraal, menige passage in zijn werken, die ons Katholieken stoot — nooit heeft hij geschreven om te stooten.

Vooral als lyriker een kunstenaar van groote begaafdheid, wien alleen het geniale verstand ontbrak om een werelddichter te worden, verdient hij ten volle den lof van Dr. Anselm Salzer, die hem noemt: „Einen Lyriker von groszer Kraft und Tiefe, Glut und Farbenfreude, echt deutscher Gesinnung, Tiefe der Weltanschauung, heiliger Heimats-und Menschenliebe, als Ausflusz eines Herzens, in dem Leid und Freude in vollen Tönen widerklingen.

A. TH. HOOF, S. J.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Paul Claudel.

J'aime la majesté des souffrances humaines

heeft Alfred de Vigny gezegd.

Inderdaad het menschelijk lijden heeft iets majestueus. Zooals een rotspunt, uitstekend boven een woelige zee, onwrikbaar de

golven trotseert, zoo braveert 's menschen moreele kracht het lijden en de tegenstelling van zijn onverstoorbare kalmte met het gewoel rondom hem bewijst, dat hij, de schijnbaar zwakke, de sterke is. Het lijden dragen, erin berusten is geen vernedering maar een verheffing vol majesteit.

Wanneer echter christelijke lijdensdorst de ziel komt kwellen en het edelmoedige christen-hart, sterk door het voorbeeld van Christus, óm Hem en áls Hij het lijden begeert en zich erin verlustigt, dan verandert de glans dier majesteit in een goddelijk aureool.

Die bovennatuurlijke luister van den christelijken offergeest was het, welke mij zulk een smaak deed vinden in Paul Claudel's bekende werken: *L'Otage* en *L'Annonce faite à Marie.*

Paul Claudel werd geboren in 1868. Na volbrachte studiën koos hij de consulaire loopbaan. Achtereenvolgens verbleef hij in de Vereenigde Staten, in China, te Praag, te Frankfort en tot aan den Europeeschen oorlog te Hamburg. Zijn werken waren in Frankrijk vrijwel onbekend, totdat op 21 December 1912 zijn laatste drama: *L'Annonce faite à Marie* buitengewonen bijval inoogstte.

Claudel is een bekeerling, een der velen van Frankrijk's letterkundigen, die van onverschillig oprecht geloovig werden. „Peu instruit des choses religieuses et y étant indifférent, il fut, à vingt ans, soudainement visité par la douce persuasion de Dieu" [1]. 't Is geen bekeerling, die zijn talent verbergt. Integendeel, zijn talent beschouwt hij als een middel tot apostolischen arbeid. Hij stelt het geheel in Gods hand. Een weldadige zon wil hij zijn van christelijk-schoon. „Un jour M. Claudel dira au Seigneur: Utilisez-moi! Exprimez-moi dans votre main paternelle! Faites sortir tout le soleil qu'il y a en moi!" [2].

Maar wat een eigenaardig kunstenaar is hij!

Toen hij als jonge man zich bewust werd van zijn schrijvers-talent, was Frankrijk's literatuur omneveld door 't geheimzinnig waas der Symbolisten. Claudel werd een bewonderaar van Mallarmé en Rimbaud. Toch bleef hij zichzelf. Eén ding nam hij van de Symbolisten vooral over, namelijk de onbedwongen vrijheid van den letterkundigen vorm.

Zijn schrijftrant is een middending tusschen proza en poëzie.

---

[1] *Revue des deux Mondes,* 1914, 15 fe'or. pag. 900.

[2] t. a. p. blz. 888.

Zijn stijl is rythmisch, heerlijk gecadenceerd, 't is proza met al literatie en assonantie, 't zijn groepen van woorden achter welke men plotseling overspringt naar een nieuwe alinea, zonder dat een punt of ander rustteeken het einde van den volzin aangeeft. „Wanneer men luistert naar iemand die spreekt, zoo verklaart hij zijn schrijfwijze, hoort men, dat op een of ander punt, tegen het midden van den volzin, de stem zich verheft en dat zij weer daalt tegen het einde." Volgens die „reprises de la respiration", d. i. volgens het natuurlijk stijgen en dalen van den spreektoon, verdeelt hij zijn proza in regels, of, zooals hij het noemt, in verzen. [1])

Te recht heeft men van dezen vreemdsoortigen schrijftrant gezegd, dat Claudel luid-op moet gelezen worden [2]). Iemand, vertrouwd met de geheimen van den Franschen rythmus, zal het voorlezen van Claudel's proza maken tot een waar genot, even groot als wanneer men door een declamator van beroep verzen van Racine of perioden van Bossuet hoort voordragen. Naast den rijkdom van Claudel's verbeelding en de innigheid van zijn gevoel is het ongetwijfeld aan zijn keurig verzorgden stijl te danken, dat zijn laatste stukken met zooveel waardeering werden begroet.

Men moet in Claudel's theater niet op de eerste plaats naar dramatische verwikkelingen zoeken. Als hij zijn gehoor weet te boeien dan is het niet door wrijving of botsing van karakters of door spannende actie. Neen, Claudel's talent is meer lyrisch dan dramatisch. Bij hem zijn we in een feeënland te midden van een décor als in sprookjes.

Stelt u voor een fabelachtig landschap, nu eens alles vol gouden zonnelicht en heerlijke kleuren, te midden van wonderbloemen een heldere fontein, zacht klaterend in marmeren schaal, — dan

---

[1]) Vgl. *Etudes*, 1913, tome 134, pag. 534, note. Ziehier een klein voorbeeld van Claudel's stijl:

Et si tu passais une seule nuit dans ma peau tu ne dirais pas que ce feu n'a pas de chaleur.
Le mâle est prête, mais il n'est pas défendu à la femme d'être victime.
Dieu est avare et ne permet qu'aucune créature soit allumée,
Sans qu' un peu d'impureté s'y consume,
La sienne ou celle qui l'entoure, comme la braise de l'encensoir qu'on attise!
Et certes le malheur de ce temps est grand.

[2]) *Revue des deux Mondes*, t. a. p. blz. 884.

weer een akelig, grauw tafereel omsluitend een ruw-neerstortenden waterval. Zoet als die fontein, geweldig als die waterval zijn de personen, welke Claudel ons voorstelt Een wereld van poëzie omringt hen. Door hun omgeving worden hun nobele gevoelens nog edeler, schijnt hun gefolterde ziel nog donkerder. Van zooveel schoons geniet men in stilte.

Getroffen door den tooverstaf van Claudel's lyriek sluit men de oogen en waant zich eenige oogenblikken buiten den engen kring van het baatzuchtig menschelijk bestaan.

Elke ontleding van het menschelijk lijden is bij machte te ontroeren. Maar het diepst grijpt die analyse in de ziel, wanneer een lyricus zooals Claudel, met eerbied als het ware en met fijnen tact, de wonden van het lijden voorzichtig aanraakt en behoedzaam openlegt. Een dramaticus zal schokken en verbazen, een lyricus doet stille tranen vloeien, maar de ontroering door hem verwekt, laat onuitwischbare sporen achter.

In *Sygne de Coûfontaine,* uit *L'Otage,* en in *Violaine,* uit *L'Annonce faite à Marie,* heeft Claudel twee christen zielen geschetst, welke met het lijden te kampen hebben.

In de eerste analyseert hij den christelijken offergeest, welke het lijden aanvaardt. In de tweede schildert hij de heldhaftige christinne, die het lijden draagt met al zijn gevolgen tot aan den dood, den dood der heiligen.

Toussaint Turelure, de zoon van een wildstrooper, is opgeklommen tot de waardigheid van Préfet de la Marne en van Baron de l'Empire. Nog hooger wil deze verwaande parvenu stijgen. Hij wil Comte de Coûfontaine worden.

Van dit oud geslacht zijn twee afstammelingen in leven, Sygne en haar neef Georges. Het kasteel is verwoest, maar de Revolutie liet de Cisterciënser-abdij, door haar vaderen gesticht, bestaan. Door harden arbeid, door voortdurend cijferen en berekenen, weet het jonge meisje weer in handen te krijgen wat er nog overbleef van de oude bezittingen. Zij verblijft in de voormalige abdij, — waar Toussaint vroeger eenigen tijd novice was. Alles zal ze geven aan Georges, — zij belooft hem te zullen huwen en zoo zal dan de ster van hun geslacht, door de revolutie omwolkt, weer stralen aan den nationalen hemel.

Pius VII is in Frankrijk. Georges heeft hem ontrukt aan de gevangenschap en brengt hem in stilte op de abdij. Toussaint Turelure, de trawant van Napoleon, wist zulks.

Op dit oogenblik vraagt Toussaint Turelure in zijn onbeschaamden hoogmoed Sygne's hand. Georges moet zij prijsgeven; om den Paus te redden moet zij een *otage*, een slachtoffer worden.

Een jaar daarna is Toussaint Turelure prefect van Parijs. Hij viert het doopfeest van zijn zoon. Voor zich en voor zijn kind begeert hij den titel van Comte de Coûfontaine. Dat Georges afstand doe van zijn naam en rechten en.... hij, Toussaint Turelure, zal de stad overleveren aan de Bourbons, wier trouwe vazal Georges gebleven is. Sygne moet deze gunst van Georges verkrijgen. Een tweede maal wordt zij *otage*.

In haat ontstoken lost Georges een schot op Turelure. Sygne springt tusschen beide en valt doodelijk gewond neer. De Baron doodt Georges.

De Koning komt en in tegenwoordigheid der beide lijken, zijn twee slachtoffers, ontvangt Toussaint den begeerden prijs van zijn kuiperijen, den graventitel.

De karakters in dit stuk zijn niet alle met meesterhand geteekend. De Paus is veel te oud, veel te mijmerig, — Toussaint is erg bruusk. Als drama zou men veel in Claudel's werk kunnen gispen. Maar de analyse van Sygne's zielestrijd is heerlijk schoon. Zij verzet zich tegen Monsieur Badilon, haar pastoor, die haar tot het huwelijk met Toussaint tracht te bewegen. Dit offer is te zwaar. Alleen de gedachte aan den gekruisigden Heiland is in staat haar heldenmoed te ontsteken.

SYGNE: Gij zwijgt, mijn vader, en zegt niets meer!

BADILON: Ik zwijg, mijn kind, en ik sidder! Ik verklaar u, dat noch ik, noch de menschen, noch God zelf zulk een offer van u vragen.

S.: Maar wie verplicht er mij dan toe?

B.: Christinne! Kind van God! Gij alleen moet het doen, geheel uit eigen wil.

S.: Ik kan niet.

B.: Bereid u dan voor. Ik zal u zegenen en u laten weggaan.

S.: Mijn God! Gij ziet toch, dat ik U bemin!

B.: Maar niet tot aan 't spuwen in 't gelaat, niet tot de doornenkroon, tot aan het neervallen op 't aangezicht, tot aan het afrukken der kleederen, tot aan het kruis.

S.: Gij ziet mijn hart!

B.: Maar niet tot door de groote scheur in mijne zijde.

. . . .

S.: Heer, dat Uw wil geschiede en niet de mijne!

B.: Is het waar, kind, en is alles volbracht?

S.: ..... En niet de mijne.

L'Annonce faite à Marie wordt door den schrijver een mysteriespel genoemd.

De titel kan echter misleiden. 't Is de geschiedenis van Violaine, de melaatsche, de onbegrepene, de offervaardige, de heilige vrouw, die op Kerstdag, den feestdag, waarop de blijde boodschap aan Maria door den engel verkondigd, tot voltooiing kwam, haar deugd beloond ziet door een wonder. Zij geeft het leven terug aan een kind op den gedenkdag der geboorte van Maria's Zoon.

Mara, Violaine's zuster, de afgunstige, brengt haar gestorven dochtertje Aubaine bij Violaine in de afgelegen hut, waar deze, blind, het lichaam door melaatschheid verteerd, haar offervol leven slijt.

Mara was gehuwd met Jacques Hury, die eerst verloofd was met Violaine.

Pierre de Craon had Violaine geweld willen aandoen. God had hem met melaatschheid gestraft. Violaine vergeeft hem en, om hem ten volle haar barmhartigheid te toonen, omhelst zij hem. Ten gevolge van dien kus wordt ook zij door de vreeselijke ziekte aangetast.

Mara, die dit alles gezien had, verwittigt in haar afgunst Jacques Hury. Teleurgesteld en onverschillig laat deze Violaine gaan naar de leprozen-cel.

Daar wordt acht jaren lang Violaine's reinheid meer en meer gelouterd door den brand van het lijden. Bien des choses se consument sur le feu d'un coeur qui brûle. Ook voor anderen, voor de geheele christenheid, offert zij zich op. Puissante est la souffrance quand elle est aussi volontaire que le péché.

Het lijden heiligt Violaine, ook in de oogen der menschen. Daarom brengt Mara haar gestorven kind tot haar; immers een heilige kan wonderen doen.

Zij geeft het lijkje aan Violaine. Zij dwingt haar het te aanvaarden. Dan vraagt ze haar dochtertje levend terug.

MARA: Geef mij dan mijn kind terug dat ik u gegeven heb.
VIOLAINE: Gij hebt mij slechts een lijk gegeven.
M.: En gij, geef het mij levend terug!
V.: Mara! wat durft gij zeggen?
M.: Ik wil niet, dat mijn kind dood zij.
V.: Is het in mijn macht de dooden op te wekken?
M.: Ik weet 't niet, u slechts heb ik tot wie ik mijn toevlucht kan nemen.
V.: Is het in mijn macht de dooden op te wekken zooals God?
M.: Waartoe dient ge dan?

V.: Tot lijden en tot smeeken. A souffrir et à supplier.

M.: Maar waartoe dient het te lijden en te smeeken, als gij mij mijn kind niet teruggeeft?

V.: Dat weet God, wien het voldoende is, dat ik Hem diene.

M.: Maar ik, ik ben doof en hoor niet! en ik roep tot u uit de diepte, waarin ik ben! Violaine! Violaine!

Schenk mij dat kind terug wat ik u gegeven heb! Welnu, ik geef mij gewonnen, ik verneder mij! heb medelijden met mij!

Heb medelijden met mij, Violaine en geef mij dat kind terug, dat gij mij ontnomen hebt.

V.: Degene alleen, die het u ontnomen heeft, kan het u teruggeven!

In een prachtige scène, waarin Violaine de engelen hoort zingen van Bethlehem's vreugde, herleeft de kleine Aubaine. Et nous aussi un petit enfant nous est né. Alleen .... ses yeux étaient noirs et maintenant ils sont bleus comme les tiens.

Ondanks deze weldaad altijd afgunstig, berokkent Mara haar den dood door haar in een zandkuil te storten. Violaine wordt binnengedragen in het huis van Jacques Hury; daar sterft zij. Nu gaan aller oogen open. Het offerleven is voltooid. Neen, 't is niet te vergeefs geweest. Zelfs Mara ondervindt den heilzamen invloed van een door lijden gezaligde ziel.

Ook omtrent dit mysteriespel zouden opmerkingen te maken zijn. Het gewild vreemde doet somtijds wonder aan. Oorspronkelijkheid heeft ook haar grens. Gaarne zouden we ook wat meer tragische momenten hebben aangetroffen. Het spel is te lyrisch.

Evenwel zal, zooals Sygne de Coûfontaine, ja zelfs meer dan zij, Violaine, „la douce Violaine", blijven tellen onder de beste scheppingen der Fransche dramatici van den lateren tijd.

Als heiligen staan beide vrouwen voor ons, hoog verheven in haar heldendeugd. Maar tevens schijnen ze ons zoo nabij. Ze zijn echt menschelijk gebleven. Ze hebben haar fouten. Misschien zelfs zou de schrijver meer waar, meer psychologisch zijn geweest, als hij beider offervaardigheid hier en daar nog edelmoediger geschilderd had.

Hoe het zij, Claudel heeft menigeen een hart onder den riem gestoken, al was het alleen maar door het schrijven van troostgevende woorden als deze:

— A quoi est-ce que tu sers alors?

— A souffrir et à supplier!

Katwijk a/d. Rijn, 15 Aug. 1915. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Bladen, Boeken en Tijdschriften

In de *Revue des Deux Mondes,* die ons onregelmatig en laat bereikt, evenals *le Correspondant,* begint Paul Bourget een nieuwen roman in den oorlogstijd spelend, getiteld *Le sens de la mort.* Het is alweer een hoogst belangrijk conflict, dat hij tot onderwerp koos. Een beroemd dokter, groot operateur, gelukkig met zijn veel jongere vrouw, in de kracht zijns levens, temidden van zijn arbeid, getroffen door een doodelijke kwaal. Zelf maakt hij zijn diagnose en weet hierdoor, dat hij niet langer dan nog drie maanden kan leven. Ongeloovige godsdiensthater als hij is, neemt hij zich voor als een stoïcijn den dood in te gaan, heldhaftig de pijn te verdragen en tot het laatst zijn werk te doen in de ambulance, aan zijn zorg toevertrouwd. Met morphine tracht hij de ondragelijke smarten te verdooven, vol verachting als hij is voor die andere morphine, zooals hij de godsdienstige troostmiddelen noemt, door den aalmoezenier aan de gewonden en stervenden geschonken. De kwaal echter wordt hem te machtig, het operatie-mes ontvalt zijn handen en hij luistert welgevallig naar het voorstel zijner vrouw om vrijwillig tezamen den dood in te gaan. Vol spanning wachten wij het vervolg af van dezen met B's gewoon meesterschap geschreven roman.

Valérie Masuyer vertelt ons verder over koningin Hortense en de zoo treurig mislukte samenzwering van Straatsburg, die den lateren Napoleon III bijna het hoofd kostte. De arme, zwaar beproefde vrouw moest veel leed en zorg beleven van haar woeligen zoon en het werd haar, helaas, ontzegd later het succes te beleven van zijn onvermoeide pogingen om de Fransche Keizerskroon te bemachtigen. — André Bellessort vertelt zeer onderhoudend van het oud-Fransche Canada naar aanleiding van een boek *les Anciens Canadiens* van de Gaspé. Volgens dezen 18den eeuwschen schrijver, werd Canada nog meer door de Fransche revolutie dan door de Engelsche overheersching van het moederland vervreemd. André Beaunier wijdt een weemoedige herinnering aan de nagedachtenis van André Lafon, wiens boeken *l'Elève Gilles* en *La maison sur la rive* destijds in *Boekenschouw* werden besproken. Hij roemt ze als zachte, teere kunst, die slechts zeer alledaagsche, gewone onderwerpen behandelt met een eigenaardige bekoring en innigheid. Zijn *Elève Gilles* werd door de Académie bekroond en niemand, die hier meer verwonderd over was dan de schrijver zelf. Hij was nog zeer jong en surveillant aan een katholieke onderwijs-inrichting. Door de mobilisatie opgeroepen, heeft hij het front niet gezien maar stierf in een hospitaal zijn natuurlijken dood ten gevolge van ziekte. Hij stond nog aan het

begin van zijn loopbaan en de Fransche literatuur had nog recht veel van hem te verwachten.

Le Correspondant is, hetgeen wij zeer betreuren, geheel en al een krijgskundig tijdschrift geworden. Vindt men in de *Revue* naast vele oorlogsartikelen nog hier en daar verademing in andere, die niets met den afschuwelijken oorlog te maken hebben — hier komt men niet tot adem. Zeer mooi zijn zeker de beide artikelen door Mme. Eydoux-Démans gewijd aan de tien zonen van een weduwe, mevr. de L., meest bestaande uit brieven van de jonge helden, die allen in het leger zijn en waarvan reeds drie hun leven moesten laten. Deze fragmenten geven een hoog denkbeeld van de ernstige levensopvatting en groote godsvrucht der broeders, „Wij zullen onzen plicht doen als katholiek en als Franschman", is de leidende gedachte van allen. Een gescheidenis van het Groothertogdom Luxemburg is vooral voor ons Hollanders, die met zulke nauwe banden aan dit landje verbonden waren, van belang. De schrijver betoogt, dat het aan België en niet aan Holland van oudsher behoorde. In *de Gulden Winckel* wijdt Gerard van Eekeren het eerste van een serie artikelen aan *Een coquette vrouw* van Carry van Bruggen. (Zie vorig nummer van Boekenschouw). Naar aanleiding van het interview der schrijfster met André de Ridder betoogt van E. in het breede hoe moeilijk, zoo niet onmogelijk het is het uiterlijke van het innerlijke te scheiden. Men herinnert zich dat Carry alleen innerlijke kunst beweerde te geven. Welke treurige resultaten zij hiermede bereikt, als zij het erbarmelijke, innerlijke wezen wil analyseeren van een abnormale vrouw als haar zoogenaamde coquette Ina, heeft zij in dit laatste, tamelijk mislukte verhaal duidelijk bewezen.

In *De Natuur* (15 Aug.) geeft ingenieur Stieltjes eene natuurlijke verklaring van een voorbeeld van telepathie, dat is: overbrengen van gedachten zonder naspeurbaar middel. Hij kiest daarvoor een experiment, dat het zeer bekende medium Dr. Schlossinger meermalen heeft uitgevoerd. Toeschouwers van en latere schrijvers over dit geval meenden, dat hier nu wel alle mogelijkheid van bedrog is uitgesloten. Ingenieur Stieltjes evenwel verklaart, dat het integendeel zeer eenvoudig is het gansche experiment op eenvoudige wijze uit te leggen.

De buitengewone voorstelling van Dr. Schlossinger verliep op de volgende wijze. Dr. S. verscheen met zijn medium, (eene dame van bij de 40) en stelde dadelijk als voorwaarde, dat de gedachte welke hij zou overbrengen zich zou moeten bepalen tot één enkel woord of één enkele figuur. De dame werd nu opgesloten in een zolderkamer boven in het huis, en een der proefnemers bleef daar voor de deur van die kamer de wacht houden. Dr. S. moest zijn proef verrichten in de studeerkamer van den heer des huizes, twee verdiepingen lager. Een der aanwezigen wijst in een krant Dr. S. het woord aan, dat hij tot de dame op het zolderkamertje wilde hebben overgebracht. Dat woord was

„horse” (paard). Dr. S. verzoekt nu den aanwijzer van het woord, dat uit de krant te willen knippen en terwijl hij daarmede bezig is vraagt hij om een penhouder, waarmede straks het woord door den opgever wordt onderstreept. Dr. S. legt dan het stukje krantenpapier in een glas met water en begint op dat glas te staren. Dan staat hij op en zegt: „het is in orde, de overdracht heeft plaats gehad”. Hij verzocht vervolgens den gastheer naar boven, naar die dame te gaan en zich te overtuigen. Deze doet het en komt na eenigen tijd terug met zijn notitie-boekje open in de hand; op een der bladzijden is inderdaad een paard (horse) geteekend door de juffrouw op het zolderkamertje. Hij gaf daarbij de volgende verklaring. De dame had bij zijn binnenkomst gezegd, dat de gedachte heel flauw op haar was overgebracht, zij kon haar niet onder woorden brengen maar wel teekenen misschien. De gastheer gaf haar toen zijn notitieboekje en vulpenhouder, zij maakt eenige krassen en zegt dan dat zijne tegenwoordigheid haar hindert. Hij gaat nu even buiten de deur en dadelijk roept de juffrouw: „ik heb het, ’t is een dier” en ze teekent het paard.

De natuurlijke verklaring kan deze zijn. Terwijl de aangever van het woord dat uitknipt, vraagt Dr. S. (de experimentator) een vulpenhouder. In zijn zak heeft hij het woord horse geschreven op een sigarettenpapiertje en dat tot een balletje verwerkt. Na den vulpenhouder te hebben gepresenteerd aan den uitknipper, neemt hij dien weer en geeft hem terug aan den eigenaar, na vooraf het papiertje in het dopje te hebben gedrukt. De vulpenhouder is waarschijnlijk van den gastheer, want uit diens verklaring blijkt dat hij een vulpenhouder bij zich droeg. Hij gaat nu naar boven, geeft die dame zijn vulpenhouder en deze verwijdert hem om even het papiertje er uit te kunnen nemen en dus is.... de gedachte overgebracht.

Wij geven deze verklaring opzettelijk, omdat wij er een vermaak in vinden de bijgeloovigheden van onze ongeloovige eeuw zooveel mogelijk aan den kaak te stellen. Dat er hier bedrog moet schuilen blijkt ten overvloede reeds uit den goochelaars-hocus-pocus, waarmede het experiment genomen werd. Dat stukje papier in een glas water! en die onmacht van de juffrouw om te denken zoolang de heer des huizes aanwezig is! en hare onbekwaamheid om de gedachte uit te drukken in woorden terwijl zij het wel kan in teekening!! Men moet ontzettend naief zijn om niet in te zien, dat hier bedrog wordt gepleegd; maar om een aanneemlijke proeve van verklaring te vinden moet men scherpzinnig zijn als ingenieur Stieltjes.

Der Gral (Augustus; dit nummer verscheen te laat) stelt de vraag: gehört Nietzsche zu den deutschen Meister? Mit einem kräftigen „Nein” antwortet auf diese Frage Rudolf Huch in der „Täglichen Rundschau”: „Nietzsche ist keiner von den Deutschen Meistern”. Und er begründet diese Behauptung nicht sosehr mit Nietzsches Deutschenhasz, in dem viel berechtigte(?) — het vraagteeken is niet van ons, maar van Der Gral — Empfindlichkeit gewesen sei, mit seiner Hochschätzung des französischen

Geistes, sondern mit seinem gänzlich undeutschen Wesen. En dan worden, volgens Rudolf Huch heel wat eigenschappen aangewezen die onduitsch zijn: o.a. verachting van plichtsvervulling, van vaderland, verheerlijking van tot het uiterste gedreven individualismus, steunend op de almacht der sterken en de machteloosheid der zwakken. Maar te recht voegt de Redactie van *Der Gral* erbij: Hugh wijst niet op de voornaamste reden, waarom Nietzsche als undeutsch, fremd, verderblich moet worden aangewezen, hij is niet zoo zeer ein Gegensatz zum Deutschtum, sondern ein Gegensatz zum Christentum. Het kan het Duitsche volk slechts ten goede komen als deze waarheid scherp en algemeen wordt ingezien.

Dr. Richard Volpers wijdt een waardeerend artikel aan de nagedachtenis van den katholieken dichter *Adolf Trampe.* Hij werd geboren 30 Augustus 1886 te Paderborn en sneuvelde als reserve-officier 8 Augustus 1914. Hij schreef over „Georg Herwegh" en „Goethe und Spinoza"; met Max Heidrich gaf hij uit een boek „Deutsche Wohnungskunst" en met Dr. Müller „Drei Kaiserlieder von Orlando di Lasso". Zijn eerste gedichten verschenen in 1911 onder den titel „Lenz" een tweeden bundel (1913) noemde hij „Nemt, frouwe, disen Kranz".

Onder het opschrift *Der eiserne Lerchenschlag,* Kriegslieder Katholischer Dichter schuiven verschillende bijdragers hunne oorlogspoëzie. Het eerste gedicht heet *Verlustlisten* en eindigt met deze onmenschelijke regels:

Wehrt den Tränen, ihr Mütter und ihr Waisen!
Selig sollt ihr den Tod der helden preisen.

Ik zou die vrouwen en kinderen, wier geluk men vermoord heeft, tenminste hun smart en hun tranen gunnen!

Een heel andere taal spreekt M. Herbert in *Da nobis pacem:*

Nach Frieden schrein die Völker, starker Gott:
Ein blutger Wahnsinn hat ihr Herz zerschlissen
Und sie auf Molochs glühnden Arm gerissen.
Nun zehrt sie auf der Flamme grimmer Spott.

Een ander dicht over *Krieg oder Frieden* en verklaart dat Duitschland den oorlog niet heeft gewild. Vreemd klinkt de beschuldiging gericht tegen de vijanden van Duitschland:

Ihr aber habt geschrien und gehetzt
Und seid uns ins Land gedrungen,
Ihr habt das Völkerrecht verletzt
Und das Schwert in die hand gezwungen.

Aan dichterlijke vrijheden schijnt dus vooreerst nog geen gebrek te zijn.

Een zeer goed artikel schrijft Professor F. X. Hoermann over *Schönheit, bildende Kunst und Ideal;* het slot verschijnt in volgende aflevering.

Velhagens & Klasings Monatshefte (September) brengen mooie illustratie en merkwaardige opstellen. Wij vestigen de aandacht op de openbaringen van Prof. Dr. Max Lenz: *Der Weltkrieg im Spiegel Bismarckischer Gedanken.* Als wij dit artikel gelezen hebben worden wij nog meer bevestigd in onze overtuiging, dat de volkeren van Europa slachtoffers zijn van gewetenloos politiek geknoei. Wij kunnen op dit oogenblik onze sympathie laten uitgaan naar links of rechts, wij worden bij nader inzien en onderzoek toch steeds teleurgesteld. Het gekonkel van Engeland kenden wij reeds uit de geschiedenis der laatste eeuwen; het was er steeds op uit elke ontwikkeling van de een of andere mogendheid op het vasteland tegen te werken; had altijd goud genoeg om anderen te laten rechten; onmondig Italië telt niet mêe en heeft in den laatsten tijd zijn blazoen vrij erg besmeurd; met Frankrijk (niet met de Fransche Regeering) hebben wij innig medelijden en met België eveneens. En Duitschland? Wij behoeven dit artikel maar te lezen, om te weten wat Duitschland gewild heeft. De bekentenissen van Prof. Lenz zijn zeer openhartig en het streven van Duitschland blijkt waarachtig niet zoo onschuldig als men het heeft willen voorstellen. Om zijn eigen doel te bereiken hadden zij het er voor over het Mohamedanisme weer los te laten over de wereld.

> Wir sind nicht so töricht, zu behaupten, dasz uns nichts als Nachstenliebe zu den Bekennern Allahs und seines Propheten hingeführt habe; derartige Etikettierungen der Politik überlassen wir unsern zartfühlenden Vettern jenseits des Armelkanals. Wir bekennen offen, dasz unser Interesse es erheischt, uns um den Wiederaufbau nicht blosz der Türkei, sondern der muhammedanischen Welt zu bemühen; gerade so, wie es unser eigenes Lebensinteresse war, was uns für jetzt und — so vertrauen wir — für alle Zukunft an Oesterreich knüpfte.

Duitschland en Engeland in hun wedijver om de wereldheerschappij blijken wel even gevaarlijk voor de onafhankelijkheid en vrije ontwikkeling der overige staten. En wij kunnen dan ook alleen glimlachen over de verklaring van Dr. Lenz:

> Aber der Sinn der Macht, die wir anstreben, das ziel, das wir verfolgen, die Mittel, die wir gebrauchen unterscheiden uns von unsern Gegnern.

Wij leeren zoo langzamerhand inzien, dat doel en middelen van Duitschland en Engeland even onzedelijk zijn. Alleen, de brutale, en nog op geen goeden grond verdedigde inval van Duitschland in België is recenter dan even schandalige euveldaden van Engeland en verwekt dus grooter afkeer.

De bekende professor Eucken van Jena schrijft over *Die Quellen unserer Moral und der gegenwärtige Krieg.* Hij spreekt even over de religieuze en de „vernunft"-moraal, de sociale en kultuur-moraal, en meent dat zij geen van allen voldoende zijn. Maar elke der genoemde moralen heeft iets waardevols en daaruit moet één geheel worden gesmeed. Eucken zegt dat zoo iets

goed mogelijk is en ter bevestiging wijst hij op den tegenwoordigen oorlog. Dasz ein solches Zusammenstreben möglich ist; und dasz alle Verzweigung moralischen Wirkens schlieszlich einer einzigen Aufgabe dienen mag, dafür finden wir heut ein erhebendes Zeugnis in dem Verhalten des deutschen Heeres und Volkes; denn ihm fassen sich in der einen groszen Aufgabe der Verteidigung des Vaterlandes alle Antriebe moralischer Art zusammen und steigern sich gegenseitig. Zou nu zoo'n professor niet inzien dat hij door dit voorbeeld bewijst onder moraal iets te verstaan, dat elken dag kan veranderen? Heel duidelijk spreekt hij zich overigens niet uit over zijn nieuwe vinding en dat zou ook niet goed mogelijk zijn zonder in te zien, dat hij met een phantasma te doen had.

In de *Tijdspiegel* (Sept.) is opgenomen de indertijd bij Royaards opgevoerde mytologische komedie *Marsyas of de betooverde Bron* door Balthazar Verhagen, wiens Gedichten wij indertijd hier hebben besproken. Zijn wij niet heen over het tijdperk der mythologie en wijst alle liefde daarvoor niet op het jonge renaissance-gevoel van iemand, die eens iets anders wil leveren. De begeleidende muziek, zooals men weet, was toen van Alfons Diepenbroek. Dr. J. v. d. Valk begint een, naar het zich laat aanzien, wel interessant stuk over *De Opgravingen van Creta.* In de *Lit. Kroniek* gaat E(lise) S(oer) heftig te keer tegen Carry van Bruggen's eene *Coquette Vrouw* (zie vorig nummer van Boekenschouw), die beter en terecht *een abnormale Vrouw* moest heeten.

De Beweging (Sept.) zit vol van geëxalteerde *gedachten* en gedichten van Nine van der Schaaf; bovendien zware philosophische artikelen, oorlogsbesprekingen, Tijdzangen van Israël de Haan, *Europeesche Gedachten,* natuurlijk over den oorlog; onder de *Boekbeoordeelingen* een tamelijk ongunstige bespreking van *Ada Gerlo* — als schrijfster van dit veelbesproken boek wordt algemeen Annie Salomons genoemd.

In *De Gids* (Sept.) bespreekt P. H. van Moerkerken niet onvoorwaardelijk prijzend de overigens veel geprezen nieuwe vertaling van Aeneïs —; Snijders van Wisselkerke geeft een ongevraagd advies in zake de ongelukkige auteurswet, waarin reeds veel mankementen werden ontdekt. Scharten behandelt in zijn *Overzicht der Nederlandsche Letteren* een paar Indische dichters, waarbij ook Noto Soeroto. Den volgenden keer komt Pater Hilarion Tans aan de beurt. Wij zijn nieuwsgierig.

In *Europa* (Groot Nederland) verschijnt het slot van *Het schoone Mysterie* van Herman Middendorp. Het Gym.- of H. B. S.-scholiertje laat zijn bekeerings-bevlieging varen, troost zich met bloemen, zonnelicht en zee enz. 't Was wel te denken, doch schrijver noch heldje vatten iets van het R. K. Geloof. Zelfs de zoogenaamde Jezuieten, die hij heeft geschapen, begrijpen er niets van. Voor hen is 't niets als mooie uiterlijkheid. Dan weet Ida Dorper het beter.

Frans Coenen voorspelt in zijn ironisch artikel: *Onze Nieuwe Romantiek* aan Querido, naar aanleiding van *Jordaan II* een schoone toekomst. Hij zal genoemd worden den „Nederlandschen Sue", maar dan moet zijn boek onder het volk worden gebracht in vele velletjes tegen een dubbeltje per aflevering. De hemel beware ons volk voor een Nederlandschen Sue, grootfabrikant en bekend verknoeier van geestelijk voedsel. PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Ermann S. J. (H) 3000 pop voor Ds. Krop? R'dam, P. v. d. Ende (77) f 0.25.

Pater Ermann windt er geen doekjes om en hij heeft gelijk. Bij Krop en consorten, als de totaal onbevoegde Mevr. Dr. van den Berg van Eysinga-Elias, den schoolmeester Westendorp, den spektakelmaker Tideman, den renegaat van Veen en anderen van gelijk gehalte, kan men natuurlijk niet beginnen met goede trouw te veronderstellen.

De protestanten, die eens willen weten hoe zij bij den neus worden geleid door den heer Krop, en de katholieken, die er schik in kunnen vinden eens bij te wonen hoe zij worden bestreden.... maar ook hoe zij worden verdedigd, moeten dit boekje maar eens lezen. Ermann maakt vuur genoeg om het aan de schenen te leggen van heel die kliek. 't Spettert en spottert in dit boekje, maar 't is ook moeielijk niet sarcastisch te worden als je het *liefste* wat je hebt ziet besmeuren door kabouters, die als alle geestelijk verminkten spotten met wat ligt buiten hun beperkten horizon. R. K. Pr.

Sante (J. J. van) Aan den Leiband. 1915. Amsterd. R. K. Boek-Centrale. (58).

De ijverige pastoor van Sante breekt in deze populair geschreven brochure een lans voor het Gezag. Na eens duidelijk verklaard te hebben wezen en noodzakelijkheid van het ouderlijk, het Staats- en kerkelijk Gezag, bewijst hij dat alle Gezag van God komt en onderwerping een eervolle plicht is. Met de verspreiding van dit boekje, doet men een goed en nuttig werk.

R. K. Pr.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN.

Giraud (Victor) Le Miracle Français. Paris, Hachette. 3 fr. 50.

Men kent Victor Giraud door zijn scherpzinnige, rake kritieken. Zijn *Mâitres de l'Heure* zal nog in veler herinnering zijn.

Dit nieuwe, tijdens den oorlog geschreven boek, is geïnspireerd door den ernst van het oogenblik en meer dan ooit komen de godsdienstige en vaderlandsche sympathieën van den schrijver naar voren. Het Fransche wonder is natuurlijk de moreele opstanding van zijn helaas! zoo diep gezonken volk. Het is zeker hoogst belangwekkend te vernemen wat een ernstig nadenkend man als Giraud, verwacht van de letterkunde van morgen. Misschien is echter de inleiding, waar hij uitleg geeft van den titel van zijn boek, nog het meest de kennismaking waard. M. S.

Goulmy (P.) Nederland naar het Vaticaan. Wat aan de tijdelijke zending naar den H. Stoel voorafging, haar vergezelde en volgen moet. 1915. Nijmegen, Malmberg. (179) f 1.25.

Wel heeft de heer Goulmy een verdienstelijk werk verricht, al is het niet volledig, met de stukken te verzamelen, die betrekking hebben op ons tijdelijk gezantschap bij den Paus.

Maar eene vraag: Zou het niet voorzichtiger zijn geweest te schrijven: Nederland *en* het Vaticaan? Iedereen voelt waarom.

Zou het niet beter hebben gestaan, het boek niet in te deelen in „bedrijven", waardoor het al te veel gaat lijken op een vluchtig vlugschrift, wat toch niet de bedoeling is.

En is het wel de tijd om te spreken over „wat volgen moet"?

Dit zijn eenige bedenkingen, die de waarde van het boek niet aantasten, maar bij een herdruk toch misschien den schrijver tot eenige veranderingen kunnen nopen. R. K. Pr.

Vaka (Demetra) (Mrs. Kenneth Brown) Harem. Schetsen uit het leven der Turksche vrouw. 1915. A'dam, Meulenhoff (250) f 0.75.

Vaka is eene Grieksche, die haar jongste jaren heeft doorgebracht in Turkije. Na een zesjarig verblijf in Amerika en Europa, keert zij terug naar 't land der Halve Maan en geeft eene beschrijving van 't huwelijksleven harer vriendinnen. Dat het meer dan eens, of bijna altijd volkomen indruischt tegen onze Christelijke begrippen, is duidelijk. Maar de schrijfster onthoudt zich van alle realistische beschrijvingen.

Heeft haar werk waarde voor land- en volkskunde, hetgeen ik niet kan beoordeelen, dan is daardoor reeds de lezerkring bepaald.

Voor iedereen is het niet geschikt, wat wel niet uitdrukkelijk behoefd verklaard te worden. W. A., S. J.

Wyzewa (Féodor). La nouvelle Allemagne. Paris, Perrin. 3 fr. 50.

't Kan niet anders of de overzicht-schrijver der buitenlandsche Letterkunde in de *Revue des Deux Mondes* is het jonge Duitschland niet bijster goed gezind. In deze studie tracht hij in het licht der gebeurtenissen van het laatste jaar, de ziel van het hedendaagsche Duitschland te doorgronden. Heel veel moois vertoont hij ons niet en het is wel geraden hem niet altijd onvoorwaardelijk te gelooven

of blindelings te vertrouwen. Hoe zeer ook cosmopolitisch gezind door zijne uitgebreide studiën, blijft de Wyzewa toch Franschman en kan dus niet neutraal zijn.

Een allesbehalve stichtend verhaal is dat — gegrond op brieven zijner dochter — van den senielen hartstocht van den 75 jarigen, beroemden schrijver Gustav Freitag voor een 25 jarige mevrouw, die na wederzijdsche scheiding zijn derde vrouw werd. M. S.

De volgende Fransche werken en werkjes, door mij in deze aflevering aangekondigd, zijn mij gezonden door het „Comité Catholique de Propagande Française à l'Etranger" waarvan Mgr. Baudrillart, de Rector van het „Institut Catholique de Paris" Directeur is. Deze boekjes vergemakkelijken het „hoor en wederhoor".

Van critiek, voor of tegen, heb ik mij met opzet onthouden. Uit dit zwijgen moet dan ook werkelijk geene gevolgtrekking worden gemaakt.

Voor het oogenblik spreekt alleen het classieke: Sunt lacrymae rerum; want inderdaad „de steenen zouden schreien".

UTRECHT. H. F. VAN MAARSEVEEN.

Colin (Louis) 1914. Les Barbares à la Trouée des Vosges. 1915. Récits des Témoins. 32 Hors-Texte. Préface de Maurice Barrès de l'Académie française, in-16 (354). Bloud et Gay, Paris. Prix: 3 fr. 50.

De inval in de Vogeezen „naar het leven geteekend"....

H. F. VAN MAARSEVEEN.

Gaudeau (Chan. B.). Le Danger pour l'Eglise est en Allemagne. Collection „Guerre. et Doctrine". Bureau de la „Foi catholique", 25 Rue Vaneau, Paris. Prix: 1 fr. net.

Eigenlijk alleen geschikt voor ontwikkelden en menschen van studie. H. F. VAN MAARSEVEEN.

Lacroix (Mgr. L.). Le Clergé et la Guerre de 1914. Bloud et Gay, Paris. Prix: 0 fr. 40.

Brochures in-16 elk van 24 pagina's, waarvan de uitgave is begonnen 1 Februari jl. Ik schrijf een 16-tal titels af: 1. L'Histoire de la Guerre. Comment la préparer. 2. Le Pape. 3. Le Clergé et l'Union Nationale. 4. Les Prières publiques. 5. Les Evêques et la Guerre. 6. Les Evêques et l'Invasion. 7. Idem, (suite et fin). 8. La grande pitié de Reims. 9. Le Cardinal Mercier. 10. Les Curés et l'Invasion. 11. L'Héroïsme des Religieux et des Religieuses. 12. Le Salut aux blessés. 13. Les Morts au champ d'honneur. 14. La Mort d'un soldat et d'une cathédrale. 15. Marie et la France. 16. Ce qu'il y aura de changé après la Guerre, etc. etc. Een twintigtal of meer zullen er verschijnen; voor mij liggen de Nos. 5, 6 en 7. De indeelingen ervan zijn: Les Evêques et la Guerre.

Le Clergé pendant la guerre de 1870. Les devoirs nonveaux des Evêques. Le service de la prière publique. La réorganisation du personnel. La visite des blessés. Prière de S. S. Benoit XV, pour la Paix. Les Evêques et l'Invasion. Fénèlon et les Imperiaux. A Lille et à Cambrai. Le martyre d'Arras. Les Evêques de la Marne. Les Evêques d'Amiens et de Beauvais. Le martyre de Soissons. A Verdun. L'Evêque de la Frontière. Saint-Dié.

H. F. VAN MAARSEVEEN.

Marbeau (Emm.). (Evêque de Meaux). Souvenirs de Meaux. Avant, pendant et après la Bataille de la Marne. Edition spéciale de la Revue hebdomadaire. 1915. Prix: 50 centimes.

Dit boekje met kaarten en plaatjes behandelt den slag aan de Marne. Als iemand er wat meer van wil lezen, dan de kranten gaven? De opbrengst is „au profit du monument religieux et patriotique qui sera élevé à Barcy-les-Meaux en souvenir des héros et des victimes de la Victoire de la Marne".

H. F. VAN MAARSEVEEN.

Narsy (R.). Le Supplice de Louvain. Faits et documents in-16 (204) avec 16 hors-texte. Bloud et Gay, Paris. Prix: 1 fr. 80.

Faits et documents met een register van 9 pagina's.

Men leze erbij het nummer van *„De Tijd"* van 24 en 25 Aug. 1915 over Leuven. H. F. VAN MAARSEVEEN.

Pages actuelles 1914-1915 Bloud et Gay, Paris. Volumes in-16. Prix: 0 fr. 60.

Voor mij liggen de Nos. 12 Le Martyre du Clergé belge, par Auguste Mélot, député de Namur, 13, Confiance, Prière, Espoir, par S. G. Mgr. Mignot, Archevêque d'Albi, 8, Patriotisme et Endurance, lettre pastorale de S. Em. le Cardinal Mercier, 15 La Basilique dévastée, par Vindex ('t betreft de „Cathédrale de Reims") 32, Pendant la Guerre, par S. Em. le Cardinal Amette, Lettres pastorales et Allocutions, 51, Le martyre du Clergé français par l'Abbé Eugène Griselle.

De 51 titels zal ik niet afschrijven; ook niet de lijst der doodgeschoten kapelaans en pastoors.

H. F. VAN MAARSEVEEN.

Sertillanges (A. D.) 1914. La Vie Héroïque, Conférences données en l'Eglise de Sainte Madeleine à Paris. VII: La Justice vengeresse (27 Sept. 1914). Bloud et Gay, Paris. Prix 0 fr. 30.

Ik geef slechts den titel en den naam van den bekenden „conférencier". De boekjes worden verkocht „au profit de la Goutte de Lait, Rue de Toqueville 87".

H. F. VAN MAARSEVEEN.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Kummer (J. C.) Nederlandsche Spraakkunst. 3de druk. S. L. van Looy, Amsterdam. f 2.25, geb. f 2.75.

Eene over het algemeen zeer goede spraakkunst die nog te weinig bekend schijnt.

De schrijver durft de zaken aan en onder veel, wat vroeger als vaststaand werd aangenomen, vooral als deze of gene examinator er zus of zoo over dacht, houdt hij terdege opruiming.

H. F. VAN MAARSEVEEN.

Raadersma Lzn. (H.) De voorproef. Rekenboek, hoofdzakelijk bestemd voor hen die toelatingsexamen wenschen af te leggen voor H. B. S. of Gymnasium. Den Haag, Joh. IJkema (64) f 0.35.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bloem (Walter). Het ijzeren Jaar. 1915. Utrecht, W. de Haan. Gebonden f 0.75; in prachtband f 0.95.

De tijd van uitgave voor dit boek is wel juist gekozen, want erger nog dan in '70 kunnen wij spreken van een bloedig en ijzeren jaar.

Geiszler zegt van het *Eiserne Jahr:* „Des klassische Kriegsroman von 1870/71 wird anders aussehen; immerhin — es lassen dem Bloemschen sich nachrühmen ein lebhaftes Kulturgefühl und nationaler Schwung. Es fehlen ihm die dichterische Verinnerlichung und die Künstlerische Durchleuchtung, in deren Helligkeit alles reife Stille und poesie wird."

Die aanmerkingen zijn gegrond; de gebeurtenissen van het ijzeren jaar zijn slechts bijzaak en het voornaamste zijn voor den schrijver de lotgevallen en de liefdesgeschiedenis van de Duitsche baronesse en den Franschen officier.

Onschuldig verloopt dat niet, want als graaf de Ponchalon naar zijn regiment wordt teruggeroepen dringt hij onaangediend in de vertrekken van barones Marianne en gedraagt zich zóó, dat terwille van hare eer zij wel moet toestemmen met hem te huwen.

Haar vader is woedend. Zij verlaat nu het huis en sluit zich aan bij het Roode Kruis.

De Ponchalon heeft voortdurend galante avonturen en is een zeer lichtzinnig en lichtlevend heer. Later wordt hij, zwaar gekwetst in een lazaret opgenomen; Marianne wordt gewaarschuwd en als zij aankomt heeft een landgenoot al gezorgd dat de divisiegeestelijken: een Evangelische en een Katholieke priester aanwezig

zijn om „de heilige handeling" (bedoeld is: de inzegening van het huwelijk) te verrichten.

Het boek is wel boeiend, maar er valt nog al iets op aan te merken, gelijk men ziet.

WILLEM MERKELBEEK.

Boudier-Bakker (Ina). De ongeweten dingen. 1915. Amsterdam, P. v. Kampen (215). f 2.25; geb. f 2.75.

Een zestal schetsen; vlot geschreven zooals wij van haar kunnen verwachten; inhoud veelal zeer onsympathiek.

1. *Hagar*. Een mevrouw en haar man — en een huishoudster. Mevrouw heeft een achterlijk dochtertje, de weduwe-huishoudster een aardig kindje. Mevrouw jaloersch, heftige tooneelen, huishoudster vertrekt eindelijk. Man boos, wil geen andere.... en mevrouw begrijpt.

2. *De andere weg*. Ze waren gescheiden. Zij met haar jongen leefde in een klein plaatsje. Hij maakt gebruik van zijn recht, laat den jongen bij zich komen nu en dan. Dan praat hij met haar over pa. Zij begrijpt dat „haar hart en oogen blind waren geweest." Zij wist nu ook wat beter zou geweest zijn, óók voor haar!

3. *Een Pleit*. Begrijp ik niet.

4. *Eerste avontuur*. Bakvischje verzeild in een clubje „jongensgekken", wordt door een vriendin in aanraking gebracht met een kalf van een jongen. Blij dat de wandeling met zoo'n saaien gezel was afgeloopen, hij van zijn kant niet minder blij. Zij toch teleurgesteld, dat hij haar niet eens had gezoend. Ontmoet den muziekmeester, die verlangt haar spoedig weer te zien in de les. Zij verlangt ook.

5. *Een slachtoffer*. Twee jongetjes ziek geweest. De een heeft het nog benauwd. Visite van kwebbelende tante. Het meest gezonde jongetje verveelt dat gepraat en hij maakt wat herrie. Pa verbiedt, dreigt. Jongetje kruipt in 't bed bij ziek broertje.

6. Zij had hem nooit gekregen en was toen getrouwd met een dominee. Hij sterft — zij vraagt aan een naaister zijn portret terwille zijner moeder. Ziet bij de naaister bundels brieven van den afgestorvene en begrijpt... Ja, 't schijnt dat ze die vunzigheidjes gauw begrijpen. Boek onbruikbaar!

L. v. M.

Garborg (H.) Eli. Roman uit het Noorsch door A. v. d. Linden-van Eden. 1915. Amersfoort Valkhoff. (231). f 2.50, geb. f 3.90.

Een onzer medewerkers zendt een uitvoerig verslag over den inhoud van dit boek. Het is niet noodig, dat hier te laten afdrukken. Het is een smerig boek, daarmee is alles gezegd. Onbegrijpelijk, dat een vrouw zulke liederlijkheden bij elkaar heeft kunnen harken, zonder er zelve onpasselijk van te worden. REDACTIE.

Heubner (Rud.) Juliana Rockox. Roman uit den tijd der Nederl. Renaissance. 1915. Leiden, A. W. Sijthoff. (235) f 1.— geb. f 1.40.

Niettegenstaande zijn rechterlijke zorgen vindt Heubner tijd en gelegenheid zich te wijden aan de literatuur. Talent mag men hem niet ontzeggen en ledig zijn de boeken niet, die hij den lezers aanbiedt.

Juliana Rockox verscheen reeds in Panorama en om de herinnering op te frisschen heb ik het nu toch nog even doorgelezen. Ziehier den inhoud: Felicitas Berchem, stiefdochter van Juliana Rockox, had in Valencia zich verloofd met Cornelis Valckenisse. Eigenlijk had zij hem niet lief maar een ander, doch de omstandigheden deden haar besluiten toch zijne vrouw te worden. Toevallig getuige van een gesprek, dat niet voor haar was bestemd, vernam zij de ontrouw van Floris Malapart, den man, dien zij liefhad. Maar zelve voelde zij zich ook schuldig, omdat zij Valckenisje had verkoren zonder hem lief te hebben. Ze gaf hem zijn woord terug en leefde in Brussel als klopje of begijntje.

Voor Juliana en Valckenisse was deze oplossing een uitkomst en spoedig trouwden zij. In den beginne was dit huwelijk niet bizonder gelukkig, want beiden waren ontembare stijfkopjes. Maar Juliana wierf eens op eigen kosten een troep soldaten, en haar moed won niet alleen de bewondering maar ook de liefde van Valckenisse.

Vele historische bizonderheden worden gevlochten om dit verhaal, o.a. ook het avontuur van Keizer Karel V met de kamenier Johanna van der Gheenst, waaruit Margaretha van Parma, de latere landvoogdes der Nederlanden, werd geboren. Het boek is niet kwaad.

M. WALRE.

Howard (K.) Miss Charity. 1915. Utrecht, A.W. Bruna, (212) f 0.50.

Ze waren nog wiegekindjes toen al werd uitgemaakt, dat ze later zouden trouwen. En toen die dag dan ook was gekomen, verwonderde niemand er zich meer over, dat Charity van den dominee en Johan Bijl van Nutlandshoeve zich openlijk verloofden. En alles zou van een leien dakje zijn gegaan.

Maar plotseling dook eene rustverstoorster op, in de gedaante van een arm maar mooi nichtje, dat speculeerde op een.... rijken man. De prachthoeve van Johan trok haar meer aan dan zijn persoon. Voor alle voorzichtigheid echter jaagde zij in verschillende richtingen. Ze deed dus ook heel lief tegen den nieuwen eigenaar van het kasteel, een leelijk, klein parvenutje met veel geld en „eenige pracht-auto's"; jawel!

De eenvoudige, eerlijke Charity kreeg het nu hard te verantwoorden door haar intrigeerende nicht. Zij zelf, gelijk haar naam reeds zeide, was een engel der Charitas en verspreidde in het dorp hare weldaden. Vooral trok zij zich het lot aan van kleine Truus, het kind van een dronkaard, die op haar verzoek door

Johan in dienst was genomen, om hem te genezen van zijn wisky-manie.

Deze man waarschuwde Charity voor hare nicht, die invloed begon te krijgen op het hart van Johan. Charity gaf daarop haar verloofde zijn woord terug, omdat zij alleen zijn geluk wenschte. Op een anderen dag is de kleine Truus getuige van een zeer vertrouwelijk onderhoud tusschen de flirtende nicht en een niet-studeerenden student, zoon van den vader met de pracht-auto's!

Als het kind niet wil beloven het gehoorde geheim te houden, wordt zij door den onridderlijken kwajongen met de zweep mishandeld en bijna vermoord.

Maar 't gevolg is, dat de vader van Truusje met een bende kerels het kasteel belegert en het heertje ongenadig onderhanden neemt. Philippa, de nicht die van alles de schuld is, wordt spoedig met heel haar bagage naar 't station gebracht en verdwijnt aan den horizont.

En Johan komt, zijn verlegenheid overwinnend, zijn lieve Charity wederom terug vragen.

Het boek is spannend, vol afwisseling en verrassingen, gelijk de romanlezers dat gaarne hebben. Tegen de lezing bestaat geen bezwaar. M. WALRE.

Janssen (B.) Een Deensch Hof in de Nederlanden. 1915. Utrecht, Honig. (206). f 2.75, geb. f 3.25.

Dat moet dan eene historische roman verbeelden, vermoed ik. En het blijkt weer, gelijk men hazenpeper kan maken zonder haas, zoo kan men ook historische romans schrijven zonder historie.

Ik zou voor geen geld ter wereld al de ruwe praktijken der vroegere eeuwen willen verdedigen, waarmede onze vaderen dachten te kunnen regeeren. Het blijkt alom dat voorheen de menschen even barbaarsch waren als thans en niet terugdeinsden voor bloedige middelen om hun inzichten te doen zegevieren.

Maar toch, wie het wil voorstellen alsof er niets goeds en edels was, méér zelfs dan in onzen tijd, hij geeft een valsch beeld van die eeuwen. En als niet-katholieken de edelmoedigheid niet eens hebben de groote geesten en karakters ongerept te laten, maar hen verminken en als misdadigers ten toon stellen voor het nageslacht, dan zijn zij heel eenvoudig lasteraars.

De Heer Janssen geeft in dit boek weer een bloemlezing van leelijke dingetjes, die hij natuurlijk ook weer heeft uit de vierde of vijfde hand.

De regentes Margaretha en de groot-inquisiteur van Luik werken met brandstapels alsof ze bakkers van beroep zijn. De Broeders van het gemeene Leven prediken tegen de aflaten en worden daarom verdacht van ketterij, vooral door de bedelmonniken, die vreesden voor hun vadsig bestaan. De duivel is druk in de weer, hij gaat alle huizen binnen, ofschoon de deuren door vele inwoners werden beschilderd met de blauwe Maria-kleuren.

De landvoogdes Margaretha, wie men om genade kwam vragen voor een ter dood veroordeelde, weigert omdat God het wil — en dien wil kent zij door de priesters: „De priesters in het geleerde Leuven vertegenwoordigen God, — en je verbeeldt je toch niet dat wij wijzer zijn?"

Alsof in de Nederlanden de schrijver niet genoeg stof kon vinden voor zijn pamflet, laat hij nog vertellen van de verovering van Mexico door Pizarro. Een zekere pater Walverde en Pizarro wedijveren met Europa om te moorden uit naam van het zachtmoedige Christendom. En de pater gedraagt zich, zooals alleen een half-heidensche Deen het zich kan voorstellen. Hij roept tot het hoofd der inboorlingen, terwijl hij op zijn brevier slaat, „*hier* spreekt de stem Gods" — en de wilde legt zijn oor op het brevier en zegt: „Ik hoor niets". — Als dàt niet geestig is!

Maar het slot is, dat 't heele gevolg van 't opperhoofd wordt neergesabeld; hij alleen blijft gespaard, nadat hij zooveel goud heeft gegeven als de kamer kon bevatten, waarin hij stond. Doch straks staat de stakkerd toch op den brandstapel; indien hij zich laat doopen, zegt de lieve pater, zal hij vergiffenis erlangen. De man stemt toe en als hij gedoopt is, wordt hem medegedeeld dat hij inderdaad niet zal worden verbrand maar geworgd!!

Ook is er nog iets te vinden over Paus Hadrianus, die door zijn lijfarts wordt vergiftigd, omdat hij zich schrap zette tegen den aflaathandel. Men ziet, met lust en liefde heeft de schrijver een mesthoop van schandaaltjes opgetast en leeft waarschijnlijk in de fiere zelfvoldoening, dat hij een historisch boek heeft voortgebracht.

Door domooren en bedrogenen zal dit pamflet worden gelezen, en zij zullen zuchtend de oogen verdraaien over de slechtheid dier tijden. Misschien zelfs geen oogenblik vermoeden, dat zij door een kwakzalver voor den gek worden gehouden.

A. GIELEN.

Merwede (Th.) Tweeërlei. 1915. Utrecht, H. Honig. (312).

Rita en Robert waren schoolkameraadjes, kinderen beiden van niet gefortuneerde officieren. Rita's moeder was een echte huisvrouw, de moeder van Robert een adellijke Javaansche dweepster en gevoelsmensch. In 't karakter van de telgen is wel iets terug te vinden van de respectievelijke mama's.

Sinds de verplaatsing van Rita's vader hebben de kinderen elkaar niet meer gezien, tot zekeren dag een nieuwe luitenant aankomt: Robert!

De jonge vriendschap wordt voortgezet. Robert vindt Rita erg veranderd, maar 't meisje beweert dezelfde te zijn gebleven. De officieren van het garnizoen noemden haar „een verstandsmeisje zonder temperament", hetgeen vermoedelijk wil zeggen, dat ze haar fatsoen hield en geen ongeoorloofde dingen uithaalde.

Toch schijnt ze nogal gevoelig te zijn geweest, want toen Robert, niet wetend dat zij onderwijzeres was, zich smalend uitliet

over „schoolfrikken", ging ze spoedig Middelbaar Fransch studeeren, hetgeen niet frikkerig is.

Robert richt een dansclub op en danst „om de kunst" den tango tot ergernis van Rita, die niets moet hebben van zulke zinnelijke bewegingen. Later doet zij het zelve maar op meer behoorlijke manier.

Robert, die al om een ongelukkige liefde overplaatsing had gevraagd, begint hier ook weer zijn flauwiteiten met eene freule. Maar 't loopt toch zóó dat hij Rita vraagt zijn vrouw te worden, doch papa wil er niet van hooren. Nu vertrekt Rita met een Hollandsche familie als gouvernante naar Parijs. Zij blijft er, geeft les aan een professor in 't Nederlandsch en in de Geschiedenis van ons Vorstenhuis aan een schilder. Deze maakt haar portret en de professor wil haar meenemen naar Indië, waar die kwibus heengaat om eens nauwkeurig de afstamming des menschen van den Chimpansé te onderzoeken. Maar Rita beveelt Robert aan voor deze reis. Hij komt en gaat naar Indië, krijgt daar een winstgevende betrekking en trouwt met Rita.

Het verhaal is ontzettend gerekt. Eenheid zit er niet in. Alle slag van menschen en gebeurtenissen worden erbij gehaald, die met de zaak niets hebben te maken. M. WALRE.

Orczy (Baronesse). De Lachende Kavalier. 1915. Blankwaardt en Schoonhoven, 's Gravenhage (318).

Orczy heeft een roman gedicht op het bekende portret van Frans Hals, dat den naam heeft gekregen: De Lachende Kavalier.

De schrijfster stelt het voor als heeft de Familie van den Rooden Pimpernel (Sir Percy Blackney) haar verzocht eens te willen opsporen hoe zij afstamden van een nog vroegeren voorvader, die dezelfde eigenschappen had als de Roode Pimpernel, over wien zij reeds eene roman had saamgesteld.

In 1623 hielden in de St. Bavo eenige jongelingen van aanzienlijken huize eene samenzwering, waarin besloten werd Prins Maurits om het leven te brengen. Gilda Beresteijn, wier broer Nicolaas en verloofde Stoutenberg deelnamen aan den misdadigen opzet, was toevallig in de kerk aanwezig en werd derhalve onwillekeurig ingewijde. Broer en verloofde besloten nu het meisje voor eenigen tijd gevangen te zetten, opdat zij hun plan niet zou verraden.

Toevallig waren die twee getuigen van eene daad van ridderlijke edelmoedigheid door den aanvoerder van een klein gezelschap, dat den zonderlingen naam droeg van „de drie philosofen". Beresteijn volgde hem (Diogenes noemde hij zich) ten huize van Frans Hals, voor wien deze Diogenes poseerde. Hij stelde hem nu voor, zijne zuster naar Rotterdam te brengen, waar zij moest verblijven, totdat het snoode verraad aan Prins Maurits voltrokken was.

Op denzelfden avond dat Diogenes Gilda had ontvoerd en onder de hoede gesteld der twee andere „philosofen", ontmoette

hij den vader van het meisje en beloofde hem het kind weder terug te brengen. Hij wilde het echter zoo inrichten, dat hij het woord, gegeven aan den zoon, niet brak.

Gilda was intusschen van Rotterdam in stilte weggevoerd naar een molen in de nabijheid van Delft.

Diogenes strooide nu behendig het gerucht rond van eene samenzwering tegen Prins Maurits. Stoutenberg's lieden nemen hem gevangen en hij wordt veroordeeld tot den dood door den strop. Maar zijn vrienden bevrijden hem intijds en Gilda eveneens, die wordt afgehaald door haar vader.

Diogenes had steeds het meisje voorgejokt, dat hij haar ontvoerde om een hoogen losprijs te verdienen; hij wilde haar namelijk de smart besparen van het weten, dat haar broer en verloofde zich aan hare vrijheid vergrepen.

Nu kwam zijne edelmoedigheid aan het licht. Gilda was voortdurend lastig gevallen door Stoutenberg met huwelijksplannen, maar zij had den man geweigerd, die eenmaal eene andere vrouw (van wie hij inmiddels was gescheiden) boven haar had verkoren.

En 't was maar goed ook: want nu kon zonder echtbreuk of scheiding de schrijfster haar laten trouwen met Diogenes. Hetgeen zij dan ook doet.

Diogenes is de Lachende Kavelier, voorgesteld op het portret van Frans Hals. Zijn vader was indertijd in het huwelijk getreden in de St. Pieter te Haarlem en heette Blake van Blakeney. De Familie van den Rooden Pimpernel kan dus tevreden zijn. Het boek is bruikbaar.

M. WALRE.

Sabbe (Maurits). In 't Gedrang, vertellingen uit den Oorlog. 1915. Bussum, C. van Dishoeck. (126). f 0.90 geb. f 1.30.

Het mooiste boek van S a b b e was wel Eene Mei van Vroomheid. Hij geeft nu in goeden stijl en gezonde realistiek zijn vijf vertellingen: hoe Fräulein Dämchen begraven werd, — Melsen's Kruis, — De honden in de buurt, — Dies natalis Invicti, — De oorlogstribulatiën van meneer van Poppel.

Een boek van goeden stijl is tegenwoordig zoo gemakkelijk niet te vinden en daarom hebben wij een goed woord voor deze lectuur. Misschien is er wel iets te zeggen tegen het slot van nummer één.

Utrecht. H. F. VAN MAARSEVEEN.

Snieders (Dr. Aug.) De Kraaien zullen het uitbrengen. Nijmegen, Malmberg (140) f 0.90.

Snieders was wel een echte schrijver voor het volk. Hij weet zoo smakelijk te vertellen en zorgt wel dat er in den geest der hoorders een goede gedachte hangen blijft. Ik begrijp eigenlijk niet goed, dat onze jongere schrijvers aan hem geen voorbeeld nemen, wat den inhoud zijner verhalen betreft. Let maar eens op

hoe gaarne zijne boeken nu nog gelezen worden; de menschen hebben er iets aan. W. M.

Sternheim (Alexander). De Drinker. Amsterdam. 1915. Emmering (211) f 2.90, f 3.50.

Herman Kasper was de zoon van een Joodschen voorzanger. Aanvankelijk was hij bestemd voor den geestelijken stand, doch Herman had andere aspiraties en wilde geld verdienen. Hij werd kleermaker en bracht het zóó ver, dat hij in A'dam een groote zaak kon oprichten. Hij was echter een man, die zich lichtelijk liet beïnvloeden, in iedereen vertrouwen stelde, op goed geluk maar steeds crediet gaf en zoodoende den ondergang nabij kwam. Toen raakte hij verslaafd aan den drank; werd eerst nog geholpen door de inmiddels rijk geworden broers zijner vrouw, tot dat ten laatste ook dezen zich geheel van hem terugtrokken.

De opkomst en de ondergang dezer joodsche familie wordt hier lang niet onverdienstelijk verteld. Men lette echter wel: het is geen lectuur voor bakvischjes.

Rigaux (M.) Gelddorst en Liefde. Sociale roman uit de eerste dagen van het Christendom. Uit het Fransch vertaald door L. v. Aken. 1915. Leiden, Futura. (212). f 1.90.

Een boek voor elke bibliotheek. Zeer onderhoudend en goed geschreven. Wij bevelen het van harte aan, zonder eenig voorbehoud.

WILLEM MERKELBEEK.

Woldstedt (L.) Kinderen der Zee. Naar het Zweedsch. 1915. Utrecht, H. Honig. (472) f 0.90 geb. f 1.25.

Peer was de zoon van een loods. Na den dood van vader, stuurde zijn moeder hem naar een predikant, die hem zou laten studeeren. Maar Peer ging er vandoor; hij wilde toonen dat hij zichzelven kon helpen. Hij vestigt zich in de oude hut zijns vaders en wil gaan loodsen.

Later schiet hij te kort in zijn taak door verzuim en moet zijn vak opgeven. Hij was een uitstekend vioolspeler en gaat nu op avontuur. Waar hij speelt trekt hij vooral de vrouwen, maar nooit kon er eene besluiten met hem te huwen. Ten slotte keert Peer terug naar zijn hut en wordt weer loods. Op zekeren dag als de dominee afwezig is, spreekt hij de menschen toe: „Kinderen der zee zijn het eigendom der zee; het heimwee naar de zee zit in het bloed. Moge daarom nooit de verzoeking bij u worden opgewekt, om elders uw geluk te beproeven, al wordt gij door tegenspoed en onheil ook nog zoo bezocht. Dat onverdeeld geluk is daar ginds ook niet te vinden. Gij zoudt toch weer hierheen trekken en getrokken worden, gelooft mij. Gij kunt uwe bestemming niet ontloopen, hoe het hier in de wereld ook moge geschapen zijn.

Hier is elk man en elke vrouw noodig op zijn eigen post. Het verwondert u misschien dat ik, die zelf ben gedeserteerd, dat zeg tot u. Gepasseerden nacht is de twijfel van mij geweken en heb ik nieuw inzicht in de zaken gekregen. Juist daarom sta ik hier en wil boete doen voor hetgeen ik misdeed."

Daar hangt over het boek een Scandinavische mist. Voor 't grootste deel is het erg onbeduidend, en men weet niet waar de schrijver heen wil. Het behoort tot die boeken, die den schijn hebben een groot pobleem op te lossen, en eigenlijk niets zeggen. Zoo wat gefilozofeer in de ruimte, met op het einde een stukje moraal, zooals hier in de speech van Peer. Ik heb het ding erg vervelend gevonden; dat is niet vriendelijk gezegd maar het is de volle waarheid, welke te zeggen ik verplicht ben.

M. WALRE.

TIJDSCHRIFTEN

Tooneelgids voor dilettanten. Red.: Herman van den Eerenbeemt. 1ste jaargang, 1915/16. Beverwijk, J. Vink. Per jaar 18 nrs. f 2.50. Voor tooneelvereenigingen 10 abonn. à f 2.

Het is wel een heel waagstuk in de tegenwoordige omstandigheden met een nieuw tijdschrift voor den dag te komen, maar Herman van den Eerenbeemt is dat toevertrouwd. Wij twijfelen geen oogenblik of met zijn medewerkers zal hij inderdaad iets goeds weten te bereiken.

Het zou erg voorbarig zijn reeds een oordeel te geven over het Maandschrift, nu wij eerst twee nummers onder de oogen hebben gehad. Wij zouden echter wel met bescheidenheid willen raden den tooneelgids zoo practisch mogelijk te maken. Zij die hem willen raadplegen, zullen over het algemeen geen academische beschouwingen vragen of opstellen over onderwerpen, waarover niet noodig is te praten, omdat iedereen 't weet.

Ik geloof met zekerheid te kunnen zeggen, dat de Redacteur het vroegere Belgische maandblaadje: Ons Tooneel (ik meen, dat het werd uitgegeven te Thielt) wel kent. Mij dunkt dat het ten voorbeeld kan dienen. Een enkel hoofdartikel, vervolgens praktische voorlichtingen over opvoering en inrichting, als het kan ook een gedicht of prozastukje, luimig of ernstig, met aanwijzingen hoe het moet worden voorgedragen, en ten laatste bespreking van opgevoerde stukken, op zulk eene wijze dat de spelers bij eene volgende opvoering er hun voordeel mee kunnen doen. Om dit alles te bereiken, moeten er dus vaste rubrieken worden gemaakt en elk wat wils gegeven.

Dan geloof ik dat deze gids zeer nuttig zal zijn en hoop dat velen zijn veiligen voorgang mogen volgen. A. GIELEN.

VOOR DE JEUGD

Kraan (H. J. van der). Kindervreugde. Tweestemmige liedjes met pianobegeleiding. Met plaatjes geteekend door B. en J. Midderigh-Borkhorst. 2 deeltjes. Van Goor, Gouda, per deel gecart. f 0.75.

De boekjes zijn werkelijk heel mooi — vlugge prentjes — goede tekst (kon hier en daar misschien nog een beetje eenvoudiger) en eenvoudige melodie, welke gemakkelijk in het gehoor blijft.

VARIA

Anna de Savornin Lohman, de welbekende strijdhaftige Jonkvrouw, Redactrice van de allesbehalve smetteloos, lelieblanke Hollandsche Lelie, doolde jarenlang van Oost naar West, van Amerika naar Indië, door alle landen van Europa, vergezeld door haar stoet, bestaande uit Frits en Benjamin, haar geliefde hondenkinderen, Kaatje de Papegaai, juffrouw Reijers de vriendin, onze Marie de dienstbode. *Vragensmoede* hief zij het *Miserere* over mannenboosheid en vrouwenleugens aan, ongenadig, reeds dadelijk *Na het Ontwaken, De waarheid zeggend,* niet altijd *Om de Eere Gods,* aan allen die haar gebrek aan positief *Geloof* niet deelden, over *de Liefde in en buiten de Nederlandsche Letterkunde* niet denkend als zij, of betreurend beestachtige en niet menschelijke gruwelen, schoonheidsmiddelen en -kleederen aanprijzend uit andere magazijnen dan die zij had uitverkoren, of Duitschland niet stellend über Alles.

Onverwacht nam echter de dwaaltocht een gelukkig einde. Juist nu zij het uitjubelde knus en gezellig tusschen haar lievelingen rust te hebben gevonden en het dus blijkbaar opgevend het *Eenig noodige* te ontmoeten, vond zij plotseling het rechte spoor en den rechten persoon in den Heer Spoor, oud-ontvanger der Registratie, met wien zij zich de vorige maand heel gewoon en burgerlijk in den echt liet verbinden ten stadhuize van Apeldoorn.

(Ingezonden).

Non tali auxilio. Volgens *De* (oude) *Amsterdammer* (5 Sept.) schrijft Dr. Meyer in *De Toekomst* (21 Aug.) over J'Accuse!

„Het verzamelt uit de verschillende Staatsboeken de stukken, die ten voordeele van Frankrijk en Engeland en ten nadeele van Duitschland zijn, terwijl het de eerste als waar anneemt en *de laatste van onwaarheid* verdenkt, zoodat iemand die even nadenkt in den schrijver terstond *een omgekochten Engelschman* of *Franschman veronderstelt*"

Men ziet hoe iemand, die maar *even* nadenkt heel vreemde dingen kan vertellen. Want als de schrijver van J'Accuse de *stukken, die ten nadeele van Duitschland* zijn, *verdenkt van onwaarheid,* dan schijnt hij, volgens Meyer nogal sterk Duitschgezind.

En als het boek moeten komen van een *omgekochten Engelschman of Franschman,* dan zal die toch wel omgekocht moeten zijn door de Duitschers. In dat geval is voor ons het boek een raadsel. Gelukkig weten wij nu dat de schrijver een Duitscher is.

Een mooi boek. De bekende V. Cathrein S. J. heeft uit gegeven een standaardwerk in drie banden, dat den titel draagt: *Die Einheit des Sittlichen Bewusztzeins der Menschheit.*

De oorlog en Gods voorzienigheid. De Z.E. Heer Aengenent heeft een boekje gegeven met dezen titel. Ook in de *Stimmen der Zeit* kan men een artikel lezen (Sept. blz. 514) van Christiaan Pesch over *Der Krieg und die göttliche Vorsehung.*

Gids voor den Roomschen Student aan de Amsterdamsche universiteit. Een knap boekje met een kernachtige inleiding van Praeses Teulings. De eerstejaars ontvangen dezen gids gratis, en leeren aldus den weg kennen op veilige wijze. Het klein getal dergenen, die door misleiding in de eerste drie maanden verloren loopen, moge steeds kleiner worden. Vraagt inlichtingen Heerengracht 415, Amsterdam.

Maarten Maartens. Op 56-jarigen leeftijd is te Zeist overleden mr. J. M. W. van der Poorten Schwartz, die zich als schrijver onder het pseudoniem Maarten Maartens groote bekendheid heeft verworven, vooral in Engeland.

Te Amsterdam geboren, waar zijn vader predikant was, ontving hij in Engeland en Duitschland zijn opvoeding, studeerde te Utrecht in de rechten en was daar korten tijd privaat-docent aan de universiteit.

Daarna wijdde hij zich geheel aan de letteren. Hij schreef in het Engelsch een aanmerkelijk aantal boeken en novellen. Wij noemen „The sin of Joost Avelingh", „An old maid's love", „Some women I have known". „The new religion". Ook schreef hij een tooneelstuk „The jail-bird", dat in 1904 te Londen werd opgevoerd.

Anna de Savornin Lohman. Wij hebben onder deze rubriek een stukje geplaatst, dat ons werd toegezonden, en waarin de titels van verschillende boeken der Freule aardig zijn verwerkt.

Wij kunnen echter niet nalaten over en voor de bekende schrijfster hier een ernstig woord te spreken, vooral nu ons het bericht bereikt dat Anna de Savornin Lohman hare taak van Redactrice der *Hollandsche Lelie* neerlegt.

Moet het hier bij blijven? Zal zij misschien geheel ophouden met schrijven? Wij mogen het niet hopen, want zij heeft veel goed te maken.

Een uitvoerig artikel in *Boekenschouw* (1912/13, blz. 109) eindigden wij met deze woorden:

„Na deze openbaring moet mij eene verklaring van het hart. Ik kan mij vergissen in mijne waardeering, doch naar mijne overtuiging weet Anna de Savornin Lohman niet hoeveel kwaad en ellende zij sticht door haar geschrijf. Nog eens: het is mogelijk dat ik haar karakter overschat; maar als zij met eigen oogen mocht aanschouwen hoe menig vrouwenleven zij heeft vernietigd en ongelukkig gemaakt door hare bandelooze theorieën, ik geloof dat zij edelmoedigheid genoeg zou hebben om voor altijd hare pen neder te leggen, of, wat beter ware, te zoeken naar datgene wat haar zelve ook gelukkiger zou maken: zelfbeheersching eerst.... en straks het geloof, dat haar ruste en klaarheid geven zou".

Thans denk ik er anders over. Ik smeek Anna de Savornin Lohman *niet* hare pen neer te leggen, alvorens zij ten minste *getracht* heeft te herstellen wat zij eenmaal in arren moede heeft verwoest.

En als zij twijfelt en waant dat hare boeken zoo'n noodlottigen invloed niet hebben uitgeoefend, dan verklaar ik openlijk als eerlijk man, dat de meest ontzettende zielsellende, welke ik ooit bij een mensch heb gevonden en moest trachten te genezen, door haar was gesticht. En wederom herhaal ik, als zij had geweten wat zij deed, dan zou zij den moed nooit hebben gehad dat bedrijf voort te zetten.

Het publiek meent dat zij geen geloof heeft en zij maakt het zich zelve misschien wijs. Ik durf gerust beweren, dat zij wel in God gelooft. Uit elk harer boeken blijkt het en waar zij met de heftigste hartstocht in opstand komt tegen haar lot en tegen den hemel, belijdt zij juist haar geloof in God en eeuwigheid.

„Malgré moi l'Infini me tourmente".

Maar dan weet zij ook, dat zij eenmaal rekenschap heeft te geven.

Maar dan voelt zij ook, dat zij moet trachten te herstellen.

Maar dan begrijpt zij ook, dat zij de leugen van haar boeken, in ergernis en toorn de wereld ingeslingerd heeft te herroepen.

Ik wensch dát nog een groot en blij geluk op deze aarde haar deel moge zijn, want zij is niet de vrouw om heldhafttg en stil groot leed te kunnen dragen. Maar stil peinzend in de rust van eigen vrede, moge zij bedenken dat bij anderen te herstellen is de zielevrede door haar verstoord. En dan hoop ik dat zij weer schrijven zal, maar anders dan zij deed.

A. GIELEN, S. J.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Vraag. Wat denken onze lezers over de *Camera Obscura.*

Antwoorden:

Als alle boeken zoo kerngezond waren als de *Camera,* had Boekenschouw zijn reden van bestaan verloren.

R'dam. MR. M. A. ENGELS.

Of zouden wij het genoegen hebben enkel en alleen maar kerngezonde boeken te moeten bespreken en de verspreiding daarvan te bevorderen.

REDACTIE.

De *Camera Obscura* is een van de betrekkelik weinige boeken, die men steeds weer ter hand kan nemen, zonder zich te vervelen. Schitterende stijl of machtige verbeelding moet men er niet in zoeken, maar als men een tijd lang genoten (?) heeft van onze moderne literatuur, dan doet het ons goed de C. O. nog 'ns op te slaan en heel genoeglik en knus nog 'ns stukken er uit te herlezen.

A'dam. H. NIEUWENDIJK.

De *Camera Obscura* is een klassiek werk. Veel verandert in den loop der tijden, maar in de *Camera Obscura* zit zoo veel algemeen-menschelijks dat zonder eenigen twijfel het altijd met genoegen zal worden gelezen. Want al leven wij, en later onze nakomelingen, in geheel andere omgeving, wij blijven toch gevoelen dat de *Camera Obscura* ons echt leven vertoont.

M. J. V. D. H.

Vraag voor het volgend nummer: Ons tijdschrift mag zich niet alleen in voortdurende maar ook in steeds toenemenden bloei verheugen. Wij hebben dan ook meer kunnen geven in iedere aflevering dan wij beloofden. Wij wenschen echter dat ieder batig saldo batig worde voor de lezers. Daarom vragen wij nu: wat kunnen wij voor U doen: Op welke wijze kunnen wij ons Maandschrift verbeteren, of door eene bijlage ons streven en tevens de belangen der lezers bevorderen.

Wij begrijpen, dat op deze vraag vele en verschillende antwoorden zullen gegeven worden. Het plan, dat ons tot uitvoering het meest geschikt lijkt zullen wij in de volgende aflevering mededeelen. Namen van desideranten worden niet genoemd.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

C. B. CR. te UTR. Over Ernst Zahn geef ik U het oordeel van een Duitscher, die niet katholiek is, kort saamgevat. Hij is doctor in de letteren en stationsrestaurateur. Zelfs deze eigenaardige positie (ten minste voor een man van academische ontwikkeling) heeft bijgedragen tot zijn roem. Hij is een talent, dat men overschat heeft. Als knaap was hij de laatste van zijn klas, zooals hij zelf bekent; zijn hart was te onrustig en de gedachten maakten te veel wirwar in zijn hoofd om op rustige studie zich te kunnen toeleggen. Zacht aan is hij tot eenige bekendheid gekomen en kon zijn werken plaatsen. Later werd hij gevierd „te veel'' zooals het dikwijls gaat. Ernst Zahn's boeken zijn zeker niet voor iedereen. Zijn levensbeschouwing is absoluut invalide. Hier en daar ook maakt hij zich schuldig aan erotische uitspattingen b.v. (om zijn laatste werken te noemen) in *Die Frauen von Tanno* — niet zoo erg in *Was das Leben zerbricht.* — De *Apotheker von klein Weltwill* (onlangs in 't Hollandsch vertaald) is een voorbeeld van zonderling gegrübel, maar kan door iedereen worden gelezen.

Wat betreft uwe vraag over *Hilda van Suylenburg*, moet ik antwoorden dat het een verkeerd boek is; een volstrekt zinledig boek, dat de theorie van grenzelooze Vrouwenemancipatie verdedigt. Het is bovendien onmenschelijk saai.

KL. S. te D. U kunt kiezen. Herder: *Konversations-lexikon* (3 + 1 banden). Zeer aan te bevelen.

Kirchen-lexicon (12 banden) of *Kirchliches Handlexicon* (2 banden), vooral het laatste is zeer goed, zijn voor U onmisbaar. Tenminste één van beiden. De nieuwe Engelsche (Amerikaansche Encyclopedie) is een prachtwerk. Deze werken zijn verkrijgbaar, bestelbaar, bij iederen R. K. Boekhandel.

M. D. te 's GR. *Tristam Shandy* van Sterne is met *The Sentimental Journey* zijn voornaamste werk. Er komen onbehoorlijke zeden in, maar humor en karakteristiek zijn niet te ontkennen. *La Merope* van Maffei. Ken dit werk niet; waarschijnlijk vertaling van de *Mérope* van Voltaire. Andrea Maffei is vooral als vertaler bekend. *I Secoli della Letteratura Italiana* van Cormani is niet aan te bevelen. De Sanctis, Ferrari, Ambrosoli zijn meer waard.

M. D. te A. Het redactiebureau is opgeruimd en zoo dadelijk kon ik dus het boek niet vinden. Zoodra weer de vroegere orde is hersteld, zal ik het U zenden.

J. H. B. F. te M. 1°. *Le Coupable* van François Copée, kan ik niet zonder voorbehoud aanbevelen. Voor wie is het? 2°. Boeken van George Sand staan op den Index. 3°. Heel mooi is 't boek dat Copée heeft geschreven, nadat hij zijn geestelijk evenwicht had teruggevonden: *La bonne Souffrance,* alleen een weinig te theatraal, hetgeen men hem vergeven kan als men zijn karakter en levensomstandigheden kent.

C. v. d. V., Secretaresse R. K. L. te L. U zult ons antwoord wel hebben ontvangen per brief. Nog deze opmerking: zorgt U dat Boekenschouw wordt ingebonden met bladwijzer en uitvoerigen inhoud. Voor het L. is dat van groot belang. Als U wilt kunt U of de andere, abonnement nemen op de boeken van G. en W., Heerengracht 415.

A. G. H. te A. Het door U genoemde boek van Corelli is een zeer verkeerd boek. De strekking is ongeveer hetzelfde als voorkomend in haar boek *De Koningskroon* (2e stukje, getiteld: *Een kwestie van geloof, opgedragen aan allen die er belang in stellen*). Zij geeft daar deze uitdrukkelijke verklaring: „Ik wensch te beginnen met eens en vooral aan allen, die geneigd zijn het volgende te lezen, de nadrukkelijke verzekering te geven dat ik eene Christin ben" — hoe noodig die verklaring was, blijkt wel uit haar later gezegde: „Zij mogen Joden, Afgescheidenen, Papisten of Boeddhisten *genoemd* worden, maar ik beschouw ze allen als Christenen, indien zij het goede leven leiden". Iemand die met zulke stupiditeiten voor den dag kan komen, is geen schrijfster naar wie men luistert.

N. v. d. H. te G. In jaargang 1912/13 hebben wij gegeven de Kerkelijke Boekenwet — de namen van schrijvers, van wie alle werken op den Index staan enz. Wij kunnen natuurlijk diezelfde artikelen niet weer afdrukken en de oplage van voorgaande jaargangen, ofschoon door ons zeer ruim genomen, is uitverkocht. Van laatsten jaargang zijn misschien nog enkele exemplaren over; wij weten het niet.

ROBERT HUGH BENSON'S LAATSTE WERK[1])

Hij is niet meer. Dit boek brengt ons zijn laatste werk. Er is wel iets heel-droevigs in om het te doorbladeren, altoos wetende, dat dit het laatste is, wat Robert Hugh ons geven kan.

Wij hadden nog zooveel van hem verwacht. Er waren wèl in zijne laatste werken sporen van gejaagdheid, doch zijn talent stond nog op zonnehoogte. De suggestieve kracht van *Lord of the World* vooral in die buitengemeene, vreemd tragische schildering van den Antichrist, heeft Robert Hugh Benson nooit kunnen overtreffen, doch hoeveel rijkdom schonk ons niet zijn vlugge pen! *Come Rack! Come Rope!* bevatte monumentale bladzijden behoorende tot de beste in de literatuur van het jonge Engeland. *The Coward* ontdekte diepten van psychologie, die herinneringen wekten aan George Meredith, terwijl inplaats van de koelheid van den observator de warme liefde van den priester de wonden der ziel peilde. Dat alles deed ons nog zooveel van Robert Hugh Benson verwachten, terwijl wij tevens hoopten, dat hem meer tijd zou worden geschonken voor de contemplatie en de overweging, die noodig zijn als brood voor den katholieken auteur en die ongetwijfeld over zijn beste werk een mystieken glans wierp als van gele kaarsevlammen in een diepe kapel eener oude kathedraal.

Dan, op een morgen, vinden wij het bericht, verscholen in een kolom van de koude, kreuklooze „Times": Robert Hugh Benson is niet meer. O, mijn God, dit jaar was zoo wreed voor ons, voor de kleine schare uit alle standen en talen, die, nu het Woord kruipt en vleit voor den Heer der Wereld, de schoonheid van het Woord weer hoog willen heffen als de glanzende Graal en het Woord willen doen klinken als het geluid van cither en cymbalen in Uw Hooge Hemelen? Temidden van zoovele beproevingen, nu zooveel, dat opbloeide, werd weggemaaid, ging ook hij van ons heen. Hij, die ons zoo dikwijls een sterke boodschap bracht van een nieuw en jong Engeland, bevangen door de huivering der tradities van het „eiland der heiligen"...

* * *

Nu ligt daar voor ons *Loneliness* als zijn laatste boek. Wij hebben het gelezen en herlezen en weer doorbladerd en het

[1]) *Loneliness* by Robert Hugh Benson — Burns and Oates Ltd, 25 Orchard Street, London W. — (Vergelijk ook de besprekingen van Melati in Boekenschouw blz. 157. — Red.)

tenslotte met een gevoel van teleurstelling dichtgeslagen. Want in Robert Hugh Benson's loopbaan is *Loneliness* een mislukking.

Wij hadden gemeend, dat Benson in dit werk ons een ontzettend vraagstuk voor oogen zou hebben gesteld: het probleem der Eenzaamheid. Een angstwekkend probleem in de volte van het moderne leven. De strijd van de eenzame menschheid, niet alleen met het Vuur der Hel, doch ook om den Gloed van den Hemel: een strijd als van Jacob tegen den engel, dien hij niet wilde laten gaan, alvorens deze hem gezegend had. De eenzaamheid: het verlangen in de woelige straten der wereld om ons terug te trekken op den berg, teneinde er te bidden. En die ontzettende eenzaamheid vooral, die wij moeten doorstaan, omdat de Meester haar op Golgotha doorstond en die weerklonk en nog altijd door de werelden en de ruimten te weerklinken schijnt in dien ontzettenden kreet: „Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?"

Doch wij vinden niets of bijna niets hiervan in Benson's laatste werk. Ik kan het niet anders zeggen: doch, over het algemeen gesproken, vind ik *Loneliness* een tamelijk banale geschiedenis. Zulk eene teleurstelling is verdrietig. Doch bij het lezen van *Loneliness* kunnen wij een zeker gevoel van wrevel niet van ons afzetten, omdat wij van de hooge gedachten, die de titel in ons wekte, worden teruggebracht tot een samenstel van... banaliteiten.

Het „scenarium" van *Loneliness* is spoedig verteld. De katholieke heldin, Marion Tenterden, levende met haar eveneens katholieke vriendin, een bekeerlinge, Maggie Brent, doorleeft een korte, schitterende periode van succes als opera-zangeres. Zij heeft een Protestant lief, althans een conventioneelen niet-Katholiek, Max Merival; en om hem is zij geneigd, vastbesloten zelfs, haar katholiek geloof, dat toch reeds zooveel aan leven heeft ingeboet, te verzaken.

Doch de verandering komt. Zij verliest haar stem en daardoor de schittering en glans van haar toekomst. Zij verliest haar vriendin, Maggie Brent, die door een al te tijdig ongeluk sterft en alleen Max blijft nog over. Doch de verandering komt in haar zelve — en dit is het beste in het boek: zij gevoelt vooral de kracht van het Katholicisme, die kracht, welke haar neerdrukt en opheft, haar dompelt in verlatenheid en sterkt in eenzaamheid. Max kan haar hierin niet volgen; kan haar niet eens begrijpen

en verlaat haar. De Eenzaamheid is gekomen — en het boek eindigt, waar het probleem begint.

* * *

Er is in *Loneliness* zulk een gemis aan psychologie, dat wij ons dikwijls afvragen, of Robert Hugh Benson 't werkelijk geschreven heeft. Marion Tenterden wordt in haar zielestrijd geen oogenblik levend voor ons. Wanneer wij met haar kennis maken, is zij reeds in een periode van geestelijke dorheid, die gevolgd is op een periode van toch wel diep geestelijk leven. Want tot deze conclusie moeten wij wel komen, wanneer Benson ons dit geestelijk leven als volgt beschrijft:

> The religion had been a very ardent and individual matter indeed, and very far from superficial. The Personages of her Faith had been as real to her as any human beings — above all the Supreme Divine Personage Himself — even more real at times, since they were always present and others were not. The Tabernacle was to her the actual audience-chamber to the King... There had been times when even the sight of a Catholic church in the countryside, or of its door in London streets, had been a distinct sensation. Her first spontaneans emotion on hearing that she had an extraordinary gift in her voice had precipitated itself in a resolution to sing to the greater glory of God. She had had a short terror, from which, indeed, she did not recoil, that it might be she would have to be a nun and sing in the chapel. And, it must emphatically be remembered, this devotion was not essentially in the least a devotion to an artistic system or worship, or the mere result of association and teaching: it had a very difinite Personal Object with whom she was on as romantic terms as a creature can be with an Incarnate Creator. Such phrases as: „Let Him kiss me with the kiss of His mouth"... „As the apple-tree among the trees of the Wood; so is my Beloved among the sour"... „The voice of my Beloved knocking: Open to me my sister, my love, my undefiled" — phrases such as these, applied and consecrated through centuries to the love between Christ and the soul, had expressed with reality the passion that her religion awakened in her. The drama which the Catholic Church present to her children at such times as Christmas and Lent and Easter had been far more than a drama to her. The Child in the Crib was her lover grown little again; with the daughters of Jerusalem she watched that same lover go by in His blood and tears to Calvary: with those same daughters she waited in the dawn-lit garden to see Him come forth as a Giant.
>
> Her religion then, a year or two ago, had truly been the passion of her life. As soon as she had seen this cottage in Standing village she had determined it must be hers, for the tiny apse of the little church actually abutted on to her garden at the back; and she had chosen her room upstairs and moved the bed in it, so that, as she lay there, she

> could see the glimmer of the sanctuary-lamp that marked His Presence. She had said little or nothing of all this to anyone expect, very rarely, to her confessor: her father, she knew, had thougt her piety to be merely that of an emotional schoolgirl.

Wanneer wij nu zoo Marion Tenderden hebben leeren kennen, wordt zij ons reeds aanstonds voorgesteld als verkeerende in een periode van geestelijke dorheid. Bijna plotseling zien wij haar echter, vooral in haar gesprekken met Max Merival, de meest banale gemeenplaatsen verkondigend en ratelend met het anti-clericalisme van een protestantsche burgerjuffer. Dit nu weigeren wij eenvoudig te aanvaarden. Ons omhoogstreven en ons zinken in het leven zal altijd geschieden volgens de lijn van onze eigenschappen en ons karakter. De duivel is een menschenkenner bij uitnemendheid en zeker stelt hij de bekoring zóó voor, dat zij ons karakter in het gevlei komt. Het is eenvoudig onmogelijk, dat Marion Tenderden een banale anti-clericale wordt. Zij zal eerder haar geloof moeten redden uit de désillusie, wanneer in 's levens beloop haar diep geestelijk leven gewond wordt door het menschelijke in de Kerk of althans door het klein-menschelijke bij de kinderen der Kerk. Het is ons eenvoudig onbegrijpelijk, hoe Benson zich zoo heeft kunnen vergissen.

Doch, zoo zal men meenen, het anti-clericalisme van Marion Tenderden is een pose. In den grond is haar geloof ongerept, doch het gepijnigde hart wil de liefde voor Max Merival niet opgeven en zoekt naar redenen, om de godsdienstige bezwaren op zijde te kunnen schuiven. Wil de pose echter een schijn van bevrediging en een schijn van rust schenken aan het hart, dan moet zij niet radicaal staan tegenover ons karakter en onze geestelijke neigingen. Dit nu is bij Marion Tenderden volkomen het geval.

Doch er is meer. Heel hare liefde voor Max Merival is volslagen onverklaarbaar, want er is niets in de vage figuur van Max, waardoor wij ons eenig begrip kunnen vormen van die aantrekkingskracht op Marion. Nu zegge men niet, dat een liefde gewoonlijk onverklaarbaar en meestal „blind" is. Want dit moge waar zijn voor den gewonen levensomgang, een auteur is er niet mede tevreden. Hij speurt juist naar de beweegreden van het onverklaarbare. Hij wil juist het blinde ziende doen worden. Hij is de groote nieuwsgierige, voor wie ieder menschengelaat een vraag inhoudt, wier beantwoording hem pijnigt.

En wie is nu eigenlijk die Max Merival? Zijne figuur is door Benson slechts vaag voor ons geschetst, doch wij vreezen, dat hij een dier menschen is, wier bestemming het schijnt, altoos vaag te blijven in het leven. Hij wordt ons geschetst als een goed jager en een uitmuntend visscher, doch wij gelooven niet, dat hij van het fijn-bestaande en diep-levende in Marion ooit iets begrepen heeft. Erger nog: bij het laatste gesprek tusschen de twee geliefden zien wij met absolute zekerheid, dat Max nooit in staat zal zijn, iets van Marion te begrijpen. En Marion begrijpt dit ook, want zij beschouwt plotseling hunne verhouding als eene reusachtige vergissing. Dat nù het opgeven van Max door Marion niet meer het grootste offer beduidt, schijnt Benson wederom niet te hebben gevoeld.

Het onvoltooide in de schets der karakters is iets, wat ons in *Loneliness* aldoor hindert. Maggie Brent zien wij voortdurend voor ons als een geestelijk wat slordige „dévote" en bij alle fijne toetsen van Benson's humor, hebben wij moeite haar boven het lichtelijk caricaturale van haar zeggen en doen uit te heffen. Benson wil ons nu doen aanvaarden, dat onder het ietwat triviale uiterlijk, deze vrouw een groote kracht aan geloof, hoop en liefde, „terrifying and sweet" koestert. Wij willen 't gaarne gelooven, doch dit is niet voldoende, want Benson moet 't ons doen zien. En hierin heeft hij gefaald.

Zoo wordt de karakterschets der drie hoofdpersonen uit dit boek tot een mislukking. En hiermede is *Loneliness* gevonnist.

* * *

Nu wil hiermede natuurlijk niet gezegd zijn, dat *Loneliness* geen goede détails bevat. Meer dan dat: er zijn uitmuntende. Vooral de personen van het tweede plan, waarbij enkele vertegenwoordigers der Engelsche conventioneele „society", die Benson zoo gaarne hekelt, zijn uitmuntend geschetst. Zoo b.v. Norah Merival en vooral Sir Robert Mainwaring een verfijnde Pecksniff, een aristocratische vlegel van onbesmette reputatie.

En dan hebben wij B e n s o n ' s humor nog met dat onnavolgbare accent van grimmigheid soms, dat hem helpt aan een geniaal portret met de pen als b.v. het volgende:

> Father Franklin was a great ladies confessor, which mean that he could be harder than it is possible to imagine. Tears, even, made no difference to him at all: he simply waited until they were over, and

then repeated his last remark with any necessary additions that had occurred to him. He was a small man, very black about the chin, with very blue eyes, and was going rather bald on the temples. He ware, of course, the usual Jesuits' gown, rubbed shiny on the shoulders, and he walked with a limp, caused by a very bad accident in a trek-cart at the time he was stationed in Johannesburg. He was as certain — when he was certain — and as persistent and logical, and, in a sense, as brutal too, as a fugae by Bach.

En bij al onze critiek op *Loneliness* als een geheel, mogen wij ook de treffend-schoone bladzijden niet vergeten, vooral bij de beschrijving van Marion's inkeer, wanneer zij „in a agony of conflict" neerknielt in de kleine dorpskerk, en de kracht van het Katholicisme haar omgeeft, een tastbare werkelijkheid als 't ware...

* * *

Bij al de bezwaren van den criticus, bij alles, wat hem dringt tot een afwijzend oordeel, blijft de mensch weifelend staan. Want het bovenstaande te hebben moeten schrijven, is een zeer verdrietige taak geweest. Immers nooit konden wij de gedachte van ons afzetten: dit is nu Robert Hugh Benson's laatste boek.

Zou 't wel eerlijk zijn, wanneer deze gedachte niet de alpha en omega was van deze bespreking? Want hoeveel heeft 't misschien niet gekost, om dit boek te schrijven, toen de ziekte het lichaam ondermijnde en de dood klopte aan de poort? Het bonzende hoofd kon de gedachten niet meer bijeenhouden; het onrustige hart wreekte iedere lichamelijke inspanning. En toch leefde de schrijver iederen dag met de personen zijner verbeelding, *moest* met hen leven. En de pijniging kwam van niet te kunnen bereiken, wat hij bereiken wilde...

Robert Hugh Benson is een der grooten geweest onder de dienaren van den Graal. Zijn naam zal in gezegend aandenken blijven. Hij ruste in vrede.

W. NIEUWENHUIS.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Een roman in tien deelen.

Ja, een roman in tien deelen! Maar schrik niet, te oordeelen naar het aantal herdrukken, — 40e, 50e, 60e druk staat op de titelbladen, — schijnt dit reusachtig werk wel waard gelezen te

worden. 't Verdient althans, wijl het gelezen wordt, een bespreking.

De algemeene is *Jean-Cristophe*; de schrijver heet Romain Rolland.

Deze tien deelen splitsen zich in drie groepen, onder welke de verschillende volumen worden gerangschikt. Namelijk aldus:

Jean-Christophe	*L'Aube.* *Le Matin.* *L'Adolescent.* *La Révolte.*
Jean-Christophe à Paris	*La Foire sur la Place.* *Antoinette.* *Dans la maison.*
La Fin du Voyage	*Les Amies.* *Le Buisson ardent.* *La Nouvelle Journée.*

Tusschen de jaren 1904 en 1912 verscheen deze roman in de *Cahiers de la Quinzaine,* letterkundige en politieke publicatie in 't jaar 1900 door Charles Péguy en eenigen zijner vrienden gesticht [1]).

Toen 't werk in boekvorm uitkwam werd het bekroond door de Académie française.

Sedert dien zijn deze tien deelen de wereld rondgegaan, overal de denkbeelden verspreidend van den schrijver. Want, — reeds aanstonds moet dit worden opgemerkt, — het belangrijke van dit omvangrijk werk ligt juist hierin, dat zoowel de hoofdpersoon *Jean-Christophe* als de talrijke nevenrollen en comparsen feitelijk slechts éene taak te vervullen hebben, namelijk luide te zeggen, wat de schrijver hun souffleert. Bij het bestudeeren en bespreken van dezen roman moet dan ook het hoofdmoment op 't beschouwen van Rolland's denkbeelden worden gelegd.

Jean-Christophe geldt als een soort mode-boek, een boek dat men dient gelezen te hebben, een boek waarvan men de letterkundige waarde, den gedachten-rijkdom, zonder bewijs, bij voorbaat aanneemt; een boek, waarvan men als instinctmatig gevoelt, dat geen kwaad mag worden gezegd. Vooral in het buitenland zijn er velen, die van dezen *Jean-Christophe* hun „livre de chevet" hebben gemaakt.

---

[1]) Vgl. Boekenschouw. 8e Jaarg. blz. 229 vlg.

Ook in Frankrijk werd men een oogenblik betooverd door de encyclopedische wetenschap in dit machtig werk ten toon gespreid, door de rake, kernachtige, gezonde opmerkingen van den schrijver, door de academische lauweren, welke zijn onderneming bekroonden. Men geloofde, dat Romain Rolland werkelijk zijn doel had bereikt en een veiligen reisgids had samengesteld, welken iedere mensch op zijn weg door 't leven met vrucht zou raadplegen. Hij had den Ariadne-draad gespannen door 's levens doolhof. Of liever, zooals men vroeger meende, dat, om een ganschen dag van rampen gevrijwaard te blijven, het voldoende was een der beeltenissen van Sint Christophorus te beschouwen in kerken en aan gevels van huizen aangebracht, zoo zou het voortaan voldoende zijn, om ongedeerd door het leven te gaan, de geschiedenis te bestudeeren van dezen nieuwen Christophorus, den *Jean-Christophe* van Romain Rolland.

Christofori faciem die quacumque tueris,
Illa nempe die non morte mala morièris.

(Op welken dag ook gij Christophorus' gelaat beschouwt, dien dag zult gij geen kwaden dood sterven)[1]).

Tijdens de oorlogsdagen is echter de geestdriftige stemming voor dit wetboek van levenswijsheid heel wat bekoeld.

Er verscheen zelfs onlangs een brochure getiteld: *Romain Rolland contre la France*[2]). Wat is er namelijk gebeurd?

M. Romain Rolland parle et la France se bat", aldus vangt deze brochure aan. „Dès les premiers mois de la guerre, alors que son pays souffrait, que ses fréres allaient à la mort, M. Romain Rolland, fuyant sa patrie, se réfugia sur les „hauts plateaux de la Suisse", pour que sa conscience ne fût point troublée par les passions qui naissent au centre des combats et qu'elle demeurât „à l'abri de la contagion morale"."

Romain Rolland is zijn land „ontvlucht" in de ure van 't gevaar. Voor iedereen, die vaderlandsliefde in zich gevoelt, maar in 't bizonder voor hen, die de gruwelen van den oorlog binnen

---

1) Vgl. *La Nouvelle Journée*, blz. 313.

2) De schrijver is Henri Massis, dezelfde die met A. de Tarde eenigen tijd geleden gesneuveld, onder den schuilnaam Agathon het bekende boek uitgaf: *Les Jeunes Gens d'aujourd'hui.* Dit boek bevat de enquête door 't liberale blad *L'Opinion* in 1912 gehouden over den zielstoestand der jongeren van vandaag. Vgl. Boekenschouw, 7e Jaarg. blz. 203 vlg.

eigen grenzen zien, is dit een laffe daad. Vooral is dit zoo, omdat Romain Rolland de wijk nam naar Zwitserland uit beginsel. Hij ging heen, zegt hij, om zijn geweten te beschermen tegen de moreele besmetting. Hij is namelijk volbloed pacifist. Hij wil een algeheele verbroedering van alle volkeren, hij wil die zelfs nu, op het oogenblik dat de theorieën zwijgen en de kanonnen spreken. Hij is boos op de socialisten, die voor oorlogscredieten stemden en den ransel opnamen, boos op de priesters, die (huns ondanks toch!) in 't veld staan, boos op de Jezuieten, die „offrent leurs services aux armées allemandes" (maar dat aanbod betrof toch enkel aalmoezenierswerk en ambulance-dienst!), boos op Paus Pius X, die niets gedaan heeft om den oorlog te voorkomen (hoe nuchter!). „Entre nos peuples d'Occident", zegt hij, „il n'y avait aucune raison de guerre" [1]).

In die overtuiging heeft hij zich eenvoudig teruggetrokken, zooals eenmaal zijn afgod Goethe de wijk nam toen Pruisen en Kozakken voor Weimar verschenen [2]). Olivier, de vriend van Jean-Christophe, zou in geval van oorlog geaarzeld hebben zijn vaderland te dienen. „Il se souvenait de Goethe, refusant de s'associer au mouvement de haine libératrice, qui lançait en 1813 l'Allemagne contre la France" [3]). Wat hij hier van een der personen uit zijn roman getuigt, heeft hij zelf in jammerlijke praktijk gebracht.

Trouwens er is nog iets anders wat Romain Rolland bij sommigen in Frankrijk reeds vroeger minder in tel deed zijn. Hij heeft zich veel te veel gevormd in de school van Nietzsche, Tolstoï en Goethe, krachtmenschen, übermenschen, wier geweldige wereld- en levensbeschouwing voor den uit zijn aard kalm en streng-logisch denkenden Franschman altijd een exotischen bijsmaak behoudt en niet gemakkelijk verteerbaar is. De algemeen-menschelijke stempel, welken Rolland op zijn werk heeft willen drukken, of liever nog het algemeen-Europeesche van zijn roman, verklaart evenzeer den grooten aftrek in het buitenland als de mindere waardeering van den kant dergenen, die, zeer verklaarbaar, in hun nationale producten meer nationale kleur verlangen.

---

[1]) Vgl. aangehaalde brochure, blz. 36—37.

[2]) Vgl. A. Baumgartner, Göthe, Sein Leben und seine Werke, III, blz. 124.

[3]) *Dans la maison*, blz. 233.

Doch hierover later meer. Eerst iets over den schrijver en zijn hoofdwerk in het algemeen.

Romain Rolland werd geboren te Clamecy (in la Nièvre) den 29 Januari 1866[1]). Eerst studeerde hij aan 't Collège zijner geboortestad, later aan het Lycée Louis-le-Grand te Parijs. Daar was hij een intieme vriend van Paul Claudel, den bekenden schrijver van *L'Annonce faite à Marie.* In de Ecole Normale supérieure werd hij agrégé d'histoire en gedurende eenigen tijd bezocht hij de Ecole française te Rome. Van af zijn jonge jaren was hij een hartstochtelijk liefhebber der muziek. Hij verwierf zich naam als muziek-criticus en werd aangesteld tot docent in de geschiedenis der muziek aan de Ecole Normale en later aan de Sorbonne. Als jonge man stelde hij zich voor, het Fransche tooneel te veranderen en meer Shakespeariaansch te maken. Hij schreef zelfs eenige theaterstukken. Zijn succes in die richting was echter zeer poover.

Sedert de oprichting in 't jaar 1900 was hij trouw medewerker der *Cahiers de la Quinzaine,* van Charles Péguy, zijn leerling aan de Ecole Normale. In 't jaar 1911 trok hij zich geheel uit 't onderwijs terug, om zich uitsluitend aan de letterkunde te wijden. Hij werd bekend door eenige studiën over „groote" mannen (Beethoven, Michel-Angelo, Tolstoï, Händel) maar vooral door zijn *Jean-Christophe.*

Wij noemden dit werk een roman. Is die benaming juist? „Het is duidelijk, dat ik mij nooit heb aangematigd een roman te schrijven", zegt Rolland. „Wat is dit werk dan?" gaat hij voort. „Een gedicht? Waartoe hebt gij een naam noodig? Wanneer gij een mensch ziet, vraagt gij hem dan of hij een roman ofwel een gedicht is? C'est un homme que j'ai creé" [2]).

En waarom schiep hij dien mensch? Hij zegt het terzelfder plaatse een weinig hooger: wijl hij zich benauwd gevoelde te midden van de ongezonde beschaving eener diepgevallen maatschappij, wijl hij zich verzetten wilde tegen den kleinen troep schreeuwers, die den boventoon voeren en hun den mond wilde sluiten met een: „Tu mens, tu ne représentes pas la France".

De mensch, „dien hij schiep", is een schaduwbeeld van zijn

---

1) Vgl. Paul Seippel, *Romain Rolland, l'Homme et l'Oeuvre,* Ollendorff, Paris, 1913.

2) *Dans la maison,* préf. pag. III.

eigen „Ik"; in naam van den schrijver moet die mensch het vonnis strijken over de leugens der hedendaagsche maatschappij.

Die mensch is Jean-Christophe Krafft; zijn levensgeschiedenis is het, welke ons van geboorte tot dood, gedurende tien deelen bezighoudt.

't Is een Duitscher; — kind van een musicus in een stadje ergens aan den Rhijn — Jean-Christophe bezit ook een wondervol talent voor muziek. 't Is een muzikaal genie; bij hem zien we gebeuren alles wat we bij groote genieën verwachten: 't spontaan ontluiken der verheven gave, het bewonderd worden als kind, later de tegenwerking uit afgunst en domheid, het vertrouwen quand même in eigen ster, ten slotte de waardeering.

Dat Romain Roland van zijn held een musicus maakte, lag voor de hand. Zooals wij boven reeds vermelden, is hij zelf een geboren musicus. „Tout est musique pour un cœur de musicien", zegt hij, en hij voegt er bij: „Tout ce qui est, est musique. Il ne s'agit que de l'entendre" [1]).

„Alles wat is, is, muziek", — 't klinkt wat vreemd, maar 't verklaart de groote rol aan de muziek, toegedacht in 't leven van Jean-Christophe. Zijn ziel is als een trillend vlak met voortdurend wisselende klankfiguren: alles spreekt tot hem in muziek, in muziek ook vertolkt hij zijn eigen aandoeningen en gewaarwordingen.

De eerste deelen van dezen roman (om dit woord gemakkelijkheidshalve maar te behouden) verhalen ons het leven van Jean-Christophe in Duitschland. Wij zien hem in het paleis van den Groot-Hertog, die hem reeds op jeugdigen leeftijd tot zijn Hofmusicus benoemde. Hij componeert en geeft concerten, waarbij zijn nieuwe toonkunst weinig bewonderd en vinnig gekritiseerd wordt. Met hem bezoeken wij de aristocratische kringen en de arme woningen van 't kleine Duitsche provincie-stadje.

Maar in Duitschland mocht Jean-Christophe niet blijven. Immers, de schrijver had hem voor een bijzondere taak bestemd. Hij moest naar Frankrijk, naar Parijs, om daar Fransche toestanden *in loco* te leeren kennen en ze te beoordeelen volgens Rolland's begrip.

„J'ai écrit la tragédie d'une génération qui va disparaître", zegt Rolland in de voorrede van het laatste deel, *La Nouvelle Journée*.

Dat verdwijnend geslacht, tot welks kronijkschrijver hij zich opwerpt, is het zijne, het geslacht namelijk, dat opgegroeid na

---

[1]) Aangehaald bij Paul Seippel, t. a. p. blz. 83—94.

den oorlog van 1870, van Frankrijk's vernedering geen getuige was geweest, maar werd groot gebracht met de overtuiging dat zoo Frankrijk's glorie zou worden hersteld, dit aan de nieuwe generatie, aan de hunne, zou te danken zijn.

Alles nu wat werd beproefd om Frankrijk te herbouwen, zoowel op artistiek als op politiek en sociaal gebied, wordt door Rolland gewikt en gewogen. Rondom zijn Jean-Christophe groepeert hij tal van andere personen, allen vertolkers van zijn eigen meeningen. Met zijn Jean-Christophe brengt hij ons in de meest verscheiden gezelschappen. In één woord, het geheele „geslacht dat verdwijnen gaat" trekt aan onze oogen voorbij met al zijn strevingen, zijn begeerten en utopieën, een reusachtige tragedie van roekelooze pogingen en mislukte ondernemingen, wier nutteloosheid voortspruit uit 't niet begrijpen van de ware levensopvatting, welke de mensch huldigen moet.

Van het kalme Duitsche stadje worden we overgevoerd naar *La Foire sur la Place*, een echte Vanity fair, een kermis der ijdelheid, waar boven 't gewoel en 't gekrakeel de stem van Jean-Christophe luid uitklinkt als de roepstem van een heraut, de dwaze menschheid de koninklijke heerbaan aanwijzend, welke leidt naar *la Nouvelle Journée.*

Om dien vreemdeling, dien Duitscher, spoedig vertrouwd te maken met het Parijsche leven heeft Rolland hem een cicerone gegeven in Olivier Jeannin, een jong dichter, die weldra zijn boezemvriend wordt. In 't bijzonder het deel getiteld *Dans la Maison* verhaalt ons 't intieme leven van hen beiden. Zij bewonen te zamen een zolderkamertje in een huis, waar zij overvloed van stof vinden tot sociale studiën. In datzelfde huis leven werklieden, een gepensioneerd officier, een ingenieur, een priester (modernist), een rijke jood, een revolutionnair philosoof, een leeraar en een rentenierende koopmansfamilie.

Doch niet alleen Frankrijk moest Jean-Christophe kennen. Ook 't vrije Zwitserland en 't bekoorlijk Italië moest hij zien. Daarheen gaan wij met hem in de twee laatste deelen van den roman. Een twist tusschen boeren en soldaten, waaraan Jean-Christophe geducht deel nam, was voor hem de naaste oorzaak geweest, Duitschland te ontvluchten en naar Frankrijk de wijk te nemen. Iets dergelijks gebeurt te Parijs. Op een eerste-Meidag wordt in een volksoploop een politie-agent gedood. Jean-Christophe is schuldig en zijn vrienden vinden het raadzaam hem te bewegen

zoo spoedig mogelijk binnen de Zwitsersche grenzen zijn veiligheid te zoeken.

Van Zwitserland naar Italië „dat kostte slechts één stap."

In Italië zijn we getuigen van de idyllische verhouding tusschen hem en Grazia, een kalme, ietwat sentimenteele maar nobele figuur. Op haar verzoek keert hij naar Parijs terug, om daar eindelijk de wel verdiende lauweren van zijn kunst te plukken. Te Parijs verneemt hij den dood van Grazia. Hij bewerkt het huwelijk van Grazia's dochter met den zoon van Olivier: de zoon van den vriend met de dochter van de vriendin! Dan is zijn taak volbracht en sterft hij.

Groote verwikkelingen zijn er in dezen roman niet. Deze lagen dan ook ver buiten de bedoeling van den schrijver. Hij wilde ideeën geven, een goudklomp zijner gedachten splijten, kloven in tal van stukken en al die kostbare splinters in levende personen belichamen.

't Is jammer, dat de glans dier gedachten-weelde op menige plaats verduisterd wordt. Reeds in zijn jongelingsjaren *(L'Adolescent)* beleeft Jean-Christophe tal van „amourettes plus ou moins propres" [1]). Later is het alsof hij geen vrouw of jong meisje ontmoeten kan zonder te vergeten, dat het zijn levenstaak is een toonbeeld der menschheid te zijn.

Is het misschien, omdat Romain Rolland de oude, helaas nog niet verouderde theorie van de Romantieken aanhangt, een theorie, afgeluisterd van J. J. Rousseau, waardoor de vrijrechten der passie, inzonderheid der liefde worden gehuldigd?

Of is het omdat Romain Rolland een andere even dwaze leer tot de zijne maakt, de leer namelijk, welke verkondigt, dat „le génie est intangible", dat het genie is transcendent, d. w. z. dat het als een pyramide uitsteekt hoog boven de dorre vlakte der menschheid, onschendbaar, heilig, een kunstgewrocht waartegen men met eerbied opziet, dat men nooit straffeloos aanraakt? Wij kennen de waanwijsheid van Hugo-vereerders, van Molière-vergoders, Goethe-aanbidders en Multatuli-slaven. Voor hun afgod in het stof neergebogen, kunnen zij zich niet verbeelden, dat er ook maar één smetje zou kleven op 't voorwerp hunner vereering. In hun afgod is alles heilig zelfs 't onheiligste.

---

[1]) Vgl. *Etudes,* 1913, tome 137 pag. 273. Een zeer goed artikel, maar alles behalve gunstig voor *Jean-Christophe.*

Dat Romain Rolland ook van deze school is dunkt mij o. a. uit de volgende woorden: „Il (= Jean-Christophe) était plus livré à la passion que quiconque. C'est un nécessite de la nature des génies. Même les plus chastes, Beethoven, Bruckner, il faut qu'ils aiment comstamment; toutes les forces humaines chez eux sont exaltées; et comme chez eux les forces sont captées par l'imagination, leur cerveau est la proie de passions perpétuelles. Ce ne sont le plus souvent que des flammes passagières; l'une détruit l'autre; et toutes sont absorbées par le grand incendie de l'espruit créateur. Mais que l'ardeur de la forge cesse de remplir l'âme, et l'âme sans défense est livrée aux passions dont elle ne peut se priver; elles les veut, elles les crée; il faut qu'elles le dévorent" [1]).

Wat een theorie! Hoe lijnrecht in strijd met 't gezond verstand en met de Christelijke waarheid!

Is dat dan de gids, welke ons moet voorgaan?

Trouwens, of Jean-Christophe over het algemeen een vertrouwbare leidsman is zullen wij een volgenden keer nader onderzoeken.

Katwijk a/d. Rijn, 25 Sept. 1915. J. VAN RIJCKEVORSEL S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

In een tweede artikel eindigt P. v. Rijckevorsel in de *Studiën* (Oct.) zijne vroegere lezing over de *Nieuwe Stroomingen in Frankrijks Letterkunde.* Ook in *Boekenschouw* besprak hij reeds meer dan eens het „renouveau", dat in de Fransche literatuur der latere jaren mocht begroet worden; in een naschrift betoogt hij nu nog even dat deze herleving door de sombere oorlogsdagen tot nog rijpere ontwikkeling is gekomen. Etienne Lamy, die bij de laatste plechtige December-vergadering (1914) der Académie Française, waarin de jaarlijksche prijzen worden toegekend, het woord voerde, bleek vol hoop en goede verwachtingen voor de toekomst en zeide o.a.: Au lieu que les lettres sauvegardent les moeurs ce sont les moeurs qui sauvegarderont les lettres.

Is. Vogels schrijft over *Het adres der zes Utrechtsche Hoogleeraren.* Bedoeld is het schrijven der protestantsche Hoogleeraren, S. D. van Veen, H. Visscher, J. H. C. van Leeuwen,

[1]) *La Buisson Ardent,* blz. 249—250.

H. Th. Obbink, F. Cannegieter, F. E. Daubanton, in hun kwaliteit van lidmaat der Ned. Hervormde Kerk, gericht aan de Algemeene Synode en waarin zij verzoeken: dat men „de vraag in studie neme, of het mogelijk is, een modus vivendi te vinden voor de verschillende in onze Kerk bestaande kerkelijke en theologische richtingen". De schrijver toont in dit manifest aan „het eigenaardige merk van het protestantisme, het merk der tegenspraak: de zucht naar eensgezindheid en te gelijk de kiem der verdeeldheid". Zoo is het inderdaad; want terwijl de heeren de eenheid en den bloei der Kerk willen bevorderen, stellen zij als voorwaarde: erkenning van de historisch geworden toestanden. Maar een historisch geworden toestand is zeker het verschil in richtingen, die met eenheid toch moeilijk bestaanbaar zijn. Jac. van Ginneken opent een *Taalkundig overzicht* en stelt het eerst daar ten toon *De Skeletten der Indogermaansche Talen.* P. Hoenen zoekt *De Plaats van Lavoisier in de Geschiedenis der Scheikunde:* „zoo heeft men dus Lavoisier niet te beschouwen met de anderen als den man, die den grondslag der nieuwe chemie heeft gelegd, maar veeleer als dengene, die de oudere wetenschap door de oplossing harer problemen haar bestaan en toekomst heeft verzekerd. Zijn verdiensten zijn er niet minder om te achten. En de beschuldiging, dat hij zich de resultaten van anderen toeeigende, valt er door; hij heeft ze vervolmaakt en hunne beteekenis begrepen".

In *Onze Eeuw* (Oct.) geeft Jacqueline E. van der Waals eene studie over het tooneelspel „Brand" van Ibsen. In een vorigen jaargang van Boekenschouw (1912-13) kwam een uitvoerig artikel voor van A. Gielen S. J., waarnaar wij de lezers verwijzen ter vergelijking. Dit opstel van J. E. v. d. Waals is wel de moeite waard te lezen; zij aanvaardt Ibsen's getuigenis dat hij zelf „Brand is in zijn beste oogenblikken", en zij voelt zelve heel veel voor den godsdienst van Brand met zijn absolute eischen. De innerlijke onmogelijkheid ervan schijnt zij niet te bedenken.

Men heeft reeds de opmerking gemaakt (niet geschreven), dat onze beoordelaar der „ongeweten dingen" van Boudier-Bakker veel te streng was. Het is waar; er had een woord van lof kunnen gesproken worden over de literaire waarde zooals hier doet G. F. Haspels, erkennend, hoe zij door hare helderziendheid voor de kleine dingen ons in gebroken lijnen groot werk weet te teekenen uit het gewoonste levensmateriaal. En eerlijk gezegd, al vinden wij het boek over het algemeen niet aan te raden wegens al dat schrijnende en noodlottige en ook al om de treurige levensverhoudingen; voor volwassenen zal het toch geen lectuur zijn, die hen deren kan, maar ook niet beter maken.

In de *Revue des Deux Mondes* van 15 Aug. en 1 Sept. wordt de roman van Paul Bourget *Le sens de la Mort* voortgezet en voltooid. Het is een krachtig werk in strenge lijnen opgezet en bedoelt de onmacht van den mensch aan te toonen, om zonder

het Licht der Goddelijke waarheid het geweldige mysterie des Doods te ontraadselen. Het afsterven van den in volle kracht door een wreede ziekte neergevelden ongeloovigen professor Ortègues en van den jongen, katholieken officier aan zijn op het slagveld bekomen wonden bezwijkend, is zeer ontroerend beschreven. Ongemotiveerde jalouzie verergert nog het lichaams- en zielelijden van den dokter en doet hem zijn vrouw herinneren aan haar vreeselijke belofte om vrijwillig met hem den dood in te gaan. Cathérine geeft echter bij de lijkbaar van haar man, die haar wantrouwde en beleedigde, haar voornemen op en tracht nu in goede werken en liefdadigheid de genade van het geloof terug te vinden, waarvan zij nu reeds erkent dat het alléén zin en inhoud geeft aan leven en dood. Viallatte bespreekt Hollanders, Engelschen en Duitschers in Zuid-Afrika. Louis Bertrand vertelt in fraaien vorm en op aangename, onderhoudende wijze uit zijn jeugd-herinneringen ten tijde van den oorlog van 1870, in Lotharingen *l'éternel Champ de Bataille.* René Doumic wijdt een artikel aan Alexander Dumas, den jongere, en diens theater. Hij toont aan hoe deze beroemde of beruchte tooneelschrijver onder den invloed van den vorigen oorlog ernstiger en dieper is geworden en spreekt zijn hoop uit, dat na de verschrikkingen van dezen krijg het moreele peil van het volk zal stijgen, waardoor het tooneel, dat het trouwe beeld is van het leven, ook gezonder en degelijker zal worden. Th. de Wyzewa verkondigt het failliet van Duitsche letterkunde en kunst, men begrijpt om welke redenen en op welke gronden. Men dient dus met het chauvinisme van den schrijver te rekenen bij het volgen van zijn betoog.

In *De Tijdsdiegel* zet Balthazar Verhagen zijn *Marsyas* voort. Raden Mas Noto Soeroto plukt nu met nog tamelijk onervaren hand, maar gevoelig van hart, *Gambirknoppen,* een nieuwe serie Oostersche bloemgedichtjes.

In *De Gids* geeft Valeton een studie over *Bronnen en Samenstelling der Ilias,* die het lezen zeer waard is en aangenaam doet uitrusten van hedendaagsche oorlogsellenden. Helene Swarth bezingt in prachtige verzen met jeugdigen gloed haar allernieuwsten „Lief". Hoe lichtelijk belachelijk het aandoet een gescheiden vrouw, die de 60 stellig van zeer nabij is genaderd, altijd weer nieuwe variaties te hooren moduleeren op het onuitputtelijke thema „Liefde", zoo kunnen wij toch niet anders dan haar grooten woordenrijkdom en fantasie bewonderen, die nu ook weer uit deze sonnetten blijkt. In het *Overzicht der Ned. Letteren* bespreekt Carel Scharten, na eenige Oostersche dichters, nu ook den Vlaamschen Franciscaner monnik Hilarion Tans en diens dichtbundel *Omheinde Hoven.* De innige en dóór en dóór katholieke kunst van dezen „lieven Zanger" verdient — volgens hem — om meer dan één eigenschap de aandacht. Hij heeft veel talent en zijn pretentielooze gedichten hebben een

sterk persoonlijken klank, zij getuigen van het boeiend en verwonderend geestesleven van een eenvoudigen monnik. Dat de recensent niet veel van dit geestesleven begrijpt, zal ons niet verbazen, wanneer wij bedenken hoe vreemd andersdenkenden in den regel staan tegenover katholiek denken en voelen. Hij spreekt verder van de „symbolenmystiek van het Catholicisme, de sombere of zwoel bekorende voorstellingen en dogma's, welke de Kerk ophoudt voor het vertwijfelende menschenkind, om er zich een extatische bedwelming, een schrijnende zaligheid aan te drinken".

Verholen zinnelijkheid in plaats van de gezonde levensvolheid der zoo pas behandelde oosterlingen vindt hij in de gedichten van den Franciscaan en met een ijver, die van zekere perversiteit niet vrij te pleiten is, gaat hij in allerlei aanhalingen van den vromen Hilarion op zoek naar deze verborgen zinnelijkheid en meent deze te vinden in lieve, onschuldige regels. De dichter zal meer dan iemand zeker verbaasd zijn over hetgeen een hooggeleerde Gidsman in de godsdienstige uitstortingen van zijn rein gemoed heeft gevonden en nog meer als hij zijn beklag hoort, omdat hem het grootste geluk, liefde tusschen man en vrouw, is onthouden. Van de hoogste liefde, de ware mystiek in de verhouding der menschelijke ziel tot God heeft de bewonderaar der volheid van aardsche liefde en hartstocht niet het minste besef. Men mag het hem niet ten kwade duiden, maar moet het liever waardeeren, dat hij met bewondering en sympathie over een dichter en diens werken spreekt, wiens innerlijk zieleleven hem toch zoo geheel ontgaat. Dat hij groote deernis met den armen, zieken monnik heeft, pleit wellicht voor zijn goed hart, maar ongezondheid te verwijten aan een levensbeschouwing, die hem blijkbaar zoo geheel onbekend is en waarvan hij hier slechts een gedeeltelijke uiting vindt, is wel wat kras.

Hetgeen hij zegt van het dogma der Onbevlekte Ontvangenis, doet bij ons een scherp vermoeden ontstaan, dat hij evenals zoovele, overigens zeer ontwikkelde protestanten, dit geheim verwisselt met de bovennatuurlijke ontvangenis en geboorte van den Zaligmaker.

Met de socialistische dichteres Roland Holst en haar *Feest der Gedachtenis* is hij het ook allesbehalve eens en twijfelt — met recht — of haar schitterende illusiën ooit door de heerlijkheden van een vuurrooden toekomststaat zullen verwezenlijkt worden. Met voldoening merkt hij echter op, dat „de Liefde" — in den zin van Charitas meer dan van Amor — de grondtoon is van al deze gedichten van verschillende richting.

In *Elzevier* mooi geïllustreerde artikelen over den 17^{den} eeuwschen Italiaanschen etser *Giovanni Battista Piranesi* door Ary Brant, over Engelsche kunst van heden en Engelsche caricaturisten en illustratoren door Cornelis Veth.

In *Elsevier's M.* zet Stijn Streuvel's zijn dagboek voort,

waarvan wij sinds lang geen afzonderlijke vervolgdeelen meer zagen verschijnen; hij vertelt nu van zijn reis naar Amsterdam en noemt dit stuk *De Grens Over.* PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Farges (Mgr. Albert). La Philosophie de M. Bergson, professeur au Collège de France. (527) Maison de la Bonne Presse. Paris. 3 frs.

Nu de 2de druk van bovengenoemd werk is verschenen „augmentée d'une Réponse aux Critiques de la Presse" schijnt het niet ongelegen daaraan te herinneren, vooral wijl de wijsbegeerte van Bergson ook in ons land door het onlangs in „Boekenschouw" besproken werk van Dr. Hoogveld meer en meer een voorwerp van studie zal uitmaken.

Waar de titel vermeldt: Ouvrage honoré d'une lettre de S. Em. le Cardinal Merry del Val, de zeer gunstige critieken over dat boek voor het grijpen liggen, meen ik niet beter te kunnen doen dan daarnaar te verwijzen, terwijl ik een uittreksel uit een er van, ontleend aan de *Revue Néo-Scolastique* van Leuven, laat volgen:

„..... Mgr. Farges nous a délivrés d'un long ennui. Dans ce nouvel ouvrage, d'une limpidité et d'une tenue toute française, il nous donne la clé des énigmes bergsoniennes .... La plume, pourtant si savante et si féconde, de Mgr. Farbes n'a rien produit de plus parfait ni de plus décisif. Exposition objective et impartiale, interprétation patiente et minutieuse d'une langue affreusement défigurée; critique interne et externe, positive et négative, toujours sereine et contenue, où l'âme de vérité n'est jamais oubliée: tout le travail est d'un maître.

Pour faire le jour dans la nébuleuse bergsonnienne et remettre l'ordre dans ce chaos, Mgr. Farges est amené à rappeler en passant les principes essentiels de la philosophie *perennis,* à les condenser en un puissant faisceau de lumière, qu'il promène sans pitié dans tous les coins et recoins de la ténébreuse doctrine. L'impression d'évidence, de clarté, de victoire est si intense qu'on voudrait applaudir. *Scrutabitur in lucernis.* C'est la revanche du bon sens sur la fantaisie.

Tous ceux qui liront cet ouvrage seront largement payés de leur peine. Tous sauront gré à l'auteur du labeur ingrat qu'il s'est imposé. Tous admireront sa sagacité à débusquer le sophisme, sa vigueur de dialectique, son art consommé à rétablir les notions saccagées par les nouveaux barbares. Nul n'excelle comme lui à exhumer les trésors de la pensée antique, à remettre en valeur ces notions qui semblaient périmées, à les purifier de leur rouille d'archaïsme, à les monnayer en clair et beau langage, et

à les faire résonner en espéces de bon aloi au trébuchet de la science contemporaine". M.

Koenders (A. J.). Ord. Carm., Katechismus der Liturgie, Nijmegen, L. C. G. Malmberg, 1915, ingen. f. 0.50, gecart. f 0.60, geb. f 0.75. Bij getallen prijsvermindering.

Reeds elders (nl. in „Studiën") heb ik dit boekje besproken, er enkele aanmerkingen op gemaakt en gezegd, dat ik het een goed stuk werk vond. Ik moge dus hier volstaan met er de goede eigenschappen, die het in overwegende mate bezit, van op te sommen. Het is klein, handig, goedkoop, is eenvoudig en helder geschreven, geeft kort en zakelijk, verklaring van de kerkelijke plechtigheden, symbolische handelingen van den eeredienst en liturgische voorwerpen, plaatsen en tijden. Het zij van harte gaarne aanbevolen. OSCAR HUF, S. J.

Laboureau (H.). La Messe au Cours des Ages, Paris, Lethielleux, (XV en 198) 8⁰. fr. 2.—.

Een goed boek, dat zich prettig laat lezen, wijl 't aangenaam „vertelt" over de H. Mis in den loop der eeuwen. Een boek ook, dat zich strikt aan zijn titel houdt, die belooft een „coup d'oeil sur son développement".

Na een enkel woord over Schr. plan en opzet, over het bestudeeren der H. Mis onder geschiedkundig opzicht, worden achtereenvolgens in even zoovele hoofdstukken besproken: La Messe à ses origines — Les premiers développements de la Messe — Les grandes liturgies d'Orient et d'Occident — une Messe dans l'ancienne Rome — Le cérémoniel actuel de la Messe.

De hoofdverdienste van dit boek ligt wel hierin, dat men in klein bestek en op zeer bevattelijke wijze een overzicht krijgt van den ontwikkelingsgang der H. Mis. Diep of oorspronkelijk mag het echter niet heeten. Schr. blijft over het algemeen wellicht meer aan de oppervlakte dan de reeds ingewijde gewenscht had, maar 't is ook slechts een „coup d'oeil" en richt zich vooral tot hen, die hoofdzakelijk belangstellen in de groote lijnen van den ontwikkelingsgang. OSCAR HUF, S. J.

Max (Prinz), Herzog zu Sachsen, Erklärung der Psalmen und Cantica in ihrer liturgischen Verwendung, (528), 8°, Regensburg, Pustet. gebroch. M. 5; geb. M. 6.20.

Weder een kostbare bijdrage om het „avec plus d'attention le bréviaire!" van St. Jozef a Cupertino meer en meer in vervulling te doen gaan. En St. Augustinus' „Quid enim prodest strepitus verborum, si cor est mutum" ware een voldoende aanbeveling voor dit boek, dat tot doel heeft ons te helpen de psalmen in 't Brevier naar St. Paulus' woord „spiritu et mente" te bidden.

Schrijver geeft eerst eenige interessante hoofdstukken over de beteekenis der H. Schrift en van het Boek der Psalmen in het algemeen, en diens gebruik bij den eeredienst. Vervolgens wordt iedere Psalm in 't Duitsch vertaald, na een inleidend woord over dichter en aard. De vertaling is, ofschoon soms letterlijk, veelal meer in verklarenden geest. Ten slotte wordt bij iederen Psalm de zin aangegeven, waarin hij in de verschillende liturgische officies in den loop des jaars wordt gebruikt. De latijnsche tekst wordt er niet bij gegeven. Wellicht dat menigeen dit betreurt. Doch men bedenke, dat de Schr. in afmeting en prijs het midden hield tusschen Dom Wolters' vijfdeelig werk en de exegetisch-liturgische Psalm-vertaling van Thalhofer, dat altijd nog circa f 10.— kost.

OSCAR HUF, S. J.

Pellet (Charles), Chemin de Croix Sacerdotal, Paris, Léthielleux, 1914, (67) 12°.

In dit boekje heb ik mij vergist. Ik dacht dat het kruisweg-oefeningen zouden zijn speciaal voor den priester; verband houdend ook met de liturgische teksten der wijdingsgebeden, waarin de plichten des priesters staan uitgedrukt. Dit alles deed mij de aankondiging vermoeden, doch ik heb mij vergist. Het lijkt er niet op.

Dit alles zal duidelijk zijn, wanneer ik zeg dat de vertaling van den titel „De Kruisweg van een Priesterleven" zou moeten luiden. Het boekje is een „In Memoriam" aan den jong gestorven priester Maurice Ferron, en geïnspireerd door diens levensspreuk: „Immolatus! Alleluia!" — „qu'il avait faite sienne — zegt Charles Pellet — et qu'il réalisa."

Vele beschouwingen mogen zeer persoonlijk heeten, ik weet echter niet of dit woord hier wel in den geheel goeden zin gebruikt mag worden. Ziehier de titels:

I: Le Clerc tonsuré: condamné à mort, — II: Le Clerc minoré: chargé de la croix, — III: Le Minoré tombe sous le poids de la croix. Il est ordonné Sous-Diacre, — IV: Le Sous-Diacre rencontre sa Sainte Mère, — V: Simon le Cyrenéen aide le Sous-Diacre à porter sa croix, — VI: Le Sous-Diacre par sa prière imprime dans les âmes qui souffrent comme lui l'image de Jésus, — VII: Le Sous-Diacre tombe sous le poids de la croix; il est ordonné Diacre, — VIII: Le Diacre confirmé en la force refuse toute consolation. En sa marche au Calvaire, il console et prêche les ames; — IX: Le Diacre tombe sous le poids de la croix. Il est ordonné Prêtre, — X: Le dépouillement Sacerdotal, — XI: Le Prêtre cloué par la vie à sa croix sacerdotale ajoute son immolation à l'immolation quotidienne de Jésus sur l'autel. — XII: Et sa mort sur la croix est le dernière messe du Prêtre sur la terre, — XIII: Détaché de la croix, le Prêtre en l'autre vie est reçu dans les bras de la Mère de Dieu, — XIV: L'ensevelissement du Prêtre. Son action d'outre-tombe.

Ik weet niet of men algemeen in deze beschouwingen zal vallen, en of dus dit boekje in zijn geheel zich ten onzent veel vrienden zal verwerven. Ons Nederlandsch karakter laat 't niet voorzien.

Een kunstenaar als Joannes Jörgensen heeft het een prozagedicht op den tekst „Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo" waardig geacht. OSCAR HUF, S. J.

Volksmisboek (Het), Bussum, Paul Brand, 1915. In één deel gebonden: f 2.50; dunne uitgave met losse bijlagen: f 3.50, f 4.—, f 5.—, f 6.50, f 7.—.

Indertijd heb ik, in „Boekenschouw" vier Missaal-vertalingen besprekend, den wensch geuit, dat de E.E. P.P. Benedictijnen ons mettertijd toch een volledige Missaal-vertaling mochten schenken, bewerkt naar denzelfden trant als hun Zondagsmisboek. Die wensch is nu in vervulling gegaan. De E.E. P.P. van de Abdij Affligem hebben onder leiding van Dom Dr. Franco de Wyels en Dom Dr. Willem van de Kamp hun arbeid voltooid, en Roomsch Nederland bezit nu zijn „Volksmisboek" in een editie „Paul Brand". Het is waar, dat men het recht heeft aan deze uitgave den maatstaf aan te leggen eener strenge kritiek, dat vraagt de aard van het werk, en aan de wetenschappelijke persoonlijkheid der bewerkers is men het strikt genomen verplicht. Intusschen acht ik plaats noch oogenblik hiervoor geschikt, en zeg liever, dat de te maken aanmerkingen zeker niet in staat zouden zijn, om dit boek in waarde te doen dalen, want het is goed, en 't is al veel wanneer men wezenlijk reeds zoover is, dat men slechts in kleine onderdeelen nog beter kan worden.

In dezelfde bespreking, waarop ik boven zinspeelde, heb ik de voorkeur gegeven aan de Duitsche Missaal-vertaling van Schott O. S. B., óók boven het Zondagsmisboek der E.E. P.P. Benedictijnen. Het is mogelijk, dat iemand dit oordeel ook nu nog, na het verschijnen van 't Volksmisboek, zou wenschen te handhaven, doch dan zeker niet in zijn geheel. Want deze Nederlandsche Missaal-vertaling is in enkele onderdeelen, zooals b.v. de verklaring der Groote Vasten-Liturgie, bepaald éénig in de strikte beteekenis des woords. En meer nog wellicht dan de leeken, zal de Clerus den E.E. P.P. dank weten voor de bewerking van dat onderdeel, waardoor menig nooit begrepen punt tot lichtende waarheid is geworden.

Den E.E. Bewerkers zij van harte gelukgewenscht. Roomsch Nederland moge dit kostbare Misboek waardeeren als Duitschland zijn Schott. Een „goed succes" voor den Uitgever mag vrijwel overbodig heeten. OSCAR HUF, S. J.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Bellet (D.) Chiffons de papier. Ce qu'il faut savoir des Origines de la Guerre de 1914. (Plon Paris fr. 0.50. — **Dudon** (Paul). La Guerre qui l'a voulue? (Lethielleux, Paris). — **De Duitsche**

Oorlog en het Katholicisme (Langenhuysen, Amsterdam). — **Dürkheim** (E.) Wer hat den Krieg gewollt? (Colin, Paris, fr. 0.50). — **Dieren** (E. van). Is „de Telegraaf" een Engelsche krant? Wie veroorzaakten den oorlog? Van welken kant dreigt voor Nederland het meeste gevaar? Wat is de taak en de plicht van iederen Nederlander? Is de schrijver van „J'accuse" een waarheidlievend Duitscher of een minderwaardigheids-type? (Ten Have, A'dam, f 0.60). — **Nothomb** (P.) Gemarteld België. (Feikema & Co., A'dam, f 0.40). — **Pannekoek** (A.) Uit de voorgeschiedenis van den wereldoorlog. (Thieme, Zutphen, f 0.30). — **Ward** (Wilfrid). Engeland en de Oorlog. (Nelson, London). — **Welschinger** (H.) Les Leçons du Livre Jaune. (Bloud, Paris). — **Sauveur** (A.) L'Allemagne et la Guerre Européenne. (Bloud, Paris). — **Smith** (I.) The soul of Germany: a twelve years' study of the people from within 1902-14. (London, Hutchinson, 6 sh.). — **Blondel.** L'épuisement de l'Allemagne et le devoir actuel de la France. (Libr. Rec. Serey, Paris, fr. 1.60). — **Daudet** (L.) Hors du joug Allemand. Mesures d'après-guerre. (N. L. Nationale, Paris, fr. 3.50). — **Dupont.** En Campagne 1914-15. (Plon, Paris, fr. 3.50). — **Gauvain.** Les Origines de la guerre Européenne. (Colin, Paris, fr. 3.50). — **Massiot.** La radiographie de guerre. (Maloine, Paris, fr. 3.50). — **Milloud.** La Caste dominante Allemande. Sa formation, son role. (Librairie Sec. Sirey, fr. 2.50). — **Privat** (J.) La mécanothéraphie de guerre. (Maloine, Paris, fr. 2.—). — **Steveni.** L'armée russe telle qu'elle est. (Payot, Paris, fr 2.—). — **Steveni.** L'armée Allemande telle qu'elle est. (Paris, Payot, fr. 2.—). — **Wampach.** Le dossier de la guerre. (Fischbacher, Paris, f 12.—).

Ik vermeld hier alles wat de Redactie ontving en mij toezond, behalve de boeken van Massiot en Privat, die ik bestelde. Na lezing van vele — na eenvoudige inzage van andere geschriften — zijn wij nog even ver als wij waren. In mijn oordeel over de onverdedigbare politiek van Engeland word ik bevestigd, de inval in België lijkt mij nog altijd eene euveldaad, de houding van Italië weerzinwekkend, de onderlinge polemiek der katholieken betreurenswaard maar eenigszins verklaarbaar, het opkomen van schrijvers voor hun eigen land voor ons verwarrend maar in de gegeven omstandigheden te verwachten, het goede recht van België onaantastbaar, overigens deze oorlog een noodelooze en barbaarsche slachterij. J. W. Tenders.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Eerzamen (F. den). Allerhande. (Proza en Poëzie). Een verzameling gedichten, spreuken, goede gedachten, spreekwoorden enz. voor de hoogste klassen der lagere school en herhalingsscholen bijeengebracht. Gouda, van Goor. (147). f 0.35.

Gijsen (F. C.) Nieuwe en volledige taalmethode voor zelf-

onderricht, om in 6 maanden de Engelsche taal te leeren lezen, schrijven en spreken. A'dam, R. K. Boek-Centrale. (176). f 2.—.

Jansonius (H.) Engelsche handelsbrieven voor examencandidaten (Dl. II). Met 14 bijlagen. Gouda, van Goor. (118). f 1.10, geb. f 1.40.

Volkere (W. C. van de). Vraagstukken over magnetisme en electriciteit ten gebruike bij het middelbaar onderwijs, ambachts-onderwijs en cursussen voor machinisten; verzameld en opgelost. Bussum, Gaastra (67). f 0.75.

Vries (J. de). Spreekwoorden, versjes enz., ten gebruike bij het schrijfonderwijs. Gouda, van Goor. (40). f 0.30.

Wijnen (J. E. K. van). Het onderwijzersexamen. Een oefenboekje en toetssteen: taaloefeningen, paraphrasen en opstellen voor de 2 laatste studiejaren der normaal- en kweekscholen. Van Noten, Schoonhoven. (124). f 0.75.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Barclay (Florence) De Scheidsmuur. Rijswijk, Blankwaardt & Schoonhoven. (268) f 2.40 geb. f 2.90.

Diepte zit in geen enkel van Barclay's boeken, maar luchtig, vlot, geestig weet ze dikwijls te vertellen en beleedigt het moreele gevoel van hare lezers niet.

De Scheidsmuur echter is ook een scheidsmuur tusschen dit en haar vroegere boeken. Het is zoo flauw romantisch en zoo jachtend naar verrassingen, dat het niet in de schaduw kan staan van haar andere verhalen.

Rodney en Madge waren verloofd, maar in zijn ziekte, zonder te weten wat hij deed in de overspanning zijns geestes, schrijft de jongeman liefdesbrieven aan zijn verpleegster en dat serpent maakt er misbruik van. Het meisje trouwt nu maar met Lord Hilary, aan wien zij het land heeft, en die haar vrij spoedig als weduwe achterlaat. Rodney gaat reizen en schrijft over natuur en liefde.

Na tien jaren keert hij terug en neemt zijn intrek in Billy's gebouw, na eerst te hebben onderzocht of diens zuster, de weduwe Martha, wel afwezig was.

Het gebeurde evenwel, zonder dat Rodney het wist, dat de kamers van Madge van de zijne slechts door eene muur waren gescheiden. En Madge telefooneerde hem voortdurend, zonder dat hij wist wie zij was en evenmin vanwaar die telefoongesprekken kwamen.

Ondertusschen vertelde Billy's vrouwtje, een ijdel schaap, dat zij het boek had geschreven, dat zoo'n opgang maakte. In werkelijkheid was het van Rodney, die zich verscholen had onder het pseudoniem Max Roner.

Het ijdeltuitige vrouwtje vertelde aan Rodney zelf dat zij de schrijfster was, en hij hield zich goed. Maar denzelfden avond blufte Billy bij zijn zuster Madge over het talent van zijn vrouw. Zij, die beter wist, vertelde haar broer de waarheid en samen namen ze het besluit dat jokkende vrouwtje eens te ontmaskeren.

Zoo gebeurde het en Valeria was woedend. Zij verweet den trouwen Billy, toen ze in een auto huiswaarts keerden, zijn onbenulligheid en bekende hem slechts te hebben genomen omdat hij de minst vervelende was. Gezellig!

Thuis viel ze met haar handen, uit zenuwachtigheid, in den open haard en 's avonds nam zij haar slaapmiddel te sterk en stierf. Rodney was er intusschen weer van door gegaan, want hij wilde Madge niet meer zien. Uit de krant vernam hij den dood van Valeria en spoedig ontving hij een brief van Madge, die hem gerust stelde en verzekerde, dat hij volstrekt geen schuld had aan den dood van Billy's vrouw. En dat vond Rodney zoo aardig, dat hij dadelijk terugkeerde en met haar trouwde. Het boek is onschuldig, maar wat romantisch. M. WALRE.

Bloem (Walter) Volk tegen volk. Roman uit den Fransch-Duitschen oorlog. 2 dln. Utrecht, de Haan. (276 en 225) f 1.50, geb. f 1.90.

Deze roman is een vervolg op *Het IJzeren Jaar* (zie Boekenschouw). Ziehier den inhoud:

Karl Reutlinger, officier in een Wurtemburgsch regiment, raakt aan den drank en het spel. Hij verliest en vervalscht een wissel, en heeft zich derhalve als soldaat onmogelijk gemaakt. Ter wille echter zijner familie, veroordeelt men hem niet, geeft hem niet eens oneervol ontslag, maar geeft hem te kennen dat hij zich uit de voeten moet maken naar Amerika. Een biljet van duizend thaler stopt men hem in de handen om den overtocht te vergemakkelijken.

Dat verhaal vernemen wij uit den mond van Reutlinger, als hij het te Parijs vertelt aan eene grisette, met wie hij leeft. Want hij ging niet naar Amerika, doch naar het Fransche Babylon en verteerde zijn thalers in uitgelatenheid. Nu is hij kellner, en de stramme soldatengestalte buigt voor een fooitje.

Zijn vader heeft zich een kogel door het hoofd gejaagd, omdat de zaken verkeerd liepen. Dit lezen wij in een brief van Reutlinger's zuster.

En die zuster Leonore vertoeft als gouvernante bij een adellijke Fransche familie.

De oorlog breekt uit. Leonore schrijft aan haar broer, dat hij nu eerherstel moet zoeken en zijn vaderland dapper dienen, desnoods als gewoon soldaat.

Hij wendt zich tot zijn vroegeren commandant, die altijd vriendelijk

voor hem was geweest, doch deze antwoordt dat voor hem geen plaats meer is in de rangen, ook niet als gewoon soldaat, ook niet aan het front.

Woedend laat Reutlinger zich naturaliseeren, en biedt zich aan om te strijden tegen zijn Vaderland. Wij zien nog hoe hij zijn soldaten aanvoert, wraakzuchtig, tegen zijn Wurtemburgsch regiment en zijn vroegere kameraden laat neerschieten. Ten laatste ligt hij zelf zwaar gewond, verlaten op het slagveld, en zijne vriendin komt hem zoeken en knielt naast den stervende neer in den kouden nacht.

Zijne zuster Leonore verblijft inmiddels op het Fransche kasteel, waar zij het hart heeft getroffen van een der zonen en de zinnen van den andere. Deze laatste, René, vergeet zich tegenover haar en zij dreigt, dat ze het gouvernement zal waarschuwen en hem aangeven als dienstplichtige. Want de dienstplicht werd toen juist ingevoerd door den declamator Gambetta. Het toeval wilde, dat werkelijk eenige uren later deze jongen gedwongen wordt ingelijfd. Denkend dat zij hem verraden heeft, laat hij een zijner vriendinnen een briefje schrijven en wijst René zijn broer als dienstplichtig aan, opdat deze ook zal worden verwijderd en Leonore niet zal kunnen huwen.

Nu wordt zij ten onrechte door de heele familie verdacht de schuldige te zijn. Verontwaardigd vraagt zij haar ontslag. Maar zij kan niet meer weg. De Pruisen naderen, het kasteel wordt bezet door de Franschen en beschoten door de Duitschers. In de verwarring van den strijd ontmoet Leonore wederom René, die dronken is en de hand naar haar uitstrekt. Zij duwt hem met kracht terug; hij valt en is dood!

Ontzet over haar daad, klagend dat zij, die den broeder doodde nooit de vrouw zal kunnen worden van den anderen broeder, vlucht zij naar het Roode Kruis, waar zij ontmoet de weduwe van de Ponchalon, Marianne, welbekend uit den vorigen roman: Het IJzeren Jaar.

De verdienste van Bloem ligt vooral hierin, dat hij den oorlog voorstelt in al zijn ontzetting. Het is geen verheerlijking van den ruwen krijg, en kan in zekeren zin dienen als een serum tegen de oorlogsrazernij. Hoffelijk is hij tegenover de Franschen, hij erkent hun dapperheid, waar het past, maar stelt ook hun zucht tot grootspraak en de grenzelooze verwarring van hun leger aan de kaak.

Daar wordt nogal eens gesproken van „vriendinnen" doch er komt in het boek geen enkele hartstochtelijke of prikkelende beschrijving voor. Het boek is voor volwassenen goed bruikbaar.

M. WALRE.

E. (L.). Levensbeelden. J. H. G. Ruijs, Utrecht (255).

Van deze sympathieke schrijfster (Mej. Engelbrecht) verschenen reeds meermalen bundels, meest verhalen uit het Oud-Hollandsch

leven, die door hun prettigen, gemoedelijken toon en zekeren archaïschen stempel er op gedrukt, iets wel bijzonders zijn in ons boekenwereldje.

Dit bundeltje bevat behalve een uitgebreid verhaal *uit de generaliteitslanden*, nog twee levensschetsen — toevallig van katholieke vrouwen — en een artikeltje over Westfalen. De beide levensbeelden, die zij zich koos, zijn die van Duitschland's groote — velen beweren zelfs „grootste" — dichteres Annette von Droste Hulshoff en de ongelukkige dochter van Lodewijk XVI, de hertogin van Angoulême. Beide figuren heeft L. E. met veel liefde, bewondering en medegevoel doorschouwd en haar biographieën dragen er de sporen van. Vooral de Westfaalsche dichteres is met scherpe en fijne pen in vluchtige omtrekken geschetst. Het veel bontere levensverhaal der prinses lijkt echter meer op een droge opsomming der uiterlijke feiten dan op een levensbeeld.

Wij hadden het levendiger willen doorvoelen, hoe het ongehoorde lijden, de bittere teleurstellingen en ontgoochelingen op het karakter van Madame Royale, de wees van den Tempel, hebben gedrukt en oorzaak waren, dat zij met de beste bedoelingen, even als haar rampzalige vader, toch zoo weinig harten wist te winnen en het Fransche volk eigenlijk vreemd bleef, ondanks haar onmiskenbaar groote en goede eigenschappen. Hierdoor is de hertogin min of meer een conventioneel type gebleven, een echt „beeld" in plaats van een „levend" mensch.

Op haar best is L. E. echter in haar novellistische schets: In „de generaliteitslanden" — de N.-Brabantsche Peel en Meiery — van bijna twee eeuwen geleden, laat zij ons het eentonige, huiselijke leven deelen van een Hollandsch gezin, dat van den Drost van Deurne nog wel. Voor katholieken heeft het verhaal bijzondere aantrekkelijkheid, door de waarlijk ontroerende wijze, waarop zij ons vertelt, van het lijden en de ontberingen der arme verdrukten. Zij vervult ons met bewondering voor hun standvastigheid en trouw aan het geloof, ondanks de tegenwerking en uitpersingen der „overwinnaars". Zeer ontroerend klinkt de luide klacht der oude boerin tot het protestantsche juffertje over de dagelijks terugkeerende plagerijen en onrechtvaardigheden. Hoe zou het arme moedertje zich verheugd hebben, als zij een blik in de toekomst had mogen slaan om den bloei te aanschouwen van haar zoo geliefden en vurig beleden godsdienst, juist in het generaliteitsland. Evenals in haar vroegere novellen gevoelt L. E. diep het onrecht den armen katholieken aangedaan en bewondert zij hun trouw aan het vervolgde geloof en hun pogingen het ongeschonden te bewaren en aan hun kinderen over te dragen. Zoo een katholiek het in zulke levendige kleuren schilderde, zou hem licht tendenz worden verweten. Nu kan men slechts haar zeldzame rechtvaardigheidszin en objectiviteit prijzen. Maar dan komt onwillekeurig de vraag bij ons op: Waarom snuffelen onze katholieke auteurs

niet eens meer in oude archieven, brieven en andere bescheiden, die ons een kijkje gunnen in het zware leed, dat onze voorouders zich eens moesten getroosten ter wille van hun geloofstrouw? Wat Benson b.v. voor de Engelsche geschiedenis deed in zijn romans met historischen achtergrond, kan dat niemand beproeven voor onze vaderlandsche historie, een levenswaar beeld vormen van het bestaan onzer katholieke voorouders onder de eeuwenlange verdrukking? Hier is zeker een uitgebreid veld, dat slechts op ontginning en beplanting wacht.

Intusschen zijn wij L. E. dankbaar voor haar sympathieke schildering en bevelen haar jongste boek even gaarne aan als de vorigen.

M. S.

Hulzen (G. van). De Witte Valei. Amsterdam, Holkema & Warendorff, prijs f 0.90.

De Witte Valei is Davos. — De boerenarbeider Reuvers kreeg een bloedspuwing en op voorspraak van dokter en dominé wil de „Olde Freule" voor hem betalen, opdat hij naar Davos kan gaan.

De man had nurkschen aanleg en was daarenboven een Friesche stijfkop. — Trouw onderwierp hij zich aan de voorschriften van het sanatorium; maar de andere patiënten wakkerden voortdurend zijne ontevredenheid aan en lieten hem klagen over aangebrande havermout, onfrissche eieren en ranzige boter.

Voor de directrice had de ruwe gast een stille vereering, en dan volgt dit dwaze zinnetje: „Zoo moest ook, meende hij, voor de Roomschen de Moeder Gods zijn, hoewel, hij glimlachte er bij, zijn directrice al heel weinig van een Moeder Gods had, zij daarvoor veel te wereldsch, te gul lief, te veel de mooie vrouw was, wat hij nu zeer aanbad."

Hola, van Hulzen, zou een boer er zoo op los prakkezeeren?

Weer had de man eens flink opgespeeld, toen het bericht kwam, dat de „Olde Freule" overleden was en de geldelijke steun hem ontvallen zou.

In de gure maand Maart stuurt men hem terug naar Holland — hij krijgt bronchitis — geneest — hoort dat zijn longen gezond zijn — en trouwt met een dienstmeisje.

Hij is nu van plan zijn leven wat meer in te richten volgens de betere beschaving, die hij in Davos heeft geleerd. Het boek is goed voor volwassenen. M. WALRE.

Lagerlöf (Selma). De Keizer van Portugal. A'dam, Recht (260).

Een mooi en subtiel geschreven verhaal, waarover een waas ligt van sprookjesachtigen schijn, als om te temperen de felheid der harde werkelijkheid.

Een boerenknecht, getrouwd met de dienstmaagd der hoeve waar hij werkte, ziet met angst het oogenblik naderen, dat hij vader zal worden. Hij kan zich niet voorstellen, hoe hij met zoo'n

teer wezentje zal moeten omgaan. En als het geboren is, voelt hij zich de gelukkigste man ter wereld — gedurende de jaren dat het wordt opgevoed, is hij de bezorgde. Het kind gaat op achtienjarigen leeftijd over zee, om te dienen in de stad en het hutje der ouders vrij te maken van schuld. Vijftien jaren blijft zij weg, en een enkelen keer slechts in den beginne heeft zij geschreven: in de groote stad is zij ten val gekomen.

Het verstand van den vader, die weet van niets, wordt langzaam omneveld; hij praat aldoor van de Keizerin van Portugal, die in grootheid en luister eenmaal komen zal. Hij, met zijn papieren kroon, dwaalt door het dorp en verkondigt de komst van de schoone keizerin, zijne dochter — en heerscht zelf bij voorbaat over de plagende jeugd en medelijdend-lachende dorpelingen, wier koning hij zich waant.

Na lange jaren keert de dochter terug in de schamele hut, om hare ouders te halen naar de stad en hun te geven een onbezorgden levensdag. Zij schrikt als zij den vader ziet, den armen waanzinnige, die knielt voor zijne dochter, de keizerin van Portugal. En zij schaamt zich over den ongelukkige. In 't geheim wil zij zich verwijderen met de moeder en den ouden man achterlaten. Doch als de boot van wal is gestoken, komt hij plotseling opdagen en wanend, dat booze lieden zijne koningin willen ontvoeren, springt hij in de golven om haar te redden en verdrinkt.

Beiden keeren nu terug aan wal; de moeder bezwijkt van verdriet; het lijk van den vader wordt gevonden en als de dochter staat op het kerkhof bij het graf der ouders, gaan haar de oogen open en ziet zij wat zij heeft verloren en wat zij herwinnen moet.

De inhoud is eenvoudig; de genrestukjes, welke met echte kunstenaarshand werden geteekend, zijn schitterend. En het geheel is zoo zuiver gehouden, dat iedereen het lezen kan. De vertaling is uitmuntend. A. GIELEN S. J.

Martin (Hans) Malle Gevallen. Een kluchtig verhaal, 2de druk. Rotterdam, Brusse.

In een voorwoord deelt Martin den lezers mede: „dit boek is louter een verzinsel en als een grap bedoeld. Ik verklaar dit niet om mijzelf tegen zedelijke verdenkingen te vrijwaren of om mijn eigen, op den voorgrond geschoven beeltenis weer terug te trekken en voor den lezer te verhuichelen".

De man voelt klaarblijkelijk, dat er iets niet in orde is, hij zou ook al heel grof moeten zijn om in rustige oogenblikken niet te merken, dat zijn verhaal niet door den beugel kan.

Hij beschrijft de avonturen van een drietal kwajongens, die het weinige geld dat zij hebben stukslaan en dan naar Canada, China enz. vertrekken om hun brood te verdienen.

Waarom kon dat niet op fatsoenlijke manier worden verteld? Het verhaal is allerminst kluchtig, wel smerig. De schrijver schijnt een onbeschaafden lust te hebben om in de ruwste termen te

spreken over natuurlijke behoeften; godslasteringen worden voluit gedrukt; de ongeneerdheid van gekochte meisjes wordt beschreven enz. enz.

En zoo'n boek, waarin geen sprankel geest tintelt, dat alleen grof en ruw en onbeschoft en vuil is, heeft een tweeden druk noodig!

WILLEM MERKELBEEK

Ompteda (G. van). Het Schandaal. A'dam, Meulenhoff. (340) f 0.75.

Een echt boek van Ompteda. Hij hekelt de menschen, die alles opofferen om maar te kunnen schitteren en groot doen. Deze bedoeling is natuurlijk uitmuntend, maar de wijze, waarop Ompteda het meent te moeten doen, kunnen wij onmogelijk aanvaarden.

Het lust mij niet een verslag te geven van den roman, waar iedereen ongeveer leeft in ongeoorloofde verhouding.

Maar wel wil ik even laten zien met hoe weinig Ompteda zich tevreden stelt. Op het slot van zijn boek staat een rammelende tirade, die aldus begint:

„Verder dacht niemand aan het paar, dat in een andere wereld een nieuw geluk begon op te bouwen".

„Twee menschen, niet geheel vlekkeloos in de gewone beteekenis van het woord, maar toch betere vertegenwoordigers van de soort homo communis of stultus, dan de beide vrouwen uit de familie Purbus, wien nu eer en geluk en glans toelachten".

Wie zijn nu die menschen „niet geheel vlekkeloos in de gewone beteekenis van het woord"?

Dat is advokaat Man en mevrouw Lotte. Man is getrouwd met een zuster van Lotte. Op een goeden dag vertelt deze man aan zijn vrouw, dat hij vroeger in verhouding had gestaan met eene professorsvrouw, welke hij echter niet liefhad. Zij echter had haar man vergift toegediend om de zijne te kunnen worden. Hij moest die zaak verdedigen, doch slaagde niet en de professorsvrouw maakte zich van kant.

Lotte werd op een goeden dag in een auto thuis gebracht, zoo vol zoeten wijns, dat ze niet meer wist wat ze deed.

En ten slotte laat Man zich scheiden van zijn vrouw, om te kunnen trouwen met hare zuster Lotte.

Als Ompteda nog gelegenheid vindt deze beiden te prijzen, begrijpt men wat de anderen moeten zijn en dat het boek geen behoorlijke lectuur is. M. WALRE.

Rowlands (Effie Adelaïde). Prins Pettkoff's huwelijk. Utrecht, Bruna. (219) f 0.35.

Margareth Torington en Rupert Kentley waren vrienden sinds hun kinderjaren. De ouders van het meisje waren rijk; doch de jongen had alleen zijn officierstractament en wilde eenige jaren naar Afrika om in goeden doen te komen. De moeder van Meg had andere plannen; zij was een mondaine vrouw, leende geld

van den onfatsoenlijken Prins Pettkoff en beloofde hem in ruil hare dochter.

Margareth en Rupert huwden echter in stilte — en toen vertrok hij. De moeder woedend; zij weet ten slotte hare dochter over te halen, een nieuw huwelijk(?) te sluiten met den Prins, om haar vader voor bankroet te behoeden. Het bericht komt, dat het schip, waarop Rupert zich bevond, met man en muis is vergaan. Later echter wordt een vlot ontdekt, en daarop Rupert, die van ellende en ontbering het geheugen verloren heeft.

Langzaam keert dat terug; — hij verneemt wat er gebeurt is met Margareth; hij bezoekt haar en *hertrouwt*(?).

Realistisch is het boek niet, maar die juffrouw Rowlands heeft zoo'n malle begrippen van het huwelijk, dat wij het boek afkeuren.

WILLEM MERKELBEEK.

Uettermundo (P. Tiresias). De Schat der Looswörpens. 's Bosch, Mosmans (273) — f 0.75.

Het Roomsche volk is goedlachs en heeft misschien veel schik in de ondeugende hekelingen van dezen schrijver. Maar men kan in alles te ver gaan en iedere overdrijving wreekt zich aan het werk, dat daardoor onecht wordt. Dit zou nu wel zoo heel erg niet zijn, want de wereld ligt vol gestrande kunstenaars en mislukte kunstwerken .... en 't pogen zelfs blijft schoon in 't worstelperk der eer. (Dit laatste zinnetje raakt den pater Carmeliet Uettermundo niet, want ik geloof, dat hij wel in staat is iets goeds te maken, al verheft hij zich in dit boekje zelden boven het allergewoonste). Maar sommige overdrijvingen kunnen ernstiger gevolgen hebben dan de onechtheid van het werk. En dit slaat wel op het boekje van pater Uettermundo.

Hij kan weten, dat aan den overkant men een onhebbelijke gewoonte begint te vertoonen in den laatsten tijd om karikaturen te maken van de katholieke landgenooten. Men stelt hunne Roomsche gebruiken en godsvrucht verminkt voor, zoodat zij ridikuul lijken, of verkondigt, dat het louter uiterlijkheden zijn zonder ziel en gehalte. Het boosaardig stukje van Posthumus Meyes in een der laatste afleveringen van Onze Eeuw, was wel een kleurig staaltje van dit bedrijf.

En nu vrees ik, dat de Schat der Looswörpens een schat zal blijken voor den tegenstander, waaruit hij subsidie kan putten voor zijne uitgaven tegen ons; een magazijn, waaruit hij de munitie komt halen tot beschieting van onze heiligdommen. Ik geef gaarne toe, dat hij zoo iets niet ter goeder trouw kan doen, en bij een weinig inzicht de bedoeling van den schrijver moet zien; maar goede trouw is eene deugd, welke in den strijd nogal eens in 't gedrang schijnt te komen.

Om mijn bezwaar te staven tegen dit boekje, behoef ik slechts een enkele aanhaling te doen.

Zoo lees ik op bladzijde 21 het volgende: Haar brave, in-

godsdienstige moeder had haar een bijzondere devotie trachten bij te brengen tot de heilige Maagd. En daar die godsvrucht gelukkig geen ander offer vroeg dan een bouquet in de Meimaand uit haar eigen spaarpot betaald, had Anna die devotie als een teedere sentimentaliteit in zich weten op te nemen en zonder zich rekenschap te geven van het waarom, dweepte ze nog altijd met Maria. Maria had aan haar huis gegeven het blauwe behang, de blauwe karpetten, het blauwe linoleum. Maria had de slaapkamer van Corrie versierd met een beddesprei, waarop de Onbevlekte Ontvangenis voluit stond geborduurd. Aan een kruisbeeld in de huiskamer had ze nog niet gedacht, maar een fluweelen baldakijn overhuifde een Mariabeeld, dat door zijn grootte misstond" —.

Ieder Katholiek begrijpt dat p. Uettermundo hier bezig is een valsche, zinledige devotie aan de kaak te stellen .... maar? Onwillekeurig komt de vraag op: kan „een brave, in-godsdienstige moeder" haar kind zóó opvoeden in echte devotie tot de H. Maagd, dat die later zoo monsterachtig ontaarden zou? —

Hier kan ik het bij laten — ofschoon de Jezuiet, die er „een spion" op nahoudt en het onuitstaanbaar gesol met wonderbeeldjes door het heele boek, nog vrij wat stof zou geven tot aanmerkingen.

Ik hoop echter voldoende te hebben aangewezen, waar het hapert. Wij houden van een vriend, die feilen toont, maar hij moet het niet doen op eene wijze, die den spotlust wekt van het publiek.

O zeker, als Uettermundo eens een loopje wil nemen met onze geloofsgenooten, die den mond vol groote woorden hebben en slechts kleine daden verrichten, dan kan hij kostelijke onderwerpen behandelen, en typen vinden à la Molière. Om maar iets te noemen: de man, die lid is van een propaganda-comité voor de goede pers, doch uitsluitend liberale bladen leest; de handelaar, die zware oorlogswinsten maakt, en dan zijn kleine advertentie uit de katholieke kranten wegneemt; de beginselvaste vader, die manifesten onderteekent tegen zéér neutrale(?) vereenigingen en straks zijne kinderen verlof geeft om er lid van te worden. Zoo is er een heelen zak harde noten te kraken, zonder dat zich iemand ergeren mag aan het gekrikkrak, noodig om de kern, de waarheid aan den dag te brengen.

Maar ons geloof, onze godsvrucht is zoo teer, wordt zoo lichtelijk ontwijd door luchthartige kritiek, dat veler eerbied kan worden aangetast en het heilige met het dwaze wordt verworpen.

Pater Coloma heeft het ook gedaan! Ja, maar in ons land is niets zoo Spaansch als in Spanje — en vooral: Coloma leefde in een katholiek land, waar zelfs de vrijzinnigen begrijpen, dat hij niet de zaak maar het misbruik hekelt. Wij leven te midden van een volk, dat van zijn vroegste jeugd werd opgevoed in vooroordeelen; en wij moeten het hun niet moeielijker maken dan

het reeds is, om zich los te werken uit het net van waanvoorstelling, laster en leugen, dat hen ganschelijk omringt.

Daarom ook vind ik dit boekje bruikbaar voor katholieken, die immers weten te schiften, maar betreur, dat het geschreven werd, wijl het zeker bijna in handen zal vallen van menschen, die er door misleid worden en gestijfd in hunne vooroordeelen.

A. GIELEN, S. J.

VARIA

Prijsverhalen keuren. De Haagsche Post heeft een artikeltje, waarin zij uiteenzet hoe door de jury gekeurd worden de ruim 500 verhalen, welke geschreven zijn om een paar honderd gulden te verdienen door de H. P. uitgeloofd. Wij lichten uit dat verslag den volgenden zin: „Een groot aantal verhalen is van zeer gewoon type, zooals men die hier in jonge meisjes-bladen vindt; en vele zijn zoo prozaïsch, dat ze ons doen inzien, dat wij niet voor niets een nuchter volk worden genoemd. Een groot percentage is triest; een niet geringe proportie is „naturalistisch" en sommige zijn helaas gewone pornografie, met of zonder letterkundige verdiensten. De „ergste" *Nieuwe Gids*-stijl is vertegenwoordigd; sommigen volgen de nieuwe spelling; anderen bedienen zich van een of ander dialect.

Vele verhalen zijn zoo hopeloos banaal of slecht, dat men er hoogstens één of twee bladzijden van behoeft te lezen".

Tot zoover de H. P.; en dat zij niet te streng is en niet lichtzinnig een stukje proza „pornographisch" of banaal zal noemen, blijkt wel uit het verhaal: *Twee paar tweelingen* van Couperus, door haar met volle instemming en waardeering afgedrukt. Dat dingetje is onfatsoenlijk door suggestie, hopeloos banaal van stijl en bittertafelmop-achtig van inhoud.

Overigens verwonderen wij ons niet over de massa prullaria, welke de Redactie mocht ontvangen. Wat als belletrie in ons land wordt uitgegeven, is zeker voor drie kwart zóó beneden alle peil, wat vorm en inhoud betreft, dat men van de „verborgen talenten" niet al te veel verwachting mocht hebben. Ja, wij zijn een nuchter volk!

Gabriele d'Annunzio en de Film Cabiria. d'Annunzio, de onuitstaanbare dandy, die niet vreesde ten koste van andermans geluk reclame te maken voor zich zelven en zijn kleinzielige ijdelheid te voldoen, heeft een film in elkaar gezet — een „historische-vizioen-film". In *De Groene* (3 Oct.) schrijft Simon B. Stokvis: „Onder de op de lagere eigenschappen der volksziel speculeerende succes-oorzaken noem ik als de allerbelangrijkste de hardnekkig-

verwoede, pervers-moderne reclame, die voor Cabiria gemaakt is. .... En dan bovenal: de reclame uitgaande van dien schetterenden, hyper-modernen decadent Gabriele d'Annunzio. De reclame voor Cabiria gemaakt laat zich slechts vergelijken met die van Chantecler. De vele geldelijk-belanghebbenden weten het bedrog zoo intens en zoo methodisch te cultiveeren, dat het ten slotte besmettelijk en ongeneeslijk wordt. Want ook nadat de kunstmatig opgeschroefde en, gedurende anderhalf jaar systematisch aangekweekte belangstelling het toppunt der eerste vertooning overschreden heeft, blijft het fataal suggestieve van de leugen werken".

De vroegere groote historische films, zooals Quo Vadis, Cleopatra of De laatste dagen van Pompeji, waren kinematografisch aanmerkelijk beter. „Cabiria is alleen een uur langer en oneindig vervelender".

Hier is ook nog een staaltje van d'Annunzio-stijl uit de bijschriften: „Spreek, hoe is hij? Hij is gelijk de lentewind, die met gevleugelden voet over de vlakte glijdt en daarbij de reuk van den leeuw en de boodschap van Astarte meebrengt". Gelukkig, kan Simon Stokvis er bijvoegen, dat bij zulken rimram het volk, „de massa halfontwikkelde toeschouwers", begint te lachen. Dat pleit ten minste voor hun gezonden zin.

Een klein gedichtje met veel inhoud.

ALLEIN

Es führen über die Erde
Straszen und Wege viel,
Aber alle haben
Dasselbe Ziel

Du Kannst reiten und fahren
Zu zweien und zu drei'n,
Den letzten Schritt muszt du
Gehen allein.

Drum ist kein Wissen
Noch können so gut,
Als dasz man alles Schwere
Alleine tut.

H. HESSE.

Edw. Stilgebauer. Wij hebben hier al herhaaldelijk verklaard, dat de waarde van Stilgebauer's boeken als literair werk eenvoudig nihil is. Worden zijn romans toch verslonden, dan kunnen wij het waarlijk niet helpen. En wie mocht denken, dat alleen andere dan letterkundige motieven ons oordeel ongunstig maakten, bieden wij eene oude recensie aan uit De Hofstad over *Het verloren Paradijs.*

„Daarmee zijn de leesbibliotheken weer een 2-deelertje rijker. Voor het overige verdient het boek geen verdere aankondiging. Het is van het versleten soort Duitsche romantiek, sentimenteel, en wat de observatie der schilderswereld betreft, waarin deze roman speelt, ergerlijk slap. Broodschrijverij!" —

Dat is het juiste woord. Bij het beoordeelen van zijn laatste boek *Inferno,* sprak Henri Borel van „Keukenmeidenstijl". —

De misdaden der „Kunst". J. Overmans schrijft in *Stimmen der Zeit* (Oct. 1915) een artikel: *Litterarische Pflichten unserer nächsten Zukunft,* waaruit blijkt dat de volksbedervers door literatuur en „kunst", zelfs in deze ontzettende dagen van dood en smart, hun vunzig maar winstgevend werk niet opgeven. Man hat während des Krieges im Anzeigenteil führender Zeitungen „modern realistische" Romane angeboten, in denen „meisterhafte" Schilderungen „aus dem Leben der Entgleisten", aus dem unglücklichen Liebesleben „eines Tertianers", aus dem „Sexual-und Liebesleben der alternden Frauen" verheiszen wurden. En zulke geschriften werden aanbevolen voor lazaretten en voor „unsere tapferen Kämpfer". In Oostenrijk's hoofdstad werd een stuk opgevoerd, dat de zeer vrijzinnige kritiker Julius Hart brandmerkte als eene „Brunsttragödie".

De Süddeutschen Monatshefte (April 1915) schreven: „Variétés mit literarischen Ansprüchen" müszten die Literatur „verschweinen", wenn sie sich halten wollten; die Hälfte der Theater seien „von Anfang an überflüssige Spekulationen ohne Existenzberechtigung" gewesen und würden „durch die Konkurrenz rettungslos ins Sensationelle und ins Ordinäre getrieben".

Bühne und Welt zegt: „Nur keine entrüsteten Mienen, meine Herren, — es gibt Theater, die nach auszen und innen schlimmer sind als Bordelle. Denn ihr verkauft zweifaches Gift: auf der Bühne verseucht ihr das Volk — hinter der Bühne aber treibt ihr eure Instrumente in die Arme der Prostitution".

En Overmans besluit dan: „het mag niet langer geduld worden, dat gewetenlooze dichters, de ziel van ons volk, het heiligdom onzer huisgezinnen, de reinheid der jeugd vertrappen als een bende kozakken!" Een spion zet men tegen een muur en geeft hem den kogel, omdat hij een gevaarlijke vijand des lands is, en die kunstmakende bandieten laat men vrij rondloopen ofschoon zij voor de levenskracht van land en volk veel gevaarlijker zijn.

Voor kunstenaars. Wacht even, gij groote kunstenaars! Staat ons toe, menschen te zijn! Weest zoo goed ons te laten denken, dat er dingen in de wereld zijn wél zoo belangrijk als mooie woorden, en belangrijker zelfs. Verbeeldt U niet dat wij er zijn om U, of dat ons volk gezwoegd, gestreden en gebloed heeft om U op den troon te verheffen! Wij meenen integendeel, dat ook gij het algemeen belang hebt te dienen. Door wien en waarvan leeft gij? Als de flinke degelijkheid der philisters, die gij hoont, en als het vrome geloof en de zedelijke kracht, die gij niet telt, Duitschland niet sterk hadden gemaakt, wie had U dan in dit jaar uw dak en uw dagelijksch brood verzekerd? Daar gij dus, trots al uw kunst, toch maar gewone menschen zijt, verwacht het volk van U, dat gij door uw werk de zedelijke verplichtingen vervult, die het leven iederen mensch oplegt. (J. Overmans, vrij naar Brunetière).

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

De vraag in het laatste nummer heeft ons zulk een overvloed van antwoorden gebracht (en nog telkens brengt de post een nieuw verlangen), dat het niet mogelijk was nu reeds eene beslissing te nemen en ons plan vast te stellen. Wij denken echter wel aan meer dan een wensch te kunnen voldoen.

Zij, die eene tooneelrubriek voorstelden, zullen wij in een volgend artikel uiteenzetten, hoe wij daarover denken. Deze kwestie is uiterst subtiel. Tegen kosten zouden wij niet opzien, doch daar is heel wat meer mede gemoeid. Niettegenstaande zeer groote bezwaren, hopen wij toch de vragers tevreden te zullen stellen in de toekomst.

Vraag voor het volgend nummer. Wie stuurt ons een onuitgegeven gedichtje op Allerzielen? — Het beste zullen wij plaatsen en honoreeren met 5 gulden. Kopie wordt niet teruggezonden aan de inzenders.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

De Lezers worden door de Administratie herinnerd aan de bepaling voorkomende op binnenzijde van het eerste omslagblad: „Na het verschijnen van de 6de aflevering, dus einde October zal over het geheele bedrag worden beschikt".

Wij verzoeken de abonné's ter vermijding van moeiten en kosten, de kwitantie bij eerste aanbieding te aanvaarden.

* * *. Wij meenden toch reeds lang aan uw verzoek om inlichtingen over Pierre de Coulevain voldaan te hebben, in 't kort ten minste. Wij zullen het eens nazien.

M. P. te R. Telkens heeft plaatsgebrek ons verhinderd uw artikel hier af te drukken. En wij meenen voorrang te moeten geven aan datgene wat meer in direct verband staat met inhoud en streven van ons Tijdschrift. Tot volgende aflevering.

J. v. H. te N. Jawel, dat is eene vergissing van uw kant. Van Svensson's beide boeken is in een der voorgaande afleveringen reeds eene recensie verschenen. *Nonni* en *Sonnentage* (Herder, Freiburgi. Br.) zijn werkelijk zeer mooie boeken voor de jeugd — zooals u schrijft en wij vroeger reeds schreven.

G. v. Z. te N. De werken van Gustaaf Aimard zijn feitelijk jongensboeken, wildernis-verhalen. Ze zijn goed.

H. N. te A. *Les Misérables* van Victor Hugo staat op den Index. — *Door Duisternis tot Licht* zijn (ook volgens den ondertitel) gedeelten over en voor het Javaansche volk van wijlen Raden Adjeng Kartini. Het portret der schrijfster staat in het boek, waarvan de 3de druk vóór mij ligt. — Zij stierf in 1904 op 25-jarigen leeftijd. Een belangwekkend boek, dat ons een blik gunt in het ziele- en gedachtenleven dezer Javaansche. Uitgave Den Haag, Luctor et Emergo.

GEMERT. De auteurswet staat niet toe de „prachtverzen", welke wij in Buitenlandsche en Nederlandsche Tijdschriften mochten vinden, hier af te drukken.

PH. v. B. v. R. te L. Wat betreft Crematie: In *Ons Geloof*, een Maandschrift dat vóór den oorlog in België verscheen, stond een degelijke artikelenreeks over dit onderwerp. De zaak is overigens heel eenvoudig: De Vrijmetselarij heeft (vooral in Italië) uitdrukkelijk verklaard de crematie te willen bevorderen juist om het geloof aan de opstanding te verzwakken. De reden dus waarom de Kerk er tegen is, ligt hoofdzakelijk in de bedoeling, waarmede hare vijanden de crematie willen invoeren. — Waar geen sprake is van ongeloovige propaganda, zooals in oorlogstijd, bij besmettelijke ziekte enz. is de crematie dan ook niet verboden.
In den Catalogus, die U bezit, van de Amsterdamsche Bibliotheek van G. en W., staan verschillende boeken over Spiritisme, als ik mij niet vergis; zeker in den Cataloog der Heerenbibliotheek. Het eenvoudigst zal zijn in uw aanvraagboekje te schrijven, zonder verdere opgave van titels, „eenige boeken over Spiritisme".

C. v. D. BR. te BR. Engelsche en Fransche Tooneelstukken voor het door U aangegeven doel zullen wij opgeven.

FR. R. te O. Naar Spaansche lectuur zal ik informeeren. Wat betreft „de ontleding", waarvan U spreekt — deze is hier goed voor: de nieuwsgierigheid wordt bevredigd en de verleiding (voor sommigen) om toch te lezen voor de helft weggenomen. Dunkt U ook niet?

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Nogmaals: Jean Christophe

In mijn vorige beschouwing over Romain Rolland's *Jean-Christophe* verwees ik o. a. naar een opstel uit de *Etudes*, dat, zooals ik zeide, een goed beredeneerd maar gestreng oordeel uitspreekt over dit omvangrijk werk [1]).

Streng vooral, bijna vernietigend, zijn de slotwoorden van dit artikel: „*Jean-Christophe* a tout ce qu'il faut pour plaire aux lecteurs qui ... constituent les majorités et soutiennent la fortune de la littérature marchande: ce sont les primaires et les étrangers. Il flatte les uns et les autres en leur donnant l'illusion, à ceux-ci d'une vue immédiate sur la France, à ceux-là d'un savoir encyclopédique".

Iedereen weet, dat de „primaire" in Frankrijk geldt als het type van een would-be geleerde. Half-ontwikkelden zijn dikwijls gevaarlijker dan on-ontwikkelden. Niemand is daar dieper van overtuigd dan de Franschman, die met medelijdend hoofdschudden en met afkeurende rimpels op 't gelaat u spreekt van den „primaire", den gezworen vijand van curé en châtelain. De „primaires" vormen een talrijke, lawaaierige kaste in de overigens voorbeeldige onderwijzers-wereld. 't Is geen aanbeveling voor *Jean-Christophe*, dat hij dergelijke lieden in 't gevlei komt.

Het bizonder geschikt-zijn voor uitvoer naar 't buitenland is voor een Fransch boek dikwijls ook een veeg teeken.

Een vreemdeling wil gaarne een „vue immédiate" op Frankrijk hebben en hoe vaak stelt hij zich tevreden met de „chronique scandaleuse" van sommige alles behalve echt-Parijsche of echt-Fransche kringen, met dat ransig-pikante, dat, gecondenseerd in den zoogenaamden „Parijschen-roman", kwistig over de grenzen geworpen wordt!

Het artikel „Parijsche-roman", — zegt Victor Giraud in een belangrijk boek, dat ik weldra hoop breedvoeriger te bespreken [2]) — zal (na den oorlog) waarschijnlijk voor goed van de markt verdwijnen. Wij zullen 't niet betreuren; daar die romans nog meer in 't buitenland dan in Frankrijk gelezen werden, hebben zij onze zaak naar buiten veel meer ondienst aangedaan dan men zeggen

---

[1]) Zie Boekenschouw, vorige aflevering blz. 221 noot 1.

[2]) *Le Miracle Français*, blz. 211. Vgl. Boekenschouw, 9de Jaargang, No. 5 blz. 190.

kan". Parijs en Frankrijk kent de vreemdeling hoofdzakelijk uit dergelijke romans: is het wonder, dat men 't goede wat er is over het hoofd ziet en enkel spreekt van het moderne Babylon?

Nu wil ik volstrekt niet beweren, dat *Jean-Christophe* zulk een „roman parisien" is, zeer zeker niet. 't Is een boek van heel wat degelijker opzet en nobeler uitvoering. Maar toch heeft dit boek, helaas! iets gemeen met die ongezonde producten der boekenmarkt. De kijk, welken Romain Rolland ons geeft op Fransche toestanden en personen, is ook onvolledig en bijgevolg onwaar.

Bijna alle personen van zijn roman, de hoofdheld incluis, hebben iets wat hen min of meer onsympathiek maakt. De schrijver is van de school van J. J. Rousseau die leerde, dat de mensch van nature goed is, maar door de maatschappij bedorven wordt. De menschen, met wie Romain Rolland ons in kennis brengt, verraden een goeden „fond", doch op dien bodem is 't onkruid zoo welig opgeschoten, dat men te veel weg moet denken om dien geprezen grondslag met overtuiging te waardeeren. Zeker, *indien* de maatschappij elken vruchtbaren bodem bederft, *indien* zij in ieder hoekje van ieder hart haar venijn uitzaait, dan is het beeld der maatschappij, zooals Romain Rolland het weergeeft, misschien zelfs nog te gunstig gekleurd. Maar is dit *indien*, is deze voorwaarde werkelijkheid? Neen er staat een rijke oogst te velde, met zorg opgekweekt, opgegroeid ondanks elke belemmering, krachtig, ja triomfeerend de volle aren opheffend op ranke halmen. Dàt heeft Romain Rolland niet gezien, of althans dàt toont hij niet in zijn schilderij en daardoor wordt dan ook de „vue immédiate", die hij geeft op de Parijsche en Fransche wereld onvolledig en bij gevolg onwaar.

In een zeer vleiende bespreking in de *Revue des deux Mondes* zegt André Beaunier van *La Foire sur la Place*, het deel, dat ons de eerste kennismaking verhaalt van Jean-Christophe met het Parijsche leven: „Ce volume ... je ne l'aime presque pas. La signification de l'oeuvre n'est pas là" [1]). Goed, maar als de „beteekenis" van het werk niet moet gezocht worden daar waar Romain Rolland 't overvloedigst zijn ideeën meedeelt, dan vrees ik, dat menige bladzijde uit deze boekenreeks zou moeten worden geschrapt. Ze zijn zonder beteekenis, omdat ze eenzijdig zijn; de schrijver belicht één kant en laat de rest in het donker.

---

[1]) 1912, 1er déc. blz. 694-695.

Eén voorbeeld. Hoe men ook over Frankrijk moge denken, dit is zeker, dat Frankrijk's clergé in de laatste jaren tal van schitterende voorbeelden heeft gegeven van opoffering, van plichtgetrouwheid en van gehoorzaamheid aan den Paus. Wie moet nu den clergé vertegenwoordigen, verpersoonlijken in *Jean-Christophe*? Alleen 't gevlekte schaap der kudde, een modernist, een oproerige, „l'abbé Corneille, un prêtre d'une quarantaine d'années, fort instruit, d'esprit libre, de large intelligence, ancien professeur d'exégèse dans un grand séminaire et récemment censuré par Rome, pour son esprit moderniste". Een „type de révolté résigné", die zich mokkend en pruilend heeft teruggetrokken en er zijn waardigheid in stelt zich voortaan levend tusschen de muren te begraven [1]).

André Beaunier prijst Romain Rolland als een „peintre fidèle et intelligent du désordre", en betreurt het alleen, dat die „wanorde" door hem niet met wat meer „orde" werd gepenseeld [2]). Ik voor mij geloof, dat, in plaats van Romain Rolland's streven te billijken, het hem veeleer als een grove fout moet aangerekend worden, dat hij voornamelijk, bijna uitsluitend de „wanorde" op het doek brengt. De gezonde, de ge-ordende partij moet ook worden erkend. Al zijn er velen besmet, toch niet allen. Als Romain Rolland een meester is in 't opmaken eener diagnose, gezondheidsstatistieken samenstellen kan hij niet, of ten minste doet hij niet. Deze nieuwe Christophorus kan bezwaarlijk als leidsman optreden voor hen (en dat zijn er velen), die zich 't leven anders voorstellen dan als een weg, die loopt door een moeras.

Zeker is dit 't geval, wanneer wij Romain Rolland zijn godsdienstige begrippen hooren verkondigen.

„Le catholicisme laisse périr, sans un geste pour les défendre, les meilleurs de son sang", zegt hij en men vermoedt reeds wat volgen gaat, namelijk de verdediging van de ongelukkige afvalligen, die 't juk van Rome te zwaar drukt, van hen „die stoutmoedig genoeg zijn om zich los te maken van den katholieken regel en zich te bevrijden van het gezag van Rome". Hij maakt onderscheid tusschen den „chrétien de coeur" en den „chretien d'obéissance". De gevoelsgodsdienst van den eerste, welke niets anders is dan vrijdenkerij met een heel dun Roomsch vernisje, wordt door hem

---

1) *Dans la Maison*, blz. 63-64.

2) *Revue des deux Mondes*, t. a. p. blz. 686.

hoog in de lucht gestoken. De andere, de gehoorzame christen, wordt daarentegen door hem gebrandmerkt als behoorende tot „de kudde, tot de blinde en doove secte, die niet uit zich zelve denkt" [1]. „De joden", zegt Jean Christophe's vriend Olivier, „zijn bij ons de eenigen, met wie een vrij man kan spreken over de nieuwe dingen, over de levende dingen. De anderen verstarren in 't verleden, in de doode dingen" [2]. „Wat zouden wij zijn, wat zouden wij vermogen, wij katholieken van oorsprong, die ons vrij hebben gemaakt, zonder een handjevol vrije protestanten en joden?" [3].

Uit godsdienstig oogpunt beschouwd moet *Jean-Christophe's* invloed dan ook noodlottig worden genoemd. Dat ik niet overdrijf moge blijken uit een bladzijde van Paul Seippel, welke als lof bedoeld werd maar louter blaam bevat. Men lette slechts op de woorden, welke ik cursiveer. „Romain Rolland's invloed verspreidt zich meer en meer tot ver over Frankrijk's grenzen. Die invloed doet zich gevoelen in de meest verscheiden kringen, op goede katholieken, getrouw aan hun kerk, maar *belust op intellectueele onafhankelijkheid;* op zekere protestanten, die, zonder hun geloof prijs te geven, er naar streven het te verlevendigen en *het wijd open te stellen voor den adem van den modernen geest;* op menschen *bevrijd van alle positief gelooven,* maar niet van de ongeneeslijke kwelling van het oneindige. Romain Rolland legt zijn lezers geen vast credo voor. Maar hij is een godsdienstige ziel en dat alleen kan zijn invloed verklaren op zooveel godsdienstige zielen, verspreid, zoowat overal, in den nacht van de wereld en elkander niet kennend. Voor vele van die aarzelende en eenzame zielen is *Jean-Christophe* het onverwachte licht geweest. Zij zijn er heen gevlogen en hebben er elkaar ontmoet" [4]. De „geloovigen zonder tal van de kerk zonder naam", zegt dezelfde schrijver een weinig verder, „de christenen bevrijd van den hinder van 't dogma" zullen bij Rolland, beter dan in de geleerde verhandelingen van de leeraars hunner kerken, 't voedsel vinden, dat hun ziel noodig heeft" [5].

Een vaag deisme, een godsdienst, die er geen is, kan men bij Romain Rolland leeren; een gelooven in een soort opperwezen, dat men zich zelf schept, wijl men zelf bepaalt hoe men 't dienen

---

1) *Dans la Maison,* blz. 129. 2) t. a. p., blz. 128. 3) t. a. p., blz. 129.
4) *Romain Rolland; l'homme et l'oeuvre,* blz. 96-97. 5) t. a. p., blz. 100.

wil; een aanbidden van een god, die geen andere is dan de trotsche menschelijke rede, ten troon verheven met een bundel bliksemflitsen als heerscherschepter in de hand, meedoogenloos treffend dengene, die 's menschen vrijheid zou willen beteugelen.

Niet alleen op godsdienstig, maar op alle gebied moet vrijheid heerschen. „Dit werk eindigend", zegt Romain Rolland in zijn laatste deel, *La Nouvelle Journée,* „draag ik het op aux âmes libres — de toutes les nations — qui souffrent, qui luttent et qui vanicront". Vrijheid beteekent bij hem algeheele onafhankelijkheid. De mensch moet zich laten gaan volgens zijn goeddunken, zijn neigingen.

Jean-Christophe is zeer zeker een kracht-mensch, een mensch, die wat hij zich voorstelt bereiken zal. Ook de andere personen van dezen roman zijn menschen van energie. Doch die kracht en die energie zijn misplaatst. 't Is een valsche leuze elke machtsontplooiing aan te prijzen, zonder zich eerst af te vragen tot welk doel ze wordt aangewend. 't Leven is geen acrobaten-wedstrijd, waarin hij, die 't sterkst gespierd en 't meest geoefend is en 't hoogst de gewichten opbeurt, den prijs erlangt.

Neen er zijn andere „vrije zielen" dan die bedoeld worden in deze opdracht. 't Zijn zij, die zich vóór alles afvragen, welke wet den mensch gesteld is en dan zich buigen onder het harde maar noodzakelijke juk. 't Zijn de vrijen, die over alles heerschen, omdat zij zichzelf beheerschen. Geen slaven zijn zij, maar vrije dienaren van den Oppersten Souverein. Ook zij zullen „lijden, strijden en overwinnen", maar op de eerste plaats overwinnen zij datgene, waaraan de zoogenaamde onafhankelijke mensch schatplichtig blijft.

De zucht naar onafhankelijkheid maakt Jean-Christophe wars van elke wet. Noch als kunstenaar, noch als maatschappelijk mensch, noch als individu wil hij aan eenige tucht onderworpen zijn. Vandaar zijn liefde voor socialisme en pacifisme, zijn aanpreeken van algeheele verbroedering van alle volken, zijn afkeer van „le mensonge allemand" (en ook, geloof ik, van „le mensonge français") d. w. z. van 't op de spits drijven der eigenaardigheden, die elken volksaard kenschetsen. Het zich beperken binnen de enge grenzen, zooals elke historische ontwikkeling en traditie rondom iedere natie trekken, lijkt hem nuttig voor de massa, die zonder te redeneeren zich gedwee onderwerpt. Hij bewondert zelfs la beauté de cette foi qui se crée un monde au milieu du monde,

et différent du monde, comme un îlot dans l'océan". Maar voor zichzelf wil hij het leven, de waarheid; hij wil „met de oogen wijd geopend, door al de poriën den alvermogenden adem van het leven indrinkend, de zaken beschouwen zooals zij zijn, zijn tegenspoed in 't gezicht zien — en lachen"[1]).

Nog eens, een kracht-mensch een über-mensch is Jean-Christophe. Alleen is het te betreuren, dat zijn liefde voor de vrijheid ontaard is in toomelooze bandeloosheid en onafhankelijkheidszin. De boeien schudt hij af, maar weigert tevens te dragen den gouden keten van de dienstbaarheid, welke ieder mensch aan de hoogere macht verschuldigd is.

De opmerkingen, welke ik maakte omtrent *Jean-Christophe*, slaan voornamelijk op die gedeelten van dit reusachtig werk, waar de schrijver meer optreedt als wijsgeer dan als letterkundig kunstenaar. Hij zelf erkent, dat in de geschiedenis van Jean-Christophe plaatsen voorkomen, „dont le caractère de critique un peu vive risquera bien souvent de blesser tour à tour les lecteurs de tous les partis" [2]). Ik moet eerlijk bekennen, dat ik herhaaldelijk op mijn beurt datgene ondervonden heb, waarvoor de schrijver zijn lezers waarschuwde. Romain Rolland voegt er bij, dat hij zelf bij beter inzicht, in den loop van het werk zijn gedachten zal wijzigen en dat de lezer bij gevolg zijn oordeel moet opschorten totdat het geheel voltooid zal zijn. Ik heb zijn raad gevolgd. Maar gekomen aan het einde bleek het mij, dat Romain Rolland sommige onjuiste tinten op zijn schilderij niet had gewijzigd, maar ze gaandeweg nog sterker had aangedikt. Dit veelgeprezen werk is voor mij dan ook een teleurstelling geweest.

Toch wil ik gaarne Romain Rolland's talent erkennen, in 't bizonder daar waar voornamelijk de letterkundige aan 't woord is. *L'Aube* en vooral *Antoinette* zijn mooie boeken. Ook in de andere deelen komen schitterende passages voor. Doch 't zijn „eilanden in een oceaan", in een zee, waarvan de golven te onstuimig oprijzen, om den reiziger 't volle genot te doen smaken van een kalme overvaart.

---

1) *La Révolte*, blz. 349.
2) t. a. p. Voorrede.

Katwijk a./d. Rijn, 24 October 1915. J. VAN RIJCKEVORSEL S. J.

THE WAYFARERS' LIBRARY

De Londensche uitgeversfirma Dent & Sons, die door haar Everyman's Library zooveel gedaan heeft om de klassieke werken aller tijden te brengen onder het bereik van iedereen, is sinds Februari 1914 een nieuwe onderneming begonnen om ook de liefhebbers van meer lichte lectuur te believen.

Het doel van de Wayfarers' shilling Library is: den lezer in kennis te brengen met de veelzijdige gezichtspunten, waaronder het leven zich vertoont, zooals het staat uitgeteekend in de romans, schetsen en essays der latere schrijvers. De Wayfarers' Library wil uitspanningslectuur geven, een boek, dat je mee kunt nemen op reis, dat je kunt lezen op een regenachtigen namiddag, dat een langen vervelenden avond kan vullen, dat je veel miserie kan besparen als je niet slapen kunt.

Het doel der nieuwe uitgave is volgens het prospectus optimistisch. Het verderfelijk element, dat in een groot gedeelte der moderne romans is binnengeslopen, zal in de Wayfarers' Library geen plaats vinden. De iconoclastische probleem-roman zal men er tevergeefs zoeken, de ziekelijke, giftige producten der pornographie zullen met zorg worden geweerd. De Wayfarers' Library wil zijn een aangenaam, verkwikkend plekje, waar iedereen vrij kan komen om zijn zucht naar frissche opwekkende lectuur te voldoen.

Een vijftigtal deeltjes zijn sindsdien verschenen in sierlijke, stevige bandjes in groen en bruin en andere kleuren, naar gelang het literarisch departement, waartoe ze behooren. Elk deeltje, gedrukt op ondoorschijnend, stevig papier, keurig gebonden en netjes afgewerkt met een titelplaat in kleuren, laat niets te wenschen over. Sommige deeltjes zijn daarenboven doorloopend geïllustreerd.

Men treft er oude bekenden aan, die bestand bleken tegen de kritiek en nog jong en frisch zijn als op den dag, toen ze voor het eerst verschenen; werken van levende schrijvers, die langzamerhand bij de ouderen worden gerekend; pennevruchten van de jongere, levenskrachtige generatie, nog onvermoeid, vol belofte voor de toekomst.

Onder de eerste categorie mogen gerangschikt worden Charles Lamp's *Essays of Elia,* Mark Twain's *Innocents Abroad* en *Jumping Frog,* Austin Dobson's *Selected Essays,* Besant &

Rice's *Chaplain of the Fleet* en Robert Louis Stevenson's *St. Ives.*

Onder de andere nog levende schrijvers merkten wij op: Quiller Couch's *Troy Town,* Th. Hardy's *Under the Greenwood Tree,* Stanley Weyman's *Shrewsbury, The Abbess of Vlaye, The Castle Inn,* W. Clarke Russell's *Round the Galley Fire;* allen namen van schrijvers, die hun sporen reeds lang verdiend hebben.

Verreweg de grootste plaats echter is ingeruimd voor de schrijvers der jongste tijden: H. G. Wells, H. de Vere Stacpoole, Arnold Bennett, G. K. Chesterton, Maurice Hewlett, H. A. Vachell, Richard Whitling, Hilarie Belloc, John Oxenham, Barry Pain, om slechts eenige namen te noemen, getuigen dat de collectie een ernstig pogen is: te geven van het beste in rijke verscheidenheid van romance, avontuur, humor, belletrie en romanlectuur van het huwelijksleven, het sociaal leven en historisch verleden.

Getrouw aan het opgezette plan, gezonde, interessante lectuur te leveren, kan de Wayfarer's Library veilig op de leestafel of in de huiskamer worden neergelegd, zonder gevaar iemand te kwetsen. Een uitzondering zou ik willen maken voor De Vere Stacpoole's *The Blues Lagoon* en I. Zangwill's *The Children of the Ghetto* en *The Grandchildren of the Ghetto,* die met het etiket „alleen voor volwassenen" moeten worden beplakt. Zangwill's *Grandchildren of the Ghetto* en Bennett's *The Grand Babylon Hotel* werden reeds vroeger in dit tijdschrift besproken [1]).

Nog een enkel woord over No. 12 en No. 23 der serie, in hun soort merkwaardige boeken.

G. K. Chesterton *The Defendant.* Een veelschrijver, die over alles en nog wat een opinie heeft en zijn oordeel niet onder stoelen en banken steekt, is Chesterton in zijn origineele, paradoxale, humoristische, vaak rake opstellen geworden een enfant-terrible en zedenmeester, wiens wekelijksche leeke-sermoenen men ongaarne mist. Lezers van de *Illustrated London News* zullen zijn wekelijksch „Our Note-Book" niet ongelezen laten. *The Defendant* is een reeks kortere opstellen, voorheen verschenen in *The Speaker,* daarna in boekvorm uitgegeven. Op echt Chestertoniaansche wijze worden hier een twintigtal pleitredenen gehouden

---

1) Boekenschouw Jg. 1907 pag. 460; Jg. 1914-.5 pag. 403.

ter verdediging van de meest bizarre onderwerpen, terwijl schertsend menig harde les wordt gegeven. In de verzamelde schetsen wordt eerst de nieuwe uitgave verdedigd; in de inleiding houdt de schrijver een pleidooi voor zijn eigen positie en verder volgen een reeks hoofdstukken, elk gewijd aan de verdediging van iets, dat alleen in het hoofd van een Chesterton kan opkomen: penny sensatieromans, skeletten, nonsens, nederigheid, detective-geschiedenissen, etc. Aanhalen is hier onbegonnen werk; ieder hoofdstuk, iedere bladzijde heeft iets pakkends, iets wat buiten het gewone valt, is een hors-d'oeuvre, dat de appetijt prikkelt en doet vragen naar meer.

A. G. Gardiner. *Prophets, Priests and Kings.* Een reeks opstellen, gelijk Chesterton's *Defendant,* maar van geheel verschillenden aard. Zooals de titel aanduidt, geeft Gardiner hier een beschrijving van personen, ondergebracht onder de drievoudige rubriek van Propheten, Priesters en Koningen. Geen uitgewerkte biographie, maar in een pregnante schets laat hij zijn zoeklicht vallen op het karakteristieke van den persoon en in die korte belichting staat heel de man of vrouw scherp afgeteekend. Het is een bonte verzameling, die de revue passeert; *Prophets* in G. B. Shaw, George Meredith, Thomas Hardy, Augustine Birrell, Rudyard Kipling, G. K. Chesterton; *Priests* in The Primate, The Bishop of London, General Booth, The Rev. R. J. Campbell; *Kings* in Edward VII, The Kaiser, Prince Bülow, The Tsar.

Anderen zijn moeilijker thuis te brengen. Staatslieden als Balfour, Sir Edward Grey, James Keir Hardie, John Redmond, Lloyd George, Winston Churchill, zijn misschien nog onder een der categoriën te plaatsen. Maar Mrs. Pankhurst? Prophetes van een nieuwe sociale orde? Priesteres der moderne vrouwenbeweging? Generalissima van den suffragetten-veldtocht?

Afgezien echter van de arbitraire classificatie zijn de schetsen journalistiek werk van de bovenste plank. Een paar aanhalingen zullen het gehalte van dit werk het best doen kennen.

G. K. Chesterton, de man, wordt aldus getypeerd:

„Wanneer men op een of anderen dag zich in Fleetstreet bevindt, kan men daar een reuzengestalte ontmoeten, wiens kolossale omvang het uitspansel afsluit. Een mantel, die voor een erfstuk van Porthos kon doorgaan, wappert om zijn reuzenfiguur. Midden op het trottoir blijft hij staan met een geopend boek in de hand en een stortvloed van gelach, van de hoogste toonen

der gamma zich verliezend in het middenregister, stroomt uit op de luisterende lucht. Hij kijkt op, zet zijn pince-nez recht, bemerkt dat hij niet in een cab zit, herinnert zich, dat hij eigenlijk in een cab moest zitten, draait zich om en roept om een rijtuig. Het voertuig buigt door onder den ongewonen last en rolt zwaar weg. Het draagt Gilbert Keith Chesterton".

Van Mrs. Pankhurst heet het: „Zij is niet een vrouw, zij is een idee. Eén idee. De heerschappij nu van een idee, mits het een gezond idee is, is de grootste macht ter wereld. De meeste menschen hebben òf geen idees, òf gaan gebukt onder zooveel idees, dat ze nutteloos worden. Zij gelijken op een normaal „committee", zooals Mr. Chamberlain het eens beschreef. In ieder „committee" van dertien personen, zei hij eens, zijn er twaalf die niet het minst hebben nagedacht over het onderwerp van bespreking en wachten op instructie. Eén gaat er heen, van plan die instructies te geven. In heb het mijn taak gemaakt die ééne te zijn". Mrs. Pankhurst doet instinktmatig wat Mr. Chamberlain deed uit politiek. Zij leidt door de kracht van haar idée fixe. Ze is het symbool van de macht van één idee, vastgehouden tot uitsluiting van ieder ander motief of levensbelang".

Een dertiental portretten versieren het mooie boekje.

Amsterdam. L. P. P. FRANKE, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

In *The Nineteenth Century and after* staat een dubbel stuk, een pro en contra, over de roeping van den Paus in deze oorlogszuchtige dagen. Het draagt den gemeenschappelijken titel van *The Vatican and the War*. Het eerste van Mgr. Moyes beschouwt de zaak uit katholiek oogpunt. Hij behandelt *the Pope and German atrocities* en bepleit het goed recht en zelfs den plicht van Z. H. Benedictus XV om boven de partijen te staan, zoolang de strijd duurt en onpartijdig onderzoek onmogelijk is; want al zijn de wreedheden der Duitschers, zoo zegt hij, ook nog zoo duidelijk bewezen (in een noot wordt o.a. *De Tijd* nog aangehaald) toch is de Paus gehouden eerst de verontschuldigingen en verklaringen aan te hooren en te onderzoeken, alvorens hij eene definitieve veroordeeling kan uitspreken. De Engelsche Schrijver twijfelt er echter niet aan of, wanneer alle feiten bekend

zullen zijn en geplaatst in het volle licht, het Vatikaan niet zal aarzelen aan de zaak, die het recht op hare zijde heeft, openlijk zijne goedkeuring te schenken en de andere te veroordeelen.

Lang zoo gematigd niet is de contra-schrijver, de heer E. B. C. Sheridan, die zijn anti-roomsche gevoelens niet onder stoelen of banken steekt, waar hij *den Paus, de orthodoxie en de geallieerden* tot onderwerp van zijn betoog neemt.

Hij heeft het natuurlijk tegen de Pauselijke onfeilbaarheid en koestert den vurigen wensch dat de Paus zich eens vergissen zal, zooals in de zevende eeuw Paus Honorius(!!!) hetgeen natuurlijk een algemeenen afval van het Kath. Geloof ten gevolge zal hebben en zijn droombeeld van het stichten eener nationale kerk in de verschillende landen der geallieerden zal helpen verwezenlijken! Om den Paus voor zijne onzijdigheid te straffen, moet België na den oorlog de gehoorzaamheid aan Zijne Heiligheid opzeggen en moet Frankrijk, naar het model van de Russische, een eigen kerk stichten. En deze kerk heeft dan natuurlijk niets beters te doen dan alle dogma's, die haar niet aanstaan, over boord te werpen. Het artikel maakt den indruk, alsof de schrijver een viertal dagen in het trommelvuur van den vijand heeft doorgebracht en voor 't grootste deel zijn bezinning heeft verloren. Wat er van zulke nationale kerken en kerkjes te recht komt, had de goede heer Sheridan toch wel kunnen weten, als hij de oogen maar eens goed had opengezet en had rondgekeken in zijn eigen land, in de oud-Katholieke gemeenten van Holland en zelfs in het land der Orthodoxie, waar Tsaar Nicolaas voor paus speelt.

In *Le Correspondant* weer de gewone oorlogsartikelen. 't Eenige stuk, dat meer algemeene waarde heeft, ofschoon gerangschikt onder de *Silhouettes de Guerre,* bespreekt leven en werken der hertogin van Aosta, geboren Hélène d'Orleans. Het doet wel een weinig vreemd aan dat deze vrouw, wier liefdadigheid en godsdienstzin wordt geprezen, ofschoon echtgenoote en moeder, tot drie malen de wildernissen van Afrika heeft doorkruist, alleen vergezeld door een Engelsche Miss en een Italiaanschen Afrika-reiziger; 35 dagen lang heeft de hertogin militaire marschen gemaakt in de barre woestenijen en 18 dagen moest zij water ontberen; 48 kameelen der karavaan stierven van honger en dorst; Een leeuw werd door haar op jacht geschoten. Nu wijdt de hertogin van Aosta zich op verdienstelijke wijze aan het Italiaansche Roode Kruis, waarvan zij algemeene inspectrice is.

Wetenschappelijke Bladen (Nov.) geven in hun bloemlezing uit buitenlandsche tijdschriften eenige artikelen, die het lezen waard zijn. *De nieuwe overeenkomst tusschen China en Japan* (artikel van T. Iyenaga in de *American Review of Reviews* van Sept. '15) bestaat uit twee verdragen en dertien gewisselde diplomatieke nota's; zij is op 5 Mei j.l. geteekend en op 9 Juni d.a.v. geratificeerd. Als wij de bepalingen van deze overeenkomst lezen, krijgen wij dadelijk de overtuiging, dat er overvloedig stof in zit voor nieuwe

bloedige oorlogen in de toekomst. Ook verklaart Japan dat, als bij het einde van den oorlog het nog beschikken kan over Kiau-tsjou, dit gebied aan China zal worden teruggegeven, mits Kiau-tsjou geopend wordt als handelshaven, en de Japanners zich daar mogen vestigen; tevens andere natiën indien de groote mogendheden het verlangen.

Verder vernemen wij iets van *Dostojewski's denkbeelden omtrent Godsdienst* (artikel van George W. Thorn in *The Contemporary Review* van Aug. '15). De schrijver begint met te verklaren dat men Dostojewski dikwijls verkeerd heeft beoordeeld. „Men heeft hem voorgesteld als een ziekelijk psycholoog, die met griezelige handigheid de etterende wonden van verminkte en mishandelde zielen peilt. Soms is er zelfs op gezinspeeld, dat de toevallen waaraan hij aanhoudend leed, zijn verstand ondermijnd hadden, en dat hij niet meer in staat was, iets anders in de wereld te zien dan misdaad en tranen. Dergelijke kritiek ziet echter het feit over het hoofd, dat Dostojewski niet slechts een romanschrijver is, maar een van de grootmeesters in de wereld der Tragedie. Evenals de verheven scheppingen van het Grieksch dramatisch genie, schilderen Dostojewski's werken de verschrikkelijke ervaringen der menschelijke ziel met al de diepten van lijden en zonde". En verder: „Schrijvende over den grooten roman, die de bekroning van zijn levenswerk had moeten worden, maar waarvan slechts het eerste deel voltooid werd („De Gebroeders Karamazow") zeide hij: „de grondgedachte, die door ieder deel loopen zal, is er eene, die mij, bewust en onbewust, mijn leven lang gekweld heeft; het is de vraag naar het bestaan van God". In „De Bezetenen" eindigt voor Kirillow het ongeloof in God, door een proces van onbarmhartig redeneeren, met zelfmoord. „Ik dood mij zelf", zoo verklaart deze nihilist, „om mijn onafhankelijkheid en mijn nieuwe, vreeselijke vrijheid te bewijzen". Dit is volgens Dostojewski het logisch gevolg van het atheïsme. Elders laat de Russische schrijver een van zijn helden (Iwan Karamazow) verklaren, dat het bestaan van God een van die vraagstukken is, die totaal ongeschikt zijn voor een geest, geschapen met het begrip van slechts „drie dimensies". Hij wil wel God aanvaarden maar niet deze wereld van God. Het lijden der menschheid baart hem moeite; hij roept om vergelding niet later maar thans en hier op aarde. Zoo komt hij tot een materialistische wijsbegeerte. Maar eindelijk bezwijken zijn theorieën onder de practische proef, waaraan de knecht Smerdyakow ze onderwerpt. Deze man is eigenlijk Iwan's halfbroeder en heeft diens denkbeelden overgenomen. Als hij ze tot haar uiterste logische consequenties doordenkt, redeneert hij: „Als er geen eeuwige God is, dan is er ook niet zoo iets als deugd en die is dan ook niet noodig". Het gevolg is, dat hij zijn vader besteelt en vermoordt en eindelijk zich zelf ophangt. Iwan's hersens lijden onder den schok, en een ernstige ziekte volgt, waaruit hij blijkbaar zou zijn opgestaan met

een geheel anderen blik op het leven, als het tweede deel van dit groote werk (de roman „De Gebroeders Karamazow") geschreven was. Het is moeilijk te zeggen wat Dostojewski eigenlijk gelooft; zijn vriend baron Wrangel, zegt: „Hij was in zijn hart godsdienstig, ofschoon hij zelden in een kerk kwam; hij kon de priesters en vooral de Siberische, in 't geheel niet verdragen. Hij kon met aandoenlijke verrukking over Christus spreken". Ja!!

Op 27-jarigen leeftijd werd hij met andere leden van een revolutionaire club gevangen genomen, op het schavot werd hij begenadigd en naar Siberie gezonden voor vier jaren dwangarbeid en vier jaren dienst in een Siberisch regiment. Het kwartier, dat verliep tusschen het doodvonnis en het uitstel ervan, oefende een onuitwischbaren invloed op geheel zijn later leven, zoo ook de acht jaren van ballingschap. Van zijn vroeger leven kon hij schrijven: „ik ben zoo losbandig, dat ik niet fatsoenlijk meer leven kan", later schijnt hij ook hierin zich zelven verbeterd te hebben ofschoon zijn gezondheid geknakt was. Lijden, liefhebben en vergeven wordt nu zijn levensopgave; zijn stelregel is, dat ieder verantwoordelijk is voor allen, dat lijden een reinigende straf is en zoowel plaatsvervangend als persoonlijk kan zijn, en dat de mensch door zulk een straf God kan vinden. Er zijn ongetwijfeld idealistische gedachten te vinden in de werken van Dostojewski, maar het blijkt toch ook dat hij, evenals Tolstoj, zich een Christendom naar eigen willekeur heeft gemaakt, waarin de hoofdzaak een soort van humanisme is. De schrijver van dit artikel kan onze opvatting in deze niet veranderen.

Verder eene studie *Over het Shakespeare-Baconvraagstuk* door Alfred von Weber Ebenhof. Schrijver geeft „den tegenwoordigen stand der Shakespeare-onderzoekingen en haar betrekkingen tot den grooten Lord-kanselier van Engeland, Francis Bacon van Verulam-St. Alban". Deze geleerde en niet de tooneelspeler „Shaxpr." (want zoo en niet anders schreef hij zijn naam) is de dichter van de wereldberoemde drama's. Van den Stratforder William Shaxpr, dien velen nog altijd als den vader der onsterfelijke meesterwerken vereeren, wordt de doopceel gelicht: „ten tijde dat de „Hamlet", het meesterwerk van Bacon-Shakespeare ten tooneele werd gevoerd" — was hij (de Stratforter William) — „bij een friseur in de Silverstreet, een woekeraarsbuurt in East-Cheap, ... (verkeerde) uitsluitend met lieden van den laagsten stand ...; „Dat is de man, die in de volle kracht van zijn leven, nadat hij zich als „deputy" van Bacon en door allerlei zaakjes en door woeker rijk gemaakt had, zich terugtrekt naar Stratford, ... daar zonder omgang met eenig goed gezelschap of met schrijvers, denkers of dergelijken leeft, zich aan drank en losbandigheid overgeeft en aan de gevolgen van overmatig gebruik van drank sterft. — Hij heeft ons geen enkelen regel schrifts nagelaten".

„Eerst honderd jaren na zijn dood ontwerpt Nicolaas Rowe volgens oppervlakkige geruchten en met behulp van een fabelachtige

fantasie een geheel onwetenschappelijk levensbeeld van den man van Stratford, dat met ondersteuning van de intusschen uit wel begrepen eigenbelang versterkte plaatselijke vereering van dezen man, tot de op heden bestaande zoogenaamde biographie van Shakespeare aangroeide".

„Met het oog op zulke feiten" zegt de schrijver op het eind van zijn overzicht, „mag men allerwegen wel ernstig overwegen, of men zich zoo maar zonder meer er aan mag wagen, in te stemmen met de jubelkreten van Stratford, die met het oog op het 300-jarige feest in het jaar 1916, reeds beginnen te klinken.

In *Elsevier's M.* geeft H. Robbers eene bespreking van „De Bloeiende Bongerd" (zie *Boekenschouw* 1914/15). Wij kunnen ons goed vereenigen met zijn hekeling van het literatuuronderwijs onzer dagen; maar met zijne beoordeeling van het boek niet. Evenals de schrijvers blijft ook Robbers aan woorden hangen en zet maar iets op, dat bij nader inzien niets blijkt te zijn. Wat beteekent nu toch eigenlijk dit zinnetje: „de loutering welke wij door de schoonheid ondervinden, is iets dat boven de braafheid, de deugdzaamheid, uitgaat". Jawel, „uitgaat" als een nachtkaars.

Onze Eeuw (Nov.) brengt een opstel over *Göthe-Lectuur* van Prof. P. D. Chantepie de la Saussaye, waarin wij lezen: „Evenals de weg van Faust zoo is ook die van Göthe geweest: dwalen en streven, eigen trachten en medegesleept worden, schuld en verlossing. Wie zal zeggen dat hij daarbij niets, zelfs dat hij niet veel heeft bereikt? Maar wie durft te beweren dat hij de ware redding gevonden heeft waarvan hij in den *Faust* gewaagt?"

J. Mathijs Acket schrijft over *Sensatie in de moderne literatuur.* Onder sentatie-roman verstaat hij „niet 'n boek dat veel stof opjaagt, ... maar 'n roman die in plaats van de prikkelende gebeurtenissen zooals de romantiek die gaf en in plaats van de groeiende en meeslepende hartstochten gelijk de klassieke boeken die uitbeelden, is samengesteld uit de honderdduizend emoties en gewaarwordingen, waarvan 't leven van elken mensch is gemaakt". Hij vergelijkt den roman van Herman Robbers *Bernard Bandt* (geschreven ongeveer 10 jaren na 't verschijnen van *De Nieuwe Gids*) met *De Delftsche wonderdokter* van Mevr. Bosboom Toussaint (15 jaren vóór *De Nieuwe Gids*) en roept dan uit: „Wat 'n verschil tusschen twee boeken en twee tijdvakken, die zoo vlak bij elkaar liggen".

Twee partijgangers zouden kunnen pleiten voor de meerderheid van elk dier scheppingen.

„De advocaat voor het oude zou wijzen op de vele schokkende gebeurtenissen en spannende ontmoetingen; op de diepe kennis der menschelijke hartstochten; op de mooi historische teekening; op het verheffend-godsdienstige, de verheven idealen; de zuivere uitbeelding van allerlei figuren van allerlei soort; hij zou spreken over het breede, forsche, 't in steen gekapte van 't boek.

Over den stijl, den gesprektoon zou hij maar zwijgen; ook over 't volksromannetjes-achtige van sommige gebeurtenissen.

De vereerder van het Nieuwe zou wijzen op de verfijning onzer literatuur. Wat worden hier dingen geteekend, die voor de oude schrijvers heelemaal niet schenen te bestaan! Een nieuwe wereld was gevonden. Kenden de ouden dan niet de *sensatie?* Werd hun leven dan niet gevormd door de hondderdduizend kleine dingen van elken dag? Kenden zij alleen *clair* et *obscur* en letten zij niet op de lange reeks van tinten en tintjes in het leven onzer ziel? En was hun aandacht alleen voor buitengewone menschen?

Dat is juist 'n eigenaardig verschijnsel in de geschiedenis der literatuur, dat het aantal menschen en dingen, die worden uitgebeeld, hoe langer hoe grooter is geworden. De oude drama's gebeuren in tempels en paleizen; de nieuwe ook wel in burgerhuiskamers, zelfs in krotten en sloppen".

Dan besluit Acket: „Elk genre heeft recht van bestaan, maar men voelt dat de sensatie-roman slechts 'n genre is, 'n tijdelijke manier van scheppen, te verklaren en te begrijpen in z'n eenzijdigheid door de gebreken van 'n vorig tijdvak.

'n Romanschrijver van een volgende periode zal de deugden van *De Delftsche Wonderdokter* en die van *Bernard Bandt* in zijn boeken dienen te vereenigen".

In *De Katholiek* (Nov.) een waardeerend artikel van M. S. (M. Sloot) over den door ons reeds uitvoerig besproken roman van de Oostenrijksche dichteres en romanschrijfster Enrica von Handel-Mazzetti: *Stephana Schwertner.* Mejuffr. Sloot ontdekt met hare gewone scherpzinnigheid fouten, die inderdaad niet geloochend kunnen worden het werk aan te kleven, maar voor het geheel is zij vol bewondering. Met groote instemming halen wij den volgenden zin aan uit haar boeiend artikel: „Terwijl zoovelen aandringen op gelijk recht voor man en vrouw, op gelijkwaardigheid van beider geslachten en op de Katholieken neerzien, die deze beweging met zeker wantrouwen of, wil men liever, met omzichtigheid volgen — heeft deze zwakke vrouw niets gevraagd, niets geëischt maar op werkelijk onovertreffelijke wijze aangetoond hoe Eene van geniale begaafdheid, ernstige studie en stalen volharding de wereldliteratuur kon verrijken door een groot meesterwerk.

Meer dan mannenarbeid heeft zij verricht door deze grootsche uiting van kunst, deze moedige belijdenis van haar geloof, dit jubelende loflied op de „Heerlijkheid der Kercke".

In *De Tijdspiegel* (Nov.) behandelt J. C. T. Bigot het *Vraagstuk der Coëducatie* en komt tot de einduitspraak dat Coëducatie zoo natuurlijk is en daaruit verklaren wij dat ze in ons land van zelf gekomen is, zich geheel zonder drang van boven of tegenwerking van wie ook heeft ontwikkeld en uitgebreid. 't Spreekt van zelf dat tegen deze apodictische verklaring nog heel wat zou in te brengen zijn. — De bekende Gentsche predikant Domela Nieuwenhuis,

van wien verhaald wordt, dat hij, onmiddellijk na de bezetting van Gent door de Duitschers, de St. Bavokerk voor zijn gemeente trachtte op te eischen, heeft het over de *Geschiedkundige namen der Vlaamsche Nederlanden* waarvan hij wel aardige bijzonderheden verhaalt om ten slotte te beweren dat de Vlamingen zich vóór den oorlog nooit Belgen hebben gevoeld.

In *de Gids* (Nov.) is de belletrie goed vertegenwoordigd. Eerst het slot van den tamelijk langdradigen en zeer sensueelen roman van Joh. de Meester *Carmen*, dan een vertelling van Frans Erens: *De dingen die naderen* en verder nog een akelig soort dagboek van J. Evers: *De achtste dag uit de geschiedenis van een Neurasthenicus*. Het ziekelijke element speelt wel een groote rol in onze hedendaagsche literatuur. Carel Scharten spreekt in zijn *Letterkundig overzicht der Pathologie in de Ned. Letteren* naar aanleiding van Carry van Bruggen's *Een coquette vrouw*. Is het niet een veeg teeken, dat geestesafwijkingen zulk een groote plaats innemen in de romanliteratuur en wordt aan het nare product der Joodsche Schrijfster niet te veel eer bewezen? Verder geeft de socialist Jos. Loopuit een karakterschets van zijn zoo geheimzinnig op den vooravond van den wereldoorlog vermoorden geestverwant *Jean Jaurès*, terwijl Mr. H. Binnerts in een zeer gedocumenteerd artikel *het opvoedkundige element in de straf* bepleit.

In *De Nieuwe Gids* (Nov.) wordt het spel in vijf bedrijven van Herman Middendorp getiteld *Clarinde* voortgezet. André de Ridder en Maurits Wagenvoort leiden ons in mondaine gezelschappen. De eerste *in een letterkundig cenakel van de XVIIde eeuw*, waarvan de beruchte Ninon de Lenclos de leiding had, de tweede vertelt van *de Vreemdelingen in het Rococogezelschapsleven te Rome*. In beide stukken zijn de bijzonderheden maar al te vaak niet zeer stichtelijk, integendeel! Cornelis Veth wekt de herinnering op aan den eenmaal zoo beroemden, nu tamelijk vergeten illustrator Gustave Doré, naar aanleiding van diens biographie door Blanche Roosevelt, een Amerikaansche dame, wier bewondering voor den kunstenaar en zijn werken grooter schijnt dan haar critisch vernuft.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Aarts (J.). Roomsche adel. Honderd Heiligenlevens ten gebruike van het Katholiek Onderwijs. Bussum, Paul Brand. (182)

In dit boekje worden ons de eerste vijftig van de beloofde honderd Heiligenlevens gegeven.

Ik wil hopen, dat door deze korte, mooie schetsen, uitnemend

geschikt zoowel voor school als huis, de liefde en bewondering voor hen, die toch onze grootste helden zijn, wat meer zal ontwaken bij de Katholieken.

En moge door deze uitgaaf de klacht, welke een inzender uitte in *Het Kath. Schoolblad* (29 Jan. '14) in de toekomst geen reden van bestaan meer hebben: „Wie der onderwijzers weet iets meer van den H. Polycarpus, van den H. Joannes Chrysostomus of den H. Franciscus van Sales dan dat ze heilig zijn? Wie kan er vijf minuten over spreken? Wie heeft thuis of in school de boeken om er iets over na te lezen?"

Wie jong niet het hoogst leert schatten, wat voor ons toch werkelijk het hoogst is, zal het later ook niet doen. En daaraan ligt het waarschijnlijk wel, dat de levens der Heiligen zoo schromelijk worden verwaarloosd. R. K. PR.

Asten (Bas. ab.) Sacræ Liturgiæ. Editio 2ª. Bussum. Paul Brand (193).

De eerste uitgave van het werk van P. van Asten moest na de nieuwste discreten natuurlijk worden herzien, bijgewerkt en aanmerkelijk veranderd.

Dit is nu geschied; waarvoor wij den schrijver dankbaar zijn. In betrekkelijk kort bestek, want de stof is overvloedig, hebben wij hier degelijke verhandelingen, voornamelijk over het Divinium Officium, de Votief- en Requiem-Missen. R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN.

Diferee (H. C.) Van Scheveningen tot Waterloo. (30 Nov. 1813 tot 18 Juni 1815). Amst. Van Holkema & Warendorf (240 en 70 portr. en afb.) geb. f 0.90.

Het tijdvak onzer geschiedenis, dat verliep tusschen de komst van Koning Willem I in het vaderland en den val van Napoleon. Het bevat de wording onzer volkseenheid en de bekrachtiging onzer verkregene volksvrijheden door het totstandkomen en de aanneming der Grondwet, de inhuldiging van den Souvereinen Vorst; de nieuwe gevaren, die door Napoleon's terugkeer kwamen aanstormen, en de eindelijke bekroning van ons zelfstandig nationaal bestaan door de medewerking onzer dappere troepen aan de overwinning, bevochten op het slagveld bij Quatre-Bras en Waterloo. — Aan het geheel gaat een kort hoofdstuk vooraf, waarin het tijdperk der Fransche overheersching in enkele trekken wordt geschetst.

Goslinga (A.) Slingelandts efforts towards European peace. Part. I. The Hague, Nijhoff. (388 en 24). f. 4.75.

Struycken (A. A. H.) De Oorlog in België. Verspreide opstellen. Arnhem; S. Gouda Quint. (82) f 0.90.

Oorlogs-geschriften worden ons toegezonden van alle zijden, vooral echter uit Frankrijk en Duitschland. Wij gelooven niet dat wij melding behoeven te maken van al deze boeken en boekjes, wier historische waarde nog bewezen moet worden. Het groote Duitsche boek over de gruwelen der Russen noemt, volstrekt onnoodig, de dingen zoo ruw bij hun naam en geeft zulke realistische beschrijvingen, dat zij, wien het toegezonden wordt, wel mogen opletten dat het niet in handen van kinderen en jongeren komt.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Broedelet (Joh.) Het jonge Huishouden. Een verhaal voor verloofden en jonggehuwden. Den Haag, Morks. (64). f 0.25.

Als ik den naam van Broedelet op 'n boek zie staan, komt al dadelijk het vermoeden, dat 't wel weer rauwe lectuur zal zijn. Ik ben blij dat nu ten minste mijn voorgevoelen niet geheel werd bewaarheid. Maar de mededeeling, dat het kind te vroeg geboren werd, had gevoegelijk kunnen wegblijven en de sympathie van geen enkelen lezer met 't jonge paar zou er onder geleden hebben. Om deze en eenige dergelijke, weer wat vierkant-Broedeletsche dingen, is het brochuurtje niet voor jonge meisjes geschikt. Overigens schetst de schrijver niet onverdienstvol, maar sarcastisch, zooals hij gewoon is, de moeielijkheden van een jong huishouden. Het zoeken van een woning, de zorg om rond te komen, het getob met de dagmeisjes, de gehaastheid van den dokter, de verwaandheid van de verpleegster, de bange verwachting van het kind en straks de last met het schreeuwerige kereltje, ten slotte de blijde uitkomst in de gedaante van een kunstkooper, die den schilder wil „pousseeren". Een schetsje geschreven op een vrij dagje en dat men in een half uurtje kan lezen en dan opruimt.

W. MERKELBEEK

Bruggen (Carry). Het Joodje. A'dam, v. Holkema en Warendorf. (259) f 2.90.

Ben Vischkooper was een intelligent joodje, en de onderwijzer der lagere school bezorgde hem een kosteloos plaatsje op het Gymnasium. Door de andere jongens verstooten, omdat hij een jood was, zocht Ben zijn troost in de studie en was dan ook altijd primus.

Zijne familie wilde hem uithuwelijken aan een rijk jodenmeisje, Juutje genaamd. Zij deed al het mogelijke om den jongen voor zich te winnen, en verleidde hem tot slechte handelingen om hem

maar te prikkelen en op te winden. In die dagen leerde hij Enny kennen de zuster van een zijner vrienden. Deze flirt hield het mooie joodje aan het lijntje, zei dat hij zijn studie aan kant moest zetten, dichter, tooneelspeler worden; en als hij een 1200 gulden verdiende, zouden ze trouwen. En toen bleek dat het nest hem voor den mal hield, liet Ben zich troosten en aanhalen door de dochter zijner hospita.

Dit is in 't kort den inhoud. Carry van Bruggen, ook eene joodsche, luistert haar roman op met zulke realistische beschrijvingen en soms zoo vieze mededeelingen (over hoofdzeer en onreine beestjes), dat den lezer het hart in 't lijf omdraait. En alléén dat zou reeds genoeg zijn, om naar verkwikkelijker lectuur te grijpen; maar er is veel meer en veel erger, dat het boek ongenietbaar maakt.

M. WALRE

Claes-Vetter (Stephanie). Eer de Mail sluit. Leiden, J. W. v. Leeuwen (Fercken). (120). f 0.75.

Een heel leuk boekje. Vlot geschreven, in moderne meisjestaal gehouden brieven van Vivie aan Alice, die te Soekaboemi zit ... kassian!

't Is of een kwetterend vogeltje deze luchtige, vluchtige, soms geestige en ook wel paradoxale dingetjes getypt heeft.

Men leest ze om de taal; om de bekoorlijke natuurlijkheid van uitdrukking; en als we het niet van elders wisten, zouden wij het moeten voelen aan de echtheid van den toon dat in hare „Dichtung" veel „Wahrheit" ligt verborgen.

MEVR. G. B.

Rozendoorn (Lilly). Toen de Nevel optrok. Nijmegen, Malmberg. (231). f 2.25, geb. f 2.75.

Deze schrijfster belooft voor de toekomst. Wat zij ons geeft in dezen roman is heel goed, van eenvoudige waarheid en treffende werkelijkheid.

Wat het meest dient geprezen te worden: zij heeft in Joh een karakter weten te teekenen. Trouwens al de figuren van Lilly Rozendoorn hebben iets eigens: de ernstige Hein, de uitbundige Greeth, de lieftallige Marcelle, de eigenaardige Franz.... 't zijn allen levende menschen en geen poppen, waarmede het spel gespeeld wordt.

Freule Joh is de hoofdpersoon van dit boek en tot het einde blijft zij onze sympathie behouden en zien wij hare loutering en verheugen wij ons in haar eindelijk geluk.

Een goed geschenk voor jongedames en een boek voor elke Bibliotheek.

WILLEM MERKELBEEK.

Sinclair (F. de). Het Loon der Braven. Humoristische roman. Amsterdam, v. Holkema en Warendorf. (229). f 0.90.

Dit boek is van een verfoeielijke moraal, en 't geval dat het humoristisch is bedoeld kan daar niets aan veranderen.

De schrijver eindigt met het bekende verhaaltje van de twee jongens; de een stal appelen, de ander vermaande hem niet te stelen. Toen kwam de eigenaar, de dief viel van schrik op het brave vriendje en trok af met de zakken vol appelen. En de andere kreeg van den eigenaar een geducht pak slaag.

De held van Sinclair's boek, David Laarman, vindt dat de dief met zijn appels het beste deel had verkozen. Waarom? Ja, vroeger dacht hij anders. Hij zwoegde voor moeder en zuster, leende geld aan fuivende vrienden, was „braaf" in alle opzichten. Hij had alle hoop en kans referendaris te worden, en een lief meisje te trouwen.

Daar verschijnt ten tooneele een oude vriend, die er al duizenden heeft doorgejaagd en nu arm als een kerkrat uit Indië komt. Hij spot op sarcastische manier met braafheid en moraal en al dergelijken „nonsens"!! En hij wordt referendaris — maar staat dat baantje af aan David, doch neemt daarvoor in de plaats diens meisje. En dat geeft David aanleiding om zijn braafheid te verwenschen en het stelende jongetje gelijk te geven.

Niettegenstaande de stellige verzekering in den titel, is het boek heelemaal niet humoristisch, maar zuur en wrang. Eenige flauwe grapjes kunnen den nasmaak niet verdrijven. A. B. H. GIELEN

Termonde (Alfred) 't Gedijt niet. Herinneringen uit bange dagen. Albert de Lange, Amsterdam. (406) f 2.90, geb. f 3.50.

Het boek vertelt hoofdzakelijk de geschiedenis der auto-bandieten, die eenige jaren geleden Parijs onveilig maakten.

De schrijver zegt in een „voorwoord: „Bij het schrijven dezer herinneringen is uit den aard niet gedacht aan eene bepaalde strekking; tóch blijkt, op niet wijsgeerigen grond, doch door den loop der gebeurtenissen zelf, dat, hoe ook de schijn dit somtijds doet betwijfelen, onrechtmatig verkregen goed geen geluk aanbrengt".

Jammer dat de schrijver dezelfde soliede begrippen niet heeft omtrent het huwelijk en meent dat de vrouw van een ander de zijne kan worden.

Voor kinderen is het boek natuurlijk niet, voor meer volwassenen is het bruikbaar. WILLEM MERKELBEEK

Trovo. Held en toch Verrader. Amsterdam, R. K. Boekcentrale. (394) f 1.90.

Een goede volksroman, dien wij reeds volgden toen hij verscheen als feuilleton in een der dagbladen. Een overvloed van verrassende gebeurtenissen, romantische belevingen, schokkende tafereelen. De literaire waarde is gering, maar dit zal ternauwernood worden opgemerkt. De lezers van zulke boeken vragen alleen te worden geboeid van het begin tot het einde; en dat mogen zij hier verwachten.

De vertaling (uit het Fransch) is over het algemeen goed leesbaar. R.

Waldrichem (M. v.) Fee. 3de druk. Dordrecht, Revers, (295) f 1.50 geb. f 1.20.

Claire van Hoogen werd opgevoed bij Dr. Rangen, wiens zoon ijverig deelnam aan die „opvoeding" en het meisjeshoofd verwarde met zijn dierlijke levensopvattingen. Zoodra beiden volwassen waren, beoefenden zij die begrippen in praktijk en vestigden in vrije liefde(?) een huishoudentje. Toen hun kind vijf jaren oud was, wist Claire den jongen Rangen over te halen tot een burgerlijk huwelijk. Kort daarop stierf het kind en hun liefde, of wat ze zoo noemden. Claire vluchtte naar eene tante, abdis in een Belgisch klooster. Aan het station ontmoette zij een kennis, die haar bracht naar een tante in Maastricht, Mevr. Delmaeve. Deze dame is Katholiek, maar als zij 's zomers buiten is, gaat ze bij de Protestanten ter kerk. Ze heeft in huis een broer, die er ook „niets meer aan doet", omdat hij zich niet kan vereenigen met de Roomsche huwelijksbegrippen. Deze broer gaat dood en vermaakt zijn fortuin aan Claire, die nu voldoende is uitgerust om de weldoende „Fee" der menschen te worden.

Haar burgerlijk-gehuwde man van vroeger was intusschen naar Indië gegaan en kwam terug met een onecht kind. Een arm nichtje van Claire, dat deze Fee tot zich had genomen, maakt kennis met dien Wouter Rangen, en als zij hoort, dat diens vrouw nog leeft, zegt ze dat zoo iets niets beteekent; dan maar in „vrije". Ze deelt Claire haar geluk mee en deze vertelt haar, dat zij zelve de nog-levende vrouw is. Nu wil het nichtje haar plan toch niet doorzetten; doch daar een fee er is om wel te doen, geeft ze het Indisch kind van Rangen aan Claire ter opvoeding.

Straks wordt Wouter Rangen blind, wat hij wegens zijn drabbig leven, dubbel en dwars verdiende; Claire gaat hem verplegen, het nichtje mag komen kijken — en zoo komt het glibberige zoodje weer bij elkaar.

Bah, wat 'n boek! M. WALRE

Weggeman Guldemont (E.) Een kloosterling. Roman, 2 deelen. 's Gravenhage, C. Veldt.

Wij noemen dit boek slechts even ter waarschuwing. De schrijfster is eene afgevallene en de uitgever is dezelfde, die ook andere boeken van dit slag menschen in den handel heeft gebracht. De prijs is maar eventjes f 5.90; de beleediging is dus niet gratis.

WILLEM MERKELBEEK

FRANSCH

Bourget (Paul). Le Sens de la Mort; roman in-16 (328). Librairie Plon, Paris. 3 fr. 50.

„Le Sens de la Mort", de Zin van den Dood. Het Fransche „sens" wil zeggen „signification" en „direction" beide, dus het Nederlandsche „zin", in volle kracht genomen, geeft dezelfde gedachte weer, roept dezelfde denkbeelden voor den geest.

Wat den vorm aangaat, is de methode, ik had haast geschreven het recept, bekend: Dresser une liste de petits faits, bien choisis, importants, significatifs, amplement circonstanciés et minutieusement notés; en déterminer, par voie d'induction, les lois générales et les causes les plus lointaines.

Deze roman is weer: une série de notes dramatisées sur un état de l'âme contemporaine. De „notes" laat Bourget maken door Marsal, den assistent van Ortégue, een groot, wereldberoemd chirurg uit Parijs, die grenzenloos trotsch en slechts aardsche weelde en glorie najagend, zich zelven als een soort God beschouwt, zoodat hij het zeer gewoon vindt, van zijne vrouw te eischen tegelijk met hem vergift te nemen en een einde te maken aan het leven, dat voor hem ondragelijk is geworden, nu de kanker zijn lichaam wegvreet.

Het tegenwicht is Le Gallic, een officier uit Bretagne, die zwaar gewond, in de kliniek gebracht, door Ortègue wordt behandeld en stil gelaten, vol onderwerping aan den wil van God, zeer voorbeeldig afsterft.

Het eerste, grootste deel van den roman laat den lezer minder bevredigd.

De chirurg slaat zijn geleerden onzin en gruwelijke godslasteringen uit op een toon en in een vorm, die ons als 't ware doet uitroepen: Loop dat afgodsbeeld toch omver!

Doch, dat doet de schrijver niet, althans niet voldoende.

Eerst de „notes" en aan het eind van het werk eene magistrale conclusie.

Toch vind ik voor mij, dat de conclusie, hoe fijn ook, hoe raak, nog heel wat grootscher had kunnen zijn, als Bourget naast het verstand ook de geopenbaarde waarheid meer naar voren had gehaald.

Het positief voorleggen van de geopenbaarde waarheid, en dat door een man van zijne kracht, had den schrijver op het punt, op den weg geplaatst, waarop velen hem gaarne zouden ontmoeten.

Le Gallic predikt op die manier door zijn degelijk deugdzaam leven en zijn godvruchtig sterven.

Maar misschien heeft de methode van Bourget meer nut tegenover dwazen trots?

Ik durf het niet zeggen.

Bourget zou toch gelezen worden, al pakte hij eens geheel Roomsch uit.

Vorderen wij dan niet?

O, ja wel!

In dezen roman komen geen zinnelijke bladzijden voor, zooals wij die in zijn vroegere, vooral van de eerste periode aantreffen en die een, zij het goed bedoeld boek, gevaarlijk maken.

Maar het volle Roomsche leven, de heerlijke liturgie had ik er volledig in gewild.

De gelegenheid was zoo schoon ter teekening van „le Sens

de la Mort" in het volle licht van ons „Zalig de dooden, die in den Heer sterven!" H. F. VAN MAARSEVEEN.

Wij zullen waarschijnlijk spoedig een artikel kunnen plaatsen over dezen roman van Bourget. Wij doen dit vooral om den lezer, door verschillende beschouwingen van een zelfde onderwerp, zoo diep mogelijk inzicht te geven.
REDACTIE.

Bordeaux (Henry). La Jeunesse Nouvelle. Deux héros de vingt ans. Librairie Plon, Paris. In-16 (175) fr. 1.50.

Twee helden, Camille Violand en René Decluy, beiden ruim 20 jaar, beiden tot officier bevorderd, de eerste gesneuveld, de andere vermist, zijn de hoofdfiguren, de typen van de Jeunesse Nouvelle.

Toute biographie digne d'être écrite est le récit d'une ascension. Une vie qui ne se perfectionne pas ne vaut pas la peine d'être vécue.

Dit schrijft de meester en daar doet hij naar.

En onomwonden getuigt hij:

Le Dieu qui a pris la place de l'antique Génie de la mort a brisé les pierres du tombeau pour nous donner l'avertissement consolateur: Ego sum Resurrectio et Vita. Et les portes de la Vie Eternelle se sont ouvertes toutes grandes devant les héros et les saints.

Dit voor het leven hierboven! En voor het aardsche: A ceux là.... il appartiendra de construire l'oeuvre de paix qui a pour pierre d'angle la foi, la famille, le travail et la force.

H. F. VAN MAARSEVEEN.

Beauduin (Nicolas). L'Offrande Heroïque. Poèmes. 20 Rue de Chartres. Neuilly, Paris.

De verzen, die deze dichter vóór den oorlog schreef, evenals het tijdschrift *La Vie des Lettres,* waarvan hij directeur is, laat ik hier buiten beschouwing.

Voor mij ligt het bundeltje, dat hij mij van het „front" zond en waarvan vele bladzijden mij bepaald goed doen en zelfs diep ontroeren:

O Seigneur tout puissant, vous le Dieu des armées,
Vous notre espoir, vous notre guide et notre loi,
Oh! ne délaissez pas la France bien aimée,
Donnez lui le courage et donnez lui la foi.

Nous vous en supplions, ô Maitre de nos âmes,
Nous vous en supplions, ô Maitre de nos cœurs,
Fait que l'Esprit Saint la protège et l'enflamme
Et que l'effort de ses soldats reste vainqueur.

— — — — — — — — — — — — —

Nous dirons le Credo plein d'une foi nouvelle,
Nous renouvellerons notre serment d'amour
Et nous serons pour vous jusqu' à la fin des jours,
Vos disciples pieux et vos enfants fidèles.

Deze verzen zijn niet door mij uitgezocht, ze liggen bij honderden voor het grijpen.

En al zou ik nu uit de honderd pagina's enkele bladzijden willen weglaten, waar de schrijver over Frankrijks vijanden zingt, al zijn enkele mat opgeschroefd, ik bid met hem, waar hij over zijne landgenooten spreekt:

> Mais s'ils doivent souffrir nous vous dirons encore:
> Seigneur, protégez-les du doute qui dévore.
>
> Protégez-les du désespoir et du tourment,
> Qu'ils souviennent, ô mon Dieu, de leurs serments,
> De leur communion première et leur baptême,
> De ce que Christ subit à son heure suprême...

En dat de schrijver in daden toone, wat zijne ziel zingt:

> Alleluia! alleluia! chantons en choeur;
> Christ est ressuscité, livrons-nous à la joie,
> C'est la Pâque nouvelle et c'est l'Agneau vainquer,
> C'est la Pâque nouvelle et c'est Dieu qui l'envoie!

H. F. VAN MAARSEVEEN.

DUITSCH

Castel (Alexander). I. Der Kriegspilot. II. Der Tod in den Lüften, München, Alb. Langen.

Castel heet eigenlijk Willi Lang. Zwitser van geboorte, door inwoning Parijzenaar, schrijft hij in het Duitsch. In 1911 verscheen van hem een roman „Bernards Versuchung", waarin la Ville Lumière wordt verheerlijkt. Zijn langdurig verblijf in Frankrijk heeft het karakteristiek Duitsche in hem verzacht.

In deze beide deelen toont hij ons eene verbluffende bekendheid met luchtvaart en onderzeeboot-techniek en blijkt even goed te huis in het kamp der Franschen als der Duitschen.

Wie houdt van spannende episoden en lectuur over den oorlog, kan in deze boeken voldoening vinden; zij staan in elk geval boven het meerendeel van dit soort werken. FERD. ENKEL

Haas (Rudolf). Matthias Triebl. Die Geschichte eines verbummelten Studenten. Staackman, Leipzig.

Het talent van den Oostenrijker Rud. Haas zullen wij niet ontkennen; dat zou onrechtvaardig zijn. Hij heeft nog maar weinig geschreven, zoover ik weet, ofschoon hij de 40 toch al nadert, doch dat weinige is meer dan genoeg om te bewijzen dat hij ver boven de middelmaat zich verheft.

Het geboemel van Triebl echter is ons al heel weinig sympathiek. Vooral in deze tijden heeft men den ernst des levens te veel gevoeld

om zich te kunnen verlustigen in de lichtzinnigheden, uitgelatenheid en kwasterijen van Matthias. En erger is, dat het boek moreel niet deugt. J. LUDWIG

Linzen (Carl). Marte Schlichtegroll. Kempten, Kösel. M. 5 geb. M. 6.

Van Rechtsanwalt Linzen kende ik alleen „Der Treubrecher", en ofschoon ik het wat stroef vond van vorm, kon ik het toch waardeeren. Linzen's lezerskring is waarschijnlijk niet groot, want de middeltjes om een roman te doen gaan, door zich te buigen voor den smaak van het publiek, versmaadt hij geheel en al.

Zoo ook in dit boek. En toch zou het jammer zijn, indien het door een halstarrig publiek werd versmaad, want het is beter dan het gewone „leesvoeder", dat den menschen wordt voorgezet.

J. LUDWIG

Moreck (C.) Büszer des Gefühls. Stuttgart, Cotta'sche Buchh.

Een bundel vertellingen. De schrijver stelt ons verschillende personen voor, die allen ondergaan door hun hartstochten of ziekelijke gevoelens.

Wij bedanken echter voor de kennismaking, want wij voelen niets voor deze „Schwächlinge und Jämmerlinge, die irgend wie belastet sind und ewig an parfümierten Weiberröcken hängen!! Neen, hoor! R.

VOOR DE JEUGD

Benson (Rob. Hugh) Laat de kleinen tot Mij komen. (Vrij vertaald door Alb. Steenhoff—Smulders.) Met teekeningen van Gabriel Pippet. Bussum, Paul Brand. (25)

Een paar jaren geleden wijdde in dit Tijdschrift P. Chr. de Greeve een woord van waardeering aan het oorspronkelijke boek en drukte den wensch uit, dat eene Nederlandsche bewerking mocht verschijnen. En nu is zijn wensch vervuld; een van onze meest bekende vrouwelijke litteratoren heeft het werk ter hand genomen en vele Katholieke ouders daardoor aan zich verplicht.

Een geleerde als Mgr. Benson, een fijn kunstenaar en naar het schijnt scherpzinnig paedagoog, heeft het niet beneden zich geacht, af te dalen tot de kleinen en hen te onderwijzen. Een bekende woordkunstenaresse heeft in zich denzelfden apostolischen ijver ontwaard en haar talent dienstbaar gemaakt aan de eeuwige belangen van het kind.

Heerlijk! wij gaan hoe langer al meer gevoelen en begrijpen, dat ieder talent rente moet opbrengen voor God, die rekenschap vraagt en weten wil wat bijgewonnen werd.

En 't is zoo'n mooi, eenvoudig, innig-waar boekje voor de kindertjes. Luistert eens naar het berijmde praatje bij het eerste plaatje:

In dit boek op rijm geschreven,
Zien de kinderen, groot en klein,
Hoe een Roomsch kind braaf kan leven,
Ja, hoe heel zijn dag moet zijn.
Met die grappig-mooie plaatjes
En die vriendelijke praatjes
Vindt jelui het stellig fijn.
Maar het zal nog mooier wezen,
Als je doet wat je gaat lezen.

Wat zegt U ervan? Ik zeg dit: ik wilde wel dat ik het boek zoo eenvoudig en „echt" vertaald had en gaf er gaarne menig zwaarwichtig artikel voor in ruil. A. GIELEN, S. J.

Bürhs (Lize) Poppenmoedertjes. Geïllustr. door Frans Lazerom. Leiden, Morks (88) f 0.90, geb. f 1.25.

Een lief, vriendelijk boekje van Lize Bührs met echt kinderlijke verhaaltjes. P. M. B.

Dickens werken voor de Jeugd. — Andriessen heeft de werken van Charles Dickens voor jonge lezers bewerkt en Gebr. Cohen (A'dam) brengen die in nieuwe uitgave den lezer. Dickens is ongetwijfeld een goed schrijver, die niet van het Noodlot (met een hoofdletter) spreekt, als hij God bedoelt, maar wij weten dat hij in zijn oorspronkelijke werken (die overigens ook niet voor de jeugd zijn geschreven) maatschappelijke wonden blootlegt en toestanden onthult, wier weten en voorstelling op het levensblijde gemoed der jonkheid een al te pijnlijken indruk zouden maken.

Andriessen (het was hem toevertrouwd) heeft het al te scherpe weggeschuurd en de beroemde verhalen van Dickens geschikt gemaakt voor rijpere jeugd.

Wie het beter weet mag het zeggen, maar wij vinden aanleiding en reden deze uitgave aan te bevelen. W. M.

Valkenstein (Kees) Het Bivak van de Ratelslang. Utrecht, Haan. (244).

Het lijkt wel zoo'n naam voor 'n opperhoofd der Roodhuiden? „Nee hoor, de Ratelslang is onze leeraar in 't Nederlandsch". En met die Ratelslang zijn de jongens uit geweest en hebben gekampeerd. En wat een van hen, Piet Saks, hem heeft verteld, werkte Kees Valkenstein netjes uit en verbeterde het, zoodat het een knap jongensboek geworden is.

Wehl (Nannie van). Het moeilijke Begin. Met Illustr. van W. Sluiter. Amsterdam, Veen. (243).

Het boek zag er zoo flink uit; de schrijfster staat zoo gunstig

bekend, en W. Sluiter weet met een paar kleuren (zooals op zijn kalender van 1914) zoo'n sprekend schilderij te maken en met wat vlugge inkt-wasscherij zoo'n leuke teekening, dat ik hoopte: het zal goed wezen.

Maar het is *niet* goed.

Nannie v. Wehl blijkt ook al een van die houvast-loozen, niet wetend waar het leven voor dient en wat ze er meê moeten doen.

Haar bakvischjes vertolken natuurlijk háár levensbeschouwing, en zoo kunnen wij dan hooren uit den mond van een meisje van twintig:

„Kijk, ieder richt zijn hemel in, zooals hij het zelf 't prettigst vindt. Er zijn heel veel menschen geweest, die het de grootste zaligheid vonden om witte kleederen te dragen, met palmen te wuiven en lofliederen te zingen. Langzamerhand is dat toen *het* denkbeeld van den hemel geworden.

Nu — dat is voor ons geen hemel, nietwaar? Stel je voor, wij twintigste-eeuwers, wij met onze altijd bezige geesten, onze lichamen aan duizenderlei afwisseling gewoon ... enz.". Verder wordt het spiritisme gehuldigd. De schrijfster blijkt voor symboliek geen zin te hebben en vermoedt waarschijnlijk in de verste verte niet, dat zij hier een oppervlakkigheidje neerschrijft waar de geloovigen om zullen lachen of verdrietig worden.

Erger wordt het op blz. 176 en v.v. — waar een *zestienjarig meisje* nota bene) zich wil verdrinken, omdat ze al acht jaren ziek ligt en zij vraagt nu het oordeel van een oudere.

„Weet je waarom ik het nog niet gedaan heb? Omdat ze wel eens gezegd hebben, dat het *zonde* is, een doodzonde, en dat je naar de eeuwige hel gaat".

En het antwoord van den oudere is verschrikkelijk van onrijpheid en oppervlakkigheid.

„Ik weet niet, of je naar de eeuwige hel moet, als je zelfmoord hebt begaan. En ik weet ook niet, of je geen rust kunt vinden, als je je verdronken hebt. Ik geloof het niet, zie je. Want als je zoo jong bent, en je bent tot zoo'n uiterste gedreven — dan heb je al zooveel ellende en verdriet gehad, dat de eeuwige hel je dan wel kwijtgescholden mag worden. Maar luister eens, je vergeet wat. En dat is heel slecht van je ... Je vergeet al de menschen, die hier van je houden, en je wil stilletjes, zoo maar opeens, van ze weggaan".

En het zieke kind vindt: „Wat — wat ben jij knap om dat alles te weten. — O".

Wij zouden ook wel eens willen roepen: O!! Wat wordt het leven laag en krankzinnig als de menschen Gods grondwet verscheuren en hun gouvernante-wijsheid er voor in de plaats schuiven! Als ze de groote sanctie der wet Gods ontkennen en daarvoor brengen de gewone gevoeligheidjes, waarom je het niet zult doen!

Neen, neen! houdt dat boek uit de handen uwer volwassen kinderen, het kan hen alleen ongelukkig maken. M. WALRE

VARIA

Maria Monk. Het bekende pamflet, dat onder haar naam verscheen, wordt hier in ons land weer gecolporteerd. Hoe bespottelijk dwaas die onthullingen ook al mogen zijn over kloosterschandalen, daar is een soort publiek dat alles voor goede munt aanneemt.

De waarheid is deze. Maria Monk, die beweerde eenige jaren te hebben verwijld in het klooster Hôtel Dieu in Monréal, werd in haar beschuldigingen dadelijk tegengesproken, ook en vooral zelfs door hoogstaande Protestanten. Het bleek ook bij nader onderzoek dat gedurende de jaren, dat zij verklaarde in het klooster te zijn geweest, zij integendeel in Monréal bekend stond als een ordinaire publieke vrouw. Haar einde was niet beter. In 1894 stierf zij in de gevangenis, waar zij als zakkenrolster was opgesloten.

De Cath-Truth.-Society gaf in 1894 te Londen een boekje uit, waarin het bedrog werd aangetoond. De titel is: *The True History of Maria Monk.*

Pornographische lectuur. Prof. Kernkamp verheft in *De Amsterdammer* (no. 2000) zijn stem tegen het pas verschenen Duitsche witboek, waarin de gruwelen der Russische soldaten worden beschreven. Hij is niet te speken: „over de verregaande onkieschheid, waarmede gewelddaden, tegenover vrouwen gepleegd, worden beschreven. In het „Rapport sur les actrocités allemandes en France", wordt ook van zulke misdaden gewaagd, maar met een enkel woord; meer is ook niet noodig; niemand verwacht dit, tenzij zulke lezers, die in het rapport bevrediging zoeken van hunne begeerte naar pornographische lectuur".

Wij hebben het Witboek eens doorgebladerd en zijn het volkomen eens met Prof. Kernkamp.

Men onthoude echter dat wij op dezelfde wijze oordeelen over zedelooze boeken en geschriften (b.v. van Zola, d'Annunzio e.a.) die men beweert alleen te lezen om den vorm. Volgens onze opvatting kunnen dergelijke schrijvers geen bewonderaars vinden, „tenzij zulke lezers, die bevrediging zoeken van hunne begeerte naar pornographische lectuur". Dat is logisch.

De Katholieke Vrouwenbeweging in Frankrijk. In Boekenschouw 15 Mei 1915 stond onder Varia te lezen: „Sedert 1902 is het bekend, dat de moderne vrouwenbeweging in handen werd genomen door Vrijmetselende broeders en zusters, ten minste in Frankrijk". De woorden zijn niet tegen te spreken; in de *moderne* vrouwenbeweging zijn de „Soeurs maçonnes" de leidsters. Dat wil echter niet zeggen, dat de Katholieke vrouwen in Frankrijk werkeloos zijn gebleven.

M e j. M a r i e P o v e l van Rotterdam zond ons een welsprekend artikel, waarin het streven en werken werd geroemd van L a Ligue Patriotique des Françaises en La Ligue de Femmes Françaises, die meer dan *een millioen* Fransche vrouwen vereenigen en van welke de eerste reeds in 1901 het leven zag.

Reeds herhaaldelijk moesten wij wegens plaatsgebrek de opname uitstellen, zoodat wij nu de vrijheid nemen uit dat schrijven het voornaamste mede te deelen.

Het doel: „défendre par tous les moyens légaux, les libertés qui intéressent particulièrement les femmes, notamment la liberté de conscience et la liberté d'enseignement.

„... Ameliorer le sort des travailleurs ... développer les oeuvres et les instutions sociales (mutualités, syndicats, sécretariats du peuple, bureaux de placement gratuit etc. etc.)

„... préparer la jeunesse féminine à l'action sociale catholique..." Werd dat doel bereikt? Ja, in den volsten zin des woords. In die 15 jaren heeft de „Ligue" 700 liefdewerken gesticht.

Zij hebben een hoogstaand maandblad „L'Echo de la Ligue", waaraan „Le petit Echo" verbonden is. — Verder een élite-corps van conferencières, dat heel Frankrijk doorkruist. De jongere leden der „Ligue", les Jeunes, worden gevormd tot een keurbende in „les Cercles d'études".

In haar banier, door Paus Pius X gezegend, voeren deze kloeke vrouwen het beeld van de Maagd van Orléans, Jeanne d'Arc. En zij strijden als deze om Frankrijk te bevrijden van zijne vijanden!

Bij alle bederf is in Frankrijk toch veel geloof en offervaardige geest. Jaarlijks brengen ze daar 56 millioen bijeen voor de Katholieke scholen, 40 millioen voor „le denier du Culte" en van de 400 millioen, opgebracht door de Voortplanting des Geloofs, draagt Frankrijk alléén 257 millioen bij.

Roomsche Woorden. Wij hebben een boekje van een niet-Katholiek (van iemand, die sinds lang niet meer Katholiek is) over R o o m s c h e w o o r d e n; maar 't helpt niet. We hooren nog altijd van priesters, die de Mis „zeggen", „offeren", „bedienen" en nu komt J a n F e i t h (in 't Handelsblad) en vindt er nog iets bij: de priester *wijdt* de Mis! De Nederlandsche taal is rijk!

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ▪ ▪ ▪ ▪ ▪ ELKE MAAND ▪ ▪ ▪ ▪ ▪

Onze vraag naar een onuitgegeven gedichtje op Allerzielen, werd beantwoord door 83 inzendingen. Het was dan ook geen gemakkelijk werk onze keuze te bepalen. Om zéér prozaïsche redenen hebben wij al dadelijk eenige, waaronder zeer goede, ter zijde geschoven, omdat zij namelijk waren, wat den vorm betreft: „prozagedichten" en onder dien naam ook waren aangeboden.

Wij hebben alles gewikt en gewogen, den prijs toegekend aan het gedicht:

HET GROOTE GRAF
(Op Allerzielen)

'k Zag in den geest een graf waar velen in gaan rusten,
Om wier vergeten ziel door niemand wordt gespreid
Het doodskleed des gebeds, de sluier van de liefde,
Die treurt; — — het groote graf van de vergetelheid.

Ik zag een kruis, waarvan niet één der vele dooden,
Die liggen rij aan rij, kan zeggen: „'t Is mijn kruis",
Maar dat zijn armen strekt gelijk één groote liefde,
Die allen koestert in het kille doodenhuis.

Heel stil zijn toen ook daar mijn schreden heengegleden,
En 'k bad voor hen, aan wie geen mensch ter aard meer denkt;
En 'k voelde welk een troost en hulpe de „Gemeenschap
Der Heiligen" aan de vergeten zielen schenkt.

En 'k vroeg daarom: „O God! voor wien de dooden leven,
Hoevelen onder hen zijn beter dan die leeft
En voor hun zielerust zijn aalmoes aan komt bieden,
Het vluchtige gebed, dat voor hen opwaarts zweeft":

„Daarom, O God, als ik mijn straf eens uit moet boeten,
Als eenmaal ook mijn ziel rust in dat groote graf,
Moog' Allerzielendag aan mij dan wederschenken
Wat ik als vreemdeling aan onbekenden gaf!"

ZEIST A. J. SCHAARS

Vraag voor het volgend nummer. Wie deelt ons eenige *levensbizonderheden* mede over Pierre de Coulevain.

*** Wij vragen een frisch, blijmoedig *winterliedje*. Inzendingen vóór 1 Januari. — Het beste zullen wij plaatsen en hono-

reeren met 5 gulden. Kopie wordt niet teruggegeven aan de inzenders.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Eenige abonné's, die Boekenschouw niet meer zullen ontvangen, hebben dit te wijten aan de wanbetaling van hun boekhandelaar. Zij kunnen zich wenden tot den uitgever.

* * * Het zonderling geval doet zich voor, dat een drietal postkwitanties tot ons terugkwam met de aanmerking: „adres onbekend". Het zonderlinge zit vooral hierin, dat de afleveringen van ons tijdschrift geregeld werden verzonden aan diezelfde adressen en nooit als onbestelbaar bij ons terugkeerden.

Het zal ons dus aangenaam zijn, als zij, die in den allerlaatsten tijd hun adres hebben veranderd, ons daarvan opgave willen doen; dan behoeven wij hier ook de namen en adressen van het drietal niet af te drukken, om op deze omslachtige wijze het tegenwoordig adres te achterhalen. — De Uitgever.

N. N. te L. Het oordeel over „Cabiria" is van Simon B. Stokvis, ook de opmerking over de kinematografische waarde. Zooals uit de bladen bleek, staat hij niet alleen in zijn oordeel. Wij kennen d'Annunzio alleen uit zijn geschriften als een zeer schandalig auteur. Waar de volstrekte immoraliteit zijner werken evident is, toont het de moeite niet over de kunstwaarde zijner literatuur te spreken.

E. T. te 's Gr. In volgend nummer zal een der artikelen u volledig bescheid geven. Wij zijn het voor 't grootste deel met u eens.

J. de Br. te B. De Katholiek — Studiën — Stimmen der Zeit — Tablet — Etudes. — Maar als u ons schrijft welke taal u verkiest en wat soort lectuur, zullen wij u beter kunnen antwoorden.

Sm. te B. O. Z. Denkt u dat zulk een lijst werkelijk mogelijk is? Ik geloof, dat is eene tamelijk algemeene vergissing.... Met een enkel woord is geen boek te kenschetsen. Wat bruikbaar is voor dezen, is het niet voor een ander. Daarom geven wij er de

voorkeur aan, den inhoud tamelijk uitvoerig te omschrijven. — Toch kan uw voorstel gedeeltelijk worden aangenomen en is het mogelijk eene lijst te maken van werken, die zonder eenig voorbehoud goed zijn voor iedereen.

v. B. te N. — T. te 's Gr. — D. te 's Gr. e. a. Het artikel over „Tooneel" verschijnt in volgend nummer. Het moet stevig gedocumenteerd zijn en wij hebben dus vele inlichtingen noodig. Vandaar het uitstel.

G. v. Z. te V. en P. K. te H. en Th. te H. De Boekengids van Vincentius keurt Aimard af als „totaal ongeschikt". Onze referent wijst er op, dat de kataloog van Leuven al zijne boeken noemt zonder eenig voorbehoud, en l'abbé Bethléem ze zelfs aanbeveelt als werken, geschikt voor iedereen. Die bezwaren van „bloedwraak" enz. zijn overdreven; iedere jongen voelt dat het afkeurenswaardig is, en de lust tot navolgen komt bij hen niet op. Overigens zien wij hen liever genot hebben in deze geweldige voorstellingen dan in moderne flauwiteiten. Het ander bezwaar, dat zij namelijk niet in overeenstemming zijn te brengen met onzen godsdienst, laten wij stuk voor stuk onderzoeken. In dit geval is het zeker vreemd, dat beide genoemde autoriteiten de boeken volmaakt goedkeuren.

*** te G. en W. J. W. te Sch. Het overdrukken van verzen uit tijdschriften is niet geoorloofd. — Het geven van portretten van letterkundigen kan niet geschieden zonder hunne toestemming.

C. v. d. Gr. te Br. In antwoord op uw vraag deelt men ons mede: „Voor het genoemde doel zou ik aanraden de stukken van Shakespeare, Corneille, Racine. Sommigen meenen dat het beter is met de modernen te beginnen, maar dat is geheel onjuist".

W. Sm. te U. Uw vraag, de lezers bekend te maken met de schoonheden der klassieken, was ons zeer sympathiek. Daarmee beginnen wij in Januari.

A. V. te 's Gr. Ik geloof dat uw plan onuitvoerbaar is. Het gaat niet aan de schrijvers en werken opgenomen in de catalogi der gewone leesbibliotheken in de groote steden te kwalificeeren met een enkel woord. En waar zou het heen moeten, als dergelijke catalogi, zooals u zelf zegt, ongeveer 30.000 titels vermelden? Boekenschouw bespreekt jaarlijks een paar duizend boeken minstens en de volledige inhoud van elken jaargang maakt het gemakkelijk even na te slaan, wat wij van een schrijver of een boek zeggen. De groote Bibliotheek Heerengracht 415 A'dam heeft een 15.000 titels en deze kan dus gemakkelijk voldoen aan de verlangens van redelijke lezers.

H. G. WELLS

Sociale romans

De sociale roman van H. G. Wells bevat gewoonlijk twee elementen: een romantisch verhaal, met hier en daar autobiographische brokstukken en een tendenz tot socialistische wereldhervorming. Het verhaal is doorgaans eenvoudig, de eigenlijke dramatis personæ zijn weinig, de gang van de geschiedenis gaat geleidelijk voort zonder groote verwikkelingen of zenuwschokkende peripetiën. De schrijver plaatst zijn karakters in een bepaalde omgeving; laat plaatsen, personen, omstandigheden op elkaar inwerken en tracht zoodoende het innerlijke van gemoed en verstand, neigingen en hartstochten langzaam aan naar buiten te brengen, totdat eindelijk geheel de persoon geteekend is. Is dat eindelijk bereikt, dan legt hij de pen neer, het verder aan den lezer overlatend hen naar verkiezing in zijn verbeelding verder te volgen op den levensweg.

De tendenz door Wells in zijn werken neergelegd is zijn eigen levensopvatting. Er is volgens hem veel in de maatschappij dat veranderd moet worden; er zijn veel misstanden, die dringend roepen om verbetering; maar de tijd is nog niet rijp; langzamerhand zullen de toestanden zich wijzigen en vervolmaken, tot eenmaal het glorietijdperk van menschelijke volmaaktheid en aardsch geluk zal aanbreken. Niet zonder strijd en moeite, maar komen zal ze de gouden eeuw der socialistische heerlijkheid.

The Wheels of Chance. (1896) Mr. Hoopdriver, bediende bij Messrs. Astrobus & Co., maakt zijn eerste buiging voor 't publiek te midden van stapels linnengoed, gordijnen, dekens, onderkleeding, mantels, jassen, hoeden en andere benoodigdheden, die in de groote magazijnen van de firma Astrobus & Co. voor koopgrage stervelingen liggen uitgestald. Een meer intieme kennismaking zou aan 't licht brengen dat Mr. Hoopdriver's beenen er erg aan toe zijn; op plaatsen bedekt met blauwe en roode plekken, hier en daar geschramd en opgezet; er zijn zelfs plekken, waar het vel geheel is afgeschaafd. Mr. Hoopdriver heeft namelijk in de laatste dagen zijn eerste lessen genomen in de edele kunst van wielrijden met het oog op zijn aanstaand tiendaagsch verlof.

De glorievolle morgen van den eersten vrijen dag breekt aan. 't Is mooi weer en Mr. Hoopdriver vol moed en opgewektheid gaat zijn fietstocht beginnen. De fietstocht is onschuldig en ver-

makelijk genoeg. De verdere avonturen echter maken de lezing wel wat minder prettig. Hij ontmoet namelijk een jonge dame in 't grijs, in gezelschap van een heer in 't bruin, beiden insgelijks op een fietstocht. Het blijkt nu, dat Jessie Milton het huis van haar stiefmoeder is ontvlucht met behulp van Mr. Blake. Blijkbaar is echter het gezelschap van Hoopdriver haar aangenamer dan dat van Blake, want weldra laat zij den heer in 't bruin in den steek om zich aan Hoopdriver toe te vertrouwen. Handlangers van de stiefmoeder hebben eindelijk Jessie's spoor ontdekt en escorteeren haar weer huiswaarts. Mr. Hoopdriver heeft zijn tien vrije dagen versnoept en opgebeurd door een vage huwelijksbelofte keert hij terug achter de toonbank. Een tamelijk onbeduidende geschiedenis.

Love and Mr. Lewisham. (1900) Mr. Lewisham staat een trapje hooger op de sociale ladder. Hij is hulponderwijzer in de Whortley Proprietary School, maar in zijn toekomstdroomen ziet hij zich reeds boven op de ladder gezeten. Edoch Miss Henderson kruist zijn levenspad en Cupido schiet twee pijltjes af met weerhaakjes, die blijven zitten. Lewisham verliest zijn betrekking; Miss Henderson, die als logée te Whortley vertoefde, moet weer huiswaarts gaan en de twee zijn voor een tijd gescheiden. Lewisham gaat nu naar Londen, waar hij op de South-Kensington Normaal School of Science zijn B. Sc. hoopt te halen. Opnieuw komt er een miss in 't spel; dezen keer Miss Heydinger. Beider wegen gaan echter in eenzelfde richting; zij leven voor eenzelfde ideaal, de wereld op te heffen uit haar staat van verval en op te voeren naar de volmaaktheid van den socialistischen toekomststaat. Door andere vrienden komt Lewisham in aanraking met Mr. Lagune, die spiritistische séances geeft en, o noodlot! Miss Henderson is Lagune's typiste. De eerste liefde laait weer op; miss Heydinger ruimt het veld. Een huwelijk, in 't geheim gesloten, bindt de twee te zamen. Lewisham's amoureuse emotie is echter een slechte voorbereiding voor een B. Sc.-examen; de toekomstdroomen blijven droomen, de werkelijkheid is armoede, ontevredenheid, huiselijke twisten. De laatste bladzijden geven weer hoop op betere tijden.

Goed geschreven, maar niet voor jonge menschen.

Kipps. The Story of a Simple Soul. (1905) In *Kipps* gaan we weer gedeeltelijk terug naar den linnenwinkel. Zijn eerste jaren doorgebracht in 't kleine winkeltje van zijn oom en tante te Romney en op een derderangsch kostschool hebben Kipps weinig kennis bijgebracht. Hij krijgt vervolgens een betrekking

als jongste bediende in Shalford's Emporium. Alles gaat goed, totdat hij op zekeren dag wordt aangereden door Chitterlow's fiets. Om te bekomen van den schrik volgt hij Chitterlow naar diens woning, drinkt een glaasje, belooft Chitterlow, in een halfdronken bui van edelmoedigheid, de helft van de kosten te dragen, noodig voor de uitgave van een tooneelstuk, dat Chitterlow onder handen heeft, komt te laat thuis, vindt 't Emporium gesloten en wordt den volgenden dag wegens dronkenschap ontslagen. Gelukkig had Kipps een grootvader en nu blijkt, juist op 't geschikte oogenblik, dat deze hem een legaat heeft nagelaten van £ 1200 per jaar. Mr. Coote neemt nu de taak op zich Kipps onderricht te geven in de regels der wellevendheid der hoogere kringen. Helen Walsingham, bij wie de arme Kipps de lessen had gevolgd in de kunst van houtsnijden, begint in den rijken Kipps meer en meer wonderbare talenten te ontdekken. Kipps voelt zich echter weinig thuis in de deftige kringen, redt zich bij toeval uit de strikken van miss Helen en huwt met een vroeger buurmeisje, Ann Pornick. Het rad van fortuin in een nieuwe omwenteling maakt hem weer geldeloos; Chitterlow's tooneelstuk heeft echter onverhoopt succes en stelt Kipp in staat als boekverkooper fatsoenlijk te leven.

Als karakter-teekening van den kleinen burgerstand is Kipps wellicht het beste wat Wells heeft gegeven. Kipps blijft in allen vóór- en tegenspoed zich zelf gelijk, „a simple soul", een goede sukkel, die niet verder kijken kan dan het kleine kringetje, waarin hij zich beweegt en het heusch niet helpen kan dat moeder Fortuin hem zoo vertroetelt.

The History of Mr. Polly. (1910) Mr. Polly is een derde, minder prettige variatie op het Hoopdriver-Kipps-thema. Als winkelbediende in Port Burdock Drapery Bazaar, verbetert hij zijn positie door een huwelijk met Miriam en zet een eigen zaakje op te Fishbourne, „Roööten Beëëastly Silly Hole". Miriam valt tegen en Polly probeert of hij iets verder kan komen met brandstichting en zelfmoord. Van den zelfmoord komt niets terecht; de brand wordt aan een toevallig omgevallen petroleumlamp toegeschreven en Polly en Miriam strijken het assurantiegeld op. Na een tijdje wordt het huwelijksleven onhoudbaar en Polly gaat er stil van door. De dikke waardin van Potwell Inn verschaft hem een postje als veerknecht en Uncle Jim, een ongegeneerde woesteling maakt hem het leven vrij onaangenaam. Na vijf jaar

brengt hij een bezoek aan Miriam, maar aangezien zijn wederhelft zijn dood heeft getuigd en grootendeels leeft van de gelden eener levensverzekeringmaatschappij, besluit men de zaak verder blauw blauw te laten en Polly keert terug naar Potwell Inn.

The History of Mr. Polly is nu juist geen verheffende lectuur; 't is humoristisch maar „rather loro" en zoolang er nog andere en betere boeken zijn, zal men goed doen Mr. Polly te laten rusten.

In *Ann-Veronica* (1909) begint Wells zijn campagne voor de onderdrukte vrouw. In deze en volgende romans is de opzet grootscher, de phychologische karakterteekening dieper, de tendenz scherper naar voren gebracht; de romantische geschiedenis wordt ondergeschikt aan sociale tendenz, de personen zijn meestal genomen uit de hoogere kringen. Met uitzondering van *Mariage* heb ik de bespreking der volgende romans grootendeels ontleend aan het werkje van J. D. Beresford: H. G. Wells. (London 1915).

De hoofdpersoon van *Ann-Veronica* is een wel opgevoede jonge dame, een blauwkous in biology. Zij verzet zich — niet ten onrechte — tegen haar vader, die haar wil dwingen een gemaskerd bal bij te wonen; loopt vervolgens weg van huis en beproeft, zonder succes, haar eigen kost te verdienen. Deze eerste levensphase eindigt met een huwelijk met Capes, iemand, die gescheiden leeft van zijn vrouw. Reeds vroeger werd dit boek gequalificeerd als „niet goed"[1]).

Tono-Bungay (1909) is de naam van een nieuwe medicijn, uitgevonden door Edward Pondevero. „Hij was geen slecht man", resumeert Beresford, „zijn vrouw noemde hem „Teddy". Hij was niet oneerlijk van natuur, maar had vage ideën omtrent financiën en was zorgeloos in geldzaken, ook waar het geld van anderen gold, aan hem toevertrouwd. Hij was „imaginative, erratic, inconsistent, recklessly, inexact". Hij verdiende geld als water met den verkoop van een waardeloos product en de hopelooze verwarring onzer hedendaagsche maatschappij maakte het mogelijk, dat hij millioenen verdiende, omdat hij de menschen beloog en beetnam". Wordt het niet hoog tijd, vraagt Wells, de tegenwoordige orde van zaken eens grondig te herzien en de maatschappij op nieuw op te bouwen op de grondslagen van gelijkheid, vrijheid en blijheid?

In The Nero Macchiavelli (1910) is het verhaal totaal bijzaak, socialistische propaganda absoluut hoofdzaak. Remington, de

[1]) Boekenschouw 1912—13, blz. 95.

hoofdpersoon, die ondergaat in den socialen strijd is Wells' spreekbuis en het refrein van zijn lied van ontevredenheid luidt: „The World I hate is the rule-of-thumb world; the thing I and my kind exist for primarily is battle with that, to annoy it, discourage it, reconstruct it".

Mariage (1912) is reeds voldoende besproken in dit tijdschrift[1]). Het is een leerzaam boek, in zooverre dat het onbewust den vinger legt op de wondeplek eener godsdienstlooze maatschappij, die, met voorbijgaan van God, tevergeefs een antwoord zoekt op de raadselen des levens.

The Passionate Friends (1913) hamert opnieuw op hetzelfde aambeeld. De liefde tusschen Stafford en Lady Mary Christian komt tot niets, wordt onbeteekenend en verlagend door de Conventie en kleinzielige oordeeltjes en regeltjes door de huidige maatschappij uitgevonden, nagepraat en nageleefd. Lady Mary Christian heeft te kiezen tusschen een liefde-leven in armoede, waarvoor geheel haar opvoeding haar ongeschikt heeft gemaakt en een onvruchtbaar bestaan vol gerieflijkheid en leege grootheid, waarop heel haar opleiding is berekend. Zij kiest het laatste en wordt ongelukkig. Het is hetzelfde probleem, uitgewerkt in Ann-Veronica en in Marjorie Pope in *Marriage;* het voortdurend conflict tusschen opgelegde condities en de vrije expansie van natuurlijke verlangens.

Ook in *The Wife of Sir Isaac Harman* (1914) treedt Wells opnieuw in 't krijt als de kampioen der vrouwen-emancipatie. De volgende woorden, ontleend aan Beresford, maken verdere commentaren overbodig. „Toen Ellen Sawbridge op 18-jarigen leeftijd huwde met den grondlegger en eigenaar van The International Bread Shops, was het een openhartig schoolmeisje; en de verandering van betrekkelijk onafhankelijke armoede tot het weelderige leven, dat zij kon genieten als de vrouw van een man, die de Oostersche theorie van de positie der vrouw nog niet te boven was, maakte haar redelijk tevreden met het leven, maar Brumley brengt haar andere idees bij en door hem aangezet, besluit zij haar posite van „restricted occupanit of a harem" te veranderen.

Bij een volgende gelegenheid hoop ik Wells te behandelen als de Engelsche Jules Verne.

---

[1]) Boekenschouw 1912—1913, blz. 335.

AMSTERDAM. L. P. P. FRANKE, S. J.

OVER HET TOONEEL

Ik zou misschien gemakkelijker de Dardanellen kunnen openen, dan geven een afzonderlijk antwoord op al de brieven, welke ik ontving in de laatste maanden over „Het Tooneel". Reeds eenige jaren geleden werd ons de vraag gesteld of het niet nuttig zou zijn de stukken, die worden opgevoerd, geregeld te beoordeelen gelijk wij het doen met alle nieuwe romans. Een gevolg van dat vriendelijke aandringen is geweest een uitvoerig opstel van een onzer medewerkers over de tooneel-literatuur van dát jaar.

Tegen een volledig verslaggeven van wat er verscheen op de planken hebben wij steeds opgezien. En zulks niet alleen, omdat wij sinds lang officieel wisten, dat van andere zijde plannen werden beraamd, maar ook en vooral, het worde ronduit bekend, om de groote, in ons oog onoverkomelijke moeielijkheden.

Want wij vragen ons af: kan men inderdaad een overzicht geven van een tooneelspel zóó duidelijk en volledig, dat de lezers zich veilig een oordeel kunnen vormen over het al of niet-gevaarlijke? Zonder eenigen twijfel, indien het stuk frank-uit slecht is, wat zeer dikwijls het geval moet heeten; zeer zeker ook indien het spel zonder eenige bedenking goed genoemd kan worden, hetgeen echter zoo zeldzaam is dat het geval buiten beschouwing kan worden gelaten.

Maar over de tusschendingen is geen moreele waardebepaling te geven naar den inhoud, omdat alles afhangt van de opvatting der spelers. Lust het hun door kleeding, gebaar en uitdrukking iets dubbelzinnigs te maken van hun rol of zelfs eene bepaald slechte voorstelling te geven, dan is dat al heel gemakkelijk. En de luchtige wereld, waartoe het overgroote deel der schouwburgbezoekers behoort, brengt ook al het hare bij om de beschouwers, die kwamen met ernstiger bedoeling of minstens onschuldig verlangen naar vermaak, toegeeflijk te maken voor lichtzinnigheden en gewaagde situaties, welke zij anders zouden verfoeien. Dit kan ik ten minste uit mijn ervaring met de meeste stelligheid verklaren, dat ongeveer allen, bij wie ik gelegenheid had het langzame werk der verwording te kunnen volgen, na eenige maanden van vrij geregeld tooneelbezoek, zeer veel van hun zedelijke fijngevoeligheid hadden ingeboet, zonder dat zij er zich

blijkbaar rekenschap van gaven. Dat iemand door het bijwonen van een tooneelspel onzer gewone beroepsgezelschappen beter geworden is in eenig opzicht, heb ik tot heden nog nooit ondervonden. En ik geloof ook niet, dat zelfs hunne beste stukken, die er toch altijd op berekend zijn het uitgaande, amusementzoekende publiek te behagen, zulk een verblijdend gevolg kunnen hebben.

Na aldus ons gevoelen te hebben weergegeven, begrijpt men wat wij zouden antwoorden op de volgende uiting van den heer S. Bruysten: „Men geeft ons Katholieken vaak na, dat we achterlijk zijn op velerlei gebied. Dat geschiedt zeer dikwijls ten onrechte. Maar zou het voor velen in hoogere en middenstanden geen achterlijkheid zijn, als zij hun opvoeding niet konden voltooien met tooneelkunst, voor zoover hun dat geoorloofd is in goede stukken? Ik antwoord daarop: dat een Katholiek, indien hij wegblijft van ieder beroepstooneel niets heeft te verliezen en alles te winnen. En in deze conclusie word ik nog versterkt door hetgeen de heer Bruisten zelf toegeeft: „ontegenzeggelijk zijn veruit de meeste moderne tooneelstukken, zooals die door beroepskunstenaars opgevoerd worden, af te keuren in opzet of uitwerking.... Voor zoover ik heb kunnen nagaan, zal men niet zoo heel ver van de waarheid zijn, als men aanneemt, dat ongeveer $^{2}/_{3}$ der stukken (drama's, blijspelen, kluchten, operettes) volgens Katholieken maatstaf of geheel of partieel niet deugen en $^{1}/_{3}$ goed zijn of er althans door kunnen".

Men zal mij toegeven, dat de dingen, die „er althans door kunnen" niet geschikt mogen geacht worden „om de opvoeding te voltooien" der toehoorders, en wat verder overblijft van het $^{1}/_{3}$ zal wel niet anders „goed" genoemd kunnen worden dan in den zin van „onschadelijk". Ik zou ten minste uit het répertoire der laatste tien jaren van al onze beroepsschouwburgen, wel eens één enkel stuk willen hooren noemen, waaraan men eenige opvoedende kracht kan toekennen; dat wil zeggen: wat minstens „onschadelijk" is en niet tevens van het standpunt der kunst tot de „draken" moet worden gerekend.

En dat ik waarlijk niet kleinzielig ben in mijn oordeel over het hedendaagsche tooneel, kan ik duidelijk maken door den lezers eens het oordeel voor te leggen van hen, die toch heel wat mindere eischen plegen te stellen als wij, Katholieken, gehouden zijn te doen.

„Het is dan ook veel moeielijker, over hetgeen thans op het tooneel vertoond wordt in een vaste rubriek te schrijven, dan de acteurs wel vermoeden, en het bijwonen van een theatervoorstelling is dikwijls, niet eens een amusement, maar een voortdurende ergernis. Als men den dag daarop als „meesterstukken", in eene serie van twee en drie feuilletons, stukken ziet opgehemeld en uitgeplozen, waarin de meest ordinaire en zelfs dégôutante toestanden en hartstochtjes, uit een bedorven gevoelssfeer op cynische en in den grond plebeische wijze zijn behandeld, dan kan men... moeilijk veel respect voor een critiek hebben met zoo laag bij den grondschen maatstaf van kunst".

„... Zoolang zij (de acteurs namelijk) het niet minderwaardig vinden, bijna uitsluitend echtbreukschandaaltjes en ménages-à-trois en maintenée-avonturen en allerlei andere onbelangrijke, lieve of weeïge voorvalletjes en conflictjes met min of meer succes voor te stellen, zoolang lijkt mij een campagne als „Dure Roem" tegen eene critiek, die zelf de hooge waarde van tooneelkunst niet beseft, vruchteloos en ongewichtig. De meeste situaties, in de tegenwoordig opgevoerde tooneelstukken zijn onbelangrijk, dikwijls ook ordinair of stuitend („Het kind van de liefde", „Césarine", „de Parisienne" enz. enz.), de sentimenten er in zijn valsch of voos, maar nooit heroïsch of verheven, en er komt uitsluitend zinnelijk gevoelsmotief, maar zelden geestelijke schoonheid bij te pas".

„Onder „liefde" wordt in zulke stukken meestal uitsluitend sexueele aantrekking verstaan, liefde in de hoogere beteekenis komt er niet in voor, en van de allerhoogste Liefde, in den goddelijken zin, is op het gansche tooneel geen sprake, dus ook niet van de hooge Wijsheid. Het meeste dat vertoond wordt, is en blijft min of meer laag bij den grondsch amusement, waarin het sensueele en seksueele de voornaamste factor is, en waarin de vrouw 't voorwerp vooral van zinnelijk genot is. Het sublieme, het heroïsche wordt zelden of nooit op het tooneel vertoond".

Zoo spreekt Henri Borel, zeker een onverdacht getuige, in „De Amsterdammer" (31 Oct. '15). En dat wij hier niet te doen hebben met een uitval in een gemelijk oogenblik, en volstrekt niet aan overdrijving behoeven te denken, blijkt wel uit den inhoud der meeste stukken. Wij kunnen hier een droevig lijstje laten volgen, waaruit blijkt dat Borel gelijk heeft.

Mijnheer Serjanszoon (van H. Teirlinck) stelt ons den ouden wellusteling voor, dien wij reeds kenden uit het akelige boek van

denzelfden schrijver: „het ivoren aapje"; den filosoof geworden viveur, die, zooals André de Ridder zegt „nog eens hoopt te soupeeren als in zijn jeugd, in galant gezelschap, en een nacht van weelde te beleven". „Precieus ridicuul, meer schijnen-willend dan inhouden. Kip-op-hooge-pooten-stijl, zooals Ada Gerlo aardig zei van zekere moderne Haegsche patho-psycho-literatuur". („De Hofstad" 16 Oct. '15).

Z'n Excellentie (van A. Nagy). „Een aangeschoten minister-president" houdt de woning van een gehuwden postklerk voor het verblijf van zijn maitresse. De klerk exploiteert verder het gerucht, dat zijn vrouw het vriendinnetje van den minister en hij zelf diens schoolkameraad is. „Nu komen de promotiejagers bij zwermen om meneer's protectie. De huisheer, die geen behangetje wou bijlappen, biedt een paleis aan. Een bankdirectie presenteert een zetel in den raad van commissarissen". De man speculeert met de gewaande oneer van zijn vrouw. Zij komt er ten slotte achter „door toedoen van een vriend, die hier belang bij heeft. Waarna het scherm sluiten kan op het oogenblik dat de twee in elkaars armen vallen. Echtscheiding volgt". De aanhalingen zijn uit „Het Handelsblad" (7 Nov. 1915).

Van Sabatino Lopez werden hier te lande vertoond: *De derde man — De afschuwelijke Ferrante — Césarine;* alle drie zijn beslist onzedelijk. In het oorspronkelijke heet Césarine eenvoudig „la buona figliola"; waaruit blijkt dat de schrijver bewondering vraagt voor de daad zijner heldin, die voor 20.000 lire zich verkoopt (wat trouwens haar beroep is) aan een weerzinwekkenden bankier, om den bruidschat van hare zuster te kunnen verhoogen tot 100.000!!

Dr. Jekyll en Mr. Hyde (bewerkt naar R. L. Stevenson's: „the strange case of Dr. Jekyll en Mr. Hyde"). Hiervan zegt Henri Borel (De Amsterdammer 19 Sept. 1915). „Thans wordt dit genre (Louis Bouwmeester is bedoeld. Red.) misbruikt in een drakerig mélodrama, zóó beneden alle critiek belachelijk en wanstallig, dat zelfs Bouwmeester, met al zijn nog steeds groote dramatische kracht het niet redden kon, en men hoorbaar, in de meest tragisch bedoelde momenten, om hem gelachen heeft". En verder: „een slecht mélodrama van vergiftiging, worging en keelafsnijding, en een smakelooze jongejannerij van gedaanteverwisseling". Hij hoopt dan ook dat er een betere toekomst moge aanbreken „voor die ernstigen en onvoldanen onder onze acteurs en actrices, die diep

in hun ziel lijden onder een „cabotin" bestaan, dat hun tot clowns en grimassenmakers verlaagt, om stoffelijk belang".

Als de klokken luidden (van Aug. Monet). „Een man van middelbaren leeftijd A. is gehuwd met een vrouw van middelbaren leeftijd B. In het dorp waar ze wonen, verschijnt een jonge dame C. en een jonge man D. De heer A. wordt verliefd op mejuffrouw C. Mevrouw B. op den heer D. De heer D. op mejuffrouw C. Mejuffrouw C. eerst op den heer A., maar daarna op den heer D. enz. „De gesprekken tusschen A. en C. en die tusschen B. en D. zijn ongeveer gelijk: half ideëel en half erotisch. En hunne „zielen" ook. De gesprekken tusschen C. en D. zijn heel ideëel en heel erotisch". („De Hofstad" 25 Sept. 1915).

De Parisienne (van H. Becque). „Van Becque is dit een bek-af liefdespel. Achter alle geestigheden doodelijke verveeldheid, in alle gebaren de kenteekenen van het *moede ras*". („De Hofstad" 16 October 1915). H. Borel noemt het „dégoutant".

De Zoon uit Amerika. Het „gegeven is niet onvernuftig, doch de uitwerking is van 't jaar zóóveel voor Chr. en daarom voor iemand van goeden smaak ongenietbaar". („Haagsche Post" 2 Oct.'15).

Binnen de Wet (van Bayard en Veiller). „Een meisje uit een mode-warenhuis, dat onschuldig, wegens een niet gepleegden diefstal de gevangenis ingaat, door het drijven van haar chef, en die een ware engel is. Na drie jaar „zitten" komt ze terecht in een first rate inbrekers- en chanteursbende, maar — waar ze dat in dezen korten tijd, gewezen engel-onschuld, geleerd heeft, mag Joost weten — binnen een jaar is ze zóó volleerd in recht en strafrecht, dat ze alleen maar „binnen de wet" opereert, en alle parketten en advocaten in de luren legt. Als „wraak" op haar vervolger vangt zij het zoontje, een echt jochie, van den chef in haar netten en trouwt hem. Haar naam was weg en in de gevangenis een nummer geworden, nú heeft ze den naam van haar vuigen vervolger, Gilder, uitgesproken als zij het dezen in 't gezicht slingert: Gilderrrrr (frenetiek applaus, vijfmaal halen)? (Borel in „De Amsterdammer" 12 September 1915.

De Spaansche Vlieg. „Men moest ook *deze* vlieg nu maar doodslaan. Er dreigt anders misschien een onverdelgbaar, de atmosfeer van ons tooneel verontreinigend nageslacht". („Haagsche Post" 16 October 1915). Men weet dat de Burgemeester van Delft de opvoering verbood.

De zwevende Maagd is van het zelfde gehalte; zit vol schunnigheid.

Poliche (van H. Bataille). „Alwêer een parijsch stuk, waarbij men denkt: het werd tijd voor de fransche tooneel-literatuur dat de oorlog kwam!" (De Amsterdammer" 14 November 1915).

De Meikevers (E. Brieux). „Brieux laat ons in dit kostelijke blijspel zien, hoe in een liaison de amant, die bijna mari is, en de maitresse, elkaar in de liefde, wreed als die der meikevers, steeds pijn doen en ellendig maken, maar toch niet van elkaar af kunnen". („De Amsterd." 14 Nov. 1915). „Kostelijke" moraal inderdaad!

't Verstand wikt, 't Hart beschikt. „Het is een tamme fatsoenlijke salon-draak met een adellijken falsaris in keurige gekleede jas, een fier en zelf-opofferend jonkman, een lieftallige schoone met een hart van Carrarisch marmer, dat zich ten slotte toch vermurwen laat, er is een weidsch kasteel en men praat over millioenen, alsof de heele wereld slechts uit Treubjes bestaat".

En zoo kunnen wij voortgaan bladzijden lang: *Het Kind der Liefde* (slecht), *Ora et Labora* (socialistisch), *Mevrouw Warren's Bedrijf* (afkeurenswaard), *Mijn baby* (een flauwe klucht), *Met vuur spelen* (deugt niet), *Genadebrood* (erg wrang), *Nachtdienst* (verkeerd), *De Roepstem des Levens* (vadermoord, zondige liefde, opperste hartstocht; in één woord; een drama van Schnitzler, die meer dan eens om zijn stukken door de justitie werd veroordeeld), *De ontrouwe Eckehart* (vleeschkleurig) enz. enz.

Waaruit blijkt dat het tegenwoordig beroepstooneel maar al te zelden, om niet te zeggen, indien men ten minste de onvermijdelijk bijkomende factoren van zinnelijke opmontering niet buiten beschouwing wil laten — nóóit als opvoedend element erkend kan worden.

Het blijft dus enkel en alleen, gelijk de directie en het uitgaand publiek het inderdaad verlangen, een middel tot vermaak.

Doch daar is, naar mijn ondervinding geen enkel „amusement", dat met grooter wantrouwen moet worden beschouwd als het openbare tooneel. Want als wij de verklaring aanvaarden van den heer Bruysten, dat slechts $^{1}/_{3}$ der opgevoerde stukken goed zijn of „er door kunnen", dan moet vooral het gevaar worden gezocht in de spelen, die deze laatste kwalificatie verdienen.

Kan bij het lezen van een boek, „dat er door kan", de lezer zelf voorzichtig de proef nemen welken invloed het op hem heeft, en het, zoo noodig, wegwerpen; bij de opvoering van een stuk is dat gewoonlijk onmogelijk. Men blijft dus zitten en zijns ondanks

het vertoonde aanschouwen en het gesprokene hooren, dat goed gespeeld en verbeeld zijn indruk wel maken moet. Men is dan spoedig over de eerste bezwaren heen en, gelijk ik herhaaldelijk ondervond, het moreele gevoel wordt grover, zoodat men allengs minder en minder eischen gaat stellen aan een stuk „om door den beugel te kunnen".

Zoo beschouwd, zou men steeds wijzer doen stelselmatig altijd weg te blijven uit het theater? Ja, in elk geval wint men daarbij meer dan men verliezen kan.

Maar aldus zou de groote kracht, die zeer zeker van het tooneel kán uitgaan, voor ons een doode kracht blijven? Dát heb ik niet beweerd. En op die laatste vraag wil ik in het volgend nummer een antwoord trachten te geven, dat de bedoeling en strekking van dit eerste opstel ongetwijfeld klaarder belichten zal.

A. B. H. GIELEN

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Le Sens de la Mort [1]

Wij worden overstroomd met oorlogsliteratuur. Die oorlogsboeken zijn grootendeels pleidooien voor eigen goed recht en beschuldigingen der tegenpartij. Bij dit groote aantal komt onwillekeurig het paradoxcale gezegde voor den geest, dat vele boomen soms beletten het bosch te zien. Ook hier zal de tijd heel wat moeten dunnen, kappen en sloopen, alvorens wij de zuivere, juist-omlijnde waarheid zullen kunnen aanschouwen.

Maar wat de tijd niet vernietigen zal, doch veeleer in steeds helderder licht zal plaatsen, zijn de geschriften, waarin de conclusies worden neergelegd, welke met logische consequentie volgen uit de primissen door den oorlog gesteld. Hier toch komt geen partijzucht in 't spel. Hier wordt het feit van den oorlog aanvaard, een feit, dat men tracht te begrijpen, te doorgronden en, kalm doorredeneerend, leidt men uit dat treurige feit de lessen af, welke tot heil der menschheid strekken moeten.

Buiten eenigen twijfel immers gaat met het conflict der wapenen

[1] Vgl. Boekenschouw, vorige afl. blz. 265.

een conflict van ideeën gepaard, het conflict van de ideeën, welke tot nu toe de menschheid beheerschten en verdeelden. Die ideeën verlaten den mensch niet op 't slagveld. Integendeel, daar eerst blijkt hun waarde. Ieder oogenblik bedreigd door den dood des lichaams, leggen zij, wier oogen tot nu toe blind bleven voor de waarheid, onwillekeurig hun levensbeschouwing, opvatting zoowel als praktijk, op den toetssteen. Zoo ooit, dan is het nu het oogenblik om zuiver metaal te onderscheiden van namaak.

Hoe men staat tegenover het leven blijkt vooral uit 't standpunt ingenomen tegenover den dood. Welke is de „zin" van den dood? Is hij een einde, ofwel een einde en begin tevens? Een sluitboom, ofwel een verbindingsweg met het land daarachter? Wat „beteekent" de dood, en bijgevolg, welke „richting" moet hij geven aan het bestaan, 't is een vraag, welke ieder ernstig mensch zich stelt, maar 't is een vraag, waarvan de oplossing duidelijk gezien wordt vooral door de velen, die voortdurend leven op den reusachtigen doodenakker van het huidig Europa.

Dien „zin" van den dood, welken op 't slagveld begrepen wordt, wil Paul Bourget in zijn: *Le Sens de la Mort* ook onder de oogen brengen van hen, die buiten den oorlog bleven.

Dit boek is, zooals alles wat Bourget schreef, een „roman à idées". 't Is een hoog ernstig boek, maar 't is tevens een boek boeiend en aangrijpend zooals zijn vroegere romans, misschien zelfs meer dan deze. Immers bij 't universeel menschelijke van den inhoud voegt zich hier het actueele, — de geschiedenis van het oogenblik, welke sedert meer dan een jaar alle gemoederen in spanning houdt, — en dit wel niet als een kader, maar als het feitenmateriaal, waaruit de conclusie van algemeen menschelijke strekking wordt ontwikkeld. 't Is een oorlogsboek, maar een van die welke blijven zullen, omdat de ideeën er in vervat ver uitzweven buiten de enge sferen van relaas en verweer.

„Le soleil ni la mort ne se peuvent regarder fixement", heeft *Le Rochefoucauld* gezegd. Inderdaad pijnlijk is het te staren in 't kille, strakke gelaat van den dood zoowel als in 't felle zonnelicht. Maar wil men weten hoe scherp de zon brandt en wil men weten wat de dood eigenlijk beduidt, dan is 't goed althans even de oogleden op te slaan en het pijnlijke te verduren om het ware te begrijpen.

Vooral is dit van belang nu allerlei zoogenaamd wetenschappelijke beschouwingen over den dood worden aangeprezen in strijd met

den christelijken, den waren „zin" van den dood, in strijd met 's menschen bewustzijn. Heeft Maurice Maeterlinck niet gezegd in zijn onzinnig boek *La Mort*: „ne nous attardons pas à écarter de notre esprit tout ce qu'y ont laissé les religions positives.... Il n'en est pas une qui apporte une preuve devant laquelle puisse s'incliner une intelligence de bonne foi"? [1])

Welnu, dat geen andere „zin van den dood" den mensch, ook den wetenschappelijken mensch, bevredigen kan dan juist die, welken 't Christendom leert, toonen ons de feiten van den wereldoorlog en toont ons ook dit heerlijke boek van Bourget, *Le Sens de la Mort*.

Voor Bourget is de dood eens geweest een raadsel. „.... Het leven zelfs in deze donkere wereld van den zondeval .... wreed, wreed raadsel", schreef hij in 1884 aan het einde van zijn eersten roman, *Cruelle énigme*, — het leven, bij gevolg ook het eind van het leven, de dood. Maar 't is van algemeene bekendheid, dat Bourget, naarmate hij bij zijn psychologische studie dieper doordrong in de kennis van het menschelijk leven, gaandeweg antwoorden vond op vragen, die hem aanvankelijk onopgeloste raadselen schenen. Ook wat den dood betreft slaagde hij erin de ware, ja zelfs de schoonste beteekenis van 't sterven te achterhalen en voor te stellen, den dood namelijk als offer, als laatste vrije act opgedragen voor 't welzijn van anderen, den dood zooals de hoogste christelijke opvatting hem beschouwt: is onze Goddelijke Koning Christus, ons ten voorbeeld, niet gestorven omdat Hij 't wilde? Men herinnert zich het hoofdstuk *L'Holocauste* uit *Le Démon de Midi*. Stervend stamelt Jacques Savignan: „Adieu papa .... J'offre mon sacrifice .... pour toi .... pour ton âme .... pour que tu te reprennes, pour que tu reviennes .... Je l'offre .... pour vous tous". „Le sacrifice de l'innocent, sa mort, quel mystère!", roept dom Bayle uit, „C'est tout le christianisme. J'ai payé la dette qui n'était pas la mienne. Quod non rapui tunc exsolvebam" (II, blz. 323 en 370).

Maar de feiten verhaald in *Le Démon de Midi* waren nog fictie, uitgedacht of samengevoegd door de kunst van den romanschrijver. In zijn jongste roman echter bestudeert Bourget en ontleedt hij de geschiedenis van vandaag. De grondslag zijner beschouwingen ligt ons meer nabij, als 't ware binnen den kring onzer experientie.

[1]) Vgl. Boekenschouw, 8ste jrg. blz. 7 en volgende.

Wat hij zegt over de groote vraag van leven en sterven, lijkt ons daarom meer reëel, 't wordt pakkender, ja meer begrijpelijk en aannemelijk dan daar waar de verbeelding dikwijls een even groote rol speelt als de werkelijkheid.

Bourget wil aantoonen, dat „la mort n'a pas de sens si elle n'est qu'une fin; elle en a un si elle est un sacrifice" (blz. 324). Tot dat doel stelt hij tegenover elkaar twee personen, waarvan de eene, den hoogsten, ja zelfs den waren zin van den dood niet begrijpend, door een laffen zelfmoord een eind maakt aan zijn dagen en de andere, overtuigd, dat „rien n'est perdu quand on l'offre" (blz. 310) het oogenblik van zijn sterven maakt tot het schoonste en vruchtbaarste van zijn leven.

Michel Ortègue is een beroemd chirurg, een van hen, wier hand nimmer faalt en de stoutste operatie's doen slagen. Hij is ongeloovig. De alvermogende Wetenschap is hem alles. Hij behoort dus tot de thans wat verouderde school, waar als eerste dogma geldt, dat er geen godsdienstige dogmata bestaan, dat er niets is buiten het zinnelijk waarneembare.

Op vier-en-veertigjarigen leeftijd huwt hij Catherine Malfan-Trévis, meer dan twintig jaren jonger dan hij. 't Is de dochter van een wetenschappelijk man, — van daar hare neiging voor Michel Ortègue, een neiging aanvankelijk evenzeer uit achting als uit liefde. Onder den invloed van haar vader was ook zij langzamerhand onverschillig geworden voor het godsdienstige.

Bij 't begin van den oorlog laat Michel Ortègue zijn kliniek van staatswege erkennen als hospitaal. Zijn beste leerling Marsal staat hem ter zijde bij 't verzorgen der gewonden. De roman wordt ons aangeboden in den vorm van een dagboek, waarin deze Marsal zijn bevindingen opteekende.

De kliniek is keurig ingericht. „Je ne ferai qu'un reproche à votre hôpital. On y serait trop bien pour mourir" (blz. 56), zegt Ernest Le Gallic, een jong luitenant, neef en vroegere speelgenoot van Catherine, die terugkeerend van het front de inrichting bewondert.

't Is het toonbeeld van een held deze Ernest Le Gallic, maar 't is een christen-held, zijn moed en opoffering hebben een zuiver christelijk karakter.

— „Car, enfin, souffrir, à quoi cela sert-il", vraagt Michel Ortègue.

— „A payer", répondit Le Gallic sur le même ton de vérité profonde.

— „Payer quoi?" demanda Ortègue.

— „Mais nos fautes", dit Le Gallic". En na een oogenblik: „Et celles des autres", (blz. 56—57).

„Daar in 't leven alles uitloopt op lijden en dood", zoo vervolgt hij, „welken zin zouden lijden en dood hebben, indien zij niet die beteekenis hadden, namelijk die van terugkoop, ja welken zin zou 't leven hebben?"

— „Geen enkele", bevestigt Ortègue (blz. 57).

Heel consequent met zijn opvatting is Michel Ortègue er dan ook op uit alle lijden te verdooven door „la bonne morphine" en zoo 't lijden te zwaar wordt en de ziekte ongeneeslijk blijkt, den dood te verhaasten.

Deze mensch-onwaardige praktijk past hij in dwaze verblinding op zichzelve toe. Sedert eenigen tijd is hij aangegrepen door een vreeslijke leverziekte. Als man van 't vak weet hij, dat hij weldra sterven moet. Om zoolang mogelijk zijn werk te kunnen verrichten en aldus te genieten van wat hem aan levensdagen overblijft, smoort hij zijn pijnen door morphine.

Eenige uitwendige verschijnselen wekken Catherine's argwaan. Zij begint de ziekte van haar man te vermoeden. Een treurig ongeval ontdekt haar de volle waarheid.

Bij een uiterst moeilijke operatie voelt zich de groote chirurg plotseling onwel. 't Gif der morphine heeft zijn krachten verlamd. „Je n'y vois pas!... Je ne peux pas!" roept hij uit. Naar zijn kamer teruggeleid zegt hij alles aan Catherine. Van haar afscheid nemen valt hem hard. Hij had er zelfs aan gedacht haar te dooden en zichzelve tevens. Maar ook zij wil niet blijven leven zonder hem.

— „Tu as pensé à me tuer? Réponds. C'est bien vrai?"

— „Je te l'ai dit".

— „Réponds encore. Tu as pensé aussi à te tuer?"

— „J'y ai pensé".

— „Hé bien! veux-tu que nous mourions ensemble? Croiras-tu que je t'aime alors?"

En 't ijzingwekkend besluit wordt genomen door deze beiden, die in geen onsterfelijkheid gelooven, voor wie de dood geen zin heeft, 't besluit namelijk van een „Suicide à deux".

Marsal heeft hun gesprek gehoord. Tevergeefs tracht hij Catherine van haar voornemen af te brengen. Zij heeft 't beloofd, ze kan haar woord niet breken.

Na eenigen tijd wordt Ernest Le Gallic zwaar gewond binnengebracht. In zijn jeugd had hij Catherine bemind. Na haar huwelijk

is hij haar een teedere genegenheid blijven toedragen. 't Is een reine liefde maar 't is voldoende, om Michel Ortègue, dien zijn kwaal meer en meer prikkelbaar maakt, achterdocht te doen opvatten. Trouwens Catherine verblijft zoolang bij 't ziekbed van den luitenant! En als deze haar eens in 't bijzijn van haar man een klein verslag laat voorlezen door hem opgesteld voor een dagblad en den christelijken dood verhalend van een Bretonsch sergeant is Catherine merkbaar ontroerd. 't Is een flauwe opflikkering van haar vroeger geloof, dat zij te vergeefs trachtte te verstikken. Michel's achterdocht wordt er door versterkt. Weldra wordt 't een knagende jaloesie welke hem verteert. Hij wil zekerheid. Om haar te beproeven eischt hij van Catherine dat ze haar eens gegeven woord zal gestand doen. Morgen moet beider gruwbare zelfmoord worden volbracht.

Catherine voelt zich nu den moed ontzinken. Zij is de kliniek ontvlucht naar 't woonhuis op de place des Etats-Unis. Daar schrijft ze voor Michel, — zelf zal ze hem 't geschrevene nooit durven geven, — alles wat de wanhoop haar ingeeft, een smeekschrift, waarin doorklinkt als een schuldbekentenis, dat ze iets buiten hem is begonnen te beminnen, te verlangen, namelijk te leven ook na zijn dood.

Dat is 't werk geweest van Le Gallic. Zijn lankmoedigheid en nobele levensopvatting hebben onmerkbaar een, zij het dan ook kleine, verandering in haar teweeggebracht. 't Is alsof leven, lijden en dood voor haar ook beteekenis kregen.

Michel Ortègue moet van den gewonden luitenant harde woorden hooren. Deze verwijt hem, dat hij zijn vrouw opoffert aan een schandelijk egoïsme. Moet dan een jong leven verwoest worden aan ongegronde vermoedens? En vooral, moet zij sterven, die aan 't leven hecht, zooals blijkt uit hetgeen zij in haar radeloosheid op schrift stelde en dat Marsal zich verstout Michel Ortègue voor te leggen?

Ortègue schijnt een oogenblik het hoofd te buigen. Maar 't is bedrog. Zijn steilheid van wil blijft ongebroken. Hij belooft zich te laten opereeren, zooals Catherine verzocht en Marsal aanried. 't Is alles voor de leus. Als Catherine, hopend, haar man haar gevoelens te zien deelen, ijlings naar de kliniek terugkeert, vindt ze hem dood. Door een overweldigende dosis morphine heeft hij, voor wien lijden en dood geen zin hadden, een eind gemaakt aan zijn leven.

Le Gallic sterft dienzelfden dag. In zijn laatste oogenblikken bezweert hij Catherine te blijven leven, — te leven en te lijden voor „hem", voor Michel. „Ik, die sterven ga, verklaar u, dat er een andere wereld is. Ik gevoel die wereld steeds dichter bij... Ik weet, dat men in die andere wereld lijden kan. Men lijdt voor eigen fouten en voor de fouten, die men andere bedrijven deed. Men kan ook in zijn lijden verlicht worden door de goede werken der levenden... Ge ziet wel, dat ge leven moet... Niets is verloren als men het opdraagt. Wat ik op 't oogenblik lijd, wat ik lijden zal is niet verloren, omdat ik het opdraag. Ik draag mijn dood op voor u, opdat gij verlicht en gereinigd moogt worden, opdat gij moogt leven... Vaarwel, Catherine, ik vraag u geen belofte. Gij zult niet willen, dat mijn offer voor u te vergeefs is geweest. Vaarwel, laat mij met Hem, met den Man van Smarten..." Dit zeggend drukt hij met vervoering het kruisbeeld aan zijn borst.

Hoe geheel anders deze dood dan die van Michel Ortègue! Zoo sterven zij voor wie de dood „zin" heeft.

Catherine ondervindt den zaligen invloed van zooveel edelmoedigheid. Wel bekeert zij zich niet aanstonds tot 't geloof harer jeugd, maar dit eene althans heeft zij begrepen, namelijk dat ook zij moet leven, zich toewijden, zich opofferen. Volkomen helder ziet zij de waarheid nog niet, doch zij gevoelt reeds, dat iets haar ontbreekt. En „quand nous sentons que Dieu nous manque, c'est qu'il est tout près".

Met deze woorden sluit dit meesterlijk boek. Een conflict van ideeën wordt ons er in voorgesteld. Aan welken kant de overwinning blijft, is duidelijk.

De indruk door Bourget's roman verwekt kan dan ook niet anders dan opbeurend, sterkend zijn. Zoo'n indruk teweegbrengen is het hoogste wat een literator bereiken kan. Bourget heeft dit ideaal nog nooit bereikt zooals thans.

Tot ver over de grenzen van Frankrijk en tot lang na deze oorlogsdagen zal en moet dit boek gelezen worden. Wie heeft er geen belang bij den „sens de la mort" te kennen en wanneer zal die wetenschap den mensch ijdel voorkomen?

Ik denk hier aan een versje van Gezelle

De mensch en weet vandage niet
wat morgen hem kan brengen,
noch hoe, noch waar de felle dood
hem in den weg zal springen.

Gevreesde dood, hoe onbereid
moet gij er velen treffen,
die sterven, en wat sterven is
ach, nauwlijks en beseffen!

Men leze dit boek en benutte het!

Katwijk a/d Rijn, 30 Nov. 1915. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

De Gids van December heeft het hoofdzakelijk over Indië en wijlen Mr. van Deventer. Het nummer opent met een posthuum artikel van den onlangs overleden afgevaardigde: *Indië na den oorlog*, waarin hij in bijzonderheden aangeeft de taak van ons land. De oplossing der nieuwe vraagstukken, die zich zullen voordoen, moet rusten op de grondbeginselen van rechtvaardigheid, verdraagzaamheid en liefde. Natuurlijk!

Augusta de Wit wijdt haar schetsje *Een Javaan* aan de nagedachtenis van Mr. v. Deventer en C. Snouck Hurgronje brengt hulde aan *Van Deventer's werk in Indië*, terwijl een stuk over *Een Handelsschool in Indië* in den kolonialen toon van dit Gidsnummer blijft.

Prof. Vürtheim bespreekt de vertaling van *Demeter* door Leo Speet. Het feit dat dit werkje verscheen bij de R. K. Boekcentrale, doet den recensent bij voorbaat vreezen, dat het werk zal zijn van een dogmaticus, door wien in zijn inleiding de superioriteit van het huidige geslacht tegenover den heiden behoorlijk zal worden uitgemeten. Maar 't valt professor nog meê; zijn oordeel over de vertaling van Leo Speet is over 't algemeen wel gunstig.

Dr. Colenbrander wil Frankrijk op zijn best toonen naar aanleiding van *les lettres de Jules Ferry*, zooals men weet: de vader van de noodlottige onderwijswetten en de uitbanningsdecreten der Jezuieten. Ten stelligste ontkent deze man elke vijandelijke bedoeling tegen den godsdienst. Waar zulk eene tegenstrijdigheid bestaat tusschen daden en denkbeelden, is het niet te verwonderen dat zijn levenswerk, zooals ook de referent laat uitkomen, slechts bittere teleurstelling kon geven.

De Tijdspiegel (December) ontwikkelt zich hoe langer zoo meer van deftig Hollandsch tijdschrift tot pro-Duitsch propaganda-orgaan. Ds. Domela Nieuwenhuys Nyegaard (dien men, als België hersteld wordt, wel zorgvuldig buiten de grenzen van dat land zal houden), prof. Valckenier Kips en prof. dr. Jhr. v. d. Wyck trachten om strijd het Duitsche regeeringsstelsel te ver-

heerlijken en tevens de Vlamingen er van te overtuigen, hoe vele voordeelen hen wachten als ze zich bevrijden van „allen zuidelijken dwang".

We kunnen gerust volhouden dat deze heeren eenvoudig hun overtuiging uitspreken en bij een hoogstaand man als prof. v. d. Wyck zal zelfs niemand iets anders durven vermoeden. Maar het feit mag toch niet worden vergeten, dat deze allen medewerkers zijn (of waren) aan *De Toekomst*, het weekblad dat zijn Duitsche sympathiëen niet onder stoelen of banken steekt.

In *De Amsterdammer* van 21 Nov. schreef prof. v. Hamel het verwijt: dat het ('t weekblad: de Toekomst) is opgericht op aansporing en mét behulp van Duitsche zijde, om de openbare meening en de regeering ten onzent in het belang van Duitschland te beïnvloeden.

Men begrijpt dat zulk eene beschuldiging niet onopgemerkt kon voorbijgaan. Een advertentie verscheen, (een brani-advertentie, zegt v. Hamel) van den volgenden inhoud: „*De Groene valt De Toekomst aan, doch loopt den kop te pletter*. Lees de schitterende weerlegging in „De Toekomst", het zuiver Nederlandsche Weekblad". Maar die weerlegging vindt v. Hamel blijkbaar *niet* zoo schitterend, want in *De Amsterdammer* (5 December) schrijft hij zijn vroeger artikel in extenso af en voegt er o. m. aan toe:

Hiertegenover komen nu de betrokken redacteuren van *De Toekomst* met vijf artikelen en vijftien kolommen, nog eens vertellen, dat Duitschland ons zoo goed gezind is, en dat ook wij vooral Duitschland goed gezind moeten blijven.

Maar men lette wel, dat dit er niets toe doet! Al deze *beschouwingen* kunnen hoogstens dienen om de *feitelijke verklaring* te *verdrinken, waarop* het echter alleen aan komt. Niet om de meeningen gaat het. Die zijn — al zijn ze bedenkelijk, — door de betrokkenen allicht welgeméénd, en eene verdenking van het tegendeel leg ik op hen *niet*.

Doch de vraag is: hoe zijn die meeningen hier aan den man gebracht!

De heeren Sleeswijk en Van Vredenburch nu antwoorden daaromtrent dit:

Wij vinden thans aanleiding om het volgende mede te deelen: De „Toekomst" is opgericht door drie Nederlanders (oorspronkelijke redacteuren) en een Duitscher, welke laatste bij den administratieven opzet zijne medewerking heeft verleend, aangezien hij ervaring had op dit gebied. Op de redactie van het blad heeft hij nooit invloed gehad. Wij hebben ons overtuigd, dat hij met het hoofd der Duitsche Legatie hier ter stede in geenerlei verbinding stond. Nadat de „Toekomst" in eigendom was overgegaan aan de inmiddels opgerichte Nieuwe Uitgevers-Maatschappij, aan welker oprichting hij niet heeft deelgenomen, heeft hij zich reeds eenige maanden geleden volkomen uit de zaak teruggetrokken, en staat hij nòch met de „Toekomst", nòch met de Uitgeversmaatschappij in éénig verband.

En zij voegen er nog aan toe:

Het moet nu met de telkens herhaalde pogingen tot laster maar eens uit zijn. Men wete dan dat onze redactie hoegenaamd geen salaris ontvangt, en, evenals de medewerkers, voor artikelen zeer matig wordt gehonoreerd.

Reeds vóór en dadelijk bij de oprichting van De Toekomst *vonden wij een tweetal landgenooten, zeer spoedig gevolgd door andere* Nederlanders, *bereid, onze onderneming financiëel te steunen door het nemen van aandeelen in bovengenoemde Naamlooze Vennootschap.*

Het geheele geplaatste werkkapitaal dezer Vennootschap is door onze persoonlijke bemiddeling bij deze landgenooten geplaatst, zonder hulp of garantie van wien ook.

Volslagen wordt daarin de waarheid van onze mededeelingen erkend. Alleen: de erkenning is zeer *listig* getourneerd, — en daardoor geschikt om een verkeerden en onschuldigen indruk na te laten!

Er achter zit echter meer! Bij de gefatsoeneerde verklaring der onderteekenaren behooren namelijk de navolgende

Kantteekeningen. De oprichting is allerminst gelijkelijk door 3 Nederlanders (de oorspronkelijke redacteuren) en den eenen Duitscher geschied!

Neen. Deze Duitscher was het, die er zijn werk van maakte, eenige Nederlanders van zekeren naam bijeen te zoeken, genegen om een weekblad voor Duitsche propaganda onder hun zorg te nemen. Hij heeft ze, o.a. door bemiddeling van eenen heer Van der Beek van den Sande, bij elkaar gebracht, en de middelen gefourneerd, om het blad te exploiteeren. Hij was de *impressario,* — de drie anderen de artiesten. Hij bepaalde en hielp aan de middelen. *Zij* dienden als werklieden en naamdragers.

„In geenerlei verband met het hoofd der Duitsche Legatie te Den Haag?"

Ook hier tracht men het publiek te misleiden. Het zal immers wel zoo zijn, dat Z.Ex. de Duitsche gezant zich met zulke personen niet inlaat. Dit gaat nu eenmaal altijd zoo.

Maar intusschen kan ik mededeelen: *dat bedoelde Reichmann bij onze betrokken autoriteiten bekend staat onder de personen die als zaakwaarnemers van buitenlandsche mogendheden (i. c. van Duitschland), in Den Haag aanwezig zijn, en waartegen men zijne maatregelen zal nemen op het eerste oogenblik, dat in die stad de staat van beleg mocht worden afgekondigd.*

Men trachte dus niet den schijn te wekken, alsof het hier een vermogend en gezeten particulier van Duitsche afkomst gold, die zijne persoonlijke sympathieën liet spreken.

En evenmin een eerzaam en bescheiden „administrateur van weekbladen" van beroep!

Zóó'n vakman had een pro-Nederlandsch weekblad immers ook waarlijk wel, makkelijk genoeg, onder de Nederlanders kunnen vinden.

Maar wáár bedoelde Reichmann ervaring van had, dat is: van het bedektelijk organiseeren van een perscampagne, met Duitschen steun, voor Duitsche belangen in een neutraal land!

Dáárvoor werden de drie „mede-oprichters" bij elkaar gezocht: de heer Valckenier Kips, die reeds in 1896 voor aansluiting van Nederland bij Duitschland had gepleit; Baron van Vredenburch, die waarschijnlijk door zijn vroegere „nationaal-historische partij" sterke Duitsche neigingen heeft; en mijn vroegere academie- en dispuutgenoot Sleeswijk, van wien het mij waarlijk spijt, dat hij in dit zaakje een, naar ik vrees, leidende rol is gaan spelen. Maar dit zaakje is helaas te ernstig, dan dat men zich door oude persoonlijke banden zou mogen laten terughouden.

Deze drie heeren zijn in zee gestoken onder *De Toekomst*-vlag. Maar met behulp van het geld, dat Reichmann fourneerde. En onder zijne directie. Oprichting en inrichting, drukken en verspreiden, zoomede ook hunne bezoldiging (matig of niet!), zijn oorspronkelijk uit deze Duitsche bron gekomen. Ook aan de verdere samenstelling van den redactioneelen staf, en zijne werkzaamheden, gaf hij wel degelijk leiding.

En dit alles moet dan heeten „nooit invloed op de redactie".

De lezer zal zien, dat de verklaring dan ook niets van dit alles ontkent.

Wel wekt zij echter nog den schijn, alsof dit alles maar héél eventjes is geweest, en *De Toekomst* eigenlijk terstond door Nederlandsche handen is opgenomen.

De geheele waarheid is echter ook hier anders!

3 April 1915 is het eerste nummer verschenen.

Pas van den *22sten Juni* daaraanvolgende, bevatte de Staatscourant de oprichting eener „Nieuwe Uitgevers Maatschappij" te 's-Gravenhage, die zich ten doel stelt het uitgeven van dag- en weekbladen.

Verscheidene maanden lang hebben dus in elk geval de *Toekomst*-redacteuren gewerkt met het door Reichmann persoonlijk gefinancieerde en gedirigeerde blad, terwijl zij dit steeds als „pro-Nederlandsch" bij uitnemendheid aankondigden.

Hoe het daarná is gegaan, komt er bitter weinig op aan.

De pogingen tot bemanteling en de Hollandsche vennootschap, die men later heeft opgericht, waren ons bekend. Juist hierop doelden wij in ons artikel: „Haring of kuit", toen wij schreven, dat: *uit slecht zaad, nimmer wat goeds komen kan.*

Die heele „reconstructie", onder de stilste trom voltrokken, doet aan den opzet der verborgen Duitsche actie, door middel van de *Toekomst*, niets af.

Hierbij moet ik openhartig bekennen, dat de wijze, waarop de oprichters nu nog hunne verklaringen tegenover het publiek inrichten, hun verdere aanspraak op vertrouwen in hunne verzekeringen beneemt. Er bestaat nu eenmaal een kunst, om den schijn te redden, — en dien verstaat men aan de *Toekomst* blijkbaar wonderwel.

„Het geheele werkkapitaal is later bij „landgenooten" (ook: *Nederlanders??* v. H.) geplaatst". Maar of dit werkkapitaal de kosten geheel dekt? Of er niet misschien nog steeds subsidies moeten blijven vloeien? Het *Handelsblad* heeft reeds gewezen op geheel ongemotiveerde Duitsche advertenties, die de *Toekomst* vullen. En wat zou nu ook een onderzoek van een gedelegeerde van den Journalistenkring, onder eenzijdige voorlichting, daaromtrent voor licht kunnen brengen?

* * *

Maar v. Hamel wenscht zich volstrekt niet aan een onderzoek te ontrekken; nog eens herhaalt hij zoo scherp mogelijk zijne beschuldigingen en schrijft:

„De meeningen, door „*De Toekomst*" ten onzent aan den man gebracht, zijn besmet, en gevaarlijk. Evenals in vroeger eeuwen de melaatschen moesten loopen met een klep, die het den voorbijgangers meldde: „onrein", onrein"! — zoo behoort ook aan deze „*Toekomst*" het bord te hangen: „Betaald, — van Duitsche zijde opgezet en betaald".

Dat is duidelijk en klaar en gerust kon de schrijver dan ook verklaren, ten bewijze dat het hem ernst is:

„Verlangt men waarlijk een volledig en openlijk onderzoek, — ik behoef den heeren niet meer te zeggen, dat *zij* het nu in *hun* hand hebben, mij te ontmoeten op de eenige daartoe aangewezen plaats: voor den Nederlandschen rechter.

Daartoe laat ik hun met vertrouwen de gelegenheid".

Wij zijn natuurlijk wel een weinig nieuwsgierig om te zien, hoe dit alles zal afloopen.

In hetzelfde nummer van *De Amsterdammer* komt eene bespreking voor van *Jacques Perk's Mathilde-Cyclus in den oorspronkelijken vorm hersteld* (door dr. A. C. J. A. Greebe) van J. B. Schepers. In ons Tijdschrift is Dr. Greebe reeds aan het woord geweest en wij zijn overtuigd, dat hij bijna overal het volste recht heeft. J. B. Schepers staat eveneens op de zijde van dr. Greebe en neemt nog eens terdege den heer Aeg. W. Timmerman onder handen, die het boek van Greebe onderwierp aan een even onfatsoenlijke als onkundige kritiek in *De Nieuwe Gids*, en geeft ergerlijke voorbeelden van vervalsching en geknoei. Onze Redactie

zal J. B. Schepers verlof vragen zijn belangwekkend artikel geheel te mogen overnemen.

Wetenschappelijke bladen (Dec.) begint met een artikel van Adolphe Smith over *De Servische Zardroega's*, dat wil zeggen: gemeenten op communistischen grondslag, waarvan de leden slechts bestaan uit de leden van één geslacht en het hoofd regeert als patriarchaal despoot. „In het gewone dagelijksche leven wordt ieder op gelijken voet behandeld. En als er reden zijn om eenig lid op bijzondere wijze te behandelen, dan werken alle leden hiertoe mede. Acht de patriarch nuttig, dat een der leden een reis onderneemt, dan draagt de Zardroega alle kosten. Is of wordt een der leden ongeschikt tot werken, dan wordt toch voorgoed in zijne behoeften voorzien. Een belangrijke aangelegenheid is het huwelijk van een vrouwelijk lid. Zulk een huwelijk is meestal het resultaat van langdurige onderhandelingen. Is er toe besloten, dan werkt de geheele Zardroega mede aan de uitrusting der bruid.

De laatste bijdrage van ditzelfde nummer is een bespreking van *William de Morgan's romans* door Mrs Sturge Gretton. „In 1839 geboren, was William de Morgan in zijn derde decennium student aan de Royal Academy en glasschilder, en tien jaren later was hij werkzaam in de aardwerk-industrie, waarbij zijn naam nu nog voortdurend genoemd wordt. Eerst in 1904, op vijf-en-zestigjarigen leeftijd begon hij romans te schrijven. Mrs Gretton zegt: „De Morgan komt tot ons als iemand dien we lang verwacht hebben om ons te vertellen hoe de dingen eigenlijk zijn. De Engelschman thuis, de Engelschman aan het zeestrand en misschien de grootste zegepraal van alles, de Engelsche werkman". Maar voor ons is Morgan een liefhebber der occulte wetenschappen en wij zijn het eens met de referente: „Zij, die hiertoe geneigd zouden zijn, zouden zich kunnen ergeren over de wijze, waarop hij over kerken en geestelijken schrijft. In zijn besliste antipathie tegen dezen behoort hij meer tot een vorig geslacht dan tot het onze. Zonder dien specialen strijdlust en zonder zulk een volkomen opstand tegen de theologie zou de Morgan echter nooit den kring hebben kunnen omvatten, waarvan ik spreek".

In *Onze Eeuw* (Dec.) schrijft prof. Giorgio del Vecchio (van Bologna) over *de moreele redenen van onzen Oorlog*. Dat klinkt wel verrassend, maar men moet voor te oordeelen alle partijen hooren, en derhalve ook deze van Italië's houding en het pleidooi voor het „fijne rechtsgevoel", zooals hij zegt, van zijn volk.

In *De Katholiek* (Dec.) vonden wij de volgende artikelen: *De Moedermaagd en het teeken van Isaias* 7. 14., door H. Wilbers S.J. — *Otto von Bismarck en de Kulturkampf*, door J. B. W. M. Möller. — *De Oorlogswinstbelasting*, door J. C. Kellermann Slotenmaker.

Tot ons groot genoegen vinden wij in *Studiën* (Dec.) pater G. Jonckbloet vertegenwoordigd door twee stukken. Het eerste heet: *De Gids over Hilarion Thans*. De bespreking van Hilarion's

Omheinde Hoven door Carel Scharten heeft Jonckbloet „intens geërgerd", wat wij ons kunnen voorstellen, en wij zijn het met hem eens dat „de heer Scharten zich gewaagd heeft aan de behandeling eener stof, die totaal boven en buiten zijn bereik lag, en voet gezet op een terrein hem volstrekt onbekend". Het andere opstel gaat over *De jongste literarische Kroniek van Willem Kloos*, die daarin Couperus' *Rome* bewondert. Jonckbloet moet niets hebben van de Kloosche beoordeeling, die vol bewondering is voor den man, die zijn heele levenswijsheid samenvat in dit zielige „pierewierewie! het leven is een flanerie!"

Le Correspondant (Nov.) zit zoo vol oorlogsrumoer, dat wij de aflevering met bekwamen spoed ter zijde zouden hebben geschoven, indien wij niet een artikel hadden gevonden van Henri Brémond: *De quelques jeunes écrivans morts pour la France.* Dit is zeker de moeite waard te lezen.

In de *Revue des Deux Mondes* (1 Nov.) vinden wij een zeer belangwekkend artikel over de briefwisseling tusschen Strausz en Renan, waaruit duidelijk de stugge antipathie spreekt van den Duitscher tegen Frankrijk en alles wat Fransch is, en de hooge bewondering van den zoetelijken, steeds laffelijk zoetelarenden Renan voor de Duitsche Wetenschap.

In het nummer van 15 Nov. lezen wij het slot van Ernest Daudet's opstel over de laatste regeeringsjaren van den ijzeren kanselier. Hij verhaalt hoe onderworpen de jonge keizer Wilhelm II zich toonde in den aanvang tegenover den ouden raadsman. Later veranderde deze houding geheel en al. Ook wordt aangehaald een woord van Leo XIII — waar of niet — over den jongen vorst, die ook het Vatikaan bezocht. De Paus noemde hem eigenzinnig en ijdel en vreesde dat zijn regeering in rampen zou eindigen.

Langzaam werd de verwijdering tusschen beide eerzuchtige mannen — de keizer en de kanselier — grooter, tot dat de laatste zich gedwongen voelde het roer van staat los te laten en zijn laatste jaren door te brengen, vol haat en spot en grimmigen naijver.

De dramaturg *Paul Hervieux*, onlangs overleden, wordt door René Doumic herdacht, die er op wijst hoe Hervieux, na eerst in *Les Tenailles* de echtscheiding te hebben bepleit, later pogingen deed om de ellende hierdoor veroorzaakt duidelijk in het licht te stellen.

In *Velhagen & Klasings Monatshefte* (Dec.) vinden wij het meest belangrijk wat Dr. Eduard Heyck schrijft over *Weltkrieg und Endfriede in der Völkerprophetie.* De schrijver bespreekt heel wat van dien nonsens, welke als voorspellingen van mond tot mond zijn overgeleverd, en uit eerbied voor spiritisme en ander occult geknoei durft hij alles zoo maar niet van de hand wijzen.

Zoo zegt hij in den aanvang, maar tot mijn groot genoegen zie ik toch, dat de schrijver met deze dingen praktisch een loopje neemt.

Verder *Die englische Weltstellung in Ægypten* van prof. Dr. Hermann Oncken. Volgens hem zou de politiek van Bismarck er reeds op gericht zijn geweest Engeland in een muizenval te jagen door het aan te sporen Egypte voor zich te nemen. Als het waar is, was dat misschien heel listig van den ijzeren kanselier, maar nog eens te meer blijkt daaruit dan, dat de politiek en diplomatie leelijke dingen zijn, waartegen het rechtvaardigheidsgevoel der volkeren maar zoo spoedig mogelijk in opstand moet komen. Want zij moeten ten slotte bloeden voor het gewar der heeren.

In *Der Gral* (November) schrijft prof. Dr. U. Lampert over *Die völkerrechtliche stellung des Apostolischen Stuhles.* Hij stelt de onhoudbaarheid van dezen toestand helder in het licht uit de feiten en gebeurtenissen dezer oorlogsperiode. Zijne conclusie is dan ook. „Daher musz jetzt in allen Ländern laut, vernehmlich und nachdrüchlich der Ruf sich erheben, dasz alle Nationen ein Interesse an der baldigen Wiederherstellung einer wahren unabhängigkeit des Apostolischen Stuhles haben".

Vervolgens brengt de schrijver historische argumenten om te bewijzen, dat „der Papst ist von Rechtswegen völkerrechtlich souverän; nicht erst durch italienische Gnade infolge des Garantiegesetzes genieszt er „für seine Person" die Rechte und Auszeichnungen eines Souveräns". — Dit artikel zal worden voortgezet in de volgende Gral-aflevering.

In *Den Gulden Winckel* spreekt B. T. A. Mees zijn bewondering uit over de Kath. Engelsche dichteres Alice Meynell, wier verzamelde werken het vorig jaar in twee boekdeelen zijn verschenen onder den titel van *Poems and Essays* bij Burns & Oates, Londen. „Tweevoudig", zegt hij, „is haar literaire aanleg; als een groote en diepvoelende dichteres en als fijn opmerkend, zuiver beeldend essayiste heeft zij haar roem gevestigd en het valt moeilijk te zeggen in welke van beide kunstuitingen haar bereiken hooger is. Zoowel in haar gedichten als in haar opstellen toont zij een zelfde zich gelijkblijvend karakter, in beide klinkt een zelfde stem, gevoelig, zuiver en innig. In beide treft een zelfde schoonheid van beelding en rijpheid van visie, in beide is de warmte van een diep gemoedsleven, in alle woorden en regels voelbaar. Doch in de gedichten alleen is de hoogste lyrische uiting van een machtig liefdesgevoel en van een stralend religieus inzicht". Hij geeft verder eenige proeven van haar dichtkunst. To a daisy, waar van het zien van een madeliefje plotseling een groote visie in haar werkt en vervult van ontroering om de stralende intuïtie. De hoogheid van haar leven en van haar denken in al haar werk uitschijnend, schenkt daaraan eeuwige waarde en het onafwijsbare kenmerk van waarachtige kunst.

PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Benson (Mgr. R. H.) De Vriendschap van Christus. Leiden, Van Leeuwen (Fercken) (257). f 1.90, geb. f 2.40.

In Boekenschouw VI, blz. 179 kondigde een onzer medewerkers het oorspronkelijke werk aan: *The Friendship of Christ*, en vond het „een heerlijk boek”. Prof. Aengenent, de inleider van deze uitgave, zegt ook: „Hetgeen in dit boek wordt gegeven is van zulk eene schoonheid, van zulk een zeldzame voornaamheid, dat men zich als voelt opgetild in een wereld van hoogere orde”. Met hem stemmen wij dan ook gaarne in, dat „het vinde ook in ons land een ruime verspreiding en bevestige de vriendschap van Christus in de harten van ontelbaar velen”. A. GIELEN, S. J.

Nieuwbarn (M. C., O. P.) Handboek der Liturgie van het Kerkelijk Jaar. Leiden, J. W. van Leeuwen (H. Fercken), (230), gr. 8⁰., f 1.60, geb. f 2.10.

Dit boek beoogt met *„de meest spaarzame bondigheid in stijlvorm en voorstellingswijs”* een „zoo volledig mogelijk overzicht onzer Jaar-Liturgie” te geven, en daardoor „eenige meer populaire ontwikkeling” van onzen heiligen Eeredienst mede te deelen.

Of dit werk den naam van *Handboek* mag dragen? Ik meen, dat Schr. zich daarvoor niet streng genoeg aan zijn boven onderstreepten opzet heeft gehouden, en dat de behandeling in onderdeelen daarvoor niet systematisch genoeg is. Doch nemen wij het boek zooals ’t nu vóór ons ligt.

Met veel liefde geschreven, getuigt het wederom van Pater Nieuwbarn’s welbekend synthetisch talent, dat veel interessants tot een sluitend geheel weet te verwerken, het zóó schikkend, dat de belangstelling des lezers gaande wordt gehouden ten einde toe.

Het mag een gelukkige gedachte van Pater Nieuwbarn heeten, dat hij ons tevens een blik geeft op het vrome medeleven der Liturgie door onze voorvaderen, welk medeleven vooral in oude volksgebruiken zijn oorsprong vond.

Met vreugde zal men ook constateeren, dat Schr. niet zóó spaarzaam is geweest in het aanduiden van liturgisch-ascetische gezichtspnnten, als de inleiding deed vreezen.

Hoofdzakelijk onder dit opzicht zal Pater Nieuwbarn’s werk zeker zijn diensten kunnen bewijzen aan wie onzen goddelijken eeredienst van het Kerkjaar meer bewust medeleven.

Mocht iemand mij nu vragen, of hij in dit boek een in alle punten nauwkeurigen gids vindt voor het geschiedkundig gedeelte der Jaar-Liturgie in zoover dat hier werd behandeld, dan zou ik dit niet durven beämen.

Op deze en dergelijke détail-grieven van wetenschappelijken aard hoop ik echter elders terug te komen. OSCAR HUF, S. J.

Bergh van Eijsinga (Dr. H. W. Ph. E. van der) De ziel der Menschheid. Een boek van geestelijke waarden. Ploegsma, Zwolle.

De schrijver zegt in zijn voorrede: „er is geen opperste cultuur, dan die beseft de werkelijkheid des Geestes in Natuur en Historie. En dit zoekt het leven van menschen en van volken, en tot dit groote mysterie voert de Katholieke Kerk der Middeleeuwen, voert de Renaissance en ook de Reformatie en de moderne Wijsheid, alle onmisbaar, alle trappen op den weg der evolutie, alle goddelijk, omdat zij menschelijk zijn in meest volkomen zin".

Christen is Dr. v. d. B. v. E. niet, gelijk reeds blijkt uit die aangehaalde woorden. Eigenaardig is het echter, dat de schrijver geestdrift en bewondering voelt voor de grootheid der katholieke eeuwen, en zijn minachting niet verheelt voor de schreeuwers, die er niets van weten, doch des te meer er op schelden. Daarnaast evenwel zien wij echter ook de heer v. d. B. v. E. voortdurend blijken en bewijzen geven van niet begrijpen.

Het boek kan alleen dienen als studiemateriaal voor hen, die uit kracht van hun „ambt of taak" kennis moeten nemen van de godsdienstige en ongodsdienstige stemmingen van dezen tijd. Hier maakt hij dan kennis met een man, die de evolutie zocht op alle gebied en in wien allerlei neigingen als theosophische, pantheïstische, rationalistische, artistieke neigingen zijn te ontdekken, maar geen positief-godsdienstige.

R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Geerke (H. P.) en **Brands** (G. A.) De Oorlog. Geïllustreerde Geschiedenis van den Wereldoorlog. Amsterd., Meulenhoff.

Inteekenprijs per deel f 0.95, afzonderlijke deelen f 1.10. Na afloop van den oorlog zal het laatste deel verschijnen, dat den inteekenaars tegen inteekenprijs zal worden geleverd.

Een verbazend aardige uitgave. Wij hebben nu vóór ons liggen twee bandjes en die geven een volledig overzicht van de geweldige gebeurtenissen, zonder een oordeel uit te spreken. Het is een kostbare verzameling van photographieën, reproducties van aanplakbiljetten en documenten, waarvan thans reeds de origineelen zeldzaam zijn.

Wij maken alles nog eens mee, wat wij zelf beleefden of vernamen uit de dagbladen, wij vernemen het weer in woord en beeld. De moord, de spannende dagen, het ultimatum, de mobilisatie in Nederland, de oorlog in België, in Frankrijk, over gansch Europa. Wij zelf en vooral onze naneven mogen schrijvers en uitgevers dankbaar zijn voor deze populaire en belangrijke uitgave. J. v. H.

Moquette (Dr. H. C. H.) De Vrouw. — Maatschappelijk Leven. Amsterd., H. Meulenhoff. f 1.75, geb. f 2.25

Dit boek is een vervolg van de onlangs door ons aangekondigde monographie, welke het huwelijksleven der vrouw in de vorige eeuwen behandelde.

Ook dit werk is met mooie oude prenten en portretten verlucht en keurig uitgegeven.

Achtereenvolgens bespreekt de schrijfster de vrouw in betrekking tot godsdienst, wetenschap en kunst; in dienst der barmhartigheid, in den strijd om het bestaan, in staatszaken en oorlog, en vervolgens den rechtstoestand der vrouw.

Het spreekt van zelf, dat de niet-katholieke doctor de toestanden van haar standpunt beschouwt; en men moet tot haar eere haar nageven, dat zij over het algemeen de onpartijdigheid betracht. Hoewel zij, zonder nader te preciseeren, het verval der vrouwelijke kloosters betreurt, brengt zij toch hulde aan hun ontzaglijk veredelenden invloed. Tegen het aandeel der vrouwen in de beeldstormerij en over de heksen- en ketterprocessen zou het noodige zijn aan te merken.

Intusschen blijkt uit alles, dat de positie der vrouw weinig verbeterde. Vooral in het uitoefenen der barmhartigheid valt teruggang te bespeuren sinds de middeleeuwen.

Dr. Moquette's schrijftrant is goed en methodisch, maar mocht toch wel iets levendiger en schilderachtiger zijn. M. S.

Nooten (S. J.) Prins Willem II. Met portret. Den Haag, Nijhoff. (107), f 1.90, gek. f 2.50.

Een goed gedocumenteerde levensbeschrijving, die zonder eenigen twijfel door belangstellenden zal worden gewaardeerd.

Dr. S.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Canfield Fisher (Dorothy). Een Montessori-moeder, naar het Engelsch door J. Vosmaer-Werker. Zwolle, J. Ploegsma (X en 213) f 2.40, geb. f 2.90.

De belangstelling voor het Montessori-systeem wordt in alle landen opgemerkt en van de wonderbare resultaten wordt ruimschoots melding gemaakt. Of het systeem echter niet weldra tot de wondersprookjes van onzen nieuwen tijd zal moeten verwezen worden, zal de toekomst leeren. In ieder geval, al is de belangstelling volkomen gerechtvaardigd, iets meer aanraden dan eene ernstige bestudeering van deze nieuwe opvoedkundige denkbeelden neem ik niet voor mijn rekening. Eene onmiddelijke toepassing in onze opvoeding acht ik om vele redenen voorbarig en gewaagd. Dat de centrale gedachte van dit systeem (vgl. bladz. 48) „de volledige erkenning van het feit, dat geen menschelijk wezen opgevoed kan

worden door een ander", vergeleken met dit ander beginsel: „Wij moeten beseffen, dat het begrip van het ingeboren *goddelijk recht van de ouders* een even uitgebrande gedachte is als het goddelijk recht der koningen", — gezien in de alzijdige uitwerking hiervan, de christen-ziel doet huiveren, wie zal het ontkennen? Overziet men het systeem in zijn geheel, in zijn toepassing ook op het zedelijk en religieuze leven (vgl. bladz. 187) dan ontwaren we ook hier een neutraliteit, die we veroordeelen. Heeft ook de schrijfster de onnatuurlijke verbinding van dit systeem met de godsdienstige opvoeding niet doorvoeld, als zij van de Zusterschool te Rome schrijft: „Maar hoewel de goede nonnen hun best doen Signorina Ballerini (de leidster der school) de vrije hand te geven, begrijpt men, dat *de kerkelijke atmosfeer* hier, die zoo geheel doortrokken is van blinde gehoorzaamheid aan het gezag, niet de meest geschikte omgeving is voor dit systeem, dat zooveel mogelijk wil breken met alle dogma, en zelfstandigheid en eigen inzicht wil kweeken". (bladz. 205). En hiermede is mijn eindoordeel uitgesproken. DESIDERIUS

Aken (L. van). Tien sociale studien voor Katholieke werkgevers. 's Bosch, Teulings. f 2.—.

1. De Sociale kwestie in het algemeen. — 2. Economische beschouwingen. — 3. Het liberalisme. — 4. Het socialisme. — 5. Het solidarisme. — 6. Vakorganisatie. — 7. De kleur der Vakvereenigingen. — 8. Arbeidsloon. — 9. Staking en uitsluiting. — 10. Collectief arbeidscontract.

De uitgever heeft een aardige uitgave bedacht voor dit opperbeste werk. In kartonnen omslag, zoodat het van buiten één boek lijkt, met den hoofdtitel op den rug, zijn de 10 afzonderlijke boekjes over bovenstaande onderwerpen netjes opgeborgen. Dat zijn inderdaad zeer goede studies, zoodat ieder werkgever zich gemakkelijk kan eigen maken wat hij van de sociale kwestie behoort te weten. De titels zeggen genoeg wat er al behandeld wordt, en de naam van P. v. Aken is borg voor den inhoud. Van ganscher harte aanbevolen. Dr. S.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Baroja (Pio). Op een Dwaalweg (vert. Elisabeth Couperus met een voorrede van Louis Couperus). L. J. Veen, Amsterdam (220). f 2.90.

Misschien is het wel het merkwaardigste in dit boek dat het vertaald werd door mevr. Couperus en voorzien van een voorrede door haar man den illustren Louis. In deze voorrede wordt Pio

Baroja een zeer bijzonder talent genoemd, hoewel hij zeer hartstochtloos schijnt en zijn stijl grauw is als de Spaansche atmosfeer in een dood stadje als Ariba en Toledo. Het verhaal speelt trouwens niet in Spanje maar in Engeland en het regent en nevelt er bijna onophoudelijk. De hoofdpersonen, de anarchistische dokter en diens dochter Maria, zijn echte Spanjaarden, hun land ontvlucht wegens medeplichtigheid aan een bommenaanslag op den koning.

Spoedig laat de vader zijn dochter in den steek en Maria moet zelf haar weg vinden. Zij wil onafhankelijk blijven, op eerlijke wijze haar bestaan zoeken. Na vele teleurstellingen moet zij bekennen dat haar pogingen mislukt zijn. Een cynieke raadsman komt haar dan vertellen dat zij op een keerpunt staat, of het vrije leven voort moet zetten maar dan zonder bekrompen vooroordeelen, dan wel het normale bestaan van de vrouw kiezen door een verstandig huwelijk te doen. Maria is zoo wijs tot dit laatste te besluiten. Zij wordt een deftige, kalme matrone, tevreden vrouw en moeder. De schrijver noemt dit „een gelukkig einde, dat bijna treurig is". Waarom? Zoo benijdenswaardig was het lot der eenzame in het groote, donkere Londen toch ook niet, waar zij nog last kreeg van de vroegere anarchistische liefhebberijen van haar onmogelijken vader.

Het boek bevat niets aanstootelijks, maar de afwezigheid van elke godsdienstige praktijk en zelfs gevoel bij dit Spaansche meisje doet vreemd aan. Zij voelt het als een soort persoonlijke beleediging, wanneer de Directrice van een Fransch, tamelijk gecaricaturiseerd pensionaat haar verzoekt een biechtvader te kiezen. De vertaling is goed verzorgd. Hoewel het boek van een Spaansch schrijver is, staat nergens dat Mevr. Couperus het uit het oorspronkelijke heeft vertaald. Een afschuwelijk germanisme „Zij nam zich te zamen" zou er haast aan doen twijfelen. M. S.

Buysse (Cyriel). Zomerleven. Bussum, Dishoeck. (312). f 2.25, geb. f 2.90.

Dagboek van Buysse's zomervacantie in 1913. Nogal taai. Hier en daar geven jeugd- en reisherinneringen wat afleiding. Natuurbeschrijvingen goed geslaagd. De bladzijden, waarin gesproken wordt over Allerheiligen en Allerzielen, maken wel duidelijk dat een ongeloovig scepticus aan 't woord is. R.

Dickmar (Hélène). Psyche.

Het boek is leelijk en slecht. Een juffrouw trouwt met een dokter en ontdekt dan later dat hij reeds een zoontje heeft, even oud ongeveer als hun kind.

Later wordt ze door een anonymen brief naar huis geroepen; haar man hield het tijdens hare afwezigheid met een kamermeisje. En om zijn gedrag goed te praten discht hij de walgelijkste theorieën op over „mensch zijn" en „man zijn" enz. Even later houdt hij het met de vriendin zijner vrouw.

En zijn vrouw verlaat hem, en de lieve vriendin trouwt met den immoreelen vlegel en schrijft aan haar vroegere vriendin nog een zoetsappig briefje, dat ze wel voor haar kind een echte moeder zal zijn. Jawel! Wat 'n artis-moraal!

Gunnarson (Gunnar). Ormarr Orlygsson. Uit de geschiedenis van het geslacht Borg. Utrecht, Honig. (216) f 2.40, geb. f 2.90

Orlygar had twee zonen, en 't was voor hem een uitkomst, dat de oudste kunstenaar wilde worden. Tien jaren studeerde Ormarr en toen hij eindelijk voor 't eerst als vioolspeler zijn lauweren zou plukken, maakte hij zich bij het publiek voor goed onmogelijk door zijn ongehoorde manier van optreden. Hij had zijn doel bereikt, op dat punt het hoogste bereikt en had er nu verder genoeg van.

Daarna werd hij reeder, won zich een millioen en verkocht zijn onderneming. Hij had zijn doel weer bereikt en nu was de aardigheid er af.

„Hij zegt het zelf tegen zijn vader: „als ik iets meester ben, als er niets meer te wagen valt, niets meer te speculeeren, niets meer te winnen, behalve dat, wat iedereen kan winnen — dan kan ik niet langer".

Een zonderling karakter, doch waarmee men sympathie kan voelen.

De jongere broeder is een gluiperd; hij heeft de pleegdochter zijns vaders bedrogen en is daarna met een rijk meisje getrouwd. Ormarr verklaart zich nu bereid de eer der bedrogene te redden en haar te trouwen, wat ons wel stuitend is. Overigens krijgen wij het vermoeden, dat Ormarr ook nogal geleefd heeft; de schrijver zegt het niet in ronde woorden, doch laat het toch doorschemeren. Voor volwassenen is het boek bruikbaar. M. WALRE.

Lamberts Hurrelbrinck (Mr. L. H. J.). Van een Limburgsch Dorp. Amersfoort, Valkhoff. (234) f 2.50, geb. f 2.90.

De 15 verhaaltjes zijn wel aardig, met hier en daar een „limburgsch uitje". Voor sommige lezers zal het Limburgsch dialect van de samenspraak wel een weinig bezwaren hebben.

Als hij met andere studenten een stuk, door boeren opgevoerd, bijwoont en zij hun lachen niet kunnen houden, geeft het een kloppartijtje en die voor Genoveva speelde, Brabants goede koninginne, roept daarbij uit: „mè laot geer uch dat zoe mér gewère, dat die smèrlep eur jonges op hun verdommenis slaon, lafbek, dat gèr zeet".

Wij hebben het al meer gezegd en herhalen het, Lamberts Hurrelbrinck heeft talent; hij weet natuurlijk te vertellen, ziet goed uit zijn oogen en kan een aardig genrestukje schilderen. Wij hopen van harte, dat hij nooit zich late verlokken door publieke gunst om wat al te Teniers-achtig te worden.

WILLEM MERKELBECK.

Lans (v. d.). Tenochtilan. Romantisch geschiedverhaal. 2de druk. R. K. Boekcentrale, Amsterdam. 2 dln. (279 en 228).

Dit is een der eerste historische romans van de lange reeks, die wij aan den heer v. d. Lans hebben te danken. Vier en dertig jaren geleden verscheen het en werd sinds nooit herdrukt, zoodat inderdaad voor het tegenwoordige geslacht het boek over 't algemeen wel nieuw kan heeten.

Het onderwerp van dit verhaal is de ontdekking en verovering van het merkwaardige Mexicaansche rijk der Azteken door Hernando Cortes. Men heeft den Spanjaarden dikwijls zoo hard gevallen over de rol, die ze speelden in Amerika, dat men ook van andere zijde wel eens het licht mag laten vallen op dat deel der historie. Dan blijkt dat de Spanjaarden aan het volk der Azteken onschatbare weldaden hebben bewezen en in elk geval heel wat humaner wisten te koloniseeren dan b.v. de Engelschen in Noord-Amerika.

Het geheele verhaal is boeiend door de vele avontuurlijke episoden, de schitterende wapenfeiten en de wondervolle omgeving, waarin het speelt. Een goed boek voor iedereen. R.

London (Jack). De Zeewolf. Naar het Engelsch. Amsterdam, Becht. (284) f 2.90, geb. f 3.50.

Wie hier mocht denken aan een mooi dierenverhaal als „Pit-tah de grijze wolf", vergist zich. De zeewolf is een mensch, maar in zijn doen en laten een beest. Hij heet Wolf Larsen, is kapitein van robbenjagers en ziet er geen been in, iemand die hem een strootje in den weg legt, tusschen zijn sterke knuisten dood te drukken.

Een Amerikaansch schrijver, die schipbreuk heeft geleden, wordt opgepikt door den schoener van Wolf Larsen. En deze auteur beschrijft nu het leven aan boord en de woeste kracht van het kapitein-dier. Later vischt de schoener nog eenige drenkelingen op, waaronder zekere Maud Brewster, eene Amerikaansche schrijfster. Schrijver en schrijfster, kon het anders, ontvluchtten in een sloep, landden op een onbekend eiland en leven daar netjes en behoorlijk. Na eenigen tijd strandt er een schip; het is de deerlijk gehavende boot van Wolf Larsen, die alleen aan boord is. De kapitein trachtte op allerlei wijzen weer misbruik te maken van zijn kracht, maar de beidjes waren hem te slim af. Zij brachten in 't geheim de boot in orde en Wolf sterft ter gelegener stonde.

Hij en zij zetten nu koers naar Japan, en worden geholpen door een douaneboot, die hen veilig naar land brengt. Alvorens echter voet aan wal te zetten geven ze elkaar den eersten kus. Dat zal dus wel goed afloopen. Het boek is geschikt, maar de zeewolf is een onnatuurlijk monster van brute kracht en wild geweld.

M. Walre.

Loon (A. v.) Trouweloozen. Rotterdam, Brusse. (211). f 1.65, geb. f 2.25.

Ja trouweloozen waren ze zeker, maar ook nog van alles anders, socialisten, theosofen, leden van een Rein-Leven-Beweging, maar vooral toch trouweloozen.

Hij had een amourette met eene Parijsche, zij met een Pool, en ofschoon zij de ouders waren van drie kinderen, en de moeder van Lotte verklaarde, „onze kerk staat geen scheiding toe", gingen ze toch van elkaar.

Zij naar Berlijn, waar de Pool haar bedroog en alleen liet. Gerard ging haar weer halen, en ze waren weer bij elkaar. Lotte ging op zekeren dag naar een dokter, die, zoo maak ik eruit op, een misdadige praktijk moest toepassen; zij kreeg op straat een flauwte, werd geopereerd en stierf den eigen nacht.

Toen trouwde hij met verliefd Wiesje, die zijn huishouding kwam doen, maar lief had hij haar niet. Ik zou wel eens iemand willen weten, die de kunst in dit boek kan aantoonen! Te ontraden! WILLEM MERKELBEEK

Maarssen Azn. (Evert van). Gravin Marcsa. (259).

Dit verhaal wil volgens het voorbericht — gelukkig eens geen „voorwoord" — van den schrijver behooren tot de romanliteratuur van vóór '80 toen na de groote (oude) Gidsbeweging een revolutie plaats greep in de wereld der Nederlandsche Letteren, waaraan een reeks werken van blijvende waarde het bestaan dankt.

Na deze waarschuwing moet men zijn roman dus ook den maatstaf niet aanleggen, waarnaar men gewoon is de moderne werken te beoordeelen. Zijn boek is in verhaaltrant geschreven, er komt weinig dialoog in voor. Aan bijpersonen en hun afkomst en geschiedenis wordt een groote plaats gewijd. Het kost moeite den draad vast te houden van het tamelijk ingewikkelde gebeuren.

Zeer waarschijnlijk zijn ook de lotgevallen der Gravin in Holland en het Buitenland niet. De oude school vond blijkbaar de peuterige bijzonderheden van het dagelijkscne leven, de moeite van het beschrijven niet waard. Het kijkje op het groote wufte wereldgedoe der Europeesche hoofdsteden en mondaine badplaatsen is niet altijd stichtelijk, maar gravin Marsca komt er, wel met gehavende reputatie, maar innerlijk onbesmet, zegevierend uit —, en het pleit voor het Hongaarsche meisje dat zij zich gelukkig voelt bij den edelen kolonel en zijn brave dochter en niet minder nobelen neef (in Velp) een huiselijk geluk te vinden.

Soms zou men vermoeden dat de schrijver het romantische verhaal slechts gebruikt tot voorwendsel om zijn meening eens te zeggen over verschillende onderwerpen. Deze is verre van conventioneel; zoo b.v. zijn oorlog over den tachtigjarigen oorlog, den Belgischen opstand, enz. Het tweede stukje „de gevolgen van een diner", is een niet onvermakelijke, hier en daar zelfs

zeer geestige charge op tooneelspelersmanie, op klein-stadsleven en op de Hollandsche liefde tot het vormen van commissiën, het uitbrengen van rapporten, eindeloos vergaderen.

De heer van Maarssen staat blijkbaar nog aan het begin van zijn letterkundige loopbaan. Wij raden hem het goede der moderne romantechniek niet te versmaden. Uit de vereeniging hiervan met de niet te verwerpen goede hoedanigheden der oude school kan misschien iets werkelijk superieurs tot stand komen.

M. S.

Mandele (Egb. v. d.) Rijke Wees. Amsterdam, Becht. (298).

Lorrie is de dochter van Europeeschen papa en Indische huishoudster. Reeds op 15-jarigen leeftijd zit haar de zwoele hartstocht in het bloed.

Haar piano-onderwijzer kust haar; en vader lacht er om. In Scala hoort zij gemeene liedjes; zij *ziet* haar vader in ongeoorloofde verhouding met eene der dienstboden. In haar kamertje plaatst zij een Boeddha-beeldje en brandt er kaarsen voor; daarnaast staat eene Madonna.

Als haar vader dood is trouwt ze met een Italiaanschen liedjeszanger, die zijn los artisten-leven na zijn huwelijk niet opgeeft, aan 't spel verslaaft en volgens eigen bekentenis ook weer een onecht kind is van een graaf en eene dienstbare.

Christus beschouwen deze luidjes als een mensch, en aan een voortbestaan nà dit leven, gelooven ze niet. Het boek is slecht.

M. WALRE

Raalte (Frits van). Een jonge liefde in een oude stad. Arnhem, Kroese en v. d. Zande. (235).

Het boek is onmenschelijk smerig. Van Raalte heeft misschien een waarschuwing willen geven aan verblinde ouders, dat de omgang van meisjes en jongens, ook al op jeugdigen leeftijd tot de grootste monsterachtigheden op zedelijk gebied kan aanleiding geven. Maar de bedoeling, waaraan overigens nog gerust kan worden getwijfeld, verandert niets aan het feit. Het blijft een raadsel, dat in dezen ontzettenden tijd nog schrijvers en uitgevers kunnen worden gevonden, die zulke vuiligheid, met hun naam bestempeld, durven uitstallen. R.

Reyneke van Stuwe (Jeanne) De groote Voltige. Een circusroman. 2 dln. L. J. Veen, Uitgever. (203 en 181) f 4.90.

De virtuositeit van mevr. van Stuwe is te bewonderen. Volgens haar eigen opgave schreef zij reeds een sport- een suiker- een jacht- een studenten- en wie weet hoevele mondaine Haagsche romans.

Nu is de circusroman aan de beurt. Een jongmensch, als architect met succes werkzaam, verlieft plots zoo heviglijk op een schoolrijdster, dat hij zijn werkkring verlaat en zich aan het

circus verbindt om in de nabijheid van zijn aangebedene te zijn en haar liefde te winnen.

't Loopt op niets uit, hun levenssferen gaan te veel uiteen en de jonge dame is zoo wijs dit bijtijds in te zien. Zij scheiden met bloedend hart en bitter teleurgesteld.

De beschrijving van het circusleven en van de verschillende minnarijtjes en jalouzietjes der „Artiesten" vult deze twee deelen en natuurlijk toont Jeanne van Stuwe zich weer een handige impresario, waar zij — voor den hoeveelsten maal? — het liefdesspel van twee jongelieden alle phasen doet doorloopen. 't Blijft echter wuft en leeg ondanks haar onmiskenbaar talent en handigheid.

De schr. heeft haar roman voorzien van een soort scenario en opgave der handelende personen alsof het een tooneelspel gold hetgeen wel bevorderlijk is voor het begrijpen der toestanden en het uit elkaar houden der personen. M. S.

Schütz (C.). Het Morgenrood der Vrijheid.

Speciaal voor protestanten. Het morgenrood der vrijheid is de leer van Luther, die Russische gevangenen in Siberië vinden. R.

Wallis (A. S. C.). Vorstengunst. 6de druk. Rijswijk, Blankwaardt en Schoonhoven (431 en 464) geb. f 1.50.

Een der lezers schreef ons: „ik vond het boek erg mooi en onderhoudend, al voel ik wel dat het niet voor iederen is". Neen, dat is het ook niet. Men moet nogal wat van geschiedenis weten om het werk te kunnen genieten, en ook om zijn voorbehoud te maken. Voor ontwikkelde en volwassen personen is het boek, juist om de historie, wel aantrekkelijk en ook niet bepaald te verwerpen.

Westland (Cora). Levenswond. Leiden, 2de druk.

Dit is de tweede druk. Reeds dadelijk bij 't eerste verschijnen werd dit boek in Boekenschouw VII, blz. 267 besproken en afgekeurd.

Burman (Rolf). Recht op geluk. Een geschiedenis van eene liefde. 2de druk.

De eerste druk werd in Boekenschouw VI blz. 328 als onbruikbaar reeds afgewezen.

VOOR DE JEUGD

Bloemink (F. H. N.). Blijde Mei. (Voor 't Kleine Volkje). Met 50 platen van Rie Cramer. Gouda, Van Goor. (120) f 0.90, geb. f 1.25.

De versjes zijn van verschillende schrijfsters, als Anna Sutorius, Tante Lize, Joanna van Albada, Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe,

Anna van Gogh-Kaulbach. Alle zijn wel aardig, een enkel versje misschien een beetje te hoog voor 't jonge volkje.

Ziehier een staaltje (een dichtje van Anna Sutorius).

Als 'k koning was, dan was 'k héél rijk,
Dan had 'k een groot paleis,
Dan droeg 'k altijd mijn beste pak
En 'k ging voor niks op reis.

Als 'k koning was, ging 'k nooit naar school
Maar 'k maakte altijd pret,
'K was baas van meester en van juf
En 'k ging heel laat naar bed.

En 'k gaf dan vuurwerk, een partij,
Met alles even fijn! —
„Jij zou", sprak moe, „mijn kleine man,
„Een *domme* koning zijn!" —.

Dat is buitengewoon goed in den toon, en zoo zijn er verscheidene te noemen. Mevr. B. G.

Feith (Jan). De levende Mummie. Geïllustr. door den Schrijver. Scheltens & Giltay, Amsterd. (338).

O die fantasie van Feith! Hij speelt een Gymnasiast, die onvoldoende heeft voor zijn Grieksch, een onoogelijk pakje in handen door een uitdrager, die hem tevens een oud-roest fiets verkoopt. Volgens een procédé van professor Palaeontologus neemt het studje proeven in zijn badkuip, laat de mummie in warm water een drietal dagen weken, zoodat uit de kuip een knap jongmensch opstaat, aan wien hij gauw een van zijn pakken leent. Want na met de fietspomp duchtig opgeblazen te zijn herleeft de Grieksche knaap, die een sportkampioen blijkt te zijn van vóór 2000 jaren. En dan komen er nog allerlei verwikkelingen. Het blijkt, dat het procédé van den professor, die hagedissen en kikvorschen levend had gemaakt, niet afdoende is, want na eenigen tijd verschrompelden de diertjes weer. Zoo gaat het ook met den sportkampioen; op 't eind van een wedloop bezwijkt hij en krimpt dadelijk in een tot een gedrochtelijk mummie-popje. Dit geschiedt vóór het Amsterdamsche stadion, waar de gymnasiast schitterend overwint. Want van zijn Griekschen vriend heeft hij de methode van hardloopen goed geleerd. Even schitterend komt hij door zijn examen, want het Grieksch heeft voor hem nu geen moeilijkheden meer.

Het geknoei in de badkuip duurt wel wat lang en dat de herlevende mummie niet in gekleeden jas uit 't water komt, behoefde Feith niet meer dan eens te verzekeren. Maar het boek blijft aardig om de kluchtige vindingrijkheid van den auteur.

L. Br.

Onze oude Versjes en het beroemde prentenboek. Met teekeningen van C. Spoor. H. Meulenhoff, Amsterd. (93) f 0,60 geb. f 0,75.

Het vierde deeltje van *Ons Schemeruurtje*. De voorgaande bundeltjes hebben wij besproken. 1. Ida Heyermans, *Vertellingen*. 2. Gebrs. Grimm, *Sprookjes*. 3. H. C. Andersen, *Sprookjes* en onze trouwe lezers weten wat wij ervan gezegd hebben of kunnen het naslaan.

Onze oude Versjes geeft, gelijk de uitgever zegt „een schat van bakerrijmpjes": o. a. Schuitje varen — Daar was ereis een vrouw — Daar zaten zeven kikkertjes. De tweede afdeeling (*Het beroemde prentenboek*) vertelt van Piet de Smeerpoets — de geschiedenis van Klaas de plaaggeest — de geschiedenis van den duimzuiger.

Wij herinneren ons uit eigen jeugd het meeste nog wel, maar niet alles.

Hansje zat op het hek
Toen kwam zijn grootje,
Die gaf hem een broodje;
Toen kwam zijn zusje,
Die gaf hem een kusje;
Toen kwam een kindje,
Dat gaf hem een lintje;
En toen kwam op 't laatst de pastoor
Die gaf hem een fermen klap om zijn oor.

Met dien onvriendelijken pastoor maakten wij vroeger geen kennis, maar het volgende rijmpje leerden wij in verschillende varianten:

Wat zit er in den emmer?
Een pot.
Wat ligt er in dat tonnetje?
Een lepel.
Wat ligt er in dien lepel?
Een ei.
Wat ligt er in dat ei?
Twee kruimeltjes wittebrood,
Twee kruimeltjes roggebrood,
Roer-omme, roer-omme!
Dat al de vogeltjes zongen!

Het boekje is gedrukt op goed Engelsch papier en geïllustreerd met zwartjes door C. Spoor, en vooral aardig door de verluchting. De oude versjes, het blijkt uit de aanhalingen, kunnen niet altijd wedijveren met de nieuwe. LODE.

Sutorius (Anna) Voor School en Huis. Versjes van ... Teekeningen van B. Midderigh Bokhorst. Amsterdam, Erven Martin G. Cohen.

I. Een stout grapje. II. Drie vroolijke vrindjes. III. Van drie kaboutertjes. IV. Een droom van Hansje Pansje. V. In 't plantsoentje. VI. Wimmie op de wandeling.

Anna Sutorius is wel een van onze beste schrijfsters voor de jeugd, vooral als men eenvoudige, leuke, iets-zeggende versjes

wil hebben. Al de zes deeltjes vinden wij om uitgave, inhoud en illustratie, zeer smakelijke boekjes. MEVR. B. G.

Valkenstein (Kees) De Algebra-Club. Utrecht, W. de Haan (244) f 1.50, geb. f 1.90.

De naam is griezelig: Algebra-Club! Maar de leden lezen uit die woorden iets anders met jonge verbeeldingskracht! Zij nemen de eerste letters en maken er dan van: „Alle Leden Genieten En Bewonderen Reeksen Amusementen"; of nog beter uitdrukkend hun diepste gedachten: „Alle Leden Geeuwen Eenparig Bij Rauwe Algebra".

Het blijkt dan ook, dat zij meer voelen voor zeilen en roeien, en als zij straks nu maar niet al te spijtig de algebraïsche formulier bekijken, is dat goed en gezond. LODE.

Veer (Bas van der) Spreekwoorden. Plaatjes en Rijmpjes. Bundel I en II. Gouda, Van Goor. (16 en 16) f 3.50.

Zeer leuke zwart-en-rood prentjes en de tekst heelemaal in gepende drukletter, ook zwart en rood.

„Kind wat zie jij er slordig uit!"
Roept Aagje Bom toi Mientje Tuit.
„Je mocht wel 's 'n ander mutsje koopen",
„Schaam je, om zoo op straat te loopen",
„'t Ding is verkreukt en ook kapot!"

Mien draait zich hierop lachend om,
Terwijl ze zegt tot Aagje Bom:
„Kijk naar je eigen en schreeuw zoo hard niet!"
„'t Is de pot, die den ketel verwijt, dat hij zwart ziet."

Zoo wordt in elk versje een Hollandsch spreekwoord behandeld op heel aardige, geestige wijze. De uitvoering is keurig.
MEVR. B. G.

Wij ontvingen zoo'n massa boeken en boekjes voor de jeugd, dat het ons niet mogelijk was die allen in deze eene aflevering te bespreken, ofschoon de ijverige beoordeelaars hunne besprekingen tijdig genoeg inzonden.

TIJDSCHRIFTEN

Haagsche Post. Een Hollandsch Weekblad. Onder leiding van S. F. van Oss. 5 gulden franco p. p.

Wij hebben nu ruim een jaar de H. P. gelezen met het doel ons een oordeel te vormen. Wij zijn overtuigd, dat de Redactie zich eerlijk ten doel stelt zoo neutraal mogelijk te zijn op politiek en religieus gebied. Dat dit niet altijd gelukt, ligt voor de hand; en wij zouden vooral willen wijzen op den medischen medewerker, wiens opmerkingen niet zelden, noch wetenschappelijk

noch ook moreel door den beugel kunnen. Wat hij wist te zeggen nog onlangs over zelfmoord bij dieren, bewees dit in beide opzichten. Hetzelfde geldt van den vrijmoedigen criticus, die de tooneelzaken bespreekt; hij toont zich vaak heel wat gevoeliger voor een zoogenaamden draak, dan voor een stuk dat „alleen maar slecht" is uit ander dan artistiek oogpunt. Hij kan derhalve voor ons allerminst een veilige gids zijn.

Het Weekblad is overigens in zeer populairen toon geschreven en babbelt over de gebeurtenissen van den dag, over oorlog en Miss Cavell, over vrouwenkwestie en koning Alcohol zonder principen aan te roeren.

De postogrammen, waarmede de abonnés een prijs kunnen winnen, zijn een aantrekkelijkheid. De lastige gevallen worden opgelost gewoonlijk volgens de „moraal", die in de wereld gebruikelijk is, en geven een verrassenden kijk op de neutraliteit der min of meer intellectueele menigte, en de wekelijksche puntdichten hebben veelal deze eigenaardigheid, dat zij heelemaal geen puntdichten zijn en ten eenenmale toonen, dat geestigheid de hoofddeugd niet is van ons volk. R.

VARIA

Eene waarschuwing. Mevr. Logeman v. d. Willige is bij ons voornamelijk bekend als de verdienstelijke vertaalster van verschillende Noorsche boeken. Wij weten niet welke de wereldbeschouwing is dezer dame; alleen herinneren wij ons, dat zij vroeger eene trouwe medewerkster was van *De* (katholieke) *Lelie*. Ook vertaalde zij, als wij ons niet vergissen, werken van Jörgensen, en nog niet lang geleden verscheen van hare hand de vertaling van een mystiek, hoogst belangrijk *Leven van Sint Birgitta* bij den katholieken uitgever Paul Brand. Nu is het zeker ten hoogste bevreemdend, dat dezelfde vrouw, die dit hooglied van echt roomsche godsliefde in het Nederlandsch vertolkte, dus langen tijd in zielsgemeenschap leefde met deze Heilige, en van wie men dus mocht gelooven, dat zij daardoor diep doordrongen werd van zuiver katholiek geestesleven — het niet beneden zich acht haar naam te leenen aan boeken van heel anderen aard. Bijna onmiddellijk na de verschijning van *Sint Birgitta* schreef zij in *Onze Eeuw* eene studie over twee ongodsdienstige, zinnelijke Finsche schrijvers, wier werken zij hoogelijk prijst en door vertaling toegankelijk maakt voor meer lezers. En verder ontziet zij zich niet een zoogenaamd historischen roman: *Een Deensch hof in Nederland* (zie „Boekenschouw" van September), waarin allerlei zotteklap over de Inquisitie, de bekeering der Indianen onder Pizarro en z. m. den Hollanders als een geschenk uit Denemarken aan te bieden en de katholieke landgenooten als bijgeloovige

idioten voor te stellen. Dat hun geloof hetzelfde is, dat Birgitta deed leven, spreken en schrijven is haar blijkbaar ontgaan. De naam der vertaalster van *Sint Birgitta's Geschriften* zou menigeen er toe kunnen brengen met volle gerustheid door Mevr. Logeman v. d. Willige vertaalde boeken te koopen. Men begrijpe dat dit hoogst gevaarlijk is.

Indien ons wordt bewezen, dat wij hier met eene dubbelgangster te doen hebben, zullen wij dit aanstonds bekend maken; tot zoolang handhaven wij ons protest en ernstige waarschuwing.

Oorlogsgedichten. Handel-Mazzetti is van oordeel dat iemand, die den strijd niet heeft meegemaakt, geen echt „schlachtlied" dichten kan „weil ihm die Unmittelbarkeit des Erlebnisses fehlt, die nur bei sehr groszen Genies durch ein visionäres Schauen ersetzt wird.

Der Gral waarschuwt ook „die mitkämpfenden Dichter", dat zij op hun hoede moeten zijn om niet in uiterlijk pathos te vervallen.

Gabriele d'Annunzio. Wilhelm Kiefer schrijft in *Bühne und Welt*: „Toen ik den moed had eenige jaren geleden de opvoering van d'Annunzio's tragedie: „Franceska da Rimini" te brandmerken, werd ik begroet met een medelijdend lachen.

Door de geringschatting echter, welke mij ten deel viel van de zijde van het geestes- en kunst-dilletantisme, liet ik mij niet op een dwaalweg voeren, en ik geloof dat het heden aan mij is te lachen! —". Maar was daar nu werkelijk een oorlog voor noodig om de menschen te overtuigen, dat d'Annunzio een gemeen schrijver en een laagstaand mensch is?

Meer Tendenz. Tendenz ist Zielbewusztsein, kraftvolle Durchführung eines Gedankens im Dienste Gottes oder des Teufels. Denn es gibt nur zwei Tendenzen. Ich sage nicht: Fort mit aller Tendenz! Ich sage im Gegenteil: Mehr Tendenz! Ueberall Tendenz! Mit anderen Worten: ueberall sollen wir wissen was wir wollen, wollen, was wir wissen und sagen, was wir wollen. Ueberall Tendenz! Im Namen Gottes des Allmächtigen. (Rector R. Mäder in *Der Gral* October '15). Prachtig!

De justitie tegen den schrijver D. H. Lawrence. De Londensche politierechter Sir John Dickenson heeft bevel gegeven de exemplaren van *The Rainbow* (schrijver: Lawrence, uitgever Methuen) in beslag te nemen en te verbranden.

De uitgever betuigde zijn spijt over het verschijnen van dit boek, maar werd toch veroordeeld tot een geldboete. In de aanklacht werd o.a. gezegd, dat men niet kon begrijpen, hoe eene firma van zulk een goede reputatie, tot de uitgave van een roman, zoo vol van obsceniteit, kon besluiten.

De verdediger voerde aan dat het manuscript tweemaal aan den schrijver was teruggezonden ter verandering, maar ten derden male weigerde deze verder nog iets te veranderen.

De rechter vond dat geen verontschuldiging en meende, zeer te recht, dat Methuen ten slotte maar had moeten afzien van eene uitgave, die hij zelf blijkens zijn aandringen op verandering, niet oorbaar vond.

Als het Gezag eens kon besluiten ten onzent even krachtdadig op te treden, wat zou er een vuil van de markt worden gebezemd. Onze hooggeroemde vrijheidszin blijkt vaak niet veel anders dan bandeloosheid, onze gevierde nuchterheid gewoonlijk grof materialisme, onze zin voor humor een vette lust in plebeische grollen, onze wilskracht een domme koppigheid om vóóral niet te doen wat door een gezag verboden is, onze realistische geest de geïmporteerde parijsche schunnigheid, voorgedragen met de plompheid van een polderjongen. En onze zoogenaamde ontspanningslectuur heeft haar best gedaan dat alles nog grover te maken dan het reeds was. Als de Regeering nu maar eens wilde inzien, dat het hier gaat om een nationaal gevaar, en zij vrij zal blijven van clericale smetten, indien zij maatregelen neemt tegen de besmettingsmicroben, die in onze literatuur kunstmatig worden aangekweekt.

Uit een brief van Strindberg. Een boek over dezen Zweedschen schrijver verscheen van de hand van dominee Wickman, die ook eenige brieven liet afdrukken, vroeger door hem van Strindberg ontvangen. Een luid als volgt:

„Waarde heer Wickman, verwacht maar niet te veel van mij. Ik ben een leek en slechts apostel der heidenen, wier ruwe taal ik moet spreken om verstaan te worden. Als ik mijn vrienden maar tot God terug kan brengen en de altaren der afgoden vernietigen, dan heb ik al veel gedaan; hen naar Christus leiden, is uw taak. Maar pas er vooral op, dat gij hen niet van Christus vervreemdt en vorder van den gewonen mensch niet, dat hij als dienaar des Heeren leeft. Verlang niet te veel van zwakke menschen, opdat zij niet tot vertwijfeling komen en naar hun vleeschpotten terugkeeren. Houd godsdienst en theologie streng van elkaar gescheiden, want zij is de vijand, die onder het mom van vriendschap het kinderlijk geloof vernietigt".

Hij was wel een stuurlooze geest in het godsdienstige als in het wetenschappelijke, en als men dezen brief leest, zou men vermoeden, dat „kracht en doortastendheid" nu juist zijn voornaamste deugden niet waren. Dat klinkt vreemd van dezen radicaal en hardvochtigen cynicus. Maar geeft zijn leven niet hetzelfde te denken met zijn ongedurige veranderingen, eerst nihilist, dan aanrander van het huwelijk, communist, vrouwenhater, volgeling van Nietzsche, alchimist, occultist — — en straks beproevend, verschillende „afgodjes", die hij omver had geloopen, weer recht te zetten. Gebrek aan vastberadenheid en zonder weten wat hij wil.

Norman Angell, de schrijver van *The Great Illusion*, de illusie van den eeuwigen vrede, een boek, dat belangwekkend is, niettegenstaande zijn vele paradoxen, zal spoedig een ander werk in 't licht geven: *The World's Highway.*

Bernard Shaw weet, evenals d'Anunzio, behoorlijk en onbehoorlijk reclame te maken. Nu doet van hem een anecdote de ronde, dat hij een manuscript zond aan een schouwburgdirecteur in Amerika. Het heette verzonden met de „Arabic"; deze werd getorpedeerd. Een tweede ging mee met de „Hesperian"; ook dit schip vloog in de lucht. Shaw telegrafeerde aan den radeloozen directeur: „derde manuscript volgt". De pers, die dezen man in het vizier begint te krijgen, voegt er aan toe: best mogelijk dat van het blijspel nog geen letter op 't papier staat". — Ja, en zeer waarschijnlijk ook, dat als bij een opvoering van een nieuw spel van Shaw op de affiches staat, dat het manuscript van dit stuk twee of driemaal getorpedeerd is, de schouwburg propvol zal zijn. Mundus vult decipi, de wereld wil nu eenmaal bedrogen zijn —.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Onze vraag naar *Levensbizonderheden* over Pierre de Coulevain heeft slechts weinig belangstelling gewekt, en wat men ons mededeelde was niet eens zóó veel, als wij in Boekenschouw over deze schrijfster reeds mededeelden. We willen hier dan alleen nog maar eens herhalen, dat haar boeken volstrekt geen aanbevelenswaardige lectuur zijn om de volstrekt leege en hopelooze levensbeschouwing, die zij te zien geven.

Vraag voor het volgend nummer. Wij vragen een frisch, blijmoedig winterliedje. Inzendingen vóór 1 Januari. — Het beste zullen wij plaatsen en honoreeren met 5 gulden. Wij kunnen ons niet verbinden de kopie aan de inzenders terug te sturen.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

MEJ. L. D. te B. De Romans van Ebers zijn rationalistisch —; Mevr. Bosb.-Toussaint is „le genie du protestantisme". In haar historische romans, waar ze katholieke toestanden heeft te bespreken, toont ze barre onwetendheid en felle onvriendelijkheid. Zeer waarschijnlijk wist zij niet beter. — Wij zouden zeggen: ja, voor personen als door u omschreven! Maar wij kunnen niet begrijpen waarom ze het zouden doen.

Majoor Frans van B. T. is psychologisch het beste wat zij schreef. Stijl heeft zij nooit en nergens.

J. DE BR. te B. Waarom geeft u niet op in welke taal u de R. K. Tijdschriften verlangt? Ziehier dus een lijstje in verschillende talen. Getal tusschen haakjes is 't aantal malen dat ze per jaar verschijnen; de prijs is berekend voor Nederland. *De Katholiek* (12) f 5. — *Studiën* (12) f 5.50. — *Van onzen Tijd* (52) f 5. — *Month* (12) f 7.80. — *Tablet* (52). — *Stimmen der Zeit.* — *Die Bergstadt.* — *Le Correspondant* (24) f 21. — *Études* (24) f 16.50. — *Revue des deux Mondes* (24) f 28.80.

C. te H. Dank u! waar u genoeg ervan hebt, voelen wij ons ook niet graag.

F. A. J. M. te H. *Les Misérables* staat op den Index. Die van Loti niet. *Sur la branche* en *Eve victorieuse* af te raden.

Van Faguet bruikbaar. Vervolgens hebt u Brunetière: Études critiques sur l'histoire de la litérature française (vele dln.). — Lemaitre: Les contemporains (vele dln.). — Francis Vincent: Ames d'aujourd'hui. — Vervolgens, kleiner: Looymans S. J.: Histoire de la litérature française (2 dln.) en in het Nederlandsch: Het letterkundig leven in Frankrijk, door A v. Hamel (5 dln,).

OVER HET TOONEEL

Mijn vorig artikel heb ik besloten met deze vraag: zou de groote kracht, die zeer zeker van het tooneel kán uitgaan voor ons een doode kracht blijven? En ik antwoord, als dat gebeurt ligt het aan onze eigen nalatigheid.

Want als de beroepstooneelkunst ontegenzeggelijk een middel ten kwade is geworden, dan is het eenig en alleen te wijten aan het misbruik en volgt dat volstrekt niet uit aard en wezen van het tooneelspel.

Immers, het beroepstooneel tracht bezoekers te trekken door hun een vermaak te beloven, dat bijna altijd bestaat in prikkeling der zinnelijkheid, gewaagde grappen en toestanden, grofheden die voor geestigheid worden uitgegeven. Wij meenen, een vermaak moet toch minstens van dien aard zijn, dat het geen schade doet aan het hoogere in den mensch. Een christelijk beginsel, dat echter vele Christenen, waaronder ook wel Roomschen, schijnen te beschouwen als een inschrift uit de Catacomben, een archaïstische eerbiedwaardigheid. Maar gelijk hebben zij daarom nog niet, en zij weten dat zelf heel goed.

Als het beroepstooneel wat beters wil geven dan grollen en kluchten, verdedigt het gewoonlijk òf een stelling, welke op zich zelve misschien aanneembaar is, maar door zulke praktijken aan den man wordt gebracht, dat de moreele conclusie van het stuk wordt verdrongen door de alles behalve moreele indrukken, die de ongekleede inhoud van het geheel op den toeschouwer heeft gemaakt; òfwel is de strekking op zich zelve reeds van een hopeloos cynisme. Men behoeft met de moderne tooneelstukken maar vluchtig kennis te maken om te zien in welk gezelschap zij ons meestal verplaatsen.

Maar de kunst dan? Nu ja, de kunst, die misschien nooit zeldzamer was dan in onzen tijd, en waarvan toch ieder den mond vol heeft, alsof dát het voornaamste was! De directies weten heel goed, dat de kunst geen bezoekers trekt. Uit plichtbesef mogen zij naar Vondels Gijsbrecht gaan, maar dan hebben zij ook voor een heel jaar meer dan genoeg van alle verhevendheid. 't Is jammer dat het zoo is, maar het baat al heel weinig den toestand te willen verbloemen. Gelijk een groot deel der Nederlanders Dante en Vondel en Homerus en Sophocles vervelend vindt en den eersten den besten „Shilling-shocker" boven een meesterwerk verkiest, zoo geven zij gaarne het heele tooneel van

Vondel, Racine, Corneille, Calderon e.a. voor „La parissenne" of „Le petit Café". Dat geldt voor het meerendeel der schouwburgbezoekers, en de directies kunnen niet nalaten het meerendeel in het gevlei te komen.

Waar zij zich hooger willen verheffen en in plaats van hun kas de kunst wenschen te dienen, zien wij niet veel anders dan de zonde verheven, zoo niet verheerlijkt, in den glans van tragische schoonheid. In zooverre zij zich met kunst bemoeien, zitten zij nog vast aan de absurde l'art-pour-l'art-theorie. En wij blijven het houden met wat Brunetière zeide in een zijner Discours de Combat: „l'art qui n'a que lui-même pour objet, l'art qui ne se soucie pas de la qualité des caracterès qu'il exprime, l'art, en un mot, qui ne compte pas avec les impressions qu'il est capable de faire sur le sens, ou de susciter dans les esprits, cet art là, si grand que soit l'artiste, je ne dis pas qu'il soit inférieur, ce serait une autre question, mais je dis qu'il tend nécessairement à l'immoralité". En als dat zoo is, waarvan ik persoonlijk overtuigd ben, dan kan deze kunst al heel weinig opvoedende waarde voor ons hebben. En dat is dan nog wel het beste wat het beroepstooneel weet te geven![1])

Onze vaderen hebben hard en lang gestreden voor de bijzondere school, wijl zij begrepen dat de openbare hunne kinderen niet kon opvoeden. Zouden wij nu eenvoudig genoeg zijn te wanen, dat wèl het openbare tooneel, dat niet eens door voorschriften van zoogenaamde neutraliteit eenigszins in den band wordt gehouden, iets tot onze opvoeding vermag bij te dragen?

Neen, willen wij inderdaad, dat van het tooneel een goede kracht uitgaat, dan moet het onze wereld- en levensbeschouwing helpen bevestigen of de uiting zijn van onze kunstidealen. Het eerste is voornamer dan het tweede, als wij dàt maar goed voor oogen houden.

En waarom zouden onze eigen tooneelgezelschappen niet bewuster in die richting kunnen werken? Daar zullen wel ongeveer een 1500 van dergelijke vereenigingen in ons land

---

1) Een goed overzicht van wat er in onze groote steden ten tooneele wordt gebracht, geeft het blaadje Tooneel en Bioscoop uitgegeven door de Vereeniging voor Eer en Deugd. Door deze periodiek is het mogelijk het slechte van het dragelijke te schiften en daarom begroeten wij de uitgave met sympathie en wenschen de ijverige en belanglooze ondernemers succes met hun streven.

bestaan en al moge dan aan voordracht en techniek veel ontbreken, zij kunnen toch licht op de hoogte van ontwikkeling der toeschouwers worden gehouden. De eerste zorg behoort te zijn voor uitmuntende stukken, die een flinke strekking hebben, en de aanwezigen met goede gedachten naar huis laten gaan.

Het kan misschien voor de spelers aanlokkelijk zijn, een heele zaal gansch den avond te doen schudden van het lachen (maar dan liefst zonder vertooning van dronken menschen, stotterende stakkers, onmogelijk-brutale knechts, grootsche eet- en vechtpartijen), doch het tooneel, dat waarlijk opvoedend wil werkzaam zijn, behoort eene levenswaarheid te illustreeren of den smaak aan te kweeken voor rein kunstgenot. Met goeden wil en juist begrip van hun taak, kunnen de bestaande tooneelgezelschappen, zeker op de kleine plaatsen, buitengewoon veel goed doen.

En in de grootere steden kan een groep beroepsspelers, zooals geschiedde bij de opvoering van den Verloren Zoon, de meer verfijnden voldoen, die behalve den goeden inhoud ook eischen een zuiver spel, een artistieke opvatting en technische volmaaktheid.

Men was al goed op weg en het zou jammer zijn indien ook hier het pogen alleen reeds zoo mooi werd gevonden, dat men nu rustig en voldaan weer bij de pakken gaat neerzitten.

A. GIELEN S. J.

HET EXAMEN FRANSCH M.O.

Acte A.

Het examen M.O. A. eischt de kennis van het tegenwoordig gesproken en geschreven Fransch. Men moet het dus vlot en zuiver kunnen spreken en schrijven. Op de uitspraak wordt zeer gelet, en zij vergt zelfs van sommigen een verblijf in 't buitenland. Verder moet men op de hoogte zijn van de taalkundige regels en ze weten toe te passen, alsmede van de meest karakteristieke eigenaardigheden van het Fransch.

I. Het schriftelijk gedeelte omvat:

a. Eene vertaling van het Hollandsch in het Fransch (3 uur). De voornaamste moeilijkheid ervan is, dat men voor Hollandsche uitdrukkingen juiste equivalente Fransche termen weet weer te geven. In het door Robert uitgegeven *Materiaux préparatoires*

(Wolters, Groningen) vindt men tal van vertaaloefeningen en examenopgaven.

Zeer aan te bevelen is ook *Trente Thêmes d'Examen* van Borlé (Leiden Gebr. van den Hoek). Na iedere thema volgt eene uitgebreide bespreking over de grammatische moeilijkheden, welke er in voorkomen.

b. Een opstel ($2^1/_2$ uur). Men heeft de keus tusschen 5 onderwerpen, welke zooveel mogelijk den smaak van ieder tegemoet komen. Het 5de onderwerp, dat sinds eenige jaren is toegevoegd, bestaat uit een gedicht, hetwelk men moet beschouwen als een bron van inspiratie, waarvan de gedachten moeten gebruikt worden maar weergegeven met andere woorden.

II. Het mondeling gedeelte omvat: (** *Zie noot einde artikel*)

a. Het lezen en uitleggen van een fabel van La Fontaine of een gedicht, genomen uit *Chrestomathie française du XIXe siècle* (poètes) van Sensine (Payot Laussanne).

Men kan ook een gemengde lijst indienen van fabels en gedichten, mits men te samen 25 stuks heeft van minstens 25 versregels. De uitlegging ervan is zuiver letterkundig.

Een zeer goedkoop boek met textverklaringen der fabels is uitgegeven door Clément. — La Fontaine, *Fables* (Armand Collir, Paris).

Als voorbeeld hoe men fabels moet uitleggen kunnen een van de volgende boeken dienen:

Rouzé, *Fables de la Fontaine.* (Paris, Belin). — Doucet, *Fables de la Fontaine* (Tjeenk Willink, Zwolle). — Milleret, *Fables de la Fontaine* (Bois le Duc, Robijns).

b. Phonetiek, welke men in zooverre moet kennen, dat men door theoretische kennis de uitspraak der leerlingen kan verbeteren. — Passy, *Les Sons du Français* (Paris, Firmin Didot). — Nyrop, *Manuel Phonétique du français parlé* (Paris, Picart) Dit laatste boek is tegenwoordig 't meest in gebruik.

c. De uitlegging van een stuk proza genomen uit *Chrestomathie du XIXe siècle* (prosateurs) van Sensine (Lausanne, Payot). Men moet 50 bladzijden voorbereiden. Sinds 1916 zijn 15 bladzijden critiek noodzakelijk, de andere 35 naar keus.

d. Syntaxe. Daar zij gevraagd wordt op de gelezen bladzijde, moet men er zich aan wennen zich direkt en helder uit te drukken. Noodig voor de syntaxe zijn de volgende boeken: Sunier — *Essai d'Exposé rationnel des principaux cas de Syntaxe de la*

langue française actuelle (La Haye, Van Cleef Frères). — Sunier, *Exercices sur l'Essai de syntaxe* (La Haye, Van Cleef Freres). — Robert, *Grammaire française* (Groningue, Wolters. Deze grammaire is te bestudeeren voor wat in Sunier niet behandeld wordt.

e. Morphologie of vormleer wordt alleen behandeld in betrekking tot de actueele taal. — Léopold et Mauritz, *Traité de la Formation des mots en Français* (Leyde, Van den Hoek Frères).

f. De rubriek: taaleigen vordert dat de candidaat eene genoegzame kennis heeft opgedaan van uitdrukkingen en spreekwijzen, om de hedendaagsche schrijvers te kunnen lezen en begrijpen en de woorden naar waarde te schatten. Ziehier de boeken welke daarvoor ter hulp kunnen zijn. — Rode, *Varia, Nouveaux Exercices lexicologiques francaises* (Amsterdam, de Bussy). — Rode, *Varia, Solution succinte des questions posées dans Varia (*Amsterdam. de Bussy). — Personneaux et Gautier, *Lexicologie* (Paris, Nathan).

Acte B.

Het examen B. omvat de geschiedenis van de Fransche taal en letterkunde. Men moet ook op de hoogte zijn van Frankrijk's politieke geschiedenis en zich met de kennis van 't Latijn verrijken in zooverre als dat noodig is voor de taalstudie.

I. Het schriftelijk gedeelte omvat:

a. Eene vertaling van 't Hollandsch in het Fransch, eenigszins moeilijker dan voor A.

b. Een Fransch opstel over een letterkundlg onderwerp. Men heeft de keuze tusschen zes of zeven onderwerpen.

II. Het mondeling gedeelte omvat:

1. Het taalkundig gedeelte bestaande uit:

a. Historische grammatica. Het lezen en vertalen van een twintigtal versregels.

Men moet zich rekenschap weten te geven van de phonetische veranderingen, welke den overgang van 't Latijn in 't Fransch vormen alsmede van de nominale en verbale vormen van het oude Fransch, die vergeleken zullen worden met die van 't Latijn en der moderne taal.

b. De moderne grammatica wordt vergeleken met de taal der schrijvers van de XVIe en XVIIe eeuw.

c. De versificatie: De kennis van de meest gebruikelijke vormen in den Franschen versbouw.

d. De phonetiek: Dezelfde eischen als voor A.

Darmesteter, *Cours de Grammaire historique de la langue française,* quatrième partie (Paris, Delagrave). — Schwan-Behrens, *Grammaire de l'ancien Français, traduit par Bloch* (Leipzig, Reisland 2nde édition). — Bourciez, *Phonétique française* (Parijs, Klinksiek). — Nyrop, *Grammaire historique de la langue française,* tome II (Paris, Picard). — Foerster und Koschwitz, *Alt französisches Uebungsbuch* (Leipzig, Reisland). — Clédat, *Chrestomatie du moyen-âge* (Garnier Frères). — Darmesteter et Hatzfeld, *Le 16e siècle en France* (Paris, Delagrave).

Het letterkundig gedeelte omvat:

a. Het lezen en uitleggen van eene scène genomen uit de stukken van Corneille, Racine of Molière;

b. Algemeene Letterkunde. Zij omvat een overzicht van de geschiedenis der Fransche letterkunde in verband met de politieke geschiedenis en de kennis van de voornaamste letterkundige gebeurtenissen.

Lijst der letterkundige werken welke gelezen dienen te worden.

Men kan in deze lijst veranderingen brengen, mits men de voorname werken niet door andere van minder waarde vervangt. Wegens de speciale studies kunnen ook niet alle boeken aangewezen worden.

Een heldendicht uit de middeleeuwen, een Bretonsche roman. Het eerste gedeelte van den *Roman de la Rose,* — Du Bellay, *Défense et Illustration de la langue française.* — Ronsard, naar keus. — Rabelais, een of twee boeken. — Montaigne, *Principaux chapitres des essais* (éd. Jeanroy Hachette). — Garnier, *Les Juives.* — Verder Corneille, Racine en Molière. — *Pascal, *Les Provinciales.* — La Bruyère, 3 hoofdstukken. — Mme de la Fayette, *La Princesse de Clèves.* — Fénélon, *Lettre à l'Académie.* — Boileau, *Art poétique* (7e satire, 9e épitre). — *Voltaire, 2 treurspelen, een of twee romans. — Montesquieu, *Lettres persanes.* — *Rousseau, *La nouvelle Héloise.* — Mauvaux, *Twee stukken.* — Beaumarchais, idem. — Chateaubriand, *Atala* en *René;* 2de en 3de gedeelte van *Le Gènie du christianisme.* — Mme de Stael, *Corinne; de l'Allemagne,* het letterkundig gedeelte. — Lamartine, *Premières méditations* of naar keuze. — Hugo, *Contemplations* of naar keuze. — Vigny,

Destinées. — Musset, naar keuze. — Leconte de Lisle, een bundel. — *Georges Sand, twee romans van verschillende tijdstippen. — *Balzac, idem. — *Flaubert, *Madame Bovary*. — Een roman van Zola, Daudet, Loti, Bourget. — Hugo, *Hernani* en *Ruy Blas*. — Musset, twee theaterstukken. — Augier, idem. — *Dumasfils, idem. — De voornaamste romans na 1900.

Als handleiding voor de geschiedenis der Fransche letterkunde worden in 't algemeen de 3 volgende boeken gebruikt.

Lanson, *Histoire de la littérature française*. (Paris, Hachette).
Faguet, *Histoire de la littérature française* (Paris, Plon Pourrit).
Brunetière, *Manuel de l'histoire de la littérature française* (Paris, Delagrave).

* Wij hebben de boeken gegeven, die gebruikt worden aan de Universiteit van Amsterdam. De auteurs, voor wier namen wij een kruisje schreven, staan op den Index.

** Met ingang van 1916 wordt aan het mondeling examen A toegevoegd de verklaring van een stuk proza, dat de candidaat nog nooit onder de oogen had en daarom genomen wordt uit eene periodiek of een dagblad.

A. v. O.

H. G. WELLS

De Engelsche Jules Verne

Wanneer ik H. G. Wells den Engelschen Jules Verne noem, is het niet mijn bedoeling beide schrijvers op één lijn te stellen: het verschil tusschen den Franschman en den Engelschman is daarvoor te groot.

Het echte jongensboek met zijn geheimzinnige gebeurtenissen, koddige, soms potsierlijke personaadjes, avontuurlijke reizen en onverwacht gebeuren, heeft Wells niet geschreven. Wells' fantastische scheppingen zijn meer bestemd voor groote menschen, die, na eenmaal de grond-hypothese te hebben aangenomen, met verstandelijk genoegen de logisch-doorgevoerde consequenties, die er uit voortvloeien, zullen volgen.

Bij Jules Verne is het avontuurlijke hoofdzaak, het wonderbare van uitvinding en ontdekking komen op de tweede plaats. Wij zijn getuigen van wonderlijke onderzee-booten; reuzenkanonnen, ongeëvenaarde telescopen, onbetreden geheimzinnige landen; maar het zijn toch voornamelijk de personen, die daarbij optreden, die

de aandacht van den jeugdigen lezer gespannen houden, en hier en daar worden een paar bladzijden haastig omgeslagen, omdat het toch niets is dan cijfers.

Bij Wells zijn de personen bijzaak. Het komt er weinig op aan, wié het doen; de zaak is wát zij doen.

De „Reis om de Wereld in 80 dagen" zonder Phinias Fogg e n zijn trouwen knecht, is als de Pickwick Papers zonder Mr. Pickwick en Sam Weller; of echter Mr. Cavor en Bedford naar de maan gaan, of ieder ander der aardbewoners, doet weinig ter zake, het is de tocht naar de maan en de personen en zaken, die zij daar aantreffen, welke ons interesseeren.

Een meer typeerende naam voor het genre van Wells' romans, dat ik hier wensch te bespreken, zou zijn Veronderstel-Romans of Wetenschappelijk-Hypothetische Romans. Het eerste klinkt echter zoo verschrikkelijk nuchter; het tweede heeft zoo'n bijsmaak van abstracte geleerdheid, dat ik, om ook het romantische tot zijn recht te laten komen, den titel van „de Engelsche Jules Verne" heb gekozen en behouden, met de beperkingen hierboven aangegeven.

* * *

Eenige kortere verhalen, bijeen vergaard onder verzamel-titels als *The Country of the Blind, The Stolen Baccillus, Twelve Stories and a Dream* gaan we stilzwijgend voorbij.

Spoedig neemt Wells' verbeelding een hoogere vlucht en in *The Time Machine* (1895) hebben we een phantastischen droom van langeren duur en begint de socialistische tendenz, die ook in zijn phantasie-romans niet ontbreekt, meer op den voorgrond te treden.

The Time Machine beschrijft, volgens Van Wyck Brooks[1]), een mogelijk gevolg, voortvloeiend uit de theorie van Karl Marx. Het speelt in het jaar 802.701 A. D. De menschheid is ten laatste verdeeld in twee klassen, rijken en armen. De rijken, die in vroeger tijd, in vergelijking met de armen, goed gedisciplineerd en nauw vereenigd waren, hebben nu een punt bereikt, waar werk en vrees gebannen zijn. Zij bewonen het oppervlak der aarde; nietsdoen en beuzelarij heeft ze lichtzinnig gemaakt, klein, lichamelijk slecht ontwikkeld, hulpeloos. Heel hun bestaan is een nietswaardig plezier-leven in den zonneschijn.

---

[1]) Van Wyck Brooks: The World of H. G. Wells.

De armen hebben zich teruggetrokken en ingegraven onder den grond, waar zij werken en leven, te midden hunner groote machines. Zij hebben alle menschelijk aanzijn verloren; zijn tot kleurlooze, afzichtelijke, monsterachtige menscheneters geworden, met oogen, die in het duister zien. Des nachts komen ze in zwermen te voorschijn uit hun holen en voeden zich met de wezentjes, die aan de oppervlakte verblijven.

De eene klas heeft alle macht om zich te verdedigen verloren; de andere klasse alle medelijden; en jaar na jaar komt het menschdom zijn ondergang meer nabij.

The Time Machine zelf is van weinig beteekenis; een ding van ivoor, kwarts en nikkel, dat zijn berijder naar willekeur draagt, waarheen deze wil.

The Wonderful Visit. (1895) Rev. K. Hilyer, Rector van Siddermouth, brengt ons in kennis met een sterfelijken engel, omlaag gebracht door een schot uit Rev. Hilyer's jachtgeweer. Na dit wonderbare feit te hebben volbracht, besteedt Zijn Eerwaarde den verderen tijd met het vreemdsoortige schepsel op de hoogte te brengen van 's werelds gebruiken en gewoonten. De barre nonsens van dit boek, aangedikt met eenzijdige satire op de menschelijke samenleving, gevaarlijke innuendo's en half uitgesproken sarcastische en anarchistische opvattingen, stempelen het als afkeurenswaardig. Aldus in hoofdzaak Augustin Filon[1]).

The Island of Dr. Moreau (1896) is evenmin hartverheffende lectuur. De idee — een soort mensch te voorschijn roepen door middel van min of meer ingenieuse manipulaties — is niet nieuw. Mrs. Sheller in haar *Frankenstein* kan Wells als voorbeeld hebben gediend. Frankenstein slaagt er in door middel van occulte wetenschap en chemische verbindingen uit de levenlooze stof een menschelijk monster te voorschijn te tooveren, dat daarna overmachtig tegen zijn „schepper" optreedt en hem dreigt te dooden.

Dr. Moreau in Wells' phantastisch verhaal bereikt hetzelfde resultaat met varkens, stieren, honden en andere dieren en wordt ten laatste door zijn eigen „schepselen" verslonden. Niet veel bijzonders en als een pogen om de evolutie-leer van dier tot mensch aanschouwelijk voor te stellen; afkeurenswaardig.

In *The Invisible Man* (1897) ademen we in een zuiverder

---

[1]) Revue des Deux Mondes. 1904.

atmosfeer. Tendenz is hier weinig of niet. Het is een pure, intellectueele extravaganza, een echte Veronderstel-roman.

Een voorwerp in een of ander medium gedompeld, — bijvoorbeeld glas in water — zal onzichtbaar worden, wanneer zijn brekings-index volkomen gelijk is aan den brekings-index van de vloeistof, waarin het zich bevindt. Veronderstel nu, zegt Wells, dat het menschelijk lichaam zoo kan gewijzigd worden, dat zijn brekings-index gelijk is aan dien van de lucht, waarin het zich beweegt, dan zal zulk een lichaam onzichtbaar worden.

Door middel van chemicaliën slaagt Griffin — een albino — er in, dit raadsel op te lossen en wordt onzichtbaar. Niettegenstaande zijn onzichtbaarheid blijft hij echter mensch, onderhevig aan alle rampen, die des menschen zijn: koude, honger, enz. en de met moeite verkregen onzichtbaarheid, waarvan hij zich alles had voorgesteld, wordt een bron van duldeloos lijden. Overal nagejaagd en vervolgd, wordt hij ten laatste gegrepen en sterft, trapsgewijze zijn menschelijke gedaante terugwinnend.

Een extravagant idee, pakkend, humoristisch en consequent uitgewerkt; wellicht het beste, dat Wells in dit genre heeft geleverd.

The War of the Worlds (1898) is geschreven in den eersten persoon. De verhaler staat als 't ware buiten de gebeurtenissen, welke hij beschrijft, als een ooggetuige, die tegenwoordig is bij een tournooispel. „Bij tijden", aldus de verteller, „ben ik onderhevig aan een allerzonderlingst gevoel van onthechting van mij zelf en van de wereld rondom mij, en schijn ik alles te beschouwen als iemand, die er buiten staat en zich ergens ophoudt in de verste verte buiten allen tijd en ruimte, buiten allen drang en nood, waar de wereld zoo vol van is". Het tournooi, dat verder wordt afgespeeld is een strijd tusschen de aardbewoners en die van de planeet Mars.

When the Sleeper Wakes (1899) werd 12 jaar later omgewerkt en uitgegeven in boekvorm onder den nieuwen titel *The Sleeper Awakes.*

Graham, de hoofdpersoon, uitgeput en overwerkt, valt in slaap om te ontwaken 200 jaar later. Plaats van handeling: Londen. Tijd: anno 2100. Twee vroegere vrienden hebben hem tot erfgenaam benoemd, een commissie heeft de gelden en goederen beheerd en doen aangroeien, en bij zijn ontwaken is Graham feitelijk „Master of the World".

Wells in de voorrede der herziene uitgave, noemt dit boek „most ambitious and least satisfactory of my books". In beide

opzichten kunnen wij hem bijstemmen; het laatste echter in een anderen zin dan door den schrijver is bedoeld.

„Ambitious" is het in de gedetailleerde beschrijving van de moderne hoofdstad van Engeland. Londen met een bevolking van 33 millioen zielen is geheel van aanschijn veranderd. Een enorme glazen koepel overdekt deze monsterachtige agglomeratie van menschen en gebouwen; de straten zijn rollende trottoirs geworden met opeenvolgend grootere versnellingen; liften, zwevende bruggen, electrische valkabels, vliegmachines, zijn de middelen van vervoer in deze reuzenstad van 20 verdiepingen; kranten zijn vervangen door gramophones: telegrammen door telepho-telegraphie; examendril geschiedt door middel van hypnose, geld is vervangen door nieuw-metalen checks.

Alleen de menschelijke hartstochten zijn dezelfde gebleven en de strijd tusschen den werkenden stand en de hoogere klassen is feller dan ooit. Het is voornamelijk dit laatste, dat Wells heeft willen uitbeelden en hierin is hij „unsatisfactory", gelijk alle socialistische theoriën van algeheele gelijkstelling „unsatisfactory" zijn.

De strijd wordt voornamelijk uitgevochten door Ostrog, den verdrukker en Graham, den vriend van het volk. „Who will win!" vraagt Wells aan 't einde van zijn nieuwe introductie, „Ostrog or the People? A thousand years hence that will be just the open question we leave to day".

In moreel opzicht zijn de Londenaars van 2100 gezonken in een moeras van verwijfdheid, godsdienstloosheid en losse zeden, die walging wekken.

The First Men in the Moon (1901). Meer in het genre van *The Invisible Man*, maar minder geslaagd. Het is bekend, dat sommige stoffen ondoordringbaar zijn voor licht. Veronderstellen we nu, zegt Wells, dat er een stof gevonden wordt, die ondoordringbaar of niet onderhevig is aan de zwaartekracht en aantrekkingskracht der aarde en andere lichamen. Cavor slaagt er in, die stof „Cavorite" te ontdekken, maakt zich een glazen bol, bedekt ze met Cavorite en onttrekt zich op die manier aan de aantrekkingskracht der aarde. Bedford laat zich bepraten, zich bij hem aan te sluiten en op een gegeven oogenblik worden beiden in den bol de ruimte ingeslingerd. Met behulp van luiken, die men van binnenuit open en dicht kan doen en waardoor het geopende gedeelte weer blootstaat aan de aantrekkingskracht van het meest nabijzijnde lichaam, landen zij op de maan.

Men maakt verder kennis met de maan-flora, die in één 14-aardsche-dagen maan-dag reusachtige proporties aanneemt, om in den volgenden 14-nachtschen maan-nacht te verdwijnen; daalt af in de ingewanden van de maan, waar de „Selenites” — maanbewoners — leven en werken en de socialistische idees van arbeidsverdeeling in toepassing hebben gebracht en verschillende andere lunaire merkwaardigheden meer.

Bedford ziet kans den zoekgeraakten bol terug te vinden en op aarde weer te keeren. Cavor wordt gevangen gehouden en slaagt er na eenigen tijd in per draadlooze telegraphie berichten af te sturen in de ruimte, die in brokstukken op aarde worden opgevangen.

Dit laatste is een uitwas, die beter weg was gebleven. Voor het overige is de geschiedenis phantastisch en griezelig, maar voor liefhebbers van 't bizarre aan te bevelen.

The Sea-Lady (1902) werd reeds vroeger voldoende besproken[1]), naar aanleiding van de Hollandsche vertaling „De Meermin”. Belangstellende lezers worden daartoe verwezen. Eindoordeel: „Dit boek koopen is geld verknoeien”.

The Food of the Gods (1904). Mr. Bensington, chemicus, en prof. Redwood zijn de uitvinders van het godenvoedsel, Herakleophorbia IV. De groei van mensch, plant en dier gaat bij sprongen. Een tijdlang kan het individu zich ontwikkelen; daarna volgt een tijdperk van rust om de opgenomen groeimaterie te verwerken; waarna een nieuwe groeiperiode intreedt. Het nieuw uitgevonden voedsel is krachtig genoeg om die rustperioden onnoodig te maken en periodieke groei maakt plaats voor onafgebroken aanwas, tot het laatste groei-stadium is bereikt. Het gevolg is, dat een mensch aldus gevoed een lengte bereikt van 40 voet met evenredigen omvang.

Door zorgelooze behandeling verspreidt zich het voedsel wijd en zijd. Kippen, ratten, wespen, waterdieren snoepen er van en worden enorm; planten schieten op in hypertropischen wasdom. Ook een twintigtal kinderen worden grootgebracht met Herakleophorbia IV, onder wie de 3 zonen van Cossar, Joung Caddles, Joung Redwood en een princes een meer actieve rol spelen.

Alles te zamen heeft Wels weinig partij getrokken van de mogelijkheden, die het vruchtbare idee aan de hand doet. Hij

[1]) Boekenschouw 1907. Blz. 375.

verliest zich in pagina's-lange beschrijvingen van reuzen-ratten, -wespen en -planten en de interessante menschen-reuzen blijven wazig en onbestemd. Onwillekeurig vraagt men zich af met Joung Caddles: „What's it all for?"

In the Days of the Comet (1908). In dezen en de twee volgende romans komt Wells' socialistische tendenz bijzonder sterk uit. In de voorafgaande phantasia's breekt zij nu en dan sporadisch uit, doch gaat weldra weer onder in de wonderbare avonturen. Hier is tendenz hoofdzaak, meer in 't bijzonder de schildering van den socialistischen toekomststaat, die na vreeselijke wereldcatastrophe vrede en peis op aarde brengen zal.

De groote verandering teweeggebracht door de komst van The Comet, aldus Beresford [1]) is de verandering van verstandelijk begrijpen in de menschheid.

Het eerste gedeelte geeft een realistische schildering van den strijd tusschen Arbeid en Kapitaal: van den vloek van den persoonlijken eigendom. De oorzaak van dit alles is daarin gelegen, dat de menschen elkaar niet begrijpen en in hun onverstand het leven tot een hel maken.

Onvoorziens passeert een komeet in de nabijheid der aarde. Eenige uren ligt heel het menschdom in een slaap van verdooving, maar eenmaal ontwaakt, bekijkt men alles met andere oogen. Een ieder blijft zijn eigen persoonlijkheid houden als vóór de catastrophe, maar door ondervinding wijs geworden, werken allen nu broederlijk samen voor eenzelfde doel en collectivisme viert hoogtij.

The War in the Air (1908) en het zes jaar later verschenen *The World Set Free* (1914) zijn beide oorlogsromans en als zoodanig op heden bizonder actueel. Wells beschrijft in beiden den oorlog der toekomst, terwijl de laatste het probleem verder ontwikkelt en een ruime plaats geeft aan de beschrijving van de zegeningen des vredes, die de geschokte wereld na het oorlogswee zal genieten.

Bert Smallways, een London Cockney, maakt op avontuurlijke wijze heel het wereldgebeuren mee. Ofschoon „by no means a stupid person and up to a certain point not badly educated" is de groote rol, die Wells hem laat spelen, veel te gewichtig voor zijn klein persoontje en wekt hij meer het idee van een punaise om de oorlogskaart vast te steken.

De oorlog van het jaar 19— heeft in de lucht plaats. Duitsch-

---

[1]) D. J. Beresford. H. G. Wells. London 1915.

land met Prins Karel Albert aan 't hoofd, begint den reuzenstrijd, weldra gevolgd door de andere natiën van Europa, Amerika en Azië. De Duitschers moeten het spoedig afleggen en de Europeesche en Amerikaansche volken dreigen ten onder te gaan tegen de Aziaten — totdat het verloren geheim van de Butteridge-vliegmachine wordt teruggevonden, hetgeen de schaal weer doet overhellen naar Amerikaansche en Europeesche zijde.

Heel het oorlogsbedrijf is tamelijk wazig en niet altijd vrij van eentonigheid.

De moraal door Wells er in gelegd luidt: de tegenwoordige beschaving met haar verbijsterende ontdekkingen moet noodzakelijk leiden tot een algemeene wereldramp.

Wat er zal gebeuren, nadat de groote oorlog is uitgewoed, profeteert Wells in *The World Set Free.* Hier ontbreekt zelfs de punaise; Wells zelf slaat de bladen om van het oorlogsalbum, op wier laatste bladzijden de berg des vredes is geschetst.

De nieuwe oorlogsgruwel is hier de alvernielende „atomic bomb". Zeventien dagen lang braakt ze in onstuimige kracht dood en vernieling, om de zeventien volgende dagen haar verwoesting voort te zetten met tot op de helft verminderde kracht, daarna wederom tot op de helft in hevigheid af te nemen en zoo verder in een afdalende reeks. Parijs, Berlijn, half Londen, grootere en kleinere steden en plaatsen zijn weggevaagd van de aarde; millioenen menschen zijn omgekomen, tot eindelijk King Egbert de vorsten der aarde bijeenbrengt, den onwilligen Vorst van den Balkan doodt en zich meester maakt van alle nog bestaande „atomic bombs".

Langzaam aan herstelt zich nu de geteisterde wereld om zich opnieuw en grooter te ontwikkelen op de grondslagen van den socialistischen toekomststaat van ongestoord geluk, welvaart, rust en vrede.

Een schoone droom, die wel altijd een droom zal blijven.

Amsterdam. L. P. P. FRANKE S. J.

LAMARTINE

Al de wisselingen van het lot heeft de man ondervonden, wiens naam in de wereld der literatuur evenzeer als in die der politiek niet zonder een gevoel van meewarigheid vermeld wordt. Hoe

schitterend was zijn opgang, hoe droevig zijn ondergang! Den 21sten October 1799 te Mâcon uit een aanzienlijke familie geboren, genoot Alphonse Marie Louis de Larmartine een tijdlang het onderwijs der Jezuïeten te Belley. Reeds op jeugdigen leeftijd voelde hij zich bijzonder getrokken tot de literatuur en behalve in de werken der klassieken vermeide hij zich in de poëzie van een Ariosto en een Tasso, van Pope en Ossian. Ongetwijfeld dankte Lamartine zijn fijn gevoel voor de kunst gedeeltelijk aan zijn moeder, de talentvolle en godsdienstige vrouw, wie het echter ook niet verborgen kon blijven, dat het positief geloof van haar zoon niet bijzonder hecht was en te veel wortelde in een vaag sentiment om bestand te blijken tegen de aanvallen eener van God zich vervreemende maatschappij. En toch, aan den troost van den godsdienst had iemand als Lamartine behoefte, want hem ook bleven de smarten niet gespaard, die des te pijnlijker schrijnden, omdat het gemoed des dichters zoo ontvankelijk was voor indrukken. Elvire werd voor hem een Beatrix: uit haar liefde bloeide zijn kunstleven op. In 1820 schreef hij zijne „Méditations poétiques", waarin hij zijne gevoelens vertolkte in fijne vormen en met een coloriet, dat verraste en bewondering afdwong. Lamartine werd de afgod der Parijsche salon-aristocratie. Zij roem vervulde de hoofdstad en de gunsten en eerbewijzen stroomden hem van alle kanten toe. Reeds vroeger had de jonge letterkundige in de diplomatie zich een plaats willen veroveren; die werd hem thans geschonken, want Lamartine kreeg van den koning een jaargeld en werd aangesteld als gezantschapssecretaris te Napels en te Londen. Datzelfde jaar nog huwde hij een rijke Engelsche, die tot het katholicisme was overgegaan en met wie hij Italië bezocht, het zonnige Zuiden, dat zijn dichterlijken geest reeds lang boeide. Als gevolmachtigde der Fransche regeering had hij drie jaren gelegenheid te Florence te verblijven, waar hij op grooten voet leefde en veel geld verkwistte. In 1828 naar Frankrijk teruggekeerd, werd hem een zetel ingeruimd in de Fransche Academie. Toen brak in 1830 de Juli-revolutie uit, en Lamartine, die geen vriend was van Lodewijk Filips, besloot den staatsdienst te verlaten. In 1832 ging de dichter te Marseille scheep voor een reis naar het Oosten. Vergezeld van zijn vrouw en dochter, vertrok hij uit Frankrijk, als een prins zoo statig en weelderig. In het Morgenland bezocht hij emirs en pacha's en sjeiks met zijn escorte van paarden en muildieren en bedienden. Groote schatten

aan wapens en tapijten bracht hij mee naar huis en tegen een honorarium van 80.000 francs schonk hij aan een uitgever het auteursrecht zijner „Voyage en Orient", de reisbeschrijving, in 1835 verschenen, die door haar oppervlakkigheid en subjectieve beschouwing minder boeide dan verwacht was. In het Oosten had Lamartine zich laten inwijden in de geheime leer der kaballa, en het bonte weefsel van Oostersche godsdienstige stelsels had zulk een bekoring op hem uitgeoefend, dat zijn ziel hoe langer hoe meer in twijfel verward raakte. Een zwaar ongeluk trof den dichter door den dood zijner eenige dochter Julia. Hij zocht weer afleiding in de staatkunde en werd lid van de Kamer van Afgevaardigden. Door zijn dichterlijke redevoeringen won hij hier veler sympathie, vooral toen hij zijn schitterende welsprekendheid aanwendde om de doodstraf afgeschaft te krijgen. Zijn leven van beminnen, bidden en zingen was ten einde; de eerzucht vlamde in hem op en dreef hem in de banen der revolutionnaire denkbeelden. In zijn „Histoire des Girondins", in 1847 uitgegeven, begon hij mede het zaad der omwenteling uit te strooien; de voorstander der monarchie was herschapen in een rooden republikein. In 1848 nam Lamartine naast den socialist Louis Blanc zitting in het Voorloopig Bewind en werd lid van de Nationale Vergadering en van het Uitvoerend Bewind. Als burger-republikein toonde hij zich afkeerig van veroveringsoorlogen, maar verzette zich tegen de inmenging der Europeesche monarchen in de Zwitsersche en Italiaansche aangelegenheden. Het Juni-oproer met zijn barricaden en volksoproeren vernietigde de Republiek; de „ateliers nationaux" werden opgeheven en de droom van het socialistisch communisme verdween in den bloedigen nevel van het militarisme van Cavaignac. De populariteit van Lamartine, reeds getaand door zijn samengaan met Ledru-Rollin, verminderde even snel als zij ontstaan was. De arme dichter zag zijn idealen ineenstorten en keerde roemloos en zonder fortuin in het ambtelooze leven terug om zich verder uitsluitend te wijden aan studie en literatuur. In veelschrijverij zocht hij voortaan zijn heil; de begaafde dichter, in plaats van zijn talent te verfijnen, werd een oppervlakkig historicus en auteur van stapels volksgeschriften. Hij gaf een geschiedenis uit van de revolutie van 1848, waarin hij zijn politiek trachtte te rechtvaardigen, en schreef over Rusland en Turkije zware volumina van weinig waarde. De weelderige levenswijze, waaraan hij verslaafd was, verkeerde in armoede.

Den 28sten Februari 1869 stierf hij op 79-jarigen leeftijd, vergeten en miskend, te Passy bij Parijs, nadat hij, de fiere dichter en aristocraat, de twee laatste jaren zijns levens van staatswege een lijfrente had moeten aannemen ter voorziening in zijn nood. De ijdelheid der wereldsche grootheid inziende, was hij tot den godsdienst zijner jeugd teruggekeerd. De dichterlijke verdiensten van Lamartine zijn echter door het nageslacht naar waarde erkend; de melodieuze muziek en de stralende beelden zijner ontboezemingen en vizioenen blijven waardevolle kunstschatten, hoewel het te betreuren valt, dat de artiest zoo weinig zijn taal verzorgde en zoo slordig stileerde. DR. H. H. KNIPPENBERG.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Wij hebben tot nu toe niets gezegd van de *Dietsche Stemmen*, tijdschrift voor Nederlandsche Stambelangen, waarvan het eerste nummer verscheen November 1915. Naast Professsor Bodenstein vinden wij in de redactie dr. René de Clercq. In de twee afleveringen (November en December) die voor ons liggen, vinden wij artikelen, welke wij lezen met de grootste ingenomenheid en vlak daarneven weer andere, voor ons onbegrijpelijk, niet wat betreft den inhoud, maar wat aangaat de mentaliteit van den schrijver. Met innig genoegen hebben wij het stuk van prof. Bodenstein gelezen, waaraan hij den titel gaf: *Die verwording van Generaal Botha.* Wij nemen het slot van dit artikel over: „Hij (Botha) was niet groot genoeg om sig self te offer terwille van sij volk; sij liefde tot sij volk was niet soo sterk nie, dat hij terwille van hulle sig sou bloot stel aan verguising, hoon en laster; een verguising, hoon en laster, wat te dieper sou tref, omdat hij in sij siel moes erken dat die Engelse met reg hom kon verwijt; dat hij inderdaad ligsinnig gespeel het met grote woorde en dat hij nie voldoende staatsmanswijsheid gehad het nie, om vooruit te sien en die gevolge van sij uitlatinge te oorsien. Dit was vir hom dus nie die keuse nie tusse sij eïe volk en die Engelse nie, dit was een keuse tusse die belange van sij volk en die belange van Botha, die belange wat hij daarbij had om sij reputasie als eerlijk mensch als staatsman te handhaaf en te behou. Daarom is het, dat hij vergeet het, dat konsiliasie middel was en nie doel nie, want anders sou hij nie, terwille van vrede, met die Britte, haat en tweedrag gesaai het

nie ond sij eië volk". Waarom wij dit artikel met zooveel instemming hebben gelezen, is moeielijk te zeggen. Misschien is het wel enkel uit gevoelerigheid, dat wij geen zoon van het Afrikaansche volk, door Engeland nog zoo kort geleden ruw geknecht, zijn diensten kunnen zien geven aan den veroveraar. Uit eenzelfde stemming zal het dan wel voortkomen, dat over het algemeen de *Dietsche Stemmen* in ons geen vriendelijke lezers vinden; de toon is ons te vriendelijk tegenover Duitschland, dat het Belgenland zoo wreed en meedoogenloos onder den voet geloopen heeft. Heel goed kunnen wij begrijpen dat Vlaamschgezinden den ongelukkigen invloed van Fransche taal en Franschen geest op hun land betreuren, dat zij eens heel duidelijk in het licht stellen dat, „ce que la France a dit pour la Belgique" heel wat meer belangrijker is dan „ce qu'elle a fait". Het wil er bij ons niet in, dat boven het weinige wat Frankrijk ten hunnen gunste deed het vele, dat Duitschland ten hunnen verderve wrochtte, moet worden verheven.

En toch gelooven wij, dat de Redactie van de *Dietsche Stemmen* het goed voor heeft met de eigen nationale belangen, doch alleen den schijn op zich laadt van het tegenovergestelde. Maar uitlatingen als bijvoorbeeld de volgende zouden wij gaarne missen: „En zonder blijkbaar te vermoeden (het wordt gezegd van prof. Struycken. Red. B.) hoe diep het feit tot vele van de edelste Vlamingen is doorgedrongen, dat de Belgische staat in zijn tegenwoordigen vorm *even weinig* voor den Vlaming een *vaderland* kan zijn, als Duitschland zulks voor de bij dit rijk ingelijfde Polen, Denen en Franschen wezen kan" enz.... Dr. Kuyper moge het begrijpen, voor ons is het een raadsel, dat Vlaanderen in deze hachelijke tijden, nu het eerste belang moest zijn de onafhankelijkheid te herwinnen, bedacht kan wezen op herwinning van zijn taalrechten, vooral als men ziet dat de overweldiger die aanspraken zoo lieftallig te gemoet komt.

Maar de vraag is gewettigd of bij sommige Vlaamsche leiders niet te veel persoonlijke veete in het spel is, om koelbloedig te kunnen oordeelen over de juiste aan te nemen houding. Het artikel van René de Clercq *Havere tegen Vlaenderen* (Dec.) is even meesleepend als vinnig. Naar aanleiding van zijn ontslag als leeraar aan de Academie van Gent, begint hij aldus: „De Koninklijke hand heeft ons geslagen; ridders zijn wij voor al ons Volk...." Vooral heftig gaat hij te keer, tegen „den noodlottigen invloed" van den Haveriaanschen woordvoerder, „die in de tweede plaats regeeringsbode, in de derde Katholiek, in de vier Vlaming en in de eerste Mr. Frans van Cauwelaert is".

Wij kunnen ons niet overtuigen dat de Clercq den rechten weg heeft gekozen; hij is een spontane natuur, een echte volksdichter, maar de vraag is of verstand niet betere raadgever is in de huidige omstandigheden dan het gevoel.

Prachtig is zijn gedicht *Aan die van Havere toen zij vergaten*

dat ook Vlaanderen in België lag. Wij laten hier de eerste en laatste stroof volgen:

Wij houden van trukken noch tirelantijnen,
Heeren van Havere, weet het goed!
Wij zijn Germanen, geen Latijnen,
Opene harten, zuiver bloed!
Heb ik geen recht, ik heb geen land;
Heb ik geen brood, ik heb geen schand;
Vlaanderen, Vlaanderen, met hand en tand
Sta ik recht voor U,
Vecht voor U!

Weet de Koning, ónze Koning,
Dat men zijn Volk tot slaven drilt?
Vlaanderen wordt onz' eigen woning
Of de Leeuw springt uit zijn schild!
Heb ik geen recht, ik heb geen land; enz.

Op de Hoogte (Januari) bevat een kort opstel van P. J. Bruïne Ploos van Amstel over *De Tunnel onder het Kanaal.* Hij meent te kunnen zeggen, dat er niet aan valt te twijfelen, „of de tegenwoordige oorlog zal ook de direkte aanleiding zijn tot het ten-uitvoer-brengen van het oude plan, het maken van een kanaal-tunnel". Inderdaad een oud plan. Reeds in 1856 werd een wetenschappelijk plan door den Franschen ingenieur Thomé de Gamond aan Napoleon en aan de Koningin van Engeland voorgelegd. Het zou een buistunnel worden van 35 K.M. van 25—75 Meter onder den zeebodem. Tusschen de beide landen werden voortdurend onderhandelingen gevoerd, commissies werden ingesteld enz., concessies werden gegeven. Een Fransche maatschappij maakte reeds een begin van 1849 Meter, een Engelsche maatschappij van haar kant bewerkte een lengte van 2000 Meter. In 1882 gaf de Engelsche Regeering het plan op met het oog op de landsverdediging. In 1913, 5 Augustus, werd Asquith in het House of Commons door 18 leden van het Parlement namens een 90-tal collega's gevraagd het plan ten uitvoer te leggen. Wij gelooven, dat ook na den oorlog het nog wel wat duren zal, alvorens men begint met den tunnelbouw. De technische moeilijkheden zijn bizonder groot en de kosten zouden ongeveer 8 millioen per Kilometer bedragen.

In *De Katholiek* (Januari) schrijft J. B. W. Möller over *Otto von Bismarck en de Kulturkampf* (een vervolgartikel), Prof. Steger *over mijnen en torpedo's* en Prof Mag. J. V. de Groot O.P. over *René Descartes en het ontstaan zijner Metaphysiek,* en verder is in deze aflevering een ruime en eervolle plaats ingeruimd voor de poëzie.

De *Wetenschappelijke Bladen* (Januari) hebben ditmaal niet zooveel bizonders uit de tijdschriften weten over te nemen dan anders wel eens het geval was. Het eerste artikel *Vooruitgang en Menschenleed* loopt geheel weg uit onze wereldbeschouwing

en draagt met recht de woorden van Schiller als opschrift: „Laten wij niet trachten het booze noodlot te verhinderen zich in zijn ware gedaante te toonen". Daar komen wij niet ver mee.

Ludwig Geiger vertelt van leven en werken van den Duitschen dichter *Emanuel Geibel,* die in 1815 te Lübeck geboren werd. De door de auteurswet gestelde termijn, waarin het nadrukken zijner boeken is verboden, is ten einde, en onze rechtgeaarde uitgevers zullen spoedig hun recht doen gelden. Wij hebben dan gelegenheid zelf eens iets te zeggen van Geibel en zijn werk.

Stimmen der Zeit (Januari) heeft een uitmuntend historisch artikel van R. v. Nostitz-Rieneck: *Der Kampf um Rom, vom Züricher Frieden* (10 Nov. 1859) *bis zum Tode Cavours* (7 Juni 1861). Juist omdat in den laatsten tijd het Romeinsche vraagstuk van zoo actueel belang is geworden, is het goed dat men de vroegere gebeurtenissen eens wat nauwkeuriger leert kennen dan uit werken van algemeene geschiedenis mogelijk is.

In deze aflevering hebben vooral de kleinere opstellen, welke steeds verschijnen in de rubriek *Umschau* onze aandacht getrokken. Jakob Overmans (Die Tragweite der Theaterbewegung) laat ons weten, dat de strijd tegen het slecht tooneel in Duitschland en Oostenrijk nog altijd ijverig wordt voortgezet. Uit zijn mededeeling moeten wij tot onze beschaming ervaren, dat de opvoering van „Weibsteufel" in het Münchener Hoftheather verboden werd! Natuurlijk waren er dadelijk eenige kranten bij om het voor te stellen als eene „Agitation der Zentrumspresse"; ze wisten wel, dat zulk eene verdachtmaking de anderen schuw kon maken. Maar deze heeren hebben zich dan diep in de vingers gesneden. Want op de protestantsche Generalsynode te Berlijn van November l.l. vond men het „überaus traurig, dass Dramen wie der „Weibsteufel" aufgeführt werden dürften... Diese Volksverführung müsse gesetzlich bekämpft werden, sonst sei das Ende des Elendes nicht abzusehen.

Wij zeggen, dat „Weibsteufel" tot *onze beschaming* in Duitschland werd verboden. Hier werd immers onlangs datzelfde stuk opgevoerd onder den titel „De duivel in de Vrouw" en hoog geprezen door de roemmakende kranten.

In een andere mededeeling lezen wij, dat een professor van Jena (het schijnt dat in dezen oorlogstijd vooral de professoren moeten loskomen met onbekookte plannen) eene lans breekt voor de stichting eener „deutsche Reichskirche. Trouwens Fichte en Jahn liepen voor honderd jaren al met eenzelfde idee rond. En de voorbereiders van den rampzaligen Kulturkamp hadden ook al zoo iets op hun program staan. De professor van Jena, Heinrich Weinel, wil echter de katholieken niet gedwongen zien, toe te treden tot zijne nationale kerk. Ze mogen er zelfs niet in; waarmede de katholieken natuurlijk gaarne akkoord gaan.

Daar is voor deze nieuwe kerk maar een kenmerk, dat zij alles vereenigend wat zich protestantsch-evangelisch noemt, enkel en

alleen de katholieken uitsluit. En ook „der Gegensatz gegen die Katholiken wäre das einzige Band der Einigkeit. Dit kan dus gezellig worden.

Friedrich Klinke schrijft over „Plagiator Bergson" — eine Kulturfrage. Waarom dat dadelijk eene „Kulturfrage" moet zijn, is niet duidelijk. Wat tegen Bergson wordt ingebracht, wordt heel duidelijk verklaard.

De gevaarlijke wijsgeer Bergson, die in den laatsten tijd in Frankrijk furore maakte, en over wien ten onzent Dr. Hoogveld eene belangrijke studie schreef, schijnt nogal geborgd te hebben bij Schopenhauer. Vroeger reeds had Klinke zelf al gewezen op eenige overeenkomstigheden, doch ging er niet verder op in. Nu echter komt Dr. Illés Antal en tracht te bewijzen dat Bergson direct van Schopenhauer afhankelijk is. Klinke vindt echter deze bewijzen niet afdoende. Maar de Duitsche wetenschap heeft het er niet bij gelaten en reeds is een geschrift verschenen van Dr. H. Bönke: „Plagiator Bergson, membre de l'Institut". Deze gaat heel wat verder en beweert: „Bergson hat von Schopenhauer geradezu alles entnommen, was seine Philosophie an wesentlichen Gedanken enthällt". De bekende wijsgeer Wilh. Wundt neemt deze bewijsvoering slechts gedeeltelijk aan, maar verklaart dat de Franschman nog bij verschillende andere vakgenooten als geestelijk tafelschuimer heeft aangezeten.

Klinke meent dat Bergson op deze beschuldiging niet zwijgen kan, en evenals hij, zien wij nieuwsgierig zijn antwoord te gemoet.

In *De Gids* wijdt de redactie een waardeerend woord aan Mr. J. N. van Hall bij zijn aftreden als lid. Er wordt een overzicht gegeven van het 80-jarig bestaan van dit tijdschrift. Van den scheidende en diens werk, verklaart zij, dat ce que l'on voit (dit) niet was een hooge, maar een stâge vlucht, en ce que l'on ne voit pas was: zijn nimmer aflatende zorg om van iedere aflevering iets te maken, dat beantwoordde aan den eisch van verscheidenheid en tevens voor het artistieke geweten bestaan kon". „De redactie stelt ten slotte zich niet voor, dat *De Gids* het Nederlandsche leven zal kunnen beheerschen, die tijd is vermoedelijk voorbij. Zij wil dienen en heeft het te doen met de zware verantwoordelijkheid, die lange en grootendeels roemrijke traditie oplegt. Top Naeff geeft een novelle getiteld *Vrienden* en Helène Swarth put voor de hoeveelste (?) maal uit haar onuitputtelijke liefdebron, en sonnetteert weer lustig in een reeks getiteld *Liefde* over liefdes wee en zaligheid. Zij deelt ons het heugelijke nieuws mede, dat zij zich jong drinkt aan tooverklanken, maar moet, zeker tot haar groote teleurstelling, hooren, dat de god, dien zij Liefde noemde, tot haar zegt: „Ik veel, o dwaze! uw liefdeliedjes langer niet". Of zij zich aan deze vermaning zal storen en eindelijk een andere snaar op haar lier gaat spannen? J. N. van Campen behandelt in zijn *Romancières van onzen tijd, Ina Boudier Bakker* tamelijk omslachtig en zwaar.

De slotsom is, dat hij haar kunst echt Hollandsch noemt, niet alleen wat het onderwerp, maar ook wat de compositie betreft: afwezigheid van een ongewone intrige. *Een Nederlandsch boek over Bergson* van Dr. J. E. H. J. Hoogveld wordt door G. Heymans niet onsympathiek besproken en van den inhoud een overzicht gegeven. Hoewel blijkbaar het niet met den Culemborgschen professor eens, prijst hij toch zijn methode, die vreemde denkbeelden eerst ten volle laat uitspreken en ze daarna beoordeelt naar eigen maatstaf om eerst daarna te beproeven de hooge waarde der eigene aan het licht te brengen.

In *Hochland*, waarin natuurlijk ook weer „der Krieg" hoofdschotel is, komt een artikel voor van een Hollander Wenzel Frankemölle, getiteld *Strömungen in Flandern*. Het heeft een zeer pro-Duitsche strekking, noemt *De Toekomst* als een ausgezeichnet geleiteten deutsch-freundlichen Wochenblatt, en haalt met sympathie den daarin schrijvenden Pfarrer (Dominé) Domela Nieuwenhuis Nyegaard aan, die Vlaanderen wil bevrijden van allen zuidelijken dwang. Met veel vuur betoogt de schrijver de wenschelijkheid van nauwere aansluiting der Vlamingen bij Duitschland en lokt hen met zoet gefluit om den Franschen invloed te laten varen en zich te overtuigen van de groote voordeelen, die hen wachten, als zij zich door Germania laten inlijven en zich van Fransch België losmaken. Zelfs Stijn Streuvels is hem niet Vlaamschgezind genoeg. De verschillende stroomingen onder de Vlamingen dan worden door hem beschreven en de conclusie is, dat Vlaanderen, wanneer het zijn eigen taal, kultuur en eigenaardigheid kan behouden, het veel beter zal hebben onder Duitsche dan eigen regeering en natuurlijk zal Duitschland hun deze zelfstandigheid waarborgen zooals de zoon van Von Bissing aan de Studenten te Utrecht, afd. v. d. Alg. Ned. Bond schreef: „Het is kenschetsend, dat ten slotte de Duitscher grooter eerbied koestert voor de kultuur van Rubens' Volk dan zelfs de uitnemende dichter Streuvels. Wie heeft recht? Het edelste gebaar is in allen geval van den Duitscher!" Arme Stijn, die het niemand naar den zin kan maken zelfs niet den Duitsch-Hollander Frankemölle.

In *Vragen van den Dag* een artikel van prof. Dr. de Geer — een ex-dominé naar het schijnt — over *het Galiléi-proces*. De schrijver is de kath. Kerk niet bijzonder sympathiek gezind; hij vindt zelfs dat zij zich zeer gecompromitteerd heeft met dit geval, maar komt toch tot de erkenning dat er al heel veel legenden over in omloop zijn, waarvan hij de onjuistheid bewijst. Zoo is het b.v. niet waar dat Galiléi een harde gevangenschap heeft ondergaan, dat hij gefolterd is en tot een herroeping gedwongen, dat hij het vermaarde *E pur se muove* na deze afzwering moedig in het gelaat zijner rechters heeft geslingerd. Integendeel roemt hij zelf de vriendelijke behandeling van zijn rechters ondervonden, spoedig kreeg hij zijn vrijheid terug, leefde nog bijna tien jaar in gelukkige

omstandigheden, stierf zacht en kalm een christelijken dood, in zijn laatsfe ure nog door den Paus gezegend en getroost. Zal dit oude paardje nu voor goed op stal worden gezet of moet het nog steeds dienst doen evenals het Concilie van Mâcon, de zinspreuk der Jezuieten enz. enz.

In *Europa* niets bijzonders. Van Agnes van de Moer onder den onschuldigen titel van *Een gekleede jas* een novelletje met perfide strekking en tamelijk schunnige inkleeding. Van Maurits Wagenvoort weer op zijn gewone, tamelijk zwaar op de handsche manier, een Italiaansch verhaal, *Het Koffiehuis aan den weg.*

De Tijdspiegel is minder Duitsch. Er zijn maar twee artikelen in waarvan in de titels het woord „Duitsch" voorkomt. Het eene is van economischen inhoud, in het andere bespreekt Herman Midelendorp een verzenbundeltje van de dichteres Else Berne, die vroeger *Lieder aus Holland* uitgaf en nu *Klänge aus Holland.* Hij roemt haar als een fel levende, diep voelende en persoonlijke dichteres. Hij geeft een paar gedichten tot proef en prijst haar ballade *De brand van Ammerzode* als éene, waardig naast de beste van Hélène Swarth te worden geplaatst. In de *Boekbeoordeelingen* recenseert Elise Soer o. a. *Een jonge liefde in een oude stad* — zie ons zeer ongunstig oordeel in het vorige no. — en roemt dit boek NB.! als zeer geschikt voor de jeugd! Weer een bewijs hoe onbetrouwbaar sommige recensiën zijn en hoe gevaarlijk het is zich aan dergelijke gidsen toe te vertrouwen! PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Famulus (Th.) Dr. Kuyper over de wonderen van Lourdes. Amsterdam, R. K. Boekcentrale. (45) — f 0.25.

Pater Th. Bensdorp, C. ss. R. heeft de artikelen in „De Tijd", waarin hij ontleedde de beschouwingen van Dr. Kuyper over de wonderen van Lourdes, in dit boekje verzameld, waarvoor velen hem dankbaar zullen zijn.

Eerlijk gezegd, de meening van Kuyper over Lourdes heeft ons niet weinig verbaasd. Niet dat hij eenigszins sceptisch mocht staan tegenover de gebeurtenissen en haar het karakter zou pogen te ontzeggen van wonderen in den strikten zin, dat zou ons niet bovenmate hebben bevreemd; maar dat hij zelfs niet zou willen weten van bizondere gebedsverhooringen en de wonderen toeschrijven aan demonische invloeden, dat heeft ons heel erg verrast. Welk wonder, ook uit den Apostolischen tijd, blijft bij *zulk* eene opvatting der demonische machten, nog onaangetast.

De logica van pater Bensdorp voert in dit boekje zoo'n krachtig

defensief, dat Dr. Kuyper niets beter kan doen dan terugkeeren in zijn loopgraven om zijn geweer, dat weigerde, eens duchtig te onderzoeken. R. K. Pr.

Keppler (Mgr. Dr. P. W. von) Meer Vreugde. 3[de] druk. Amsterd., C. L. van Langenhuysen. f 0.90, geb. f1.90.

Wij kunnen niet nalaten deze derde uitgave van *Meer Vreugde* nog eens hartelijk den lezers aan te bevelen. Want er zijn zooveel „moderne moordenaars" der vreugde. De materieele vooruitgang „heeft het bestaan gemaakt tot een leven onder verschrikkelijken hoogdruk, onder een bijna verpletterende hoogspanning". Volksmenners hebben er een wreed belang in, den werkman niet vroolijk te laten worden, want zij speculeeren op zijn ontevredenheid. Daar is een schijnbare vreugde nog, eene luidruchtige, maar Ruskin zegt het wel: „overal ter wereld is de luidruchtige vreugde slechts door een dunnen wand van de stomme vertwijfeling gescheiden".

Evenmin zijn de vermaken der zoogenaamd beschaafden ten opzichte van hun vreugde-gehalte hoog te schatten: er is daar te veel conventioneele leugen en ijdelheid in 't spel, te veel geverniste vroolijkheid. „Het leven ware nog te dragen, maar de vermaken!" zou Lord Palmerston gezegd hebben.

Waar zoo'n tekort over 't algemeen is aan levensvreugd, moet een boek, dat pleit voor meer vreugde, welkom zijn, vooral omdat het leert, hoe dat doel te bereiken. Want het leven begrijpen, zijn waarde en beteekenis in alle omstandigheden, doet vinden de levensblijheid. R. K. Pr.

Kok (D. J. J. de) Verklaring van den Nederlandschen Katechismus. Deel III — De Genademiddelen. (389). Amsterd. Langenhuysen.

Dit mooie werk is nu in een derde deel voltooid. In het eerste deel leerden wij, wat we moeten gelooven, in het volgende de geboden, welke wij moeten onderhouden, en thans handelt de schrijver over de genademiddelen, de bizondere hulp van God, die wij noodig hebben om te gelooven en naar ons geloof te kunnen leven.

Op het einde worden leerplannen afgedrukt ten gebruike bij het katechetisch onderwijs, voor de eerste leering, de middelleering, de groote en de naleering.

Het zal nu wel niet meer noodig zijn de geestelijkheid te wijzen op de belangrijkheid van dit boek. Zij weten, dat dit hun een onschatbare hulp is.

Maar zijn ook de ouders overtuigd, dat dit boek voor hen onmisbaar is, indien zij naar plicht en verlangen, hun kinderen een degelijke godsdienstige opvoeding willen geven? Indien zij, gelijk het behoort, wenschen te antwoorden op de vragen van het jonge volkje? Als dit bewustzijn nog niet genoeg is doorgedrongen, dan hoop ik, dat mijn woord en aansporing iets

vermag en dit boek een plaats zal verwerven in elke huisbibliotheek, hoe bescheiden die overigens ook is aangelegd.

R. K. PR.

Roh (S. J.) Wat is Christus? 2de druk. Inleiding van Th. Famulus. R. K. Boekcentrale, Amsterdam. (72) f 0.25.

Wij hebben het boekje reeds aanbevolen en volstaan met de aandacht te vestigen op deze nieuwe uitgave. Of beslist tot Christus terug of voorwaarts, den afgrond in! zoo eindigt de schrijver en wij gelooven dat in deze dagen meer dan ooit, hart en geest geneigd is zijne conclusie te aanvaarden. R. K. PR.

Thompson (Francis). De heilige Ignatius van Loyola. Naar het Engelsch door M. Kooyman, S. J. Leiden, Dieben. (186) f 1.50, geb. f 2.—.

Heiligen-levens staan niet in geur van heiligheid, juist om hun heiligheid — zoo zei eens een paradox-lievende vriend. In zooverre kon hij gelijk hebben, dat de vorm, waarin vooral vroeger, de levens van onze groote Roomschen besproken werden, niet zelden te zoeterig en te weinig litterair was. En in dien zin te „heilig", dat de mensch in de(n) Heilige te weinig of niet geteekend werd, alles bovennatuurlijk heette en daardoor onnatuurlijk begon te lijken. Bepaalde ontspanningslektuur behoeft een levensbeschrijving van een Heilige wel niet te zijn, maar de geestelijke snoep uit de beduimelde zakjes eener ouderwetsche letterkunde was weinig aantrekkelijk. Voor één Vie de Ste Elisabeth van de Montalembert, of één Ste Lydwine van Huysmans vindt men tien langdradige, on-menschelijke (zie boven) Heiligen-levens, geschreven met meer vroomheid en goeden wil dan talent, — meestal door geestelijken.

Maar het leven van St. Ignatius, door Francis Thompson, is om in één adem uit te lezen. Ook als prozaschrijver toont de dichter groot talent. Maar zijn taal is zoo gecondenseerd pittig en geestig, dat maar weinige — overigens vlot Engelsch lezende — Nederlanders hem behoorlijk konden volgen. Daarom was het een weldaad van Pater Kooyman, S. J., dat hij ons dit moeilijke werk in prettig Nederlandsch liet genieten. Temeer daar het de levensbeschrijving geldt van den grooten stichter der Jezuïten-orde, — na zijn Goddelijken Meester, waarschijnlijk de meest belasterde man van de wereld. En dat het inderdaad niets dan laster is, de in vele kringen gangbare praatjes over Loyòla en zijn bentgenooten, bewijst ook dit boek zonneklaar! Laat de tegenstander maar eens probeeren om een even heerlijke en eerlijke beschrijving van Ignatius te geven. Hij mag dan zijn deugden zoo kort behandelen als hij wil, zijn tekortkomingen breed uitmeten — mits maar waarheid wordt gesproken, bronnen genoemd worden, en die bronnen niet liegen. Dan zal de felste vijand, al was hij tienmaal vrijmetselaar, moeten bekennen gedwaald te hebben. Men moge

niet in staat zijn, om zijn heiligheid en het goede van zijn stichting te waardeeren, maar men zal hem zijn achting niet kunnen onthouden, als karaktervol, doortastend, nobel mensch, wiens stichting volkomen toelaatbaar is voor alle billijke wetten.

Foutjes zijn er in de vertaling. Natuurlijk. Maar weinig of niet hinderlijk, behalve het vele gebruik van het Duitsche abweisen, en het afschuwelijke, geheel onnoodige afreizen voor: vertrekken. Hoofdsch voor: hoofsch, het nogal eens vergeten van de tilda op de Spaansche n's; de drukfouten en het minder goede papier worden bij een volgende uitgave, (die zeker niet lang zal uitblijven) wel verbeterd. En dan zouden de meesten waarschijnlijk verplicht worden met het aangeven van den klemtoon op de Spaansche namen. Salmerón, Gandía, Tolédo, Córdova, Granáda, García, enz. worden maar aldoor averechts Sálmeron, Gándia, Tóledo, Gránada, Cordóva, Gárcia beklemdtoond. Zelfs Loyóla, dat eenvoudig Lojóla klinkt, wordt nog Lójela geheeten — zooal niet Lwájola, alsof St. Ignatius een Franschman was. Waarom zouden we niet zooveel mogelijk juist accentueeren? Of moeten wij b.v. ook den heiligen Aloysius van Gonzága maar tot Gónzega blijven verhaspelen?

Nijmegen L. L.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Dijk (J. B. van) Joseph von Görres en de Kerk van Duitschland in zijn tijd. (1776—1848). Leiden, Futura (445). f 1.90.

De schrijver, ons gunstig bekend uit ander werk als ernstig en volhardend historisch zoeker, houdt zijn naam hier hoog. Het was geen gemakkelijke taak, den tijd te beschrijven, zoo propvol gebeurtenissen, zoo woelig door geestelijke stroomingen, zoo verward door het netwerk van konkelende politiek, zoo belangrijk door den strijd van machtige mannen.

Maar in en tusschen al dat gebeuren vindt de heer van Dijk zijn weg, alles aantoonend, wat voor den lezer van belang kan zijn. En op dit laatste wil ik vooral den nadruk leggen: dit boek is niet (en bedoelt ook niet te zijn) een levensbeeld van Görres, maar veeleer eene historie der lotgevallen van de Kerk in Duitschland, gedurende het aangegeven tijdperk. Dit wil echter niet zeggen dat de figuur, het karakter en streven van Görres voor ons te veel verborgen zou blijven.

De schrijver heeft zich, wat de bronnenstudie betreft, beperkt tot hetgeen hij te Amsterdam in de verschillende wetenschappelijke bibliotheken kon vinden, en daar zijn werk eigenlijk niet voor geleerden is geschreven, mocht hij zich daar mede tevreden stellen. En de lezers mogen hem dankbaar zijn voor zijn moeizamen en omvangrijken arbeid. Het is een mooi boek, dat ons

binnenleidt in een tijdperk, waarover druk wordt gesproken, maar waarvan tot heden te weinig positiefs geweten werd door velen.

DR. S.

Heutz Jr. (J. B. van) Over de Staatkundige oorzaken van den huidigen oorlog en de positie van Nederland in het conflict. Dalmeyer, Amsterdam. (92) f 0.50.

De schrijver meent dat de oorlog onafhankelijk is van den wil der menschen, en dit vooropgezet, zou eigenlijk zijn boekje voor 'n groot deel kunnen vervallen.

Hij geeft echter een heldere uiteenzetting, hoe juist door de onverantwoordelijke gulzigheid der staten deze oorlog lang, heel lang reeds werd voorbereid en wel „zonder de noodzakelijkheid om in de levensbehoeften van een natie en haar broed te voorzien".

Deze historische schets is zeer zeker het lezen waard. Jammer dat de schrijver zoovele taalfouten maakt en de uitgever, die toch maar een paar regels te zeggen had, gelegenheid vindt daarin hem na te volgen en spreekt van „de*n* uitgaaf" en geestelijke*n* rust.

R.

Kunst (Jaap). Terschellinger Volksleven. Gebruiken, liederen, feesten. Met vele illustraties naar foto's en een 80-tal muziekbijlagen. Uithuizen, Fongers. (172).

De schrijver heeft een overzicht willen geven van *wat* en *hoe* er op een bepaald tijdstip in een bepaalde streek gezongen werd en welke gebruiken er in zwang waren. De wetenschap, dat volkseigenaardigheden en liederen met groote snelheid verdwijnen, heeft hem aangespoord én de folklore van het eiland én de liederen te verzamelen. En wij durven gerust zeggen dat hij den belangstellenden een dienst bewezen heeft door zijn studie-materiaal ter hunner beschikking te stellen.

Zijne bedoeling om de Terschellingers in dit werkje een eigen liedboek te schenken, achten wij minder geschikt. Het is toch een feit, dat vele liedjes van vroeger nu op zijn hoogst gefloten en niet goed meer gezongen kunnen worden van wege den naakten tekst.

De schrijver voelt het zelf, want hij zegt op blz. 115 in een voetnoot: „vele liederen uit vroegeren tijd zijn voor ons gevoel niet meer geschikt om gezongen, laat staan om gedrukt te worden. Mocht er nu reeds een enkele de wenkbrauwen ophalen en den onderlip vooruitsteken bij 't lezen van sommige der hier meegedeelde teksten, laat hem dan denken: „den Reinen ist Alles rein". Het behoeft geen verklaring, dat wij dit ergerlijk misbruikte gezegde afwijzen. Trouwens ieder verstandig mensch weet, dat het een praatje is.

A. GIELEN.

Mandere (H. van der) Figuren van dezen oorlog. (Een reeks schetsen van op den voorgrond tredende persoonlijkheden uit de verschillende landen). 's Gravenhage, Morks. (182)

Van de 21 opstellen, welke dit boek bevat, heeft de Mandere een achttal op zijn naam staan, de andere werden door hem verzameld en zijn van verschillende bekende schrijvers.

Over alle figuren, die in dezen volkerenkrijg boven de menigte uitsteken, worden leerzame bizonderheden medegedeeld.

Burgemeester Max, Joffre, Kitchener, Von Tirpitz, d'Annunzio, Grey, Lloyd George, Von Hindenburg, het Belgische koningspaar e.a. worden ons voorgesteld, en tusschen deze schetsen, die wij met belangstelling hebben gelezen, vinden wij eenige artikelen, die eveneens zeer welkom ter voorlichting zullen zijn. Zoo b.v.: de politiek van den Rijkskanselier Von Bethmann Hollweg door H. van der Mandere. — Graaf Berchtold en het Oostenrijksch buitenlandsch staatsbeleid door W. Graadt van Roggen. — Wilhelm Ostwald en de Duitsche geleerden, door F. Smit Kleine. Wij bevelen het boek om zijn goeden, leerzamen inhoud heel gaarne aan. DR. S.

Onder de nummers der Pages actuelles (Bloud, Paris), vinden wij er eenige, die vrij van propagandistische heerlijkheden, en daarom objectief, onze lezers vertrouwbare inlichtingen kunnen geven over personen en zaken, die in dezen oorlog voortdurend ter sprake komen. We drukken hier de titels en daarachter den naam der schrijvers af.

Le Général Gallieni G. Blanchon) — Le Général Joffre (G. Blanchon) — Le Roi Albert (P. Nothomb) — Le Général Pau (G. Blanchon) — Le Général Mannoury Miles) — Les Sous-Marins et la Guerre actuelle (G. Blanchon) — Les „Zeppelins" (G. Besançon) — L'Heroïque Serbie (H. Lorin) — Dans les Trancheés du Front (F. Marre) — Le Soldat de 1914 (R. Doumic) — Notre „75" (F. Marre).

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Bloemink (F. H. N.) Oogst. Bloemlezing van acht leesboekjes voor het lager onderwijs. Met platen. Gouda, Van Goor — per deeltje f 0.35).

Willemse (P.) Practische Natuurkunde. 331 figuren. Gouda, Van Goor. (334) f 2.90 en f 3.25.

Prick van Wely (Dr. F. P. H.) Sleutel bij Roorda's Dutch and English compared. I. losse zinnen. 3de uitgave. Noordhoff, Groningen. (88) f 0.90.

Veldkamp (E.) Twintig spreeklessen. Eenvoudige aanwijzingen en oefeningen ter verwerving eener gezonde, duidelijke, natuurlijke spraak. Groningen, Wolters. (104) f 0.90.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bloem (Walter). De Smeden der toekomst. Roman uit den Fransch-Duitschen oorlog. Utrecht, W. de Haan, per deel f 0.75, geb. f 0.95.

De beide voorgaande deelen van Bloem's bekende triologie hebben wij reeds met lof besproken in vroegere afleveringen van dit tijdschrift: *Het ijzeren Jaar, Volk tegen Volk.*

In *De Smeden der Toekomst* zien wij Bismarck en zijn helpers bezig om van de gunstige stemming, welke het oorlogsgeluk had opgewekt onder het volk, ijverig gebruik te maken om de eenheid te bevestigen van het Duitsche Rijk. Een spannende roman.

Boeck (Christopher). De Kerstroos. Utrecht, H. Honig. (302) f 2.40, geb. f 2.90.

Dit verhaal, dat reeds een vijfde uitgave beleefde in het Deensch, steekt eigenlijk den draak met de overdreven emancipatiezucht van sommige vrouwen.

Gemma had het heel erg te pakken. Zij redevoerde over de gelijkstelling van man en vrouw en hield lezingen, genoeg om een gansch land tureluursch te maken.

Maar dr. Falkenberg krijgt haar lief en kan dat natuurlijk niet verbergen. Gemma legt haar reform af, laat de korte haren groeien enz. Dr. Falkenberg waagt een aanzoek; zij weigert en heeft dadelijk daarover een volmaakt berouw. Tegenover haar vriendin verloochent ze nu haar vroegere theoriën en verkondigt, „dat de groote macht in het leven der vrouw is de liefde voor anderen... niet het op kleingeestige wijze doordrijven van eigen belangen".

En 't is haar ernst. Onder een schuilnaam aanvaardt zij de plaats van dame van gezelschap bij Falkenberg's ouders.

Falkenberg heeft in zijn ontmoeting met Gemma de stof gevonden voor een roman: „De Kerstroos". Maar hij kon het niet over zijn hart verkrijgen te eindigen met het blauwtje en de leukerd laat Gemma en zijn persoontje een gelukkig paartje worden.

Gemma krijgt het boek in handen en als Falkenberg met Kerstmis thuis komt, wordt gezorgd dat de werkelijkheid met het verhaal in overeenstemming wordt gebracht. Wel aardig!

A. GIELEN.

Broedelet (Joh.) Maskers. Een roman van het tooneel. Amsterd., Scheltens en Giltay.

Verleden jaar gaf de Haagsche Post dezen roman als feuilleton. Alles komt hier op neer, dat alle auteurs en actrices, op een enkele uitzondering na, ook in het gewone leven komedie spelen. Het rauwe realisme van den vroegeren Broedelet vinden wij hier niet. Heeft hij zelf genoeg van de erbarmelijke platheden van voorheen of hield de redactie van de H. P. hem binnen de perken?

R.

Haspels (G. F.) David en Jonathan. Amsterd. P. H. v. Kampen. (261) f 1.50, geb. f 1.90.

Een boek van een schrijver als Haspels leest men natuurlijk met bizondere belangstelling, ook al heeft men reeds eenige brokstukjes genoten, toen het verscheen in *Onze Eeuw*.

Lodewijk, zoon van baron Utenhage, eigenaar van Huize „De Geere", was kloek van gestalte en zijn vriend Charles van Renkum, de zoon van den dominee, was klein. Papa Utenhove noemde hen schertsend zooals Haspels zijn roman heeft genoemd.

Charles, gehuwd met eene Utenhage, gaat alles voor den wind. Lodewijk, de advokaat, loopt het niet mee, doch hij wordt door zijn vriend geholpen aan een vennootschap met een tabakshandelaar. De aristocraat kan echter niet tegen de prikkeling van de scherpe tabaksuitwasemingen en ook de wijze van handeldrijven zijns compagnons stuit hem tegen de borst. Hij wordt ziek.

Het voorstel van Charles om, na vaders dood, „De Geere" te koopen en te exploiteeren, wijst Lodewijk van de hand. Maar Charles doet het nu zelf met schitterenden uitslag.

Als Lodewijk op advies van doktoren naar buiten moet, stelt Charles het landgoed ter zijner beschikking en ofschoon het den edelman hindert en pijn doet zijn vaderlijk bezit zoo te zien exploiteeren, waardeert hij toch de goede bedoelingen van zijn vriend en vindt woorden van lof.

Dan sterft Lodewijk. Charles en zijn vrouw zorgen voor zijne weduwe en kinderen. Een mooi boek! M. WALRE.

Maclaine Pont (M. W.). De Freule van de Renthoeve. Amsterd., P. N. v. Kampen en Zoon (352).

Laten wij het maar gauw zeggen, want wij doen niets liever, als de schrijvers het ons mogelijk maken: dit boek is prettig en onderhouden geschreven en goed.

Mathia, de freule van de Renthoeve, komt terug van kostschool, juist als voor haar broer een derde remplaçant moet worden gevonden; twee waren er reeds gesneuveld. De baron, die nog geld had te vorderen van boer Bakker legt beslag op diens zoon. Maar spoedig komt bevel, dat de jonker tòch moet opkomen voor de garde-d'honneur van Napoleon. Hij vlucht echter naar Engeland.

De Franschen komen op het kasteel; hun kapitein Renard en

Mathia kunnen elkaar niet aanzien, zonder dat het warm wordt om hun hart. En niettegenstaande boer Bakker de vlucht verraadt van den jonker, zorgt Renard wel, ter wille van het zusje, dat hij niet gevat wordt. De baron meent in den kapitein zijn stiefbroeder te herkennen, tegen wien hij zich schurkachtig had gedragen. En in een vlaag van waanzin verwondt hij den gewaanden Robbert. Deze is echter de zoon van Robbert, die evenals zijn vrouw jong was gestorven. De kapitein had een harde jeugd gehad bij een oom, die door den baron betaald werd om het bestaan van den neef geheim te houden.

Dit bedrog ontdekte Mathia na den dood van haar vader. Het onrecht wordt hersteld en een huwelijk besluit de historie.

M. WALRE.

Lyall (David). Niet door menschenhanden gebouwd. Utrecht, W. de Haan. (329) f 0.75 geb. f 0.95.

Een boek, dat ontroert door de prachtige en tevens tragische figuur van Alison. Als een moeder heeft zij gezorgd voor broers en zusters, en als deze volwassen zijn en een plaats hebben veroverd in de maatschappij, blijft in haar de drang om iemand op te voeden en beter te maken.

Daarom stemt zij toe een ruwen, drankzuchtigen rijkaard te huwen, brengt zijne kinderen geluk maar kan van hem niet maken wat zij zoo gaarne had gewenscht, tenzij op 't laatst als de dood reeds gereed staat om hem weg te nemen van hare zijde.

En dan keert ze weer stil terug naar het huis van haar broeder en zal de rest van haar leven wijden aan de opvoeding van het kind, dat zijne jong gestorven vrouw hem geschonken heeft.

Een boek van heiligen levensernst en een weldoende lectuur.

LODE.

Molen (F. J. van der). Het kind in de literatuur. Schilderingen van kinderleven bijeengebracht. Zwolle, J. Ploegsma. (298) f 2.40 f 2.90.

Dit boek had misschien mogen staan onder opvoeding, want behalve literair genot heeft de verzamelaar ongetwijfeld onze kennis van het leven des kinds willen verrijken. Maar ook voor hem, die geen paedagogische bijbedoelingen heeft, moet het een feest zijn deze schilderstukjes te bewonderen, en daarom behandel ik ze liever als literatuur.

Het stukje van Lichtenberger, genomen uit *La petite soeur de Trott*, is ongetwijfeld heel mooi, toch geloof ik dat in het meesterwerk van den Franschen schrijver, *Le petit Trott*, wel iets ware te vinden geweest, dat nóg hooger staat.

Paul is een portret uit *Frau Sorge* van Süderman en *Tom Sanyer* werd geteekend door Mark Twain. Vergelijkt men daarmede het *Woutertje Pietersen* van Multatuli dan voelt men onmiddellijk dat deze sarcastische man niet in staat is het argelooze

van het kind weer te geven. Ina Boudier-Bakker in *De oudste*, dat vol is van pijnlijke tragiek, evenals *Amrei en Dami* van Auerbach, is frisch natuurlijk. Mij dunkt voor ouders en onderwijzers en allen, die met kinderen in aanraking komen, is dat boek niet alleen onderhoudend maar tevens zeer leerzaam. De vertaling is te roemen. WILLEM MERKELBEEK.

Noordwal (Cornèlie). Mademoiselle de Chavise. Utrecht, Bruna.

Een onderwijzeres aan een vreemd instituut, die zich misdraagt, hetgeen de schrijfster aanleiding geeft haar eigen princiepen door de optredende personen wapperend buiten te laten hangen. En 't is er een waschje naar!

Noordwal voert ook een aumônier ten tooneele, dien ze wil voorstellen als een nauwgezet geestelijke. De man zocht vooral troost in de gedachte, dit hij volkomener zal kunnen leven als hij dit aardsche leven maar eenmaal verlaten heeft. Een bizonder nuchtere levensopvatting!

Hoort hij van den zedelijken val der onderwijzeres, dan maakt hij een ergerlijk misbruik van de woorden: „haar zal worden vergeven omdat zij veel heeft liefgehad".

Anglikaansche kinderen hebben de godsdienstoefening bijgewoond, en zoodra de aumônier dat verneemt, onderzoekt hij zijn conscientie, of hij misschien in zijn toespraken iets gezegd heeft wat deze drie krullebolletjes van het protestantsche pad kon hebben afgebracht.

De onderwijzende juffrouw geeft blijken van ontoerekenbaarheid, als zij fabelt: „in een volgend leven zullen wij samen zijn. Een volgend leven in de lange reeksen levens, die wij te doorleven hebben voor wij zoo iets nabij komen als de volmaking van de Alziel". Het leven dus vergeleken bij een ganzenbord, waarop je in kringetjes blijft draaien, totdat je in den put komt.

De directrice, die ons wordt opgedrongen als de strenge rechtzinnigheid, dicteert Cornelie Noordwal een karikatuurtje van het Christelijk huwelijk: „alleen de Kerk en de wet, maar zeker allereerst de Kerk kunnen machtiging geven tot liefde. En dan nog de Kerk tot een behoorlijk gecontroleerde liefde".

Dat is genoeg. Ik hoop nu maar alleen dat, indien er vrouwenkiesrecht komt, men termen zal vinden Cornelie Noordwal van de kiezerlijst te schrappen. M. WALRE.

Schürman (Jos). Achter de schermen. Amsterd., Meulenhoff (192).

Schürman vertelt op behoorlijke wijze zijn ondervindingen en ervaringen, opgedaan gedurende 25 jaren, dat hij meehielp aan den opgang „der sterren" in Europa en Amerika.

Zij, die belangstellen in de personen van La Duse, Isidora Duncan, Sara Bernardt, Elena Sanz, Ibsen, Maurice Barès, Bouwmeester, Emesto Nicolino e. a., kunnen heel wat bizonderheden vernemen van Schürman, die hen allen gekend heeft.

Het boek is niet realistisch, in den ongunstigen zin, dien dit

woord sinds de verschijning der beruchte pornografen verkregen heeft. De liefdesgeschiedenis van Eline Sanz met Alphonse XII wordt als een historisch feit vermeld en niet opgevoerd voor den lezer. Wat 'n groot verschil maakt.

Sick (Ingeborg Maria) Bij ons Thuis. Utrecht, Honig. (228) f 2.40, geb. f 2.90.

De lezer zal vanzelf eenige theologische disputen tusschen een paar dominee's wel overslaan. En dan misschien wat vreemd opzien bij het hooren dat een huwelijk eerst wordt voltrokken in een protestantsche en den volgenden dag in een katholieke kerk, Maar dat schijnt samen te hangen met de inrichting van den burgerlijken stand, waarmeê de protestantsche herders belast schijnen in dat land. Ten minste...

Doch dàt daargelaten komt er niets in het boek voor, waarop wij aanmerking zouden maken. De jonge predikant Trolle voelt liefde in zijn hart ontvonken voor de jeugdige echtgenoote van een ouden collega. Hij en zij begrijpen echter, dat zij hier moeten strijden en de gelegenheid vluchten. Trolle vertrekt en Ilse verzorgt met liefdevolle toewijding haar man tot den dood. Intusschen is Trolle gehuwd met blonde Hilda, die hem hielp bij de armenverzorging; na een jaar sterft zij echter. En weduwnaar Trolle en weduwe Ilse worden thans, wijl alle beletselen zijn opgeheven, een gelukkig paarje. M. WALRE.

Streuvels (Stijn) Mijn Rijwiel. Veen, Amsterd. (187) geb. f 0.50.

Een deeltje uit de „Gele bibliotheek", bevattende twee schetsen: „Mijn Rijwiel" en „Hoe men schrijver wordt". Het laatste is heel belangrijk en geeft ons een aardigen kijk op de ontwikkeling van Streuvels als schrijver. A. GIELEN.

Viebig (Clara) Een handvol aarde. Amsterd., P. van Kampen.

Op de laatste bladzijde staat de ontzettend troostelooze levensbeschouwing van Viebig: „een handvol aarde is het, waarom wij worstelen; daarvoor spannen wij ons gedurende ons heele leven in. Een handvol aarde... maar zij, de laatste die ons bedekt, zij alleen maakt ons volkomen gelukkig. En zij behoort ons ook geheel". De helden en heldinnen der schrijfster vatten het ook zoo op en 't gaat er dan ook bar gemeen toe in hun leven.

Een jongen is knecht bij zijn vader, wiens onecht kind hij is. Een meisje misdraagt zich, wil zelfmoord plegen of moord op het onschuldig wicht. Moeder zegt, dat het zoo erg niet is, en zij vroeger ook ...! De knecht leeft zedeloos, vermoordt straks een jong meisje en een heel oude vrouw. Een dokter loopt nog altijd te praten met zijn overleden vrouw en die zegt hem, dat onder het handjevol aarde, waar zij ligt, het volmaakte geluk is. Een vrouw nog, die gescheiden is van haar man. Dan nog een man,

die zich ophangt aan zijn bretels. En veel meer van dàt kaliber.

Het boek is door en door Viebigsch, wat al heel erg kan genoemd worden.

De levenswijsheid van deze schrijfster en haar menschen is: beter niet te zijn dan te zijn. Dit geldt zeker van het boek: oneindig veel beter als het niet bestond. M. WALRE.

Webster (J.) Vadertje Langbeen. Amsterd., Scheltema en Holkema. (252) f 1.90, geb. f 2.25.

Wij zullen maar dadelijk beginnen met te zeggen, dat het een heel aardig boek is en door iedereen met plezier zal gelezen worden.

Misschien zal een angstig gemoed terugschrikken voor eenige woorden, die wat oproerig klinken.

Judy schrijft o.a. aan Vadertje Langbeen, wiens hulp zij inroept voor een arm huisgezin, waarvan de moeder niets doet dan stilzitten in werkelooze vroomheid: „Het kan me woedend maken, wanneer die menschen vroom hun oogen ten hemel slaan en lijzen: „wie weet misschien is het voor ons bestwil", terwijl ze er zelf toch vast van overtuigd zijn dat het niet zoo is. Die nederigheid, of hoe je het noemen wilt, is alleen maar machtelooze traagheid, laksheid! Ik ben voor een opgewekten, strijdlustigen godsdienst". Men make zich niet ongerust. Menschen, die in zulk een vroomheid (dikwijls nog schijnbaar) traag doen, en anderen laten zorgen en werken, verdienden zoo'n zweepslagje. 't Kan werkelijk geen kwaad! M. WALRE.

DUITSCH

Onder de nieuwe Duitsche boeken, die wij gaarne aanbevelen, vinden wij de volgende werken. De namen der uitgevers en de prijs staan tusschen haakjes.

Ackermann: Die geheimnissvolle Nacht (Schöningh. M. 2). — **Berger**: Bendel & Co. (Fischer M 4.) — **Branz**: Der Schatz der Mohrin. (Styria. M. 0.90). — **Brey**: Als er gestorben... (Benziger. M. 3). — **Dörflinger**: Der Krause Ulrich (Hausen. M. 0.50). — **Ettlinger**: Lausikoff lügt weiter. (Müller. M. 4. — **Federer**: Das letzte Stündlein des Papstes. (Salzer. M. 1). — **Gangl**: Mutters Bett (Hausen. M. 0.50). — **Hermann**: Novellen (Fischer. M 4.50). — **Herbert**: Prinz Spiro Maria (Bachem. M. 4). — **Herwig**: Der getreue Deserteur (Bonz. M. 3). — **Herzog**: Das grosze Heimweh (Cotta M. 6). — **Kaiser**: Von ewiger Liebe (Bachem. M. 4.40). — **Knies**: Der Schrei der Mutter (Hausen. M. 0.50). — **Linzen**: Marthe Schlichtegroll (Kösel. M. 6). — **Peter**: Der Richterbub (Herder. M. 3.60). — **Schreieck**: Unter dem Sieben Bergen (Schöningh. M. 2.60). — **I. von Stach**: Die Beichte (Boisserée M. 3). —

Von Stach: Hans Elberfing (Sarasin. M. 5). — **Scheicher**: Arme Brüder (Bonz. M. 4). — **Wiesebach**: Theo (Paulinusdr. (M. 2.25).

KUNST

Jansen (Miek). Jan Toorop. Amsterdam, L. J. Veen (40, met 36 platen) geb. f 3.50.

Miek Jansen, in diepe vereering voor Toorop's kunst, de machtige opstreving zijner groot-menschelijke ziel, heeft de stoute onderneming aangedurfd, — al moge zij dan ook aan den persoon des kunstenaars niet vreemd zijn — het werk van den grootschen artiest in dichterlijke phrasen saam te vatten, een tip oplichtend van den voorhang, die ons in meer of mindere mate nog scheidde van de groote, diepvoelende ziel van den stouten zoeker; meevoelend zelf, en in geëxalteerde aandoening de gedachten zoekend van den artiest, den wil pijlend van zijn onvermoeid doordringen in wat de kracht is in zijn diepe impressie, gevende de uitdrukkingskracht van zijn al-speurenden geest.

De dichteres heeft in hare ontvankelijke ziel de trillingen gevoeld, die Toorop zelf tegen het humanisme in verzet brachten, hem dringend naar dat visionair-symbolische, van welks krachtige expressie zijn over-gevoelig-belijnde, ... dàn rusteloos-stormend, eindeloos tragische of cubisme-naderende kluistering de gigantische versteening is.

Al die telkens en telkens exact terugkeerende zelfde titanische uitingen van zijn diep-pijlend, vér-grijpend weten, voeren hem misschien tot buiten de grenzen der beeldende kunst, doch zijn disharmonie zelf, brengt hem dóór zijn somwijlen doodsche figuurkluistering tot diep daarin terug: tot het ideëele der gedachten zijner hoogst sentimenteel-hiëratische bedoelingen.

..... En dit juist is de groote verdienste van den kunstenaar, het uiten van elke aandoening der zoo óvergevoelige kunstenaarsziel met haar zoo hoogst ontvankelijk waarnemingsvermogen. Doch ..... door dat innerlijke bevinden, die persoonlijke opvatting niet mogende berusten op een vooruitstelling der humanistische fantazie, ervaart het objectieve beeld, door de mystische opvatting — door Toorop steeds met de grootste liefde en meest mogelijke exaltatie voorop geplaatst — een verandering door zijn individueel-hoogst intellectueel bevinden, welke bevinding dan *natuurlijk* tot een persoonlijke modificatie leidt.

Juist in deze artistieke vormverandering, deze styleering der gedachte is het verdienstelijke van den artiest gelegen: het uitblinken door het abstract-absolute, een karaktervorm, steeds repeteerend, als gevolg der evenzoo constant weerkeerende visie door de ziel van den kunstenaar: het zien, het „willen zien", de opvatting.

..... En bij Jan Toorop is die impressie, men kan zeggen halo-ideël. De uitingen zijn poëtische-titanisch-machtige scheppingen, zoo vol van het mystiek-suggestieve.

En Miek Janssen heeft deez' werken van een gigant als Toorop ten volle begrepen. Zij heeft zich ertoe gezet, hare grootsche gedachten — eenzelvig die van Toorop — volkomen te uiten, en haar onderneming mag schitterend geslaagd heeten.

Ook wat betreft de goed gekozen illustraties.

De reproducties zijn met groote toewijding, goed verzorgd, en geven een ruimen kijk op dat, wat zij in schitterenden dichterlijken tekst heeft bezongen; de groote getuige van haar innerlijk begrijpen.

A/dam J. DE WIT

VARIA

Gustave Aimard. Door eene commissie van de Vincentius-Vereeniging, werden de boeken van dezen schrijver afgekeurd als ongeschikt voor de jeugd, wijl zij zoo wild hartstochtelijk en dikwijls anti-religieus zijn. — De cataloog der voormalige Leuvensche Keurboekerij noemt bijna alle werken van dien schrijver „deftige romans welke alle verstandige jongelieden kunnen lezen".

In een andere uitgave wordt Bethléem's gezag aangehaald, om de boeken van Aimard onschadelijk te verklaren. Dat moet eene vergissing zijn, want Bethléem keurt die boeken, uitgezonderd een drietal, beslist af als gepassioneerde en anti-religieuse lectuur. Wij hebben het opzettelijk nageslagen.

J'accuse. De firma, die dit geruchtmakende boek heeft uitgegeven, Payot en Co. te Lausanne in Zwitserland, legt de volgende verklaring af:

1. Dr. Anton Suter, die voor de uitgaaf van het boek J'accuse! verantwoordelijk is, was voorheen attaché bij het Zwitsersche gezantschap. Zijn naam werd nimmer geschrapt van de rol der zaakwaarnemers te Bern, en als advokaat heeft hij nimmer gepraktiseeerd. Zijn reputatie als man van eer is onaantastbaar.

2. Wij weigeren eens voor altijd, eenige toelichting te geven omtrent den naam of persoon van den schrijver. Hij verkiest anoniem te blijven en wij moeten zijn wensch eerbiedigen. De reden waarom de auteur zijn naam verborgen houdt, behoeft met het oog op de tegenwoordige stemming in Duitschland, geen toelichting. De schrijver heeft geen enkele reden tot opheffing zijner anonimiteit, vooral doordien de schandelijke lasterpraatjes in de „Deutsche Wochenzeitung" uit anonieme bron komen, die haar eerlooze beschuldigingen achter het masker van „een geachten Zwitserschen rechtsgeleerde" verschuilt.

3. De beweringen en verdenkingen van dien „rechtsgeleerde" zijn,

zonder eenige uitzondering, leugens en verzinsels. Het boek werd niet geschreven „door een ontvluchten advokaat van kwade praktijken", maar door een man van ongeschonden zedelijke reputatie. Het werd niet geschreven in Frankrijk, en evenmin had de Fransche Regeering er kennis van, oefende invloed er op uit of betaalde ervoor. De schrijver was zoomin bij het uitbreken van den oorlog als naderhand in Frankrijk. Het boek is de pennevrucht van een Duitscher van geboorte, nationaliteit en sympathie. Hij schreef het tot heil zijner Duitsche landgenooten, om hun de oogen te openen.

Wij nemen deze verklaring over uit de December-aflevering van Sythoff's Bibliographie. Wij weten niet wanneer zij gedaan werd, maar herinneren ons, dat wij den lezers eenigen tijd geleden van Eeden's onthulling mededeelden, dat de schrijver een oud consul-generaal was van Duitschland in Zwitserland.

Franz Molnar. Hier te lande werden van hem opgevoerd: *De Duivel* en *Het sprookje van den Wolf.* Het eerste deugt niet en van het tweede zegt een Duitsche, niet-Katholieke kritikus, Max Geisler: Molnar zeigt in dem Stücke nicht mehr den geringsten Dichter-ehrgeiz; aber seine Routine und Seine Kenntnis der Bedürfnisse des Durchschnitts, der sich amüsieren will, rechnen den Erfolg stets ganz richtig heraus.

Couperus. Maurits Wagenvoort draagt zijn nieuw boek *la Romanina* op „aan mijn vriend, den *maître-charmeur*, Louis Couperus". Het is vriendelijk bedoeld, maar men zou van Couperus geen korter en toch vollediger kritiek kunnen geven; uit dat eene woord spreekt al het pronkerige, onechte en kamervuurwerkachtige van den auteur. Een maître-charmeur in de literatuur is ongeveer hetzelfde als een vriendelijke mannequin bij Hirsch.

Stijn Streuvels. In zijn schetsje: *Hoe men schrijver wordt,* zegt Streuvels: ik vind „het verkeerd en onrechtveerdig van de kritiek — die me anders altijd welwillend en genegen behandelde als een echt Zondagskind — ik vind het verkeerd, dat ze nu begint met die kleine dingjes, waarmede ik twaalf jaar geleden begonnen ben als schrijver, te stellen boven mijn laatste werk, dat ik in zulke goede condities nu kan afwerken! Ik hoorde en las het en onlangs weer werd het nog eens herhaald, door mannen van het vak: dat de schetsen, die ik onbewust, onnadenkend, zonder ondervinding, zonder oefening, uit louteren aandrang en om te doen gelijk vele andere jonge beoefenaars van letterkunde, eruit had geflapt, dat die dingen toch veel beter waren, dan 't geen ik later van uit de hoogte en heel op mijn duizend gemakken, voor 't grijpen heb en maar afschrijven moet!"

Wij zouden ook geneigd zijn, als wij Streuvels op zijn best wilden laten zien, bladzijden te geven uit zijn vroegwerk. —

Clara Viebig vertelt in de biografische schetsen: „Als unsere grosze Dichterinnen noch kleine Mädchen waren", dat zij als

meisje van twaalf jaren het *Buch der Lieder* van Heinrich Heine vond in de bibliotheek harer moeder. Een goed begin, dat de sexueele ontaarding, waarvan zij later voortdurend blijk geeft in hare boeken, misschien wel eenigszins verklaart.

Gevaarlijke geschenken. Onder boeken, aan de R. Kath. Militairen in Limburg gezonden, kwamen ook voor: het vuile *Decamerone* van Bocaccio en liefst volledig. Men weet dat de auteur in latere dagen dit boek berouwvol betreurde. Vervolgens van den afvalligen Charbonnel; *Levensdrang*; twee boeken van Zola, die op den Index staan, eenige werken van d'Annunzio, die ook veroordeeld zijn, en ten laatste van Henry Drummond, door Dr. A. W. Bronsveld uit het Engelsch vertaald, *Natuurwetten in de geestelijke wereld*, dat wij niet kennen, maar waarvan alleen reeds de titel ons verdacht lijkt. Men mag wel een waakzaam oog houden op de zendingen.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Wij vroegen voor deze aflevering een blijmoedig winterliedje. De inzendingen waren niet zoo talrijk als bij gelegenheid van onze eerste prijsvraag: een gedichtje op Allerzielen. Maar wederom zijn er aardige liedjes bij, en wij hebben maar spijt van één ding, dat wij maar één dichter den prijs mogen geven. Onze keuze viel op

WINTER.

Wat vlogen ze verre naar 't fleurige Zuid
De vroolijke lentegespelen!
Ze floten bij 't afscheid: „Neen 'k hou het niet uit,
Te winter zou 'k hier mij vervelen".

Maar 't merelenpaar in mijns kloosterkens hof,
(Het viert straks zijn derde verjaring)
Het piepte voor 't glas, van ijsbloemkens dof,
Hun vroegere winterervaring.

„'t Is waar: rhododendron staat bloemloos daar,
Met blaadjes gekruld van de koude,
Maar 'k zit er wat rustig, wat sneeuwjacht ook vaar',
Voor mij is die bloemstruik nog de oude".

„De klimroos zij strooit om het luchte priëel
Geen schat meer van rozige vlokjes,
Toch kan 'k daar nog spelen en in het struweel
Op doornlooze, schijndoode stokjes".

„En breed om den kloostertuin bruint nog een haag,
Het groen ging me bijkans vervelen,
En 'k zit er zoo graag als een sneeuwige vlaag
Zijn wolvracht daarover komt deelen".

„En als ook de zonne zoo blakend niet bloeit:
Een roos aan de blauwende transen,
De sterrekens zag ik nog nooit zoo ontgloeid:
Ze zijn al om vijf uur aan 't glansen".

„En 't is wel geen vetpot, maar kruimelkes zat
Zie 'k strooien door streelende handen;
En wormkes? och 'k vind ze ook op 't glibberig pad
Meer malsch als toen 't zonneke brandde".

„En komt al een dag dat 'k behelpen mij moet,
Zoo'n dag is nu gauwer voorbije;
En 'k droom tot het morgenlicht wekken mij doet,
Van lachende lentelust blije".

Zoo piepte voor 't glas van ijsbloemekes dof
Het merelenpaar zijn ervaren....
Geen tijd, hoe ook triestig en kommervol, of
Wij kunnen Gods zorg er ontwaren.

H. MOSMANS C.SS.R.

Vraag voor het volgend nummer: Hoe is uw oordeel over het boek van Maurits Sabbe: *In 't gedrang?*

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

J. V. D. H. te 'S-GR. Boekenschouw heette in zijn eerste jaargangen Lectuur en verkreeg later den naam van Boekenschouw, onder welken titel onze Redactie het voortzette sinds Mei 1912. De vroegere jaargangen en de klappers zijn niet meer te verkrijgen. Alleen nog enkele losse nummers bleven over, maar daar kunt u niets meer mee doen.

R. D. L. H. te H. De colportageromans zijn ons niet bekend. Wij bemoeien ons niet of weinig met dergelijke uitgaven omdat het gewoonlijk maakwerk is van de slechtste soort en veel te duur betaald moet worden.

* De portefeuille van G. en W. te Amsterdam geeft toch, ofschoon vele tijdschriften in de oorlogvoerende landen staakten, nog de keuze uit 70 verschillende tijdschriften. — Wij weten geen adres, omdat wij niet weten wat u bepaald verlangt. Geef ons dat op en wij kunnen u verder inlichten.

MEJ. L. V. TH. te A. Met de weinige gegevens, welke wij van u ontvingen, is het moeilijk met eenige zekerheid het versje op te sporen, dat zich een grapje veroorlooft tegen de blauwkousjes. Het meest overeenkomend met den zin door u ons opgegeven, zijn de volgende regels van Anon:

> So I'll give you this maxim, my counsels to crown
> If the stockings are blue, keep the petticoats down.

MR. W. te V. De leider der Wereldbibliotheek teekent aan bij Ludwig Ansengrüber: „Zijn tooneelstukken zoowel als zijn romans zijn geboren uit een eigen revolutionneerende tendenz: hij wil licht brengen in de hoofden, strijden tegen bekrompenheid, vooroordeel. *Daarom* valt hij vooral de Kerk en haar adellijke aanhangers aan". Wij onderstreepen dit *daarom*. Het spreekt boekdeelen en wij hopen dat deze ééne aanhaling u genoeg overtuigen zal.

MEVR. W. K. te Br. Wij spreken in een volgende aflevering over de Nederlandsche prachteditie van Andersen's sprookjes. Wij hadden nu geen plaats.

DR. G. te H. Ik weet werkelijk niet of er eenige grond is, aan te nemen dat H. Heine in zijn laatste levensdagen katholiek zou zijn geworden. Ik herinner mij: lang geleden in een oude aflevering van de *Studiën* daarover iets gelezen te hebben, maar ik kan het mij niet scherp genoeg meer herinneren. Zeker is het, dat tijdens het leven van Heine diezelfde geruchten ook hebben geloopen. In zijne *Geständnisse*, welke hij schreef in den winter van 1753 tot 54, vermeldt hij die hardnekkige geruchten en spreekt ze beslist tegen.

W. V. D. M. te N. Vincent van Gogh: *Brieven aan zijn Broeder* werden uitgegeven in drie deelen, geïllustreerd. Prijs f 7.50, geb. f 10.

WAT WIJ WILLEN.

Aan onze lezers.

„A thing of beauty is a joy for ever" zong Keats in zijn Endymion en men zou verwachten, dat de heele wereld het met hem eens moest zijn, zóó dikwijls wordt het vers aangehaald in rede en geschrift.

De werkelijkheid is anders. Hoeveel schoons ligt vergeten, dat een heerlijk bezit, een blijvende blijdschap had kunnen zijn voor de menschheid en niet voor één geslacht alleen? De machtige denkers en de scheppende kunstenaars, die wij onsterfelijk plegen te roemen, leven voor een kleine, geestelijke élite; maar voor de meerderheid, die daarom Ibsen's compacte meerderheid" nog niet behoeft te wezen, zijn ze dood.

Wat zitten wij opgesloten eng en klein binnen de grenzen van onzen tijd en speuren weinig van aller tijden heerlijkheid! Waarom zoeken wij met zoo gulzige gretigheid het nieuwste, alsof wij steeds hoopten daarin het schoonste te ontdekken? Waarom stellen wij ons tevreden met de fabrieksliteratuur van den dag, miskennend de wondere pracht van wat de eeuwen onaangetast hebben gelaten?

Ik weet slechts éene verklaring: omdat ons die groote denkers en dichters niet nader werden gebracht, en wij staande in de verte slechts koele vereerders blijven en geen vrienden worden durfden. Zou dát de verklaring niet zijn?

Met deze gedachte in den geest, heeft onze Redactie een plan opgevat, dat ik nu duidelijk u wilde ontvouwen. Ziehier wat wij willen en wat wij ook tot stand zullen brengen, indien er onder u voldoende zijn, die hunne instemming betuigen.

Wij zetten voorop, dat Boekenschouw geheel onveranderd moet worden behouden. Het bedoelde van den beginne af te zijn een jaarlijksche encyclopedie met uitvoerige inhoudslijst, waar men inlichtingen vindt over veel wat in de boekenwereld de aandacht trekt. En als wij nu doorbladeren de vier zware deelen, welke tijdens ons beheer werden geschreven, en de titels overzien der duizenden boeken, waarvan wij trouw verslag gaven, dan durven wij zeggen de voorgenomen taak naar beste krachten te hebben vervuld. Elk jaar, ofschoon de oplage telkens aanmerkelijk werd verhoogd, moesten wij abonné's, die op het einde van den jaargang toetraden en nog de voorgaande afleveringen wilden

ontvangen, tot hun spijt teleurstellen. De voorraad was uitgeput.

Als men zóó tevreden bleek met Boekenschouw, zou het van onzen kant onverstandig en roekeloos zijn, het in eenig opzicht te veranderen. En dat zullen wij dus niet doen. Boekenschouw is en blijft gelijk het was en zal als vroeger den 15den van elke maand verschijnen voor denzelfden prijs als tot heden.

Maar Boekenschouw beperkt zich over het algemeen tot de werken van ónzen tijd. En zullen wij ons allen daarmede te vreden stellen? Mag het verleden voor ons zijn als een gesloten museum, dat wij nooit ontsluiten en binnentreden. Zullen Homeros en Sophocles, Dante, Vondel, Shelley voor ons slechts de dragers zijn van beroemde namen, die met gouden letters staan opgeteekend in de geschiedenis der menschheid, doch van wier werken wij luttel of niet meer genieten?

Een enkel geschrift heeft soms een geheele ommekeer teweeggebracht, eene revolutie ontketend in geestelijke of maatschappelijke toestanden. In de middeleeuwen vinden wij meesterwerken van nooit geëvenaarde geestelijke innerlijkheid. Uit den rennaisance-tijd bleven gedichten van onvergankelijke vormschoonheid. In elke periode van ieder land is een boek aan te wijzen (wij spreken niet van literatuur alleen) dat ons als een openbaring wordt van menschen en tijden. — En als wij zoo het beste trachten te ontdekken van voorheen en thans, in plaats van blindelings te tasten en voortdurend naar waardelooze dingen te grijpen, zal het ons dan niet een heerlijke voldoening zijn, indien wij komen tot de wetenschap, dat er een overvloed van het goede en schoone is om heel ons leven te vullen?

Deze overwegingen hebben ons er toe gebracht naast Boekenschouw (en in verband daarmede) eene periodiek te laten verschijnen, welke in dezen geest wil werkzaam zijn, indien er voldoende belangstelling is. Tot titel hebben wij gekozen: Van Alle Tijden.

1°. Van Alle Tijden is een premie voor de abonné's van Boekenschouw en dus alleen voor hen verkrijgbaar.

2°. Van Alle Tijden kan voorloopig (omdat wij weten dat wij geld moeten toeleggen op deze uitgave) niet in den

handel worden gebracht. Daarom moet men aanvrage van abonnement uitsluitend richten aan de Administratie Heerengracht 415 te Amsterdam.

3⁰. Ten bewijze dat men abonné is van Boekenschouw, moet men gebruik maken van de abonnementskaart, welke in dit nummer gelegd is.

4⁰. Van Alle Tijden zal verschijnen den 1en van iedere maand (Boekenschouw den 15en) in twee vellen druks op fraai papier en in keurigen, voor ons speciaal ontworpen, omslag.

5⁰. Dit maandschrift zal voor stechts f 2.75 per jaar en postvrij worden toegezonden. Over den geheelen abonnementsprijs wordt gedisponeerd na verschijning van het eerste nummer (dus in Mei).

6⁰. De jaargang begint 1 Mei a.s., indien er voldoende deelname is. Mét Boekenschouw heeft men derhalve voor geringen prijs eene periodiek, welke verschijnt om de 14 dagen.

Mogen wij U ten slotte verzoeken inliggende kaart met uw naam en adres ingevuld, aan ons te willen opzenden **vóór 1 Maart,** *opdat wij onze voorbereidende maatregelen tijdig kunnen beginnen? Mocht in deze aflevering geen kaart misschien worden gevonden, schrijf het dan even aan de administratie* **Heerengracht 415, Amsterdam.**

Hiermede hebben wij onzen en naar wij hopen ook uwen wensch uitgedrukt. Het ligt aan U of hij zal vervuld worden. Wij zullen geen werk en geen kosten ontzien.

A. B. H. GIELEN S. J.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Le Voyage du Centurion.

Het Kerstnummer van de *Illustratie* bracht eene verrassing, nl. *Le Voyage du Centurion,* het posthume werk van Ernest Psichari, met een voorrede van Paul Bourget.

Luitenant Ernest Psichari sneuvelde den 22sten Augustus

1914. Als letterkundige was hij bekend geworden door zijn *l'Appel des Armes*, — reeds vroeger in Boekenschouw besproken ([1]). Men wist, dat hij vóór den oorlog aan een nieuwen roman arbeidde, welke, naar verluidde, de bekeerings-geschiedenis van den schrijver bevatten zou. Dit boek *„De Reis van den Honderdman"*, ligt thans voor ons.

Psichari's bekeering werd onlangs in *de(n) Tijd*, naar aanleiding van hetgeen Massis over hem meedeelde in de *Revue Hebdomadaire*, uitvoerig besproken. Met recht werd in die *Tijd*-artikelen het treffende feit naar voren geschoven, dat het hier geldt den terugkeer tot het ware geloof van den kleinzoon van den aarts-loochenaar Renan.

Het zou overbodig zijn op dit alles terug te komen; laten wij ons bepalen tot een korte bespreking van *Le Voyage du Centurion*.

„Un très beau livre", zegt Bourget. Deze uitspraak dunkt mij volkomen juist. Toch wilde ik vooraf een kleine bemerking maken. Voor een niet-Nederlander zal het altijd eenigszins moeilijk blijven een boek, waarin gesproken wordt over expeditie's in onze koloniën, volkomen te verstaan of ten minste te waardeeren zooals wij. Zoo ook hier. De reis van den Honderdman is een veldtocht in Fransch Noord-Afrika. Voor ons blijven die gevechten in Mauritanië, die toestanden en gebruiken van het zoomland der groote woestijn, die talrijke Arabische woorden en benamingen altijd een exotische tint bewaren en een vreemden klank. De omlijsting van het schilderij is van een uitheemschen stijl. De feiten, die ons worden meegedeeld, kunnen wij kwalijk binnen ons gezichtsveld brengen. In alles merken wij, dat dit boek niet op de eerste plaats voor buitenlanders geschreven is. Dit echter ter zijde gelaten, mag dit boek ook voor ons genoemd worden: „un très beau livre".

Mooi is het als psychologische analyse van Psichari's bekeerings-proces. De tocht van den Honderdman, de beschavings-expeditie van den soldaat, is tevens „de pelgrimstocht van een gedachte, de expeditie dwars door eigen ideeën van een geest op zoek naar zekerheid, van een geweten uitziende naar een bovennatuurlijke wet, van een hart gekweld door 't verlangen naar God en de Kerk" (Bourget, *Préface).*

Maxence, d.w.z. Psichari zelf, is de zoon van een ongeloovige.

[1]) Jaargang 9, blz. 354 en vlg.

Son pére avait nourri son esprit, mais non son âme. Zonder moreel tegenwicht, bezweek de jongeman bij de eerste verleiding en op twintigjarigen leeftijd „doolde hij rond zonder eenige overtuiging in de giftige tuinen der ondeugd". Maar bij 't indrinken van het genot bleef hij zich gevoelen als een zieke, lusteloos, vol heimwee naar iets wat hij niet kende. „Son père s'était trompé. Maxence avait une âme. Il était né pour croire, et pour aimer, et pour espérer".

Van zijn vaderland kende Maxence alleen de schaduwzijden. Tot walgings toe had hij gewaad in de riolen van het Parijsche mondaine leven. Dat vaderland, zooals hij het kent, minacht hij evenals den godsdienst, dien hij niet kent. Als jong luitenant trekt hij de wereld rond, met zich mee sleepend de herinnering aan boosheid en bederf, de eenige spijzen zijner jeugd. Op dertigjarigen leeftijd komt hij, als officier van het koloniale leger, in Afrika's woestijn. Ver van alle wan-beschaving, in de vrijheid der onmetelijke vlakten, altijd alleen met zijn gedachte, in stille overweging bij dag en bij nacht, het oog voortdurend gevestigd op de onbegrensde ruimte vóór hem, vindt hij daar zijn vaderland, niet zooals „van rede verstoken redekavelaars" het gemaakt hebben, maar zooals het moet zijn krachtens zijn roeping, nl. de drager en verdediger der christelijke beschaving. Daar vindt hij ook den godsdienst. Daar beseft hij, dat deze twee begrippen onafscheidelijk zijn: Fransch en Katholiek. „La France", zegt hij, „nul ne la peut comprendre pleinement s'il n'est chrétien".

Deze overtuiging wortelt steeds dieper in zijn ziel, totdat hij eindelijk, verlicht en gesterkt door een overvloed van genade, den moed heeft niet alleen zijn Credo te belijden met den mond, maar ook om over te gaan tot het *facere veritatem,* tot het „doen der waarheid", zooals de H. Paulus dat uitdrukt. Dit voornemen van Maxence werd door Psichari ten uitvoer gebracht en hij bleef er trouw aan tot zijn dood.

De lange reis door de ziel van Maxence afgelegd om te komen tot de laatste halte, de bekeering, is de stof van dit boek. Het meest belangrijke is hierin gelegen, dat Maxence tot geen enkelen nieuwen stap wordt aangezet door eenigen invloed van buiten; in zichzelf zoekt hij en vindt hij; zonder dat hij er zich van bewust is werkt de genade in zijn ziel. Hij is als een dorre plant, die langzaam herleeft door 't onmerkbaar indringend levenssap. Dien voortdurenden groei der genade in hem, geeft

hij getrouw weer, met nederige dankbaarheid en met onverbloemde oprechtheid, zooals die waarmede Sint Augustinus zijn *Belijdenissen* schreef.

Door zijn voortdurenden omgang met de aanhangers van den Islam en in 't bijzonder door zijn gesprekken met de Arabische Wijzen wordt Maxence versterkt in de gedachte, dat hij meer is dan zij, niet als persoon, maar als uitgezondene der Westersche macht, van de macht van het Kruis, dat nog steeds den strijd voert tegen de Halve Maan. „Ce sont vingt siécles de Chrétienté qui le séparent des Maures". Bij die gedachte maakt hij een terugkeer in zichzelf: ben ik de eeretaak, mij opgedragen, waardig; is mijn daad niet in strijd met mijn overtuiging? Door de Moren wordt hij beschouwd als christen-soldaat: maar is hij dit werkelijk?

Bij deze bestudeering van zichzelf wordt 't hem steeds duidelijker, dat gelooven hem even noodzakelijk is als strijden, dat hij niet alleen het zwaard moet hanteeren maar ook de Kruisvaan dragen moet. Reeds zucht zijn ziel naar meerdere kennis der christelijke waarheid. Maar 't geloof steunt op de nederigheid en die ontbrak hem nog.

Eensklaps hervalt hij in zonde. De geest der duisternis heeft de oude prooi nog niet losgelaten. Weldra staat hij echter weer op en nu gevoelt hij „een afgrijselijke droefheid, een smart, die hij niet kende", de smart van het berouw. De tranen, die hij schreit, louteren zijn ziel; hij ziet zichzelf, zooals hij is naar waarheid; voortaan zal 't hem niet moeilijk vallen zich met nederig geloof te onderwerpen aan Gods gezag.

Nu mag hij zich vergelijken met den Honderdman van het Evangelie. Zooals deze, is ook hij in macht gesteld en kan hij zeggen tot den eene: ga, en hij gaat en tot den andere: kom, en hij komt. Zooals deze, den Keizer boven zich erkende, zoo buigt ook hij voor een hoogere macht, tot welke hij vol onderwerping bidt: Heer, spreek slechts één woord en mijne ziel zal gezond worden. Nu mag hij zich ook vergelijken met dien anderen Honderdman, die staande op den Kruisberg, openlijk getuigde: Waarlijk deze mensch was zoon van God. Nu heeft hij in één woord de ware grootheid begrepen der christelijke onderdanigheid, de „grandeur et servitude de l'âme chrétienne figureé par le soldat".

In steeds inniger samenspraken met God, stijgt hij voortdurend

hooger in kennis en wordt zijn wilskracht meer en meer bevestigd. Pijnlijk is 't hem, niemand bij zich te hebben om hem de genadepoort der Sacramenten te ontsluiten. „Hij kent den waren tempel, en kan er niet binnengaan; de ware wet, en kan zich er niet aan onderwerpen; het ware offer en kan er geen deel aan nemen". Hij benijdt zelfs zijn „broeders" in 't geloof. „Zij zijn niet alleen, de Welbeminde is daar in hun midden, Jezus is daar, niet in beeld of symbool, maar in zijn lichaam en in zijn vleesch, de Meester is daar, wezenlijk tegenwoordig ... Hij is daar in de levende hostie ... ".

In blijde afwachting van 't oogenblik, dat 't God behagen zal het in hem begonnen werk te voltooien, schenkt hij zich geheel weg aan God. „Nous gémisons dans la honte et dans la contrition, et nous venons à Vous tels que nous sommes, pleins de larmes et de souillures: Nous avons tout perdu, nous n'avous rien, mais tout ce qui reste, ô mon Dieu, nous vous le donnons; tout ce qui reste, c'est-à-dire notre cœur brisé et humilié".

Door de genade als geheel overmeesterd, — „Vous êtes plus fort que nous, Seigneur, nous nous rendons", — gevoelt hij nu ook de stille rust en den zoeten vreê der kinderen Gods. Weenend van geluk valt hij neer en bidt het „Onze Vader". Dan richt hij zich op vol hoop: „Voici que Jésus n'est pas loin, et qu'il va venir et qu'il ne peut tarder". Hij hoopt „op de volheid van zijn hart en op de kracht van zijn herwonnen jeugd", en eindigt dan zijn ziels-analyse met dit treffende woord: „Mais quoi, Seigneur, est-ce donc si simple de vous aimer?"

Wanneer dit bekeeringsverhaal in boekvorm zal verschenen zijn, zal 't ongetwijfeld veel gelezen worden en veel nut stichten. Zoowel over den stijl als over den inhoud ligt iets eigenaardigs, iets dat aantrekt. Men voelt voortdurend in contact te zijn met de werkelijkheid. Alles leeft, en de persoon, die hier voor ons staat, is zoo oprecht, zoo sympathiek, dat men niet moede wordt naar zijn *Soliloquia* te luisteren.

„Un très beau livre", en ik zou er willen bijvoegen, een ernstig boek en een aantrekkelijk boek.

Katwijk a./d. Rijn, 31 Januari 1916. J. VAN RIJCKEVORSEL S.J.

H. G. WELLS

Utopiën.

In de beide vorige artikelen is er reeds terloops op gewezen hoe, zoowel in de sociale als in de phantasie-romans van H. G. Wells, een plaats en soms een vrij groote plaats wordt gegeven aan de propaganda van socialistische ideeën en strekkingen.

Voortgekomen uit den kleinen burgerstand heeft Wells zich met flink werken en hard studeeren opgewerkt tot een hoogere sociale positie en zijn vruchtbare letterkundige arbeid bracht hem in aanraking met nagenoeg alle standen der maatschappij.

Geboren in 1866 als zoon van een kleinen winkelier in een der voorsteden van Londen, was zijn eerste opvoeding vrij elementair. Op dertienjarigen leeftijd werd hij van school genomen om te helpen in den winkel. Het vaderlijk bedrijf wilde echter niet vlotten en gedurende eenige jaren was de jonge Wells bediende in verschillende „draperies", waar hij in kennis kwam met de Hoopdrivers, Kipps en Polly's zijner latere romans. Ook de Mr. Lewisham-periode van onderwijzer en student in de biologie aan de Londensche universiteit is gedeeltelijk autobiographisch. Zijn niet te miskennen groote literaire aanleg bleef echter trekken, en na eenige kortere artikels, kritieken en kleine verhalen, opgenomen in verschillende tijdschriften, werd het leeraarsambt er aan gegeven om zich onverdeeld aan de letteren te kunnen wijden.

„De dagen, doorgebracht in den winkel", schrijft hij later, „de benarde omstandigheden mijner eerste mannelijke jaren, hebben mijn geest gevuld met levendige herinneringen, die mij verlichten en helpen om met ruimen blik mijn latere sociale ondervindingen te beschouwen en te waardeeren. Ik heb nu vrienden en intieme kennissen in alle standen van af den „peer" tot den „pauper"; mijn sympathiën en belangstelling strekken zich uit als een spinneweb, dat de sociale verwarring van onder tot boven omspant. Dat mijn sociale ondervinding zich zoo breed uitstrekt, beschouw ik als een der gelukkigste voorvallen in mijn leven".

In dien omgang met armen, burgers en rijken vond Wells' opmerkzame geest stof in overvloed voor de lange reeks romans

door hem in 't licht gegeven. Waar nu een godsdienstige opvoeding en overtuiging ten eenenmale schijnt ontbroken te hebben, valt het gemakkelijk te verklaren, dat zijn zoekende geest in de socialistische wereldbeschouwing licht en verbetering ging zoeken voor de wantoestanden, die menschenwerk en de menschelijke samenleving onvermijdelijk aankleven.

Wells is socialist, maar geen leerling van een of andere socialistische school. Hij is geen volgeling van Marx, Hyndham, Shaw of Bebel; hij moge van dezen veel geleerd hebben, zijn theoriën van socialistische wereldhervorming zijn de vrucht van eigen denken en streven.

Behalve in zijn romans en een paar kleinere geschriften heeft hij zijn socialistische ideeën neergelegd in een viertal werken van langeren adem.

In 1901 verscheen *Anticipations*, waarin Wells tracht aan te toonen hoe de hedendaagsche chaotische maatschappij zich eigenmachtig begint te ontwikkelen tot een betere toekomst. De gestage vooruitgang der moderne uitvindingen moet de wereld noodzakelijk verdeelen in vier groote klassen: de klas der machtige aandeelhouders, bezitters van een ontzaglijk kapitaal, doelloos voor de groote massa; een tweede klas, afhankelijk van de eerste, bestaande uit agenten, bestuurders, advocaten, makelaars, speculanten, klerken; de klas der werklieden zonder bezit, die alleen gebruikt worden in zooverre hun arbeid op heden nog goedkooper is dan machinale productie; eindelijk de klasse van werktuigkundigen en ingenieurs, die met hun vernuft heel die wereld mogelijk maken.

Langzaam aan zullen laatstgenoemden in macht toenemen; dokters, leeraars, uitvinders, schrijvers en andere wetenschappelijke mannen zullen zich om hen scharen als om een kern en groeien tot grootere zelfstandigheid. De overige groepen zullen zich daardoor als van zelf oplossen en het wereldbestuur zal na verloop van tijd in handen komen van wetenschappelijk onderlegde mannen, de groote burgerstand, de spil, waarom reeds nu feitelijk heel de wereld draait.

Om dat doel nu te bevorderen en zoo mogelijk te verhaasten rust echter op het menschdom de plicht, alles te leiden in de banen eener wetenschappelijke opvoeding. Die wasdom in de opvoeding der menschheid mag niet worden overgelaten aan het toeval, gelijk nu nog te veel geschiedt, maar alles moet er

op worden ingericht het menschdom te schiften naar rechts en links. De onbruikbare elementen moeten worden geweerd, de minder bruikbare worden verbeterd, de goede worden opgeleid tot de hoogste volmaaktheid. Met andere woorden het menschdom moet zelf zijn opvoeding in handen nemen en aldus gezamenlijk opstijgen naar den top van den berg van volmaaktheid — de Nieuwe Republiek.

In *Mankind in the Making* (1903) beschrijft Wells deze moderne opvoeding, waar een groote plaats wordt ingeruimd aan kindergeboorte volgens vaste lijnen.

In *New Worlds for Old* (1908) worden deze ideeën verder ontwikkeld. Het is echter voornamelijk in *A Modern Utopia* (1905), dat we een graphische beschrijving krijgen van de ideale wereld, die Wells zich voorstelt.

Modern Utopia is gelegen op een verwijderde planeet, maar een planeet in alles gelijk aan de aarde, die wij bewonen; de menschen zijn dezelfde, geographische ligging en gesteldheid is niet veranderd, steden en dorpen, vlakten, woestijnen en zeeën zijn alle zuivere reproducties van aardsche bekenden; slechts een afwijkende sterrenhemel daar boven toont aan, dat Modern Utopia een andere plaats heeft in de ruimte.

De aardsche bezoekers dezer nieuwe wereld zijn twee in getal; een botanist, die weinig ter zake doet en slechts van tijd tot tijd optreedt om te treuren over zijn verloren aardsche liefde, en „The Owner of the Voice", de spreekbuis van H. G. Wells.

Modern Utopia is een droom, die volgens Wells voor verwezenlijking vatbaar is, al zal het misschien nog lange, lange jaren duren vóór het zoover komt.

Onze twee reizigers zijn aangeland in Utopisch Zwitserland, bij het meer van Luceano, tot in de kleinste bijzonderheden een dubbelganger van het aardsche bergland; de taal die gesproken wordt, is een mengsel van de voornaamste Europeesche talen. De verschillende talen toch, gesproken door de verschillende naties, zijn een der grootste scheidsmuren voor de algeheele eenheid van het menschdom. Modern Utopia is één groote wereldstaat met duizelingwekkende snelle verbindingen en een volmaakte organisatie, die met volle vrijheid van beweging ieders gangen na gaat tot in de kleinste bijzonderheden om ze nauwlettend te registreeren; vingerafdrukken spelen in deze een groote rol.

Om een idee te krijgen van Wells' Utopia kunnen we misschien niet beter doen dan de in 't boek verspreide bijzonderheden eenigszins te ordenen en in groote trekken het leven te volgen van een bewoner dier Geluks-Planeet van de wieg tot het graf. Over het daarnamaals heeft „The Owner of The Voice" geen verdere inlichtingen te verstrekken.

De jonge burger, die in Utopia ter wereld komt, valt onmiddelijk onder de goede zorgen van den staat; zijn naam en ouders worden opgeteekend, de kleine vingerafdruk wordt geregistreerd en de gelukkige moeder ontvangt een geldelijke toelage, voldoende om haar onafhankelijk te maken van de verdiensten van haar echtgenoot en zonder kommer haar moederlijke zorg aan den kleine te kunnen wijden. Onechte kinderen komen geheel ten laste van de ouders; mismaakte kinderen worden zonder vorm van proces uit de samenleving verwijderd.

Intusschen groeit de jonge wereldburger op en breekt de tijd aan, waarop hij of zij naar school moet. Utopia heeft er voor gezorgd. Jongens en meisjes gaan naar school tot hun 14e jaar. Op 14-jarigen leeftijd heeft er een schifting plaats en ongeveer 3 % wordt uitgeschakeld als te hardleersch; de overigen gaan naar de colleges tot hun 18e jaar.

Na afloop der studieën moet een examen worden afgelegd; ongeveer 10 % wordt niet toegelaten; voor de gelukkig geslaagden staan nu de hoogste posten in Utopia open. De niet-geslaagden mogen echter terugkomen om zich aan een nieuw examen te onderwerpen, zoo dikwijls ze verlangen. Voor zenuwachtige personen, die onmogelijk het examen kunnen passeeren, staat nog een andere weg open tot de hoogste waardigheden, wanneer zij namelijk het bewijs kunnen leveren de gelukkige bezitters te zijn van een of andere „Technique", zooals talent voor schilderen, vioolspel enz.

De wereldbevolking van Utopia is verdeeld in twee groote klassen: de hoogwaardigheidbekleeders van de orde der „Samurai", waarover later, en de gewone mannen en vrouwen uit het volk, allen goed onderlegd en bekwaam in het vak of ambacht, dat zij willen beoefenen.

Een Utopische werkdag telt 5 uur; het zware, geestverdoovende routinewerk wordt gedaan door machines en de werkman kan zich onverdeeld wijden aan zijn lievelingsarbeid.

De vrouw in Utopia heeft natuurlijk gelijke rechten met den man, toch blijft haar voornaamste, eervolste taak het moederschap,

maar een moederschap bezoldigd van staatswege, des te rijker naarmate zij beter gevormde kinderen ter wereld brengt. Malthus geniet in Utopia een groote vereering.

Helaas, zelfs in Modern Utopia is alles niet volmaakt en ook daar vindt men — zij het ook in mindere mate — ongeneeselijke, besmettelijke zieken, gedegenereerden, dieven en dronkaards, idioten en krankzinnigen. Geen nood; afgelegen eilanden in een heerlijk klimaat zijn ingericht om de ongelukkigen te ontvangen en te herbergen; Utopia zal zorgen voor hun welvaren en alleen er voor waken dat dergelijke individuen zich verder niet voortplanten. Het eiland der dronkaards, bijvoorbeeld, zal rijkelijk voorzien zijn van wijngaarden en gerstvelden; zij mogen zelf hun bestuurders kiezen uit hun midden, brouwen, distilleeren en drinken naar hartelust. Utopia zal zorgen dat er geen messen of wapenen in de buurt zijn; voor de rest volle vrijheid!

In Modern Utopia heeft een dief het bijna nog beter dan een eerlijk mensch.

Een modern Utopiahotel, en nagenoeg een ieder woont en leeft in een hotel, is iets om van te watertanden.

De „Owner of the Voice" beschrijft zijn ontwaken in zulk een hotel op de volgende wijze:

„Utopia! het woord alleen is genoeg om iemand uit bed te halen .... De kamer is natuurlijk zeer helder, zindelijk en eenvoudig; niet goedkoop gemeubileerd, maar zoo ingericht, dat alle overtollige arbeid onnoodig wordt. Ze is juist geproportioneerd en een weinig lager dan de meeste kamers, die ik op aarde heb gezien. Er is geen haard en ik sta er over verwonderd, totdat ik aan den muur een thermometer opmerk en een schakelbord met knoppen. Boven het schakelbord is een korte verklaring aangebracht. Knop 1 verwarmt den vloer, knop 2 de matras, knop 3—6 verwarmen de muren in verschillende warmtegraden. Het raam kan niet open, maar daarboven, nagenoeg gelijk met de zoldering, bevindt zich een geruischlooze waaier, die de kamerlucht wegpompt; langs een andere schacht komt versche lucht binnen. In een alkoof, voorzien van een bad en water, dat naar believen electrisch kan verwarmd worden, is gelegenheid zich te kleeden. Een draai aan een kruk — en een stuk zeep valt uit een reservoir en wanneer de operatie geeindigd is, werpt men zeep, vuile handdoeken enzoovoort, hetgeen alles machinaal verschaft wordt, in een klein bakje zonder bodem, waardoor het

zachtjes langs een schacht naar beneden glijdt. Een kaartje geeft den prijs aan van de kamer met bemerking, dat dubbele prijs moet betaald worden als men het toilet niet in den toestand achterlaat, waarin men het heeft gevonden. Naast het bed is in den muur een klokje aangebracht, dat 's nachts electrisch kan verlicht worden. De kamer heeft geen hoeken, waar het stof zich ophoopt, maar de muren zijn, waar zij den vloer ontmoeten, naar beneden afgerond; de vloer kan met een paar streken van den electrischen bezem in minder dan geen tijd worden geveegd. De deurposten en vensterkozijnen zijn van metaal en laten niet den minsten trek door. Men wordt vriendelijk verzocht, alvorens de kamer te verlaten, een kruk om te draaien aan het voeteneinde van het bed en heel het apparaat gaat omhoog staan in verticale positie en de beddelakens hangen klaar om te luchten".

Waar de slaapkamers zoo zijn ingericht, begrijpt men wat de andere geriefelijkheden moeten zijn om het leven te veraangenamen. Onbekommerd en blij slijt men zijn dagen, totdat eindelijk in hoogen ouderdom het oogenblik van sterven aanbreekt; het stoffelijk overschot wordt verbrand in een crematorium en de identiteits-kaart van den overledene krijgt haar plaats in de altijd grooter wordende gallerij der dooden-registratie.

A Modern Utopia wordt wel eens genoemd het boek der *Samurai* om de bijzondere rol, die deze in de Nieuwe Republiek spelen. De Samurai vormen den adel van Modern Utopia, geen erfelijken adel maar een adel van verdienste. Slechts zij, die de examens hebben gepasseerd en aan eenige bepaalde eischen voldoen, kunnen onder de Samurai worden opgenomen; is echter eenmaal die proef doorstaan, dan is iedereen vrij zich als Samurai aan te melden.

De Samurai zijn de waardigheidsbekleeders in Modern Utopia, de mannen en vrouwen van invloed en gezag; professoren, rechters, advocaten, werkgevers, dokters, geleerden op allerlei gebied behooren allen tot de Samurai. De regel door hen te onderhouden bestaat uit drie groote hoofdstukken: een lijst van noodzakelijke voorwaarden, die recht geven onder de Samurai te worden opgenomen; een lijst van zaken, die verboden; een derde lijst van zaken, die geboden zijn.

Noodzakelijke voorwaarden zijn: een degelijk-wetenschappelijke opleiding, bekroond door een welgeslaagd examen, goede gezondheid en goed „training". Corpulente personen, menschen zonder voldoend

weerstandsvermogen, zenuwlijders komen niet in aanmerking; ieder candidaat moet minstens 25 jaar oud zijn.

Verboden zijn: het gebruik van tabak, wijn, alcoholische dranken, verdoovende middelen. Het gebruik van vleesch is niet uitdrukkelijk verboden om de eenvoudige reden dat in geheel Utopia nagenoeg geen vleeschspijzen te krijgen zijn; het laatste slachthuis werd sinds jaren gesloten. De Samurai mogen geen tooneelspeler zijn, niet zingen of voordragen, en geen persoonlijken bediende er op na houden. Zij mogen niet wedden, niet aan sport doen in het openbaar en er zelfs niet naar gaan kijken.

De lijst van zaken, die geboden zijn, daalt eveneens af tot de kleinste bijzonderheden. „Een Samurai moet baden in koud water; de mannen moeten zich elken dag scheren; het lichaam moet goed gezond zijn, huid spieren en zenuwen volkomen normaal; indien dit laatste te wenschen overlaat is men verplicht zich naar den dokter te begeven en zich onvoorwaardelijk aan zijn voorschriften te onderwerpen. Eénmaal op drie daarvoor vastgestelde dagen in de week is de Samurai verplicht een uur af te zonderen voor eten en praten met zijns gelijken in de meest nabijzijnde club; iederen dag moet hij 10 minuten hardop lezen uit het boek der Samurai; iedere maand een boek lezen in de laatste vijf jaar uitgekomen".

Getrouwde Samurai-vrouwen moeten na een zekere periode, kinderen ter wereld hebben gebracht op straffe van te worden verwijderd. Een bepaalde kleeding is voorgeschreven, dezelfde voor mannen en vrouwen.

Summa Summarum, Modern Utopia is een land van weergalooze organisatie, ongekende welvaart, verfijnde genoegens, onbelemmerde persoonlijke wijsheid, een ideale geluksstaat ontworpen en in stand gehouden door menschelijk vernuft en menschenkracht. God en godsdienst zijn vervormd tot een soort vage natuurvereering, een hulde aan de schoonheid en grootheid van moeder Aarde met een vaag gevoel van een God, verschillend naar gelang van temperament van den aanbidder. Een mooie, onvruchtbare, niet te verwezenlijken droom, niet de eerste en waarschijnlijk niet de laatste, waardoor de mensch de plannen en beschikkingen van Gods wijze regeling in 's menschen zaken zoekt te verbeteren.

Amsterdam L. P. P. FRANCKE S. J.

NOG ALTIJD OVER JACQUES PERK

In *De Amsterdammer* (5 Dec. '15) spreekt J. B. Schepers over het boek van A. Greebe: *Jacques Perks Mathilde-Cyclus in den oorspronkelijken vorm hersteld.* Schepers, die toch zeker geen vreemdeling is in deze kwestie, staat aan de zijde van Greebe, die in *De Nieuwe Gids* zoo onzakelijk en vooral zoo grof wordt bestreden. Deze onridderlijke bestrijder was Dr. Aeg. W. Timmerman, die zelf verklaarde: „ik ben heftig, scherp en grof geweest", maar niet beleed dat hij met de waarheid nu en dan een loopje had genomen. Dat dit laatste echter wel degelijk het geval is geweest, bewijst Schepers door verschillende staaltjes te geven van valschheid en verdraaiïng der waarheid. Wij zullen ons met een enkel tevreden stellen.

Als Greebe de gedachte van Vosmaer, die hem deed besluiten tot de uitgave van Perk's gedichten, aldus omschrijft:

„Ik vertrouw Kloos, die mij gezegd heeft, dat hij Perks bedoeling kende en den sleutel had dien ik miste. En daar *hij* een jeugdige beginneling is, die nog zeer onlangs naar aanleiding van zijn Perk-In-Memoriam in den Spectator zeer hard gevallen is door vele schrijvers, houd ik het schild van mijn naam boven hem."

Dan is het voor ieder duidelijk dat die gekursiveerde *hij* Kloos is.

Timmerman zegt hiervan, en de verdraaiïng springt in 't oog, met de kennelike bedoeling om Greebe een schop te geven:

„Ik vertrouw Kloos" — och kom! die onnoozele Vosmær toch — die mij gezegd heeft, dat hij Perk's bedoeling kende en den „sleutel" had dien ik miste. En daar *hij — hiermede bedoelt Greebe Jacques Perk;* Vosmær schreef heusch duidelijker! T — een jeugdige beginneling is... houd ik het schild van mijn naam boven hem."

Ieder die T leest en de oorspronkelijke tekst van Gr. er naast legt, ziet de meningvervalsing, die ook in dat „och kom! die onnoozele Vosmær toch" ligt, want het is weer heel duidelijk dat het „ik vertrouw Kloos" van Greebe zoo niet bedoeld is. Timmerman vervalst door een hele tussenzin van 21 woorden weg te laten. En als dan zo iemand zegt: 4) „Neem nou een goede raad aan Greebe, van een oud man van ondervinding en tracht geen wetenschappelijk boekske te schrijven zonder de bronnen „*vooral nauwkeurig*" te consulteeren;" dan krijg ik een gevoel van walging.

En inderdaad, als Greebe het briefje van Vosmaer juist heeft weergegeven, en Timmerman legt er toch geen anderen tekst tegenover, dan is deze vervalsching eenvoudig schandalig.

Schepers geeft toe, dat Greebe geen volmaakt werk nog heeft geleverd, maar hij is hem toch dankbaar omdat na diens onderzoek reeds de volgende dingen vast staan:

1. Er zijn in de eerste druk van Perk's gedichten veel eigenmachtige wijzigingen aangebracht: uit de ruim honderd is „een uitgelezen keur van schoone gedichten" geschift en wel 72; de volgorde is daarbij gewijzigd, de verdeeling in vier boeken is een vinding van Kloos, (blz. 119) die vol Plato zat (blz. 26) toentertijd, veranderingen in de verzen zijn er gemaakt enz.

2. In de 1e, ook in de 4e en volgende vermeerderde drukken zijn ook verzen opgenomen, die niet uit de tijd zijn van de Mathilde-cyklus. maar van later n.l. *Sanctissima Virgo, Hemelvaart* en *Deinè Theos*. Daarmee is Perk „geplatoniseerd" (blz. XIII);

3. Verklaringen als die van mej. dr. J. M. Nijland en dr. J. v. d. Valk op verdraaide of onvoldoende gegevens berustende konden nooit een juist beeld van Perk geven; hij was anders, menseliker;

4. In de 4e druk en volgende is aan de toen nieuw toegevoegde verzen veel minder opzettelik veranderd dan in de eerste druk, máár 70 woorden, máár 5 versregels (op de ± 4500 en 448 weer van 32 sonnetten in vergelijking met de tekst in Hschr. C.) Maar de indeling in 4 boeken — van Kloos — is ook daar behouden;

5. Vosmær's voorrede voor de 1e druk was al geschreven, voordat hij nog de uitslag van het werk van Kloos wist; wat Vosmær dus hierover zegt; heeft geen waarde, wel wat hij van Perk's leven vertelt.
En dan, wat wel het voornaamste is:

6. de kompositie van EEN IDEAAL, sonnettenkrans van Jacques Perk (zo heet de cyklus in dit Hschr.), bestaande uit 3 inleidende en 3 sluitende sonetten met daartussen 100 sonnetten, die *Liefdeleven* heten gezamelik, geeft aannemeliker voorstelling van de dichter, ook in verband met wat wij van elders weten (uit het boek van mej. Betsy Perk), dan de kompositie, die er van gemaakt is in de 1e druk en waarvan de grondslag, de indeling in 4 boeken, de verdere uitgaven door behouden is. Zo gaat Perk meer voor ons leven, is minder tot een abstraktie geworden. De reden, waarom mej. Nijland's beschouwingen niet voldeden, is mij nu helder geworden: Perk hield bij haar op een levend mens te zijn.

7. de moeilikheden, die de grotsonnetten mij opleverden (Taai en Letteren 1901) worden door de historie van het ontstaan gedeeltelijk weggenomen en anderdeels door de andere plaats waarin Hschr. C ze plaatst, n.l. niet vlak na de scheiding, maar tegen het terugzien van Mathilde door de dichter.

8. Greebe heeft mij aannemelik weten te maken, dat de cyklus daar lag, tegen 't einde van Perk's leven, als een stuk van vroeger denkleven; dat hij al weer aan andere liefde denkende met zijn Johanna-ideaal voor ogen, er gerust uit putte om een Helle- en Hemelvaart samen te stellen met de in later tijd geschreven sonnetten *Sanctissmia Virgo, Hemelvaart* en *Deinè Theos*, en mogelik niet meer aan uitgeven van de cyklus dacht.

9. Greebe omlijnde nader dit Johanna-ideaal, zodat ik ook *Iris* beter kan begrijpen.
In ieder geval ik heb in korte tijd dit zonderlinge boek tweemaal doorgewerkt en dat vind ik er voor pleiten, al blijft het boek zonderling.
Immers de auteurswet verbood het herdrukken van Perk's verzen in enigszins andere volgorde zeker, maar op zich zelf in overeenkomstige vorm en daarom krijgen we een overzicht van de verzen met aangifte van alle varianten. De poëzie is voor het oog schuil geraakt zodoende, maar daar staat tegenover de noeste vlijt, de warme geestdrift van de schrijver, die zich alle moeite getroost, om de waarheid te vinden; en dat boeit op zich zelf ook, sleept mee en, wie, als ik zelf, uit twee gewone perk-uitgaven een eigen handschritt C samenstelt, komt tot de stellige overtuiging, dat dit Hschr. volstrekt niet „een der vele nagedachten des dichters" kan zijn als Kloos beweert; „de motieven waren volstrekt niet „verflauwd". 't Is echt de dichter zelf, die aan 't woord is: hij is er geheel in.
Ik vind bovendien in dit boek de werkelikheid van Perk's kennis-

making met Mathilde Thomas — niet de Reul, als ik meende —; 't landschap en de omgang, ze worden beide uitvoerig beschreven en datgene waar ik om gevraagd heb in ditzelfde weekblad in de nummers van 26 Januari en 9 Maart 1902, ik vind het hier in hoofdzaak bijeen. Niet dat ik nu tevreden ben met elke verdediging van elke regel die in dit Hschr. C. voorkomt; neen, vaak heb ik een vraagteken gezet en bij Kloos het leesteeken b.v. geprezen, waardoor een meer juiste betekenis aan het vers gegeven wordt, maar *dit* is werk van de dichter zelf en het doet hem mij nader staan. Ik wacht nu op het al zo lang aangekondigde boek van Kloos zelf over Perk en hoop, dat hij een nauwkeurig gebruik daarbij zal willen maken van dit uiterst nauwkeurige boek. En laat zich dan nu het licht over Perk's leven verder vredig uit de wolken losmaken. 't Is zô al wèl geweest.

Na dit stuk in *De Amsterdammer* van Schepers hebben nog een paar heeren (in datzelfde weekblad) het woord gevoerd tegen hem en tegen Greebe. De opmerkingen, welke zij maakten, waren echter zoo volmaakt onbeduidend, dat wij ze zonder eenige belangstelling laten liggen.

Zooals de polemiek nu staat in deze literair-historische kwestie, heeft zonder eenigen twijfel Greebe zijn standpunt het best verdedigd en al moge hij bij verder onderzoek zijne meening hier en daar misschien een weinig moeten wijzigen in de toekomst, wij hebben nu toch alle redenen te gelooven dat hij in de hoofdzaak meester zal blijven van het terrein.

A. GIELEN.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

In *Le Correspondant* van 25 Dec., het laatste nummer dat ons bereikte, heeft de bekende driestar-schrijver (hij teekent slechts met drie sterretjes) weer een merkwaardig artikel geplaatst over *La Hollande depuis un an. L'évolution des faits, des idées et des sympathies*. De schrijver blijkt uitstekend op de hoogte van Hollandsche toestanden. Hij vertelt van de onvermoeide pogingen der Nederlandsche Regeering om een strikte neutraliteit te bewaren. Vooral toen in April van het vorig jaar onze schepen in den grond werden geboord was er hoogspanning in onze politieke atmosfeer. Een oorlog scheen onvermijdelijk. In een noot wordt als grap verhaald van een Nijmeegsche huismoeder, die de verzuchting slaakte: „het zou toch wel heel vervelend zijn als wij oorlog kregen, juist nu wij klaar zijn met de schoonmaak". De krachtige houding van ons Gouvernement bewerkte dat de Keizer eene verontschuldiging zond. Het gezantschap bij den Paus, de oppositie daartegen en de verdediging van onzen Premier, de

dood van Mr. Regout en de benoeming van Jhr. v. Nispen, het vrouwencongres voor den vrede en het incident door de Fransche vrouwen verwekt, de beweging van den anti-oorlogsraad, de zichtbare moeheid en tegenzin van ons volk tegen het oorlogsgedoe, worden alleen vermeld. Met veel symphatie maakt de schr. gewag van de hollandsche liefdadigheid voor de Belgen, hoewel de onderlinge genegenheid niet toeneemt. Over het algemeen, verklaart hij, zijn de gevoelens, daar waar alleen het hart spreekt, ten gunste der geallieerden, doch waar men uitstekende zaken klopt uit den oorlogstoestand, gaan de wenschen voor succes naar den anderen kant. Met zeer veel kennis van zaken groepeert hij de pro-Duitschers, de leden der Balije van Utrecht, de officieren, de anti-revolutionnairen en geeft de juiste lezing van het interview van den Aartsbisschop van Utrecht met den verslaggever van de Vossische Zeitung.

Het artikel, ofschoon natuurlijk in den geest van het Fransche tijdschrift, onderscheidt zich door buitengewone zakelijkheid en opmerkelijke onpartijdigheid. Een overzicht van de houding der Pers en vermelding der arrestatie van den Telegraaf-redacteur Schröder besluit het zeer belangrijke stuk.

Alphonse Séché wijdt een belangrijke studie aan *La litterature Francaise avant et aprés la guerre*, wat zij geweest is en wat zij kans heeft na den oorlog te zullen worden. Hij haalt de meening aan van vele schrijvers, die hij hieromtrent heeft ondervraagd.

In de *Revue des Deux Mondes* (15 Jan.) lezen wij het verslag van *Mon Enquête en Espagne* door Loius Bertrand, die zooveel naam maakte met zijn leven voor St. Augustinus. De Spanjaarden zijn zeer afkeerig van den oorlog, maar sterk duitschgezind. Bertrand, die voortdurend in aanraking met Spanjaarden en sedert 25 jaren er jaarlijks vertoevend eenigen tijd, zich toch niet vleit het Spaansche karakter te kennen, wilde eens onderzoeken, waaraan die zeer levendige antipathie tegen Frankrijk te wijten was. Op de eerste plaats schrijft hij dit verschijnsel toe aan de ernstige en uitgebreide propaganda der Duitschers, maar hij kon zich ook niet ontveinzen, dat zijn volk alle sympathie bij de door-en-door Katholieke Spanjaarden heeft verloren door zijn godsdienstloosheid en zijn brutale scheidingswetten; vooral de verdrijving der kloosterlingen, in Spanje liefdevol ontvangen en opgenomen, heeft veel ergernis gewekt. Zij verwijten den Franschen Katholieken, dat zij ondanks al hun persoonlijke deugden dit onrecht hebben mogelijk gemaakt en door hun gebrek aan organisatie den dwang ondergaan hebben van het bloc ongeloovigen en vrijmetselaars. Frankrijk's anti-godsdienstige politiek is volgens Bertrand enkel en alleen oorzaak van de onvriendelijke houding der Spanjaarden. Ten onrechte beschouwen zij den Duitschen Keizer als een beschermer en redder van het katholicisme. Hun vooroordeelen zijn zeer diep ingeworteld, dus moeilijk uit te roeien. Het stuk is de lezing overwaard.

In *De Gids* (Febr.) begint Joost Mendes een roman uit de Amsterdamsche Portugeesch-Israëlitische wereld, getiteld: *Het Geslacht der Santieljano's.* Het kan misschien wel belangrijk worden, maar wij moeten nu reeds opmerken dat uit de gesprekken soms een tamelijk grof realisme te voorschijn komt. J. Huizinga bespreekt het boek van Japikse over *Jan de Wit,* maar bekent zelf dat zijn artikel niet zoozeer is een geregelde bespreking dan wel een praten over de dingen, die de schrijver hem heeft geleerd of herinnerd. Het boek zelf is overigens zeer geschikt, om onze geschiedenis betrouwbaar en leesbaar onder ieders bereik te brengen. J. de Meester vraagt zich af of Top Naeff wel gelijk heeft, als zij beweert dat het Tooneel, ten onzent een kenterend getij doormaakt. Hij meent dat het nu veeleer te beschouwen is als een tijd van verwarring, een soort van Nieuwe-Gids-periode.

In *De Nieuwe Gids* (Febr.) vertelt C. F. Gijsberti Hodenpijl op onderhoudende en smakelijke wijze van het bezoek door Napoleon en Marie Louise in 1811 aan Duitschland gebracht. Wezel, Dusseldorf, Bonn, Keulen werden door de hooge personen bezocht en overal brachten hun de Duitschers eerbiedige hulde en vierden allerlei feestelijkheden.

Moresco heeft het over *Wereldbeschouwing en Literatuur.* Als type bespreekt hij hier een boek *La Force mysterieuse* van J. H. Rosny, waar de herscheppende arbeid van den kunstenaar kleur en leven geeft aan een wijsgeerig systeem. Maar dit systeem is uit de vage en verwarrende mededeelingen van Moresco al heel moeielijk te begrijpen en wij vragen ons ook nog af of Moresco wel goed weet wat zijn eigen levensbeschouwing behelst.

Wij mogen hier wel even verklaren, ook misschien ter inlichting van Moresco, dat de boeken van Rosny zeer weinig worden gelezen, omdat zij zoo ongenietbaar zijn geschreven. Hij haalt er alle wetenschappen bij (ook die, waarvan hij weinig of niets weet) — en zijn vorm en woordenkeus is van eene gezochtheid en nieuwigheidszucht, die dadelijk doen zien, dat men niet met een echt kunstenaar te doen heeft. Zijn boeken zijn voor een groot deel het geloof en de zeden vijandig. Zijn heele wereldbeschouwing is deze: „in alles aan de natuur toegeven". Schuldige liefde en echtbreuk wordt verklaard door het „ontembaar instinct der teeltkeuze" Als Moresco deze vulgariteiten had gekend van zijn schrijver, mocht hij zijn heel artikel achterwege hebben gelaten. J. H. Rosny is slechts een schuilnaam voor de twee gebroeders Justin en Joseph Boëx, die hun broederlijke breinen een en dezelfde „wereldbeschouwing" laten uitbroeden.

Willem Kloos wijdt, na een waardeerende recensie van Brusse's: *zijn Excellentie de Generaal,* een gevoelvol In Memoriam aan de nagedachtenis van zijn vriend en medewerker dr. A. Aletrino, schrijver van vele pathologische gevallen.

De Wetenschappelijke Bladen (Febr.) spreken over *Amerikaansche*

hulp aan de Belgen. De schrijver van dit artikel is Ernest P. Bicknell, nationaal directeur van het Amerikaansche Roode Kruis en directeur van de Commissie tot leniging van den oorlogsnood, uitgezonden door de Rockefeller Stichting. De schrijver meent dat de uiterlijke verwoesting over het algemeen niet zoo erg is als in den beginne werd voorgesteld. Maar als hij aan 't opsommen gaat blijkt het nogal welletjes te zijn geweest. Visé geheel en Dinant bijna geheel vernietigd; in Leuven werden 1100 huizen verwoest, voor het meerendeel woningen van de gegoede standen. In de provincie Brabant werden 5832 huizen geheel en 16.000 gedeeltelijk verwoest. Deze gedeeltelijke verwoesting was gewoonlijk veroorzaakt door beschadiging en plundering, dat wil zeggen niet aangetast door brand, maar beschadigd door de haast en vernielzucht der plunderaars. Voor een onschuldig land is dat meer dan genoeg!

Maar de grootste ellende is veroorzaakt door den bijna volkomen stilstand van handel en bedrijf en van de zware oorlogsschattingen.

Van de 7.5 millioen inwoners van België vluchtte ongeveer één millioen naar Nederland, Frankrijk en Engeland. Later keerde een groot aantal terug.

Het schijnt niet algemeen bekend te zijn, zegt de schrijver, dat de kosten van de levensmiddelenvoorziening voor het grootste gedeelte door de Belgische regeering en het Belgische volk zelf gedragen zijn.

Artikelen, die geheel in de oorlogsatmosfeer thuis behooren zijn: *Moed en zenuwen, Vluchtelingsneurosen* en *Onderzeeërs in de toekomst.* De schrijver van dit laatste artikel besluit: „de slotsom onzer beschouwingen is, dat het aanbeveling verdient, groote duikschepen te gaan bouwen en dat, als éene zeemogendheid hiermede begint, de andere verplicht zullen zijn het voorbeeld te volgen". Jawel! Maar aanbevelenswaardiger lijkt het ons indien alle lagen der bevolking eens overtuigd worden dat er wel ooit een rechtvaardige oorlog kan bestaan, maar dat de meeste oorlogen misdadig zijn en iedereen tot plicht heeft zich daartegen te verzetten.

In *Velhagen & Klasings Monatsh.* (Febr.) eene beschrijving van *Die Isonzo-Ebene* met 18 fraaie foto's, door Dr. L. Planiseig.

Referendaris J. Smid heeft het in *Vragen des Tijds* (Febr.) over *De beteekenis van de voorgestelde verhooging der grondbelasting voor den kleinen eigen geërfden grondgebruiker.* Dr. Aletta Jacobs over *De Voorstellen tot grondwetsherziening ten opzichte van het vrouwenkiesrecht.*

In *De Vrouw en haar Huis* (Febr.) staat het portret van de schrijfster *Selma Lagerlöf* en Geertruida Carelsen, die haar persoonlijk heeft gekend, wijdt haar een waardeerend woord, waaruit wij veel kunnen leeren omtrent karakter en werk van Selma. Zij is nu ruim 50 jaren oud en woont op het vaderlijk landgoed, dat na den dood haars vaders moest worden verkocht, doch door haar, toen zij in goeden doen kwam, weer werd

teruggekocht. Gedurende eenige jaren is zij onderwijzeres geweest, totdat het succes van *Gösta Berling* haar den weg wees. Het meest interressante is, wat zij meldt omtrent de wording van dit zonderlinge boek. Er hing namelijk in Wärmland in haar jeugd een overlevering in de lucht van een troepje half verloopen, maar, elk in zijn soort, origineele en geestige jonkers, die daar in het begin der eeuw rondwaarden en den boel opschepten. Selma ondernam het die sage te vertellen, ofschoon zij goed wist wat een waagstuk het was, met zulk een romantisch onderwerp voor den dag te komen in een tijd, toen het naturalisme troef was in de literatuur. Zij zelve was wel het meest verbaasd over den bijval. — Verder geeft Geertruida Carelsen een stuk uit eene rede, die Selma Lagerlöf hield voor het internationaal Congres voor Vrouwenkiesrecht te Stockholm in 1911. De woorden, die zij daar sprak zijn zoo verstandig, dat wij hopen er spoedig eens mede voor den dag te kunnen komen. Thans ontbreekt de plaatsruimte. PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Geloof en Wetenschap. Studiën voor onzen tijd. Malmberg, Nijmegen. Serie XI.
No. 1 en 2. Een Katholiek hervormer vóór honderd jaren. De H. Clemens M. Hofbauer. C. s.s. R., door J. L. Janssen, C. s.s. R.
No. 3. Mrs. Eddy en „Christian Science", door L. Franke, S. J.

Twee zeer belangwekkende nummers. De H. Clemens was een man van de daad en het is een lust hem te volgen in zijn werkzaam leven, vooral wijl dit ons een kijk geeft op vroegere Oostenrijksche en Poolsche toestanden. De invloed, die van Clemens uitging op hoogstaande personen, ook op vele verdienstelijke letterkundigen, is buitengewoon geweest. In waarheid kon de beroemde bekeerling Frederik von Schlegel zeggen van dezen volijverigen en heiligen apostel: „Hetgeen Hofbauer gesticht en gedaan heeft zal niet ondergaan.

A. GIELEN.

Christian Science is een verderfelijke sekte: onder den schijn een hoogere levensopvatting te geven en onder de bedriegelijke belofte dat de nieuwe leer ziekte, zonde en dood van de aarde zal doen verdwijnen, werpt men allen positieven godsdienst over boord om daarvoor in de plaats te stellen een hopeloos ver-

wrongen Bijbelverklaring en een pantheïstische levensbeschouwing, die de treurigste gevolgen na zich sleepen.

Daar de beweging der Christian Scientists ook in Nederland veld wint onder zoovele ontredderden, is het zeer goed gezien, dat de schrijver de geestelijke kwakzalverij van de hysterische Mrs. Eddy eens aan de kaak stelt. Als men dit smakelijk en goedgedocumenteerde boekje heeft gelezen, kan men niet begrijpen dat er nog menschen zijn, die een seconde lang de Christian Science als een ernstig systeem kunnen beschouwen. Maar het schijnt dat het zóó mal nooit kan worden gedacht of er zijn aanhangers te vinden.

A. GIELEN.

Holl (Dr. C.) Stormen trotseeren! Een ernstig woord over een teer punt tot de moderne jeugd. Amsterd., R. K. Boekcentrale. (350) f 1.90.

Wij kunnen niet beter den inhoud van dit boek aangeven, dan door de titels der drie afdeelingen te noemen, waarin de dertien hoofdstukken zijn ondergebracht: De Deugd van Kuischheid — De Zonde van Onkuischheid — Middelen tot het bewaren of terugwinnen van de Kuischheid.

Helaas, waar is het woord van Byron:

> 't Woord „jeugd" is voor zoo menig oor,
> Nagalm van veel ...... dat men verloor.

Daar is misschien geen enkele zonde, die zooveel verleidende trawanten om zich heen heeft: lectuur, tooneel, platen, onmatigheid enz.; misschien ook geen andere, die zooveel slachtoffers maakt.

En wij moeten niet denken, dat het in dit opzicht in ons land beter is dan elders. Bij de behandeling in de Tweede Kamer der Zedelijkheidswetten van den, helaas te vroeg ontslapen, Minister R. Regout, bleek het dat ons landje al een heel aardig eind op weg was in het buitenland den naam te verkrijgen van het land van den vuilhandel. „Dinge von Amsterdam", „Articles d'Amsterdam," zoo noemt men daar onze heerlijke(!) producten.

Een reden te meer voor ouders, die vroeg of laat hunne kinderen alleen moeten laten in een groote stad, kennis te maken met dit boek om zich tot de opvoeding in dit allergewichtigste punt te bekwamen.

Maar ik zou ook wenschen dat onze jongelingschap dit boekje zich aanschafte en ijverig raadpleegde. Zij zouden dan later de gevaarlijke theorieën van luchtige vrienden dadelijk als loos bedrog kunnen onderkennen. Zij zouden zich ook niet blootstellen aan het gevaar van te wikken en te wegen „hoever men nog gaan kan", maar voor het te laat is, begrijpen dat hier alleen degene, die vlucht, kan overwinnen.

R. K. PR.

Paquier (J.) Le Protestantisme allemand. Luther, Kant, Nietzsche. Paris, Bloud et Gay. (141) 1 fr. 50.

De schrijver is docteur ès lettres et en thèologie, docteur en philosophie de l'Académie de Saint Thomas d'Aquin en ..... Aumônier d'ambulances.

„En niant l'autorité doctrinale de l'Eglise, Luther a tué la vérité revélée; en niant la valeur de la raison spéculative, Kant a tué la vérité théorique; en rejetant pour le „surhomme", „la morale des esclaves", Nietzsche a tué la vérité morale. A la place d'une vérité révélée, d'une vérité théorique, d'une vérité morale s'appuyant sur Dieu et se terminant à Dieu, Luther, Kant, Nietzsche ont mis des concepts s'appuyant sur l'homme et se terminant à l'homme. C'est ce que nous avons essayé d'esquisser dans les trois études qui suivent ..."

Dit uittreksel uit de voorrede geeft den inhoud weer, die wel waard is overwogen te worden. Het boek is voor meer ontwikkelden, die ook voldoende het leven kennen.

Utrecht H. F. VAN MAARSEVEEN

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Baumann (Dr. E. D.) De dokter en de Geneeskunde. I. Maatschappelijk leven. II. De Wetenschap. Amsterdam, H. Meulenhoff. (144 en 128) elk deel f 2.—, geb. f 2.50.

De Nederlandsche kultuur-geschiedkundige monographieën mochten er zijn en met deze twee nieuwe deelen worden zij schitterend voortgezet. Want het is inderdaad een werk van goede studie, dat dr. Baumann ons hier biedt; een monographie over dokter en geneeskunde, die een voldoend overzicht geeft der gansche ontwikkeling.

Dat wil echter niet zeggen, dat ik het met den schrijver in alle opzichten eens zou zijn. Waar het geldt b.v. de prioriteit van de een of andere ontdekking, wordt door dr. Baumann soms definitief een naam genoemd, terwijl ik meer geneigd zou zijn tot eenige aarzeling. In dat geval was het misschien niet ondienstig geweest, indien de auteur tusschen haakjes, met of zonder toevoeging, den naam had genoemd van den anderen waarschijnlijkrechthebbende. De waardeering van de monniken der Middeleeuwen, als hebbende zich „voor de geneeskunst niet onverdienstelijk getoond", is wel wat al te koel, zooals de aangehaalde uitdrukking duidelijk bewijst. Maar als hij zegt, dat hun slechts weinig bekend was van wat de ouden leerden, dan vergist hij zich en wat hij zelf over hun werken zegt op de eerste helft van bladzijde 16 (I), is met deze uitspraak niet overeen te brengen.

Tot ons genoegen zien wij echter dat dr. Baumann bij de

vermelding van Andreas Vesalius de eigenaardige dwalingen heeft weten te vermijden, waaraan prof. Knappert zich verleden jaar schuldig maakte.

Summa summarum: dit boek is goed op zijn plaats in de serie. Het bedoelt niet te zijn een afgeronde historie der geneeskunde en hare beoefenaars, welke niet eens zoude kunnen geschreven worden met de gegevens, die nu ter beschikking staan; maar het geeft dan toch een denkbeeld van wat er verkeerd en wat er goed gedaan werd op geneeskundig gebied.

DR. B.

Riesch (Hèlène). Frauengeist der Vergangenheit. Biographisch-literarische Studiën und Frauenbilder. Herder, Freiburg in Br.

Nu door de belofte van toekenning van het kiesrecht aan de vrouw, het vrouwenvraagstuk nieuwe actualiteit heeft verkregen en ook katholieke vrouwen gedwongen zijn er over te denken en haar aandacht er aan te wijden, is het zeker van het hoogste belang haar bekend te maken met een uitgave, voor dit doel uitstekend geschikt.

Sedert eenige jaren verscheen bij den uitgever — in katholieke kringen zoo bekend — Herder in Freiburg (Br.) een serie werken onder den algemeenen titel van Frauenbilder. Het zijn handige boekjes, keurig uitgevoerd, met platen en portretten rijk versierd, levensbeschrijvingen bevattend van vrouwen uit verschillende tijdperken, van verschillenden levenstand, die op de een of andere wijze de menschheid aan zich hebben verplicht, door deugden, talenten en diep zieleleven boven haar zusters uitblonken.

Nu de vrouw zooveel over zich laat spreken, nu zij op hoogen toon vaak zoo veel eischt en niet altijd sympathie wekt door haar optreden en durf, waardoor haar grootste aantrekkelijkheid dreigt verloren te gaan, is het goed haar als in een spiegel vrouwengestalten voor te houden van geheel anderen aard.

Het zijn vrouwen, meest uit vroegere eeuwen, die, hoewel de lang vervlogen tijden op haar hun stempel drukten, toch niets verloren hebben van haar beteekenis voor de moderne vrouw. Veilig kunnen zij — vooral aan de katholieken onder haar — tot voorbeeld en leidsters worden gegeven.

De biographiën zijn meest geschreven door voor haar taak ten volle bevoegde personen, meest vrouwen. De eerste behandelt de beroemde vorstin Amalie von Gallitzin, een hoogbegaafde, die het middelpunt vormde van een kring philosofen en geleerden, en na vele geestelijke omdolingen rust vond in de Katholieke Kerk. Hanny Brentano — nomen sit omen — beschrijft haar leven en denken op hoogst verdienstelijke en vooral aangename en boeiende wijze.

Elise Hoskier zoo heet het tweede deeltje. Het werd uit het Deensch vertaald en heeft de eigenaardigheid, dat het oor-

spronkelijk door een protestantschen geestelijke geschreven is over een bekeerlinge tot het katholiek geloof en dat het vertaald werd door een katholiek priester Morten Pontoppidan. Het is een boek van diepe vroomheid en stillen inkeer in zich zelf.

Dan volgen nog de prachtige beschrijving van het leven en werken der H. Catharina van Siena, deze zoo merkwaardige verschijning uit de late middeleeuwen, de jonge kloosterlinge, naar wier woord eens republieken, vorsten en zelfs Pausen luisterden, die naar Frankrijk toog en Italië doorreisde om vrede te preeken en rust te herstellen. Hèléne Riesch deed deze groote figuur ten volle recht wedervaren. Haar levendige verhaaltrant en diep pschychologisch inzicht maakt dit „heiligenleven" zoo boeiend als menig verbeeldingswerk.

Dorothea von Schlegel door Margaretha Hiemenz, een der onrustige vrouwen der romantiek-periode, die echter, na haar overgang tot de katholieke Kerk rust en innerlijke levensharmonie vond, en Hertogin Renata van Beieren, een zeer sympatieke vorstin, zijn de hoofdpersonen der laatste deeltjes.

Al deze vrouwen verdienen de aandacht door haar hooge levensopvatting, haar strijd om de waarheid en vooral door haar echte vrouwelijkheid, die zij onder alle omstandigheden weten te bewaren en te doen bewonderen.

In denzelfden geest is een ander boekje geschreven door Hélène Riesch, wier tact, zielkundige en historische kennis wij uit haar *Katharina van Siena* leerden waardeeren. Onder den titel van *Frauengeist der Vergangenheit* geeft zij ons een reeks van biographisch-literaire studiën, loopende van de 6de eeuw na Chr. tot aan de 20ste eeuw. Het zijn vrouwentypen uit alle mogelijke levenskringen. Ordestichtsters, vorstinnen, abdissen, mystieken, geleerden, opvoedsters, staatkundigen, schrijfsters, dichteressen, enz., die allen zoowel om hetgeen zij tot stand brachten, als om haar edele persoonlijkheid aantrekkelijk zijn.

Bij voorkeur koos de schrijfster niet alleen godsdienstige naturen, maar hoogstaande vrouwen en als van zelf dringt zich de overtuiging zoowel aan haar als aan haar lezers op, dat de historische figuren, die in haar tijd zoo heerlijk uitschitterden, zonder uitzondering innig godsdienstig en streng geloovig waren en dat de middeleeuwen deze vrouwen vereerden en hooger stelden dan de tegenwoordige vrouwenbeweging.

Niet allen, wier biographie ons hier gegeven wordt, waren katholiek. Ook de vrouwen der romantiek — de tijd van de herbloei der middeleeuwsche kunst in Duitschland bij het begin der vorige eeuw — worden in de lijst van haar tijd gevat en met haar soms zeer wilde en losse begrippen op de meest kiesche wijze beoordeeld. Aan al het goede, wat in haar streven lag, weet zij recht te doen wedervaren, zonder echter haar tekortkomingen te verbloemen. Op deze wijze deed zij ook de groote schrijfster mevrouw de Staël voor ons leven.

Het boek werd vóór den oorlogstijd geschreven of liever verzameld, want deze studiën zijn oorspronkelijk door de schrijfster vóórgedragen in opdracht van de wetenschappelijke afd. v. d. Münchener R. K. Vrouwenbond. Het kwam uit in 1915.

Hélène Riesch prijst zichzelf dat zij het onveranderd liet en ook vrouwen uit „Feindesland" recht laat wedervaren, want „wir Deutsche sind gerecht, und wir führen nicht Krieg gegen die Toten".

Zij zendt haar vrouwen dan uit in de strijdende en lijdende wereld, om de rijke schatten van haar liefde, haar heldenmoed, haar geest te geven, als aansporing tot groote en goede daden, tot troost en opbeuring van gewonde harten. Gaarne begroeten ook wij deze edele vrouwenschaar en stellen haar vol vertrouwen aan onze vrouwen en meisjes voor als een bewijs, hoe de vrouwengeest in het verleden onder hoede en leiding der Katholieke Kerk vrij en heerlijk heeft mogen opbloeien, zoodat hij ons, vrouwen der 20ste, nog tot voorbeeld en navolging kan wekken.

M. S.

Schultze (Dr. E.). Engeland en het oorlogsrecht ter zee. Amsterd. v. Langenhuysen. (180) f 0.60.

Een Duitscher heeft dit boekje geschreven en Professor Steinmetz geeft het een voorrede; men behoeft dus niet te verwachten dat het erg vriendelijk van toon zal zijn.

En zeer zeker, Engeland heeft leelijke bladzijden in zijn geschiedenis; dat wisten wij al, maar het kan geen kwaad daaraan te herinneren als wij Engeland, dat zoo willekeurig te werk gaat, hooren en zien schermen met zijn eerbied voor het recht.

Om echter zuiver neutraal te blijven moest men op zijn boekenrek kunnen plaatsen naast *Engeland en het oorlogsrecht ter zee* een boekje met den titel: *Duitschland en het oorlogsrecht te lande.* De plaatsbepaling waar het onrecht gepleegd werd, zou men zelfs gevoegelijk kunnen weglaten en een boek maken: *Engeland en Duitschland en het oorlogsrecht.* Maar dit zal wel eerst het nageslacht kunnen doen.

MR. F.

Schoepp (F.). Economische Crisis. P. Noordhoff, Groningen. (300). f 2.90.

Zal de oorlog na korter of langer tijd door eene economische crisis worden gevolgd? Aan voorspellingen waag ik mij niet.

Dat echter deze beschrijving der voornaamste crisis, met hare oorzaken, verschijnselen en gevolgen eene zekere actualiteit heeft, behoeft geen betoog.

H. F. VAN MAARSEVEEN

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Corbeau (L. J.). Grammaire française. Zutphen, W. J. Thieme. f 3.25.

Jansen (P.). Opgaven over theorie der rekenkunde, ten dienste van Kweek- en Normaalscholen en cursussen voor de hoofdakte. Groningen, P. Noordhoff. f 1.20.

Ketner (Dr. C. H.). Scheikundige Vraagstukken. 4de dr. Groningen, P. Noordhoff. f 0.45.

Robert (C. M.). Phraseologie française. Wolters, Groningue. f 3.90.

Wijdenes (P.). Werkschrift bij Meetkunde voor M. U. L. O. Groningen, P. Noordhoff. f 0.20, cart. 0.30.

Wijdenes en De Lange. Vraagstukken uit Rekenboek I. 2de druk. f 0.50. — Vraagstukken uit Rekenboek II en Reken-opgaven der M. U. L. O.-Examens. Groningen, P. Noordhoff. f 0.50.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Baekelmans (Lode). Tille.

Baekelmans is berucht door zijn *Sinjoorkens*, en ook uit dit boek blijkt, dat hij nog altijd de zonde en het zedelijk verval het liefst schildert. En al teekent hij hier nu een enkele mooie figuur tusschen al die dronken en opgedirkte vrouwen, lallende matrozen en ander loszedig volkje, dat is voor ons niet voldoende om de lucht behoorlijk te ventileeren. Neen!

W. MERKELBEEK

Cleerdin (Vincent). Dagen van reisgenot. (271). G. Mosmans, 's Hertogenbosch.

Wie veel gereisd heeft, kan veel vertellen en Vincent Cleerdin heeft verbazend veel door de wereld of liever door Europa gezworven. Hij voert ons door heel Duitschland, Oostenrijk en België, langs de Adriatische Zee, het trotsche Zwitserland en het liefelijke Tyrol. Vooral echter doet hij ons zijn indrukken deelen door die dagen van reisgenot in zijn hart en geest achtergelaten. Het was nog in den mooien, goeden tijd vóór Augustus 1914, toen menschelijke dwaasheid en verblinding nog niet met eigen hand verwoest had, wat eeuwen kostte tot opbouw, tot heerlijken opbloei.

In zijn voorrede geeft de schrijver lucht aan zijn verontwaardiging over zooveel barbarendom en vandalisme en vraagt zich af of het wel goed is, thans beschrijvingen en beschouwingen te

publiceeren, welke de aandacht vragen voor iets anders dan de afgrijselijkheid van den oorlog. Hij kan gerust zijn, wij hebben genoeg, meer dan genoeg van den eindeloozen, menschonteerenden ergerlijken, gruwelijken, maar boven alles door en door vervelenden oorlog. Het doet goed eens te vluchten naar kalmer, rustiger omgeving, naar steden en landen vol kunst en natuurschoonheid, toen nog ongerept thans gedompeld in eindeloos wee. En vooral in het daar aangenaam dolen in het gezelschap van zulk een kundigen, belezen, enthousiasten, soms ook wel te opgewonden gids als de heer Cleerdin zich gedurende elken dag van zijn doorleefd reisgenot toont.

Hij ziet alles onder den gezichtshoek van den geestdriftigen, jeugdigen journalist, die in den kortst mogelijken tijd alles wil zien en genieten maar ook van den overtuigden, vurigen katholiek, die weet dat het schoonste wat de aarde bieden kan, Gods Schepping is of door de menschen Hem ter eere gewrocht werd.

Zelfs het kleinste en geringste weet hij te bewonderen en wij luisteren gaarne naar hem, al is het soms met een glimlach over het opbruisende vuur zijner jeugd, dat alles in een lichtschijn hult en dan er over jubelt en juicht. Zeker is het dat de gave van te kunnen genieten, Vincent Cleerdin ruim werd toebedeeld. Helaas! dat hem na die dagen van reisgenot zoovele ontgoochelingen en bittere teleurstellingen wachtten en dat de wereld, zoo geestdriftig en blij door hem bezongen, nooit meer zoo stralen en schitteren kan als hij ze zag en verheerlijkte. M. S.

Hammerstein (Olga van). Hetgeen God samengevoegd heeft.

Alles goed en wel beschouwd is dit boek een pamflet tegen de Katholieken. Het is bovendien een van de meest merkwaardige draken, die in den literairen dierentuin vertoond worden. Duidelijk voelt men dat er veel is weggelaten, want het hangt samen als duinzand; het speelt zoowat ten tijde van de pauselijke onfeilbaarheidsverklaring. Waarschijnlijk zoo'n ouderwetsch prulletje, dat nu, na verloop der auteursrechten zonder verdere onkosten van vertalingsrecht het publiek kan worden aangeboden. Voor niemand geschikt, voor Roomschen noch Protestanten!

Heer (J. C.) De Koning van Bernina. Zutfen, Schillemans en van Belkum. (174 en 157).

Het boek is voor ons niet bruikbaar; geschreven in anti-Katholieken geest, misschien niet opzettelijk maar dan toch feitelijk.

Herzog (Rud.) Zonnige Jeugd. Utrecht, Honig. f 0.90, geb. f 1.25.

Ernst en Vilmar zijn beiden verliefd op mooie Helena; de oude geschiedenis dus, die Homeros reeds kon bezingen en waaraan wij den Troyaanschen oorlog hebben te danken.

Hier loopt het echter vreedzamer af. Beiden zijn schilders en dingen naar de eer het portret te mogen vervaardigen van de mooie jongedame. Deze heeft een oolijke vriendin, die zelf verliefd is op Ernst, en nu het voorstel doet, dat wie het beste portret maakt Helena tot vrouw zal krijgen.

Het plan is goed berekend. Want de vriendin weet heel best dat Vilmar meer talent heeft dan Ernst en dus zal winnen; dan blijft voor haar de kans dat zij den geliefden Ernst zal krijgen.

Helena houdt van Ernst als van een nobel mensch, maar tot Vilmar voelt zij zich meer getrokken, omdat hij een sierlijk jong mensch is en geld heeft; zonder luxe kan zij niet leven. Dus alle reden voor haar om hoopvol toe te stemmen in den zonderlingen prijskamp.

Maar een berekening kan in duigen vallen. De knapste schilder Vilmar is zoo zenuwachtig van verliefdheid, dat hij geen streek op het doek kan zetten en Ernst schept een kunstwerk! Daar zitten de twee vrouwen.

Ernst echter is verstandig en trouwt met het vriendinnetje en Helena krijgt haar eleganten Vilmar. En zoo zijn alle partijen gelukkig.

Jammer dat de schilders, die in Dusseldorf wat al te stevig hebben gefuifd bij het bezoek aan het Bedouinenkamp in den „Zoölogischen Garten" ook wat al te kernachtige schilderstaal gebruiken bij het onbescheiden beschouwen der vrouwen. Slecht is dat echter niet, maar wel onbehouwen en zeer zeker onnoodig.

Helena is nogal warmbloedig en laat zich gaarne omhelzen. Waaruit men zou mogen besluiten, dat Ernst nog zoo onverstandig niet was, toen hij afstand van haar deed.

M. WALRE

Koff (D. J. De). Ons grijs verleden. Prinses Theudesinde. Historisch, romantisch verhaal. G. J. Slothouwer, Amersfoort. (175) f 1.50, geb. f 1.90.

De plaat op den omslag van dit boek zou ons den indruk geven, dat het niets dan akeligheden bevatte. Het stelt voor twee elkander dragende of steunende mannen, die, van water druipend, moeilijk voortsjouwen door het zand. Vreemd, dat de kunstenaar juist deze episode van zeer ondergeschikt belang en van alles behalve aesthetische beteekenis gekozen heeft om „prinses Theudesinde" bij het publiek in te leiden. Hij had toch veel mooiere en even typische momenten kunnen kiezen, dan het baggeren der beide reizigers door het duinzand. En wat den inhoud betreft?

Het verhaal speelt in het jaar 692 aan het hof van den Westeschen koning Radboud en geeft wel een trouw beeld van het leven en de toestanden uit dien tijd, maar het is buitengewoon gemoedelijk en huiselijk geschreven. De ruwe West-friezen spreken precies of zij bij ons op de thee zijn. Theudesinde, Radboud's dochter, vindt de Christenen, met wie zij kennis maakte, „heel

lieve menschen". Grünwald, de zoon van Pepijn van Herstal, vertelt een vriend, dat hij „zijn beste beentje voor moet zetten". De koning en zijn kinderen gaan precies met elkander om, als elke Hollandsche Pa, uit burgerlijke kringen, het tegenwoordig zou doen. Onderwerp is de reeds menigmaal gebruikte list van een prins, die om den tegenzin van zijn uitverkorene te overwinnen in het huwelijk, haar door staatsbelang opgelegd, in vermomming haar liefde tracht te verwerven, hetgeen hier bijzonder gauw en goed gelukt. Vreemd doet het alleen aan, dat de godsdienst tusschen de jongelieden — zij een heidin, hij een christen — volstrekt geen bezwaren schijnt op te leveren. Een abt vergezelt liefst het gezantschap, waarbij de aanstaande bruidegom onder een schuilnaam tegenwoordig is.

Wij weten niet of het boek voor jongelieden bestemd is; hoewel geen onvertogen woord bevattende, handelt het in hoofdzaak over niets dan liefde en verliefdheid. Voor volwassenen is het wat te eenvoudig en te slap.

M. S.

Neyl Stace. Inverkerth. Historische roman uit Schotland in de 13de eeuw (282) G. J. Slothouwer, Amersfoort.

Deze historische roman — verscheen hij niet onder anderen titel als feuilleton in de Maasbode? — heeft misschien zeer goede qualiteiten als historisch werk, volkomen kennis der feiten en personen, duidelijk overzicht van de vaak ingewikkelde toestanden. Maar al liggen de steenen op elkander, de bezielende geest, die orde moet brengen in den nog vormeloozen hoop, die ze moet schikken en optrekken tot een gebouw van hechte schoonheid, ontbreekt. Het is Neyl Stace niet mogen gelukken een historischen roman te schrijven waarin èn geschiedenis èn verdichting tot een harmonisch geheel zijn versmolten. Als verhaal uit den veelbewogen strijd van Schotland tegen Engeland is zijn boek niet onbelangrijk, als roman is hij te droog, te langdradig, te huiselijk opgesteld. De ergste dingen worden zoo kalm, bijna gezellig verhaald. Men moet het dus lezen om de gebeurtenissen, die er in worden verteld, niet om de wijze, waarop Neyl Stace tracht ze te doen herleven voor ons geestesoog.

M. S.

Loveling (Virginie). Bina, Amersfoort, Valkhoff. (255). f 2.90, gebonden f 3.25.

De gezusters Loveling, die wel talent hadden maar door den inhoud hunner werken nu juist de Vlaamsche literatuur niet hebben veredeld, zijn voorloopsters van Cyriel Buysse. Ze wenden vooral hunne blikken naar den ruwen, dikwijls dierlijken kant van het volkskarakter.

Hier hebben wij een vijftal novellen, die misschien niet zoo

ruw realistisch alswel somber fatalistisch zijn, en gelijk Virginie Loveling het zelf zegt, bewijs moeten geven van „de lamheid van den wil, de onmacht van het streven, het ontoerekenbare onzer daden, het goede voornemen tot den kwaden uitslag, leidend door al 't noodlottige van ons bestaan en onze levensbestemming"... Troostvol is zulk eene levensbeschouwing zeker niet, en zedelijk-opvoedend nog minder. Maar voor volwassen menschen met gezond onderscheidingsvermogen, kunnen deze novelletjes geen kwaad, want, eerlijk gezegd, men kan er heel andere gevolgtrekkingen uit maken als de schrijfster.

1. *Bina.* De trotsche, fiere Bina verlooft zich met Deodaat, die in een roes van wilde dronkenschap haar overweldigt en ongelukkig maakt. Zij wil van geen huwen meer weten en draagt hare oneer, houdend een walg tegenover den vlegel.

2. Een student in de rechten was op zoek naar een gebalsemd lijk, dat volgens de overlevering ergens in een verlaten kasteel moest bewaard zijn gebleven. Hij ontdekt er een tienjarig meisje, behoorend tot een dievenbende, die daar haar schuilplaats heeft. Het meisje bezwoer hem te vertrekken, uit vrees dat de terugkeerende bende hem zou uitschudden en wellicht vermoorden. Later komt ze herhaaldelijk op zijn kamer, en hij weet haar te overreden hem de schuilplaats van de doode aan te wijzen. Zoo geschiedt. Als hij zich voorover buigt tot het lijk, denkt het meisje, dat hij zich meester wil maken van de sieraden en ijlings vliegt zij toe en steelt een der armbanden.

Veel jaren later heeft hij als rechter oordeel te vellen over eene dievegge. De vrouw vertelt, dat zij op het verkeerde pad is gekomen door het voorbeeld van een lijkenschender, en toen een armband had gestolen. De rechter verbleekt en begrijpt hoe hij de onschuldige oorzaak werd van dit ongelukkig leven. Nonsens.

3. Een bedelaar krijgt een erfenis, die hem weer spoedig door zoogenaamde familieleden wordt afgetroggeld. Zoodat hij, tot zijn groote vreugde, weer spoedig terug is in zijn bedelaarskolonie, waar hij zich 't best thuis gevoelt.

4. Een zoon van goeden huize, valschelijk beschuldigd van moord, keert terug uit de gevangenis. Hij wil een eigen gezin stichten, maar wordt afgewezen. In een dagboek legt hij zijn treurige ervaringen neer.

5. Flor en Tsjoele hebben geen kinderen; maar zij beschouwen hun knechtje als hun kind, en deze behartigt hun zaken. Als hij dood is, blijken beiden te lui om te werken; zij raken verslaafd aan den drank en de man ziet om naar vreemde vrouwen. Een familielid betaalt ten slotte de dreigende schuldenaars, op hun woord dat zij niet meer zullen drinken. Het geval wil (of liever Virginie Loveling wil het om haar noodlotstheorie te bewijzen) dat een dorpsgenoot, die hun geld schuldig was, betaalt met een vaatje jenever. Ze beloven elkaar, dat het niet zal worden

geopend vóór nieuwjaarsdag. En als zij het tapkraantje inslaan op dien eersten Januari,... „een kleine zijpeling was alles wat er kwam". Het blijkt nu dat zij gemeenschappelijk, de een niet wetend van den ander, met een strootje het vaatje hebben leeggelurkt. En beiden schieten in een lach!

Spelend en drinkend sukkelt het paartje voort door het leven. Dan sterft de vrouw en Flor komt in huis bij de stiefzusters, waar het uit is met drinken. Maar op een dag ontvangt hij van iemand een frank (het noodlot!) en blij gestemd sluipt hij naar de kroeg. Men ziet hoe alles geforceerd is vanwege de „levensbestemming".

A. GIELEN.

Martin (Hans). Danseresje. Brusse, Rotterdam. 2de druk.

Dit boek is misschien wat minder ruw dan de *Malle Gevallen* van den heer Martin, maar het brengt ons toch in eene omgeving, waarin wij niet thuis hooren. Boy, een ex-student, een jongen „die veel las, van alles door elkaar, en speelde viool, heele nachten door; en eenzaam wandelde door boschjes of langs het strand", tracht een danseresje op te heffen, gelijk men dat noemt. Het ligt voor de hand dat zoo'n ernstig werk niet gelukt aan zoo'n eenzaam-wandelenden, heele nachten door vioolspelenden en alles door elkaar lezenden droomer. Het slot is dan ook, dat de juffrouw aldoor dieper wegzakt en haar gestel verwoest door drank, opium en andere uitspattingen. Ten laatste stort zij in haar dronkenschap te veel chloroform (haar gewone slaapmiddel) op het hoofdkussen en ontwaakt niet meer.

Het boek kunnen wij niet gebruiken, maar het geeft mij gelegenheid om even de leegheid te laten zien van een algemeenverspreid vooroordeel.

Boy ziet in het Catholicisme een soort „fooienstelsel" omdat de menschen goed doen tijdens hun leven, in de hoop voor eeuwig gelukkig te worden. Dat is niet nobel denkt de man, want het goede moet je doen om het goede zelf.

Maar laten wij de moeielijkheid eens even wegen. Heeft Boy en de heer Martin wel bedacht dat het loon, waarvan hier sprake is, de eeuwige gelukzaligheid, niets anders is dan het kennen en beminnen van God. Naar zijn inhoud is het dus de hoogste volmaaktheid, welker bezit vanzelf de hoogste voldoening geeft. Het streven naar dit geluk is derhalve niets anders als het streven naar het hoogste zedelijke goed! Als iemand de deugd beoefent om een volmaakter mensch te worden, in het volle bewustzijn, dat in het volmaakter zijn ook voor hem een grooter geluk is gelegen, blijft toch zijne handeling een zedelijk goede. En ook als de gedachte aan dat gelukkiger worden een motief is om de deugd te beoefenen, wordt daardoor de zedelijkheid der handeling niet weggenomen. Men moet niet vergeten, dat

beschouwing van haar gelukkig gevolg voor zeer vele menschen de gewone weg is om tot waardeering te komen van de daad zelf. Zoo gaat het ook in de zedelijke orde.

Voorzeker het hoogste ideaal, waarnaar ieder Katholiek moet streven, is: het goede doen en het kwade laten om God te eeren. En dit ideaal is heel wat verhevener dan dat der modernen. Zij verheffen, indien zij vorderen dat men het goede volbrenge om het goede zelf, het eindige goed tot motief der handeling; de Katholieke ethica houdt voor oogen de betrekking tusschen het eindige en oneindige goed.

Waarde heer Martin, niet te lichtvaardig meer anderen napraten in het vervolg en hoonend „fooienstelsel" noemen wat u niet begrijpt.

A. GIELEN.

Musbach (Dora). Gebroken levens. A'dam, Scheltens en Giltay (210).

De bedenksels van Dora Musbach zijn gewoonlijk tragisch. Zij houdt van „gebroken levens", en zelfs in de korte schetsjes, die zij nu en dan schrijft in „Het Leven", laat zij meestal nog even een menschenleven breken. Als de vorm nu maar heel goed was, zouden wij nog eenigszins vergoeding vinden voor de trieste troosteloosheid van het vertelsel. Maar Dora schrijft abominabel slecht en na weinige bladzijden moet zij alreeds het kritisch instinct van den meest goedmoedigen lezer hebben wakker geschrikt.

Het verhaal van deze reeks gebroken levens kan in de volgende woorden worden saamgevat: Rudolf Wilgenhorst heeft in Indië zijn vrouw verloren, krijgt later een brief van Adèle, de vriendin zijner overleden echtgenoote, welke hem mededeelt den dood van haar broer. Dit is voldoende om Rudolf weer te doen verlangen naar de gezelligheid van een eigen huis, en hij trouwt dan Adèle uit de verte, „met den handschoen". Den dag na dit huwelijk krijgt Adèle een telegram dat haar man wegens ziekte zal terugkeeren uit Borneo. Zoo geschiedt en in plaats van den flinken Rudolf, dien zij vroeger al had liefgehad in stilte, krijgt zij een levend geraamte thuis. Maar onder haar zorgvolle verpleging geneest de zieke.

Nu verschijnt een zekere Bernard ten tooneele op wien Adèle dadelijk hysterisch verlieft. Een heftige scène tusschen den jaloerschen echtgenoot en Bernard, die volmaakt onverschillig is voor diens vrouw en zich dan ook zonder eenig hartzeer uit de voeten maakt. Hij verlooft zich met een andere juffrouw, die tegen het huwelijk opziet wegens het inlandsche kind van Bernard. Rudolf gaat nu tijdig naar de onderwereld, en Adèle zal het kind opvoeden van Bernard, niet zonder hoop hem voor zich te winnen. Dit mislukt, want hij trouwt met Henny. Enkele jaren later verveelt hem de ontrouw zijner vrouw en hij laat zich scheiden. Adèle hoopt weer. Zij wijst een jong advocaat af, wiens

leven daardoor gebroken wordt. Het kind van Bernard sterft tengevolge van een val. Het leven van den vader is nu heelemaal gebroken. Eenige jaren later voegen Adèle en Bernard hun gebroken levens bij elkaar om er een geheel van te maken. Maar toch „zij weende omdat ze tevreden moest zijn met wat verdorde bloemen". Is er nu werkelijk niets anders en beters te verhalen dan deze bijeengezochte troosteloosheden?

A. GIELEN.

Papke (K.). Het nieuwe Licht. Zwolle, La Rivière en Voorhoeve (293) f 2.40, gebonden f 2.90.

Dit boek is speciaal voor protestanten geschreven, het verhaalt op zeer verdienstelijke wijze de geschiedenis van een jongen dominee die het geloof zijner vaderen verlaat en overloopt naar de modernen. Treurige verwoesting richten de nieuwe begrippen aan in de ziel zijner kinderen.

Ring (Barbara). Als de dood zoo bang. Utrecht. H. Honig. (214) f 1.90—f 2.40

Een bundel verhaaltjes, die Barbara Ring weer doen kennen als de frissche, guitige vertelster. Hare boeken zijn zoo heel anders dan de groote massa, die alle blijken gemaakt op hetzelfde stramien, dat zij de vervelende eentoonigheid der tegenwoordige ontspanningslectuur weldoend breken. Een oase in de woestijn moet den vermoeiden reiziger wel eenzelfde verkwikking brengen. Het is maar een vermoeden, want ik ben nooit in een werkelijke woestijn geweest.

WILLEM MERKELBEEK

Reyneke van Stuwe (Jeanne). Met den handschoen. Amsterdam, L. Veen. (185). f 0.50.

Een twaalftal Indische Schetsen van weinig beteekenis en die onze sympathie niet kunnen wegdragen.

Thomson (J. Jac.) Religieuze Poëzie. Gekozen en ingeleid door... Zwolle, J. Ploegsma. (272). f 2.25, geb. f 2.90, leer f 3.90.

Thomson biedt ons een mooien keurbundel van godsdienstige gedichten. Hij heeft het geestelijke lied uit ouden en nieuwen tijd beluisterd, en de zielskreet der menschenziel verstaan. Uit de geloovige middeleeuwen klinken heerlijk-eenvoudige zangen; de wereldsche Huygens, de lustige klant Bredero, de godvruchtige Stalpert-v. d. Wiele, de innige Vondel, de mystieke Luiken, de vurige protestant da Costa, de meer gemoedelijke Beets, de twijfelende Genestet, de katholieke priester Gezelle, de moderne

Verwey, de esoterische van Eeden, allen zingen hun Godszang en klagen of jubelen uit wat er op den grond ligt van ieder menschenhart.

De jonge dichter Thomson, die een vroom mensch blijkt te zijn, schuift tusschen al deze gedichten zijn gedachten, zijn overwegend en waardeerend proza.

Het is wel een mooi boek, plechtig van uiterlijk en vol van inhoud.

A. GIELEN

FRANSCH

Psichari (Ernest). Le voyage du Centurion. Numéro de Noël de l'Illustration. 3.50 frs.

In afwachting dat het als boek zal verschijnen, publiceert het kerstnummer van *l'Illustration:* Ach! hoe verschillend met zijn ernstigen inhoud, zijn droeve oorlogsplaten en afbeeldingen der verwoeste kathedralen van zijn gewone luchtige mondaniteit, — dit posthume werk van Ernest Psichari. Zooals bekend mag verondersteld worden, was hij de kleinzoon en de naamgenoot van Ernest Renan. Blijkbaar werd hij door God bestemd om het ontzaggelijke kwaad door zijn grootvader bedreven uit te boeten, niet echter, zooals hij meende door een streng en heilig kloosterleven, maar door een vroegen, eervollen dood op het slagveld.

Paul Bourget leidt het werk in van zijn diep betreurden jongen vriend door een voorrede van hooge religieuze en apologetische waarde. Psichari was officier en Bourget legt vooral dus nadruk op de dubbele roeping van den soldaat, zooals hij dien langzamerhand leerde begrijpen. De plicht van den Christen krijgsman, gelijk de Hoofdman door Christus geprezen, dien verstond. Ziedaar het geheim, dat langzaam maar zeker aan den geheel buiten allen godsdienst en geloof opgevoeden jongen man, werd geopenbaard.

„De reis van den Centurio-hoofdman over honderd" is het tweede en moest helaas! het laatste werk blijven van den talentvollen, edelen schrijver-soldaat, van wien Bourget getuigt dat hij een superieur talent bezat van buitengewone nieuwheid, waarin de scherpe uitdrukkingsgave en de verbeelding van den visionniairen kunstenaar zich verbindt met een onvergelijkelijke fijnheid van zielkundige ontleding.

Zijn eerste werk: *L'Appel aux Armes* was een studie van het karakter van den soldaat, van de hoogheid zijner roeping. Ook in zijn later werk is de hoofdpersoon van de studie, de schrijver zelf. Hij en Maxence zijn één. Het is uiterlijk niets dan de beschrijving van een tocht, door dezen jongen luitenant volbracht in de zandwoestijnen van Afrika aan het hoofd zijner troepen. Maar het innerlijk leven, de zielstoestand, de gewetensstrijd, de worsteling om licht en geloof van den jongen kommandant blijven de hoofdzaak, de mystieke beteekenis van dit boek, dat men nauwelijks roman kan noemen.

In deze eenzaamheid van gloeiend zand, overkoepeld door een hemel vol fellen zonnebrand mediteert en bidt Ernest Maxense, terwijl hij zijn militaire hoofdmansplichten nauwlettend vervult. Alles wat hij in de zoogenaamde beschaafde wereld heeft achtergelaten, haar bedriegelijken glans, haar leegte en boosheid vervult hem met walg en afkeer. Zelfs zijn beroep, zijn vaderland heeft elke hooge beteekenis voor hem verloren. Hier alleen met zijn geweten wordt hem de hoogere en echte waarde van het bestaan geopenbaard. Zijn ziel dorst naar Waarheid en zoekt God. Hij vindt Hem maar toch is het volle licht hem nog niet verschenen; een betreurenswaardige zwakheid doet hem zijn innerlijke lafheid kennen en vervult hem met een nieuw ongekend gevoel, de wroeging. Hij ziet nu in dat evenals het leger tucht noodig heeft ook de mensch zich aan een wet van hoogere orde moet onderwerpen en in dat gezag vasten steun en leiding moet zoeken. Veel wordt hem in de stilte geopenbaard, de eene waarheid leidt hem tot de andere. Alles neemt hij aan wat in onverbiddelijke logica het geloof van zijn geest verlangt. In een tweespraak tusschen God en zijn ziel, terecht door Bourget tot de schoonste bladzijden der mystieke literatuur gerekend, leert Christus hem de waarheid. Diep ontroerend is het de kreten van geloof en liefde af te luisteren in de duisternis van den woestijnnacht geslaakt tot Hem, dien zijn grootvader met schendende hand durfde aanvallen en verlagen tot een romanheld, een mensch van het meest gewone soort.

In het stof neergeworpen aanbidt deze Ernest Hem, belijdt Zijn Godheid, roept zijn hulp tot genezing en redding van zijn afgedwaalde ziel onder tranen en zuchten aan. Voortaan zal zijn leven niets dan een apostolaat worden. „Het is een siddering te schrijven in tegenwoordigheid van de H. Drieëenheid" had hij aan Bourget geschreven toen hij met dit werk bezig was.

Dit boek, na zijn dood verschenen, is als het testament van zijn groote ziel. Dit en zijn dood zoo eindigt Bourget zijn voorrede, zijn twee acten van geloof die elkander gelijken en elkander riepen. De christen held zou ons hebben verboden te weenen als zij die geen hope hebben. Hoe hem te gehoorzamen en ze niet laten vloeien die machtelooze tranen, tegenover deze edele gebroken belofte"? M. S.

VOOR DE JEUGD

Turner (Ethel) De Familie Jarvie Utrecht, A. W. Bruna (256) f 1.30.

Men kent onze liefde voor de verhalen van Turner, en al erkennen wij dat ze niet alle even aardig en dus niet gelijkwaardig zijn, toch is er altijd genoeg dat hen verheft boven het gewone peil.

Nu vertelt zij van een Amerikaanschen millionair, die maar zoo eventjes een heel eiland koopt in Australië, waar hij en zijn gezin zullen gaan wonen.

Maar de weelde en de genoegens zitten zijn vrouw en kinderen te veel in het geheugen, om in die eenzaamheid met en onder elkaar geheel gelukkig te zijn. En papa koopt dan weer, ergens in minder eenzaam land een huis, dat zijn vrouw en dochter naar eigen smaak mogen inrichten. Maar de millionair wordt arm, dat wil zeggen wordt gewoon fatsoenlijk rijk en daar komt voor hen nu een heele ommekeer. Of zij minder gelukkig zullen zijn?

Jeugdige persoontjes van zestien en ouder zullen met genot het boek lezen; ik geloof niet dat jongere (en zij moeten daarom maar niet boos op mij worden) genoegzaam zullen begrijpen wat Ethel Turner bedoelt.

MEVR. B. G.

Andersen (Hans) Sprookjes. Utrecht, W. de Haan.

De sprookjes van Andersen hebben wij al vaak in dit Tijdschrift besproken, en om niet in herhaling te vallen zwijgen wij nu over den inhoud van dit klassieke werk. Wij vestigen echter de aandacht op deze uitgave om de uitgave zélf. Die is eenvoudig prachtig en boven allen lof verheven wat betreft de kunstzinnige en technische uitvoering; ongetwijfeld de mooiste editie, welke in ons land bestaat. Christine Doorman heeft de sprookjes uit het Deensch vertaald en Rie Cramer heeft ze verlucht met een weelde van zachte kleuren. En naar aanleiding van hare teekeningen heb ik eene vraag te beantwoorden. Men schreef mij en ik weet dat men het ook anderen vroeg: is het prentje van de kleine zeemeermin geschikt voor 't jonge volkje. Een feit is het dat het zeemeerminnetje in de gedaante van een jong meisje aan de voeten van den koningszoon zit zonder eenige andere kleedij als haar lange lokken. Met een enkel lijntje had Rie Cramer het goed kunnen maken, nu echter komen de vormen wel wat scherp te voorschijn. Sommigen zal het allerminst deren, anderen wellicht wél. Daarom zou ik aanraden dat zij, die vermoeden dat het niet goed is voor de jonkheid, eenvoudig het even-vastgeplakte plaatje losmaken en er een ander voor in de plaats zetten. Zonder twijfel zal de uitgever hen hierin te gemoet komen.

RED.

TIJDSCHRIFTEN

Groningen, Tijdschrift voor volkstaal, Geschiedenis, volksleven enz. van de Provincie Groningen. Onder Redactie van J. Tilbusscher en Dr. G. A. Wumkes. Uitgave van Firma

J. C. Mekel, Winsum. Per Jaargang van 22 aflev. f 2.50, franco p/p f 2.75.

„Kennis van den geboortegrond kweekt liefde. En liefde kweekt kinderzin. In den dienst van dit ideaal stelt zich dit eenvoudige tijdschrift, dat optreedt zonder pretensie van geleerdheid of geharnaste wetenschap". Zoo begint de Redactie het eerste nummer van dit Maandschriftje, en al dadelijk wordt in de eerste bijdrage een dichterlijken groet gebracht aan:

MIEN GRöNNEGERLAND

't Laand, doar m'n waig ston,
Nooit mie oet 't haart zwon,
'k Denk er al doagen an,
'k Dreum er bie nachten van,
Woar of ik goa of stoa,
't Laand, ligt mie altied noa:
Hou of 't ook mit mie gait,
'k Vergeet het nait. enz.

Behalve zulke bijdragen in dialect, vindt men in dit Maandschriftje ook historische bijdragen uit jong of oud verleden van Groningen.

Het Getij. Maandschrift voor Jongeren. Onder Redactie van Willem de Mérode, Mevr. Jeanne Veen, Frans Hasselaar, Jac. Aalderink, Ernst Groenevelt. Medewerkers Herman Poort, G. B. Westenburg, Noto Soeroto.

't Is een heel klein tijdschriftje nog maar van slechts een velletje druks en in bescheiden formaat. Maar bescheiden is dan ook den prijs, namelijk 1 gulden franco per post. Het Getij wil geven, zooals de naam inhoudt, „stroom en wisselingen van geest, gevoel en gedachte van jonge menschen of van wie zich jong voelen".

Willem de Mérode herinnert in zijn Ganymedes, dat prachtig sobere verzen biedt, aan Kloos in een zijner beste fragementen. Aldus luidt de aanhef:

Zijn Schoonheid had haar rijksten bloei bereikt,
Nog éénen dag, de schuchterheid der jeugd
Zou groeien tot den donkren durf des mans,
En hunkrend gloeien door zijn straffer lêen.

Het onderwerp staat ons niet bizonder aan, en wij moeten bekennen dat deze beginverzen de mooiste zijn van het heele stuk. Maar ik hoop dat de medewerkers nieuwe vormen en nieuwe gedachten moge vinden en niet zullen gaan voortbouwen op het onchristelijke en daarom voor onze beschaving heel valsche fundament van de luiden van '80.

Willem Beek slaat een anderen toon aan, zooals blijkt uit dit eenvoudig liedje:

DE MEREL.

De merel heeft vandaag, vandaag
den ganschen dag gezongen,
en in dien boom, omhoog, omlaag,
van tak op tak gesprongen.
Wij zijn nog pas in 't jonge jaar
wij zijn nog in den winter, maar:
de merel heeft vandaag, vandaag
den ganschen dag gezongen!

En ik — och arm! — heb mij gestaag
den ganschen dag bedwongen:
ik was toch immers wèl zoo graag
van 't werken opgesprongen
en wandlen in de wei gegaan —
maar 'k kon mijn werk niet laten staan
en zoo heb ik vandaag, vandaag
dit liedje maar gezongen!

Wij zullen zien wat het Tijdschrift wil en wordt.

Maandschrift voor Liturgie. Uitgave der Federatie van Liturgische Vereenigingen. Nietleden kunnen het tijdschrift bestellen bij J. J. Romen te Roermond. Prijs per jaar f 3.—.

De bedoeling van het Tijdschrift is duidelijk uit den titel en de degelijkheid van den inhoud wordt verzekerd door de degelijkheid der namen van Bestuur en medewerkers.

De Redactie houdt in Mededeelingen de lezers op de hoogte van de gebeurtenissen in de plaatselijke Vereenigingen, geeft vervolgens artikelen over belangrijke onderwerpen; houdt in de boekbespreking op de hoogte van de nieuwste liturgische verschijningen en deelt in Berichten de varia mede, die den lezer op de hoogte brengen van wat her en der op liturgisch gebiedt wordt verricht. —

VARIA

Waarom zijn wij zoo tegen „Het Leven". M. Stoks, C. ss. R., die zijn bekende brochuren schreef tegen de Nieuwe Rotterdamsche Courant en De Telegraaf (wat geven de gebeurtenissen hem gelijk) geeft nu een uitermate scherpzinnig requisitoir tegen Het Leven, waarin meer dood dan leven zit, behalve wat betreft de activiteit. Eerst op geloofsgebied: Het Leven meent dat het hiernamaals een beletsel is voor rationeel denkenden (en dan moet men het intellect kennen, dat in de redactie van Het Leven zit!!!); het maakt propaganda voor de

séances van Miss Harris, die het later als bedrog moet ontmaskeren, zonder echter de verdediging van het spiritisme te laten varen. Het Leven schrijft onverbloemd zijn godslasteringen neer, verheerlijkt zelfmoord, verkoopt Dageraad-nonsens over de afstamming van den mensch; is brutaal zinnelijk in zijn vertellingen, vergoelijkt echtbreuk en ontrouw, maakt reclame voor verkeerde tooneelstukken, verdedigt strandergernissen, geeft vieze illustraties en schandelijke advertenties.

Dit alles staaft de schrijver met letterlijke aanhalingen, zoodat op zijn vonnis geen hooger beroep mogelijk is. Wij bevelen deze brochure ernstig ter lezing, vooral aan hen die wat al te „royaal" in hun oordeel waren over Het Leven. De brochure is verkrijgbaar bij Romen, Roermond en kost slechts 5 cent, bij grootere getallen veel minder!

Verkeerd begrepen. In ons vorig nummer werd door een inzender bezwaar gemaakt tegen een boek, vertaald door de bekende Mevrouw Logeman-v. d. Willige. Juist omdat zij zoovele mooie, aanbevelenswaardige boeken, zooals werken van Jörgensen en *Leven van Sint Birgitta* in onze taal overgebracht heeft, bestond er gevaar dat haar naam een slechte lading zou dekken en dat argelooze koopers het boek zouden aanschaffen in den waan dat het goed ware, en wel omdat Mevrouw Logeman-v. d. Willige het vertaalde.

Onder het stuk van den inzender, om gedekt te zijn tegen een mogelijke vergissing en het verwijt te verzachten, lieten wij de possibiliteit doorschemeren, dat we hier met twee verschillende maar gelijknamige personen misschien hadden te doen. Wij schreven letterlijk: „Indien ons wordt bewezen, dat wij hier met eene dubbelgangster te doen hebben, zullen wij dit aanstonds bekend maken; tot zoolang enz...

Aan Belgische zijde heeft men, naar ons blijkt, dat woord „dubbelgangster", geheel misverstaan en gemeend, dat het eene „dubbelhartigheid" verweet aan de schrijfster. Men behoeft maar even het woordenboek van van Dale open te slaan om te zien, dat voor zulk een uitleg volstrekt geen reden is, en het woord zelf met dubbelhartigheid niets heeft te maken.

De heele zaak komt hierop neer. Mevr. Logeman-v. d. W. heeft er geen vermoeden van gehad, dat *Een Deensch hof in Nederland* onze katholieke gevoelens en niet minder onzen historischen zin zou kunnen kwetsen; en heeft daarom ook geen termen gevonden van de vertaling af te zien. Dat is de verklaring.

En van onzen kant meenen wij nu nog te mogen zeggen, om verder alle misverstand te voorkomen, dat wij natuurlijk de boeken van Jörgensen, door haar vertaald, en *Sint Birgitta's Geschriften* ten zeerste blijven prijzen en aanbevelen gelijk wij vroeger reeds deden.

Verboden. De uitstalling en het ten verkoop hebben van een der smerigste boeken, die Heijermans schreef in zijn jeugd, *Kamertjeszonde*, heeft de politie aanleiding gegeven proces-verbaal op te maken tegen den agent van den Spoorwegboekhandel te Tilburg. Dat is flink. Maar dat het vuilaardig boek reeds in tienden druk verscheen, is uitermate droevig.

De Toekomst. Van het redactiebureau der *Toekomst* zijn belangrijke stukken „gestolen" en Prof. v. Hamel erkent nu in *De Amsterdammer*, dat ze hem werden aangeboden en hij ze nu in bezit heeft met het voornemen er een vrij gebruik van te maken. De Redactie van *De Toekomst* is erg zenuwachtig, zooals blijkt uit haar schrijven over dit geval.

Over Tooneel. De Vrijmoedige criticus van de *Haagsche Post* (5 Febr.) zegt: Het wordt langzamerhand gansch onbegrijpelijk, hoe iemand, die geregeld schouwburgen bezoekt, nog over een huwelijk kan denken of z'n dochter toestaat, zich met haar aangebedene voor het leven te verbinden. Het huwelijk toch is hét aanbeeld der dramaturgen, doch hoe hameren ze er op? Onbarmhartig! Ik ga dan ook wel eens denken, dat die heeren zelf teleurgestelde echtgenooten zijn, die zich op die manier nog eenigszins trachten te wreken. Van gelukkige huwelijken geen sprake. Die mogelijkheid schijnt zelfs geheel buitengesloten. Neen, het huwelijk is òf vervelend, òf een vergissing, òf een cynische grap, òf diep rampzalig, maar nóóit de benijdenswaardige verbintenis van twee gelijkgestemde zielen".

Uit de ethiek van Frederik van Eeden. Naar aanleiding van de motie van wantrouwen tegen minister Treub schrijft van Eeden in *De Amsterdammer* (6 Februari) dat in zaken-doen „de hoofdzaak is dat men bekwame menschen weet te kiezen en die het werk laat doen waarvoor ze deugen. Een goed zakenman zal dus nooit, bij de beoordeeling van zijn personeel, op iets anders letten dan op hun meerdere of mindere begaafdheid, ten opzichte van de zaak... (Hun) privé leven — voor zoover het niet de zaak kan schaden — komt daarbij niet in aanmerking". Veronderstel dat een goed zakenman zoo iets doet, en goed kan blijven; zou een goed mensch het ook kunnen doen en met reden nog goed genoemd kunnen worden? Voelt van Eeden niet dat hier het woordje „goed" in twee zeer verschillende beteekenissen, die zelfs lijnrecht tegenover elkaar kunnen staan, wordt gebruikt?

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ▪ ▪ ▪ ▪ ▪ ELKE MAAND ▪ ▪ ▪ ▪ ▪

In de vorige aflevering vroegen wij een oordeel over het boek van Maurits Sabbe: *In 't Gedrang.* Een grooter aantal antwoorden, dan wij verwachten durfden, bereikte ons. Vele drukken hetzelfde uit en de inzenders zullen het ons dus niet kwalijk nemen, dat wij slechts eene keuze doen. Eenige antwoorden, die zacht gesproken, niet vrij bleven van persoonlijke animositeit hebben wij ter zijde gelegd met een gevoel van.... onbehagelijkheid. Wij houden niet van zulke praktijken. Ook in Nederland kennen wij personen, die elkaar zitten op te hemelen en voor de buitenwereld doen alsof ze elkaar niet kennen — anderen, die om redenen geheel buiten kunst en literatuur, elkaar in het vaarwater zitten. De goedgeloovige gemeente, waaronder niet weinig ontwikkelden maar in hun begrijpen van de kleinheden der menschen volmaakt nuchtere personen, loopen er in. Wij kunnen er weinig tegen doen, maar zullen in elk geval niet meehelpen aan de bevordering en verspreiding van zoo'n unfug!

Antwoorden: Uit een langen brief van een Belg geven wij deze hoofdgedachte: „de Noord-Nederlanders zullen misschien over Sabbe ongunstig oordeelen als over het dagboek van Streuvels, maar zij kennen en begrijpen ons niet. Streuvels is een goed vaderlander, doch hij zegt de dingen recht en slecht, zonder te bedenken dat sommige dingen beter ongezegd bleven. Wij Belgen voelen altijd en overal de realiteit en wij kunnen lachen bij een begrafenis als er iets geks gebeurt. Zoo is onze aard, en wie 't niet begrijpt, moet er niet over oordeelen". (Het *Dagboek* van Streuvels is niet te vergelijken met het boek van Sabbe, waarover wij hier spreken. Red. B.)

Ik vind Dr. M. Sabbe een waarachtig artiest. *In 't Gedrang* lijkt mij echter wat haastig geschreven en is wel een exempel van zuiver waarnemen, maar niet van literaire kunst. W. F. Fl.

Het beste kan ik mijn oordeel geven door te vergelijken. Mooist van al Sabbe's werken blijft voor mij *Eene Mei van Vroomheid.* Dat is eenvoudig schitterend van zien, voelen en uitdrukken. Dan komt de *Filozoof van het Stadhuis.* Op de derde plaats *In 't Gedrang*

en het allerlaatste, veel te lang en te eentonig: *De Nood der Barseele's*. L. v. M. (Voor deze rangschikking voelen wij veel. Red. B.).

Schoone dingkes en verschrikkelijke zaken vertelt ons Maurits Sabbe in zijn schetsboek: *In 't Gedrang*. Ik kan maar niet vatten hoe hij zoo leutig en zoo triestig kan zijn in één boek. W. M.

Als een kunstenaar, onbewogen, latend inwerken op zich de gebeurtenissen, blij of ontzettend, staat M. Sabbe. Met Streuvels is hij de grootste, niet de geweldigste, schrijver van Vlaanderen
J. DE S.

Een boek dat ik gaarne gelezen heb. Hij geeft wat hij gezien heeft en liegt tenminste niet als een officiëel verslag. M.B.P.FR.

Rodenbach zou anders hebben geschreven, als de geweldenaar in zijn land viel. Dat is het eenige, wat ik heb te zeggen. L. C.

Maurits toont zich een echten Vlaming. Hij weet te lachen in zijn verdriet, en daardoor behoudt hij zijn volle kracht om straks van zich af te slaan. De man, die lacht in den nood is de sterkste en overwint. J. P.

Vraag voor het volgend nummer: Wij vragen de lezers, die zich zullen abonneeren op *Van Alle Tijden*, hunne verlangens in te zenden en hun eigen opvattingen ons te doen kennen. Wij zullen die overwegen en ter harte nemen, en aldus komen tot het beste.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

M. v. D. Z. te N. Het woord of liever die gedachte is van Pascal. Hij vond het onbegrijpelijk dat menschen iets bizonders konden vinden aan een schilderij, terwijl zij b.v. het landschap door den schilder voorgesteld, in de natuur voorbij zouden loopen zonder iets voor het schoon te voelen. Het kan zijn en is zelfs waarschijnlijk, dat ook anderen zich wel eens zóó zullen hebben

uitgelaten. Het geeft in elk geval geen blijk van goed inzicht in de kunst en de geleerde Pascal is wel eens gelukkiger geweest.

A. Zw. te A. Ik ben voor een gematigde vereenvoudiging in de spelling. Daar zijn inderdaad vele, volstrekt ongemotiveerde voorschriften in de oude spelling. Wij komen er op terug, naar aanleiding van Dr. Kollewijns *Opstellen over spelling en verbuiging.*

Br. G. te A. Wij hebben vroeger al eens gezegd dat *Am Kreuz* van Wilhelmine von Hillern niet aan te bevelen is. Deze roman met *Geier Wally* en *Und sie kommt doch* zijn echte sensatie-werken. Maar heel kort heeft Wilhelmine von Hillern (Frau W. Diemer) opgang gemaakt. Een Duitsch medewerker schreef verleden jaar als antwoord op onze navraag, dat zij nog leeft teruggetrokken. Zij moet nu ongeveer 80 jaren oud zijn! In leen-leesbibliotheken worden hare werken nog vaak gevonden.

J. M. W. te R. Ja. Troelstra schreef *Van Leed en Strijd,* dat verscheen bij Poutsma te A'dam in 1898. Het zijn verspreide opstellen van 1892 tot 1898 hier en daar verschenen. Het door u bedoelde stuk staat op blz. 76 en heet „Weg met de Bloedwet". Daar staan heel veel groote woorden in dat artikel en het besluit met deze tirade: eerst nadat het Proletariaat zijn taak heeft volbracht „zullen de wapenen kunnen worden omgesmeed tot machines en werktuigen en zal de verloste Menschheid den lichtenden Nieuwen Tijd, den Tijd van beschaving en menschelijkheid, kunnen ingaan". Words, words, words!

W. M. te 's-H. *De Dorre Boom* en *Saul en David,* het eerste een Evangelisch-Joodsch karakterspel en het tweede een bijbelsch drama, beide spelen van A. v. Delft verschenen bij C. N. Teulings te 's-Hertogenbosch.

HET EXAMEN GESCHIEDENIS M. O.

Het examen Geschiedenis M. O. bestaat uit een schriftelijk en mondeling gedeelte. Voor het schriftelijk werk heeft men de keuze uit een zestal onderwerpen. Deze waren bij het examen in 1915 gehouden de volgende:

Het tweede Driemanschap — Otto I — Zweden tijdens Karel X Gustaaf — Lodewijk XVIII — De landvoogdij van Requesens – Nederland in 1848.

De beschikbare tijd is drie uren.

Bij het mondeling examen wordt over elk onderdeel (Vaderlandsche, Oude Geschiedenis, Middeleeuwen, Nieuwe en Nieuwste Geschiedenis) omstreeks twintig à vijfentwintig minuten ondervraagd. Bij de ondervraging der vaderlandsche geschiedenis daalt men uiteraard dieper in bijzonderheden af dan bij die der algemeene geschiedenis.

Op de vraag hoeveel jaren men ter voorbereiding tot dit examen van noode heeft, kan moeilijk een beslissend antwoord gegeven worden.

De voorbereidingsduur hangt af van levensomstandigheden, van de individueele talenten en van de hoeveelheid algemeene ontwikkeling, die men reeds bezit. De R. K. Leergang te 's Bosch is ingericht op vier jaar studie.

Bij het examen moet een lijst worden overgelegd van de werken, die men bij zijn studie benuttigd heeft. Al is men bij de keuze van zijn lectuur volkomen vrij, het is verstandig zich te beperken tot de schrijvers van naam en gezag.

Vandaar dat de lijsten, die wel eens ter voorlichting worden gepubliceerd, de waarschuwing bevatten, dat zij niet anders bedoelen dan in het algemeen de aandacht te vestigen op die werken, welke kunnen worden benuttigd zonder dat men noodzakelijk daarop alléén is aangewezen. Dit geldt ook voor de volgende lijst.

Eveneens is het geraden zich in de eerste plaats toe te leggen op hoofdzaken, meer dan op een aantal kleine bijzonderheden; meer te letten op het verband der feiten dan zich te verliezen in een stroom van jaartallen.

Een goede leiding in dit opzicht kan geven een uitvoerig degelijk leerboek. Eertijds werd daarvoor veelal aangeraden het bekende werk van Dr. J. A. Wijnne, *Algemeene Geschiedenis,*

IV dln., en diens *Geschiedenis van het Vaderland.* Meer gebruikelijk is thans Weber-Baldamus, *Weltgeschichte* IV dln. (1912) of C. Wilde, *Leerboek der Algemeene Geschiedenis,* IV dln. Als van den katholiek Holzwarth *Allgemeine Geschichte* VIII dln. een nieuwere uitgave bestaat, zouden wij deze gaarne willen aanraden. Op de kennis, uit dergelijke leerboeken verkregen, kan men met verdere lectuur voortbouwen en zijn inzicht verdiepen.

Wat betreft de groote werken zooals:
Lavisse et Rambaud, *Histoire Générale* — Th. Flathe, Allgemeine Weltgeschichte — A. Weiss, Weltgeschichte — hieruit leze men, vooral over die tijden, waarover men geen andere bijzondere werken heeft nageslagen, enkele voorname hoofdstukken.

In zijn geheel kan men lezen: H. van Gelder, Algemeene Geschiedenis (totnogtoe III dln.); H. Brugmans en W. Kernkamp, Algemeene Geschiedenis IV dln.

Voor de Oudheid kan men een keuze doen uit:
Ed. Meyer, Geschichte des Alterthums, V dln.
G. Steindorff, Die Blütezeit des Pharaonenreichs.
C. Bezold, Ninive und Babylon.
R. von Pöhlmann, Grundriss der Griechischen Geschichte.
A. Holm, Griechische Geschichte.
B. Niese, Grundriss der Römischen Geschichte.
Ferrero, Rome's Grootheid en Verval (vertaald door M. ten Bouhuis)
Th. Momssen, Römische Geschichte.
Fustel de Coulanges, La Cité Antique.
Beloch, Griechische Geschichte.
Schiller, Geschichte der Römischen Kaiserzeit.
Fr. Koepp, Alexander der Grosse.
O. Seeck, Kaiser Augustus.
G. Boissier, L'Opposition sous les Césars.

Op prijs wordt gesteld, dat men eenige classici, zoo niet in het oorspronkelijke, althans in vertaling heeft gelezen, b. v. Herodotus, Sallustius of andere.

Voor de Middeleeuwen:
L. Schmidt, Allgemeine Geschichte der Germanische Völker bis zum Mitte des 6^{en} Jahrhunderts.
Lavisse, Histoire de France.

O. Seeck, Geschichte des Untergangs der antiken Welt. V dln.
A. Thierry, Récits des Temps Mérovingiens.
L. Bertrand, St. Augustin.
Snouck-Hurgronje, Nederland en de Islam.
Fr. Delitsch, Die Welt der Islam.
Kugler, Geschichte der Kreuzzüge.
Ed. Heyck, Die Kreuzzüge und das heilige Land.
Von Raumer, Geschichte der Hohenstaufen.
A. Luchaire, Innocent III, VI dln.
D. Hesseling, Byzantium.
G. von Below, Das ältere deutsche Städtewesen und Bürgertum.
D. Schäfer, Die deutsche Hanse.
L. Salembier, Le grand Schisme de l'Occident.
J. Loserth, Geschichte des Späteren Mittelalters.

Voor de Nieuwe Geschiedenis:

J. Janssen, Geschichte des deutschen Volkes, 8 dln.
L. Pastor, Geschichte der Päpste, VI dln.
J. Guiraud, Les Origines d. l. Renaissance.
D. Schäfer, Kolonialgeschichte.
A. Gindely, Geschichte des dreiszigjährigen Krieges, III dln.
Green, Short History of the Englisch People.
L. von Ranke, Englische Geschichte in 16^{en} und 17^{en} Jahrhundert.
T. Macaulay, History of England, IV dln.
A. Rambaud, La Russie.
O. Klopp, Der Fall des Hauses Stuart.
O. Klopp, Friedrich II.
Koser, Friedrich der Grosse.
J, Gfrörer, Geschichte des 18^{en} Jahrhunderts.
M. Immich, Geschichte des Europäischen Staatensystems.
H. Taine, Ancien Régime.

Voor de Nieuwste Geschiedenis:

H. Taine, La Révolution, III dln.
F. A. Aulard, Histoire politique de la Révolution française.
J. Jaurés, Histoire de la Révolution française (bestaat ook vertaald door Dr. v. Ravesteijn).
Th. Carlyle, De Fransche Omwenteling.
G. Gautherot, l'Assemblée Constituante.
A. Fournier, Napoléon I, III dln.

A. Fournier, Talleyrand.
L. Madelin, Fouché, II dln.
A. Sorel, l'Europe et la Révolution française.
Gervinus, Geschichte des 19^{en} Jahrhunderts (De Inleiding en het Weener Congres).
F. Krämer, De negentiende Eeuw.
J. Mac Carthy, A history of our own times.
H. Rogge, De negentiende Eeuw.
P. de la Gorce, Histoire de la seconde République, II dln.
P. de la Gorce, Histoire du second Empire, VII dln.
P. L. Muller, Geschiedenis van onzen tijd (incompleet totnogtoe).
G. Hanotaux, Histoire de la France contemporaine, IV dln.
N. Japikse, De Turksche Kwestie.
Spahn, Bismarck.
E. Marcks, Bismarck.
M. Lenz, Gesch.chte Bismarcks.
E. Hopp, Geschichte der Vereinigten Staaten von Nord-Amerika, III dln.
Seignobos, Histoire politique de l'Europe.
V. Cathrein, Die Englische Verfassung.
Froude, Oceana.

Voor repetitie-boekje zijn geschikt:
E. Driault et G. Monod, Histoire Contemporaine (19^{e} eeuw na 1815).
K. Ploetz, Auszug aus der Geschichte.
G. Egelhaaf, Grundzüge der Geschichte, III dln.

Een goede en goedkoope historische atlas is F. W. Putzger, Historischer Schul-Atlas.

Ook tijdschriftartikelen uit de „Revue d. Deux-Mondes", „Onze Eeuw" en andere zijn aan te raden.

Voor de Vaderlandsche Geschiedenis:

Als handboek zou men kunnen benutten:
F. van Rijsens, Geschiedenis van ons Vaderland, of de reeds vermelde Wijnne. Meer uitvoerig en van beteekenis voor het calvinistisch standpunt is: Groen van Prinsterer, Handboek der Geschiedenis van het Vaderland.

Verder heeft men de grootere werken van:
P. J. Blok, Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, VIII dln.
H. Pirenne, Histoire de Belgique, IV dln.
R. Fruin, Verspreide Geschriften, X dln.

W. Nuyens, Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, XX dln.
W. Nuyens, Geschiedenis der Nederlandsche Beroerten. IV dln.
Vervolgens:
Brouwer Ancher, De gilden.
P. J. Blok, De Gilden.
Huizinga, De oudste Geschiedenis van Haarlem.
H. Pirenne, Les Démocraties anciennes des Pays-Bas.
„Uit P. L. Mullers Verspreide Geschriften": Middeleeuwsch Nederland e. a.
S. Muller, Schetsen uit de Middeleeuwen, II dln.
P. J. Blok, Geschiedenis eener Nederlandsche Stad, II dln. (totnogtoe incompleet).
S. Theissen, De Regeering van Karel V in de Nederlanden.
Bakhuizen van den Brink, Cartons.
H. Huijbers, Don Jan van Oostenrijk, II dln. (totnogtoe incompleet).
P. L. Muller, De Staat der Nederlanden in de jaren zijner wording.
P. L. Muller, De Unie van Utrecht.
Fruin-Colenbrander, Staatsinstellingen.
W. Kernkamp, De Regeering.
H. Brugmans, De Geschiedenis van Amsterdam.
H. Brugmans, Het Staatkundig en Maatschappelijk leven der Nederlandsche Steden.
N. Japikse, Johan de Wit.
W. Knuttel, De Toestand der Nederlandsche Katholieken ten tijde der Republiek, II dln.
Th. Jorissen, Historische Bladen.
D. Nijhoff, De Hertog van Brunswijk.
Overvoorde en Joosting, De Gilden van Utrecht tot 1528.
P. L. Muller, Onze Gouden Eeuw, III dln.
Hertog, De Patriotten en Oranje.
H. T. Colenbrander, De Patriottentijd, III dln.
H. T. Colenbrander, De Bataafsche Republiek.
Legrand, Geschiedenis der Bataafsche Republiek.
S. Kalff, Koenraad van Beuningen.
O. Pringsheim, Beiträge zum wirtschaftlichen Entwikkelungsgeschichte der Ver. Niederlanden in 17ten und 18ten Jahrhundert.
H.T. Colenbrander, Schimmelpenninck en Koning Lodewijk Napoleon.
Dr. Mendels, W. H. Daendels.
R. Thorbecke, Historische Schetsen.
J. de Bosch Kemper, Staatkundige Geschiedenis van Nederland.

P. Albers, Herstel der R. K. Hierarchie.
W. J. van Welderen baron Rengers, Schets eener Parlementaire Geschiedenis van Nederland, III dln.
W. H. de Beaufort, Geschiedkundige Opstellen en Nieuwe G. O.
Brill, Betwiste Bijzonderheden.
H. Brugmans, Historisch Leesboek.
De Bruyne, Geschiedenis van Nederland in onzen tijd.
E. Favier, De Nederlandsche Handelspolitiek.
C. Te Lintum, Een Eeuw van Vooruitgang.
W. Kernkamp, Van Wagenaar tot Fruin.
H. Huijbers, Jan Pieterszoon Coen.
Ch. de Lannoy-H. v. d. Linden, Histoire de l'expansion coloniale des peuples européens.
A. Fabius, Johan Maurits.
Knoop, Omwenteling van 1830.

Verder artikelen over Thorbecke, van Hall en anderen in „De Gids". Andere in Nijhoff's Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidkunde en N. Ned. Biogr. Woordenboek.

Als repetitieboek is zeer geschikt N. Doedes, De Nederlanders.

Deze lijst is geen wet van Meden en Perzen. Men kan zijn examen degelijk voorbereiden ook met behulp van andere lectuur. Evenmin is het noodzakelijk van al de aangegeven schrijvers kennis te nemen. Waar meerdeelige werken zijn vermeld, is het meestal de bedoeling, daarvan een of ander deel of hoofdstuk ter bestudeering aan te bevelen.

In bijzonderheden te preciseeren, welke deelen zeker gelezen moeten worden, welke ongelezen kunnen blijven, zou deze boekenlijst het karakter van een schriftelijken cursus geven, hetgeen niet de bedoeling dezer bijdrage is. De aanwezigheid van vele niet-katholieke werken op voorgaande lijst wil volstrekt niet zeggen, dat ondergeteekende met de daarin bevatte beschouwingen accoord gaat. Het spijt hem slechts, dat hem niet meer katholieke werken bekend zijn, waarvan de bestudeering, met het oog op dit bepaalde doel, de verkrijging van acte K VIII, **rechtstreeks** nuttig kan genoemd worden. P. Albers' Kerkelijke Geschiedenis kan van grooten dienst zijn, om vele scheeve zaken recht te zetten.

Tenslotte nog deze opmerking.

Uit het verslag der jongste Geschiedenis M. O. examens blijkt, dat velen de gestelde eischen te laag aanslaan.

Volgens dit verslag immers hebben zich aangemeld: 17 mannelijke

en 6 vrouwelijke candidaten. Teruggetrokken hebben zich 4 m. en 2 vr. Afgewezen zijn: 8 m. en 2 vr. Geslaagd 5 m. en 3 vr. Dus van de 23 candidaten verwierven slechts 8 het verlangde diploma.

Can. Coll. K. J. DERKS,
Nijmegen. Leeraar M. O.

DETECTIVE-VERHALEN

De naam van G. K. Chesterton op het titelblad van een boek is een reclame geworden, die het succes er van verzekert. De lijst van grootere en kleinere werken door hem in 't licht gegeven, heeft reeds een respectabele lengte bereikt en is, hopen wij, nog niet afgesloten.

Chesterton heeft iets heel persoonlijks, iets origineels en de lezer, eenigszins vertrouwd met zijn stijl en wijze van werken, heeft zelfs zijn visitekaartje niet van noode om met vrij groote zekerheid den levenslustigen, philosophisch-paradoxalen auteur te herkennen.

Waar hij het dan onderneemt een detective-geschiedenis te schrijven, mogen we verwachten iets dat, blijvend binnen de grenzen van het detective-gebeuren, een eigenaardig cachet zal dragen, dat het stempelt tot eigen werk, door bewonderaars hoog geprezen, door anderen scherp becritiseerd.

Het vaderschap van het moderne detective-verhaal wordt gewoonlijk toegekend aan den Amerikaan Edgar Allan Poe, die in *The Murderers in the Rue Morgue, The Mystery of Marie Roget* en andere verhalen van gelijke strekking, het probleem van misdaad en ontdekking heeft opgezet, geanalyseerd en opgelost.

Dit vruchtbaar thema is voorts behandeld door tallooze navolgers en de *Chronicles of Martin Hervitt* door A. Morrison en vooral de *Sherlock Holmes-avonturen* van Sir Arthur Conan Doyle zijn een wereldbezit geworden.

De ingredienten van een detective-verhaal zijn betrekkelijk eenvoudig. Een geheimzinnige misdaad, liefst zoo griezelig mogelijk, van den eenen kant; een haast bovenmenschelijke scherpzinnigheid van den anderen kant; daartusschen eenige schijnbaar losstaande minutieuse gegevens, die een gewoon mensch totaal in 't duister laten, maar voor den detective glanzende punten worden, die

langzaam-aan de misdaad ten volle belichten — en het recept is gereed. Een eigenaardigheid van een detective-verhaal is verder nog, dat er altijd twee speurders mee gemoeid zijn; een, die in hulpelooze onwetendheid meesukkelt door dik en dun en nergens iets van begrijpt totdat het opgeloste mysterie in alle détails wordt uiteengezet en de eigenlijke detective, die door muren en ijzeren platen kijkt en voor wien een oude hoed, een eindje sigaar of een afgebeten stuk appel voldoende is om het meest ingewikkelde probleem te ontwarren.

Een vergelijking echter tusschen de detective-verhalen van Poe, Conan Doyle en Chesterton wijst er op, dat, ook in dit milieu plaats is voor groote verscheidenheid en persoonlijke talenten.

Edgar Allan Poe is analytisch en griezelig; Conan Doyle synthetisch en zakelijk; Chesterton als overal paradoxaal.

In de Rue Morgue, een afgelegen straat in Parijs, verhaalt Poe, is een moord gebeurd. Twee dames, moeder en dochter, wonen op de vierde verdieping van een overigens onbewoond huis. Omstreeks drie uur 's nachts worden de omliggende bewoners opgeschrikt door een ijselijk gegil, afkomstig uit het huis der dames l'Espanaye. Na eenigen tijd slaagt men er in de voordeur open te breken; meerdere personen loopen den trap op en hooren nu duidelijk in een kamer op de vierde verdieping een twist tusschen twee personen; een zware stem en een hooge stem, blijkbaar die van een vrouw. Men doorzoekt de verschillende kamers, komt op het tooneel van de misdaad en vindt bij den haard twee of drie bloedige vlokken grijs haar, een scheermes met bloed besmeurd, eenige gouden en zilveren voorwerpen en een weinig geld. Het lichaam van de vermoorde dochter wordt ontdekt in den schoorsteen, waar het met geweld is ingeduwd en met het hoofd omlaag hangt; het lijk van de moeder ligt met nagenoeg afgesneden hals op het binnenplaatsje beneden. En.... beide ramen zijn gesloten en met ijzeren pinnen in het kozijn vastgemaakt.

Het is voornamelijk in de analyse van de gesloten ramen, dat wij Dupin's — Edgar Poe's detective — analytische methode beter leeren kennen.

Beide mannen — Dupin en zijn metgezel — hebben een nauwkeurig onderzoek in loco ingesteld en teruggekeerd op hun kamer analyseert Dupin zijn bevindingen ongeveer als volgt:

Hoe is de moordenaar of zijn de moordenaars in en uit de kamer

gekomen? Wij gelooven geen van beiden aan bovennatuurlijke machten, *dus* is het op natuurlijke wijze gebeurd. Maar hoe? De kamer van den moord en ook de belendende kamer is door de politie en door ons nauwkeurig doorzocht, *dus* zijn er geen geheime toegangen. De deuren van beide kamers waren van binnen gesloten; de schoorsteen is van boven te eng om zelfs maar een groote kat door te laten. Blijven nog over de *vensters*. Niet de vensters aan den voorkant; de menschen op straat zouden de ontvluchting gemerkt hebben; de moordenaars *moeten* dus van de vensters aan den *achterkant* gebruik gemaakt hebben. Van welk venster? Eén venster was geheel vrij; het onderste gedeelte van het andere venster was bedekt door een ledikant, dat er vóór stond. Maar venster no. 1 was van binnen vastgemaakt met een ijzeren pin, die diep doordrong in het kozijn. „Ik haalde de pin er uit, trachtte echter tevergeefs het raam te openen, totdat ik een geheime veer ontdekte", op deze wijze dus kon het venster van binnen geopend worden en misschien door een stoot van buiten ook weer terugvallen in de veer. Maar hoe kwam de ijzeren pin weer in het gat van het kozijn? Dit was onmogelijk; *dus* moet van venster no. 2 gebruik zijn gemaakt. Venster no. 2 was oogenschijnlijk gelijk aan venster no. 1; met name de geheime veer was in beide op gelijke wijze aangebracht. „Mijn analyse was zoover correct, *dus moest* de oplossing liggen in den *spijker*". En de oplossing lag in den spijker, want bij nader onderzoek bleek de kop van den spijker van venster no. 2 afgebroken te zijn van de rest; de kop zat nog in het hout van het raam, het overige gedeelte in het kozijn en het raadsel was opgelost.

Op dezelfde wijze worden de andere omstandigheden ontleed en geheel het geheim blootgelegd in al de griezelige detailschildering, waar Edgar Poe's ziekelijk gevoel voor het gruwzame zich met welbehagen in verlustigt.

Conan Doyle's methode doet meer denken aan een vernuftige legkaart, waarvan alleen de schrijver den sleutel bezit. Evenals andere detective-verhaal-schrijvers, begint Conan Doyle achteraan. Nauwkeurig wordt een ingewikkeld misdaad-probleem opgezet en uitgewerkt tot in de kleinste bijzonderheden. De legkaart is klaar. Met zorg wordt er nu de schaar ingezet en wordt de figuur verknipt in kleine stukjes; de stukjes worden dooreengeschud en het resultaat is een aantal vreemdsoortige papiertjes, die blijkbaar niets met elkaar te maken hebben.

Conan Doyle gaat nu zijn verhaal schrijven. Sherlock Holmes pakt achtereenvolgens de verschillende papiertjes op, laat ze aan het publiek zien, dat niets afweet van de legkaart en het gewicht er van onmogelijk kan bevroeden, totdat eindelijk ook de andere deeltjes weer naast elkaar zijn gelegd en in verbluffenden eenvoud het geheim verklaren.

Conan Doyle plakt stukje en stukje aan elkaar en is synthetisch; Poe rafelt uit en is analytisch. Sherlock Holmes snuffelt in alle hoeken en gaten, fietst, rijdt, schrijft, telegrapheert, vermomt zich en is zakelijk; Dupin gaat naar huis, redeneert en is verstandelijk; Sherlock Holmes is spannend, verbluffend; Dupin is vernuftig, fijn. Poe bevredigt; Conan Doyle goochelt.

Chesterton in zijn detective-verhalen is nauwer verwant aan Edgar Poe en kan niet nalaten hier en daar den draak te steken met de, soms wat al te sterke, Sherlock Holmes goocheltoeren. Vóór alles echter is hij paradoxaal. Het woord is door hem zelf en door anderen reeds zoo dikwijls op den schrijver toegepast, dat het bijna banaal klinkt.

Een paradoxaal detective-verhaal is er een, waarin de speurhond iemand is, die op 't eerste gezicht niet de minste eigenschappen er voor schijnt te bezitten; een paradoxaal detective-verhaal geeft een oplossing, die niemand gedroomd had; in een paradoxaal detective-verhaal zal juist diegene de misdadiger zijn, die het meest onschuldige gezicht heeft en die schijnbaar het minste belang bij de misdaad heeft.

De detective bij Chesterton is Father Brown, een R. K. geestelijke, met zielzorg belast, maar die over tamelijk veel vrijen tijd schijnt te beschikken en een onweerstaanbare neiging schijnt te hebben overal zijn neus in te steken. In voorkomen een onnoozele hals, in gang langzaam en sukkelend, in heel zijn doen en laten een beeld van onbeholpenheid. Maar de ongepolijste buitenkant verbergt een scherp verstand, rijke ondervinding en beproefde menschenkennis.

Het is een vreemde combinatie, maar men moet het Chesterton met eere nageven: Father Brown moge eigenaardig zijn en origineel, hij wordt nooit belachelijk.

Conan Doyle met zijn wijsneuzigen, snuffelenden Sherlock Holmes verveelt vrij spoedig. Wanneer men eenmaal de touwtjes heeft gezien en den man, die er aan trekt, heeft een poppenkast spoedig haar eerste aantrekkelijkheid verloren. Dupin van Edgar

Poe, scherp en vernuftig als hij te werk gaat, vermoeit en zijn analytische methode zal niet bij iedereen in den smaak vallen. Chesterton is altijd frisch en verrassend; zijn detective-verhalen zijn vol van pakkende beschrijvingen van personen, plaatsen en gebeurtenissen, van goedmoedigen humor, fijn sarcasme, rake zetten, geestigen spot.

Chesterton is idealist en blijft het ook in het detective-genre. Een huis, een kamer, een weg of tuin, de lucht, de boomen, heel de stoffeering van het verhaal munt uit door frissche aantrekkelijkheid.

De bergbestijging in een Italiaansch berglandschap wordt bij Chesterton: „De witte bergweg klom omhoog als een witte kat; overbrugde hier zonlooze ravijnen als een strak gespannen koord van een koorddanser, slingerde zich daar als een lasso om de verre berghoogten. En toch, hoe hooger men kwam, nog steeds bloeide de woestijn als een roos. De velden lagen gebruind door zon en wind in de kleuren van ijsvogel, papegaai en kolibri, de kleurschakeeringen van een honderd bloeiende bloemen. Het was als een paleis van mozaïek, uiteengereten door aardschokken, of als een Hollandsche tulpentuin, door dynamiet omhoog gesmeten tot aan de sterren."

Een steil-omhooggaande eenzame straat wordt „een terras van grafmonumenten; zelfs de stoepen, die toegang geven tot de voordeur, schijnen steil als het vlak van een pyramide en men is bevreesd aan te kloppen, bang dat een mummie zal komen opendoen."

Dr. Orion Hood heeft zich een woning gebouwd langs het zeestrand van Scarborough, uitziende op de zee door een lange rij openslaande glazen deuren, „waardoor men de zee kon zien als één eindelooze muur van blauw-groen marmer."

Hier is een schetsje van iemand, die half-zeeziek is en in zijn lustelooze lijdzaamheid wordt geteekend. Father Brown is een tijdje ongesteld geweest en heeft op raad van een vriend een zeetochtje ondernomen langs de kust van Cornwallis. Echt zeeziek is hij niet, maar alles is hem evenveel. „Als zijn twee varensgezellen de wilde violet-kleurige ondergaande zon en de woeste vulkanische bergspleten prezen, was hij het met hen eens. Als Flambeau hem op een rots wees, die den vorm van een draak had, keek hij er naar en vond dat ze heel veel van een draak weghad. Als Flambeau geestdriftig zijn aandacht vestigde op een

rotsblok, een beeld van Merlin, knikte hij toestemmend. Als Flambeau hem vroeg of die rotspoort over de kronkelende rivier niet de poort was van feeënland, antwoordde hij: „Ja."

Hij luisterde naar de belangrijkste zaken en de triviaalste opmerkingen met dezelfde lustelooze onverschilligheid. Hij luisterde als men hem zeide, dat slechts de koenste zeevaarders het doodsgevaar van die kust vermochten te trotseeren; hij luisterde ook als men hem vertelde, „dat de kat lag te slapen."

Dr. Hirsch is een man als „een gespleten radijs met den knol voor hoofd, juist nog groot genoeg om de rest van zijn lichaam te doen vergeten."

Father Brown's verschijning maakt op Dr. Orion Hood den indruk van „een onschadelijk zeemonster, dat van uit de zee in zijn kamer is gekropen. En de bezoeker keek den doctor aan, stralend als een vriendelijke, corpulente schoonmaakster buiten adem, die er nog net in geslaagd is zich in een volgepropten omnibus te wringen."

Van tijd tot tijd wordt Chesterton sarcastisch. Nu eens moet de beproefde Sherlock Holmes-methode het ontgelden, als wanneer Dr. Hood pagina's lange dissertaties houdt à la Sherlock Holmes over een hoed, een gebroken wijnglas, eenige speelkaarten, een knoop in een touw en een tooneelzwaard en ten slotte blijkt het van a tot z mis gehad te hebben.

Dan weer wordt de redacteur van een krant aan de kaak gesteld, die met blauw potlood de mogelijk aanstootelijke woorden „echtbreuk", „jood", „bovennatuurlijk" verandert in „onwelvoegelijk gedrag", „vreemdeling", „wonderlijk" en den naam van „God" wegschrapt om er „toeval" voor in plaats te zetten; ofwel een Amerikaansche reporter wordt opgevoerd in alle Amerikaansche onstuimigheid, ongemanierdheid, en jingoïsme.

Chesterton's detective-verhaal is nooit langdradig, overal frisch en teekenend en zijn paradoxale, onverwachte, maar gemotiveerde ontknooping houdt de aandacht tot het laatst gespannen.

't Geheim van de spanning, die Chesterton telkens opnieuw in zijn detective-verhalen heeft weten te leggen, berust voornamelijk daar op, zooals hij zelf ergens zegt: „Omdat het niet dàt soort geheim is, dat we verwachten." Men zou van hem kunnen zeggen, wat eens schertsend gezegd werd van Napoleon. Napoleon is een veldheer, waarmede niets is aan te vangen; de man houdt zich niet aan de regels van het spel. Terwijl zijn

vijanden zich met zorg hebben voorbereid op een te verwachten aanval, gebeurt er niets; maar honderd mijlen verder wordt eensklaps het leger van een bevrienden bondgenoot hopeloos uit elkaar geslagen.

Even onberekenbaar is Chesterton en daarom op zijn gebied even interessant. *The Innocence of Father Brown* en *The Wisdom of Father Brown* bevatten te zamen vier-en-twintig verhalen, het een al eigenaardiger dan het ander. Het eenige idee, dat meer dan andere op den voorgrond treedt is monomanie; maar monomanen zijn legio en grillig als een Maartsche bui.

Is detective-lectuur aan te prijzen of af te raden? Het geval is mij bekend, dat een leeraar aan een openbare H. B. S. op zekeren dag een klacht thuis kreeg van een bezorgden ouder, die bezwaar maakte, dat genoemde leeraar immoreele lectuur behandelde in de klas. Het boek in kwestie bleek te zijn de „Adventures of Sherlock Holmes".

Ik geloof niet, dat men de Sherlock Holmes-verhalen immoreel behoeft te noemen; zeker is echter, dat het menig jeugdige verbeelding overmatig prikkelt en als men de couranten gelooven mag, zijn personen in aanraking gekomen met den rechter door een al te getrouwe toepassing der Sherlock-Holmes-misdadigersbedrijven.

Dat gevaar is bij Chesterton ten eenenmale uitgesloten, om de eenvoudige reden, dat zijn geheimzinnige geschiedenissen te buitennissig zijn om ook maar in de verste verte in praktijk te kunnen worden gebracht en zijn pikante schotels zoo smakelijk zijn toebereid, op zoo'n prettige wijze worden opgediend en zoo licht verteerbaar zijn, dat ze ook de literaire fijnproevers zullen voldoen.

Amsterdam. L. P. P. FRANKE.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Prof. Aengenent schrijft in *De Katholiek* (Maart) over *Vrouwenkiesrecht*, waarvan hij vermoedt dat sommigen vurige aanhangers zijn geworden, omdat de tegen-argumenten vaak geen hout sneden. Van deze ondeugdelijke, of althans weinig beduidende opwerpingen

geeft de schrijver een drietal: 1. het kiesrecht der vrouw in strijd met het katholieke geloof; 2. in strijd met het natuurrecht; 3. in strijd met de intellectueele geschiktheid der vrouw. Men zal toegeven, dat inderdaad die bezwaren niet van groote beteekenis zijn.

Toch, meent de schrijver, dat „aan de invoering van vrouwenkiesrecht groote bezwaren zijn verbonden, en dat daarom de Katholiek niet sympathiek tegenover dit stelsel staan kan". Welke zijn die gevaren? 1. Een verzwakking van de organische en een versterking van de individualistische staats-idee; 2. De verzwakking van de eenheidsidee van het huwelijk; 3. Het bederf, waaraan de vrouw tengevolge van het betrokken zijn in de kiesrechtacties zal blootstaan.

Verder geeft prof. Aengenent de acht gronden, waarop gewoonlijk het kiesrecht voor de vrouw wordt opgevorderd, en voegt er zijne weerlegging bij.

Van J. C. E. Kellermann Slotemaker een artikel over *„De Doode Hand"*, welke den Minister levendig genoeg lijkt om haar belasting te laten betalen. Het is wel goed dat de voorstanders er eens aan worden herinnerd, dat de goederen in „de doode hand" eigenlijk reeds extra belast zijn door het hoogste schenkingsrecht, dat wordt geheven.

Naar aanleiding van 13/14 Januari 1916 (de overstrooming der polders) schrijft een ingenieur een wel interessant stuk over onze dijken, hun vorm en afmetingen en het doel, waaraan zij moeten beantwoorden. Dit opstel is te vinden mèt eenige schetsmatige teekeningen in *De Natuur* (Maart). In aansluiting aan deze technische uiteenzetting zou men het artikel kunnen lezen van D. Kouwenaar: *Bressen in een vestingmuur* in *Op de Hoogte* (Maart); aan de hand van eenige prentjes wordt hier getracht een voorstelling te geven van de verwoestingen, door „onzen vriend en vijand tevens" aangericht.

In hetzelfde Maandschrift heeft J. van Dokkum het over *Italiaansche Afficheurs.* Hij geeft verschillende (maar ongekleurde) reproducties van deze plakkaat-kunst, meestal meer illustratief dan decoratief. De schrijver heeft eens „door een groot Nederlandsch kunstenaar de paradox hooren verdedigen, dat de zelfstandige schilderkunst heeft uitgeleefd, en dat alleen het ontstaan van groote kunst nog mogelijk is in verband met andere kunsten, 't zij dan tendentieus of decoratief. De Italiaansche affiche-kunst van heden schijnt mij een argument voor deze stelling, want 't is een merkwaardig verschijnsel, dat in het land, waar de futuristische beweging de schilderkunst tot een uiterste van decadentisme voert, de straatkunst zich tot zulk een hoogte van bloei heeft ontwikkeld".

In *Onze Eeuw* (Maart) vernemen wij van J. d'Aulnis de Bourouill een woord *In zake Nederlands neutraliteit.* Hij vestigt onze aandacht op „een der merkwaardigste boeken, welke, vóór het ontbranden van den oorlog, over de onzijdigheid van België

geschreven zijn". Het „is dat van twee Franschen, den heer Lecomte, oud-vice-president van den Franschen Senaat, en den heer Levi, beide hoofdofficieren van het Fransche leger. Het boek draagt den titel „Neutralité Belge et invasion Allemande", is uitgekomen in het voorjaar van 1914, en samengesteld, zooals uit eenige bijzonderheden valt op te maken in den zomer van 1913.

Daar is ook sprake van de beweging, die omstreeks 1905 begon, om nauwere aaneensluiting tusschen Holland en België. Het heette, dat deze aaneensluiting vooral economisch zijn zou, maar uit hetgeen de schrijvers mededeelen, blijkt dat in Frankrijk de bedoeling van een eventueel samenwerken der Hollandsche en Belgische legers allerminst was uitgesloten. Zij erkennen dat in 1913 niet veel kans meer is voor het plan; maar niettemin opperen zij de gedachte, een Bond te stichten in Zwitserland, België, Holland en Denemarken, die de belastingbetalers onophoudelijk eraan zou moeten herinneren, dat zij terwille van „l'autocrate ambitieux" (natuurlijk in Duitschland te zoeken) zoo zware belastingen moeten opbrengen.

Gelukkig dat ons land zich niet heeft laten winnen voor de Entente-plannen. Het boek bewijst zonneklaar hoe in 1913 sommige ingewijden zich bewust waren van de dreigende onheilen. „Tal van krijgskundige onderstellingen worden hier opgeworpen en uitgeplozen, welke later een ontstellende verwezelijking hebben gevonden. Zoo wordt er reeds gesproken over de samenwerking in het Noorden van Frankrijk tusschen generaal French en den generalissimus Joffre".

Verder belangrijke artikelen *Over Atheensche armoede* door Prof. K. Kuiper —. *Oostenrijksche Balkanpolitiek na 1870* door Dr. N. Japikse. — *Parsival-religie* door E. M. Ten Cate. En een vraag, gesteld door H. L. Berckenhoff: *Hebben wij een eigen tooneelkunst*? Het antwoord komt ongeveer hier op neer: dat onze tooneelkunst streeft naar natuur en waarheid, als strookend met den aard van ons ras, dat realistisch is en van nuchteren zin.

„Hoewel onze tooneelspeelkunst ongetwijfeld zwakke periodes heeft gehad, waarin zij haar eigenlijken aard verloochent, in de diepte van haar wezen is iets eigens, iets oorspronkelijks, dat in den landaard wortelende, haar van anderer nationale kunst onderscheidt. Onze tooneelspeelkunst is *realistisch* van natuur; zij zoekt de waarheid te verzinnen in zuiveren vorm; is — in haar beste tijden — wars van mooi-doen en pose. Zij staat op denzelfden bodem, als waaruit onze schilderkunst is gegroeid. Ook onze schilders hebben o.m. dit kenmerkende, dat zij in hunne voorstellingen nooit „gezocht" zijn!.... Dit natuurlijke, ongekunstelde, ruige, licht tot het ruwe overslaande, spruit voort uit ons ras, gelijk dit wordt bepaald door de burgelijke afkomst van ons volk" —.

De Gids (Maart) geeft van alles en nog wat in poezie en proza. Dr. Reddingius ontwerpt eene wereldbeschouwing, waarin de

materialistische opvattingen wat meer, dan in de moderne beschaving pleegt te geschieden, naar den achtergrond worden gedrongen. Marcellus Emants en Carel Scharten voeren een polemiekje over de waarde van het pathologische in de literatuur. Het debat haalt niet veel uit, omdat men in gebreke is gebleven de kwestie zuiver te stellen. Anders ware het niet mogelijk geweest b.v. te komen tot de nuchtere conclusie, die de vraag feitelijk onopgelost laat: dat ook ziektebeschrijving tot de kunst behoort indien zij werkelijk kunst is. Dat is zooveel als: tweemaal drie is vier, indien drie gelijk is aan twee. Het gewone euvel van polemiek en Congres: men drinkt een glas, en laat de zaak zooals zij was. — De *Revue des Deux Mondes* (1 en 15 Febr.) is minder exclusief oorlogszuchtig dan vroeger, al wordt er een huiveringwekkend tooneel opgehangen van *La suppression des Arméniens* een der vreeselijkste massa-moorden uit dezen oorlog, waaraan nauwelijks eenige aandacht is geschonken.

Georges Goyau vervolgt zijne studie over het calvinistische bolwerk, de staat Génève, waar de predikanten een echt schrikbewind voerden. Na Calvijn's dood zette de Béza zijne traditie voort. Bijna zonder overgang werd Génève in de 18de eeuw de stad van Rousseau en bracht diens sociale denkbeelden in praktijk.

Renè Doumic, de nieuwe directeur der Revue, wijdt sympathieke woorden aan de nagedachtenis van den spiritualistischen dichter Charles Pomariols, die onlangs stierf.

In *Le Correspondant* (25 Jan.) lezen wij het vervolg van *La Hollande depuis un an.* Met dezelfde zaakkennis, die wij reeds gelegenheid hadden te bewonderen, bespreekt de ongenoemde schrijver den economischen toestand van ons land en onze verhouding tot de N. O. T. Ook over onze politiek worden zeer juiste en rake dingen gezegd. Naar aanleiding van het vrouwenkiesrecht, zegt de schrijver zich niet te verwonderen, dat de vrouwen op dit recht aanspraak maken, wijl haar koningin zich zulk een goed „staatsman" toont. Wat meer lijkt op een Fransch complimentje dan op een argument.

Nu de tooneelkwestie veler gemoederen zoo warm maakt, als gold het de hoogste belangen, vestigen wij de bizondere aandacht van alle ijveraars op het artikel van Alfred Poizat: *La Question de la Comédie Française* waarin het nut betoogd wordt van het voortbestaan dezer instelling, die met recht eenig mag worden genoemd. Schr. hoopt dat zij na den oorlog mag terugkeeren tot de oude tradities, waarvan zij onder Claretie is afgeweken.

Le Correspondant (van 10 Febr.) brengt van denzelfden schrijver een artikel: *La Tragédie en France* (á propos de la reprise de „Britannicus" à la Comédie-Française). Zeer belangwekkend voor hen, die wij daar straks nader hebben aangeduid, maar ook voor anderen. Onder de *Silhouettes de Guerre* van Miles staat thans het portret van *Le Cardinal Mercier,* een karakterschets en levensbizonderheden van den moedigen prelaat.

Ernest Daudet begint met de geschiedenis van *La Cour d'Autriche à la Veille de la Guerre* —. Avant le crime de Sérajevo. Met heel vriendelijke bedoelingen wordt het niet geschreven; want Daudet stelt zich voor, „de rechercher quels sont parmi eux les plus coupables et, d'accord avec le sentiment universel, les désigner à la flétrissure des contemporains et de la postérité". Als hij maar zeker is de ware schuldigen van de ontzettende wereldramp aan den kaak te stellen, kunnen wij zijn pogen van harte toejuichen.

Uit den inhoud van *Velhagen & Klasings Monatshefte* (Maart) wijzen wij aan *Schubert's Erlköning — hundert Jahre*, door Dr. Konrad Huschke. In den winter van 1815 schiep een 18-jarige jongeling, ein braungelockter Wiener Künstler, de eigenaardig-geweldige melodie voor Goethe's bekende ballade, in een oogenblik van machtige begeestering en ontroering. „Als einige an einer mehrmals sich wiederholenden Dissonanz etwas aussetzen wollten, erklärte er, diese Dissonanz auf dem Klavier anklingend, wie die notwendig dem Text entspräche, wie schön sie sei und wie glücklich sie sich löse. Es was die kleine Sekunde bei den Worten: „Mein Vater, Mein Vater jetzt faszt er mich an".

Goethe zelf had geen vermoeden van de grootheid der compositie, en toen de vrienden van Schubert hem diens beste liederen, waaronder „Erlköning", toezonden met een eerbiedige opdracht, gaf de oude dichter niet eens antwoord. Maar de ontgoocheling werd nog erger. Schubert's vriend, Spaun, wilde zorgen voor een waardige uitgave en vervoegde zich tot de voorname firma Breitkopf in Leipzig. De firma dacht aan bedrog en wendde zich om inlichting tot een concertmeester met name Franz Schubert. Zij ontvingen het volgend kostelijke antwoord: „Ich habe die Kantate Erlkönig niemals komponiert, werde aber zu erfahren suchen, wer dergleichen Machwerk übersandt hat, um auch den Patron zu entdecken, der meinen Namen so gemiszbraucht." De weg naar den roem is dikwijls zeer moeielijk en juist de groote kunstenaars moesten dit het hardst ondervinden —.

PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Bollen S. J. (J.) Lijden en dood van onzen Heer Jezus Christus. Een doorloopend verhaal in woorden der heilige Evangeliën en begeleidende ophelderingen. Amsterd., R. K. Boek-Centrale. (97).

In zijn voorbericht zegt de schrijver: „de moeielijkheden, die zoovele geloovigen ondervinden, om zich uit de verhalen van

Jezus' Lijden, die de vier Evangelisten ons mededeelen, een juist denkbeeld te vormen van den gang der gebeurtenissen", heeft hem doen besluiten „die gebeurtenissen tot een doorloopend verhaal samen te voegen en dit, waar het noodig of nuttig mocht lijken, met ophelderingen zóó aan te vullen, dat er, zonder dat het verhaal onderbroken werd, een gemakkelijk verstaanbaar en ook niet te uitgebreid geheel ontstond".

Met beminnelijke bescheidenheid reikt hij bijna alle verdiensten over aan de acteurs, die hij volgde; maar dat neemt niet weg, dat velen hem dankbaar zullen zijn voor zijn moeite, waardoor hij het heerlijke passieverhaal voor allen zoo gemakkelijk verstaanbaar heeft gemaakt. R. K. Pr.

Companus O. F. M. (Fr. Ferr.) De Biecht in de eerste eeuwen der Kerk. Malmberg, Nijmegen. f 0.35

No. 5, Serie XI van Geloof en Wetenschap. Een boekje dat alle aanbeveling verdient voor eigen onderricht en apologetische doeleinden. E. Vacandard heeft hetzelfde onderwerp behandeld in ongeveer hetzelfde bestek: La Confession dans l'église primitive. De indeeling van het Nederlandsche werkje bevalt mij echter beter, wijl daardoor het klemmende van het betoog meer wordt gevoeld, de logische gedachtengang opvallender is. Hier en daar dwaalt Vacandard wat veel af tot historische of plaatselijke bizonderheden, die met de kern der kwestie niets hebben te maken. En vooral waar hij over deze punten een vraag stelt en die beantwoordt met een „nous ne saurions le dire" — of „en ce cas" —, dus geen oplossing geeft, wordt door deze bijzaken het betoog verzwakt.

Voor hen derhalve, die geen grooter en uitvoeriger werk noodig hebben, verdient de klare en duidelijke studie van Fr. Companus de voorkeur. R. K. Pr.

Nieuwbarn O. P. (M. C). — Handboek der Liturgie van het Kerkelijk Jaar. — v. Leeuwen (K. Fercken), Leiden, 1915, (232) gr. 8^{0}. — Fl. 1.60; geb. Fl. 2.10.

Toen ik in de ll. December-aflevering van „Boekenschouw" een korte bespreking plaatste van Pater Nieuwbarn's laatste werk, gaf ik tevens het voornemen te kennen, op enkele bezwaren vooral van liturgisch-historischen aard, nader terug te komen.

Wie had kunnen denken, dat mijne aanteekeningen, die toen reeds gereed lagen, niet meer onder Schr.' oogen zouden komen, en hij mijn twijfels en vragen zelf niet meer zou kunnen oplossen of beantwoorden?

Het goede over zijn boek gezegd, behoeft hier niet herhaald, maar wél mag hier in dankbare herinnering gebracht, dat dit laatste werk niet zijn eersteling was op liturgisch gebied; integendeel in P. Nieuwbarn is ons een man ontvallen, die in de

Liturgische Beweging hier te lande sinds lang een eereplaats innam.

Want inderdaad, véél, zéér veel is de Liturgische Beweging onzer dagen hem verschuldigd. Niet slechts voorzag hij, een tiental jaren vóór het begin der Liturgische Beweging — toen zelfs dit woord ten onzent nog een onbekende was — waarheen de tijdgeest eenmaal zou leiden, maar door zijn noesten, schier nooit verpoozenden arbeid in die richting heeft hij mede baan gebroken voor hetgeen thans in vollen gang is. Door zijn talrijke liturgische uitgaven, boeken en kleinere opstellen — immer verschijnend op het juiste oogenblik! — door zijn bezielend woord ook, heeft hij, tot de laatste maanden van zijn uiterst vruchtbaar leven, veler belangstelling gewekt en gaande gehouden voor de Liturgie: wier verheven schoonheid den kunstzin in dezen Angelico-broeder — zooals Dorus Hermsen hem eens noemde — wier hoogere waarde voor Gods eer en het heil der onsterfelijke zielen den apostolischen ijver in dezen Dominicus-zoon tot haar dienst dreef! —

Maar ging de Schr. heen, zijn werken blijven. En wie twijfelt er aan, dat zij ook aan velen die ná ons komen, nog goeden dienst zullen doen? Met name zijn „*Handboek*" der Liturgie van het Kerkelijk Jaar zal als zoodanig vanzelf in veler handen komen en dus vermoedelijk nog in nieuwe uitgaven verschijnen. En juist hierin ook meen ik voldoenden grond te zien, om de aanteekeningen, die ik beloofd heb, hier te laten volgen.

* * *

Vooraf slechts een enkele opmerking.

Op blz. 59 wordt terloops melding gemaakt van de verdeeling van het Kerkelijk Jaar in *twee* deelen, terwijl voor de verdere behandeling zelf de voorkeur wordt gegeven aan de verdeeling in *drie* kringen.

Nu is het wel waar, dat wij aan deze indeeling gewoon zijn geworden. Doch van den anderen kant maken liturgisten van erkend gezag daartegen ernstig bezwaar. Gatterer (blz. 362) b.v. en Kellner (blz. 84) — in hun door Schr. geraadpleegde werken — willen van een Pinkster-cyclus niet weten en voeren daar hun gronden voor aan. Zoo ook Schrod in zijn veel-geprezen artikel over het Kerkelijk Jaar in het Kirchenlexicon (VII, kol. 594), eveneens door Schr. geraadpleegd. Ook ten onzent is in den laatsten tijd dit vraagstuk in dagbladartikels aangeraakt, en scheen men meer over te hellen naar de verdeeling *in tweeën.*

Dit vooropgezet, verdiende het wellicht aanbeveling bij een nieuwe uitgave wat dieper in te gaan op dit punt. De gevorderde ruimte ware gevoeglijk uit te winnen op de voor een boek over het *Kerkelijk Jaar* wel wat breede uitweidingen over brevier-gebed enz. blz. 15—35, of op het Aanhangsel over de Maria-Liturgie, waarvan het voornaamste licht elders een plaatsje kon vinden.

Want men vergete niet, dat de vraag naar de indeeling van het Kerkelijk Jaar een *grondvraag* is, en dus in een handboek, waar juiste grondbegrippen immers hoofdzaak zijn, *op de eerste plaats* dient besproken te worden.

Ik wees daar juist op enkele door Schr. geraadpleegde werken; dit brengt mij op de literatuur-lijst, die het boek als een wetenschappelijke introductie voorafgaat.

Bij de afzonderlijke vermelding van den kommentaar over de Maria-feesten van Benedictus XIV mag ik voor belangstellenden wel aanteekenen, dat deze slechts een letterlijke afdruk is van het tweede gedeelte van Benedictus' onmiddellijk daarvoor genoemd werk „*De Festis*".

Op een enkele vergissing in titel en uitgeversplaats, het niet vermeld zijn of een werk uit meer deelen bestaat, wil ik geen nadruk leggen. Bedenkelijker is m.i. dat Schr. van enkele zeer voorname werken als Kellner, Thalhofer en Gihr, de laatste uitgave niet bij de hand schijnt te hebben gehad. Wellicht ook verdient het aanbeveling bij een nieuwe bewerking enkele oudere boeken als: Kozma di Papi, Knoll, Rupert, Schild e.a. plaats te laten maken voor zeer voorname nieuwe bronnen als Duchesne's „Liber Pontificalis", Nilles' „Kalendarium Utriusque Ecclesiæ", Mayer's en Gastoué's monografieën over Kerstmis, en die van Zimmermann en Fischer over Avondmis en Quatertemperdagen. Voor het breviergebed werd dan boven het verouderde werk van Probst, beter de voorkeur gegeven aan de jongere studies van Bäumer, Biron en Batiffol.

Het maakt mede den indruk van een leemte, dat de geraadpleegde tijdschriftartikels, om hun nieuwste en meer bijzondere gegevens soms van grooter belang dan boeken, in de literatuur-lijst geen vermelding vonden. Dit gemis doet zich te meer gevoelen, wijl Schr. hier en daar schijnt af te wijken van de voornaamste der door hem zelf geraadpleegde werken [1]), — en ook däár naar geen oudere of nieuwere bronnen verwijst.

Wellicht vinden deze afwijkingen ten deele haar verklaring in het gebruik van oudere uitgaven, die ik niet heb kunnen naslaan.

Het weglaten van verwijzingen, geschiedt volgens een „stelselmatig plan". Maar in de hier bedoelde gevallen ware toch een uitzondering

---

[1]) Ziehier de bedoelde werken, ook door mij geraadpleegd. Alleen het eerste staat niet in P. N.'s lijst, doch dient als fondswerk bovenaan te worden gesteld.

Duchesne, *Le Liber Pontificalis,* Paris, 1886-1892, II.

„ *Origines du Culte Chrétien,* 5, Paris, 1909.

Benedictus XIV, *Commentarius de D. N. J. Chr. Matrisque Festis,* Bruxelles 1866, II.

Gatterer, S. J., *Annus Liturgicus,* 3, Oeniponte, 1912.

Grisar, S. J., *Geschichte Roms und der Päpste,* I, Freiburg i/B., 1901.

Kellner, *Heortologie,* 3, Freiburg i/B., 1911.

Thalhofer-Eisenhofer, *Handb. der Kath. Liturgik,* 2, Freiburg i/B., 1912, II.

Wetzer-Welte, *Kirchenlexikon,* 2, Freiburg i/B., 1882-1901, XIII.

wel gewettigd geweest. En vergelijkt men b.v. het zooveel kleinere en toch zeer volledige en degelijke werkje van Chr. Kunz, *Das kath. Kirchenjahr populär-wissenschaftlich dargestellt*, Rgb., 1913 (200) kl. 8⁰ (fl. 1.20), dan krijgt men toch den indruk, dat verwijzingen aan den voet der bladzijden, zonder het boek veel grooter te maken, kostbare aanduidingen geven voor wie wat dieper op de zaak wil ingaan.

* * *

Zoo kom ik ten slotte aan de enkele plaatsen, waar ik bij een of andere bijzonderheid gemeend heb een vraagteeken te moeten zetten. De lezer begrijpt, dat de hier besproken punten, vooral onder liturgisch-historisch opzicht van belang, de aandacht verdienen voor een volgende uitgave of voor wie het „Handboek" voor een leergang zou willen gebruiken.

Hier en daar is er enkel door beknoptheid eenige onduidelijkheid ontstaan, — een andermaal schijnen twee elkander rakende vraagstukken niet voldoende onderscheiden, — soms ook ontmoeten wij een wellicht te besliste bewering, waar „voorzichtige twijfel" nog niet uitgesloten schijnt.

Voor het overige ligt het in den aard der zaak, dat ik mijn bemerkingen meerendeels slechts zeer beknopt kan voorstellen, en vaak mij bepalen moet tot het aanwijzen der bronnen, waaraan ik mijn bezwaren of twijfeling ontleende.

Blz. 27: Dom Morin trachtte in 1891 inderdaad te bewijzen, dat Anastasius II wel de auteur van het „Quicumque" zou zijn. In 1901 echter schijnt hij meer geneigd voor Caesarius van Arles (Rev. Bén. 1901). De kandidaten zijn talrijk, doch alle zekerheid ontbreekt. (Thalhofer, II. 598).

Blz. 33. Cl. Blume, S. J. heeft bewezen, dat van Jacapone da Todi als dichter van het „Stabat Mater" geen sprake kan zijn. *Innerlijke* gronden pleiten sterk voor St. Bonaventura; een strikt wetenschappelijk bewijs is daarvoor echter nog niet geleverd. Zie: „Stimmen d. Zeit, 1915, 15 Sept. blz. 592-598; Analecta Hymnica, dl. 54, No. 201.

Over Nicetas van Remesiana als auteur van het tweede (christologisch) gedeelte van het „Te Deum", of als laatste redactor van het geheel, zie: Agoësse, O. S. B., *„Que Nicetas n'est pas l'auteur du T. D."*, in: R. S. E. 1910; Cl. Blume, S. J., *„Ursprung des Ambrosianischen Lobgesanges"*, in S. M. L., 1911, dl. 81. Voor Nicetas' auteurschap is nog niets bewezen. Zijn tegenstanders schijnen talrijker en wellicht ook sterker.

Blz. 52 zegt ons, dat het Kerstfeest door Julius I op 25 Dec. werd vastgesteld. Blz. 78 zegt iets minder beslist: „Zeer waarschijnlijk was het de „h. P. Julius I, die omstreeks 340, de plaatsing van 's Heeren Geboortefeest op „25 Dec., voor de Latijnsche Kerk verordend heeft".

Wanneer men de gegevens van Thalhofer (II, 670), Kellner (101-114) en Duchesne (261-269) aandachtig beschouwt, schijnt ook dit „waarschijnlijk" nog te sterk gezegd. Reeds Benedictus XIV (II, Cap. 677) wilde van Julius I als insteller niet weten. Op grond van voornoemde gegevens zal men hoogstens kunnen zeggen; dat het Kerstfeest te Rome *ten tijde van Julius I* (332-352) op 25 Dec. werd gevierd. Maar door wien of wanneer het is ingesteld, blijft vooreerst een open vraag.

Blz. 52 en 78: spreken van het op 25 Dec. te Rome gevierde geboortefeest van den „onoverwonnen zonne*god*" (Natalis Invicti) als causa occasionalis

tot de instelling van het Kerstfeest. Hier kon wellicht rekening zijn gehouden met de oplossing, die o.a. Duchesne (blz. 266-269) als „de voorkeur verdient" aanbiedt, en die ook door Delehaye, S. J. voor de betere wordt gehouden. Bij Albers (Kerkgeschiedenis, 3, 1913, I, blz. 280) luidt zij kort samengevat aldus: „Waarschijnlijker is het, dat men uitging van den 25sten Maart, welke te Rome werd gehouden voor den sterfdag des Heeren. Men veronderstelde, dat Christus een vol aantal jaren op aarde doorbracht, derhalve op 25 Maart ontvangen en bijgevolg den 25sten Dec. geboren werd".

Blz. 53: Bij de bespreking der Quatertemperdagen werd geen rekening gehouden met Fischer's nieuwe monografie, die o.a. zeer geprezen is om de zaakkundige verhandeling over de echtheid en nadere verklaring van de passage uit het Lib. Pont. (I. 141), de eerste en eenige plaats waar Calistus insteller der Q. wordt genoemd. Grisar b.v. toonde zich in 1900 (blz. 770-771; Civ. Cat. 1900, XII, 457-458) nog niet zeer genegen, om dit bericht als echt te aanvaarden. Bij blz. 56-57, No. 3 en 4 zij opgemerkt: dat Gelasius I († 496) de „(quatertemper)vasten der 4de, 7de en 10de maand en ook die bij het begin der veertigdaagsche vasten" (Zie: Lib. Pont. I, 141, noot 4) bestemde als wijdingsdagen voor *priesters* en *diakens*, en wel uitsluitend de Q-*zaterdagen*, die om den nachtelijken vigiliedienst daarvoor zeer geschikt waren (Lib. Pont. t. a. pl.). Voor de vaststelling der bovengenoemde dagen zie: Grisar, 764; Thalhofer, II, 397.

Blz. 54 en 111. Is het geheel juist, dat de avondmissen (later middagmissen) *alleen in de Groote Vasten* werden gevierd? Volgens Zimmermann's laatste onderzoekingen geschiedde dit óók op de andere vastendagen. De regeling was echter plaatselijk te zeer verschillend, om zoo algemeen te kunnen worden aangegeven als in het „Handboek" geschiedt. (*Die Abendmesse*, Wien, 1914).

Blz. 55 lezen wij, dat Gregorius de Groote de „statie-kerken" in het oude Sacramentarium deed vermelden, en dat wij die „staties" ook nu nog in ons Missaal vinden aangegeven. Dit is zeer juist, doch om misverstand te voorkomen, zij opgemerkt: dat de staties van Donderdag in de Vasten eerst door Gregorius II (715-731) zijn ingesteld. Ook die van Zaterdag na Aschdag, 2den Zondag in de Vasten en Zaterdag vóór Palmzondag werden ten tijde van Gregorius I nog niet gehouden. Zie: Migne, P. L. 78. col. 62, noot c, col. 76, noot d; Callewaert in: „Collat. Brugenses", 1914, blz. 266-269.

Blz. 79 zegt ons over de drie H.H. Missen op Kerstmis: „welk eerbiedwaardig gebruik *door Paus Gregorius den Groote* (604) tot *algemeene kerkwet* verheven is". — Wél zegt Gregorius zelf in zijn „Hom. in Evang. 8, No. 1: „Daar wij, door 's Heeren goedheid heden driemaal de plechtigheden der Mis zullen vieren" (Migne, P. L. 76, col. 1103) — en dit is zelfs de oudste Vaderplaats, die wij voor de drie Kerstmissen bezitten — wél zal het Sacramentarium van Gregorius, óók in dit opzicht, invloed hebben gehad op de verspreiding van dit gebruik in andere kerken; — maar ten tijde van Gregorius I was het te Rome reeds lang in zwang, en van een *verheffing tot algemeene kerkwet* door Gregorius, heb ik noch bij Duchesne, die de ontwikkeling der Kerstmissen nagaat, noch bij de andere auteurs iets ter bevestiging kunnen vinden.

Bij de mededeeling over Paus Telesphorus als mogelijke insteller van dit gebruik, houde men in 't oog, dat zij naar alle waarschijnlijkheid geen historische waarde heeft. Zie: Kellner (144, noot 1, 2) over den tekst dienaangaande in het Lib. Pont. (I, 129, 130, noot 3). Voor de beteekenis van het woord „missae" aldaar, houde men vooral rekening met de eerste tekstredactie door Felicianus en Cononianus (Lib. Pont. I, 57).

Blz. 80-81, No. 9: Bij de hier gegeven verklaring der Kerstmissen, zie: Thalhofer, I, 677 en Gastoué, *Noël*, 3, Paris, 1908, blz. 38-40, die een verklaring voorstelt, naar zijn meening: „plus en rapport avec les textes lus et chantés à ces messes".

Blz. 81,a-82: Reeds lang vóór St. Franciscus (1223) wordt er melding gemaakt van een Kerstkribbe, n.l. onder Liberius (352-366) en Xystus III (432-440). Zie o.a. A. Mayer, *Das Weinachtsfest*, Tübingen, 1913, blz. 64 vv.; Gastoué, 48-49; 60-62: „Saint Francois d'Assise donna un très grand éclat à cette coutume".

Blz. 84, No. 1: Wat hier gezegd wordt van „een ander leidend beginsel” kan verkeerdelijk doen vermoeden, dat de H. Kerk de feesten van St. Stefanus, St. Joannes en de H.H. Onnoozele Kinderen opzettelijk rond het Kerstfeest schaarde. In werkelijkheid staan echter deze feesten slechts door de vrome bespiegeling der latere eeuwen met Kerstmis in verband. De beide eersten zijn ouder dan het Kerstfeest zelf op 25 Dec. Zie b.v. Kellner, 117. Bij blz. 87 zij opgemerkt, dat St. Augustinus het feest der Onnoozele Kinderen nog niet kende. Het op zijn naam aangehaalde „Sermo X de Sanctis” is onecht. Kellner 117.

Blz. 97-98: Van Maria-Lichtmis wordt gezegd, dat het „hoofdzakelijk als een geest des Heeren gevierd” wordt. Men zou hier wellicht rekening kunnen houden met Benedictus XIV (II, Cap. 21). Voor de chronologie zie: Lib. Pont. I, 381, noot 43.

Op blz. 98 heet Maria-Lichtmis het oudste Maria-feest, op blz. 198 wordt Maria-ten-Hemel-Opneming als zoodanig voorgesteld. Het laatste schijnt wel het oudste te zijn, doch dan beschouwd als *sterfdag* der H. Maagd. Zie beneden onze aanteekening bij blz. 198.

Verder lezen wij: „op historischen grond steunt de meening veler liturgisten”, dat er verband bestaat tusschen het heidensche „lupercalia” en de invoering der lichtprocessie op Maria-Lichtmis. Zou hier geen plaats zijn voor „voorzichtigen twijfel”? Zie b.v. Grisar, 455 en daar aangegeven literatuur: „Es *fehlen* jedoch hierfür die historischen Beweise”, zegt hij. En Kellner (134) bestrijdt zelfs nog de mogelijkheid, die Grisar openlaat.

Blz 104: Bij het hoofdstuk over den Vastentijd verdient het alle aanbeveling rekening te houden met Callewaert's diepgaande studies in: „Coll. Brug.” 1913-1914 en R. H. E., 1914, I, waardoor deze kwestie geheel nieuw is belicht.

Blz. 106: ware beter onderscheid gemaakt tusschen de vasten-praktijk in Oosten en Westen. Men zie b.v. Lib. Pont. I, 129, noot 2; Thalhofer, I, 597; Kellner, 70-79. Ook blz. 107 over den Vóórvastentijd, kan kwalijk geheel juist heeten.

Blz. 109: Als van de Groote Vasten gezegd wordt, dat deze boetetijd „wellicht reeds van apostolische tijden dagteekent” kan dit wellicht aanleiding geven tot misverstand. Als *vasten van veertig dagen* of meer „le carême... ne remonte ni aux temps des Apôtres, ni aux trois premiers siècles. Meer bij: Callewaert, t. a. pl., 1913, blz. 90 vv.

Verder lezen wij op blz. 109 nog:

„Was in de eerste eeuwen de aanvang van ons Quadragesima-tijdvak vrij willekeurig, *sedert de algemeene kerkbepalingen van P. Gregorius I* (604) „ving het allerwege op *Aschwoensdag* aan”.

Even vroeger, op blz. 106 luidde het:

„Onder Paus Gregorius den Groote (604) opende men dien boete-tijd op „onzen „Aschwoensdag”, welken termijn *Paus Urbanus II* in 1091 tot een „*kerkwet* formuleerde”.

Klopt dit wel goed? En bovendien: in St. Gregorius' „Homilia XVI”, gehouden (let wel!) op den 1sten Quadragesima-Zondag, leest men: „*Van den dag van heden* immers tot het blijde Paaschteest zijn 6 weken, dat is dus 42 dagen. En aangezien nu de 6 Zondagen niet als vastendagen tellen, blijven er niet meer dan 36 vastendagen over. Bedenkt men nu dat een jaar 365 dagen heeft en wij ons 36 dagen versterven, dan offeren wij Gode als het ware het tiende van ons jaar”. (Migne. P. L. 76, col. 1137).

Uit dezen tekst blijkt duidelijk, dat onder Gregorius I de Groote Vasten niet op onzen Aschwoensdag, maar op den 1sten Vasten-Zondag begon.

Geleerden van gezag, als Gisar (773), Kellner (79), Gatterer (264-265), houden dat onze Aschwoensdag eerst einde der VIIe of begin der VIIIste eeuw de begin-dag der Quadragesima werd. Duchesne (Lib. Pont. I. 130) zegt uitdrukkelijk „*postérieurement* au temps de *Saint Gregoire*”, en Thalhofer (I, 597) laat zijn „möglicherweise geschah es schon gegen Ende des Pontifikates Gregors d. Gr.” in denzelfden zin onmiddellijk voorafgaan door: „Welcher Papst indes das *caput jejunii* in dieser Weise (op Aschwoensdag) festsetzte, lässt sich nicht mehr bestimmen”.

Blz. 111: Dat de asch voor Aschwoensdag sedert de XIVe eeuw, naar

kerkelijk voorschrift, verkregen wordt door verbranding der palmtakken op Palmzondag des vorigen jaars gewijd, is wellicht wat te algemeen uitgedrukt Volgens Kellner kan men hoogstens zeggen, dat dit in de *kerk van Lyon* reeds in de XIVe eeuw geschiedde.

Blz. 115: Hierbij zij tot grootere duidelijkheid aangeteekend: De woordelijke mededeeling van Onze Vader en Geloofsbelijdenis aan de „competentes" vormde de zgn. „*Traditio* Symboli et Orationis Dominicae". Deze werd kort daarop gevolgd door de „*Redditio* Symboli et Orationis Dominicae" van den kant der „competenten". De „*Aperitio aurium*" vormde meer een soort inwijding in het H. Evangelie. Deze laatste plechtigheid had plaats op Woensdag *na* „Laetare" *feria magni scrutinii* en niet op dezen Zondag zelf. Het „scrutinium" stelle men zich niet voor als een „stemming naar het waardig zijn", maar meer als een „onderzoek" naar de bekwaamheid der doopleerlingen in het ontvangen geloofsonderricht. Zie bv. Thalhofer, II, 295 v.v.

Blz. 117 lezen wij: „Reeds sinds de XIIe eeuw luidt de bedeklok driemalen gedurende ieder etmaal tot den Engel des Heeren."

Is dit wel geheel juist? Het *avond*luiden schijnt te dateeren uit de XIIIe, het *morgen*luiden uit het begin der XIVe en het *middag*luiden uit het einde der XIVe eeuw. Zie: Th. Esser, O.P.: „*Das Ave Maria-läuten und der Engel des Herrn*", in H.J., 1902, dl. 23, blz. 22-51, 247-259, 802. Kort samengevat vindt men dit alles bij Thalhofer. I, 309-311. Zie ook: Z. K. T. 1901, 1904.

Blz. 118: Ons „Maria-Visitatie" heeft het Oosten in oude tijden eigenlijk nooit gevierd. Op 2 Juli gedenken de Grieken de „Nederlegging van het kostbare kleed der Allerheiligste Moeder Gods Maria te Blachernae", een voorstad van Konstanstinopel (Kellner, 201; Thalhofer I, 705-706; vooral: Nilles, *Kalendarium Manuale Utriusque Ecclesiae*", 2, Oeniponte, 1896-1897, I, 200-202). Eerst onder Pius V († 1572) kwam men eindelijk tot een algemeene viering voor heel de Westersche Kerk. Wij hopen de belangwekkende geschiedenis van dit feest afzonderlijk te behandelen, reden waarom wij er hier niet nader op ingaan.

Evenzoo: Blz. 121 de beide feesten ter eere der „Zeven Smarten van Maria", die hier beter uit elkander hadden moeten worden gehouden. Het 2e feest op den 3den Zondag van Seplember werd oorspronkelijk *uitsluitend aan de Servieten* toegestaan, en wel: om voor hen een *plechtige* viering van hun Orde-feest mogelijk te maken. Van de door Schr. aan Innocentius XI toegeschreven overweging, zou dus mogelijk eerst later, bij Pius VII, sprake kunnen zijn, toen deze dit 2e feest over heel de Kerk uitbreidde.

Blz. 123: „In de kennis der „geheimleer: disciplina arcani" over.... het Onze Vader werden eerst de *neofieten* ingewijd." Zou dit in verband met blz. 115, d geen misverstand kunnen brengen? Heel de kwestie der „geheimleer" verdiende wellicht een weinig meer toelichting.

Blz. 150: 7e reg. v.o. staat Benedictus VII, lees: VIII (1012-1024).

Blz. 171 bespreekt de processie op St. Marcusdag (25 April) aldus: „Deze „ontstond eertijds te Rome, toen P. Gregorius de Groote in 590 een driedaag- „schen boete-ommegang — waarbij eveneens de „litanie aller Heiligen" „gezongen werd — had voorgeschreven, om verlossing af te smeeken eener „moordende pestplaag, welke ook diens voorganger P. Pelagius II (590) tot „offer had gemaakt. God erbarmde zich op wonderbare wijs, na dit algemeene „smeekgebed. Deze bid-processie werd allengs tot kerkwettelijke gewoonte „en in de 7de eeuw op den 25sten April voor de geheele Kerk vastgesteld, „welke dag met het feest van den h. Evangelist Marcus tezamen viel".

Met dien „driedaagschen boete-ommegang" kan hier moeielijk iets anders bedoeld zijn dan de door Gregorius I in 590, kort *vóór* zijn pausschap en in verband met bedoelde pestplaag gehouden „*litania septiformis*" (Migne, P.L. 76, col. 1313-1314; — 75, col. 79-81, 45-47). Van een „*driedaagschen*" boete-ommegang melden Gregorius' levensbeschrijvers niets.

Maar de Marcus-processie schijnt ook geen ontstaans-verband te hebben met deze beroemde „litania septiformis". Zij moet reeds vóór deze laatste bestaan hebben. Vandaar ook waarschuwt Duchesne uitdrukkelijk: „ne pas confondre cette litanie *annuelle* (25 Apr.) avec la litanie extraordinaire de

590" (litania septiformis). Zoo zegt ook Punkes (Kirchenlex. VII, kol. 2103): „(Die litania septiformis) wird daher nur als eine speciell für den genannten Zweck (pestplaag) vorgenommene Organisation der *bereits üblichen* litania major (Marcus-processie) zu betrachten sein."

Men houdt algemeen voor hoogst waarschijnlijk, dat de Marcus-processie *reeds uit de Ve* eeuw dateert, en dus reeds lang vóór paus Gregorius I in zwang was. Grisar stond deze meening reeds in 1885 voor, en is tot heden daarbij gebleven: van Gregorius als insteller, wil hij niet weten.

Het „Handboek" geeft den oorsprong der Marcus-processie beter aan op blz. 53, waar gezegd wordt, dat men haar in de plaatst stelde voor de heidensche „Robigalia". Robigo was echter niet de „afgod der *vruchtbaarheid*", maar de god „*des Reifes*" zooals Grisar zegt, „welcher gerade in dieser Zeit den Feldfrüchten gefährlich werden konnte". Krachtens de beteekenis van den godennaam zelf, schijnt men ook aan de roest-ziekte in het koren te moeten denken.

Over de Marcus-processie en wat daarmede samenhangt, zie: Duchesne, 294-295; Lib. Pont., II, 35-36, noot 17; Kellner, 147-148; Grisar, nos 422, 507; Thalhofer, I, 660-661; Grisar, in: Z. K. T. 1885, blz. 585-588 en Civ. Cat., 1900, XII, 451.

Over de Marcus-processie zegt blz. 171 ons nog:

„Wijl de oudste en in Rome ontstaan, werd zij in de liturgie de groote „processie „(litaniae majores)" geheeten, tegenover den „kleinen" ommegang „(litaniae minores)", welke in lateren tijd en van Frankrijk uit verspreid was." Intusschen schijnt een convocatie-biljet uit *598* reeds van de Marcus-processie [1]) als van die „welke door allen de *groote* genoemd wordt" [2]) te spreken. Deze benaming komt ook voor in het levensbericht van Leo III (795-816: Lib. Pont. II. 4)

Aangezien nu de Marcus-processie reeds onder Greg. d. Gr. (590-604) betiteld werd als „litania major", terwijl onze tegenwoordige „litaniae minores" te Rome nog niet bekend waren, en er eerst onder Leo III (795-816) werden ingevoerd, besluit Thalhofer (I, 660-661) tegen de vroeger algemeen gehouden en hier door het „Handboek" gegeven verklaring in, aldus:

„Es kann daher die Bezeichnung *major* (die bedeutendere oder die ältere) nur gewählt worden sein mit Bezug auf andere *römische* litaniæ, nicht aber mit Rücksicht auf die aus Gallien stammende litaniæ minores, die drei Bittage vor Christi Himmelfahrt."

Blz. 184, b: Het woord, dat „iedere dag en ieder uur, door elke van hare godsdienstoefeningen, dit geloofsmysterie (der H. Drieëenheid) verkondigt", schijnt niet door Alexander III (1181) maar door Alexander II († 1073) gesproken te zijn, met 't oog op het „Gloria Patri" in het breviergebed, toen men 's Pausen gevoelen vroeg over de instelling van een feest ter eere der H. Drieëenheid" (Kellner, 89).

Blz. 185, noot 1: Dat Joh. Peckham de samensteller is van het Officie voor genoemden feestdag, moet wellicht zóó worden verstaan, dat hij een nieuwe redactie gaf van oude teksten. Kellner (91) zegt, dat *ons* Officie onder Pius V (1566-1572) is opgesteld. Zie: Thalhofer, I, 665-666; Bäumer-Biron, *Histoire du Bréviaire*, Paris, 1905, II, 60-61; Kellner, 90-91.

Blz. 187: Jacobus Pantaleon was niet aartsbisschop maar aarts*diaken* van Luik. De mededeelingen omtrent de visioenen van Juliana van Mont-Cornillon ontving hij in *1230*. Eerst in *1261* beklom hij als Urbanus IV den H. Stoel. Verder zij nog opgemerkt, dat Urbanus IV in 1264 weliswaar de bul „Transiturus" uitvaardigde; doch door zijn spoedig volgenden dood in hetzelfde jaar, kwam van een feitelijke Sacramentsdag-viering niets (behalve te Luik in 1287), tot Clemens V op het algemeen concilie te Vienne in 1311 Urbaan's bul weder opnam in zijn „Si Dominum". Zie: Kellner, 91 vv.; Thalhofer, I, 666-667.

---

1) Aldus Duchesne, blz. 294 en Lib Pont. II, 35-36, noot 17 tegen Grisar, Z. K. T., 1885, blz. 586, die Vrijdag der Herfstquatertemper 591 hield.

2) Migne, P. L. 77, col. 1329. Zie de noot van Migne weerlegd door Gisar, Z. K. T. t. a. pl.

Blz. 192, noot: Brengt het vermoeden hier uitgesproken tot oplossing der vraag: waarom het feest der H. H. Machabeeërs werd opgenomen in onzen algemeen kerkelijken eeredienst, wel veel verder? Immers, niet slechts de kerk van St. Pieters Banden, maar ook de Maria Maggiore bezat relieken van deze Heiligen. Rest dus de vraag, waarom zij juist in eerstgenoemde kerk werden gevierd, en waarom op 1 Aug. tegelijk met St. Pieters Banden.

De opname dezer oud-testamentische Heiligen in onze *hedendaagsche* Liturgie moet een vrome daad van *behoud* heeten. Bij de Bollandisten (1 Aug.) wordt de uitermate hooge oudheid dezer kerkelijke viering breed behandeld en voor de redenen dier zoo vroege en algemeene vereering naar H. H. Vaders en andere bronnen verwezen. De Commissie tot Brevier-Hervorming onder Benedictus XIV, besprak in haar zitting van 9 Maart 1742 ook het al of niet uitschakelen van dit feest. De uitslag was: „La fête des Machabées était trop ancienne pour qu'on y pût toucher". Batiffol, *Hist. du Bréviaire*, 3, Paris, 1911, blz. 380; zoo ook Bäumer-Biron II, 381.

Blz. 194. n°. 1: Getuigt Clemens Romanus (91-100 ?) — niet 200 — wel voor 't bestaan van een feest voor de beide Apostelvorsten, of alleen voor Petrus' verblijf en marteldood te Rome? (1 Ep. ad Cor. 5, 6)

Blz. 197, n°. 5: Over de ontstaans-geschiedenis van het dubbele feest van „St. Petrus Stoel" op 18 Jan. en 22 Eebr., zie: Duchesne, 283-286; Kellner, 226-231; H. Kellner, in: Z. K. T., 1889, XIII, 566-576; Grisar, 227-228; 767-768 en Civ. Cat.; 1900, XII, 452-453; Thalhofer I, 712-713.

Het tweede feest ontstond uit het eerste. Tevens kon dan wellicht worden opgelost de schijnbare tegenspraak in de verklaring: „sedes = bisdom-bestuur" en de feestoratie, die blijkbaar Petrus' primaatschap over *heel* de Kerk viert. Zou men ook niet met eenigen grond kunnen zeggen: dat het feest van St. Pieters Banden vroeger herinnerde aan den wijdingsdag eener St. Petruskerk op den Esquilijn, terwijl nu Petrus' bevrijding uit den kerker meer bijzonder op den voorgrond treedt?

Blz. 198: Wellicht ware het dienstig geweest bij de bespreking van Assumptio B. M. V. onderscheid te maken tusschen de viering van Maria's *sterfdag* en Maria's *ten-Hemel-opneming*. Alleen de eerste mag, naar alle waarschijnlijkheid, het oudste Maria-feest heeten: „War man doch von Anfang an und überall in der Kirche darauf bedacht, die Todestage der Martyrer zu verehren und da man dasselbe Verfahren später auch bei den übrigen Klassen von Heiligen... beobachtete, so wird das christliche Gemüt sich auch bald der Frage nach dem Todestage der heiligen Jungfrau und Gottesmutter zugewendet haben". Aldus Kellner (177 vv.), naar wien ook verwezen zij voor een zuiverder oriënteering omtrent de verdere invoering en datumverandering in het Westen.

Blz. 204: Het Oosten heeft nooit het feest „*Inventio* Crucis" gekend. Dit ontstond in Gallië, naar aanleiding van Heraclius' herovering van het H. Kruis, en kwam vandaar op den Roomschen Kalender. Deze zelfde gebeurtenis was waarschijnlijk oorzaak, dat men te Rome het feest van „Kruisverheffing" uit het Oosten overnam; wellicht ook was het reeds vóór dien tijd onder Byzantijnschen invloed ingevoerd. In het Oosten vergenoegde men zich bij Heraclius' herovering, met „Kruisverheffing" (13 Sept.) in het vervolg afzonderlijk te vieren op 14 Sept., gescheiden van het Kerkwijdingsfeest waarmede het eerst te zamen werd gevierd (13 Sept.).

Men kan dus bezwaarlijk zeggen: dat de *Kruisvinding* „leidde tot een „liturgischen feestdag (3 Mei) in de *Oostersche Kerk*" (blz. 204); evenmin als „*uit het Oosten* kwam het feest der Kruisvinding (3 Mei) in de zevende „eeuw in onze Latijnsche Kerk" (bladz. 205).

Voor dit vrij ingewikkelde vraagstuk, zie: Kirchenlex, VII, col. 1075, 1092; Nilles, I, 274-275; Lib. Pont., I. 378-379; noot 29; Thalhofer I, 690; Kellner, 247-252; Binterim, V, Th. I, blz. 45 vv., 368 vv.

Ten slotte een algemeene opmerking:

Met het jaartal achter een persoonsnaam schijnt als regel het *sterfjaar* van dien persoon bedoeld. Intusschen is dit niet altijd het geval. Bv. op blz. 170 staat: „P. Leo III (*800*)", waarbij het jaartal blijkbaar op de verhaalde ge-

beurtenis slaat: 's Pausen sterfjaar is immers *816*. Zoo slaat blz. 187: „Juliana van den berg Cornillon bij Luik (*1208*)" het jaartal eveneens op het verhaalde, kan echter ook een drukfout zijn voor *1258*. Blz. 199: „Keizer Mauritius (*582*)"; regeerde hij niet *588-602*?

Maastricht OSCAR HUF, S. J.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Baden-Powell (Robert) Mijn Avonturen als Spion, Baarn, Hollandia-drukkerij. (130) f 0.60.

Och, 't is wel eens aardig om te lezen hoe reeds in vredestijd de menschen toch eigenlijk al op voet van oorlog leven. Ze sluipen door elkaars landen, snuffelen in papieren en documenten van hun buurman, trachten te weten wat die uitvoert om zich te versterken.

Het is duidelijk dat zoo'n gemoedsgesteltenis van eeuwig wantrouwen de wereld maakt tot een gekkenhuis en op den duur moet ontaarden in een krankzinnige vernielzucht van levens en goederen der anderen, omdat men zijn eigen goed en welzijn bedreigd acht.

't Treurigst van de heele zaak is dat allen meenen zich te verdedigen en ieder volk dus in den waan wordt gebracht, dat het werkelijk een eerlijken oorlog voert. Maar niemand schijnt te bedenken, dat zij schuld hebben door hun mistrouwen en hun voorbarige maatregelen, alsof het de natuurlijkste zaak van de wereld is tegen elkaar steeds zich te verdedigen in stilte, totdat eindelijk de bom losbarst.

Ach, waren alle menschen wijs,
En wilden daarbij wel;
Dan was deez' aard een paradijs,
Nu is zij meest een hel.

Ja, als ze wijs wilden! Maar ze willen *te* wijs zijn, en daardoor komen ze onderling in botsing.

Baden-Powell (de man van de padvinders) deelt zijn ondervindingen mee, opgedaan als spion in vredestijd, dus tijdens den stillen oorlog. Het zijn listige foefjes van Hoogere-Burgerscholieren, die deze Engelsche officier aanwendt, niet om door zijn examen te komen, maar om de vrienden en neutralen, die straks immers zijn vijanden kunnen zijn, in de kaart te kijken.

De schrijver vindt het spionneeren (blz. 130) een boeiende sport; weer een bewijs van die onverantwoordelijkheid, welke men vaak bij overigens heel ontwikkelde, maar door hun vak bedorven menschen, kan aantreffen. Hoe kan men bij zoo'n handwerk nu van sport spreken, als men bedenkt dat het een voorbereiding is van de meest afschuwelijke verdelgingsplannen.

Een Anti.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Alberts (B. G.) en **Martens** (B. F.) In Nieuwe Richting. Methode voor het aanvankelijk en voortgezet taalonderwijs in de lagere school. Nijmegen, L. C. G. Malmberg.

Onder bovenstaanden titel is een serie taalboekjes verschenen, die zeer de aandacht verdienen van allen, die het ernstig meenen met het taalonderricht op de lagere school. Er behoort moed toe om te breken met hetgeen sleur geworden is. Vooral ondervinden dit de novatores op taalgebied, getuige de strijd, die de Kollewijnsche taalmethode nu reeds jaar en dag te strijden heeft tegen allerlei ingewortelde vooroordeelen. Dit heeft echter de schrijvers van deze werkjes niet afgeschrikt, hun overtuiging omtrent de waarachtige belangen van het taalonderwijs op de lagere school vast te leggen in een serie uitgaven, die geheel het gebied van dit onderwijs omspannen. Dit is een arbeid, die eerbied verdient.

Zoowel in de etymologische als vooral ook in de psychologische richting van het taalonderwijs willen zij vernieuwing brengen. Wel durven zij in de eerste nog niet zoover te gaan als zij wel gaarne wilden vanwege de officieele tegenwerking tegen de nieuwe richting, waarmee nu eenmaal rekening moet worden gehouden, maar de ergste misstanden worden toch opgeruimd. Zooveel mogelijk wordt getracht de schrijftaal te doen naderen tot de beschaafde spreektaal. Verder heeft men om te gemoet te komen aan die inrichtingen, die de buigings-n. nog bij het onderwijs willen behouden twee series naast elkaar doen verschijnen, de eene met, de andere zonder buigings-n.

Het psychologische vernieuwingsproces berust op het Standaardwerk van Dr. Jac. van Ginneken S.J., zoodat de resultaten van de moderne taalwetenschap haar practische toepassing vinden in het onderwijs van de lagere school.

Op verzoek van Dr. van Ginneken in de voorrede tot dezen taalcursus zullen wij ons van een wetenschappelijke beoordeeling daarvan als nog onthouden. Wij kunnen dus volstaan met den bewerkers lof te brengen voor hun kloeken durf en hun gezond inzicht in de behoeften van het hedendaagsch taalonderwijs en bevelen gaarne deze nieuwe uitgave in ieders belangstelling aan.

Zij, die zich van deze nieuwe richting op de hoogte willen stellen, zullen het best doen met zich het programma-boekje: „In Nieuwe Richting. Inleiding tot 'n taalmethode" aan te schaffen, waarin zij een heldere uiteenzetting vinden van de beginselen, die de schrijvers bij hun arbeid leidden.

Tilburg DRS. J. F. WETERINGS

Kollewijn (Dr. R. A.) Opstellen over spelling en verbuiging. 3e vermeerderde druk met een woord vooraf van professor dr. C. C. N. De Vooys. Groningen, Wolters. (208). f 1.75.

Wie dit boek gelezen heeft, moge het op menig punt oneens blijven met den schrijver, maar hij zal grifweg moeten toestemmen dat de actie van Kollewijn tegen onze officieele spelling en taalverhaspeling allesbehalve onberedeneerd is. De nieuw-spellers, die op eigen avontuur uitgaan, hebben echter maar al te vaak hun dwaasheden op rekening van het kollewijnsch systeem gezet.

Toch geloof ik, dat het gering aantal regels van Kollewijn nog verminderd kon worden. Waarom maakt hij een regel, die ons voorschrijft te spellen; zee, mee, twee, doch integendeel zo, stro enz. Is de reden hiervoor inderdaad groot genoeg om het algemeene van den regel weg te nemen? Ook met de verbuiging der lidwoorden kan ik mij niet vereenigen, en het zou eer aanbeveling verdienen het spraakgebruik hierin te verbeteren.

J. W. H.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bowen (Marjorie) George Washington. Roman uit den grooten Amerikaanschen vrijheidsoorlog. Daamen, 's-Gravenhage. (297) f 1.50, geb. f 1.90.

Het boek is voor iedereen geschikt en heel aardig om te lezen. Een stuk historie doorweven met een boeiend romantisch avontuur.

Op blz. 12 vind ik een verlangen van Washington, uitgesproken tegen een Franschman: „Uw Indianen en Jezuïeten moeten aan den anderen kant van de grens blijven". Met de Indianen is dat nogal gegaan, maar de Jezuïeten hebben weinig eerbied getoond voor den grooten man. Maar of zijn land er slecht bij gevaren is?

Op bladzijde 96 hooren wij een Engelschen generaal tegen Washington zeggen: „Maar natuurlijk heb ik weer niet genoeg manschappen! De Britsche regeering begon nooit een veldtocht met genoeg troepen." — Ze wisten het dus toen al!

M. WALRE.

Bischof (Charitas). Beelden uit mijn Leven. Utrecht, H. Honig. (302) f 2.40, geb. f 2.90.

Charitas beschreef in *Amalie Dietrich, ein Leben* (zie Boekenschouw 8sten jaarg., blz. 140) het droeve, harde, maar sterke leven harer moeder; en dat boek is zonder twijfel uit kultuurhistorisch oogpunt niet zonder belang.

In dit boek, waarvan in Duitschland reeds een 20ste druk verscheen, spreekt zij van hare kinderjaren, die zoo weinig zonnig waren en van haar leven als gehuwde vrouw. De hardheid der energievolle moeder, die haar kind wilde sterken tegen het leven, komt hier nog meer uit dan in het vorige boek. Over haar vader,

die de oorzaak was van alle leed, een minderwaardige figuur uit de bekende familie Dietrick, zegt zij bijna niets; een enkelen keer slechts wordt zijn naam genoemd. Lezenswaard. R.

Brusse (de J.) De Zonderlinge Avonturen van „Zijne Excellentie den Generaal". Brusse, Rotterdam. (156) f 0.95, geb. f 1.55.

Zoo begint Brusse: „Een vriend van mij, een kunstschilder, had Racier als model genomen, vooral om z'n merkwaardigen dweperskop. Een mager-verhongerde zwerver; dreigend-lang in z'n op den draad verschooierde pool, die 'm over de voeten sleepte. Maar toch droeg hij dien armzaligen dallesdekker met Don Quichottige statie. Daarboven hield hij het hoofd altijd even achterover in den nek, keek je zoo uitdagend van onderop aan, en wonderlijk uit de hoogte". Deze wonderlijke kerel, „prinselijk fantast, kinderlijk dweper, soms zoo zacht als een lammetje in de Mei en dan weer ineens met bevliegingen van anarchistische bommengooierij", vertelt zijn „eindelooze reeks van de zonderlingste oplichterijen met telkens langere pauzes in de gevangenis".
In werkelijkheid heeft hij zich schuldig gemaakt aan de meest gewone huis-of-tuin-diefstallen, maar hij maakt er telkens een epos van en liegt uit hoogmoedswaanzin, zoodat hij het zelf begint te gelooven.
't Is of een eindelooze film van Sherlock-Holmes-tafereelen door dat overspannen brein ronddraait. Luister maar eens wat hij fantaseert over zijn jeugd: „Het huis an de Boulevard des Italiens numéro quat' vingt dix, waar papa en mama woonde met mijn, had natuurlijk zeven verdiepinge. Rez-de-chaussée woonde een coiffeur pour dames... de premier ordre; op de tweede étage le président général van de Banque... eh... de l'Europe, en op de derde woonde papa. Je begrijpt zoo'n huis van zeve verdiepingen, heelemaal van 't duurste blauwe hardsteen gebouwd, met... marmel ingeleid èn graniet, en alles... satijnhout van binne, dat was papa en mama te hol om alleenig in te wone, en dus voor de gezelligheid nam ze daar die andere amis bij in... Zoo wàs mon père noble".
En die père noble, die eigenlijk Timmermans heette, „de generaal Racier... Ainé is op z'n château... genaamd... le Lion d'or, in hooge ouderdom in de familie-kelder, tombeau familiaar... bijgezet..." En Racier cadet, Hendrik Evert Timmermans, wiens nobele vrouwe moeder „ommers d'r lijfars het", spreekt nooit van God, „als atheïst zijnde", schreef „fulletons" in alle talen, heeft een hekel aan het „grootkappetaal", is een typische schooier, bizonder treffend (misschien wat té uitvoerig) door Brusse uitgebeeld. Lectuur voor jonge meisjes is het natuurlijk niet.

A. GIELEN.

Calderon de la Barca. De Geheimen der Mis. Uit het Spaansch vertaald en van spelaanwijzingen voorzien door J. M. J. Knaapen. 's-Bosch, Teulings — (70) —.

Don Pedro Calderon de la Barca werd in 1600 te Madrid geboren en stierf terzelfder stede op 81-jarigen leeftijd. Zijne eerste studiën deed hij bij de Jezuïeten en bezocht later de universiteit van Salamanca. Toen stortte hij zich in het avontuurlijke krijgsmansleven, om eindelijk op 51-jarigen leeftijd, na roem en waardigheden te hebben verworven, als priester zich te wijden aan het heil der menschheid.

Sindsdien schreef de gevierde dichter niets anders dan zijn meesterlijke „Autos" en religieuze drama's, waarin zijn diepgeloovige zin, zijn rijke verbeelding naast scherp verstand, zijn dichterlijke (soms wat gezwollen) taal, zijn zuivere karakteristiek en logische opbouw van het geheel, onze bewondering afdwingen.

Calderon is een katholiek dichter bij uitnemendheid, en pater Knaapen heeft een verdienstvol werk verricht met een zijner mooiste en verhevenste „Autos" onder het bereik te brengen van de Nederlandsche lezers.

In dit H. Sacramentsspel treden o. a. als handelende personen op: Christus, de Evangelist Joannes, Sint Paulus, Sint Lucas, Adam, Mozes, de Wijsheid, de Onwetendheid, het Heiden- en Jodendom. Hieruit alleen begrijpt men, dat het spel der spelers van de hoogste waardigheid moet zijn; en wie deze uitmuntende vertaling leest, gevoelt al dadelijk wat machtige voordrachtkunst vereischt zal worden, wil men alle gedachte verre houden aan een gedramatiseerd leerdicht.

Uit een zeer goede beschouwing over dit H. Sacramentsspel van P. Maximilianus (Maasbode 1 Maart '16, Avondbl.) verneem ik, dat door een recensent reeds gesproken is van geringe dramatische bewogenheid en van liturgische lectuur liever dan van dramatische.

P. Maximilianus komt daartegen op, en hij betwijfelt ook of de opvoering de belangstelling niet zou trekken van het publiek. Zelf voert hij de woorden aan van P. Baumgartner, dat de „Autos" van Calderon niet licht meer zullen worden opgevoerd, omdat de wereld daartoe te prozaïsch, realistisch en sceptisch geworden is. Maar hij voegt er bij: „gelukkig, daar is sinds meer idealisme gekomen". En daarin heeft hij zeker gelijk.

De gewone schouwburgbezoekers zal het spel niet trekken; die vragen heel iets anders; maar de menschen, die gevoelig zijn voor fijne literaire kunst, ongetwijfeld wél.

En zelfs al zou het nimmer worden opgevoerd, het stil en aandachtig voor zich zelf te lezen moet een genot al zijn.

DR. S.

Het kwam ons voor, dat op den omslag de witte sluier van „onwetendheid" óver de oogen had moeten gedrukt worden; en

dus eerst het bruin en daarna het wit had moeten worden opgelegd. Nu staan de oogen óp den sluier.

Gogh-Kaulbach (Anna van) Binnen de muren 2 dln. A'dam, van Kampen (214 en 216) f 4.75, geb. f 5.25.

„Schijn bedriegt" of „achter de schermen" zou men dit boek kunnen noemen en denken aan de openbaringen die Freule de Savornin Lohman gaf uit protestantsche kringen. De bedoeling om de fijnen eens grof uit te beelden, zit op den bok.

Korkman, die in de kerk een eereplaats heeft en ik weet niet welk postje in het kerkbestuur, heeft een vrouw getrouwd veel ouder dan hij zelf, natuurlijk om de centen. De goede ziel wordt door hem getreiterd en hij beknibbelt op al haar uitgaven. Als zij eens wat al te vrijgevig is geweest voor haar zwager, geeft Korkman haar een stomp, waardoor zij bewusteloos neervalt en een diepe hoofdwonde oploopt. Het dochtertje van den zwager betaalt iedere week een rijksdaalder om de schuld van vader af te doen. Dan komt er nog een dominee, die verlieft op een jonge vrouw; hij verneemt dat haar man wil scheiden. Dominee overwint zijn liefde, schrijft haar dat ze niet moet toestemmen in de scheiding, en stuurt haar enkele dagen later het bericht van zijn aanstaand huwelijk met een rijke Freule. Binnen deze muren gaat het niet verkwikkelijk toe, maar is het toch niet zoo erg als achter de schermen van jonkvrouwe Lohman. M. WALRE.

Galopin (Arnould) De Mannetjesputters van het 9e. Naar het Fransch bewerkt door Leo Faust, Amsterdam, van Looy, (452)

De titel zou doen denken aan de Amsterdamsche of Zwammerdamsche mannetjesputters, van wie wij wisten

.... zij hadden een lèf
Dat kwam van den bitter en 't plichtbesef.

Maar het gaat hier over de Fransche „poilus" —, en ik dacht, het kan geestig zijn. Dat is het niet; al dadelijk ontmoeten wij den grooten vloek een paar maal en verder niets als bluf, donquichotterie en Tartarin-heldhaftigheden. De Duitschers zijn lomp, eten overmatig, drinken als kozakken; hun officieren bulderen, geven oorvijgen en gedragen zich verder volkomen zoo als het behoort in een colportage-roman van vijandelijke zijde. De ophakkerij over eigen heldenfeiten, de openlijke voor-den-gek-houderij van de lezers vervelen al spoedig en op bladzijde 40 heb ik het boek terzijde gelegd.

Nog even een blik op de laatste bladzijde, waar deze opsnijder ons vertelt dat hij kranig rondhuppelt op zijn houten been. En voegt hij erbij: „Jacqueline houdt meer van mij dan ooit .... niettegenstaande wij getrouwd zijn. Mijn hemel, ja, wij zijn thans wettig en regelmatig gehuwd. Wij hebben een verhouding bezegeld, welke reeds bijna vier jaar bestond" —. Het is een colportage-werk!

WILLEM MERKELBEEK.

Haar (J. G. van der) Uit Zomerzonnedagen. Kleine indrukken (52).

De dichter van deze zomerzangen heeft reeds een zestal bundels op zijn naam staan, waarvan ik echter tot heden nog geen heb gelezen. Doch alreeds het weten, dat hij geen nieuweling is, mag invloed hebben wel niet op ons oordeel, maar toch op het uitspreken daarvan. Bij het verschijnen van een eersteling voelen wij immers ons meer geneigd tot aanmoediging, bij later werk leggen wij vrijmoediger den vinger op de feiten, die verbeterd moeten worden.

Van der Haar heeft wel dichterlijk gevoel in zijn ziel en muziek in zijn taal; meer dan één gedichtje, vooral vele losse verzen in dit boekje, bewijzen het duidelijk.

Maar zijn taal is te dikwijls brokkelig en haastig. Het misbruik om een soort van handelsbrievenstijl ook in vriendschappelijke epistelen over te brengen, was niet zeldzaam in de laatste jaren. „Ik verneem, U van plan is te schrijven" of: Wij hopen, U een goede gezondheid moogt genieten" en dergelijke gruwelijkheidjes waren aan de orde van den dag. Het euvel wordt echter onuitstaanbaar, indien deze kantoorkrukkentaal in de literatuur komt opdoemen. En ik geloof, dat Van der Haar hierin niet vrij te pleiten is van zorgeloosheid.

Eenige voorbeelden:

Gij zijt mijn goede page
Waar reis is ongewis.

Voorbijgaand het isserige in 't laatste vers, vraag ik: waar blijft het lidwoord van „reis".

Wilgen met uw zilverblad
'k Denk de zon u mint —

Handelscorrespondentie! U denkt *dat* de zon u mint.

En over het al zich breidde
Het blauw zijn hemelsch gebied.

Hier staat het woordje „zich" te veel; of wil men „zich" behouden, dan wordt „zijn hemelsch blauw" overdaad.

En zoo kan ik voortgaan, vindend op bijna elke bladzijde eene onnauwkeurigheid aan te wijzen in het taalgebruik. En als ik mij de moeite gegeven heb, om dit aan te toonen met enkele voorbeelden, dan geschiedde het eenig en alleen, wijl in deze pretentielooze gedichtjes verzen voorkomen, die er mogen zijn:

Donker is de nacht
Geen sterbloem lacht
Op d' eeuwige hemelweide;
Slechts ruischt er weemoedig 't geheimzinnige lied
Van dennen, die kennen haar smarten niet,
Maar menschen zij kennen 't verdriet.

Zoo blijkt hier en daar dat deze dichter beter kan geven dan hij deed. En is dit voor hem een troost, het is toch ook een aansporing tot meer zelfkritiek. A. GIELEN.

Hulleman (Frans). Een kleine wereld. Amsterdam, van Kampen.

Een achttal schetsen, ons verplaatsend in eene wereld, die we werkelijk „te klein" vinden. R.

Hume (Fergus). Het Verloren Testament. Utrecht, Bruna, f 0.60 geb. f 0.90.

Een gewoon ontspanningsboekje. Over den inhoud is niet veel te zeggen: de ontdekking van een testament, waardoor de maatschappelijke bordjes worden verhangen van verschillende deelnemers aan dezen roman. Dat gaat natuurlijk niet zoo gesmeerd in zijn werk. De een ontdekt het, de ander zoekt het te verdonkeremanen, een derde werkt voor den rechtmatigen eigenaar enz. De schrijver vindt bij dit alles nog gelegenheid een loopje te nemen met een suffragette. M. WALRE.

Loti (Pierre). IJslandsche Visschers vertaald door Th. A. Quanjer. Rijswijk, Blankwaardt & Schoonhoven (288) f 0.75.

In zijn artikel over Loti (zie Boekenschouw 1913-14 blz. 8) schreef J. v. Rijckevorsel: „op de werken van Loti blijft rusten de schaduw van ongeloof en de daarmee zoo vaak gepaard gaande immoraliteit. Zelfs *Mon frère Yves* en *Pêcheurs d'Islande,* de autobiographie van zijn jeugd: *le Roman d'un enfant* en de bovenvermelde reisverhalen, in één woord, zijn zoogenaamd „goede" boeken, moeten met omzichtigheid ter hand worden genomen. Wij voegden daaraan toe een oordeel, voorkomend in de Revue des deux Mondes (1 Juni 1907) over *Pêcheurs d'Islande*: „ik ken geen boek dat sterker en subtieler predikt de ijdelheid van alle daad, de nutteloosheid van elke inspanning, de volkomen waardeloosheid van het leven".

Het mag derhalve alleen als lectuur worden aangewezen voor volwassen lezers. RED.

Ridder (Tony de). De Stille Dagen. Enkele Verzen. Ploegsma, Zwolle. (53).

Tony de Ridder heeft een mooi talent, maar te weinig energie en te veel Weltschmerz. Uit de keuze der bijvoegelijke naamwoorden voelt men reeds dat weeke, droomerige, zwaarmoedige, waarvan al deze verzen vol zitten. Alles is „stil"-„blank"-„teer". De eerste 15 of 16 bladzijden staan vol „witte boompjes", „vreemde-witte wonders", „witte landen", „vaalwitte dood", „witte jasmijn", „witte, welkende bloemen", „witte gezichten", „witte nachten", „witte gewaden", „sneeuwen-witte kaarsen". En zou men willen tellen wat er allemaal „stil" is, dan kwam men tot nóg onwaarschijnlijker bevindingen.

Maar ik zeg dit niet om de kunst van Tony de Ridder belachelijk te maken. O neen, want wij hebben hier een goede, eenvoudige kunst: eene, die wij eerbiedigen, al kunnen wij hare eentonigheid van weemoedige uitdrukking niet loochenen.

Mijn Ziel is als een zwerver,
Een droeve, moede man,
Die nergens in dit leven
Den Vrede vinden kan.

Mijn Ziel is als een zwerver,
Dwalend van huis tot huis,
Dat eindelijk hij vinden mocht
Zijn stil en veilig Huis.

Dat is een bekentenis van Tony de Ridder en een verklaring van den droeven, weemoedzwaren twijfel in deze gedichten. Wie zijn levensbeschouwing heeft voltooid, en in volle overtuiging van 's levens beteekenis en waarde alle vreugd en leed te ordenen weet, zingt anders. Met grooter jubel of dieper smart, met minder gevoel van loome gedruktheid en geslagen-zijn.

Als Tony de Ridder uit de schemering weet op te gaan tot voller Dageraad, zal blijven de schoone klank van het vers en rijper, rijker, verscheidener worden de inhoud van het gedicht.

A. GIELEN.

Streuvels (Stijn). Uit het Oorlogsdagboek. Amsterdam, L. J. Veen I (64).

Eindelijk een vervolg van Streuvels oorlogsdagboek, wij meenen het vijfde. Hierin deelt de schrijver ons mede zijn gang uit België naar het gastvrije Holland, waar zijn vrouw en kinderen zich bevonden sinds het begin van den krijg.

Hij spreekt hier zijn oordeel over zijn vroegere oorlogsaanteekeningen, die velen pijnlijk hadden verbaasd, en wij kunnen zijne verklaring goed aanvaarden.

„'t Geen ik zelf te vertellen, zelf meegeleefd had en ondervonden, verzonk alles in het niet, vergeleken bij 't geen ik hier vernemen moest en anderen beleefd hadden. 't Klinkt een beetje gek, maar 't onwaarschijnlijkste is aan te nemen in oorlogstijd — altijd zeker is 't dat ik naar hier (Holland, Red.) om nieuws moest komen ook over 't geen in mijne omgeving gebeurd was en voorgevallen. Van 't geen ik vroeger geschreven heb zal ik veel hoeven uit te schrappen, want nu moet ik bestatigen veelal gehandeld te hebben als een blinde in de beweging, als een doove in 't gerucht — 't zijn mijmeringen van iemand, die onder den grond heeft geleefd en als zulkdanig zijn ze dan ook maar als rariteit te beschouwen, bij al het ongerijmde dat de oorlog heeft te weeg gebracht" —. Dit gedeelte van het dagboek is ons ook veel sympathieker.

A. GIELEN.

Queux (William le) Het Geheim van den groenen straal. Roman uit den Duitschen spionnage-dienst. Vertaald door Mevrouw A. Bronsing. Amsterdam, Querido. (231) f 0.90.

Vooral Engelsche en Amerikaansche schrijvers maken van dezen oorlog een gretig gebruik voor allerlei spionnage-romans, terwijl integendeel de Duitschers en Vlamingen verhalen schrijven tot verheerlijking hunner heldhaftige jongens. Dit onderscheid is niet toevallig, maar schijnt wel voort te komen uit het volkskarakter. Immers ook de detective-verhalen werden geïmporteerd uit Amerika en Engeland, al liet Frankrijk zich later niet onbetuigd.

Dit soort lectuur speculeert op de onvergankelijke nieuwsgierigheid, die schijnt te leven in alle wezen op deze aarde. Door haar gedreven snuffelt de dienstbode in kasten, die anders gesloten, nu toevallig openstaan; gaat de brutale musch op hoofd en armen zitten van den vogelverschrikker; zwemt de kikvorsch naar het roode stokje dat een ooievaarspoot blijkt te zijn; stelt het kamerlid zijn schriftelijke vragen aan den Minister; leest de volwassen mensch boeken, die geheimzinnige titels voeren: de vrouw met de karbonkels; de man met de kwikzilver-beenen; de spion met den rooden tulband; de vergeet-groeven van het oude kasteel; en ook: de geheimen van groene en andere stralen.

Laten we dadelijk zeggen, dat *Het Geheim van den groenen straal* een volmaakt onschuldig boek is, dat heel onmogelijke dingen vertelt.

Een lieve juffrouw, eerst haar hond, worden op geheimzinnige wijze blind. Door een toeval ontdekt men dat het dragen van een rooden bril het gezichtsvermogen herstelt. En straks vindt men ook uit, dat de verblindende straal kwam van een Duitsch projectie-toestel, waarmede een spion proeven neemt (vóór den oorlog) ergens op de kust van Engeland.

William le Queux is de patroon van het geheimzinnige, en hij fantaseert, geheel verschillend in dit opzicht met Jules Verne, zonder eenigen grond van werkelijkheid of ten minste van waarschijnlijkheid.

Maar het boek is onschuldig en kan allicht boeien door de voortdurend wakker gehouden verwachting, dat men een oplossing krijgt van het geheim. A. GIELEN.

DUITSCH

Keller (Paul). Feriën vom Ich. Bergstadt verlag. Wilh. Gottl. Korn. Breslau (353).

Een boek van Paul Keller wordt steeds met genoegen ontvangen. Deze roman met den zonderlingen titel verscheen eerst in het tijdschrift „Die Bergstadt", dat evenals zoovele periodieken door den oorlog veel van zijn onhebbelijkheid heeft verloren.

Feriën vom Ich beteekent vacantie houden van zich zelf, d.w.z.

voor eenigen tijd alles wat onze persoonlijkheid uitmaakt vrijaf geven om zich in geheel andere levensfeer onbekend te bewegen.

Een rijke Duitscher-Amerikaan stelt een jongen arts in de mogelijkheid tot dit doel een inrichting te stichten. Er komen vele gasten en hun lotgevallen en onderlinge verhoudingen geven Keller aanleiding tot het vertellen van allerlei grappige of treurige gebeurtenissen. Het gegeven is niet onaardig uitgewerkt, maar het boek is te lang en te gerekt. Wanneer het de helft minder dik was geweest, zou het er zeker bij hebben gewonnen. Misschien dwingt de papierschaarschte heeren en dames auteurs veel overbodigs uit hun letterkundigen arbeid te schrappen. Vooral bij onze Oostelijke buren zou dit een niet genoeg te schatten voordeel zijn.

Het aardige gegeven had vlugger en fijner behandeling verdiend.

M. S.

FRANSCH

Claudel (Paul). Corona Benignitatis Anni Dei. Edition de la Norbelle Revue Française. Paris (235) f 2.10.

Paul Claudel is in de mode, en de opgang door hem gemaakt, is misschien een teeken des tijds, een bewijs hoe de menschheid smacht naar hooger geestelijk leven, naar waarheid en innige vereeniging met God, want Claudel's werken zijn allen doorstraald van de godsdienstige, de katholieke idée. Zij streven naar mystiek opgaan tot Christus, naar geheimzinnig leven in Hem. *Corona Benignitatis anni Dei* is een soort van feestkrans, zooals ook Annette von Droste Hulshuff en Gezelle ons vroeger gaven.

Men kent de manier van Claudel, waaraan men gewennen moet: een soort van eerbiedige stameling, van voortgaan en terugkeeren, van vallen en opstaan, van zang en tegenzang, een vaak vervallen in herhalingen.

Maar hoe verder men vordert, des te meer raakt men vertrouwd met zijn eigenaardigheden en komt onder de bekoring van zijn prachtige taal, zijn diepe godsvrucht en vrome meditatie. Het zijn allen korte zinnen, die, als proza gedrukt, toch verzen zijn door hun rythme en zelfs door hun rijm. Soms verheft de dichter zich hemelhoog, zoodat wij moeite hebben hem te volgen in zijn vlucht, dan weer scheert hij vlak langs de aarde en zonderlinge uitdrukkingen vol gemeenzaamheid stooten ons terug, raadselachtige, soms zelfs onbegrijpelijke gezegden brengen ons in verwarring; maar altijd blijft hij oorspronkelijk, verrassend, nieuw.

Het lijden van den mensch, zijn hunkeren naar God, naar Christus in Zijn Heilig Sacrament spreken vol gloed uit dezen ring van gedichten. Hoogst belangrijk is vooral *Le Groupe des Apôtres*, de Apostelfiguren op geheel nieuwe manier geteekend. Ook de Kruisweg, die het boek sluit, zal met veel stichting worden gevolgd, al verschilt hij hemelsbreed van die in onze devotie- en kerkboeken.

Het boek werd geschreven vóór den oorlog, waaraan Claudel, ten minste door zijn woord, werkzaam deel neemt. Het doet

Claudel's vroomheid is zacht mystiek en toch forsch en krachtig. Slechts zelden keert hij zich tegen de vijanden van den godsdienst. Het is vooral eigen zwakheid en lafhartigheid, welke hij beweent, Gods goedheid en liefde en de grootheid Zijner Heiligen, die hij verheerlijkt. M. S.

Reynès Moulaur (M.). Les paroles secrètes. Pages de douleur et d'heroïsme. Uitgave van Henri Plon, Parijs. f 2.10.

De zeer geliefde schrijfster van *le Rayon* en van andere verhalen, meest uit den tijd van Christus' rondwandeling op aarde, heeft nu aangrijpende bladzijden gewijd aan het ontzettende lijden in Frankrijk en België geleden gedurende de eerste weken van den oorlog. Zij voert ons in een klooster van Franciscanessen, wier zoete vrede onbarmhartig wordt verstoord door den intocht der Duitschers in Dinant, gevolgd door de brandstichting en uitmoording van het lieve stadje. De arme vrouwen gaan op de vlucht; ontzettend zijn de voorvallen, die zij doorleven. Een harer brengt den nacht door in eene verwoeste kerk, bij een verminkt kruisbeeld. Daar overvalt haar twijfel en wanhoop, omdat zij de oorzaak en het doel der gruwelen, die zij aanschouwd heeft, niet verklaren kan. En dan hoort zij geheimzinnige woorden, die haar ziel verlichten en moed geven het verschrikkelijke, dat haar nog wachten zal, tegemoet te gaan en haar plicht te doen, zooals haar hemelsche Bruidegom het van haar verlangt. Later komt zij in Reims, woont het bombardement en den brand der kathedraal bij, maar zij blijft onverstoorbaar rustig en kalm, omdat zij een stem heeft gehoord, die haar het geheim verklaarde. Zij brengt troost en hulp aan, ieder voelt dat meer dan menschelijke kracht van het nonnetje uitgaat.

Het verhaal is levendig, vol gloed en innige godsvrucht geschreven; wiens sympathieën echter een anderen kant uitgaan, zal er misschien minder gesticht door worden, hoewel — of omdat — Schr. beweert, dat alle feiten, die zij verhaalt, op waarheid en verklaringen van ooggetuigen berusten. M. S.

ENGELSCH

Gladys Parrish. Carfrae's Comedy. Londen, W. Heinneman.

Er wordt wel eens geklaagd, dat men in romans zoo zelden mooie karakters aantreft en als deze er zijn, moeten zij het gewoonlijk afleggen tegenover minder deugdzame. Men vindt ze vervelend, niet aantrekkelijk, niet levend, terwijl daarentegen de lastige, gecompliceerde, ondeugende tintelen van innig leven en uiterlijk beweeg. Vooral van vrouwen wordt dit beweerd; de fatsoenlijke, nette vrouwen zijn meestal stijve poppen, geen wonder dat slechts verdriet, miskenning en verwaarloozing haar deel wordt. Voor de heeren der schepping is het misschien nog erger, de Tugendheld soms denken aan Hello, maar mist diens, soms zoo scherpen, bitteren toon.

heeft al lang uitgediend, maar de vraag naar goede, degelijke mannenfiguren schijnt niet zoo groot.

Dan heeft Gladys Parrish — een nieuwe schrijfster meenen wij, die echter de oude tradities van George Elliot, Thackeray enz. vereenigt met moderne visie en modernen durf — het waagstuk flink bestaan. Zij gaf ons in haar eersten(?) roman een door en door edele, reine vrouw, die echter wel degelijk leeft — misschien wel door haar tikje onbeholpenheid en naïveteit, maar toch is haar uitbeelding van Blanche Benwell goed geslaagd. De geschiedenis zelf is wat verward, bijna geheel zonder uiterlijk gebeuren, de zielstoestand van Blanche en haar drie aanbidders is echter psychologisch fijn geteekend en volgehouden. Zij beweegt zich tusschen deze drie, waarvan zij één liefheeft met de vrijheid, die de moderne vrouw thans tegenover mannen is gegund, hoewel steeds op hoogst gepaste wijze. Zij is gescheiden, tengevolge van het wangedrag van haar man. De schrijfster, hoogst waarschijnlijk zelf niet katholiek, maakte van haar heldin — het woord is wat ouderwetsch maar hier niet misplaatst — een bekeerling tot het katholiek geloof. Hierin vindt zij de kracht haar liefde te overwinnen, en de zijne streng af te wijzen. Het tooneelstuk van haar trouwen, bescheiden vriend Carfrae is nauw met haar innerlijk leven samengegroeid. Met veel talent en buitengewone scherpte is het karakter van dezen man weergegeven in schril contrast met de houding der twee andere vrienden, den aanstellerigen Cecil en den decadenten Julian. Onnoodig heeft de schrijfster haar, toch reeds tamelijk gerekt, verhaal nog verlengd door het optreden van Cintra, over wier raadselachtige verschijning de lezer in het onzekere blijft. De roman heeft zooals meer en meer gebruikelijk is, geen slot. Men heeft echter gegevens genoeg om het er zelf aan te maken. M. S.

TIJDSCHRIFTEN

Nederlandsch-Indië. Oud en nieuw. Abonnement f 12.—.

Aangemoedigd door de waardeering, die het Tijdschrift Het Nederl. Indische Huis, Oud en Nieuw, gedurende de drie jaren zijns bestaans van de zijde der lezers mocht ondervinden, besloten de uitgevers gemeld tijdschrift niet twee malen 's jaars, zooals tot nu, te doen uitkomen, doch er een maandblad van te maken.

Maar ook het terrein, waarop het oorspronkelijk tijdschrift zich bewoog, wordt uitgebreid en behalve Bouwkunst, Archaeologie en Ethnographie, zullen nu ook verschijnen opstellen over Kunstnijverheid, Handel, Verkeer, Cultures, Mijnbouw, Hygiène.

De Redactie is in handen van Ed. Cuypers, M J. Hulwit, Mr. J. G. Huyser, Noto Soeroto en L. D. Petit Jr.

De namen der medewerkers klinken als een klok.

Wat betreft de materieele uitvoering is dit Maandschrift, waarvan wij de eerste aflevering ontvingen, een van de fraaiste en kostbaarste, die hier te lande worden uitgegeven. De onmogelijke prijsopdrijving van grondstoffen en werkkrachten der laatste tijden, welke men zelfs poogt te verdedigen met de leuze van sociale rechtvaardigheid, schijnt de uitgevers niet te weerhouden een weelde ten toon te spreiden, die weldoend is voor het oog.

In dagen als deze, dat een letterzetter meer verdient dan een schrijver, is zulk een optreden zeer zeker een bewijs van vertrouwen en hoop op welslagen.

De Beiaard. Maandschrift. Teulings, 's-Bosch. f 8.—.

Naast *De Katholiek* en *Studiën* is een maandschrift voor de Katholieken van Nederland (en waarom ook niet voor andersdenkenden?) verschenen, van algemeen karakter.

Wij zullen in onze rubriek: „Wat anderen schrijven" vaak gelegenheid hebben deze nieuwe periodiek aan te halen en wij volstaan derhalve hier met haar aan te bevelen in de belangstelling onzer lezers.

Het verschijnt in heel eenvoudig gewaad, maar bij het eerste openslaan ontwaart men reeds, dat de ernst van den omslag een symbool is van de soliditeit des inhouds. Wij hopen dan ook, dat het streven der durvende stichters moge beloond worden door belangstelling en deelneming van de zijde hunner geestverwanten.

VARIA

Vrijmetselaarswerk. In eene rede van den Vrijmetselaar Ramsay, gehouden bij gelegenheid der opname in de loge van nieuwe broeders, ten jare 1737 (31 Maart) lezen wij het volgende: „Alle grootmeesters in Duitschland, Engeland, Italië en geheel Europa, sporen alle geleerden en kunstenaars der Vrijmetselaarsorde aan, de stof bijeen te brengen voor een algemeen woordenboek aller vrije kunsten en nuttige wetenschappen, uitgesloten de theologie en politiek. Men heeft het werk reeds begonnen in Londen; door de vereenigde krachten onzer medebroeders zal men het in weinige jaren kunnen voltooien".

Deze redevoering komt voor in een boek, gedrukt te 's-Gravenhage 1738 en getiteld: *Lettres de M. de Voltaire avec plusieurs pièces de différents auteurs.*

Over Theosophie. Onze Leidsche Hoogleeraar J. Speyer, professor in het Sanskrit en vergelijkende taalwetenschap heeft een boek geschreven *Die Indische Theosophie.* Aus den Quellen

dargestellt (Leipzig 1914). Sprekend over de grondlegster der Theosophie, Madame Blavatsky, zegt hij: Spiritistische Séances waren haar eerste leerschool.... Daarna bestudeerde zij zonder methode en kritiek allerlei middeleeuwsche en oriëntalische geheimleeren. Het gevolg van deze studie was, dat zij de Karmaleer aannam en Indische uitdrukkingen verkeerd gebruikte. Waar blijft nu hier de „Wetenschap", welke de moderne Theosophen, niet alleen, zooals zij beweren, verdedigen maar ook bezitten? (blz. 323).

Eene berijmde Spraakkunst. Omdat iedereen liefhebberde in kunst, was de 18de eeuw een tijdperk van verval der schilder-, bouw-, en dichtkunst. De menschen „deden" aan kunst. Om een staaltje te vinden van de zoutelooze rijmelarij dier dagen, behoeft men waarlijk niet verlegen te zitten. Ziehier:

Ik steel in 't Stal, daar niet te stelen is.
Gij steelt de Schol, een ander eet de Vis.
Hij steelt den Dief, die 't alles had gestolen
Wij steelen hem, die 't steelen had bevolen.
Gij lieden steelt al wat gij steelen kunt.
Zij steelen 't kruis, een ander steelt de munt

En zoo vaart de dichter voort en vervoegt heel het werkwoord. Dit gruwelijkheidje is genomen uit: „Korte wegwijzer ter spel-, spraak- en dichtkunden. Tot gemak voor 't geheugen van Ouden en Jongen, in Nederduitse Dichtmaate, op 100 bladzijden gesteld; door Jan van Belle. Te Haarlem gedrukt, bij Izaak van der Vinne, boek- en papierverkooper in de Warmoestraat, 1748".

Deze Jan van Belle, door Dr. J. van Vloten „een vermakelijke hansworst" genoemd, was schoolmeester te Haarlem. Hij overleed in 1754. F. Bezemer Sr. vertelt van hem: „hij was zoo kiesch op de Nederduitsche taal, dat hij zijne dochter bij de Remonstranten deed doopen, die, volgens zijn zeggen, de taal zuiverder uitspraken dan de Gereformeerden".

Een hekeldicht op het Sonnet. Otto Hoffham (1744—99) hekelde het klinkdicht door volgend sonnet:

Klorinde leest mijn rijm, en vergt me, dat ik haar
Thans met een geestig dicht op klinkerts zal vermaeken.
Goôn! Veertien regels! Ach! hoe is er door te raeken?
En echter bij geluk is reeds de vierde klaer.

In kon ter nauwernood een slotwoord vinden; maar
Al doende leert men. 'k Zal mij redden door de zaeken:
Met stadig voort te gaan, en d'arbeijd niet te staeken,
Bevindt men eindlijk ligt, wat moeijlijk viel en zwaer.

Dat 's acht: nu moet ik iets voor 't negental verzinnen.
Heb dank voor uwe hulp, geliefde Zanggodinnen!
Hebt dank, dat gij zoo trouw uw dichter bij woudt staen!

Twee vieren met een drie! ik heb het spel gewonnen.
Nu met frisschen moed het laatste vers begonnen;
Tel of er veertien zijn, en 't werk is afgedaen.

Schrijft Couperus voor de eeuwigheid? De Prov. Overijsselsche en Zwolsche Courant vraagt: „Schrijft Corperus voor de eeuwigheid? Zal zijn naam even lang als die van Homerus of Shakespeare bewaard blijven? Wie zal het durven beweren? Wij zullen 't moeten afwachten".

Voor een gewoon sterveling zal dat afwachten wel wat al te lang duren, want een eeuwigheid is lang en de roem van Homeros is ook niet van gisteren. Wij willen er echter een lief ding onder verwedden, dat een nieuwe generatie er even verstomd over zal staan hoe sommigen in onzen tijd in Couperus een kunstenaar hebben kunnen zien, als wij verbaasd zijn over de vroegere vereering van den bombastischen Jan Vos, in wien de tijdgenooten toch bewonderden een rasecht dichter en wonderbaar vernuft.

Eene eeuw geleden. In „het algemeen overzicht van den staat van het Lager Schoolwezen in het 1[ste] District van de Provincie Groningen gedurende 1815" door den Schoolopziener Th. van Swinderen, kan men letterlijk het volgende lezen: (zie „Nieuws uit oude Boeken" door F. Bezemer Sr.

Om het ongeregeld groeten der kinderen bij mijn intrede in de school voor te komen, heeft men een welkomstgroet ingevoerd, welke dan door de kinderen op een aangename melodie gezongen wordt, waarbij zij tevens tegelijk buigen. Insgelijks wordt bij mijn verlaten der school een afscheidsgroet op dezelfde manier door de kinderen gezongen.

Deze versjes zijn van den volgenden inhoud:

Bij het inkomen.

Dag, lieve Schoolopziener, Gij
Bezoekt ons weer, wij zijn nu blij;
Gij houdt niet op te zorgen; (bis).
Wees welkom dan, o brave man!
Elk onzer zal, zooveel hij kan,
Uw zorgen dankbaar loonen (bis).

Bij het uitgaan.

Wij danken u voor 't onderrigt,
Dat gij ons geeft van onzen pligt,
Wij zullen vlijtig leeren. (bis).
Bezoek ons toch eens spoedig weer;
Wij zien zoo graag u keer op keer.
Dag lieve Schoolopziener! (bis).

En deze „lieve" van Swinderen was nog wel doctor in de wijsbegeerte en in de rechten, en Hoogleeraar in de natuurkundige wetenschappen!

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Mededeelingen * In den volgenden jaargang van *Boekenschouw* (15 Mei) zullen verschijnen beknopte overzichten der Nederlandsche, Fransche, Duitsche, Engelsche, Italiaansche e.a. letterkunde. Het lijkt ons heel goed mogelijk in een tien of twaalftal bladzijden druks eene literair-historische schets te geven, die meer dan voldoende is voor niet vakmenschen en bovendien het voordeel heeft in hare beknoptheid en schematischen vorm, gemakkelijk te worden onthouden.

Wij zijn overtuigd, dat dit plan bij velen instemming zal vinden. Maar wij hopen dan ook dat zij, die voornemens zijn als abonnés toe te treden, zich nu eens tijdig zullen opgeven, zoodat wij ten minste eenige gegevens mogen hebben tot regeling der oplage. Tot onzen spijt moesten wij dit jaar een groot aantal, die in den loop van den jaargang abonnement aanvroegen, teleurstellen omdat wij de reeds verschenen exemplaren niet meer konden leveren. En toch hadden wij in het begin van het jaar volstrekt niet karig onze begrooting gemaakt en een paar honderd nummers boven het getal der abonnés laten drukken.

Natuurlijk is het voor ons eene voldoening zoo groote belangstelling te ondervinden, maar wij stellen liever niemand te leur.

En dan nog eens: Boekenschouw is geene periodiek om vluchtig te worden doorgelezen en terzijde gelegd, maar men late het inbinden met 't uitvoerig register als een boek, dat zijn waarde behouden blijft —.

* * Over den aard van het nieuwe Maandschrift, dat zal verschijnen als premie voor de lezers van Boekenschouw, schijnen allen nog niet voldoende te zijn ingelicht. Wij geven daarom nog eenige bizonderheden over den inhoud; een staaltje waarnaar men het geheel kan beoordeelen.

Bv. de vier beroemdste elegieën uit de Engelsche literatuur (vertaald). — De mooiste verzen van Shelley en Keats (vertaald). — Vertaling uit Robert Southwells gedichten. — De prachtige middeleeuwsche liederen (in moderne overzetting). — Vondel's Lucifer en Milton's Verloren Paradijs. — Het type Tartarin vergeleken met andere dergelijke karakters. — De Fioretti van Sinte Franciscus. — De Vrouwenkwestie in het gedicht The Princess van Tennyson. enz. enz.

Het wordt dus een boekdoel, waarin men voorname stukken der wereldliteratuur zal behandeld vinden, of zelfs afgedrukt in

de oorspronkelijke taal of in vertaling. Een soort van wereldbibliotheek waarin men langzamerhand het mooiste en het beste zal verzameld vinden.

Voor elken abonné van Boekenschouw stellen wij op aanvrage nog gaarne een tweede abonnementskaart ter beschikking, waarmede hij wellicht vrienden en kennissen een genoegen kan doen —.

BR. C. te M. Wij denken dat voor mythologische inlichtingen voor U ook geschikt is het boek van P. Kleijntjes en Dr. Knippenberg Van Goden en Helden — Uitgave Wolters, Groningen.

F. B. te Paramaribo. Le Roman Merveilleux, de laatste van Coulevain, staat op den Index. In Sur la Branche kunt u eene autobiographie lezen van deze sehrijfster.

PROF. KL. te R. Uw voorstel was ons zeer sympathiek. En wij hopen inderdaad in Van Alle Tijden in dien geest werkzaam te zijn. Wij zullen U, zoodra wij tijd kunnen vinden, daarover uitvoeriger berichten en hopen ook op uwe voorlichting.

R. E. te V. Robert Hichens heeft bewezen in Het heilige Land (vertaling Rhein Snoeck) dat hij volslagen ongeloovig is. In Boekenschouw 1912/13 schreef onze recensent: „het boek is geschreven in volslagen ongodsdienstigen geest en waar sprake is van geloofsuitingen of gebruiken, staat de man als een onbekende in Jeruzalem. Hij begrijpt er niets van. Dit is te meer jammer, omdat hij land en lucht zoo prachtvol weet te schilderen, en waar het gaat om het aardsche alleen, zijn oogen nogal goed blijkt te hebben opengedaan."

TH. R. te A. Over Cyriel Buisse hebben wij toch al vaak gesproken in Boekenschouw. Wij kunnen hier volstaan met te zeggen, dat U voor zijn boeken, die gewoonlijk erg realistisch zijn en den materieelen kant vooral bekijken, veel te jong is.

W. H. J. M. K. te H. Ons antwoord komt wat laat. De bedoelde essays van Prentice Mulford zijn inderdaad niet in den haak. Behalve „Meer Vreugde" hebt U een dergelijk boek: „Mehr Geduld", van Mgr. Ullathorne (Ohlinger, München).

J. P. te R. Uw plan voor Van Alle Tijden ligt geheel in onze lijn. Dank voor uwe belangstelling.

*** De aanvragen om inlichtingen waren zóó overstelpend de laatste maanden, dat wij niet allen, ook niet per brief, hebben kunnen antwoorden. Zij, die hunne vragen willen herhalen, aldus bewijzend dat het voor een antwoord nog niet te laat is, zullen wij trachten onmiddellijk te bevredigen.

EEN NACHTMERRIE EN EEN EXTRAVAGANZA[1])

Het is dikwijls een vreemde wereld, waarin G. A. Chesterton ons brengt en hij kan rare en rake dingen zeggen, ook over gewone zaken. Wanneer hij zijn paardjes vrij laat loopen, de teugels loslaat en zich laat meevoeren over geplaveide en ongebaande wegen, over velden, door sloten en kreupelhout, hotsend en botsend, op gevaar af hals, armen en beenen te breken, staan we een oogenblik angstig te kijken op een veilig plekje, om te zien hoe dat dollemansspel zal afloopen.

Gewoonlijk grijpt hij op het laatste oogenblik met vaste hand de leidsels en geeft een paar ferme rukken aan het ijzeren gebit; het span wordt weer handelbaar en komt vurig maar deftig den stal indraven, alsof er niets gebeurd was. Een enkele maal blijft het een wilde jacht, chaos en nacht.

Een „nachtmerrie en een extravaganza" zijn twee dollemansritjes, waar het verstand de teugels schijnt kwijtgeraakt te zijn en bandelooze verbeelding voortholt in onberekenbare waaghalzerij.

The Man who was Thursday — een lange streep — daaronder als tweede titel *A Nightmare* — onder dat in wilde krulletters G. K. Chesterton.

Gelukkig zijn we gewaarschuwd dat we met een nachtmerrie te doen hebben; het gaat er wild toe. Robinson Crusoe's Friday is slechts een verre, rudimentaire voorvader van dezen Thursday. Daarenboven verkeert hij in gezelschap van nog een zestal andere „days" van Maandag tot Zaterdag inclusief, even fantastisch als hij zelf. De eigenlijke nachtmerrie schijnt echter *Sunday* te zijn. Ik zeg schijnt, want nachtmerries munten niet uit door logische helderheid, ook deze niet. Het is best mogelijk, dat geheel het verhaal als nachtmerrie bedoeld is; het is er dol genoeg voor.

Gabriel Syme, de dichter van wet en orde, loopt op en neer in den tuin van Saffron Park in heftig dispuut met Lucian Gregory, den dichter van anarchie, terwijl Rosamond, Gregory's zuster, een meisje met rood haar, toeluistert in een mengeling van bewondering en afkeuring.

„Orde!" zegt Gregory, „Nonsense! Waarom kijken alle klerken en polderjongens in den trein zoo treurig en vermoeid? Omdat ze weten dat de trein in de goede richting rijdt. Omdat ze weten

---

[1]) The Man who was Thursday. Arrowsmith. Bristol 1 sh. — Manalive. Nelson. London. 7 d.

dat, voor welk station ze ook een kaartje hebben genomen, ze dat station zullen bereiken. Omdat ze weten dat, nadat Sloane Square gepasseerd is, het volgende station Victoria is, en niets dan Victoria. Oh, welk een verrukking! Oh, oogen als sterren! en hun ziel in Eden! Als het volgende station op onverklaarbare wijze eens Baker Street was!"

„Onpoëtisch!", herneemt de dichter Syme. „Het zeldzame, het vreemde is het doel te treffen; het alledaagsche, het voor-de-hand-liggende het te missen. Wij voelen het als een episch gedicht als een man met één wild afgeschoten pijl een verre vogel raakt. Is het niet even episch als een man met één locomotief een ver station treft. Chaos is saai, want in chaos zou een trein inderdaad onverschillig waarheen kunnen gaan, Baker Street of Bagdad. Maar de mensch is een toovenaar en heel zijn tooverkracht ligt hierin, dat hij zegt Victoria! en zie, het is Victoria. Neen, pak weg je boek van puur proza en poëzie; geef mij een spoorboekje en ik zal het lezen met tranen van trots. Neem je Byron en geef me Bradshaw. Geef me een Bradshaw, zeg ik!"

We zijn in het rijk der nachtmerries; het zal nog erger worden.

Het volgend tooneel speelt in een onderaardschen kelder, de vier muren er van bedekt met bommen. Zoo aanstonds zal hier een anarchistische bijeenkomst plaats hebben om een opvolger te kiezen voor den gevallen Thursday, een van de zeven leden van den anarchistischen wereldraad. De onbekende dichter Syme wordt gekozen als nieuwe Thursday.

Op het balkon van een groot hotel te Londen zit de raad van zeven en onder vroolijk gelach en een goed glas wijn wordt besloten een bom te werpen in het pad van den Russischen Czaar, bij zijn aanstaand bezoek te Parijs. Sunday, de voorzitter is geweldig, een reus; de andere mannen, rondom de tafel gezeten, zijn bij hem vergeleken als kinderen bij den reus op theevisite. Maar elk der mannen heeft iets vreeselijks in gelaat of houding, een nachtmerrie-kneep.

Alvorens Thursday echter in dit gezelschap belandt, was hij op zekeren avond in aanraking gekomen met een philosophischen politie-agent, die hem geworven had als lid der geheime politie tot bestrijding van het intellectueele anarchisme. Men had hem gebracht in een pikdonkere kamer; een zware stem van een onzichtbaren man had hem toegesproken en aangenomen en met een blauwe kaart op zak, geteekend door den chef van het Nieuwe

Detective Corps, was hij uitgegaan als bestrijder van het intellectueele anarchisme.

In de vergadering van den anarchistischen wereldraad van zeven wordt Saturday aangewezen om de bom te Parijs te werpen. Doch alvorens de reus overgaat tot een nadere beschrijving van het komplot wordt Tuesday ontmaskerd als verrader. Tuesday is een vermomde anti-intellectueele-anarchistische detective.

De nachtmerrie wordt intenser. Wednesday ontpopt zich als verkapte detective — Friday draagt de blauwe kaart op zak — Monday dito — Saturday insgelijks — en Sunday is dezelfde als de man in de pikdonkere kamer, de chef van heel de beweging, hij blijft desniettemin een raadsel, dat Chesterton niet verder oplost.

Ik geef summarisch het einde van deze wilde droomgeschiedenis in Chesterton's eigen woorden, meer als puzzle dan als uitleg en oplossing.

„In een groote zaal staan zeven zetels, de tronen der zeven dagen.... Sunday in het midden, gekleed in zuiver, huiveringwekkend wit en zijn haar was als een zilveren vlam op zijn voorhoofd.... muziek en dans.... daarna doodsche stilte.... en dan de stem van Sunday: Hetzij kort geleden, hetzij in het begin van de wereld (want tijd is niets) zond ik u uit ten strijde. Ik was in het duister gezeten, waar geen geschapen ding is en voor u was ik slechts een stem, bevelend moed en onnatuurlijke deugd. Gij hebt de stem in het duister gehoord en sinds niet meer. De zon aan het firmament verbood het, aarde en hemel verboden het, menschelijke wijsheid verbood het. En toen ik u weerzag in het daglicht, heb ook ik het verboden.... Gij waart menschen, maar mannen, die uw eer niet prijsgaaft.... Ik ben de Sabbath: Ik ben de vrede Gods".

In den gloed van het stervende haardvuur verschijnt een nieuwe gestalte, de dichter Gregory, de ware anarchist. En terwijl hij uitvaart tegen de wereld-orde, wordt het gelaat van Sunday „grooter en grooter, vullend heel het uitspansel en alles werd duister.... en van verre scheen een stem te spreken: Kunt gij drinken van den kelk, waaruit ik gedronken heb?"

Als de dichter Syme weer tot bezinning komt, bevindt hij zich in gezelschap van den dichter Gregory in den tuin van Saffron Park en „ziet daar Gregory's zuster, het meisje met roode haren, seringen plukkend voor de ontbijttafel".

Manalive — Chesterton staat er op dat dit woord aaneen wordt geschreven — is niet minder dol, maar begrijpelijker.

Een menschelijke bromvlieg of levende stormwind komt letterlijk neergetuimeld in een hoog gelegen tuin van een pension in Noordelijk Londen. De tuimelaar, een reus, de held van Chesterton's extravaganza, heet Innocent Smith. Als bij tooverslag worden de inwonende heeren en dames aangestoken door Innocent's onstuimigen levenslust; de eene dwaasheid volgt op de andere en het duurt niet lang of een drietal paartjes staan klaar om in de respectieve huwelijksbootjes te stappen, als één der dames in een oogenblik van nuchtere bezinning het lumineuse idee krijgt dat Innocent waarschijnlijk stapelgek is. Zij schrijft een brief aan een krankzinnigen-specialiteit, die spoedig daarop, vergezeld van een Amerikaanschen vriend op 't tooneel verschijnt. Innocent schiet nog gauw een paar pistoolkogels door den hoed van den dokter, en het eerste gedeelte van het boek *The Enigmas of Innocent Smith* wordt hiermee besloten.

Deel II draagt den titel *The Explanations of Innocent Smith* en is Chestertoniaansch in het kwadraat. Ieder verstandig mensch zou Smith naar een gekkenhuis verwijzen; integendeel, zegt Chesterton, Smith is meer dan gewoon verstandig. Hij gaat het bewijzen. In het huis-van-buitensporigheden wordt nu een autonomische rechtszitting belegd met de pension-juffrouw als voorzitster; de dokter en zijn Amerikaansche vriend als pleiters, vóór en tegen. Innocent wordt beschuldigd van vier misdaden: poging tot moord, inbreking, trouwbreuk en polygamie. Aanklacht nummer drie moge als voorbeeld dienen; de overige gevallen zijn ceteris paribus op gelijke wijze behandeld.

Uit verschillende schriftelijke getuigenissen blijkt het volgende: „Vlak bij het huis, waar Mr. Smith woonde, staat een geel-groene lantaarnpaal en een roodgeschilderde brievenbus. Op zekeren morgen stond Innocent Smith op het grasperk van zijn tuin, gekleed in een rood-wit gestreept jasje en terwijl Mevrouw uit het venster keek, hoorde Mr. Smith's tuinman zijn meester duidelijk zeggen: „Ik wil hier niet langer blijven. Ik heb een andere vrouw en veel betere kinderen, ver van hier. Mijn andere vrouw heeft rooder haar dan gij en mijn andere tuin is veel mooier, en ik ga er van door." Hij gooit de hark, die hij in zijn hand houdt, omhoog, vangt ze weer op, springt over de haag en verdwijnt.

Eenigen tijd hoort men niets meer van hem, totdat op zekeren

dag een Fransche herbergier, Jules Durobin, te Duinkerken een schip ziet naderen, waaruit een man klimt, gekleed in een rood-wit gestreept jasje, een hark in de hand. De moderne Triton waadt door de golven naar de herberg, drinkt een glaasje absynth en vraagt in 't vage de richting naar een huis, gelegen op een eiland ergens in het Oosten. Vlak bij het huis moet een geel-groene lantaarnpaal staan en een roodgeschilderde brievenbus. De herbergier kan geen voldoende aanwijzing geven en de Triton verdwijnt oostwaarts.

Paul Nickolaiovitch, stationschef van het gehucht Crazok zit in het bureau van zijn armzalig stationnetje. De groote Siberische trein stopt en uit een der laatste wagens stapt een man, gekleed in een vuil rood-wit-gestreept jasje, een hark in de hand. Hij vraagt in gebroken Fransch naar een huis. „Er zijn hier geen huizen te krijgen", antwoordt Paul, „de laatste revolutie heeft ze alle vernield; elk huis...." „Neen, dat bedoel ik niet" herneemt de reiziger, „ik bedoel een bepaald huis, met een geel-groene lantaarnpaal er bij en een roodgeschilderde brievenbus; een levend huis, want het loopt van me weg." Paul kan hem niet helpen en de vreemdsoortige gast verdwijnt in den vertrekkenden trein oostwaarts.

De Chinees Wong-Hi is bezig den geesten zijner voorvaderen offers te plengen, als hij eensklaps gestoord wordt in zijn vrome devoties door en man, gekleed in een vuil, haveloos rood-wit-gestreept jasje, een hark in de hand. „Dit is maar een tempel," zegt het vreemde wezen, „en ik zoek een huis, met een geel-groene lantaarnpaal er bij en een rood-geschilderde brievenbus." Wong-Hi weet niets van zulk een huis af en het vreemdsoortig individu verdwijnt oostwaarts.

Een eenzame hutbewoner op de hooge bergtoppen van Californië heeft de vreemde verschijning ook gesproken.

Ten laatste wordt het schriftelijk getuigenis voorgelezen van Ruth Davis, tweede meid bij de familie Smith, hoe op een zekeren avond de tanden van een hark plotseling te voorschijn kwamen boven een tuinhaag, gevolgd door een man, gekleed in de laatste flarden van het rood-wit-gestreept jasje, die de tuinkamer binnenstormde en door mevrouw begroet werd als haar echtgenoot.

Innocent Smith was niet schuldig aan trouwbreuk, maar was in oostwaartsche richting de aarde rondgeloopen en vond bij zijn thuiskomst de lantaarnpaal bij z'n huis geel-groener dan te voren, de brievenhus rooder en zijn vrouw en kinderen aanminniger dan zij ooit geweest waren. „Men moet zijn huis verlaten om het weer

terug te vinden en — rond de wereld is de korste weg om te komen, waar je reeds bent".

Paradox der paradoxen! *Manalive* en *The Man who was Thursday* ritselen er van als van muizen achter het behang eener verlaten rommelkamer. Als Chesterton ooit zou overgaan tot de Katholieke kerk, stel ik me voor, dat hij een groote devotie moet hebben voor, wellicht een leven zal schrijven van den H. Philippus Nerius, die in welbegrepen dwaasheid en tot groot vermaak der omstanders, rondsprong op straten en pleinen van Rome als een zinnelooze. In Chesterton's paradoxale dwaasheden zit dikwijls meer rake waarheid dan in menig ernstig sermoen.

L. P. P. FRANKE S. J.

DE NEDERIGE AFKOMST VAN SOMMIGE VOLKSLIEDEREN

Nooit zal ons volk verliefd worden op het klamme „Wien Neerlandsch bloed", [1] waarin minder geestdrift zit dan in eene aankondiging van Delftsche slaolie of van andere nuttige artikelen. Tollens won er de 500 gulden mede, uitgeloofd door admiraal Van Kinsbergen voor „een volkslied, met de daartoe behoorende muziek". Zijn tijdgenooten bewonderden het bekroonde ding en prezen dat lied als „het volkomen uitduksel van den geest en der gevoelens van de natie". En dit laatste kan wel waar zijn, want door den geweldigen Napoleon en zijn trawanten was ons volk zoo murw gemaakt, dat de geest verdoft en de nationale gevoelens in de schoenen waren gezakt. En Tollens was juist de man om op „deftige" wijze de tolk te zijn van de plechtstatige bedachtzaamheid onzer geringeloorde vaderen.

[1] Het kan natuurlijk ook Neerland's bloed zijn, de samenstelling blijft dezelfde. — Ik heb den aanhef van dit artikeltje pas geschreven, of daar zie ik een ingezonden stuk in *De Amsterdammer* van 2 April. N. P. te V. vraagt: „hoe komt het dat het „Wilhelmus van Nassouwe" in de laatste jaren ons mooi volkslied „Wien Neerland's bloed" verdrongen heeft? — Mij dunkt er is voor een echt Neêrlander iets stuitends reeds in het begin van eerstgenoemd"—.

Deze Vaderlander (Neêrlander, zegt hij zelf) vindt zijn volkslied dus wél mooi. Wat het „stuitende" aangaat, de schrijver doelt hier zeker op het vers: „Ben ick van Duytschen bloet". Als dat werkelijk zijn bezwaar is, moet hij eens zien te achterhalen wat eigenlijk de beteekenis is van „Duitsch" of „dietsch" en hij zal het stuitende als sneeuw voor de zon zien verdwijnen. 't Is wel een verrassing te zien, dat een „echt Neêrlander" niet eens de taal verstaat van het Wilhelmus.

G. Kalf zegt wel te recht: Tollens' buigzaam karakter en talent stelden hem in staat te voldoen aan alwat Van Kinsbergen had gevraagd: in de antwoorden mocht niets voorkomen, dat de vroegere partijschappen verlevendigde — van patriot nog prinsgezinde werd hier gerept; „voor vaderland en vorst" was het refrein, dat — kon het onpartijdiger? — telkens afwisselde met „voor vorst en vaderland"; eerbied voor den geliefden koning moest worden ingeboezemd — vandaar de „troon op duurzaam regt gebouwd" en de „deugd" waardoor zijn kroon vooral moest blinken; aan onverdraagzaamheid jegens andere volken mocht geen voedsel worden gegeven — de „kleumsche Gal" en de „verwaten Brit" die het vroeger zoo hard te verantwoorden hadden, werden hier met rust gelaten".

Wij voelen allen thans „de opgeschroefde geestdrift die telkens verzekert, dat zij „gloeit-", „zwelt", „diep geroerd" is, juist omdat zij het tegendeel beseft; het slappe, kleurlooze, klam-gevoelige van dit nationale lied, dat zeker nooit zoo lang geleefd zou hebben, indien zijne melodie het niet gedragen had".

Kunnen wij niet trotsch zijn op ons volkslied, wij behoeven er evenwel ook niet erg verlegen mee te zitten, want in andere landen treffen wij veelal hetzelfde maakwerk.

In de *Stimmen der Zeit* (1 Nov. 1915) geeft Jacob Overmans eenige aanteekeningen, welke eigenaardige onthullingen doen over „Heil dir im Siegerkranz" en het „God save the King". Muziek en tekst van het Engelsche volkslied ontvingen van Henry Carey (1740) ongeveer den tegenwoordigen vorm. Zijn compositie is echter niet oorspronkelijk en den grondslag heeft men meenen terug te vinden bij den Italiaan Lulli, bij den Engelschman John Bull († 1628) of zelfs in een oud katholiek bedevaartslied.

De tekst herinnert aan de woorden, waarmede de élèves van St. Cyr Koning Lodewijk XIV plachten te begroeten. Eene vergelijking der woorden laat daaromtrent geen twijfel:

Grand Dieu, sauvez le Roi,	God save great George the King,
Grand Dieu vengez le Roi,	Long live our noble King,
Vive le Roi!	God save the King!
Ou'à jamais glorieux,	Send him victorious,
Louis victorieux	Happy and glorious,
Voie ses ennemis	Long to reign over us,
Toujours soumis.	God save the King
Grand Dieu sauvez le Roi, etc.	

En *The Month* (Juni 1915) deelt mede, dat reeds in de tweede

helft der 17de eeuw een latijnsche hymne met ongeveer denzelfden tekst werd gezongen in de hofkerk van St James te Londen, toenmaals door de Jezuieten bestuurd.

Tegen het einde der 18de eeuw had het Engelsche volkslied een tamelijke verbreiding gevonden in Duitschland. Dominee Heinrich Harries dichtte op die melodie in 't jaar 1790 een verjaardagsgroet voor zijn landheer, den zwakzinnigen Christiaan VII van Denemarken.

Het schijnt dat Harries geinspireerd is geworden door het geschrift *de Clementia* van den Romeinschen wijsheer Seneca, zoo beweert men ten minste. Het is mogelijk, maar de gelijkenis is toch maar heel zwak, dunkt mij. Seneca noemt den vorst „vader des vaderlands" en zegt, dat „de liefde der burgers voor den koning het vaste, onverwoestbare bolwerk is; dat het geen dwaasheid mag heeten, indien ter wille van een enkele, duizenden het zwaard trekken en met den dood van velen, het leven van dien eene trachten te beschermen". Deze gedachten zijn echter zoo voor de hand liggend, dat ook zonder kennis van deze plaatsen bij Seneca, Harries kan hebben gezongen gelijk hij deed:

Heil dir, dem liebenden
Herrscher des Vaterlands!
Heil, Christian, dir!
Fühl in des Thrones Glanz,
Die Hohe Wonne ganz
Vater des Volks zu sein!
Heil Christian, dir!

Nicht Ross' und Reisige
Sichern die steile Höh',
Wo Fürsten stehn.
Liebe des Untertans,
Liebe des Freien Manns
Gründen den Herrscherthron
Wie Fels im Meer.

Heilige Flamme, glüh',
Glüh' und erlösche nie
Fürs Vaterland!
Wir alle stehen dann
Mütig fur einen Mann,
Kämpfen und bluten gern
Für Thron und Land.

Wat echter niemand betwijfelen zal is, dat het verjaardagslied voor Christiaan het tegenwoordige Duitsche Volkslied is geworden. Hoe ging dàt in zijn werk? O, heel eenvoudig en allerminst dichterlijk. De vrijmetselaar dr. B. Schumacher kneedde de acht strofen van Harries tot een balletje van vijf, veranderde hier en daar een paar woorden om er een hulde van te maken voor Friedrich Wilhelm II, en gaf dit meesterstuk in het licht als eigen werk (17 December 1793) zonder Harries te noemen.

De jood Karl Bernhard Wessely knoeide nog wat aan den tekst, schreef er eene orkestbegeleiding voor en liet het ter gelegenheid der voorgeschreven opvoering van een mislukt Hohenzollerndrama, op den geboortedag des konings (1795) uitvoeren. Toen veertien dagen later Friedrich Wilhelm II in de hofloge verscheen van het Stadstheater te Potsdam, hieven de aanwezigen het nieuwe lied ter zijner eere aan en.... die preussische Nationalhymne war geschaffen!

Een mooi stuk werk is het zeker niet, met zijn stoplapjes, ongelukkige rijmen en kalme opvoedingsleer over de plichten van den onderdaan. Overmans vindt dat begrijpelijk: „die Entstehungsgeschichte macht das volkommen begreiflich: Wie hätte ein Gedicht aus einem Gusz sustande kommen sollen, wo ein Gelegenheitsflicker nach dem andern sein kunst Versuchte und niemals ein bedeutender Dichter das überlieferte Gut aus seelischer Ergriffenheit heraus zu einem neuen Gebilde umschuf? Heute sind die Schranken, die eine absolutistische Zeit zwisschen Herrscher und Volk gezogen hatte, längst gefallen. Steife Forrmeln können nicht mehr ausdrücken, was wir für Fürst und Vaterland empfinden. Eine deutsche Nationalhymne musz voll der Glut deutschen Lebens, musz eine Perle deutscher Dichtung sein.

Ja, „ein Gedicht aus einem Gusz". Dan denken wij aan de begeestering, waarmede Rougét de l'Isle de Marseillaise schiep. Toch maar heel even, want in den laatsten tijd was men al druk bezig de sporen van de Marseillaise te ontdekken in een oud oratorium en anderen zochten zelfs den oorsprong in Duitschland. Maar bewézen is het nog niet!

Dit is echter wel gebleken, dat het volkslied in meer dan één land van geringe afkomst is, en als kunst op heel laag peil staat.

Als men straks moe is van den wreeden menschenmoord, zal het goed zijn én volkrenrecht én volkslied eens te herzien.

Maar toch eerst het volkrenrecht; want zoolang dat blijft een hoon van recht en menschelijkheid, hebben wij geen lust om geestdriftvol te zingen. A. GIELEN.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Onze oud-minister Colijn schrijft in *Stemmen des Tijds* (April) een artikel, dat voorzeker een verklarend licht verspreidt over de

opwindende gebeurtenissen en militaire maatregelen van den laatsten tijd. „Als men afziet van de eerste drie oorlogsmaanden, dan is het gevaar eerder toe- dan afgenomen, of — zooals ik het elders uitdrukte — sinds het einde van 1914 heeft de toestand zich eer ten onzen ongunste gewijzigd, dan dat hij zich ten onzen gunste verbeterd zou hebben".... en verder aangevend de reden: „Men bedenke toch wel, dat de oorlog vastgeloopen is op alle fronten. Er is nergens een gat meer waar men door kan. Behalve dan.... maar Nederland en Denemarken zijn neutraal". Wat dat echter zeggen wil, en hoe weinig een eerlijke neutraliteit beschermt tegen barsche overvallen heeft deze oorlog wel geleerd. Duitschland kan nu denken, dat de eenige toegang wel niet ongebruikt zal worden gelaten, en die eenige is Nederland, wijl Denemarken geen havens heeft, geschikt voor een landing in grooten stijl.

En al mag Nederland zelf nu al overtuigd zijn, dat Engeland bij ons niet zal invallen, of indien het tegen alle verwachting mocht geschieden, wij zelf wel in staat zijn den opmarsch door ons land tegen te houden; de groote vraag is, of Duitschland overtuigd is van het een en het ander.

„Als zij dat vermogen nu eens onvoldoende achten en tegelijk van oordeel zijn, dat een Engelsche inval door Nederland in Duitschland te duchten is, zou het dan zoo vreemd zijn, dat wij van die zijde (de Duitsche, Red. B.) werden benaderd met voorstellen, waaraan wij niet kunnen toegeven, omdat wij dan onze neutraliteit jegens de geallieerden zouden prijsgeven?" Geen wonder dat de schrijver, die als maar weinigen op de hoogte kan zijn van den toestand, besluit met het historische woord: „Bidt God, maar houdt uw kruit droog!"

Onze Eeuw (April) vraagt wederom onze opmerkzaamheid voor Tis, die *Van den Hak op den Tak* springt. Wat maakt hij weer rijke opmerkingen. Zoo heeft hij het over „„Remueurs d'ideés", een kostelijk woord voor een vulgair bedrijf. De lieden, die deze goedkoope kunst beoefenen, voegen niet een eigen denkbeeld aan het gedachtenbezit van het menschdom toe, maar graaien met hun vingers in den hoop van oud en nieuw, brengen soms wat versletens naar boven, dat zij als merkwaardige vondst tentoonstellen.... De „remueurs" zullen hun bedrijf, dat hun liefhebberij is, niet staken. Maar verstandige menschen moesten niet om hen heen gaan staan gapen, alsof zij gouddelvers waren". Wie kent in zijn omgeving, die onzalige typen niet?

En hoe echt menschkundig is dit weer: „Hoe begrijpelijk is de opvatting van den hooghartige, die zich uit de wereld terugtrekt, al het banale, leelijke en slechte als een stroom van vuil langs zijn gesloten huisdeur laat voorbij drijven en daarbinnen blijft, gelukkig in het verkeer met sympathieke menschen en goede boeken. Dat te doen is benijdbaar bijna, voor wie er vrede mee kan hebben. Maar gij moogt er geen vrede mee hebben en als ge dat weet; kunt ge 't ook niet.

Wij *moeten* „hinaus, ins feindliche Leben". En daarbij moeten wij het slechte ondergaan en haten, met de slechten omgaan en hen liefhebben. Wij mogen niet de aanraking mijden met het banale en moeten er dan maar voor zorgen dat het ons niet overweldige. Het leelijke kunnen we niet weren uit ons leven; slechts kunnen wij het ideaal van al wat goed is en liefelijk en wel luidt zoo ijverig voor ons oogen halen, dat we tegenover het leelijke met onverzwakten afkeer blijven staan als voor een pijnlijk raadsel". — Ja, ja! het leven kan hard zijn te midden van intellectueel en moreel gepeupel, maar het moet! —

Elders weer lees ik: „Wie onzer heeft in zijn jeugd niet de illusie gehad een „groot" man te worden? „Lifes of great men all remind us...." Toch: mij schijnt het gemakkelijker een groot man (niet: te worden, maar:) te wezen, dan als „gemiddelde" voortdurend te doen het uiterste van wat men kan zonder „groot" te worden.... Geen kleine eerzucht. En geen geringe grootheid". —

Overvloed om aan te halen met lust: „Ook al zal deze Europeesche broedermoord in de geschiedenis onzer menschheid op afstand van tijd gezien, als historisch feit, slechts een betreurenswaardig incident zijn, — voor dit ons geslacht — en nog voor hoevele daarna? — blijft het een ware gruwel. Voor ons, nu, blijft dit akelig-groot". „En vernederend" zou ik er aan toe willen voegen. — Alles wat hij zegt, zouden wij niet willen onderschrijven, maar veel treft ons en lijkt de moeite wel waard te worden onthouden.

Haspels bespreekt nieuwe boeken, die echter grootendeels zoo nieuw niet meer zijn. Wij wijzen even op zijn oordeel over *Een kloosterling* van de afgevallen-Katholieke E. Weggeman Guldemont. De taal van mejuffr. Weggeman enz. vindt terecht al weinig genade in de oogen van Haspels; hij geeft eenige staaltjes van „Oosterzeeaansche rhetoriek" en „dubbel-gebeide beeldspraak die werkelijk amusant is". Niettegenstaande deze ongenietelijkheden voelt hij zich als criticus verplicht het boek door te lezen, doch bemerkte dat de deugd niet altijd beloond wordt. Want op het einde van het eerste Deel schrijft de juffrouw een nawoord, waarin zij verklaart, dit boek reeds als twintig-jarige te hebben geschreven. Nu zou zij den moed niet meer hebben haar tijd te geven aan dergelijke studie's (?) van een historisch verleden; daar is wel wat anders te doen in het leven. Men begrijpt dat de criticus boos werd, dat deze dame zoo ongegeneerd het publiek durft voorzetten wat zij zelve verklaart niet te lusten. Toch begint hij aan het tweede deel, maar moet het voor een deel onopengesneden laten. Menschenmoed heeft zijn grenzen. Haspels eindigt met dit dilemma. „Men is een romanschrijfster of niet. Dat de schrijfster van *Een kloosterling* het niet is, blijkt uit elke bladzijde van dit werk met zijn doode, houterige begripstaal". —

Van Hamel schrijft een artikel over Romantiek en Wetenschap dat zonder eenige twijfel met een potlood in de hand zal moeten

gelezen worden, om vraagteekens te zetten en uitroepteekens, maar ook kruisjes bij stukken, die de moeite waard zijn te onthouden.

Wij ontvingen pas *Le Correspondant* van 10 Maart en vermoeden dat het meer ligt aan onzen tusschenpersoon dan aan den Franschen uitgever. Het is alles oorlog en nog eens oorlog; zeer begrijpelijk overigens. Eén artikel mag als belangwekkend voor ons, hier worden aangewezen: *L'Avenir des pays neutres*, door William Martin. Hij haalt een brutaal stukje aan uit een paar boeken, vóór den oorlog geschreven, „Holland deutscher Bundesstaat" en „Die alldeutsche Beweging und die Niederlande", waarin heel hard en onbeschoft wordt gezegd dat Duitschland Holland noodig heeft en hebben zal! „La Hollande est donc avertie avec toute la clarté désirable: que l'Allemagne ait ou n'ait pas la Belgique, la Hollande lui est nécessaire et indispensable". Grooter gevaar echter, meent Mariin, dreigt Zwitserland. Goed, wij zullen eens zien: Hollanders hebben harde koppen en stevige knuisten.

In *Harpers Weekly* (Maart 11) een stuk van Elon Jessup over *Louis Raemaekers*, die in dezen tijd gelegenheid vindt zijn carrière te maken. Een paar afbeeldingen worden gegeven: „gruesome cartoons".

Wetenschappelijke Bladen (April) brengen *Politieke en andere herinneringen aan Roemenië* naar een artikel, ongeteekend, in de Deutsche Revue. Bizonderheden over de onlangs overleden koningin Elisabeth, Carmen Sylva, zal men te vergeefs zoeken.

In *de Gids* komt de jodenroman van Mendes tot een niet zeer bevredigend slot; het eindigt zeer weerzinwekkend onder vloeken, razen, tieren en schelden en geeft geen aantrekkelijk beeld van het Portugeesch Israëlitisch gedoe. Ook de wereldbeschouwing van R. A. Reddingius wordt beëindigd. De beschouwer verontschuldigt zich „dat hij niet de bedoeling had ten bate van het geloof een aanval te doen op de wetenschap" maar wel poogde hij de knellende banden los te maken, die de wetenschap zich heeft aangelegd en die haar dwingen tot een omzichtige houding tegenover de onloochenbare occulte verschijnselen. De bekende Elberfelder paarden schijnt hij hiertoe te rekenen. Daar hij de wonderen in de Kath. Kerk, door God vaak op voorspraak zijner Heiligen verricht, niet schijnt te kennen of de moeite van een onderzoek niet waard acht, blijft zijn betoog zeer onvolledig en zijn levensbeschouwing alles behalve bevredigend.

De Tijdspiegel is weer echt oorlogszuchtig. Prof. Valckeniers Kips verheerlijkt het Duitsche karakter in een art. getiteld 1789—1914 en zwaait grooten lof toe aan brochures van den bekenden Gentschen dominee Domelà Nieuwenhuis maar is minder goed te spreken over de verhandelingen van prof. Struycken. Zekere anonymus T. de T. v. L. heeft een nieuw gezichtspunt ontdekt, waaruit moet blijken, dat de Duitsche Keizer alles heeft gedaan om den vrede te bewaren en den oorlogsduivel niet over de

wereld te ontketenen. Zooals men ziet geheel in den geest van *de Toekomst.*

La Revue des deux Mondes van 15 Maart geeft ons de voortzetting van de zoo belangrijke levensbeschrijving van de H. Franciscus Xaverius. Dit stuk begint met het vertrek van den Apostel uit Lissabon en verhaalt van zijn leven en werken in Portugeesch Indië, van welke kolonie geen schitterend tafereel wordt geschilderd. Over den onlangs gestorven Revue-directeur, Fr. Charmes, worden levensbijzonderheden op sympathieke wijze medegedeeld. Verder de gewone oorlogsartikelen, waaronder een: *L'Ailemagne et la psychologie des peuples* tracht te bewijzen, hoe de Duitschers, hoewel zij beweren de wetenschap der Völkerpsychologie te hebben geschapen, door hun jongste optreden bewezen niets van dit vak te verstaan.

PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Hüls (Dr. P.); Liturgik des h. Messopfers, (VI en 274) 8°, Münster i/W. M. 3.60; geb. M. 4.40.

Dit boek is gegroeid uit academische voordrachten, die Schr. jarenlang als hoogleeraar aan de Wilhelms-Universiteit te Münster gaf voor de studenten der Theologie. Het ligt dus voor de hand, dat het meer bijzonder, ja, op de eerste plaats bestemd en geschikt is voor Priesters en Seminaristen. Dit blijkt dan ook reeds onmiddellijk uit de verhandelingen over *„Wesen und Wirkungen des hl. Messopfers"* (Wesen, Name, Wirkungen, Messapplikation, Pflichtstitel für die Messapplikation) en *„Erfordernisse zur Messfeier seitens des Priesters"* (körperliche, geistige, körperlich-geistige), en niet minder uit de, bijzonder met het oog op de praktijk bewerkte, hoofdstukjes over altaar, vaatwerk, gewaden enz.

Wellicht zal men Schr. algemeenen opzet over het direktief of praeceptief zijn der Misrubrieken, met Lehmkuhl (ed. 11, II, n° 326) en Génicot (ad. 7, II, 25 6) wat streng vinden. En als Schr. op blz. 40 en 230 aanteekent, dat de „Gratiarum Actio post Missam" „ausdrücklich vorgeschrieben und vepflichtend" is en er verder niets van zegt; zou men weder willen wijzen op Lehmkuhl's: „verene ex praecepto imponantur non constat, quare qui alias preces devotius recitat, hac commutatione non peccat".

Met blz. 110 komt Schr. aan zijn *„Erklärung der römschen Messliturgie"*, die hij met drie hoofdstukken inleidt, en wel over de „Urliturgie" en de Apostolische, de Oostersche en Westersche. Het boek sluit met 'n inleiding op de Chrysostomus-Liturgie, die vertaald volgt. —

De behandeling is literaal-historisch. Schr. is kernig-kort, zakelijk-degelijk. De historische draad is overal doorgevlochten. Veel zorg is besteed aan de zinsverklaring der gebeden, waarbij Grieksch en Hebreeuwsch dikwerf hulp verleenen voor de woord-karakteristiek, en de H. Schrift veelvuldig haar licht werpt op gebed en gebaar.

De vertaling voor het lastige „*consecratio*" in „Haec commixtio et consecratio", door „Zurechtweihung", „Fertigstellung", lijkt mij zeer gelukkig, vooral met 't oog op de volgende Communie; en „Zusammenheiliging" zooals men het dikwerf vertaalt, biedt toch te veel bezwaren (blz. 215).

Ook de woordverklaringen bij „benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem" mogen zeer welgeslaagd heeten, en sluiten nauw aan bij Menardus' uiteenzettingen (P. L. 78, Col. 277, n°. 56-50), ofschoon ik voor mij „benedictam.... in omnibus" liever vertaal door „boven alle andere te zegenen" dan door „ganz und gar, durch und durch", wijl het eigenlijke begrip zoo direkter tot uitdrukking komt (blz. 184).

Voor R. P. Koenders zal het een voldoening zijn Schr. en meer andere voorname liturgisten op zijn zijde te zien staan in zijn verklaring der „Oratio Super Populum" (blz. 226).

Minder juist en onvolledig is wat Schr. op blz. 70 zegt over de kleur der stola bij de Communie buiten de H. Mis. Het aangehaalde decreet schijnt foutief geciteerd. Ik heb er tenminste niets in gevonden over het punt in kwestie. Zie liever S. C. R. 2740 ad 12: bij Communie-uitreiken buiten de H. Mis is voor de stola de kleur van den dag *niet* verplichtend. Men mag ook de witte gebruiken ter eere van het H. Sacrament.

Wel doet de kleur van den dag beter de samenhang tusschen Mis en Communie uitkomen. Op Allerzielen zij de stool wit of paars. Bij de Zieken-Communie altijd wit.

Op blz. 230 wijst Schr. voor de verklaring der „Gratiarum Actio"-gebeden terecht op het feit, dat de Pausen vóór Avignon gewoonlijk de H. Mis lezen in de aan St. Laurentius toegewijde kapel „Sancta Sanctorum". Dit zelfde historisch gegeven had een verklarend licht kunnen werpen op de gebeden, die de priester bij het beklimmen des altaars bidt. Zie „Woord over Liturgie-Literatuur" n°. 196.

Hoezeer Schr. naar nauwkeurigheid streeft, moge bv. blijken uit wat hij zegt bij „Orate fratres" (blz. 167) en „Memento Domine" (blz, 181);

„*Meum ac vestrum sacrificium*" ist des Opfer, insofern die Mitliturgen und das ganze Volk, mit dem Zelebrans geistig vereint, das Opfer darbringen. In erster Linie waren mit dem „*vestrum sacrificium*" die Oblationeu der Gläubigen gemeint. Aber das Wort kann ohne Anstosz und besser ausgedehnt werden auf das geistige und ganze Opfer." —

„*Circumstantes*" sind die Anwesenden, und zwar die Rechtgläubigen und Mitopfernden: In alter Zeit opferten, wie oben erwähnt, alle

Teilnehmer der Messe Naturaloblationen; deshalb heisst as: *„qui tibi offerunt"*. Später, als dieses nicht mehr geschah, wurde eingeschoben: *„pro quibus tibi offerimus"*. Gegenwärtig hat beides den Sinn, dass *für* alle geopfert wird, und *von* allen, die in geistiger Opfergesinning teilnehmen." —

Hüls' liturgieboek zij hiermede warm aanbevolen aan degenen, voor wie het op de eerste plaats bestemd is. Het is beknopt, maar vol en, wat ik nog niet opmerkte, ook substantieel voor de opbouwing onzer godsvrucht.

OSCAR HUF S. J.

Wesselink O. S. A. (Just.). Liturgisch Morgen- en Avondgebed; met een Voorwoord van Dom R. Schutte, O. S. B. (22) Bussum, Paul Brand, f 0.15. Bij getallen prijsvermindering.

Er ligt veel idealistisch in deze uitgave, en nu dit boekje beantwoordt aan een „menigmaal van velerlei zijde komend verzoek", moet het karakteristiek worden genoemd voor het liturgisch willen onzer dagen.

Ik sluit mij gaarne aan bij de twee verlangens die R. P. v. d. Valk in „De Tijd" heeft kenbaar gemaakt: verklarende tusschenvoegsels zonder zinsonderbreking, en 'n strikter consequentie met 't oog op de Psalmen voor iederen dag der week. Immers, wie zich in dezen bepaald bij de Kerk kan en wil aansluiten — en als we het leven praktisch beschouwen zal dit, in zekeren zin, alleen 'n élite kunnen zijn — moeten ook gelegenheden worden gegeven het *heelemaal* te doen.

Als het boekje veler aandacht vestigt op het zoete gebed der Psalmen, en er iets toe bijdraagt dit weder in oude eere te brengen, zal Schr. reden hebben met voldoening op zijn arbeid neer te zien. Wij wenschen het hem van harte.

OSCAR HUF S. J.

Oudenrijn O. P. (M. A. v. d.) Dominicaansche legenden. 's Hertogenbosch, G. Mosmans Zoon. (512) f 1.90, f 2.40

Deze verhalen zijn aan de kloosterkronieken van de Dominicaner Orde ontleend en wekken onwillekeurig de vergelijking op met de zoo beroemde „Fioretti" de heerlijke legenden over den H. Franciscus en zijn heilige, in hun naive teederheid, zoo bewonderenswaardige, ordebroeders.

Deze ruiker van Dominicaansche bloemen biedt naast veel overeenkomst toch ook groot verschil met de Franciscaansche. De verzamelaar, zelf Dominicaan en van bewondering en liefde vervuld voor zijn Orde, bespreekt ook in zijn voorrede dit verschil, na eerst zijn eerbied te hebben uitgezegd voor de twee groote heilige ordestichters, die in de XIII^{de} eeuw tegelijk opstonden. Zeer gewetensvol gaat hij na de punten, waarin zij overeenkomen

en verschillen en den eigenaardigen invloed van elk hunner op het christenvolk uitgaande. De geest der Dominicanen tot dien der Franciscanen staat als de rhetorica tot de poëzie, vandaar zegt hij, dat men de sublieme dwaasheid van Sint Franciscus en diens zonen in deze legenden niet zal aantreffen.

Met veel zorg en vooral liefde is deze zoon van den H. Dominicus te werk gegaan in zijn bloemlezing. Uit oude verhalen en lang vergeten kronieken uit de eerste eeuwen van het bestaan der Orde heeft hij het mooiste en meest menschelijke gepuurd. Hij had over ruime stof te beschikken en zijn taak was zeker hoogst moeilijk; hij verdeelde zijn legenden in vier boeken, waarvan het derde „*Van de Nederlandsche Predikbroeders*" voor ons zeker het aantrekkelijkste en meest interessante zal zijn. Jammer echter dat het ook het kleinste in omvang is. De inleiding geeft er getuigenis van met hoeveel ijver en ten koste van hoeveel studie pater van den Oudenrijn dit werk ten einde bracht, hoevele oude boeken en documenten hij raadpleegde en benuttigde, maar vooral hoe hij zich trachtte te bezielen door den innig vromen geest van ware godsvrucht en zelfverloochening zijner ordebroeders. Zoo is zijn werk inderdaad tot een klooster geworden, waarin men volgens Jörgensen loopt als door een rij van cellen en elke cel bevat — zooals in San Marco — een meesterstuk.

Er bestaat helaas! een vooroordeel tegen heiligen-levens. Pater v. d. Oudenrijn, geeft er de reden van aan op geestige, menschkundige wijze. Zijn Dominicaansche legenden zullen, naar wij hopen, er toe bijdragen dit uit den weg te ruimen. De korte stukken laten zich gemakkelijk lezen, eentonigheid werd zoo veel mogelijk vermeden, zij staan alle op zichzelf en waar men het boek openslaat, vindt men een mooi, ook onder cultuurhistorisch opzicht, belangwekkend verhaal. De uitgever zorgde voor een artistiek uiterlijk. Een fraaie illustratie naar een schilderij uit het Aartsbisschoppelijke Museum te Utrecht geeft er nog hoogere artistieke en godsdienstige waarde aan. Moge het een lijfboek worden in het katholieke huisgezin. De Dominicanen zijn wel eens de romantieken onder de monniken genoemd; deze bundel bevat een rijkdom dezer romantiek van de beste, edelste, echt christelijke soort. M. S.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Gezelle (Caeser). De dood van Yper. Afl. I. Amsterd., Veen (80 m. 6 platen) f 0.60.

In drie afleveringen moet dit werkje compleet zijn. Zijn grootste waarde voor de geschiedenis zal niet liggen in de medegedeelde feiten en gebeurtenissen, maar in de nauwkeurige schildering van de stemmingen en gevoelens der menschen tijdens de overrompeling.

Men bemerkt terstond dat een fijn opmerker aan het woord is; in de beschrijvingen bespeurt men onmiddellijk den dichter en, overal waar sprake is van dieren, den eigenaardige dierenvriend die Caesar Gezelle is.

Waar hij het heeft over de Uhlanen, zegt hij: „die naam heeft iets gemeens met dezen van den duitschen balladendichter, den grootmeester der germaansche phantastiek, Uhland". Ik begrijp wel wat Gezelle bedoelt, maar het is wat ver gezocht. Tot nadere inlichting zijner lezers had hij er kunnen bijvoegen, dat de naam van deze oorspronkelijk-tartaarsche, later ook in Polen ingevoerde ruiterij, komt van het Poolsche woord ulan of hulan, van het turksch oghlân — en eenvoudig jonge man beteekent. M. Fr.

Hoogeveen (H.). Van Anarchist tot Katholiek. Amsterdam, N. V. De Tijd. (147) f 0.30.

Deze „bekentenissen" van een dame, die, door geboorte en opvoeding katholiek, anarchiste werd en later tot het geloof harer kinderjaren terugkeerde, hebben, toen zij als feuilleton in „De Tijd" uitkwamen, veel belangstelling gewekt. Nu zij in boek verschenen zijn, laten zij zich gemakkelijker lezen en ook overzien. Oprecht gesproken vallen deze onthullingen over de socialistische en anarchistische kringen — „Het Volk" maakte er reeds dadelijk groot misbaar over — niet mede. Juffrouw Hoogeveen glijdt wat heel gemakkelijk eerst over haar afval en later over haar bekeering heen. Haar ondervindingen bij de socialisten zijn dikwijls zeer amusant, maar zij belicht meestal slechts de uiterlijkheden en schildert bij voorkeur de kleine kanten. Zij was toen nog heel jong en handelde er ook naar. Zoo was het b.v. tamelijk onverstandig een glas jenever op haar lessenaar te laten staan — uit medelijden of zoo iets — en zich dan later te verontwaardigen omdat men haar van onmatigheid beschuldigde. Juist als wij hopen haar zielestrijd psychologisch te zien geschetst, breekt zij haar verhaal af, vertelt in eenige woorden haar bekeering en zwijgt over het ongetwijfeld hoogst belangrijke zielsproces, dat daaraan vooraf ging. Dit geeft zekere onvoldaanheid aan hen, die met groote verwachtingen dit boekske opnamen of zich te goed deden aan de eerste, wel aardig vertelde, stukjes feuilleton.

Juffr. Hoogeveen had zeker veel meer te vertellen, en daar zij niet verplicht was ons in haar vertrouwen te nemen, hebben wij ook niet het recht te vragen naar hetgeen zij zeker goede reden had te verzwijgen. Wij kunnen niets beter doen dan onze teleurstelling gelaten te dragen en ons te verheugen, dat Gods goedheid deze verdwaalde weer terug bracht in het vaderhuis langs den doornigen weg van anarchisme tot het stralende katholiek geloof.

M. S.

Mokveld (L.) De Overweldiging van België. W. L. Brusse, Rotterdam. (187) f 0.95 — f 1.35.

Dit zijn de ervaringen, als Nederlandsch journalist opgedaan, tijdens eenige maanden verblijf bij de Duitsche troepen in België.

De schrijver heeft den goeden smaak gehad, geen literatuur te hebben willen maken van het leed en lijden van arm Belgenland. Slecht en recht vertelt hij wat hij heeft gezien, en juist door zijn eenvoud en soberheid van vorm, wint zijn getuigenis dadelijk aller vertrouwen.

Men voelt het: hier is iemand aan het woord, die zich niet laat meeslepen door kunstmatig gekweekten en misdadig aangehitsten volkrenhaat; hij zegt wat zijn oog heeft aanschouwd en als zijn verhaal toch eene beschuldiging wordt, dan ligt het niet aan den schrijver maar aan de ontzettende feiten, en aan hen die ze pleegden.

Mokveld laat zich niet door forsche ontkenning schuchter maken en afwijzen, en in zijn boek komt zelfs de herhaling voor van een zoogenaamd weerlegde beschuldiging, nu door hem gehandhaafd en nogmaals onder eede bevestigd.

Dit boek trekt misschien in dezen tijd niet de aandacht, die het verdient. Het is te begrijpen; wat voorbij ging, al is het nog kort, behoort toch reeds tot het verleden, en nieuwe, bijna dagelijks herhaalde euveldaden dringen dat op den achtergrond van de herinnering.

Maar als straks, zoodra de wereld tot bezinning weer gekomen is, het vonnis zal worden gesproken, ernstig en onpartijdig, over een van de grootste misdaden, dan mag en zal dit boek als bewijsstuk niet mogen ontbreken.

A. GIELEN.

Vaes (Mgr. M.) De Eer en de Onschuld der Belgische priesters gehandhaafd. Uit het Italiaansch, door B. H. Molkenboer O. P., ingeleid door den Zeereerw. Heer Aug. Bruynseels, Paul Brand, Bussum.

Dit hoogst actueele werkje wil meer zijn dan een eenvoudige beschrijving der Augustus-moorden van 1914, toen geheel de zwaarte van den Duitschen legerkolos neerplofte op het kleine, maar heldhaftige België en zooveel geestelijke en gewijde personen slachtofferde aan een dolzinnige oorlogswoede. Dit boekje is — en zelfs op de eerste plaats — een apologie. Immers het was den overweldiger niet genoeg, zich te vergrijpen aan al, wat een Katholiek volk boven alles heilig is en dierbaar, maar hij heeft ook niet geschroomd de nagedachtenis zijner weerlooze slachtoffers te besmeuren met laster en verdachtmaking. Is het nu genoeg, om met een onverschillig schouderophalen te verzuchten: „Och, het is nu eenmaal geschied? Waarom getoornd of gewrokt over ge-

beurtenissen, die toch geen keer nemen? Wacht geduldig af; de tijd zal alle wonden heelen!" En ondertusschen worden onbevlekte priestereer en priesternaam geminacht in de gedachten van zoo velen, die met zoetsappige gedweeheid het hoofd buigen voor elk willekeurig Wolff-bericht uit het machtige land aan de Oostzijde onzer grenzen. De waarheid, de volle waarheid moet worden gehoord. Ook voor de Kerk van België geldt het fiere woord van de Maistre „L'Eglise n'a besoin que de la vérité!" „De Belgische Geestelijken wenschen niet de sympathie der beschaafde volkeren af te bedelen; zij eischen naar waarheid door de wereld beoordeeld te worden." Aldus de Zeereerw. Heer Bruynseels in de voorrede van dit boek.

Maar de verdediging van den goeden naam der Belgische geestelijkheid is meer dan een nationaal belang van België alleen; het is een zaak, waarmee, althans zijdelings, de eer gemoeid is der Katholieke geestelijkheid van geheel de wereld. Want de valsche aanklachten, gericht tegen de priesters van België, kunnen zich straks zoo licht keeren tegen de priesterschap in andere landen, en niet het minst, opgehitst door een anti-clericale pers, in Duitschland zelf.

En daarom heeft Pater Molkenboer een edel en echt-priesterlijk werk verricht door het boek van Mgr. Vaes bekend te maken onder het lezend publiek van Roomsch Nederland; een werk, waarvoor hij den oprechten dank verdient van allen, bij wie neutraliteit niet gelijkduidend is met koele onverschilligheid voor het lot van een vertrapt en een gemarteld volk en die nog hart hebben voor den reinen naam der Katholieke geestelijkheid.

Een kleine opmerking nochtans moet ons van 't hart. Wij hadden van den talentvollen schrijver van „Roomsche Schoonheid" een wat beter verzorgden stijl verwacht. Wellicht is dat enkele kleine vlekje te wijten aan een wat al te haastig afgewerkte vertaling. Overigens onnoodig te zeggen, dat wij het boek van Pater Molkenboer niet warm genoeg aan Katholiek Nederland kunnen aanbevelen. J. HUYGENS.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Heimans en **Schuiling**. Handleiding bij de Aardrijkskundige Wandplaten van Nederland. Bij Plaat n^0. 13. De Maas in Limburg door R. Schuiling en J. M. de Feyter. Bij n^0. 15. Een Terp in het noorden van Friesland, door dezelfden. f 0.50, afzonderl. f 0.60.

Een schat van wetenswaardigheden, waaruit de onderwijzer kan putten. In een paar woorden zeggen de uitgevers hoe zij zich denken het gebruik der wandplaten, om den leerling een eenigszins grondige, op aanschouwing berustende kennis van ons vaderland bij te brengen.

Schuiling en **de Feyter.** Nieuwe serie wandplaten ten gebruike bij het onderwijs in de Aardrijkskunde van Nederland Serie VIII. N°. 25, Kolenmijn Oranje Nassau te Heerlen door H. Heyenbroek; N°. 26, De Zuidoostrand der Veluwe, door H. J. Wolter; N°. 27, Landbouw aan de Noordkust van Groningen, door H. J. Wolter; N°. 28, De Fabrieksstad Enschedé door H. Heyenbroek. — Aan staven f 9.—; afzonderlijk f 2.50.

Prachtige platen, een lust voor de oogen en boeiend zonder eenigen twijfel de aandacht der leerlingen. Alleen, het al te palet-kleurige boompje op den voorgrond van den Veluwschen rand hindert een weinig het generaal aspect op het wijkende landschap.

Verbeek (R.) Ein Ueberblick über die Geschichte der deutschen Literatur mit Inhaltsangabe der Hauptwerke. Gouda, van Goor, (148) f 1.25.

Juist die inhoudsopgave der voornaamste werken is niet de geringste verdienste van dit boek.

Rutters (H. J.) Methode van onderwijs voor het werktuigkundig teekenen en het smidsteekenen aan ambachtscholen en avondteekenscholen. Haarlem, Tjeenk Willink. (58 met 2 fig.) f 0.90.

Een goedkoop boekje, bruikbaar ook voor bibliotheek van Patronaten en Gezellen.

Luyk S. J. (P. van). Voor 't leven. Studies over jeugdvorming in onzen Tijd. Malmberg's Pedagogische Bibliotheek No. 2. — Nijmegen. L. C. Malmberg. (205) f 2.15 — f 2.65.

Hier wordt geen boekje aangekondigd, dat het goed geluk beproeft van in den smaak te vallen bij lezers en recensenten vooral. Integendeel, de beoordeelende, de kritische, de gereserveerde overzichtschrijver van tijdschriftsartikelen heeft het verschijnen van dit werk uitgelokt of liever den schrijver door onafgebroken vermaan tot de uitgave van deze, gedeeltelijk als artikels verschenen, pedagogische opstellen als gedwongen. Onbekende stof met het risico van tegen te vallen wordt hier dus niet aangeboden. Ook de auteur zelf is in de opvoedkundige kringen geen onbekende, maar een graag gelezen schrijver en ook als spreker meer gevraagd, dan hij kan volbrengen. Dit alles verondersteld, is de taak van den recensent al heel gemakkelijk. Hij behoeft slechts den algemeenen roep over een bekend werk van een bekend schrijver te onderstreepen. En dat doet hij gaarne. Toen hij de inhoudslijst van die dertien breede hoofdstukken overschouwde, ontmoette hij vele oude bekenden, waarnaar hij zoo gretig luisterde als ze tot hem kwamen in de nummers van Opvoeding en Onderwijs.

Maar de nieuwsgierigheid prikkelde hem aldra, hoe de schrijver het aangelegd had deze dertien schijnbaar heterogene onderdeelen tot een logisch geheel te vereenigen, wat men toch als eerste eisch aan een boekwerk te stellen heeft. En ofschoon de schrijver al te bescheiden in zijn voorwoord opmerkt: „De jaren van volgroeiïng van het karakter heb ik vooral op het oog: dat is *de eenige band,* die deze beschouwingen tot een eenheid zou kunnen vormen", — tòch is die band van eenheid zoo meesterlijk gelegd, zoo treffend-opvallend het heele werk door, dat ook deze keuze der 13 verschillende onderwerpen reeds de meesterlijkheid van den schrijver verraadt. We zien de hoogste nooden onzer hedendaagsche opgroeiende jeugd stuk voor stuk hier blootgelegd, maar we zien hier vooral — wat we zoo ongaarne missen in de onoverzienbare pedagogische lectuur van heden — het heilmiddel ter verbetering op gezond-godsdienstigen grondslag alom aangegeven. Het motto, dat de schrijver zich koos op de eerste bladzijde: „*Verbeter en verbitter niet*" zal zeer zeker de levensdaad worden van hen, die de gulden lessen van dit kostbaar boek als opvoeders in praktijk brengen. Aan hen allen zij het daarom dringend aanbevolen. DESIDERIUS.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Breevoort (Johanna). De Koningin boven den Koning. (282) f 0.80.

Joh. Breevoort (M. G. Bakhoven-Michels) belooft ons drie deelen, waarvan hier het eerste wordt aangeboden. Het verplaatst ons in een zalig tijdperk van Zweden's geschiedenis.

De goedige, zwakke Adolf Frederik treedt als koning op, maar zijne eerzuchtige gemalin Louise Ulrika, zuster van Frederik II, koning van Pruisen, heeft eigenlijk de regeering in handen; boven den Koning staat de Koningin. Doch als Adolf Frederik is overleden, treedt haar zoon Gustaaf III als Koning op, eerzuchtiger nog en krachtiger in zijn willen dan zijne moeder. De koningin-weduwe verliest allen invloed. Tot zoover dit eerste deel, dat een geheel vormt.

Dat Johanna Breevoort fantaseert in een historischen roman, juist om van de historie een roman te kunnen maken en bizonderheden te kunnen geven, die aan geen enkelen geschiedvorscher bekend zijn, zal niemand haar kwalijk nemen.

Maar ze moet het dan toch niet te bar maken. Zoo komen er hier en daar enkele trekjes voor, waarbij we in een lach schieten; andere weer, die ons lichterlijk ergeren.

Een wil ik even aanwijzen. De Fransche regeering heeft er een

kok op uitgestuurd, om Adolf Frederik te vergiftigen en slaagt in zijn infernaal plan.

„De kok is," zoo vertelt een neger aan een kamermeisje „fijn Roomsch. De opperkok liet hem een kapoen braden, voor de grap; hij bidt eerst een paternoster eer hij 't beest aan het spit steekt. Over elk omelet maakt hij een kruis; hij ziet er valsch uit" enz.

Maar de schrijfster zelf maakt het niet veel beter en steekt den neger naar de kroon in 't vertellen van praatjes.

Als de moordaanslag is gelukt, verhaalt zij smakelijk: „Omstreeks dienzelfden tijd na middernacht reed van een huis buiten Stockholms poorten een reiswagen weg. Daarin lag de Roomsche kok, een Fransch staatkundig werktuig van Lodewijk XV en prevelde, met een zilveren crucifix in de hand, zijn Ave Maria."

Bij een herdruk kan zij vollediger zijn: het is toch bekend dat aan iederen kant van het rijtuig, op de trede, een der voornaamste historici uit dien tijd stonden en hun aanteekeningen maakten van wat er binnen in het rijtuig geschiedde. Nieuwe opgravingen bij den aanleg van het Kieler kanaal, hebben het zelf waarschijnlijk gemaakt, dat de koetsier een vermomde reporter van Het Leven moet zijn geweest, die duidelijk den moordenaar zijn Ave Maria hoorde prevelen.

A. GIELEN.

Gogh Kaulbach (A. van). De Schuld. Veen. Gele Bibliotheek. Amsterd. (184) geb. f 0.50.

Schuld. Henk heeft zijn vriend Tonny Tergouw overgehaald te gaan schaatsen. Op het ijs krijgen ze ruzie en Tonny, zwak ventje, verdedigt zich wanhopig tot hij valt. Hij wordt ziek en sterft. Henk is wanhopig. Zelf ouderloos knaapje heeft hij niemand, wien hij zijn schuld en berouw durft openbaren. Later bekent hij alles aan de bedroefde moeder en deze peilt de smart van het arme kinderhart. Zij kent nu haar levenstaak: zij zal zich wijden aan de kinderen, die vroeg de liefde der moeder moesten derven.

Verlangen. Zij is gehuwd met een man, die 15 jaren ouder is. In al haar weelde gevoelt zij zich toch niet voldaan. Zij zou een vroolijke kinderstem in haar huis willen hooren. En als dat verlangen is vervuld, dan gevoelt zij zich gelukkig en kan weer zingen en jubelen.

Beide stukjes zijn tamelijk onbeduidend —.

W. MERKELBEEK.

Hans (A.). In hoogeren Stand. Vlaamsche novelle. Leesbiblioth. Kath. Illustr. s'Bosch. (135).

Met waarschuwende bedoeling is dit verhaal geschreven en de strekking is ook goed. Een jonge nietsdoener maakt toevallig kennis met de mooie dochter van een klein pachtertje van een zijner hoeven.

Zij wil weg uit den boerenstand, hooger op. Maar al te lichtvaardig leent zij gehoor aan de voorstellen van den jongen heer, wiens moraal niet hoog staat. Zijn bedoeling was allesbehalve eerbaar, en het meisje, niet begrijpend, zou er leelijk zijn ingeloopen, als niet op het laatste oogenblik zij door haar eigen vader, maar tegen haar wil, gered was.

De mijnheer heeft later spijt, en daar hij toch veel houdt van het boerinnetje trouwt hij haar. Hij blijft ook goed voor haar, doch haar gebrek aan dressuur maakt het onmogelijk haar binnen te voeren in zijn kringen. Zij gevoelt het en innig gelukkig is zij niet, maar denkt met weemoed nog dikwijls terug aan haar eenvoudig ouderlijk huis. Een raadsel blijft het voor den lezer, dat de jonge man met zijn onbehoorlijke verleiderspogingen, zoo spoedig een behoorlijk echtgenoot wordt. En of mevrouw later nooit zal hebben begrepen wat hij eens met haar heeft voorgehad? — Geen lectuur voor kinderen.

A. GIELEN.

Kellermann (Bernhard) De Tunnel. Vertaling van F. Goossens, w. ingenieur. Leiden, Sythoff, (252) f 1.25.

Van Kellermann heeft een landgenoot nog niet zoo lang geleden gezegd: „Der Mann ist Pose durch und durch. Hiermede schijnt hij te bedoelen, dat Kellermann werkt uit artistieke berekening en zoo goed als nooit uit innerlijken drang.

Ik geloof niet dat er veel af te dingen valt op dit oordeel, maar men kan er gerust bijvoegen, dat het tevens 95 procent der schrijvers treft. Die schrijven uit innerlijken drang behooren gewis tot de rasechte kunstenaars en elke letterkundige geschiedenis heeft toch maar zoo weinig namen op te teekenen van dichters en schrijvers, wier roem de tijd onaangetast heeft gelaten.

Dit boek is gansch iets anders als Kellermann placht voort te brengen; een roman van staal en ijzer, van machines en geweldige natuur- en menschenenergie. Wij kunnen ons begrijpen dat een werktuigkundig ingenieur zich voelde aangetrokken en de vertaling wilde beproeven.

Allan, die zich van mijnwerkersjongen omhoog heeft gewerkt, wil een onderzeeschen tunnel bouwen van New-York naar Frankrijk. „De tunnel zou honderd kilometers ten zuiden van New-York aan de kust van New Jersey beginnen, om, via de Bermuda's, de Azoren en Noord-Spanje, aan de Biskayische kust van Frankrijk naar boven te komen". Men ziet het is geen kleinigheid! En toch na veel tegenspoed gelukt het. Volksoproer, gevangenis, dood van vrouw en kind door het woedend gepeupel, mislukte financiëele operaties, dat alles wedervaart hem. Dan eindelijk wint hem voor zich, na het verlies van vrouw en kind, de eenigszins grillige, maar allesdurvende dochter van den duizelingwekkend rijken Lloyd en spoedig gaat de faam door de landen: „Lloyd neemt den tunnel

over!" De aandeelen komen weer in eere. Reusachtige aanplakbiljetten vragen werkers: „honderduizend man!" En Ethel, de jonge vrouw, doorloopt een formeelen ingenieurscursus, om „mêe te kunnen praten". Zij wint, en haar energie doet Allan herleven. Het werk is gereed. De electrische trein vliegt met een vaart van 295 kilometers per uur door het ingewand der aarde. — „Zij waren met twaalf minuten vertraging in Europa aangekomen. Het boek is goed. A. GIELEN.

Koenen (Marie). De Wegen. Leiden. J. W. van Leeuwen (K. Fercken) (172) f 1.25 en f 1.75.

Een nieuwe bundel van Marie Koenen geeft steeds reden tot verheuging vooral aan katholieke pers en lezers. „De Wegen" is een verzameling van gedichten in poëzie en proza. In de eerste afdeeling, die dezen titel draagt, hooren wij dat de dichteres er mede bedoelt, wegen, die opgaan van het menschenhart naar God. Hier geeft zij ons uitstortingen van een fijngevoelige, innig vrome ziel, gebeden, meditaties, nagezongen psalmen, verzuchtingen van liefde en van smartkreten van verwarring, moedeloosheid en onzekerheid, van worsteling en strijd, van overwinning en vreugde. Het zijn gebeden, verklankt in mooie, meestal zuivere verzen, verheffingen uit de innerlijkste diepten van een geloovige, God boven alles beminnende persoonlijkheid, gevoelens soms te fijn en te subtiel om zich in woorden te uiten en hierdoor niet altijd verstaanbaar en gemakkelijk te volgen in hun hooge vlucht.

Soms wekken zij herinneringen op aan de verzen van Miek Janssen in „Aan den Einder". Beide dichteressen zingen onvermoeid in bewonderenswaardigen rijkdom van woorden en beelden haar innigste, diepste gedachten uit, haar wereldsmart en schoonheidsverlangens, haar heimwee naar de eeuwigheid, haar onvoldaanheid over het eindige, haar liefde tot God en den Christus. Marie Koenen beschikt verreweg over meer kunstgevoel en techniek; waar de andere nog stamelt, zingt zij vrij uit, maar hoe mooi en kunstvol haar lyrische gedichten ook zijn, toch is zij ons veel liever waar zij ons dwingt te luisteren naar hetgeen „de Vedelaar speelt". Daar verhaalt zij ons oude legenden, vrome sproken, en geeft zij ons niet alleen haar rijke woordenkeus, haar wondervollen rijkdom van gedachten, diepte van gevoel, zoet vloeiende taal, bekoorlijken sylbenval te bewonderen zooals in haar lyrische gedichten, maar dan boeit, verrukt betoovert zij ons. Nog meer zelfs trekken die liefelijke wijzen ons aan dan haar prozastukken, die slechts rythmus en rijm missen om ook poëzie te zijn. Hier is haar fraaie, dichterlijke woordkunst soms te precieus, te vaag en te wazig. — Het prachtige „Avond" en de schilderachtige „Processie" zijn ware juweeltjes van artistieke visie en teer gevoel. Maar in „Klein Meisje" en „Bruidje" hooren wij meer de dichteres, die haar gevoelens laat beheerschen door spelingen van licht en schaduw, en haar fantasie vrij doet

zwerven, dan het eenvoudige kind, wier droomen en indrukken zij vertolkt.

Ook aan een vertaling van Verlaine's *Sagesse* heeft zij zich gewaagd, maar hoe knap ook dit werk moge zijn, geheel bevredigen kan het niet. Misschien ook gelukkig! De afstand tusschen de reine, vrome jonkvrouwe, zooals Marie Koenen ons in haar werk toeschijnt en den ouden berouwhebbenden zondaar Paul Verlaime — die helaas! zijn Sagesse vergat en in zijn oude zwakheden herviel — is te groot, dan dat zij zich in zijn ziel geheel verplaatsen kon, hoe groot haar dichterlijke intuïtie ook moge zijn.

Haar twaalf volksliedjes waaronder vooral het allerliefste, zangerige „Zingen" zijn een heerlijk bezit voor onze volkskunst; mogen zij inderdaad volksliedjes worden, niet alleen gelezen en door fijnproevers genoten maar door oud en jong door iedereen uit volle borst gezongen. M. S.

Lindsay Russell. Rosemary. Vertaald uit het Engelsch door H. Wilhelmina Schalkwijk. Zeist, Swartsenburg. (214).

In het Engelsch heet dit boek „The Eternal Triangle", waarschijnlijk een symbolische uitdrukking, die zoo ongeveer het „mariages à trois" gelijk de Franschen zeggen, wil vervangen". 't Komt in elk geval hier op neer, dat er meer dan één paartje van drie aan ons wordt voorgesteld.

Al dadelijk op de eerste bladzijden maken wij kennis met de heldin, Rosemary Wildwood, die met den emmer in de hand van de melkerij terugkeert; de auteur grijpt dadelijk deze eerste ontmoeting aan om ons te vertellen, dat het meisje al zoo vaak had bepeinsd, „dat evenals bij deze bergen ook 's menschen lot in zijn hoogten en diepten van vreugd en smart door het al regeerende lot onherroepelijk uitgemaakt is".

Het meisje verzeilt van haar oude, eenzame boerderij naar de stad, bij een wereldsche, schatrijke tante. Het loopt mis! Zij wordt verliefd op een getrouwden man, Hartley, vroeger kolendrager, thans opgewerkt tot voornaam politicus. Naar gelang het te pas komt, verklaart de schrijver, dat Hartley leelijk is of dat hij een flink mannelijk gezicht heeft. Maar de liefde is blind.

Het loopt mis natuurlijk. Maar voor Rosemary loopt het dubbel mis als de heer Harrey moet kiezen tusschen haar en een ministerportefeuille, of een dergelijk ding. Zij kan weer terugkeeren in de eenzaamheid.

Ofschoon de schrijver zich niet te buiten gaat aan hartstochtelijkheden, maar ongezond insinueert, is toch het boek om de levensbeschouwing, die het voorhoudt, niet aan te bevelen. Uit letterkundig oogpunt heeft het ook geen waarde.

A. GIELEN

Quirinus O. M. C. (P.) Zielen. Amsterdam (1916). N. V. de R. K. Boek-Centrale. (116).

Een bundeltje eenvoudige, goede verhaaltjes, met hier en daar aardig geteekende menschen, en goed getroffen tooneeltjes. De schrijver mag nog wel eens terugkomen. A. GIELEN

Stuwe (Eline van). Schaakmat. Een romantisch geschiedkundig voorspel van den wereldoorlog. Utrecht, Bruna. (276) f 0.90, f 1.25.

Jacqueline Reyneke van Stuwe's historische roman verscheen reeds verleden jaar in De Prins. Al hetgeen den moord van Serajewo voorafging, de verloving, het huwelijk van Sophie Choteck met den Oostenrijkschen Aartshertog, de onhebbelijke bejegening der jonge vrouw door de andere leden van het Keizerlijk Hof, heeft de schrijfster tot een romantisch verhaal weten te vereenigen.

Op welke gronden zij het vorstenpaar laat streven om hunne kinderen in de lijn der troonopvolging te krijgen, van welk recht zij bij hun huwelijk hadden moeten afstand doen, kan ik moeielijk achterhalen.

Het boek is wel boeiend en behoort tot de betere ontspanningslectuur. M. WALRE

Zobeltitz (H. von). „Krach". Vertaling van L. J. v. d. Borch van Rouwenoort. Utrecht (1915) A. W. Bruna (287) f 0.90, geb. f 1.25.

Dr. Prall, de uitvinder van de gloeikousjes was verliefd op de mooie jonge weduwe Althoff. Hij maakte een contract, waarbij zij alle rechten op zijn uitvinding in handen kreeg. Toen ze dat beet had, huwde ze met een zekeren Baldin, die oprichtte de Prometheus-licht-Maatschappij. 't Handige vrouwtje wist zich in te dringen bij een grooten Hypotheekbankdirecteur die een ruim aantal Prometheus-aandeelen plaatste. 't Ideaal was nu het zoo goed bekend staande bankiershuis Möller Sieghard te winnen voor hun maatschappij. Papa Möller had juist de zaak overgedragen aan zijn zoon Willy en was gehuwd met Lora van Collanden waar zoonlief Willy een oogje op had. 't Was dus voor Mevr. Baldin gelukkig een goed oogenblik om Willy te winnen voor hun plannen. Papa Möller Sieghard ontmoette op zijn huwelijksreis, in Nica, zijn zoontje in gezelschap van Mevrouw Baldin. Eenige dagen later kwamen berichten uit Berlijn over den erbarmelijken toestand der Prometheus-maatschappij den ouden Möller Sieghard ter oore.

Beiden onderbraken hun reis. Vonden zoonlief in wanhopenden toestand. De Hypotheekbank had de betalingen gestaakt. Baldin was verdwenen, zijn vrouw was er ook van door. De soliede Möller-Sieghard betaalde uit eigen middelen alles terug wat, vooral

door „kleine luiden", in hun huis was gekocht aan Prometheus-aandeelen.

Dr. Prall had intusschen zijn uitvinding verbeterd en wilde die verkoopen aan een Engelsche Maatschappij. Mevrouw Möller Sieghard wist hem te bewegen dat niet te doen en zijn uitvinding aan te wenden ten bate der ongelukkige slachtoffers der Prometheus maatschappij. Dr. Prall nam tot zich het verlaten kind der voormalige Mevrouw Althoff. De vertaling is zeer onverzorgd, en drukfouten tieren welig in dit boek. M. WALRE

Tolstoj (Leo). Oorlog en vrede. Historische roman. Vertaald door Felix van der Tunk. 4de druk. 3 dln. Rijswijk, Blankewaardt & Schoonhoven (593, 503, 531) f 2.85.

In een vroegere studie over Graaf Tolstoj (zie Boekenschouw 1914/15, blz. 113) schreef ik onder meer: „Gehuwd in 1862, trok Tolstoj zich terug op zijn landgoed te Toela en besteedde jaren en jaren voor het grootste deel aan zijn beide voornaamste werken: *Oorlog en Vrede* en *Anna Karénina*. Daar zullen er weinigen slechts zijn, die dat eerste boek tot het einde hebben kunnen lezen. En niet alleen de lengte heeft daaraan schuld, maar ook die overdreven nauwkeurige détailbeschrijvingen, welke ten laatste ons ongeduldig maken. Prins Kropotkin, een groot bewonderaar van zijn beroemden landgenoot, bedoelend hem te prijzen, heeft juist dit gebrek aangetoond, waar hij zegt.... „ieder ongenoemd militair der verschillende korpsen — de infanterie-soldaat, de huzaar of de artillerist — heeft zijn persoonlijke physionomie; zelfs de verschillende rijpaarden van Rostow of van Denisow onderscheiden zich door individueele trekken". Dat werkt juist vermoeiend als men het werk geheel leest in drie of vier ondernemingen. Maar wij gelooven Kropotkin gaarne, als hij verklaart: „beschaafde Engelschen hebben mij gezegd, dat zij het boek vervelend vinden — maar ik weet dat de lectuur van ieder tooneel in *Oorlog en Vrede* een bron van onbeschrijflijk aesthetisch genot is voor een Rus"; doch niet alleen een Rus, maar ieder ontwikkeld mensch zal in de verschillende tooneeltjes afzonderlijk een genot vinden en de genrekunst van Tolstoj bewonderen.

Maar bij zulk een broksgewijze lezing, valt ook juist de fout van overdaad in de détails niet in het oog, of beter gezegd: wordt zij eene verdienste. En bovendien bemerkt men niet bij die lectuur van gedeelten, hoe zwak het werk verstandelijk in elkaar zit en hoe zonderling de groote Russische kunstenaar slag op slag kon redeneeren.

Want wat Paul Bourget schreef bij het overlijden van Tolstoj (1910) kan moeilijk werden ontkend: „*Guerre et Paix* et *Anne Karénine*, ces maitres livres de sa maturité, annonçaient déjà, par leur seule technique, le profond déséquilibre qui devait aboutir au tragique avortement intellectuel de ses vingt cinq derniéres années. En verder: la facture seule de ces ouvrages révèlait donc

dans le Tolstoj des meilleurs années, une disproportion entre la puissance d'observe et celle d'interpréter ses observations".

Toch blijft dit boek met al zijn zwakheden om zijn wonderbaar fijne observatie en zijn aangrijpende schilderingen een voornaam werk. Dat het alleen is voor rijpe lezers, die niet licht zich vangen laten door Tolstoj's dikwijls vernuftige sophismen, ligt voor de hand. A. GIELEN.

ENGELSCH

Wells (H. G.) The Research Magnificent. (406). Macmillan, Londen.

De jongste groote roman van H. G. Wells is de geschiedenis van eene man, die door een idee geleid werd in avonturen. Het was een idee, die in zijn vroege jaren zich vastzette in zijn verbeelding, die met hem opgroeide, met hen veranderde en zich ten laatste met geheel zijn leven samenweefde. „His story is its story".

Een man van één idee is òf een monomaan, òf een heilige. William Porphyry Benham is geen van beiden, en gevolgelijk iets onnatuurlijks. De idee, die heel zijn leven beheerschte, is het sterk verlangen naar „the aristocratic life", dat is een natuurlijk-hoogstaande levensopvatting boven het klein-menschelijke van dwingelandij, partijgeest, kaste-verdeeling, godsdienstig fanatisme, vrouwenvereering, sociale conventie en pleizier-leven. De Research Magnificent is het werkdadig streven, deze idee in werkelijkheid om te zetten. Het blijft echter bij een „research", want als hij Benham te Johannesburg in Transvaal door een kogel getroffen stervend neerzinkt is zijn doel „the aristocratic life" nog een „long, long way ahead".

Een inkomen van £ 6000 's jaars, een gift van zijn moeder's tweede echtgenoot — het eerste huwelijk met Porphyry's vader was op een echtscheiding uitgeloopen — stelt Benham in staat zijn idiosyncrasie te volgen en de wereld af te reizen om de verschillende sociale wantoestanden te bestudeeren. De Balkan, Rusland, Indië, China, Amerika en Transvaal zijn achtereenvolgens het tooneel zijner onderzoekingen, afgewisseld van tijd tot tijd door een bezoek aan Londen, waar hij zijn vrouw Amanda heeft achtergelaten, die, na de geboorte van de „cub" hem weldra ontrouw wordt.

Vier beletselen staan de „aristocratic life" in den weg: vrees, physiek en moreel; het zich overgeven aan eten, drinken en pleizier; jaloerschheid, waar de vrouw een groote rol in speelt; en de verschillende vooroordeelen, die het familieleven, het sociale en religieuze leven beheerschen.

The Research Magnificent is meer een romantisch, philosophisch tractaat dan een eigenlijke roman. Wells heeft ruim vierhonderd bladzijden gevuld om in den persoon van Benham zijn ideeën te uiten omtrent de bestaande sociale wanorde. Hij had er ge-

makkelijk nog vierhonderd aan kunnen toevoegen. Het chapiter is vruchtbaar genoeg, maar wordt op den duur vervelend en terugstootend, waar 's menschen hoogste belangen worden besproken zonder de minste aanduiding van een hoogere bestemming.

Ik geloof niet dat veel menschen den moed zullen hebben dit boek in zijn geheel door te lezen; veel zullen zij er niet door verliezen. L. P. P. FRANKE, S. J.

KUNST

Puyvelde (Leo van). Het Heilige Schreed van Jan Toorop, L. J. Veen, Amsterd. (26) f 0.—.

Toen, voor eenigen tijd de lang broeiende, lang, in stille voeding woekerende vijandelijkheid van elkaar ondermijnende naties moest losbarsten om in listig en plomp voortdringen, persend en knellend elkaar te smoren en te pletten, geraakte, met verkrachten van recht en eer een volk in de knel, dat gestadig en vredig werkte in vriendschap met machtige beschermers.

En ze moesten vluchten voor de verschrikking, die ze te aanschouwen en te verduren zouden krijgen.

't Was een vlucht in verdwaasdheid. Slechts één hoofdgedachte: de hoop op medelijden en op het behoud van de vrucht dier zoo lange krachtsinspanning, doorkruiste die angstig denkende, gebogen en matte hoofden.

Voelden wij, met die van al het hun dierbare verstokenen niet pijnlijk mee? Zou vooral de kunstenaar, met zijn diep menschenpeilend gevoel niet dezelfde hoofdgedachte met al zijn kunnen verfijnen, het zuiverste en waardevolste ervan vereeuwigend; hij, die in zijn machtige kunst de betrouwbaarste vertolker (noodgedwongen) is van zijn tijd en haar gebeurtenissen?

Leo Gestel en Sluiters waren op dit punt ook krachtige opmerkers en hebben het reëele gevoeld van die vlucht der Belgen, welke impressie ze door het pijnlijke krachtig te accentueeren, in hun overvloedige, monumenteele werken hebben opgelegd.

Gelijktijdig ontstaat een ander kunstwerk van nòg diepere maar teederder gedachten doordrongen, met nòg meer levenskracht: „Het Heilige Schreed" van Jan Toorop.

Leo van Puyvelde geeft in zijn boek de geschiedenis van zijn ontstaan en groei in de zoekende gedachten van den artist, van welke vergroeiïng het diepgevoelde werk „Het Heilige Schreed" het krachtige, mystieke resultaat is geworden.

Wij raden het smaakvolle boek zeer aan, daar het onder alle opzichten, dankbaar aanvaard dient te worden, en ook zal.

Amst. JAC. DE WIT.

VOOR DE JEUGD

Finn S. J. (Francis J.). Percy Winn of hoe er een jongen van hem gemaakt werd. 2e uitgave naar een negenden Amerikaanschen druk. Amsterdam (1915). N. V. de R. K. Boekcentrale (250 m. platen). f 1.25 geb. f 1.75.

Finn S. J. (Francis J.). Zijn eerste en zijn laatste optreden. Vertaling van J. J. G. Wahlen. A'dam (1916). N. V. de R. K. Boekcentrale (191 m. platen) f 1.25 geb. f 1.75.

Finn S. J. (Françis J.). Het beste beentje voor en andere verhalen. Vertaling van J. J. G. Wahlen. A'dam (1916) N. V. de R. K. Boekcentrale (215 m. platen) f 1.25 geb. f 1.75.

De jongensboeken van den Engelsch-schrijvenden Finn hebben een goeden naam in Engeland en Amerika. De verdienstelijke vertaling van Wahlen heeft ze toegankelijk gemaakt voor onze knapen, die ze met lust en liefde zullen lezen, misschien wel.... verslinden.

Gras (H.) Siem Pompel in België. Een Hollandsche jongen in een belegerde stad. Amsterdam. Scheltens en Giltay f 1.40 geb. f 1.90.

Mij dunkt menig Hollandsche jongen zou dolgraag in Siem Pompel's plaats geweest zijn, en het heerlijk gevonden hebben zulke interessante avonturen te kunnen navertellen, vol vreugde natuurlijk dat ze tijdig het belegerde Luik hadden kunnen verlaten, dat staat vast. Een interessant boek voor jongens van 10—12 jaar en ouder.

MEVR. B.—G.

Ovink—Soer (Marie). De Canneheuveltjes in Holland. Gouda. B. van Goor. (191) f . geb. f . .

Wie voor zijn kinderen „De Canneheuveltjes een verhaal uit het Indisch Kinderleven" gekocht heeft, mag stellig niet verzuimen hen ook te verrassen met dit boek, dat wij beter vinden dan het eerste. Zeker zullen ze met belangstelling lezen hoe 't die aardige Canneheuveljes nu in Holland gaat en ongetwijfeld zal het hun genoegen doen te hooren dat „Mam", die de plaats van hun lief Moedertje heeft ingenomen, heel lief en hartelijk is voor het aardige troepje.

MEVR. B.—G.

Stahl (P. J.). Geschiedenis van een Ezel en van twee jonge Meisjes. Uit het Fransch door Cora. A'dam, E. Querido (221) f 1.60.

Ezeltje vertelt zijn leven; Ezelin en juffrouw ekster geven wijze lessen. Voor meisjes van 14 tot .... (dat is moeilijk te zeggen) geestige en aardige lectuur. De schrijver is de ondernemende Parijsche uitgever Pierre Jules Hetzel, zich verbergend onder den pennenaam Stahl. Het boek is heel goed en onderhoudend Al lang geleden verscheen de Nederlandsche vertaling, maar het is te prijzen dat men het boek weer ter markt brengt.

Hoven (Thérèse). Hannele. A'dam, E. Querido. (187) f 1.60.

Ook een oudje, dat verdiende weer eens herboren te worden. De streken en grappen der kostschoolmeisjes zullen bij haar lotgenootjes zonder twijfel in den smaak vallen.

Halden (Elisabeth). Juffrouw Durf-al. Uit het Hoogduitsch door Antoinette. A'dam, E. Querido. (274) f 1.60.

Halden, met haar eigen naam Agnes Breitzmann, heeft goede meisjesboeken geschreven, waarin het haar op de eerste plaats te doen is, om wat levenswijsheid na te laten aan haar jeugdige lezeressen.

Cora. Het betooverde Ravijn. — Twee Bengels. — Een uit het nestje. Uit het Engelsch. A'dam. E. Querido. (3 boeken).

De vertaalster heet Cora, de Engelsche schrijfster wordt niet genoemd. De boeken zijn onderhoudend. In het laatste, „Een uit het nestje", wordtaan een kind van acht jaren verteld, dat de moeder van haar vriendin zich liet schaken. Het was beter geweest zulke afwijkingen maar onbesproken te laten.

VARIA

Het vers van Vondel: „van tijd nog eeuwigheid' gemeten", dat wij vroeger eens onze lezers ter verklaring voorlegden, heeft nog een commentator gevonden. De Heer F. van Maarsseveen verwijst ons naar een mooi oud boek van R. C. Drexelius: Considérations sur l'Eternité. Daar staat op blz. 47: Iln'y a que le royaume céleste qui dure sans cesse et qui n'ait pas de fin; son Roi est éternel et ses habitants le sont aussi: *Le Seigneur régnera éternellement et au-delà.* (Grod. XV. 18.) Interprétant ces paroles de l'Ecriture, Origène demande: Croyez-vous que le Seigneur régnera dans les siècles des siècles? Il régnera, répond-il, au-delà

de toute époque que vous pourrez assigner, et le prophète vous dira toujours, quelque terme que vous puissiez établir: *Oui, jusque là et encore plus loin!*

Engelsche Vakvereeniging van Kath. Tooneelspelers. Wij geloven dat nog nergens een kath. vakvereeniging bestaat van Tooneelartiesten, zooals in Engeland. Zij telt daar 3000 leden, beroepsspelers en -speelsters; 700 priesters en een groot aantal leeken, zijn als buitenleden bij de Vereeniging aangesloten.

Onlangs had de zeer druk bezochte jaarvergadering plaats. De bekende redenaar, Bernard Vaughan S. J. en vele andere geestelijken waren tegenwoorcig. De dames namen de eer van het feest waar en een harer hield een zeer aardige feestrede, uiteenzettend het doel en den werkkring der Vereeniging nl. om de katholieke tooneelisten bij te staan in de vervulling hunner godsdienstplichten, vooral als zij op tournée zijn. Pater Vaughan antwoordde in een geestig speechje, dat herhaaldelijk den lachlust opwekte. Zijn sympathie voor het gilde, anders reeds zeer groot, was nog aangegroeid nu zij zoo zwaar door den oorlog waren getroffen. Velen hunner hadden geen engagementen kunnen vinden, anderen slechts tegen geringe honoraria. Ook op het slagveld was reeds menig lid der Vereeniging gevallen, voor wie de priesters H. Missen opdroegen. Men ziet, de Vereeniging is op degelijken katholieken grondslag gebouwd.

Annuarium van de Apolog. Ver. Petrus Canisius-1916.

Gelijk een der medewerkers, willen ook wij een juichkreet laten horen over het voortbestaan van dit jaarboek, dat in zijn bestaan even ernstig bedreigd scheen. Het boek opent met een fraaie, aan inhoud rijke redevoering van Mgr. J. A. S. van Schaik over De bekeering van Nederland.

De gewone jaarlijksche overzichten van wat er gedaan werd door ons op geschiedkundig, politiek, wijsgeerig, theologisch, sociologisch en letterkundig gebied, zijn goed verzorgd en bijgehouden.

Annuarium der R.K. Studenten 1916. Had reeds de oorlog ten minste eenigen invloed op den omvang van het jaarboek, van 1915, dit jaar blijkt men daaraan nog niet ontkomen. Maar evenmin als toen heeft de inhoud eronder geleden. Het portret van Mr. Aalberse heeft dit maal de eereplaats. A. Gielen S. J. schrijft over „De Katholiek en de Kunst.” Volgen de jaarverslagen der verschillende studentenvereenigingen. Onder de mengelingen, die afwisseling geven van proza en poëzie vinden wij een gedegen artikel van H. Schaapveld over „Het verband tusschen Schiller als treurspeldichter en geschiedschrijver”, mooie Fragmenten uit „Judith”, dat de volgende maand ter gelegenheid van het Amsterdamsche lustrum in den Stadsschouwburg zal worden opgevoerd.

De „Mijmeringen" van J. V. zijn wel wat te zwaarmoedig, maar wie heeft ze zoo niet gehad in zijn jonge leven?

Jaarboek R. Kring v. Haarlem. 1916. De R. K. Kring te Haarlem komt voor den dag met zijn eerste jaarboek. Dat geeft, gelijk de Redactie zegt, niet alleen overzicht van alles, wat de Kring in het afgeloopen jaar tot stand bracht, doch het legt ook getuigenis af van het streven der leden naar ontwikkeling.

Frissche opstellen en aardige vignetten van Mathé v. d. Weiden maken het boekje tot een prettig bezit.

Een Drama van Strindberg, dat tot heden nog niet bekend was, werd gevonden onder zijn nagelaten manuscripten. De titel luidt: „Het Verzonken Hellas". Wij zijn wel benieuwd naar vorm en inhoud van dit werk des grooten Zweedschen dichters, met zijn hard cynisme en grimmige wereldbeschouwing.

Ebner—Eschenbach. De talentvolle Oostenrijksche novelliste Barones Marie von Ebner-Eschenbach, geboren Gravin Dubsky, overleed dezer dagen in den ouderdom van 86 jaren. Bij die gelegenheid heeft men eraan herinnerd, dat zij eene kostbare verzameling uurwerken bezat en een groote belangstelling toonde voor de geheimen der uurwerkerskunst. Misschien is daaraan ook te danken haar roman: Lotte, die Urmacherin.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ▪ ▪ ▪ ▪ ▪ ELKE MAAND ▪ ▪ ▪ ▪ ▪

Voor de beste vertaling (welke wij in een der volgende nummers zullen opnemen) van onderstaand gedicht door William Wordsworth, geven wij een honorarium van 5 gulden. De oorspronkele maat en strofebouw moet behouden blijven.

To The Cuckoo

O blithe new comer! I have heard,
I hear thee and rejoice.
O Cuckoo! shall I call thee bird,
Or but a wandering voice?

While I am lying on the grass,
Thy two-fold shout I hear,
From hiel to hill it seems to pass,
At once far-off and near.

Though babbling only, to the vale,
Of sunshine and of flowers,
Thou bringest unto me a tale
Of visionary hours.

Thrice welcome, darling of the Spring!
Even yet thou art to me
No bird; but an invisible thing,
A voice, a mystery.

The same who in my school-boy days
I listened to; that cry
Which made me look a thousand ways
In bush, and tree, and sky.

To seek thee did I often rove
Through woods and on the green;
And thou wert still a hope, a love;
Still longed for, never seen.

And I can listen to thee yet;
Can lie upon the plain
And listen, till I do beget
That golden time again

O blessed bird! the earth we pace
Again appears to be
An unsubstantial fairy place,
That is fit home for thee.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Aan den lezer. * Met onze aankondiging van korte literatuur overzichten der voornaamste talen, hebben wij veler hart gewonnen, zooals blijkt uit de brieven van instemming, welke ons werden gezonden.

Ook aan het verzoek dat ons gewerd om, gelijk voor M. O.

Duitsch, Fransch, Engelsch en Geschiedenis, ook den weg te wijzen voor andere examens M. O. zullen wij gaarne voldoen. Wij zullen echter in het vervolg geen afzonderlijke nummers meer zenden aan niet geabonneerden. Daardoor wordt elke berekening der oplage voor ons onmogelijk gemaakt.

* * Niettegenstaande de ontzettend hooge prijzen van papier en loon, hebben wij toch besloten ons nieuwe Tijdschrift *Van Alle Tijden* 1 Mei a.s. te doen verschijnen.

W. FR. te H. Neen, wat men dit jaar herdenkt is de 300ste sterfdag van Shakespeare. De Bacon-theorie wint geen veld.

A. DR. te GR. Ik heb wel het bericht gelezen dat Conan Doyle „de" of „eene" geschiedenis der Engelsche campagne in Frankrijk zou schrijven. Zij zou deze maand verschijnen in The Strand Magazine. Ik heb dat tijdschrift op het oogenblik niet bij de hand om het bericht te verifieeren.

P. de BR. te A. schrijft ons dat Van Swinderen, dien wij, op gezag van Bezemer, hoogleeraar noemden in de natuurkundige wetenschappen, hoogleeraar was in de natuurlijke historie. Men moet hem, waartoe de naam aanleiding zou kunnen geven niet verwarren met Van Swinden, hoogleeraar in de Wis en Natuurkunde.

W. L. te H. de vertaling van Shakespeare's tooneelspelen door Burgersdijk is ook in goedkoope, afzonderlijke boekjes verkrijgbaar. Uitgave Sijthoff, Leiden —.

BR. J. te M. Het boekje N i e u w s u i t O u d e b o e k e n van F. Bezemer kwam uit bij M e i n d e r t Boogaerdt jr. Rotterdam. Zonder jaartal.

BR. H. te H. Nadere inlichtingen per brief. Alvast zij gezegd dat L e C o r r e s p o n d a n t een schitterend tweemaandelijksch tijdschrift is. —.

W. V. D. H. te R. Van Moore's Lalla Rookh bestaan twee Nederlandsche vertalingen (voor zoover wij weten ten minste) een van ten Kate en een andere van V. Lennep.

J. V. N. te A. Het spotdicht op Feith, waarvan u de eerste strofe aanhaalt is van Bilderdijk. De titel is: F e i t h s l ij k t r a n e n o p d e o u d e P r i n c e s.

M. R. te L. Neen! van het nieuwe maandschrift sturen wij geen proefexemplaar. De prijs f 2.75 per jaar en franco thuis is te laag, en zeer zeker in deze dure tijden, dan dat wij ons de weelde kunnen veroorloven een paar duizend exemplaren over te laten drukken.

M. G. te A. Wij laten hier uwe vragen volgen met het antwoord, dat wij meenen te moeten geven.

1. Mag een Katholiek uitgever onder geen enkele omstandigheid een boek, dat nominatim op den Index staat of waarvan vaststaat, dat het onder de algemeene Index-regelen valt, aankondigen of te koop bieden?

Antwoord. Neen. Want onder het verbod van lezen, wordt ook verstaan „verspreiden, bewaren". — Een boekhandelaar mag natuurlijk wel als tusschenpersoon zulk een boek bestellen, voor iemand, die het exofficio lezen moet.

2. In hoeverre is een katholiek uitgever verplicht, alvorens een boek aan te kondigen of te koop aan te bieden, na te gaan of het op den Index staat of onder de algemeene Indexregelen valt.

Antwoord. Voor een paar gulden kan men den Index koopen en dan de enkele boeken, die zoo nu en dan eens geïndiceerd worden, er bij voegen. Die moeite moet men er voor over hebben en kan overigens voor niemand bezwaarlijk zijn. Raadpleeg anders een bevoegde [1]).

3. Blijft een katholiek uitgever vrij in zake de aankondiging van boeken, als hij niet kan weten of een boek op den Index staat of onder de algemeene regelen valt.

Antwoord. Of het bij name op den Index staat kan hij altijd weten. Het tweede geval is moeielijker uit te maken en dat behoeft ook niet in de meeste gevallen. Alvorens een boek aan te kondigen, kan men toch wel even zien of het op godsdienstig en zedelijk gebied verkeerde dingen bevat. Zonder te vragen of die afwijkingen nu zoo erg zijn, dat de Index-regelen kunnen toegepast worden, zal toch een katholiek uitgever reeds weigeren mede te helpen aan de verspreiding van dergelijke lectuur.

4. Kunnen er omstandigheden zijn, die het voor een katholiek uitgever ongeoorloofd maken een in zich niet verkeerd boek aan te kondigen, b.v. doordat het geen aanbeveling verdient voor een bepaald gedeelte der lezers van zijn Blad?

Antwoord. Als dat zoo was, zou een kath. uitgever bijna nooit een boek kunnen aankondigen. Wat toch voor ontwikkelden en volwassenen heel goed kan zijn, is het daarom nog niet voor minder ontwikkelden en geestelijk onvolwassenen. Een doktersboek is ongeschikt voor een leek enz.

De lezers van het Blad moeten wel bedenken dat eene aankondiging alleen wil wijzen op het bestaan van het boek en zij zelf verplicht blijven te onderzoeken of het voor hen goed is of niet. Het schijnt dat het laatste wel eens wordt vergeten.

---

[1]) De schrijvers en boeken, die met name op den Index staan en welke nog in omloop zijn bij het groote publiek, zijn zóó weinig dat men op een half velletje briefpapier hen kan aanteekenen.

INHOUD

VAN DEN NEGENDEN JAARGANG VAN BOEKENSCHOUW
15 MEI 1915—15 MEI 1916

ARTIKELEN

BLZ.

De Mathilde Cyclus van Jacques Perk. A. Gielen 1
Otto Ludwig. J. Gielen, M. O. 46
Vorm en Inhoud. A. B. H. Gielen 61
Verzen „zeggen". A. B. H. Gielen 99
Götz Kraft. A. B. H. Gielen 133
Clara Viebig. J. Gielen, M. O. 135
Prinz Emil v. Schönaich-Carolath. A. Th. Hooff. 167
Robert Hugh Benson's laatste werk. W. Nieuwenhuis. . . 209
The Wayfarers Library. L. P. P. Franke, S. J. 251
H. G. Wells. Sociale Romans. L. P. P. Franke, S. J. . . . 277
Over het Tooneel. A. B. H. Gielen, S. J. 282
„ „ „ „ „ „ „ „ 321
Het Examen Fransch M. O. Akte A. — A. v. O. 323
H. G. Wells. De Engelsche Jules Verne. L. P. P. Franke, S. J. . 327
Lamartine. Dr. H. H. Knippenberg 334
Wat wij willen. A. B. H. Gielen, S. J. 361
H. G. Wells. Utopiën. L. P. P. Franke, S. J. 368
Nog altijd over Jacques Perk. A. Gielen 375
Het examen geschiedenis M. O. V. J. Derks, M. O. . . . 405
Detective Verhalen. L. P. P. Franke, S. J. 411
Een nachtmerrie en een extravaganza. L. Franke, S. J. . . 449
De nederige afkomst van sommige volksliederen. A. Gielen. . 454

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

EEN BOEK VAN HAAT, blz. 5. — MAURICE BARRÈS I, blz. 53. — MAURICE BARRÈS II, blz. 89. — PAUL CLAUDEL, blz. 177. — EEN ROMAN IN TIEN DEELEN, blz. 215. — NOGMAALS JEAN CHRISTOPHE, blz. 245. — LE SENS DE LA MORT, blz. 288. — LE VOYAGE DU CENTURION, blz. 363.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Amsterdammer (De), 8—104—142—184—223—301—378—420—460. — Bergstadt (Die), 143. — Beweging (De), 189. — Correspondant (Le), 67—185—255—301—377—419—460. — Dietsche Stemmen, 337. — Eeuw (Onze), 10—67—104—144—223—258—300—418—458. — Elsevier, 11—225—258. — Europa, 189—343. — Gids (De), 100—145—189—224—260—295—341—379—419—460. — Gral (Der), 186—302. — Gulden Winckel (Den)

302. — Harpers Weekly, 460. — Hochland, 342. — Hoogte (Op de), 339. — Katholiek (De), 13—67—259—300—339—417. — Literaire Kroniek, 100. — Natuur, 185—418. — Nieuwe Amsterdammer, 101. — Nieuwe Gids, 146—260—379. — Nineteenth Century and after, 254. — Revue des deux Mondes, 8—104—142—184—223—301—378—420—460. — Stemmen des Tijds, 457. — Stimmen der Zeit, 68—143—340. — Studiën, 103—145—222—300. — Theologisches Practisches Quartalschrift, 11. — Tijdspiegel (De), 99—189—224—259—295—343—460. — Velthagen & Klasings Monatshefte, 10—104—143—188—301—380—421. — Vragen des Tijds, 11—64—144. — Vragen van den Dag, 10—342. — Grouw en haar Huis (De), 68—340—380. — Wetenschappelijke Bladen, 65—103—255—300—339—379.

TIJDSCHRIFTEN

De Beiaard, blz. 444. — Groningen. Tijdschrift voor Volkstaal, blz. 397. — Het Getij, blz. 398. — Haagsche Post, blz. 315. — Maandblad voor het R. K. M. U. L. O., blz. 122. — Maandschrift voor Liturgie, blz. 399. — Toneelgids voor dilettanten, blz. 202. — Nederlandsch Oost-Indië. Oud en Nieuw, blz. 443.

KUNST

Jansen (Miek). Aan den Einder, blz. 124. — Neerlands Volkslied, blz. 125. — Jansen (Miek). Jan Toorop, blz. 355. — Puyvelde (Leo van). Het heilige Schreed van Jan Toorop, blz. 477.

IN EIGEN KRING

Literatuur, blz. 38. — Wat denkt U van het „verzen zeggen?" blz. 86. — Wat is verkeerd in deze woorden van Eduard Koster? blz. 129. — Wanneer Querido komt met zijn ..... blz. 162. — Wat denken onze lezers over de Camera Obscura? blz. 206. — Wie stuurt ons een gedichtje op Allerzielen? blz. 243. — Gedicht op Allerzielen, blz. 294. — Pierre de Coulevain, blz. 319. — Winter, blz. 358. — Maurits Sabbe. In 't Gedrang, blz. 402. — To the Cuckoo, blz. 481.

VARIA

Den Gulden Winckel (33). Bernard van Meurs (35). De Vrouwenbeweging (35). Stephana Schwertner (35). Annuarium der R. K. Studenten (36). Katholiek maar objectief (36). Een Oorlogslied van Rudolf Herzog (83). Denkende Paarden (84). Gabriële d'Annunzio (84). De Blouse (85). Letterlijke Vertaling (85). J'Accusse (86). Oorlogslectuur (86). Dammen (86). Iets nieuws over Frédéric Ozanam (125). Couperus en de koe (126). Slechte Lectuur in het Leger (126). Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde (127). Weltkrieg und Literaturerneuerung (127). Marguerite Andoux (128). Nog eens de voorspellingen van den H. Malachias (158). P. Luis Coloma (161). J'Accuse (161). Een oorlogsroman van 1906 (161). Anna de Savornin Lohman (203—204). Non tali auxilio (203).

Een mooi boek (204). De Oorlog en Gods Voorzienigheid (204). Gids voor den Roomschen Student (204). Maarten Maartens (204). Reisverhalen keuren (204). Gabriële d'Annunzio en de film Cabiria (240). Een klein gedichtje met veel inhoud (241). Edward Stilgebauer (241). De misdaden der Kunst (242). Voor Kunstenaars (242). Maria Monk (272). Pornografische Lectuur (272). De Kath. Vrouwenbeweging in Frankrijk (272). Roomsche Woorden (273). Een waarschuwing (316). Oorlogsgedichten (317). Der Gral (317). Gabriële d'Annunzio (317). Meer tendenz (317). De Justitie tegen den schrijver D. H. Lawrence (317). Uit een brief van Strindberg (318). Norman Angell (319). Bernard Shaw (319). Gustave Aimard (356). J'Accuse (356). Franz Molnar (357). Couperus (357). Stijn Streuvels (357). Clara Viebig (357). Gevaarlijke Geschenken (358). Waarom zijn wij zoo tegen „Het Leven" (399). Verkeerd begrepen (400). Verboden (401). De Toekomst (401). Over Tooneel (401). Uit de ethiek van Frederik van Eeden (401). Vrijmetselaarswerk (444). Over Theosophie (444). Een berijmde Spraakkunst (445). Een hekeldicht op het Sonnet (445). Schrijft Couperus voor de Eeuwigheid? (446). Eene eeuw geleden (446). Het vers van Vondel „van tijd noch eeuwigheid gemeten" (479). Engelsche Vakvereeniging van Kath. Tooneelspelers (480). Annuarium van de Apolog. Verg. Petrus Canisius (480). Annuarium der R. K. Studenten (480). Jaarboek R. K. Kring van Haarlem 1916 (481). Een drama van Strindberg (481). Ebner Eschenbach (481). Index (484).

A BLZ.

Aarts (J.). Roomsche adel 260
Ackermann (Dr. Leopold). Geheimvolle Nacht 104
Ackermann Die geheimnissvolle Nacht 354
Aengenent (J. D. J.). De Oorlog en Godsvoorzienigheid. . 146
Aimard (Gustaaf). (algemeen) . . . . 244—276
Aken (L. van). Tien sociale studiën voor Katholieke werkgevers 306
Alberts (B. G.). en Martens (B. F.). In Nieuwe Richting . 432
Allemands (Les) destructeurs de cathédrales et de trésors du passé 69
Andersen (H. C.). Sprookjes 122
Andersen (Hans). Sprookjes 397
Annuarium v. d. Apologetische Ver. Petrus Canisius . . . 105
Ansengrüber (Ludwig). 360
Annunzio (d'). 358
Asten (Bas ab). Sacræ Liturgiæ 261
Andoux (Marguerite). Marie Claire 128
Aunt Sarah and the War. A Tale of transformations . . . 30

B

Baden-Powell (Robert). Mijn Avonturen als Spion. . . . 431
Baekelmans (Lode). Tille. 387
Barclay. De Rozenkrans 133

BLZ.
Barclay (Florence). De Scheidsmuur. 231
Barr (Robert). Young Lord Stranleigh 81
„ „ The Mutuable Many 81
„ „ In the Midst of Alarms 82
Baroja (Pio). Op een Dwaalweg 306
Barrés (Maurice). 90
„ „ La Grande Pitié des Eglises de France . 92
„ „ Un Homme libre 57
„ „ Le Culte du Moi 57
„ „ Lu Sang, de la Volupté et de la Mort. . 57
Bataille (H.). Poliche 287
Baudin (Pierre). (Sénateur, ancien ministre) L'Argent de la France 147
Baumann (Dr. E. D.) De Dokter en de Geneeskunde. . . 383
Bayard en Veiller. Binnen de Wet 286
Beauduin (Nicolas). L'Offrande Heroïque 267
Becque (H.). De Parisienne. 286
Bellet (D.). Chiffons de papier. 229
Belloc (Hilaire). Mr. Clutterbuck's Election 121
Bennet. The Grand Babylon Hôtel 252
Benson (R. H.). Loneliness 82
Benson (R. H.). Loneliness 157
Benson (R. H.). Come Rack! Come Rope. — Loneliness. . 210
Benson (R. H.). Laat de kleinen tot Mij komen. 269
Benson (Mgr. R. H.) De Vriendschap van Christus . . . 303
Berdanis van Berlekom (Marie). De eerste pianolessen . . 44
Berger. Bendel en Co. 354
Bergh van Eysinga (Dr. H. W. Ph. E. van den). De ziel der Menschheid. 304
Besançon (G.). Les „Zeppelins" 348
Besant & Ryce. Chaplain of Fleet 252
Bierens de Haan (Dr. J. D.). Dante's Mystische Reis. . . 20
Bisschoff (Charitas). Beelden uit mijn Leven. 433
Blanchon (G.). Le Général Gallieni 348
Blanchon (G.). Le Général Joffre 348
„ „ Le Général Pau 348
„ „ Les Sous-Marins et la Guerre actuelle . . 348
Bloem (Walter). Het IJzeren Jaar 194
Bloem (Walter). Volk tegen Volk. 232
Bloem (Walter). De Smeden der Toekomst 349
Bloemink (F. H. N.). Blijde Mei 312
Bloemink (F. H. N.). Oogst. Bloemlezing van acht leesboekjes voor het lager onderwijs 348
Blondel. L'épuisement de l'Allemagne et le devoir actuel de la France 230
Bloy (Léon). Jeanne d'Arc et l'Allemagne 106
Bocaccio. Decamerone. 358
Boeck (Christopher). De Kerstroos 349
Bolanden (C. von) 44

BLZ.
Bollen S. J. (J.). Lijden en dood van onzen Heer Jezus Christus 421
Bordeaux (Henry). La Jeunesse Nouvelle 267
Bosboom-Toussaint. Majoor Frans 320
Botsky (K.). Ostpreuszens Feuerzeit 156
Boudier-Bakker (Ina). De ongeweten dingen 195
Bourget (Paul). Le Démon de Midi 91
Bourget (Paul). Le Sens de la Mort 265
Bourget (Paul). Le Sens de la Mort 288
Bowen (Majorie). George Washington 433
Branz. Der Schatz der Mohrin 354
Braunschweiger (R.). Der Kandidat 156
Breevoort (Johanna). De Koningin boven den Koning . . 469
Brey. Als er gestorben 354
Brieux (E.). De Meikevers 287
Broedelet (Joh.). Het jonge Huishouden 262
Broedelet (Joh.). Maskers. Een roman van het tooneel . . 350
Bronsveld (Dr. A. W.) 358
Bruggen (Carry van). Een Coquette Vrouw 148
Bruggen (Carry van). Het Joodje 262
Brunetière. (algemeen) 320
Brusse (M. J.). Boefje 149
Brusse (M. J.). De zonderlinge Avonturen van „Zijne Exellentie den Generaal". 434
Bührs (Lize). Poppenmoedertjes 270
Buysse (Cyriel) 448
Buurman (Rolf). Recht op geluk 312
Buysse (Cyriel). Zomerleven 307

C

Calderon de la Barca. De Geheimen der Mis 435
Canfield Fisher (Dorothy). Een Montessori-moeder; naar het Engelsch 305
Carmichael (Montgomery). The Solitaries of the Sambuca . 31
Carrion (Miguel Ramos). Zarzamora 72
Castel (Alexander). I. Der Kriegspilot.
II. Der Tod in der Lüften 268
Chapelle-Roobol (Suze la). Het voorbeeld 73
„ „ „ Weeldedrang 149
Charbonnel. Levensdrang 358
Chesterton (G. K.). The Dessendant 252
„ „ The man who was Thursday 450
„ „ A Nightmare 450
Christian Science 381
Claes Vetter (Stéphanie). Eer de Mail sluit 263
Clarke Russel (W.). Round the Galley Fire 252
Claudel (Paul). L'Otage 177
„ „ L'Annonce faite à Marie 177

BLZ.
Claudel (Paul). Sygne de Coûfontaine 177
„ „ Violaine 177
„ „ Corona Benignitatis Anni Dei 441
Cleerdin (Vincent). Dagen van reisgenot 387
Colenbrander (Dr. H. T.). Tien jaren wereldgeschiedenis 1905—1915 102
Colin (Louis). 1914 Les Barbares à la Trouée des Vosges 1915 192
Companus O. F. M. (Fr. Ferr). De Biecht in de eerste eeuwen der Kerk 422
Conan Doyle (Arthur). Sherlock Holmes 411
Copée (François). Le Coupable 208
Cora. Het betooverde Ravijn 479
„ Twee Bengels 479
„ Een uit het nestje 479
Corbeau (L. J.). Grammaire française 387
Corelli (Marie). Innocentia. Droomleven en Werkelijkheid . 113
„ „ De Koningskroon 208
Cormani. I Secoli della Letteratura Italiana 207
Couch (Quiller). Troy Town 252
Coulevain (Pierre de). Sur la Branche 448
„ „ „ Le Roman Merveilleux 448

D

Daudet (Léon). Devant la Douleur 17
„ „ Hors du joug Allemand 230
De Duitsche oorlog en het Katholicisme 230
Delft (A. v.). De Dorre Boom 404
„ „ David en Saul 404
De H. Bernardus en zijne Orde 69
Dickens' werken voor de jeugd 270
Dickmar (Hélène). Psyche 307
Dieren (E. van). Is „de Telegraaf" een Engelsche Krant? . 230
Diferee (H. C.). Van Scheveningen tot Waterloo 261
Dobson (Austin). Selected Essays 251
Dörfler (Peter). Der Weltkrieg im schwabischen Himmelreich 120
Dörflinger. Der Krause Ulrich 354
Dorper (Ida S.). Katholiek of Protestant 68
Doumic (René). Le Soldat de 1914 348
wouwes (B. J.). Bewustzijnsverschijnselen en paedagogiek . 71
Dudon (Paul). La Guerre qui l'a voulue? 229
Duncker (Dora). De Markiezin de Pompadour 150
Dupont (Marcel). Impressions d'un officier de legère. . . 155
„ En Campagne 1914—1915 230
Dürkheim (E.), Wer hat den Krieg gewollt? 230
Duynstee (p, fr. F. X. P.) O. E. S. A. De Lichtzijde van den Oorlog 107
Drummond (Henry). . . . . , ... 358
Dijk (J. B. van), Joseph von Görres en de Kerk van Duitschland in zijn tijd 346

E

BLZ.
E. (L.). Levensbeelden 233
Ebers. (algemeen) 320
Eerzamen (F. den). Allerhande 230
Etlinger. Lausikoff lügt wieder. 354
Eydoux-Démians (M.). Notes d'une infermière 155

F

Faguet. (algemeen). 320
Famulus (Th.), Dr. Kuyper over de wonderen van Lourdes 343
Farges (Mgr. Albert). La Philosophie de M. Bergson . . 226
Federer (H.). Jungfer Thérèse 26
„ „ Das letzte Stündlein des Papstes 354
Feith (Jan). De levende Mummie. 313
Finn S. J. (Françis). Percy Wim of hoe er een jongen van hem gemaakt werd 478
„ „ „ „ Zijn eerste en zijn laatste optreden . 478
„ „ „ „ Het beste beentje voor. 478
France (Anatole). La Révolte des Anges 4

G

Galopin (Arnould). De Mannetjesputters van het 9de. . . 436
Gangl. Mutters Bett 354
Garberg (H.). Eli 74
„ „ „ 195
Gardiner (A. G.). Prophets, Priests and Kings 253
Gaudeau (Chant 73). Le Danger pour l'Église est en Allemagne 192
Gauvain. Les Origines de la guerre Européenne 230
Geerke (H. P.) en Brands (G. A.). De Oorlog 304
Geloof en Wetenschap. Studiën voor onzen tijd 381
Gerlo (Ada). Herinneringen van een onafhankelijke Vrouw. 150
Gezelle (Cæsar). De Dood van Yper 464
Giraud (Victor). Le Miracle Français 190
Goethe. Faust 164
Gogh (Vincent van). Brieven aan zijn Broeder 360
Gogh-Kaulbach (Anna van). Binnen de Muren 436
Gogh-Kaulbach (A. van). De Schuld. 470
Goslinga (A.). Slingelandts efforts towards European peace. 261
Goulmy (P.). Nederland naar het Vaticaan 191
Graaf (J. J.). Nederlandsche Doopnamen naar oorsprong en gebruik 14
Gras (H.) Siem Pompel in België 478
Graves (Armgard Karl). De geheimen van het Duitsche Ministerie van Oorlog 21
Grimm (Gebr.). Sprookjes 122
Gunnarson (Gunnar). Ormarr Orlygsson 308

BLZ.
Gijsen (F. C.). Nieuwe en volledige taalmethode voor zelfonderricht om in 6 maanden de Engelsche taal te leeren lezen, schrijven en spreken 231

H

Haar (J. G. v. d.). Uit Zomerzonnedagen 437
Haas (Rudolf). Matthias Triebl. 268
Halden (Elisabeth). Juffrouw Durf-al. 479
Hamel (A. van). Letterkundig Leven in Frankrijk 320
Hammerstein (Olga). Hetgeen God samengevoegd heeft. . 388
Handel-Mazetti. Stephana Schwertner 35
Hans (A.). Voor de Vrijheid 74
Hans (A.). In hoogeren Stand 470
Harbou (Th. v.). Der Unsterbliche Acker 156
Hardy (Th.). Under the Greenwood Tree 252
Harte (Jerôme). The Light of His Countenance 32
Haspels (G. F.). David en Jonathan. 350
Heer (J. C.). De Koning van Bernina 388
Heimans en Schuiling. Handleiding bij de Aardrijkskundige Wandplaten van Nederland 467
Heine (Heinrich) (algemeen) 360
Hengel (W. van den). Geschiedenis der openbaring van het oude testament 111
Hennessy (David). Vogelvrij. 114
Heppener (J.). Blauwe Nonna 22
Herbert (M.). Prins Spiro Maria 29
„ „ „ „ „ 354
Hermann (G.). Jetje Gebert. I Henriëtte, II Jacoby. . . . 21
Hermann. Novellen. 354
Herzog (R.). Zonnige Jeugd. 389
„ „ Das grosse Heimweh 354
Heubner (Rud.). Juliana Rockox 196
Heutz Jr. (J. B. van). Over de Staatkundige Oorzaken van den huidigen oorlog en de positie van Nederland in het conflict 347
Heyermans (Ida). Vertellingen 123
Hickens (Robert). Het heilige Land 448
Hillern (Wilhelmine von). Am Kreuz 404
„ „ „ Geier Wally. 404
„ „ „ Und sie kommt doch 404
Holl (Dr. C.). Stormen trotseeren. 382
Homerus. Hymne aan Demeter. 152
Hoogeveen (H.). Van Anarchist tot Katholiek. 465
Hoogveld (Dr. J. E. H. J.). „De Nieuwe Wijsbegeerte". Een studie over H. Bergson) 68
Hoven (Thérèse). Schijnlicht) 75
„ „ Hannele 499
Howard (K.). Miss Charity 196

BLZ.
Hruschka (A.). Ein ehrloser Feigling 120
Hugo (Victor). Les Misérables. (Index). 244
Hulleman (Frans). Een kleine wereld 438
Hüls (Dr. P.). Liturgik des h. Messopfers. 461
Hulzen (G. van). De Witte Vallei. 235
Hume (Fergus). Het Verloren Testament 438
Hütten (von). Volstreden 88
Hutter (Caspar). Te voet ter bedevaart naar Lourdes. . . 70

I

Ibânez (V. Blasco). Bloed en Zand 115
Ihlenfeld (J.). Wereldveroveraars 22

J

Jager (Th. de). Roomsche Keur 72
Japikse (Dr. N.). De Turksche Kwestie. 147
Jansonius. Engelsch Handelsleerboek 112
Jansonius (H.). Engelsche handelsbrieven voor examen-candidaten 231
Jansen (P.). Opgave over theorie der rekenkunde 387
Janssen (B.). Een Deensch Hof in de Nederlanden . . . 197
Jehu (Felicie). Blind Zuske 123
Johannet. La Conversion d'un Catholique Germanophile. . 147
Jonckbloet, S.J. (G.). Refloruit Cor meum. 115
Jongh (M. de). Ons Organisme 112

K

Kaart van Gooi en Eemland voor wandelaars, wielrijders en automobilisten. 71
Kaiser. Von ewiger Liebe 354
Kane, S. J. (Robert). From Fetters to Freedom 32
Kartini (Raden Adjeng). Door Duisternis tot Licht. . . . 244
Keller (Paul). Feriën vom Ich 440
Kellerman (Bernhard). De Tunnel. (het Duitsche deugt niet) 471
Keppler (Mgr. Dr. P. W. von). Meer Vreugde 344
Ketner (Dr. C. H.). Scheikundige Vraagstukken. 387
Kleyntjens (Jos.) en Knippenberg (Dr. H.). Schetsen uit de Nieuwe Geschiedenis 18
Kleyntjens (P.) en Dr. Knippenberg. Van Goden en Helden 448
Knies. Der Schrei der Mutter 354
Koenders (A. J.). Ord. Carm. — Katechismus der Liturgie . 227
Koenen (Marie). De Wegen. 472
Kok (D. J. J. de). Verklaring van den Nederlandschen Katechismus. Deel III. 344
Kolff (D. J. De). Ons grijs verleden. 389
Kollewijn (Dr.) 404
„ „ Opstellen over spelling en verbuiging . . 432

BLZ.
Konversations-lexikon 207
Kraan (H. J. v. d.). Kindervreugde) 203
Kummer (J. C.). Nederlandsche Spraakkunst. 194
Künsberg (Sophie Freiïn von). Das Sektische Derndl und andere Erzählungen aus den Bergen 157
Kunst (Jaap). Terschellinger Volksleven, gebruiken, liederen enz. 347
Kurpuin (R.). Das Schwarze Weib 157

L

Laboureau (H.). La Messe au Cours des Ages 227
Lacroix (Mgr. L.). Le Clergé et la Guerre 192
Lagerlöff (Selma). De Keizer van Portugal 235
Lamberts Hurrelbrinck (Mr. L. H. J.). Van een Limburgsch Dorp 308
Lamp (Charles). Essays of Elia 251
Lans (Mevr. v. d.). De eiken van Forzetten 77
„ (v. d.). Tenochtilan 309
Lardy (A.). Het huwelijk van een Studente 75
Lavergne (Julie). Petite série de lectures françaises destinées à la Jeunesse Catholique 148
Lemaitre (algemeen) 320
Levin (A.). Das Lächeln des Herrn von Golubice-Golubicki 120
Londsday Russel. Rosemary 473
Linzen (Carl). Marthe Schlichtegroll. 269
„ Marthe Schlichtegroll 354
London (Jack). De Zeewolf. 309
Long (William J.). Dierenleven in de Wildernis 112
Loon (A. v.). Trouweloozen 310
Looymans S. J. Histoire de Litérature Française 320
Lopez (Sabatino). De derde man. 285
„ „ De afschuwelijke Ferrante. 215
„ „ Césarine 285
Lorin (H.). L'Héroïque Serbie 348
Loti (Pierre). IJslandsche Visschers 438
Loveling (Virginie). Bina. 390
Ludwig (Otto) 45
„ „ Der Erbforster 47
„ „ Die Makabäer 47
„ „ Die Heiterethei 47
„ „ Zwischen Himmel und Erde 47
„ „ Shakespeare-studiën 47
Luik S. J. (P. van). Voor 't leven 468
Lyall (David). Niet door menschen gebouwd 351

M

Maarssen Azn. (Evert v.). Gravin Marsca 310
Maclaine Pont (M. W.). De Freule van de Renthoeve . . 350

BLZ.
Maffei (Andrea). La Mérope 207
Malachias Voorspellingen . . . . 158—164
Malot (Hector). Les amours de Jacques 131
Mandele (Egb. v. d.). De rijke Wees 311
Mandere (H. v. d.). Figuren van dezen oorlog 348
Marbeau (Emm.). (Evêque de Meaux). Souvenir de Meaux. Avant, pandent et après la Bataille de la Marne . . . 193
Marre (F.). Notre „75" 348
„ „ Dans les Tranchées du Front 348
Martens (Kurt). Pia, der Roman ihrer zwei Welten . . . 78
Martin (Hans). Malle Gevallen 236
„ „ Danseresje 392
Mary (Jules). (algemeen) 164
Massiot. La radiographie de guerre 230
Max (Prinz). Herzog zu Sachsen, Erklärung der Psalmen und Cantica in ihrer Liturgischen Verwendung. 227
Melati van Java. De Freule 23
„ „ „ Twee 23
„ „ „ Haar Held. 24
Merwede (Th.). Tweeërlei 198
Mielert (F.). Bunte Bilder 120
Miles. Le Général Mannoury 348
Milloud. La Caste dominante Allemande 230
Mokveld (L.). De Overweldiging van België. 466
Molen (F. J. v. d.). Het Kiud in de literatuur 351
Molnar (Franz). De Duivel 357
„ „ Het Sprookje van den Wolf. 357
Monet (Aug.). Als de klokken luiden 286
Moquette (Dr. H. C. H.). De Vrouw 305
Moreck (C.). Büszer des Gefühls. 269
Morrison (A.). Chronicles of Martin Hervett 411
Moulin (Martial). Nella 131
Mulford (Prentice). Essays 448
Musbach (Dora). Een Vrouwenleven 24
„ „ Gebroken Levens. 393

N

Nagy (A.). Z'n Excellentie 285
Narsy (R.). Le Supplice de Louvain. 193
Natuurwetten in de geestelijke wereld 358
Nexl Stace. Inverkerth. 390
Nieuwbarn (M. C. O. P.). Handboek der Liturgie 303
„ O. P. (M. C.). Handboek der Liturgie van het Kerkelijk Jaar 422
Noordwal (Cornèlie). Mademoiselle de Chavise. 352
Nooten (S. J.). Prins Willem II met portret 305
Norman Angell. The Great Illusion. The World's Highway 319
Nothomb (P.). Gemarteld België 230
„ „ Le Roi Albert 348

O

BLZ.
Ompteda (G. van). Het Schandaal 237
Onze oude Versjes. 314
Oorlogsgeschriften 262
Orczy (Baronesse). De Lachende Kavalier. 199
Oudenrijn O. P. (M. A. v. d.). Dominicaansche legenden . 463
Ouïda. Motten 75
Ovink-Soer (Marie). De Canneheuveltjes in Holland . . . 478

P

Pages actuelles 1914—1915. 193
Pannekoek (A.). Uit de voorgeschiedenis van den wereld-oorlog 230
Papke (K.). Het nieuwe Licht 394
Paquier (J.). Le Protestantisme allemand 383
Parrish (Gladys). Carfrae's Comedy 442
Pellet (Charles). Chemin de Croix Sacerdotal 228
Penning (Hugo). Goudland 153
Peter. Der Richterbub. 354
Pfeilschifter (Dr. George). Religion und Religionen im Welt-krieg 15
Poe (Edgar Allan). The Murders in the Rue Morgue. . . 411
„ „ „ The Mysterie of Marie Roget 411
Poll (M. van). De oorzaken van den wereldoorlog. . . . 108
Prick van Wely (Dr. F. P. H.). Sleutel bij Roorda's Dutch and English compared I, losse zinnen 348
Prins, Jz. (S.). Nieuwe Spraakknnst voor Hollanders . . . 148
Privat (J.). La mécanothérapie de guerre 230
Psichari (Ernest). Le voyage du Centurion 395

Q

Querido (Algemeen) 130
Queux (William le). Het Geheim van den groenen straal . 440
Quiller Couch Troy Town 252
Quirinus, O. M. C. (P.). Zielen 474

R

Raalte (Frits van). Een jonge liefde in oude stad 311
Raadersma Lzn. (H.). De voorproef 194
Raaymakers (Mr. Ch.). Leerboek der Staathuishoudkunde . 44
Reich (Emile). Select Documents illustrating Mediæval and Modern History 110
Rengers Hora Siccama (Dr. A. W. C.) en Poort (Herman). De bloeiende Bongerd. 71

BLZ.
Reyneke van Stuwe (Jeanne). Haagsch Schimmenspel. . . 153
„ „ „ „ De groote Voltige 311
„ „ „ „ Met den handschoen . . . 394
Reynes Monlaur (M.). Les paroles secrètes. Pages de douleur et d'héroïsme 442
Ridder (Tony de). De Stille Dagen 438
Riesch (Helène). Frauengeist der Vergangenheit. 384
Rigaux (M.). Gelddorst en Liefde. 201
Ring (Barbara). Als de dood zoo bang. 394
Robert (C. M.). Phraseologie française 387
Roh (S. J.). Wat is Christus? 345
Rolland (Romain). Jean Christophe 132
„ „ „ „ 214
„ „ „ „ 245
Roure (Henri du). Vie d'un heureux. 80
Rowlands (Effie Adelaïde). Prins Pettkoff's huwelijk . . . 237
Rozendoorn (Lilly). Toen de Nevel optrok 263
Runa. Wildvogel. 77
Rutters (H. J.). Methode van onderwijs voor het werktuigkundig teekenen en het smidsteekenen aan ambachtsscholen en avondteekenscholen. 468

S

Sabbe. De Nood der Bariseele's 132
Sabbe (Maurits). In 't Gedrang. 200
„ „ „ „ „ 402
Sand (George). (Algemeen) 208
Sante (J. J. van). Aan den Leiband 190
Sauveur (A.). L'Allemagne et la Guerre Européenne . . . 230
Scheicher. Arme Brüder 355
Schoepp (F.). Economische Crisis 386
Schönaich-Carolath (Prinz Emil von). Die Sphinx 165
„ „ „ „ Der Heiland der Thiere 165
„ „ „ „ Don Juan. 165
Schultze (Dr. E.). Engeland en het oorlogsrecht ter zee. . 386
Schütz (C.). Het Morgenrood der Vrijheid. 312
Schreieck. Unter dem Sieben Bergen 354
Schuiling en De Feyter. Nieuwe Serie wandelplaten ten gebruike bij het onderwijs in de Aardrijkskunde van Nederland 468
Schürman (Jos.). Achter de Schermen 352
Sertillanges (A. D.). 1914. La Vie Héroïque Conférences données en l'Église de Sainte Madeleine à Paris . . . 193
Seippel (Paul). Adèle Kamm 16
Sheehan. The Souvenirs of Canon Sheehan 32
Sick (Ingeborg Maria). Bij ons thuis. 353
Sidérius (K.). Herbarium. 113
Sinclair (F. de). Het Loon der Braven 263

BLZ.
Smith (L.). The Soul of Germany: a twelve years study of the People from within. 1902—1914 836
Snieders (Dr. Aug.). De Kraaien zullen het uitbrengen . . 201
Stach (I. von). Die Beichte.. 855
„ „ „ Hans Eberling 355
Stahl (P. J.). Geschiedenis van een Ezel en van twee jonge Meisjes 479
Sterne. Tristam Shandy 207
„ The Sentimental Journay 207
Sternheim (Alexander). De Drinker 201
Steveni. L'Armée Russe telle qu'elle est 230
„ L'Armée Allemande telle qu'elle est. 230
Stevenson (Robert Louis). St. Ives 252
Stevenson (R. L.). Dr. Jekyll en Mr. Hyde 285
Stillgebauer (Edward). Inferno 116
„ „ Het Verloren Paradijs. 241
„ „ Das Liebesnest 131
„ „ Götz Kraft. 134
Stokvis (Simon B.). Cabiria. 275
Stratz (Rudolf). Zijn Engelsche Vrouw 118
Streuvels (Stijn). In Oorlogstijd 25
„ „ Mijn Rijwiel 353
„ „ Uit het Oorlogsdagboek 439
„ „ Hoe men schrijver wordt 357
Struycken (A. A. H.). De Oorlog in België 261
Stuwe (Eline van). Schaakmat 474
Sutorius (Anna). Voor School en Huis 314

T

Teirlinck (H.). Mijnheer Serjanszoon. 284
Termonde (Alfred). 't Gedijt niet 264
Thompson (Francis). De H. Ignatius van Loyola 345
Thomson (J. Jac.). Religieuze Poëzie 394
Tissier (Mgr.). Consignes de Guerre 67
Tolstoj (Leo). Oorlog en Vrede 475
Troelstra. Van Leed en Strijd 404
Trovo. Held en toch Verrader. 264
Turner (Ethel). De Familie Jarvie. 396
Twain (Mark). Innocents Abroad 251
Jumping Frog 251

U

Uettermonde (P. Tèresias). De Schat der Looswoorpens . . 238

V

Vaes (Mgr. M.). De Eer en de Onschuld der Belgische Priesters. 466

BLZ.
Vaka (Demetra) (Mrs. Kenneth Brown) Harem 191
Valkenstein (Kees). Het Bivak van de Ratelslang 270
Valkenstein (Kees). De Algebra-Club 315
Valter (M. P. C.). Louis Botha contra Generaal Christiaan de Wet 111
Veer (Bas. v. d.). Spreekwoorden, Plaatjes en Rijmpjes . . 315
Verbeek (R.). Ein Ueberblick über die Geschichte der Deutschen Literatur mit Inhaltsangabe der Hauptwerke 468
Veldkamp (E.). Twintig spreeklessen 349
Vergilius Maro (Publius). De Aeneïs 119
Vernede (R. E.) Een vroolijke Vacantie. 123
Vere Stacpoole. The Blue Lagoon 252
Verzen „Zeggen" 86
Veth (Corn.). Frans Hals en Jan Steen 19
Viebig (Clara). Das Schlafende Heer 138
„ „ Einer Mutter Sohn 139
„ „ Een handvol aarde 353
Vincent. Ames d'aujourd'hui. 131
Vincent (Francis) 320
Vincentius. Boekengids 276
Visscher (G. J.). Sprekende D.eren 123
Volkere (W. C. van de). Vraagstukken over magnetisme, enz. . 231
Volkerenstrijd van 1914—1916 19
Volksmisboek (Het). 229
Vries (J. de). Spreekwoorden, versjes, enz., ten gebruike bij het schrijfonderwijs 231

W

Waldrichem (M. v.) Fee 265
Wallace (Edgar). De Negen Mannen 154
Wallis (A. S. C.). Vorstengunst 312
Wampach. Le dossier de la guerre 230
Ward (Wilfried). Engeland en de Oorlog 230
Warre Cornish (Blanche). Shane Leslie and other of his friends Memorial of Robert Hugh Benson 33
Webster (J.). Vadertje Langbeen 354
Weggeman Guldemont (E.). Een Kloosterling 265
Wehl (Nannie v.). Het moeilijke Begin. 270
Wells (H. G.). The Wheels of Chance. 277
„ „ „ Love and Mr. Lewisham 278
„ „ „ Kipps. The Story of a simple Soul . . . 278
„ „ „ The History of Mr. Polly 279
„ „ „ Ann-Veronica 280
„ „ „ Tono-Bungay 280
„ „ „ In The Nero Macchiavelli 280
„ „ „ Mariage 281
„ „ „ The Passionate Friends. 281
„ „ „ The Wife of Sir Isaac Harman 281

BLZ.
Wells (H. G.). The Sea-Lady 332
„ „ „ The Food of the Gods 332
„ „ „ In the Days of the Comet 333
„ „ „ The War in the Air 333
„ „ „ The World Set Free 334
„ „ „ Mankind in the Making 370
„ „ „ New Worlds for Old 370
„ „ „ A Modern Utopia . . ' . . , ... 370
„ „ „ The Research Magnificent 476
„ „ „ The Country of the Blind . . . . . , . . 328
„ „ „ The Stolen Baccillus. 328
„ „ „ Twelve Stories and a Dream 328
„ „ „ The Time-Machine 328
„ „ „ The Wonderful Visit. 329
„ „ „ The Island of Dr. Moreau 329
„ „ „ The Invisible Man 329
„ „ „ The War of the Worlds 330
„ „ „ When the Sleeper Wakes 330
„ „ „ The First Men in the Moon 331
Welschinger (H.). Les Leçons du Livre Jaune 230
Wesselink O. S. A. (Just.). Liturgische Morgen- en Avondgebeden 463
Westland (Corn.(. Levenswond 312
Weyne (Stanley). Shrewsbury 252
„ „ The Abbes of Vlaye 252
„ „ The Castle Inn 252
Wiesbach (Theo) 355
Willemse (P.). Practische Natuurkunde 348
Wismans (J.). Overzicht der Nederl. Letterkunde 131
Witte. Kamerplanten 131
Wolff en Deken. Historie van Mej. Sara Burgerhart . . . 154
Woldstedt (L.). Kinderen der Zee. 201
Wijdenes (P.). Werkschrift bij Meetkunde voor M. U. L. O. 387
Wijdenes en de Lange. Vraagstukken uit Rekenboek I . . 387
Wyzewa (Feodor). La nouvelle Allemagne 191

Z

Zangwill (J.). The Children of the Ghetto 252
„ „ The Grand Children of the Ghetto 252
Zahn (Ernst). Der Apotheker von Klein-Weltwill 88
„ „ Die Frauen von Tanno 207
„ „ Was das Leben zerbricht. 207
Zobeltitz (H. von). „Krach" 474